

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

268

ZSEMLYEI BORBÁLA

KICSINYÍTŐ KÉPZŐK AZ ERDÉLYI RÉGISÉGBEN

Kolozsvár, 2011

A kötet megjelenését a Bethlen Gábor Alap és
a Magyar Tudományos Akadémia

BETHLEN GÁBOR
Alap

támogatta.

© Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2011
© Zsemlyei Borbála

Felelős kiadó
BIRÓ ANNAMÁRIA

Korrektúra
FAZAKAS EMESE

Műszaki szerkesztés, tördelés
BODÓ ZALÁN

Nyomdai munkálatok
GLORIA, Kolozsvár
Felelős vezető
NAGY PÉTER

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ZSEMLYEI, BORBÁLA

Kicsinyítő képzők az erdélyi régiségben / Zsemlyei Borbála. –
Cluj-Napoca: Societatea Muzeului Ardelean, 2011
Bibliogr.

ISBN 978-606-8178-24-0

811.511.141

Szüleimnek

TARTALOM

Előszó.....	9
I. Bevezetés.....	11
I.1. A kutatás tárgya, célja.....	15
I.2. Az anyaggyűjtés.....	16
II. (Kicsinyítő) képzők a nyelvelírásban	17
II.1. A terminológia kialakulásának története	17
II.2. Képzőmeghatározások a mai magyar nyelvtanokban.....	20
II.3. Kicsinyítő képzők a régi grammatikákban.....	22
II.4. Diminutívum-meghatározások a mai nyelvtanokban.....	29
II.5. Képző-e a kicsinyítő képző? Terminológiai problémák.....	30
II.6. Kísérlet a diminutívum meghatározására	34
III. A SzT.-ban szereplő kicsinyítő képzők kialakulásának története	37
III.1. -cskA.....	37
III.2. -kA	38
III.3. -d	39
III.4. -óca/-őce	39
III.5. -cs.....	40
III.6. -csA.....	40
III.7. -dkA, -docska.....	41
III.8. -dad	41
III.9. -ó/-ő	41
III.10. -ica, -uca.....	42
III.11. -ikA.....	43
III.12. -ikó.....	43
III.13. -kó.....	44
III.14. -icska, -icskó.....	44
III.15. -uka.....	44
III.16. -óka.....	45
III.17. -ók.....	45
III.18. -óc/-őc.....	45

IV. A kicsinyítő képzők vizsgálatában alkalmazható szempontok.....	47
IV.1. A kicsinyítő képzős származékok szemantikája	47
IV.2. A kicsinyítő képzők morfolingvisztikai jellemzői.....	63
IV.3. A kicsinyítő képzők szociolingvisztikai meghatározottsága	75
IV.4. A kicsinyítő képzők kapcsolódásának szabályai	92
IV.5. A kicsinyítő képzők alaktani jellegzetességei.....	105
IV.6. A kicsinyítő képzők produktivitása.....	124
IV.7. Kicsinyítő képzők és az alaptag szófaja	128
IV.8. A kicsinyítő képzős származékok szintaktikai jellegzetességei.....	139
IV.9. A kicsinyítő képzők földrajzi megoszlása az erdélyi régiségben.....	153
V. Összegzés, kitekintés.....	169
Forrás és Bibliográfia	179
Adattár	187
Rezumat.....	363
Abstract.....	365

ELŐSZÓ

A *Kicsinyítő képzők az erdélyi régiségben* a 2009-ben megvédett doktori disszertációm szövegének módosított változata.

Vizsgálataim forrása az *Erdélyi magyar szótörténeti tárnak* a kutatás lezárásáig megjelent 12 kötete volt. Választásom azért esett erre a témára, mert a Tár szerkesztőjeként rádöbbsentem, hogy ez a mű hihetetlenül gazdag nyelvi anyagot kínál: az adatok eredeti kontextusukban és pontos forrásmegjelöléssel jelennek meg, így a vizsgálat során lehetővé vált a képzőleírás hagyományos szempontjain túl olyanokat is figyelembe venni, mint a történeti szociolingvisztika, morfolingvisztika vagy a történeti nyelvföldrajz. Azt remélem, hogy a történeti anyag alapján összeállított szempontok szerinti kutatás közelebb vihet a nyelvészeti leírás periferiájára szorult kicsinyítő képzők rendszerének alaposabb megismeréséhez.

Köszönettel tartozom Péntek János professzor úrnak, a doktori dolgozat irányítójának szakmai és emberi támogatásáért. Külön köszönet illeti Fazakas Emesét önzetlen tanácsaiért, hasznos útbaigazításaiért. Köszönöm doktori dolgozatom opponenseinek, Sárosi Zsófiának és Cs. Nagy Lajosnak értékes észrevételeiket, továbbá a kolozsvári BBTE Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék minden tagjának a szakmai és baráti segítséget.

I. BEVEZETÉS

A kicsinyítő képzők, illetve az ezekkel ellátott származékok vizsgálata a nyelvészeti leírások perifériájára szorult. A magyar szakirodalomban igen kevés olyan tanulmány van, amely a denominális névszóképzők ezen részrendszerével foglalkozna.

A kicsinyítő képzők a denominális névszóképzők sajátos csoportját alkotják. Szerepük elsősorban nem új szónak a létrehozása, hanem jelentésbeli árnyalatnak a kifejezése, emiatt nem tipikus képzők. Kialakulásuk, megjelenésük a beszélők attitűdjében keresendő, abban a nyelvi igényben, amely a kifejezés szűrkeségének elkerülésére törekszik. A kicsinyítés jellegzetessége pontosan a játékosságban rejlik, s ezért a mindenkorai beszélők a rendelkezésre álló formánsokat számtalan lehetséges variációban összekapcsolják, állandóan változtatva, növelve e képzők állományát (Szegfű 1991: 207).

Ennek eredményeként a diminutívumok nagyon elterjedtek a különböző nyelvekben, bár használati gyakoriságuk, produktivitásuk, illetve rendszerszerűségük nyelvenként különbözik. Az angolban például viszonylag kevés a kicsinyítő képző szemben más európai nyelvekkel (spanyol, olasz, orosz), a svédben viszont egy néhány lexikalizálódott származékon kívül egyáltalán nincs is¹. Másrészt a rendszer bonyolultságában is különböznek a nyelvek. A magyarban és németben egy-két formáns áll a beszélők rendelkezésére (*-cska/-cske*, *-ka/-ke*; *-lein*, *-chen*), ezzel szemben az oroszban a diminutívumok bonyolult rendszert képeznek, a beszélők különböző szemantikai és pragmatikai jegyeik alapján válogatják ki a legmegfelelőbbet (Bronislava 1987, Dahl 2006: 594).

Mivel a nyelvekre általában jellemző a diminutívumok használata (függetlenül attól, hogy milyen mértékben), vannak olyan elméletek, amelyek szerint ezek fonetikai felépítése a különböző nyelvekben hasonló, hiszen

¹ Pl.: *fossing* 'lábacska' a *fot* tőből (l. Dahl 2006).

ikonikus kapcsolat tételezhető alak és jelentés között², ugyanis a fizikai méret és a szótestben az azt jelölő fonetikai elemek között kapcsolat van. Ez egy 50 nyelvre kiterjesztett vizsgálat alaptézise volt (vö. Bauer 1996: 189–206). A nyelvek kiválasztásának kritériuma az volt, hogy különböző nyelvcsaládokba tartozzanak, azaz genetikailag egymástól távol essenek. Abból a feltételezésből indultak ki, hogy az elől képzett magánhangzók, valamint a palatális mássalhangzók a diminutív szóelemekkel azért állnak ikonikus kapcsolatban, mert a nyelv és a szápadlás közti keskeny rés a diminutívum által denotált kis méretet jelképezi.³ Az 50 nyelven végzett vizsgálat eredménye viszont az volt, hogy nem lehet semmiféle univerzálét feltételezni, egyes nyelvekre jellemző, másokra nem, és bármiféle hangszimbolizmus nyelv- és kultúraspecifikus, nem univerzális.⁴

A magyar nyelvtörténet folyamán a képzők változtak: az egyes nyelvtörténeti korszakokban ható hangváltozási tendenciák befolyásolták a képzők fonetikai felépítését. Egy másik változási tendencia a képzők jelentésének bővülését eredményezte. Harmadsorban egy kor képzőállománya egy másik korétól bizonyos formánsok megjelenésében, mások kiveszésében különbözik. A sok változás mellett a kicsinyítő képzők kategóriája viszonylagos állandóságot mutat: bár a nyelvtörténeti korok folyamán jelentek meg új elemek a kicsinyítés kifejezésére, tehát az állomány maga bővült, jelentésük alapján véve ugyanaz maradt, esetleg árnyalati módosulások figyelhetők meg. E képzőcsoportnak másik sajátossága és érdekessége az, hogy az ősi formánsok sem veszttek ki, egy-két származékban, illetve bizonyos nyelvjárásokban ma is élnek. A *-csa/-cse* funkciója például az ómagyar kor második felétől becenevek létrehozására korlátozódott (pl.: *Ancsa, Borcsa, Julcsa*), a szlavóniai nyelvjárásban viszont a 20. század első felében is ez volt a leggyakoribb kicsinyítő képző (pl.: *aprócsa, egércse, küszöbcse*), sőt határozószókban sem volt ritka (pl.: *nagyszerűcsén*) (Zsilinszky 2003: 181).

A különböző diminutívumok (*-cska/-cske, -ka/-ke, -d, -ikó* stb.) alapján véve sem szemantikai, sem pragmatikai szempontból nem különböznek egymástól (Kiefer 2004: 332), egymásnak a szűk értelemben vett szinoni-

² „The frequent occurrence of diminutives of ‘higher tonality, including high tones, high front vowels and fronted consonants’ (Juraffsky 1996: 534) suggests an iconic link between meaning and form.” (idézi Dahl 2006: 594).

³ „(...) the general idea is that close vowels and palatal consonants are iconic with relation to diminutives because the close approximation of the tongue with the roof of the mouth reflects the small size denoted by the diminutive” (Bauer 1996: 191).

⁴ „There does not appear to be any universal principle of sound symbolism operating in markers of the diminutive and augmentative such that palatal articulation correlates with diminutives and not with augmentatives (...) The preference for close front vowels and palatal consonants, to the extent that it captures any real generalisation at all, seems to be restricted to particular language families, including Indo-European (...) Any patterns of sound symbolism seem to be language and culture specific not universal” (Bauer 1996: 202).

mái. Megterheltségük különbözőségét egyrészt fonetikai⁵, másrészt nyelvtörténeti⁶ okok magyarázzák.

A diminutívumok használatával kapcsolatban a magyar nyelvi és nyelvű beszélőknek különböző elvárásai vannak, például gyakrabban fordulnak elő beszélt nyelvben, mint írottban, gyakoribbak a középkorú, kevésbé iskolázott, rurális környezetben lakó nők nyelvében, mint például a fiatal, egyetemet végzett, városi környezetben élő férfiak nyelvében (vö. Beeching 2007: 71). Ha valamelyik paraméter megváltozik, akkor valószínűleg valamilyen stratégiai megfontolásból használják a beszélők, hiszen a pozitív udvariassági elemek a társadalmi távolság csökkentésére alkalmasak (Brown–Levinson 1987: 130).

A diminutívumokkal ellátott alakok megjelenése nem jósolható meg, azt viszont meg lehet állapítani, hogy melyek azok a beszédhelyzetek, amelyek megengedik a kicsinyített alakok használatát (gyermekorientált beszédhelyzet, szerelmesek beszéde, kedvenc állat felé irányuló beszéd) (Kiefer 2004: 333). Ezekben a beszédhelyzetekben a diminutívumok gyengédséget, ragaszkodást, szeretetet fejeznek ki. A diminutívum használatát tehát a beszédhelyzet irányítja és szabja meg, amelyben a döntő szerep a beszédpartnerek közti viszony (Kiefer 2004: 338), ugyanis ez a képző elsősorban a beszélő érzelmeit képezi le (öröm, boldogság, szerelem/szeretet, ragaszkodás). Ha egy diminutívum felnőttek közti beszélgetésben jelenik meg (pl.: *borocska, söröcske*), akkor az azt mutatja, hogy köztük intim, közeli, informális a viszony. Intellektuális termékek, politikai vagy más szervezetek, valamint funkciók és foglalkozások neveinek diminutivizált alakja általában pejoratív jelentésű (pl.: *újságocska, reformocska, pártocska, műsorocska, elnököcske*), az a pozitív viszonyulás, amely a diminutívumok megjelenését favorizáló beszédhelyzetekben jellemzően megjelenik, innen teljességgel hiányzik (Kiefer 2004: 338–9). Annak ellenére, hogy a 'kis, kicsi' jelentésjegy ezekben az alakokban is megvan, az inkább 'jelentéktelen, triviális' értelemben jelenik meg. Tehát a diminutívum ebben az esetben a jelöltnak nem méretbeli, hanem jelentőségbeli csökkenését okozza (Kiefer 2004: 339). A pejoratív jelentés mellékneveknél is előfordulhat akkor, ha valamilyen negatív jelentésű melléknévhez kapcsolódik a diminutívum (pl.: *butácska, ostobácska*). A beszélő nem minden esetben vállalja a negatív tulajdonság megnevezését, ezért különböző enyhítési stratégiákhoz folyamodhat, amelyeknek egyik lehetősége a diminutívum használata (Kiefer 2004: 340). A kicsinyítés (kicsiség) tehát stratégiai eszközként jelenhet meg eltérő beszédhelyzetekben. Ha a beszélő nem teljesen biztos beszédpartnár-

⁵ L. a kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályait vizsgáló fejezet.

⁶ A különböző formánsok megterheltségi foka nyelvtörténeti koronként változó.

nak véleményében, a kicsinyítő képzővel saját véleményét is biztonságosan határozatlanná, homályossá teheti (Beeching 2007: 74).

A kicsinyítő képző funkciója tehát az, hogy az alapszó méretbeli csökkentését jelezze, az alapszó valamely más jelentésjegyét csökkentse, illetve a 'kis, kicsi' jelentésjegyet a teljes beszédshituációra kiterjessze. Ennek a szemantikai jegynek a teljes beszédshituációra való metaforikus kiterjesztése kb. annyit tesz, hogy: „ugyanúgy, ahogy a fizikai mérete lehet kicsi valaminek, az én kérésem is kicsi” (Beeching 2007: 82).

Problematiszus lehet olyan főnevek elemzése, amelyek tartalmaznak ugyan egy *-ka* morfémát, de jelentésüknek olyannyira nincs közük történetileg sem a kicsiség fogalmához (tehát nem is lexikalizálódott származék), hogy felmerülhet annak a lehetősége, hogy ez a formáns (idegen nyelvi hatásra) egyszerűen főnévképző, nem áll összefüggésben a kicsinyítő képzővel, csak homoním azzal⁷. Ilyen például az oroszban a *-ka*, amely bizonyos származékokban egyértelműen kicsinyítő képző (*knižka* 'könyvecske'), de ugyanez a morféma a nőnemű főnevek végződése is lehet (*švedka* 'svéd nő'), hasonló funkciója van a felvidéki magyar nyelvhasználatban elterjedt *doktorka -ka* végződésének is, vagy akár általános főnevesítő képző: *sotka*, amelynek jelentése 'a százaz számmal kapcsolatos'. Az *Erdélyi magyar szó-történeti tárban*⁸ ilyen például a *magyarka*, *otthonka* származék. Ezzel rokon jelenség az, hogy az erdélyi magyarban a román kölcsönszó végének tulajdonít a nyelvérzék kicsinyítő szerepet, bár az átadó nyelvben nincs meg ez a szerep. Ilyen például a SzT.-ban megjelenő *subica*, *subika* címszó, mindkettő 'kis suba' jelentésű, bár a román *șubeică* jelentése 'rövid bunda'. Az történik tehát, hogy egy olyan fonémacsoport értelmeződik morfémaként, amelynek az átadó nyelvben nincs ilyen szerepe. Benő Attila is rámutat, hogy „a román *-că*, *-iță*, *-uță* végű szavak a magyarban *-ka*, *-ica*, *-uca* szóvégvé lettek, és némely esetben kicsinyítő képzőként értelmeződtek. Ezt a feltételezést egyértelműen igazolja a jelentésváltozások iránya: az ilyen szavak egy része jelentésszerkezetébe felvette a 'kis', 'apró' jelentésjegyet. Ezt szemléltetik a következő adatok: r. *căruță* 'kocsi, szekér' > m. *karuca* 1. kisebb ökörszekér, 3. kis szekér (stb.)” (Benő 2008: 103). A román szóvég kicsinyítő képzőként való értelmezését elősegíti az, hogy analóg képzések-ről van szó, hiszen az említett fonémacsoportoknak a románban valóban lehet kicsinyítő képző funkciója is. Ezt támasztja alá a SzT. adatai közül a

⁷ „It is not always easy to distinguish here what is productive in a language from what is rather the frozen result of earlier processes, or what is universally available from what is a language-specific conventionalization. Moreover, morphemes that are used to form diminutives and augmentatives can also have various other functions that at least synchronically seem to have little to do with size, inviting the postulation of homonymy.” (Dahl 2006: 594).

⁸ A továbbiakban SzT.

lunkuca 'rétecske' és *pojenica* 'kis erdei tisztás', amelyeknek eredeti jelentésük is hasonló: *luncuță* 'kis lanka, kis rét', *poieniță* 'kis (erdei) tisztás'.

I.1. A kutatás tárgya, célja

Kutatásom az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* 16–19. századi kicsinyítő képzőinek, illetve kicsinyítő képzőkkel létrejött (esetleg lexikalizálódott) származékainak vizsgálatát célozza. A meghatározott korszak és régió tanulmányozása a kijelölt adatállomány alapján szervesen illeszkedik a nyelvtörténeti kutatások sorába, és kiegészíti azt, hiszen átfogó jellegű elemzés még nincs a denominális névszóképzők ezen részrendszeréről.

A kicsinyítő képzők vizsgálata a nyelvészeti kutatások igen kis szeletét képezi, amelyről látszólag – és a szakirodalom tanúsága szerint is – nem lehet túl sokat mondani. Az alaposabb vizsgálatok során azonban kiderült, hogy több elemzési szempont figyelembevételével részletes képet kaphatunk a kicsinyítő képzők erdélyi régiségben való használatáról. Az elemzés eredményei az említett időszak (nyelvtörténeti szempontból közép- és újmagyar kor) erdélyi regionális köznyelvére vonatkoznak, hiszen ahogy azt a SzT. címe is jelzi, a magyar nyelvterület keleti régiójának nyelvi anyagát tartalmazza.

A SzT.-ban a legkorábbi, kicsinyítő képzős származékot tartalmazó adalékok a 16. század első feléből származnak: a még latin nyelvű szövegben jelenik meg szórványként a magyar szó (1529: Cui dedi pro expensis fl. octo ac pro dolman *Swpicza* caligis et calceis ac sartori quinque et denarios 90 [Vh; MNy XXXI, 125]; 1531: panum michi pro una *supicza* seu tunica parva purgama emere feci pro fl II 1/2 [Vh; DomH 112]), hiszen a magyar írásbeliség a 16. század második felétől kezd terjedni. A 16–19. század közti időben, pontosabban a 18. század utolsó éveitől, de főleg a 19. században a felvilágosodás és a nyelvújítás döntően befolyásolták a nyelvhasználatot.

A vizsgálat tárgyának specifikus voltából adódik az az igény, hogy a témát minél alaposabban, minél több szempontból körüljárjam. Ebből következik, hogy a képzők hagyományos – elsősorban morfológiai szempontokra támaszkodó (l. hagyományos nyelvtanok, mint pl. MMNyR, MGr., StrGr.) – leírását kitágítsam, és figyelembe vegyem azok szociolingvisztikai meghatározottságát, pragmatikai jellemzőit, földrajzi elterjedtségét is.

A vizsgálat nem terjed ki a mai (erdélyi vagy magyarországi) nyelv kicsinyítő képzőire, illetve egyéb denominális névszóképzőkre sem.

Célom tehát az erdélyi régiségben (16–19. század) használt kicsinyítő képzők állományának feltérképezése, valamint kapcsolódási szabályaiknak, morfológiai, szintaktikai, morfolingvisztikai, szemantikai jellemzőik-

nek, szociolingvisztikai meghatározottságuknak, illetve földrajzi elterjedésüknek a megállapítása.

I.2. Az anyaggyűjtés

Az anyaggyűjtést megkönnyítette, hogy a SzT. a kicsinyítő képzős származékokat külön címszóként közli, ennek megfelelően a kutatás lezárásáig megjelent 12 kötet 1516 címszavának 5288 olyan adalékát vizsgálhattam meg, amely a kicsinyítő képzős származékot eredeti kontextusában közli⁹. Az első kicsinyítő képzős származék a SzT. eddig megjelent köteteiben az *ablacska*, az utolsó a *távolkábban*.

Arra mindig figyeltem, amit Szabó T. Attila az I. kötet Tájékoztatójában (12.) kiemel: a Tár rendeltetése az, hogy „a nyelvet úgyszólván hiteles közelségében, mindennapi kavargásában, lendületes mozgásában, változásában mutassa be”. Anyaggyűjtésemet meghatározta az is: a 16–19. századból való adatok olyan változatos forrásokból származnak¹⁰, hogy az említett időszak nyelvhasználatáról átfogó képet kaphatunk. Természetesen nem feledkezhetünk meg az erdélyi köznyelvi adatokról sem (pl. különböző magánlevelezések), amelyek vizsgálata alkalmat nyújt a beszélt nyelv és a normatív nyelvváltozat összevetésére.

A vizsgálat lezártaig megjelent 12 kötet kicsinyítő képzős címszavának kicédulázása után az adatokat a számítógépes Works programmal dolgoztam fel, amely lehetőséget adott arra, hogy szűrőkkel különböző szempontok szerint egyetlen gombnyomásra rendezni tudtam az anyagot. Például a földrajzi szórtság vizsgálatakor az adalékokat megyék szerint csoportosította, így meg lehetett állapítani, hogy megyénként milyen hasonlóságok és különbségek mutatkoznak a kicsinyítő képzők használatában.

⁹ Itt jegyzem meg, hogy a Tárnak előreláthatóan még 2 kötete lesz, amelyekből természetesen nem gyűjthettem. (A vizsgálat lezárása óta 2009-ben megjelent a XIII. kötet).

¹⁰ Birtok- és szolgálat-összeírások, végrendeletek, osztálylevelek, kelengye- és tárgylajstromok, az élet legkülönbözőbb kérdéseiben tartott vallatások jegyzőkönyvi anyaga, csere- és adásvételi iratok, nyugták, költségjegyzékek, körlevelek, egyházlátogatási, törvénykezési, valamint városi tanácsi, falusi meg széki jegyzőkönyvek, anyakönyvek, jobbágykezeslevelek, naplók, elmélkedések, missziliések stb.

II. (KICSINYÍTŐ) KÉPZŐK A NYELVLEÍRÁSBAN

II.1. A terminológia kialakulásának története

Nyelvre vonatkozó feljegyzéseket már a rendszeres nyelvtanok megjelenése előtt tettek, hiszen mindig megvolt az emberekben az igény, hogy a kommunikáció eszközt ne csak használják, hanem valamilyen módon le is írják, (tanulható/tanítható) szabályokba rendezzék minél nagyobb teljességre törekedve. Ennek eredményeként, a nyelv minden jelenségének leírása előbb-utóbb bekerült a grammatikákba.

A magyar szakirodalomban a ma már hagyományosnak számító felosztás szerint formális, funkcionális és esetenként szemantikai ismérvek alapján képzőket, jeleket és ragokat szokás elkülöníteni. E terminológia (képző – jel – rag) kialakulását és megszilárdulását elsősorban a magyar nyelvű munkák alapján tekintem végig röviden.

A korai grammatikák (16–17. század) bár felismerték a vulgáris magyar nyelv sajátosságait, mégis elsősorban latin grammatikai mintákat tartottak szem előtt, és még nem foglalkoztak a todalékok részletes és következetes rendszerezésével.

Elsőként Szenczi Molnár Albert tárgyalja egymástól elkülönítve a névszóragozást és névszóképzést, valamint az igeragozást és igeképzést az 1610-ben megjelent latin nyelvű *Novae Grammaticae Ungaricae... libri duo* című művében.

A mai terminusok csírái a 17. században jelentek meg, a TESz. szerint 1645-től adatolható a szóvégi todalék fogalmának jelölésére a *raggaték* kifejezés. A 18. század végétől hasonló jelentésben olyan kifejezések jelennek meg, mint pl. *ragaszték szó*, *ragaszték*, *végezet ~ végzet*. Gyarmathy Sámuel használja először a *toldalék* szót az *Okoskodva tanító magyar nyelvmesterben* (1794).

Ezzel szemben a *Debreceni Grammatika* (1795) szerzői nem különítették el a szóképzést és a ragozást. 'Toldalék' jelentésben a *végezet* és *ragaszték* szavakat használták. Annak ellenére, hogy tudatosan és expliciten nem

tettek különbséget a képzés és ragozás között, megfigyelhető egy olyan törekvés, hogy igék mellett jobbra a *végezet*, névszók mellett a *ragaszték* elnevezést használták.

Kassai József *Magyar nyelv-tanító könyv* (1817) című művében 'toldalék' értelemben a *végezet* és *végészótska* kifejezéseket használja, 'rag' értelemben a *szó-ragaszték* vagy *suffixa* műszavakat, a szóképzéssel viszont egyáltalán nem foglalkozik.

A szóképzés és ragozás megkülönböztetését Verseghy Ferenc tartotta elsőként fontosnak *Magyar Grammatikájában* (1818). Nála fordul elő először a *képző* nyelvészeti terminusként. Külön fejezetben fejti ki a szóképzéssel kapcsolatos véleményét, amely szerint a nyelvben az „eleven gyökérszavak” mellett vannak „holt vagy néma gyökök” (pl. *ak, irg, til, figy, vigy, ev*). „Ámde, ha hozzájuk bizonyos és mindenütt ösmeretes szótagok vagy betűk függesztetnek, eleven és világos értelmű szavakká válnak, mint akaszt, irgalom, tilt, tilalom, figyelem, vigyáz, evez. E' szavakat a Szónyomozás formáltt gyökereknek, ama szótagokat és betűket pedig, mellyeknek segedelmével a' holt gyökerekből elevenek válnak, szóképzőknek segedelmével az eleven és formáltt gyökerekből is lehet megmeg új szavakat formálni, mellyek származékoknak neveztetnek, mint fás, szövevény, ágas, ásvány, várapozik, váras [...] sőt még a' származékokból is lehet megmeg más származékokot csinálni, mint ágaskodik, várapoztat, városi [...]” (Verseghy 1818: 70). Verseghy tehát következetesen használja a *képző* és *származékszó* műszavakat a mainak megfelelő értelemben, és különös fontosságot tulajdonít a szófajjelölő képzőknek.

Az első helyesírási szabályzatban, a *Magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályaiban – A' Magyar Tudós Társaság különös használatára* (1832) – a szerzők már egymástól következetesen különválasztva használják a *rag* és *képző* műszót. Itt elsősorban nyelvhelyességi és helyesírási szempontok miatt foglalkoznak a melléknévképzés néhány problémájával, valamint a fokozással.

A korabeli nyelvtanokban a mai értelemben használt *képző* és *rag* fogalom, valamint a 'toldalék' jelentésű *rag* fogalmának összezavarása a nem egyértelmű műszóhasználat következménye.

Fogarasi János munkáját, a *Művelt magyar nyelvtan elemi részét* (1843) is elsősorban a kettősség okozta bonyodalmak jellemzik. Van azonban egy olyan fontos lapalji jegyzete, amelyben a következő igen tanulságos mondatot olvashatjuk: „Grammatikai szók alakításához minden nyelvtanulónak kell értenie, de szótári képzés nem minden ember dolga” (Fogarasi 1843: 64). Ez a mondat a grammatikai és lexikai szóképzés elkülönítésének az első megfogalmazása. A továbbiakban hosszú ideig a képzőmeghatáro-

zások nem veszik figyelembe ezt az elkülönítést, és majd csak a 20. század második felében merül fel ismét e szétválasztásnak a szükségessége.

A' *Magyar Nyelvo' Rendszere* (1846) már a nyelv ismeretén alapuló rendszeres nyelvtan, amely szerint a képző önálló lexikai egységet hoz létre: „Képzőnek neveztetik azon betű, vagy szótag, amellynek hozzáadásával élő vagy elavult gyökből, vagy tőszóból önálló szó vagyis beszédrész alkottatik”.

Galgóczi Gábor *Magyar nyelvtana* (1848) terminológiai szempontból következetes, de az ő meghatározása szerint is a képző funkciója új szótári szó létrehozása: „Képzők, melyek által a' tőszók önálló – az úgy nevezett szótári – szókká vagy beszédrészekké képeztetnek” (Galgóczi 1848: 108). Ő szól elsőként az igeragozási részen belül az igeidők és igemódok leírásával kapcsolatban a jegyekről, amelyeket elkülönít a ragoktól.

Szvorényi József *Magyar nyelvtan tanodai használatra* (1861) című munkájában háromféle szóelemet tart számon: *gyök, képző, rag*.

A 20. századba való átlépés a toldalékok hármas tagolásának megerősödését hozza. Kis-Erős Ferenc *A magyar nyelv rendszeres vizsgálata* (1915) című művében megfogalmazza a képző – jel – rag kapcsolódási szabályait.

Gombocz Zoltán 1925-ben az egyetemi alaktani tárgyú előadásában a toldalékok hármas felosztását már magától értetődő tényként szögezi le, a jeleket a képzők alcsoportjaként mutatja be. Képzőmeghatározása a következő: „Az olyan végzetet, amelynek hozzátoldásával a szóból más szó lesz, képzőnek nevezzük” (Gombocz 1951: 4).

Ennek ellenére a 20. században sincs teljes egyetértés a toldalékok hármas tagolását illetően.

Horger Antal szerint például: „A szuffixumoknak képzőkre és ragokra való fölosztása nem nagyon fontos, mert az kétségtelen tény, hogy a nyelvtörténet folyamán egyik-másik képzőből rag lett és viszont, azt bizonyítja, hogy a közöttük levő válaszfal nem lehet valami erős” (Horger 1926: 84). Horger Antal itt olyan nyelvi jelenségre alapozza megállapítását, amelynek értelmében több esetben a szófajokat sem kellene elkülönítenünk egymástól, hiszen a szófajok között is vannak átfedések.

Balassa József *A magyar nyelv könyvében* (1943) sajátos módon tárgyalja a jelek problémakörét: „Vannak ezeken kívül olyan ragoknak nevezett szóelemek is, amelyek nem változtatják ugyan meg a szó jelentését, de lehet hozzájuk újabb ragokat függeszteni. Ilyenek a többesszám ragjai [...] és a birtokos személyragok [...]. Ezeket megkülönböztetésül jeleknek szoktuk nevezni” (Balassa 1943: 172).

Györke József *Tő, képző, rag* (1943) című munkájában sem ért egyet a hármas felosztással, hiszen szerinte a jel nem önálló kategória, legfeljebb egyfajta képző. Így az *időképző* és az *időjel* számára szinonimák.

Tehát a 20. század első felének nyelvészei a jeleket vagy a ragokhoz hasonlatosként, vagy a képzőkhöz tartozókként határozzák meg.

Az 1950-es évektől az alaktani munkák azonban már következetesen a hármas felosztást fogadják el. Így a Tompa József szerkesztette akadémiai nyelvtan, a *Mai Magyar Nyelv Rendszere*, hivatalossá tette a toldalékok hármas felosztását.

II.2. Képzőmeghatározások a mai magyar nyelvtanokban

A toldalékok elhatárolása történhet szemantikai, funkcionális és formális ismérvek alapján. A különböző nyelvtanokban található meghatározások éppen abban térhetnek el egymástól, hogy mely szempontokra helyezik a hangsúlyt, illetve egyáltalán mely szempontokat veszik figyelembe az egyes toldalékosztályok jellemzőinek megállapításánál.

A *Mai Magyar Nyelv Rendszere* (1961) jelentésük és nyelvi funkciójuk szerint különbözteti meg a háromféle toldalékot. „A képzők a szótő jelentését többé-kevésbé határozottan megváltoztatják [...]. A szótő és a képző kapcsolatából támadt alakulat új szónak, új lexikai egységnek tekintendő. A képző új szót alkotó szóelem” (Károly 1961: 207).

Hasonló jellegű toldalékmeghatározások vannak a *A mai magyar nyelv kézikönyvében* (1971) is. A definíciók jelentéstani vonatkozásokkal kezdődnek, ezek alapján különítik el a toldalékokat egymástól. A kapcsolódás, sorrendi jegyek a meghatározás végére kerülnek. „A képző olyan mellék szóelem, amely a hangalak megváltoztatásával egyidőben megváltoztatja (*emel + kedik, száll + ó, város + i, kér + és*) vagy módosítja (*jár + kál, ver + des, csap + kod*) a szó értelmét. Kapcsolódási lehetőségeit tekintve pedig járulhat szótőhöz, követhet képzős (*boldog + ul + ás*), jeles (*nagy + obb + ít*) vagy ragos (*ön + ként + es*), illetőleg jeles és ragos (*él + jen + ez*) alakot” (1971: 204). Ebben a definícióban tulajdonképpen megtörténik a lexikális és grammatikai szóképzés elkülönítése, a képző már nem csupán mint új szótári szót létrehozó elem jelenik meg.

Jelentéstani alapon különíti el a három toldalékfajtát a tanárképző főiskolák számára írt *Szóalaktan* is, így a képző meghatározása a következő: „az alapjelentést (illetve általában jelentést) megváltoztató toldalékot képzőnek nevezzük” (Temesi 1963: 11).

A *Kis magyar nyelvtan* a funkciókülönbségre helyezi a hangsúlyt. „A szótőhöz hozzátoldott szóelemeknek háromféle szerepük lehet”, ezek közül „a képzők megváltoztatják a szó jelentését, gyakran szófaját is:

hall – *hallgat*: ige → ige

hang – *hangos*: főnév → melléknév.

A szótóhöz kapcsolódó képző tehát újabb szót (lexémát) alkot.”¹¹ (Rácz 1993: 97).

Antal László *A magyar esetrendszer* című munkájában formális, kapcsolódási és pozicionális jegyeket vesz figyelembe: „Képzőnek nevezzük azokat a maguk mellett hasonló elemet, vagyis képzőt megtűrő kötött morfémákat, amelyek nem állhatnak soha szóeleji helyzetben, s amelyek nem követhetik a jeleket, mindig csak előttük állhatnak.” (Antal 1961: 68).

Berrár Jolán a képzők funkcióját vizsgálva arra a következtetésre jut, hogy „a képző funkcióját vizsgálhatjuk: 1. morfológiai szinten, 2. szófaji szinten, 3. szintaktikai szinten, 4. szemantikai szinten. A képző definíciójába azonban csak az 1. és 2. szintű megállapítások kerülhetnek bele mint olyan jegyek, amelyek a többi toldaléktól megkülönböztetik” (Berrár 1974: 123). A morfológiai és szófaji funkciót együttesen tartalmazó képződefiníció ezek szerint így módosul: „új morfológiai szóegyetlen hoz létre, amelynek saját paradigmája van” (i. m. 121). A szófaji funkció szempontjából nem kielégítő a szófajmeghatározó szerep elnevezés, hiszen a képzők csoportosíthatók aszerint, hogy I. szófajváltók, II. szófajtartók vagy III. szófajjelölők.

A Magyar leíró nyelvtani segédkönyv meghatározása szerint:

„A képző

Nem kötelező elem. Hiánya miatt nem veszünk fel morfémát.

Legbelsőbb helyzetű (a fő után következik).

Megtűr maga mellett más képzőt.

Állhat utána jel és rag.

Nem köti meg a szóalak szófaját, nem akadályozza meg a további szófajváltást.

A képző lehet szófajtartó (*halász*), szófajváltó (*zongorázik*) és szófajjelölő (*pattan*).

Gyakran a képző határozza meg, hogy a szónak milyen bővítési lehetőségei vannak.” (Berrár, Keszler, Rácz 1994: 9–41).

Kiefer Ferenc az *Új magyar nyelvtanban* arra a következtetésre jut, hogy a jelek és ragok esetében „nincs értelme, hogy a kétféle inflexió toldalék között terminológiai különbséget tegyünk.” Ugy véli:

„A képző és az inflexió toldalék megkülönböztetése fokozat kérdése.

A képzők és az inflexió toldalékok egy skála két végpontján helyezkednek el. A tipikus képző új szót hoz létre, megváltoztatja a szintaktikai környezetet, szófajváltást okoz, nem minden tartományban termékeny, a

¹¹ A továbbiakban a ragok és jelek meghatározása következik.

létrejött új szó hajlamos a lexikalizálódásra, és állhat utána más toldalék. A tipikus inflexiós toldalék ezzel szemben nem hoz létre új szót, nem változtatja meg a szintaktikai környezetet, nem okoz szófajváltást, teljesen termékeny, a vele toldalékolt szó nem lexikalizálódik, és nem állhat utána más toldalék (...).

Minél több képzőszerű tulajdonsággal rendelkezik egy toldalék, annál inkább képző, minél kevesebbel, annál inkább inflexiós toldalék” (Kiefer 1998: 195).

Kiefer meghatározása szerint tehát a becéző és kicsinyítő képzők nem helyezhetők el a tipikus képzők csoportjában, hiszen nem változtatják meg a szintaktikai környezetet, nem okoznak szófajváltást. Állhat utána viszont más toldalék. Ez az a tulajdonság, amely eltávolítja a tisztán inflexiós toldalékoktól. A képző inflexiós toldalék skálán tehát a kicsinyítő képzők valahol a középpont környékén helyezkednek el.¹²

A képzőmeghatározások többsége a képzőnek az új lexikális egységet létrehozó funkcióját emeli ki, pedig a képzők nagy hányada nem alkot új szót.

II.3. Kicsinyítő képzők a régi grammatikákban

A szóképzéssel mint a nyelv gazdagításának egyik legelterjedtebb módjával már a legkorábbi grammatikáink foglalkoztak. A képzőrendszeren belül a kicsinyítő képzők vizsgálata részletkérdésnek tűnik, ezért a korai nyelvtanok közül nem kerül be mindegyikbe. Így pl. Dévai Bíró Mátyás, Kövesdi Pál és Misztótfalusi Kis Miklós nyelvtanában nincs képzőkről szóló rész. Tsétsi János *Observationes Ortographico-Grammaticae* című művében *derivatum* gyűjtőszó alatt mindenfajta toldalékról beszél, de mivel egy bibliafordítás margójára jött létre, ezért kicsinyítő képzőkről egyáltalán nincs szó benne.

Részletesebben tehát csak azokkal a grammatikákkal foglalkozom, amelyek valamilyen módon tárgyalják a kicsinyítő képzők problematikáját, és ezeknek nézeteit kronológiai sorrendben mutatom be. Ahol lehetséges, idézem a kicsinyítő képzőkről szóló részt, majd megjegyzéseket fűzök hozzá.

Sylvester János az első magyar nyelvtan szerzője. 1539-ben jelenik meg a *Grammatica Hungarolatina*, amelyet Újtestamentum-fordításához előtanulmányoknak szánt. Nyelvtanában a magyar nyelvnek azt a tulajdonságát emeli ki, hogy – a latinhoz hasonlóan – egy-egy középfokú melléknév kicsinyítő képzőt kaphat. Ebben a magyar nyelv fejlettségét látja. A példája:

¹² Erről részletesebben l. a *Képző-e a kicsinyítő képző? Terminológiai problémák* c. alfejezetet.

„minusculus: *küssebbedke*” (idézi Szathmári 1968: 95). Ez az észrevétel a SzT. kicsinyítő képzőinek vizsgálata szempontjából is igen fontos, hiszen kevés adat van a *-dke* kicsinyítő képző előfordulására.

Szenczi Molnár Albert az első olyan szerző, akinek célja egy teljes magyar nyelvtan megírása volt (1610/2004. *Novae grammaticae Ungaricae libri duo* [Ford.: C. Vladár Zsuzsa]). A grammatika nyelve még mindig a latin, de magyar nyelvi jelenségeket mutat be. Például felismeri nyelvünknek a képzőkben, különösen a kicsinyítő képzőkben való gazdagságát (i. m. 166), és a kicsinyítés külön fejezetet foglal el, *A második nec végű névragozásról és A származás vagy összetartozás jelöléséről* című fejezetek között. Fontosnak tartom a teljes idevágó rész idézését:

„XV. Fejezet

A Kicsinyítésről

Ennyit a névszó esetek szerinti változásáról és a toldalékok körvonalázásáról, következik a névszó képzés és összetétel szerinti változása.

A képzés szerint a névszó vagy kicsinyítő képzős vagy származást, odatartozást jelölő képzős.

A kicsinyítő képzős az eredeti kicsinyítést jelöli, mint *Lovaczka*, *equulus*; *ebeczke*, *caniculus*, a.

Olykor egy alapszóból sok kicsinyítő képzős származik, mint a *leány*, *puella* szóból *leánka*, *leancza*, *leanyoczka*, *puellula*; a *gyermec*, *puer* szóból *gyermekcze*, *gyermeczke*, *gyermekeczke*, *puerulus*.

A kicsinyítő képzős főnevek és melléknevek közös végződése: *ka*, *czka*, *cza*; *ke*, *czke*, *cze*, mint *poharka*, *pocillum*; *házaczka*, *domuncula*; *ablaczka*, *fenestella*; *aranyaska*, *auroleus*, a, *inauratulus*, a; *rutaczka*, *turpiculus*, a; *nagyoczka*, *grandiusculus*, a; *Legénke*, *adolescentulus*; *Szemeczke*, *ocellus*; *Szepeczke*, *pulcellus*, a; *Szegenyke*, *pauperculus*; *égyeczke*, *unicus*, a.

Ezek mind a saját ragozási típusuk alanyeseteiből erednek, és a *ka*, *cza* végződésűek az első *nac* végű névragozásba; a *ke* és *cze* végződésűek az első *nec* végű névragozásba tartoznak.

Alig találsz olyan névszót a magyar nyelvben, amelyet ne lehetne ezekkel a végzésekkel kicsinyíteni.

Kicsinyíteni lehet a férfi tulajdonneveket, mint *Janoska*, *Johannes parvus*; *Peterke*, *parvulus Petrus*; *Benedekcze*, *Benedictulus*; a női neveket, mint az *Ilonából* *Helena*, *Ilonka*; *Katuska*, *Catharinula*; a népneveket, mint *Magyarka*, *Ungarus parvus*; *Olaszka*, *Italus parvulus*; *Tótoczka*, *Slavicu-*

lus; Lengyelke, Polonulus; a cseh-ből Bohemus, Czeheczke, Bohemulus, a; Görögöczke, Graeculus.” (180–181)¹³

Szenczi több terminust is használ a képzők megnevezésére: hol *képző*ként, hol *végződés*ként beszél róluk. Vladár Zsuzsa szerint is a fordítás egyik legnagyobb problémája a Szenczi által használt terminológia pontos visszaadása.¹⁴ A szövegből mégis az derül ki, hogy a két terminus technikus tulajdonképpen szinonim, a *képző* és *végződés* ugyanarra vonatkozik.

A képzést mint gyakori szóalkotási módot csak a különböző képzőtípusok bemutatása után határozza meg: „a képzés, amellyel névszó keletkezik az igéből, vagy ige keletkezik valami másból” *Az igékből származó névszokról* c. fejezetben (i. m. 309). Tehát annak ellenére, hogy külön fejezetben elemzi a kicsinyítő képzőket, amelyek tipikusan nem eredményeznek szófajváltást, a képző alapvető funkciójának a szófajváltást tekinti. Kiemeli, hogy a névszóképzők rendszerén belül a kicsinyítő képzőknek jelentésmódosító, nem szófajváltó szerepük van.

Elemzése rendszeres: bemutatja a kicsinyítő képzők állományát, amelynek a ma is produktív *-cska*, *-cske* és *-ka*, *-ke* mellett a *-csa*, *-cse* is része volt. Példáiban párhuzamos képzéseket mutat, amelyekre a SzT.-ből is van adatunk. A *gyermecske* a SzT. egyetlen adalékában fordul elő, ezért úgy gondoltam, hogy vagy alkalmi szóképzés, vagy elírás eredménye lehet, de Szenczi grammatikájából kiderül: a *-cska*, *-cske* járulhat csonka tőhöz, amikor kiesik a tővégi *k*, illetve kapcsolódhat a teljes tőhöz, ebben az esetben egy *e* kötőhangzó előzi meg. Ugyanakkor van egy olyan alak is, amelyben a teljes tövet egy *-cse* képző követi.

Nyelvtanában felismeri, hogy a főnevek mellett a melléknevek is produktívan elláthatók kicsinyítő képzőkkel. A mai nyelvéírásoktól eltér abban, hogy a kicsinyítést az igére is jellemzőnek tartja, bár itt kétségtől arra érez rá, amire a későbbi nyelvtanok is felhívják a figyelmet, vagyis: van bizonyos szemantikai rokonság a kicsinyítő képzők és a gyakorító ige-képzők között: „Van néhány kicsinyítő képzős ige, melyek az eredeti szó jelentését kisebbítik, és vagy *lic*-re végződnek, mint *czillaglic*, micat instar stellae; *fejérlic*, albicat; *zöldellik*, virescit, vagy *kál*-ra végződnek, mint *santikál*, claudit; *Hajozkál*, naviculatur.” (i. m. 309).

A képzők funkcióját nem taglalja részletesen, erre vonatkozó fél mondatában csak azt emeli ki, hogy a kicsinyítő képző szerepe az eredetinek a kicsinyítése.

¹³ A szöveg idézésekor nem követtem híven az eredeti betűképet, a gótikus *f*-t kicseréltem *s*-re, az *ö* hang jelölését sem tartottam meg, hiszen úgy véltem, hogy ezek a képzők szempontjából nem relevánsak.

¹⁴ Erről bővebben I. Vladár Zsuzsa *Szenczi terminológiájának fordítási kérdései* (i. m. 23–5).

Geleji Katona István abban különbözik elődeitől, hogy – bár nem rendszeres nyelvtant ír, hanem irodalmi munkássága közben, nyelvtannal és nyelvhasználatban kapcsolatban kialakult nézeteit szedi össze egy gyűjteménybe – ő volt az első, aki tulajdonképpen nyelv művelőnek tekinthető. 1645-ben megjelent *Magyar grammatikácskájában* nem ad képzőmeghatározást. Bár szól a különböző képzőfajtákról (az ige-képzők rendszerén belül például a gyakorító képzőkről), ezen toldalékok számára elsősorban a nyelv művelés szempontjából érdekesek. Kifejti, hogy a képzők segítségével a mondanivalót tömören lehet kifejezni. Külön rövid részt szentel a kicsinyítő képzőknek (diminutivumoknak): „XXXVIII. A’ *diminutivumok* is mind *verbumok*, mind *nomenek*, s’ mind *adverbiumok* azon módon kivált-keppen valo szokval mondathatnak ki. A’ *Verbumok*. Mint: *Eddegelek, iddogalok, járdogalok, szántdogalok* etc. Az az: *Kitsinyt-kitsinyt* észem, *iszom*; *lassan-lassan járok, szántok*. A’ *Nomenek*. Mint: *Gyermekek, gyermektse*, vagy *gyermetske; meny, menyetske; fiu, fiutska*, vagy, *fiatska; leány, leányka*, vagy *leányzó, leányzóska*, ki azt láttatik jegyzeni, a’ki meg leányozik, a’vagy, a’kinek leánya lészen, etc. Az *Adverbiumok* pedig. Mint: *Jobbatdskán, szepbetskén, ékesebetskén, lassabbatskán, gyorsabbatskán* etc.”¹⁵ (29–30).

A kicsinyítő képzőkről vallott felfogásának sajátossága, hogy – Szenecihez hasonlóan – a gyakorító képzők egy részét a kicsinyítő képzők közé sorolja, hiszen funkcionális és szemantikai hasonlóság van köztük, alapjelentésüket tekintve mindkettő valamilyen cselekvésnek vagy dolognak a kisebb voltára, kisebb intenzitására stb. vonatkozik. A kicsinyítő képzőket aszerint csoportosítja, hogy mi a származék szófaja, tehát az ilyen képzőket tartalmazó szavak lehetnek ige (verbumok), főnevek (nomenek), illetve határozószók (adverbiumok). Eredetisége és máig tartó érvényessége abban van, hogy észreveszi: a határozószókhoz is járulhatnak kicsinyítő képzők, hiszen a mai grammatikák sem említik, hogy kicsinyítő képző járulhat határozószóhoz, pedig – bár ma már nem termékeny ez a képzésmód – vannak ilyen származékok (pl. *hátrábbacska, alábbacska* stb.).

A SzT. adatai között is megjelenő *gyermekcse*, ill. a *gyermecske* kicsinyítő képzős származék Gelejinél – Szenecihez hasonlóan – kiemelt példaként szerepel, ami azt bizonyítja, hogy a 17. századi nyelvhasználatban elterjedt lehetett mind a *-cse*, mind pedig a *-cske* képzős származék.

Alig 10 évvel később, 1655-ben jelent meg Komáromi Csipkés Györgynek a *Hungaria illustratája*. Röviden ő is foglalkozik a magyar nyelv képzőrendszerével *A szóképzés (II.)* című fejezetben. Itt felsorolja a legfontosabb denominális és deverbális képzőket, többnek a funkciót és alaktani sajátosságait is. A nyelvi norma elég erős fokú meglétére enged következtetni

¹⁵ A szöveg lejegyzésekor mai betűkészletet használtam, mert az nem befolyásolja a szöveg tartalmi vonatkozásait.

az, amit a *Tyukcsa*, *Gyermekcse*-féle kicsinyített alakokról mond. Szerinte – nyilván a mássalhangzó-torlódás miatt – ezek helytelen alakok. (Szathmári 1968: 280). Annak ellenére, hogy Komáromi műve csak tíz évvel jelent meg később Geleji *Grammatikáskájánál*, mégis helytelennek ítéli a *-csa*, *-cse* képzős alakokat. Természetesen az nem feltételezhető, hogy tíz év alatt elavult volna, inkább nyelvjárási különbségről lehet szó.

Pereszlényi Pál a második, nemcsak teljes, hanem a nyelv sok részletjelenségét, apró finomságát rögzítő magyar nyelvtan szerzője. A *Grammatica Lingvae Vngaricae* 1682-ben jelent meg, és benne Pereszlényi felsorol több képzőt, hol csak példákkal illusztrálva, máskor viszont jelentésükre, jelentésárnyalatukra is rámutatva. Erősen érvényesül Szenczi hatása, olyannyira, hogy a példák zömét, a tárgyalás- és felfogásmódot is tőle veszi át. A kicsinyítő képzők tárgyalása csak abban különbözik a Szencziétől, hogy Pereszlényi kissé másképp jelzi nyelvünk képzőbeli gazdagságát: „Non est omittenda gratiosa apud Vngaros diminutivorum observatio...” (427). Pereszlényi ugyanazokat a kicsinyítő képzős származékokat idézi példaként, mint Szenczi, különbség csak az írásképpen van: a *leányka*, *leánycsa*, *legényke* a mai módon, *ny*-nyel fordul elő, s végül ő kevesebb példát vesz fel, mint Szenczi, de a *Jánoska* mellett szerepelteti a *Janczi*, *Janczika* becező formát is (vö. Szathmári 1968: 313–4).

Bár nem lehet pontosan megállapítani, hogy mikor keletkezett a kézírásban maradt, *Kolozsvári grammatika* néven ismert nyelvtan (Lőrinczi 1998: 11–63), annyi valószínűsíthető, hogy valamikor a 18. század első felében. Ez a – kérdés-feleletre alapozó – nyelvtan érintőlegesen foglalkozik a szóképzéssel. Négy képzésfajtát nevez meg: elnevező, kisebbítést jegyző, verbumbeli és adverbiumbeli képzést. Annak ellenére, hogy a kicsinyítést külön képzésfajtaként különíti el, mégis csak érintőlegesen szól róla egy meghatározásban:

„Meg küssebittest jedczö az mely az maga Primitivumanak meg küssebitteset jeddzi hogy [rà ki()] ralyotska, az kiralytol, őtse az batyato!” (14v 24–26).

A meghatározásban egyetlen, *-cska* képzőt tartalmazó kicsinyítő képzős példa szerepel.

A 18. század végén, 1794-ben Kolozsváron jelent meg Gyarmathy Sámuelnek az *Okoskodva tanító magyar nyelvmester* című nyelvtana, amely már teljes tudományos igényességgel készült: mindig hivatkozik az általa felhasznált forrásmunkákra. A magyar nyelv kicsinyítő képzőinek bemutatásának meglehetősen nagy teret szentel, és több olyan észrevételt tesz, amelyek elődeinél nem fordultak elő:

„§. 28.

A' Hasonlításnak mintégy elleneiben tétetik a' Kitsinzés (*diminutio*) minthogy ezzel a' szóknak jelentése kitsidül. Ez ugy megyen véghez, hogy a' szók végibe toldatnak im ez hangotskák: *ka, ko, atska, otska, ke, etske, ötske*, p. o. *jotska, ótska, rutatska, haragosotska, kitsinke, szépetske, bővetske, e'nyitske, a'nyitska, me'nyitske*. A' Magyar nelyben [elírás *nyeloben* h.] még a számlálókis kitsinyzödnek, p. o. *egyetske, kettötske, százatska*, söt még a' határozókis: *régetske, reggeletske*.

§. 29.

E'ben a' Kitsinzésben még-sokkal több részek van a' magán-értöknek, ilyenek már ezek: *léányka, legényke, Magyaraka, ágatska, edényetske, ablakotska, időtske, tsirke, Péterke, Ilonka, fiutka, páltziko, fioka, anyoka, bahoka, háziko*.

A' ki ezeknek formálását jól meg akarja tanulni, figyelmezzon azon Törvényekre, a' mellyeket alább a' 35. §. a' vádlo esetek formálásában adunk, mert vádlóból formáladik leghamarébb a' Kitsinzö, kiváltképen azon szókban, mellyek a' vonást a' vádloban el veszti (*quae perdunt accentum in Accusativo*) p. o. *kosárotska, kosárka, szamaratska, madaratska, kaszátska, szájatska, darabotska, tyukotska, horgotska, tulkotska, berketske, szekeretske, me-sétske, sebetske, versetske, ködötske, tükrötske, vedretske, gödrötske*.

Iegyzés: Még ilyen formánis tsinályják némelly helyeken a' Kitsinzöket: *Ablatska léántsa, gyermektse, gyermetske*, de a' jo nyelvhez szókott füleknek ez ám kedvetlenetske.

§. 30.

A' régi ösi igaz Magyarságban nem így formálódtak a' Kitsinzök, a' mint ezt a'nak még egy néhány el nem tévellyedet maradvánnyából ki-tanulhatjuk. Azok pedig im é kövedkezendök: *Követs, kapots, forgáts, kovats, dugats, kulats, makats, bogánts, gubats, kats* (*Kitsin kéz, handlein, kezetske*) *totsa*. Hanem ezeket el rontották lassanként Hazánkna Totosabb Vármegyéi, mellyek a' Magyar Kitsinzöket a' Totokéihoz kezdven formálgatni, tsináltak: *Követske, kapotska, kulatska* 's több a' féle *panitskákat*. De már ezt meg nem lehet változtatnunk, hanem csak a' tudásával maradunk.

1. *Iegyzés:* Ide tartoznak a' Kisdedeknek neveiis, mellyeket a' Szülék édesgetöleg kitsinzenek p. o. *Andris, Ferkö, Palko, Ianko, Iánoska, Gyurka, Istok, Katitza, Dsudsi*.
2. *Iegyzés:* Hát vallyon ama szók nem ide tartoznaké, mellyek *lék, dék, végüek*? p. o. *hulladék, maradék, töltelék, aprolék, ázalék, sepredék, töredék, tsötselék*? Hiszem ezekis mind kitsinzések?" (60–62.)

Gyarmathy rendszeres elemzését adja a magyar kicsinyítő képzők rendszerének. Először is a kicsinyítő képzős szavak jelentésével foglalkozik, és kiemeli azt a szemantikai jegyet, amely minden kicsinyítő képzős

származékra érvényes: 'kicsi/kis valami'. A kicsinyítő képzők állományába nyelvtana szerint a *-ka*, *-ke* és *-cska*, *-cske*, valamint a *-kó* képzők tartoznak (a *-cska*, *-cske*-nek felsorolja a különböző kötőhangzókka bővülő változatait is). Egy megjegyzésében viszont megemlíti a *-csa* képzőt is, amelyről azt állítja, hogy a kiművelt beszélő nem használja. Példáiból kiderül, hogy kicsinyítő képző kapcsolódhat főnévhez (pl.: *leányka*, *legényke*, *edényecske* stb.), melléknévhez (pl.: *kicsinyke*, *rútacska*, *szépecske* stb.) – ahogy azt a korábbi grammatikák is tárgyalták –, valamint névmáshoz (pl.: *ennyicske*, *annyicska*, *mennyicske*), számnévhez (pl.: *egyecske*, *kettőcske*, *százacska*) és határozószóhoz (pl.: *regecske*, *reggelecske*).

E munka nemcsak abban tér el az előzőektől, hogy sokkal alaposabb rendszerezését adja a kicsinyítő képzőknek, hiszen Gyarmathy több szempontból vizsgálja őket, hanem abban is, hogy nem pusztán szinkrón nyelveírást ad. Példaként olyan szavakat említ, amelyek lexikalizálódtak, de amelyekben a szóvégi *cs* eredetileg kicsinyítő képző volt. Másik újszerű megállapítása az, hogy a kicsinyítő képzők erős elterjedése valószínűleg a szláv nyelvi hatással magyarázható.

Elemzésében van néhány zavarosabb rész, de ezeket csupán megválaszolando kérdésként veti fel (pl. a *-lék*, *-dék* végű szavak kicsinyítő képzős volta).

A hiányosságok ellenére Gyarmathy mutatja be legteljesebben és legpontosabban kora kicsinyítő képzőinek rendszerét.

Egy évvel később, 1795-ben jelent meg a sokat és sokak által vitatott *Debreceni grammatika*, amely röviden szintén ír a szóképzésről, ám a kicsinyítő képzőket csak érinti. A *-dad*, *-ded* kicsinyítő képzőnek hasonlítást jelentő funkcióját emeli ki a *kerekded* és *kisded* példákban.

Összefoglalva tehát: a felsorolt grammatikák két okból is jelentősek. Nemcsak azért, mert különböző szempontú kicsinyítőképző-vizsgálatot adnak, hanem azért is, mert a különböző grammatikák példaanyagának összevetéséből kidomborodik a 16–18. század közti időszaknak a kicsinyítő képzőkben való gazdagsága, kiderül, hogy melyek voltak a termékeny képzők, illetve melyek kezdték elveszíteni produktivitásukat, és visszaszorulni egy-egy nyelvjárásba. Ugyanakkor kontrollanyagot biztosítanak a SzT. adatainak, ellenőrizni lehet, hogy az olyan kicsinyítő képzős származékok, amelyekre csak egyetlen adat került elő a SzT.-ből, megjelennek-e valamelyik grammatikában. Ha igen, azt jelenti, hogy az illető kicsinyítő képző még produktív lehetett, ha nem, azt, hogy elszigetelt jelenségről, véletlen szóalkotásról, netán elírásról stb. van szó.

II.4. Diminutívum-meghatározások a mai nyelvtanokban

A mai leíró nyelvtanokban a diminutívumokkal való foglalkozás sokkal kisebb helyet kap, mint a régi grammatikákban. Ennek több oka is lehet: elsősorban valószínűsíthető, hogy a régi nyelvben a diminutív képzésmóddal produktívabb volt, mint a mai nyelvben¹⁶ (értem ezalatt a magyarországi sztenderdet, valamint az erdélyi regionális köznyelvet): sokkal több alapszóhoz járult diminutívum, illetve sokkal több beszédhelyzet megengedte használatukat, mint ma, másrészt akár amiatt is szorult ki a nyelvleírás perifériájára ezen részrendszernek a leírása, mert több szempontból is problematikusnak bizonyult és bizonyul ma is.

A MMNyR. a képzőmeghatározásban általában alkalmazott szempontokat érvényesíti a kicsinyítő képzők meghatározásában is: 1. milyen szófajú szavakhoz járulhatnak (főnevekhez, mellénevekhez, számnevekhez és névmásokhoz), 2. milyen szófajú szót hoznak létre (a kicsinyítő képzők nem változtatják meg az alapszó szófaját), illetve 3. milyen irányba módosítják az alapszó jelentését (kicsinyítenek, a tulajdonság kisebb mértékét fejezik ki, kedveskedő jelentésárnyalatuk van, de némelykor gúnyos színezetük is lehet).¹⁷

A *Magyar grammatika* viszont már meg sem kísérli meghatározni a diminutívumokat, pusztán felsorolja őket.¹⁸

A kicsinyítő képzőknek az alapos bemutatása tehát hiányzik a leíró nyelvtanokból.

¹⁶ Bár egy ilyen jellegű összehasonlító vizsgálat nem szerepelt e kutatás célkitűzései között, azt mindenképpen el kellene végezni valamikor.

¹⁷ „A denominális főnévképzők közt külön csoport a kicsinyítő-becéző képzőké. Elsősorban főnevekhez (köznevekhez vagy személynemekhez) vagy főnévi szerepű más névszókhoz járulnak. Ritkábban azonban nem főnévi szerepű melléknéven, számnéven, névmáson is jelentkeznek, de ilyenkor rendszeren nem főnevet, hanem melléknevet, számnévet, névmást képeznek. A kicsinyítő képzős származékok szófaját tehát nem a képző, hanem inkább az alapszó határozza meg. Egyfelől kicsinyítenek: vkinek, vminek a kicsi vagy a szokottnál kisebb voltát, (melléknéven) a tulajdonság kisebb mértékét fejezik ki. Másfelől becézésre, becenevek, családias keresztnév-változatok képzésére használjuk őket. A származékoknak tehát gyakran kedveskedő jellegük – vagy olykor gúnyos, rosszálló színezetük – is van.” (Ruzsiczky 1961: 400).

¹⁸ „Kicsinyítő, becéző képzők: -cska/-cske (-acska/-ocska/-ecske/-öcske): fiúcska, szánkócska, felhőcske, kanálacska, ablakcska, rögöcske; -ka/-ke: asztalka, leányka, legényke; -i: Ági, Kati; -csi: Jancsi, repcsi; -ca: Teca; -ci: Anci; -u: Efu, apu; -us: Katus, apus; -ikó: házikó, ládikó; -csal/-cse: Borcsa, tócsa, üvegcsé; -kó: Palkó; -is: Andris; -ól/-ő: Kató, Pető; -dad/-ded: tojásdad, édesded(en)” (Keszler 2000: 316).

II.5. Képző-e a kicsinyítő képző? Terminológiai problémák

A régi és újabb grammatikák képzőmeghatározásai után felmerül a kérdés, hogy a kicsinyítő képző melyik toldalékosztályba sorolható be, illetve hogy besorolható-e egyértelműen valahova.

A klasszikus képzőmeghatározások a képzőknek általában azt a vonását emelik ki, hogy új szót (új lexéma új jelentéssel) hoznak létre. Az újabb nyelvtanok viszont – annak ellenére, hogy definíciót adnak – problematikusként, illetve nem minden képzőre érvényesként kezelik a meghatározást (vö.: Beard 1998: 44), ugyanis gyakran nem lehet elkülöníteni eléggé élesen az inflexiós eljárásokat a derivációsoktól. Erre Károly Sándor már egy 1965-ben megjelent tanulmányában felhívja a figyelmet.¹⁹

A probléma főként – a klasszikus besorolás szerint – képzőnek tartott toldalékok kapcsán merült fel, amelyek inflexiós tulajdonságokat mutatnak, pl. *-hat/-het*, *-cska/-cske* (vö.: Kenesei 1996, Kiefer 2003, 2004). Kenesei és Kiefer egyaránt három-három kritériumot sorolnak fel a két toldaléktípus elhatárolására, de nem ugyanazt a hármat.

Kenesei²⁰ szerint a ragok és képzők elkülönítésében a következő kritériumok játszanak kulcsszerepet: 1. a tipikus inflexiós toldalékra jellemző az, hogy az adott szófaji kategória minden eleméhez hozzátehető, a képzőre nem; 2. a létrejött forma jelentése mindig kompozicionális a ragok esetében, a képzők esetében nem; 3. a képzőt követheti más kötött morféma, a ragot viszont nem (1996: 92). Az első kritérium tehát a toldalék produktivitására vonatkozik, a második a szemantikájára, a harmadik pedig a pozíciójára.

Kiefer szintén központi szerepet tulajdonít a produktivitásnak mint tipikusan inflexiós tulajdonságnak, hiszen a képzőnek több akadályt kell legyőznie ahhoz, hogy az alapszóhoz tapadhasson. Keneseivel szemben Kiefer a képzőknek azt a tulajdonságát emeli ki, hogy tipikusan szófajváltó morféma, a ragnak nincs ilyen képessége. Illetve még azt tartja fontosnak megemlíteni, hogy az inflexió a szintaxis szolgálatában áll (a szintaxisra

¹⁹ „A szóragozást (illetőleg a deklinációt és konjugációt) nyelvtanaink általában úgy különböztetik meg a szóképzéstől (derivációtól), hogy a ragozást olyannak tekintik, amely a szó jelentését nem változtatja meg, hanem csak a mondattani szerepének a meghatározására való. Ezt a funkcióját úgy kapja meg, hogy a szónak csak az úgynevezett viszonyjelentését, vagy – úgy is szokták mondani – grammatikai jelentését változtatja meg, a lexikológiai jelentését nem. Ezzel szemben a szóképzés a szó lexikológiai jelentésének a megváltoztatására való, a szó mondattani viselkedése szempontjából közömbös. Ez a megkülönböztetés azonban nem elég szabatos. A nyelvtudomány ma már nem ilyen egyszerűen látja a kétféle morféma elhatárolásának kérdését” (Károly 1965: 273).

²⁰ Kenesei tanulmánya egész vitát indított el a *Nyr.* hasábjain, amelyhez Keszler Borbála (1997: 86–90) és Pete István (1997: 470–475) egyaránt hozzászóltak, majd mindkettejüknek válaszolt Kenesei (1998: 67–80).

nézve vannak következményei), míg a képzés csak akkor válhat relevánssá a szintaxis számára, ha a szófajváltást figyelembe vesszük (2004: 327).

Mindenképpen szükség van olyan támpontokra tehát, amelyek kijelölik a tipikusan inflexiós toldalékok tulajdonságait, illetve a tipikus derivációs toldalékokét. Ezt az alapos elkülönítést Dressler végzi el (1989: 3–10), tanulmányában 20 olyan kritériumot fogalmaz meg, amelyek alapján meghatározhatók a fokozatbeli különbségek inflexió és deriváció között (idézi Kiefer 2003, 2004). Ennek értelmében azok a toldalékok, amelyek teljesítik a 20, inflexióra vonatkozó kritériumot, prototipikus inflexiós toldalékok, amelyek pedig a derivációra vonatkozó feltételeket teljesítik, prototipikus derivációs toldalékok.²¹ Ilyen prototipikus derivációs toldalékok például a deverbális névszóképzők (pl.: *gondolkod-ás*), denominális melléknév-képzők (pl.: *fű-s*) stb. Természetesen nem lehet ennyire sarkítva felfogni a problémát, hiszen vannak olyan ragok, amelyek nem teljesítik az összes feltételt, és ugyanez érvényes a képzőkre is. Vagyis egy skálának két végén helyezkednek el a prototipikus inflexiós és derivációs toldalékok, az egyes toldalékok pedig aszerint, hogy a 20 feltételből mennyit teljesítenek, egyik vagy másik végéhez közelítenek. Nem prototipikus kategória például a kicsinyítő képző, ugyanis több tekintetben is közelebb áll az inflexiós toldalékokhoz, mint a képzőkhöz.

Az inflexiós és derivációs toldalékok elkülönítésének Dressler által meghatározott feltételei:

1. A képzők fő funkciója a szókincs gyarapítása, új szavakat hoznak létre, az inflexiós toldalékok nem. Bár van példa arra, hogy a kicsinyítő képzős származék lexikalizálódik (pl.: *otthonka, magyarka* stb.), ez nem jellemző. A származék jelentése általában levezethető a morfémák jelentéséből, vagyis kompozicionális: 'tőDIM' = 'tő' + 'DIM'.
2. Az inflexiós toldalékok mindig szintaktikai szerepet játszanak, vagyis a szintaktikai szerkezetek tagjai közti viszonyt speciális morfémákkal fejezik ki, a képzőknek nincs ilyen szerepük. Ezt a kritériumot a kicsinyítő képzők is teljesítik, ugyanis nincs semmiféle szintaktikai funkciójuk.
3. Egy szintaktikai szerkezeten belül kötelező az inflexiós toldalék megléte, a képző nem. Ebből a szempontból szintén képzőszerű tulajdonságot mutat a diminutívum: jelenléte egy szerkezetben nem kötelező, a nyelvtani struktúrát nem befolyásolja.

²¹ „Most inflectional and derivational categories are prototypical” (Dressler 1989: 6).

4. A *biuniqueness*²² iránti tendencia nagyobb szerepet játszik az inflexiós morfológiában, mint a derivációsban.
5. A szabályok variációja, illetve egymásmellettiése (l. szinonimitás a képzők körében²³) a derivációnak tipikus vonása, az inflexiók esetében nem találkozunk ilyesmivel, hiszen egy rag egy nyelvtani kategóriát fejez ki.
6. A derivációnak nyelvspecifikus kategóriái sokkal számosabbak, mint az inflexióé, és változatosabb képet mutatnak a különböző nyelvekben.
7. Az inflexiós morfológiában nagyobb egység mutatkozik, mint a derivációsban.
8. Az inflexiós toldalékok jelentése elvontabb, mint a képzőké, ugyanis valamilyen nyelvtani relációt fejeznek ki.
9. A nyelvtani egyeztetés a ragokra jellemző (pl.: szám- és személybeli egyeztetés stb.), ritkán (a magyar nyelvben egyáltalán nem) figyelhető meg képzőknél.
10. Az inflexiós toldalék morfoszemantikai szempontból transzparensebb, mint a képző. Egy kicsinyítő képzős származék jelentése általában²⁴ kompozicionális, a *tő* és a képző jelentésének az összege ('*tő*' + '*DIM*' = 'származék').
11. Az inflexiós toldalékok tipikusan produktívabbak, mint a képzők. Ez azt jelenti, hogy szabályszerűen kapcsolódik különböző tövekhez (pl.: igeragozási rendszer, névszórágok). A kicsinyítő képzők közül a *-cska/-cske* teljesen produktívnak mondható, alig van olyan blokkoló szabály, amely gátolná valamely *tő*höz való kapcsolódását. A *-ka/-ke* kapcsolódását bizonyos fonetikai tényezők korlátozzák.²⁵
12. A prototipikus inflexió nem változtatja meg az alapszó szófaját, a képzőnek viszont tipikusan szófajváltó szerepe van. A kicsinyítő képző ebből a szempontból sem tipikus képző, ugyanis nem az a funkciója, hogy egy *tő*nek megváltoztassa a szófaját, de még az sem, hogy valamely szófaji kategóriába besorolja (l. szófajjelölő képzők).

²² A természetes morfológiában (*natural morphology*) az egy-egyértelmű megfelelés elvét jelenti, azaz egy alak – egy jelentés (Ladányi 2007: 31).

²³ Pl. a *-cska/-cske* és *-ka/-ke* szinonim képzők, jelentésükben nincs eltérés, kapcsolódásukat morfofonológiai tényezők szabályozzák (l. *A kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályai* c. fejezetet).

²⁴ Kivételt képeznek a lexikalizálódott származékok, valamint a pragmatikai jelentéstöbblettel rendelkező származékok (l. *A kicsinyítő képzők morforagmatikai jellegzetességei* c. fejezetet).

²⁵ L. *A kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályai* c. fejezetet.

13. Ez a kritérium azon strukturalista kritérium alapját képezi, amely az azonos osztályhoz tartozó morfémák egymással való felcserélhetőségére vonatkozik (pl. *asztal-ka* és *asztal-ocska*).
14. Egy alapszóhoz tipikusan több képző járulhat, de csak egyetlen rag. A kicsinyítő képzős származékokon egyetlen diminutívum jelenik meg. A *-cska/-cske*, *-ka/-ke* képzőbokrok több, azonos funkciójú elemi képzőből állnak ugyan, de ezek az ősmagyar végén, ómagyar folyamán jöttek létre, az ómagyartól egységként fogja fel őket a nyelvérzék, és így kapcsolódnak az alapszavakhoz.²⁶
15. A rag tipikusan kisebb mértékű jelentésváltozást okoz, mint a képző. A kicsinyítő képző sem hoz létre teljesen új jelentésű szavakat, hanem általában²⁷ a 'kis, kicsi' szemantikai jeggyel egészíti ki a fő jelentését.
16. Az inflexiós toldalékok tipikusan paradigmatis rendszerekbe rendeződnek, a képzők nem.
17. Az analógiás kiegyenlítődéssel sokkal erősebb a ragok esetében, mint a képzőknél. Ennek az a magyarázata, hogy a szoros paradigmába tartozó elemek nagyon könnyen hatnak egymásra.
18. A képzett szavak egységként raktározódnak el a mentális lexikonban, ezzel szemben a ragozott alakok nem.
19. A ragok periférikusabb helyet foglalnak el a szóalakban a képzőknél, tipikusan a képzők után helyezkednek el, és lezárják a szóalakot.²⁸
20. A morfémák közül bármely nyelvben a tövek mutatják a legnagyobb változatosságot (l. különböző főalakok), a képzők kevésbé, a ragok pedig állandók a változatosság szempontjából.

Természetesen nem mindegyik kritérium alkalmazható a magyar nyelvre²⁹, illetve nem mindegyik releváns a diminutívumok szempontjából. Mégis a felsorolt kritériumok alapján a kicsinyítő képzők bizonyos ragszerű tulajdonságokat mutatnak (jelentésük morfoszemantikai szempontból általában transzparens, produktívak, nem változtatják meg a fő szófaját, általában egy jelenik meg a tövön, nem feltétlenül raktározódik el

²⁶ L. A SzT.-ban szereplő kicsinyítő képzők kialakulásának története c. fejezetet.

²⁷ Erről bővebben l. A kicsinyítő képzők szemantikája c. fejezetet.

²⁸ Ennek különböző okai vannak: 1. a szóalakban a tönek van a legkonkrétabb jelentése, a képző jelentése kevésbé konkrét, a ragé pedig a legelvontabb, ez az összefüggés metaforikusan az egyes morfémák egymáshoz viszonyított helyzetében mutatkozik meg; 2. a képzők új lexémákat hoznak létre, amelyek a maguk során ragozhatók, tehát a képzőnek meg kell előznie a ragot; 3. a ragok szintaktikai szerepet töltenek be: egy szintaktikai struktúrán belül minél közelebb állnak azokhoz az elemekhez, amelyekre vonatkoznak, annál hatékonyabbak (vö. Dressler 1989).

²⁹ Vö. Mártonfi 2004: 65–66.

egységként a mentális lexikonban), tehát nem lehet egyértelműen a tipikus képzők kategóriájába sorolni, az inflexió – derivációs skálán az inflexiók felé mozdulnak el.

Ha az evaluatív morfológia³⁰ szempontjait vesszük figyelembe, hasonló eredményhez juthatunk. Az első szempont a szemantikai változás. Ennek értelmében a diminutívum nem változtatja meg a fő jelentését (a tipikus képzőkkel szemben), hanem csak módosítja azt (pl.: *szék* – *székecske* ‘kicsi szék’). Másodszorban (a képzőkhöz hasonlóan) nem zárják ki további, hasonló funkcióval rendelkező képzők hozzáadását az alapszóhoz (pl. a románban: *mamă* → *mămică* → *mămicuță* ‘anya – anyuka – drága anyuka’). A mai magyar nyelvben ez nem fordul elő, de általában a kicsinyítő képzők kialakulási folyamatában ez a szabály igen fontos szerepet játszott (pl.: a *-cska/-cske* képző azonos funkciójú formánsok összetapadásából jött létre). Harmadszorban: az evaluatív toldalékok nem változtatják meg a fő szintaktikai kategóriáját, hiszen egy főnév, amelyet valamilyen (jelen esetben kis) méretűként fogunk fel, továbbra is főnév marad, a méretbeli csökkentés miatt nem változik meg a szófaji besorolása. Továbbá a fő bővítményeinek körét sem változtatják meg (vö.: Bauer 1997: 533–575), inkább a bővítmények jelentését jelölik ki³¹.

Tehát a kicsinyítő képzőknek az evaluatív morfológia szempontjai szerint való vizsgálata is azt mutatja, hogy ezek a képzők nem tipikus képzők, hanem bizonyos tulajdonságaikkal az inflexió toldalékokhoz közeleltenek.

Ennek terminológiai következménye lehet, ugyanis – ha a fenti szempontokat figyelembe vesszük – félrevezető a *kicsinyítő képző* terminusként való használata, hiszen a név olyan elvárásokat támaszt, amelyeknek a formáns nem tud megfelelni. A félreértés elkerülése végett talán jobb volna a *diminutívum* szakkifejezést használni helyette.

II.6. Kísérlet a diminutívum meghatározására

A fentebb jelzett problémák után (a diminutívumok több szempontból is eltérnek a tipikus képzőktől, emiatt valamely kategóriába való besorolásuk problematikus) igen nehéz pontos diminutívum-meghatározást adni.

³⁰ Az evaluatív morfológia központi vizsgálati tárgya a diminutivizáció és az augmentáció, hiszen e két toldaléktípus gyakran nemcsak méretbeli módosítást fejez ki, hanem valamilyen emocionális többletjelentéssel ruházza fel az alapszót (egyetértés, ragaszkodás vagy éppen egyet nem értés és pejoráció) (Bauer 1997: 537).

³¹ Erről bővebben l. a *A kicsinyítő képzős származékok bővítményeinek jelentése* c. alfejezetet.

Robert Beard a diminutivizálást expresszív képzésnek tartja, amelyre az jellemző, hogy nem változtatja meg az alapszó referenciáját, illetve nem változtatja meg az alapszó lexikális kategóriáját (1998: 60), hanem valamilyen emotív jelentéstartalommal tölti fel a beszédhelyzetet.

Bronislaw Volek diminutívum-meghatározásában szintén fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy ez a formáns nem tipikus képző, hiszen nem hoz létre új lexémát, alapvető funkciójaként az érzelemkifejezést emeli ki (1987: 32). A toldaléknak az emotív potencialitása (*emotive potency*) attól függ, hogy az adott formáns milyen mértékben specializálódott az emotív származékok létrehozására (1987: 48), vagyis az emotív potencialitás mértéke attól függ, hogy a toldalék mekkora gyakorisággal eredményez emotív származékokat.

A diminutív toldalékok alapfunkciója az, hogy az alapszóban kifejezett dolgot vagy tulajdonságot kicsinyítse. Emellett az alapszó jelentését befolyásolják: nagyobb részük képes emotív jelentést kölcsönözni annak a tőnek, amelyhez járul, csak nagyon kis részük nem rendelkezik ezzel a képességgel (elsősorban azok, amelyek lexikalizálódott származékban jelennek meg, illetve a pusztán kvantitatív jelentésűek) (1987: 50). Ennek értelmében a diminutívumokat jelentésük szerint három csoportba sorolhatjuk. Az elsőbe tartoznak azok, amelyeknek pusztán kvantitatív jelentésük van, a másodikba azok, amelyek pusztán emotív jelentésűek, a harmadikba pedig az emotív-quantitatív jelentésűek (vagyis az olyan toldalékok, amelyek azon túl, hogy az alapszó méretbeli csökkentését eredményezik, valamilyen emotív jelentéstartalommal is feltöltik). Kisebb-nagyobb pontossággal az is megjósolható, hogy milyen tőhöz milyen típusú diminutívum kapcsolódik: az elvont jelentésű tő a diminutívumnak a pusztán emotív jelentését vetíti előre (pl.: *hírnév* – *hírnevecske*), a dolgot jelölő tövek viszont a diminutívumnak többféle értelmezését is lehetővé teszik (pl.: *ágyacska* 'kis ágy' vagy 'aranyos, kedves kis ágy') (1987: 51–2).

III. A SZT.-BAN SZEREPLŐ KICSINYÍTÓ KÉPZŐK KIALAKULÁSÁNAK TÖRTÉNETE

A diminutív képzők rendszere a nyelvtörténetnek az egyik legdinamikusabb kategóriája, ami azzal magyarázható, hogy nem valamilyen grammatikai szükségszerűség, hanem a nyelvvel való játék, illetve a nyelvi játékosság iránti igény hívja életre őket. Már az ősi egyelemű képzők között is voltak olyanok, amelyeknek a funkciója a kicsinyítés, becézés volt, a későbbi korszakok folyamán pedig nagy számban keletkeztek a kicsinyítő képzők, amelyeknek produktivitása változott ugyan, de szinte mindegyik megmaradt valamelyik nyelvjárásban.

A Szt.-ban leggyakrabban előforduló kicsinyítő képző a *-cskA*, ezt követi a *-kA* és sokkal kisebb százalékban van jelen a *-d*, *-óca/-őce*, *-cs*; *-csA*, *-dkA*, *-docska*, *-dAd*, *-ó*, *-ő*, *-ica*, *-uca*, *-ika*, *-ikó*, *-icska*, *-icskó*, *-uka*, *-óka*, *óc/-őc*.

III.1. *-cskA*

A *-cskA* a kései ómagyar korban keletkezett, és rövid időn belül az egyik leggyakoribb és legproduktívabb kicsinyítő képzővé vált a nyelvterület minden részén. Három, szintén kicsinyítő jelentésű formáns (*-cs* + *-k* + *-a/-e*) összeolvadásából jött létre ez a képzőbokor, és szinte minden megszorítás nélkül kapcsolható bármilyen alapszóhoz. Ma a legtermékenyebb kicsinyítő funkciójú toldalék. A kései ómagyar kor kezdetétől adatolható már, és ettől kezdve folyamatosan van rá példa: Jókk. 32: *hellecfken*; 1450: *Banyachka* hn.; FestK. 34: *hegechkeek*; stb.

A Szt.-ban is ezzel a képzővel keletkezett a legtöbb kicsinyítő származék. Például: *barmocska* 'szarvasmarhácska' jelentésben 1584-ből: Zekel Balint vallia Eley n barmochkat tartottam, de hogy twzert Ieót oda eze(n) Azzony, senkire Ne(m) gianithatta hogy barmanak el vezet Teye, hane(m) ez Azzonra [Kv; Tjk 4/1. 251]; *alkalmatosságocska* kicsinyítő jelentésben kb. 'kedvezés' 1689-ből: N. Boër Thamas, és B. Péter Uraimék Proponálva(n) az eo Ngok Fogarasi Felső Székin Felső Venicei joszagokba(n) sokkeppe(n) valo meg bántodásokot, instaltak mi előttünk kőzőnsege(n) azo(n): hogy

az iránt valo háborgattatásokba(n) ha mi alkalmatosságocskával mi töllünk kőzönsegese(n) lehetne az iránt valo succursusunkot ne denegalnok [Fog.; Szád]; *becsületecske* ‘kicsi becsület’ jelentésben 1730-ból: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kissebittő, s csak nem átokra fokoado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo magyarázáss s türessel palastoltam, sőt ... azonn kész affextiomot tartom fenn az Aszszonyhoz (: kivált ha becsületecskemet tapasztalhatom :) melylyel ennek előtte viseltettem [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller István br. Apor Péterhez]; *cselédházacska* ‘szolga-lakocska’ jelentésben 1817-ből: A Kapun belől mindgyárt vagyon, egy kis cseléd házatska, mely bornából vagyon ki rakva, és szalmával fedve [Kövesd NK; Kp V/319] stb.

III.2. -kA

A -kA az ősmagyar kor folyamán keletkezett a -k és az -a/-e kicsinyítő jelentésű formánsok összetapadásából. Az ezzel a képzővel létrejött szavak ősmagyar kori rétege szemantikailag jól körülhatárolható kategóriákba sorolhatók. A két nagy szemantikai kategória: a színnevek és az állatnevek csoportja. Ezek nagy részében a -kA nem módosít számottevően az alapszó jelentésén, tehát a kicsinyítő funkció még nem eléggé erőteljes. Példák: TÖ.: *Zeuke* szn.; 1258: *Zirku* hn.; 1273 k.: *Zurke* szn.; VárReg. 166.: *Tarca* szn. Az állatnevek között magyar -kA képzős származék kevés van: 1322: *Chyrke* szn.; JordK. 376: *rokaknak* (TNyt. I/243.).

A -kA használati köre a kései őmagyar korban tovább bővült, a -cskA mellett a korszak legáltalánosabb kicsinyítő képzője volt. Főnévi alapszavakon a 14. századtól gyakori: JókK. 10: *emberke*; 1483: *Azzonka* hn. stb., mellékneveken a 16. században jelenik meg: 1577 k.: *vekonka*.

A SzT. adalékai is azt igazolják, hogy a -cskA mellett a -kA volt a legproduktívabb kicsinyítő képző. Például: *apróleányka* ‘szolgálóleányocska, szolgálócska, pesztonka’ jelentésben 1666-ból: Az Apro leankaknak is hatam ... egy űnő tinőt (!) [Abafája MT; Told. 21], *asszonyka* ‘asszonyocska’ jelentésben 1582-ből: Mikor Menne az Ló és az Azzonyka Gereznaiaban vthanna siethe, Az gereznatole vag miteól vg Jyede meg az ló es ug Ruga fel [Kv; Tjk IV/1. 114], *báránka* ‘bárányocska, fiatal juhocska’ jelentésben 1750-ből: küldöttem bé ... őtt Csirkecskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát, és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránkát [O.csesztve AF; Ks 83], *cipóka* ‘cipócska’ jelentésben 1834-ből: A’ kerti Szöllő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hivott ... Az űdő sanyarutska volta mellettís vigan mulattunk, a Tracta állot Czipoka, és lágy kenyérből [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.], *csigafalatka* ‘(húslevesbe való) csigatésztácska’ jelentésben 1838–1845-ből: a reszelt tésztából, ormos henger által egybesodort kis csigafalatkák,

miket dara – vagy reszeltbe, mintegy előljárokul tesznek bé [MNyTK 107 *rigó fütty* al.] stb.

III.3. -d

A *-d* is ősi, egyelemű képzőink közé tartozik, és az ősmagyar kor leg-
 produktívabb kicsinyítő képzője lehetett. A korai ómagyar korban is él-
 nek még ezzel alakult derivátumok: TA.: *holmodi rea*; DömAd.: *Apadi* szn.;
 ÓMS.: *eggedum, fyodum, urodū*; 1300: *Oprod* szn. (OkI Sz.). A 14. században a
-d kicsinyítő funkcióban még produktívnak látszik, produktivitása a kései
 ómagyar kortól a nyelvterület kisebb részére korlátozódik (TNyt I/242.).
 Mára elavult todalék, főleg helynevekben maradt meg (pl.: *Cegléd, Fonyód,*
Ónód stb.), illetve egy-két személynévben (pl.: *Árpád, Ond*) (Zaicz 2006:
 132).

A SzT. tanúsága szerint a *-d* a magyar nyelvterület ezen régiójában
 később is viszonylag produktív maradt, több olyan származék tartalma-
 za ezt a formánst, amelyekben egyértelmű a kicsinyítő funkció. Az *apród*
 szónak például 'aprócska, kicsike' jelentése van a SzT.-ban egy 1778-ból
 származó adalékban: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám iratott
 mint el maradtott özvegyére Aprod gyermekeimmel egjütt [Agárd MT; Told.
 8]. Egyéb, *-d* képzővel létrejött származékok: *jobbád* 'jobbacska' jelentésben
 1571-ből: egy jo paripat nem találunk, lofeweknek sokaknak es keossegeknek
 is kijet kijet jobbádnak hallottak nyayatul el üzettek [SzO II, 326], *kevesed*
 'kevesecske' jelentésben 1826-ból: a praetendált jövedelemnek kevesed ré-
 sze az özvegyi kevés Joszágnak az igazi jóvedelme [Ne; DobLev. V/1114.
 9a], *kicsid* gyermekre vonatkoztatva 'kicsi, kicsike' jelentésben 1558-ból
 származó adalékban: Az melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kyczy-
 deket, mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meg Elegechek [JHbK XLIII/21
 Mikola Ferencne Melyk Anna végr.] stb.

III.4. -óca/-őce

Az *-óca/-őce* a későn keletkezett képzők sorába tartozik, kicsinyítő
 funkciójú formánsok összetapadásából jött létre.

A SzT.-ban mindössze két származékot, a *kakócát* és a *gyerkőcét* hozta
 létre. Példák: a *kakóca* 'kiskakas' jelentésű lehetett, majd lexikalizálódott,
 és csupán helynevekben maradt fenn: 1820: A Kakotza erdő [Udvarfva
 MT; EHA], a *gyerkőce* származéknak 'gyermekecske' jelentése volt, egyet-
 len adalékban jelenik meg 1838–1845-ből: Prunkuj, porunkuj" (: a román
 „prunk, prunkuc = gyerkőcével egyeredetű” :) [MNyTK 107]. A SzT. csak
 19. századi *-óca/-őce* képzővel létrejött származékokat tartalmaz.

III.5. -cs

A -cs a korai ómagyar korban kicsinyítő jelentésben jelenik meg bizonyos származékokon. Például: [1237–1240]: *Erech* (*Erecs* <: ér 'kis patak') (PRT. 1: 782); 1268: *Cuechesporog* hn. (<: *kövecs* <: *kő*) (OkISz.). A képző ilyen jelentésű származékok létrehozásában a nyelvtörténet későbbi korszakai során nem vesz részt (TNyt I/244), kivételt képez a nyelvújítás kora, amikor olyan származékokat hoztak létre vele, mint a *labdacs*, *szögecs*, *uracs* (Zaicz 2006: 109).

A SzT. címszavai között két lexikalizálódott származék keletkezett a -cs képzővel: a *kövecs* (pl.: 1737: egj egj szekér porondot és követset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk]; 1762: a Nagy Szamos ... ezen helyet a midön el szakasztotta követtsel porondal és minden ágokkal megrakta [BSz; SLt XXIV. 6]) és a *pakocs* (1850 k.: piskota, makaroni pakocsban [Pk 2]).

III.6. -csA

A -csA az ősmagyar kor folyamán jött létre a szintén kicsinyítő jelentésű -cs és -a/-e formánsok összetapadásából, és kedvelt kicsinyítőjévé vált ennek a kornak. Porduktivitása a kései ómagyar kortól csökkenőben van. A korai ómagyar korból kevés -csA képzős névszóra van példa: TÖ.: *Keuueche* szn.; VárReg. 16.: *Scymcha* (a *szem* alapszóból), 42.: *Orocha* szn.; 1322: *Zarchazek* hn. (Szárccsazék). A *vércse* és *tócsa* szavak keletkezése is az ősmagyar korra tehető (1395 k.: *verche* (Gl.); JordK. 20.: *tocfakra*).

A kései ómagyar kor kezdeti szakaszából származó nyelvemlékekben még sok példa van -csA képzős származékokra: JókK. 62: *fegeñcfe*; BécsiK. 70: *aiandokcsakat*, 261: *orozlancsaidat*; stb. A későbbi időkban már sokkal kevesebb -csA képzős adat található, szórványosan azonban még előkerülnek: NádK. 485: *germokceiet*; SzékK. 326: *feeregcye*, 339: *haylokchaban*; VirgK. 138: *leanczayd*. Mára teljesen elavult, csak néhány keresztnév becéző alakjában őrződött meg (pl.: *Julcsa*, *Borcsa* stb.) (Zaicz 2006: 109).

A SzT. is csak két -csA kicsinyítő képzős származékot tartalmaz: *gyakorcsa* valószínűsíthetően 'sűrűcske' jelentésben 1705-ből: ezen Falu határán Apró gyakorcsa nevű helyen [Altörja Hsz; Borb. II], valamint *gyermekcse* 1688-ból: Egy itt quartelyozo Lutheranus Németnek, recens natus, és ige(n) beteg gyermekcsejét ... meg kereszteltem [Bethlen kör. SzD; UtI]. Ez utóbbi a régi grammatikák közül többen is előfordul példaként.³²

³² Vö. a Kicsinyítő képzők a régi grammatikákban c. fejezettel.

III.7. -dkA, -docska

Azért kerülhet ez a két kicsinyítő képző egymás mellé, mert hasonló módon jöttek létre: pontosabban mivel a *-d* kicsinyítő funkciója homályosulni kezdett, megtoldották még egy hasonló szerepű formánssal (*-d + -kA* vagy *-d + -cska*).

Több *-dkA* képzős származék szerepel a SzT.-ban: *alábbadka*, *jobbadka*, *nagyobbadka*, *nehezedke*. Az *alábbadka* 'lejjebbecske' jelentésű (XVIII. sz. e. fele: Rétetskéje... van... Petlendi Pusztá Falu helyen^a az elébbenivel egy sorba alábbatka [AbN. – "Túr (TA) határában]), a *jobbadka* 'jobbacska' jelentésű (1694: Majorság-Szölő ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]), a *nagyobbadka* 'nagyocska' jelentésű (1644/1648 k.: egy Veres scarlat szűniegh nagibbatka [Born. XXXVIII. 14]), a *nehezedke* 'sutácska, ügyetlenke' jelentésű (1796: Zsuzsi Urnaptól fogva a Gyapot mivelésel bajlodik, de nehezetke a' kezé hanem idővel tsak meg tanul [IB. Molnár György héderfaji ref. pap lev.]).

A *-docska* csupán a *jobbadocska*n származékban jelenik meg, jelentése 'jobbacska', 1747-ből: Samuel Ur(am) ... beteges állapottal van, de most Jobbadocska van [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

III.8. -dad

A *-dAd* az ómagyar kor folyamán alakult ki a *-d* kicsinyítő képző elemismétléséből. Korai példák: JókK. 39: *kyfded*; BécsiK. 171: *ifiudad*; GuaryK. 15: *keregeded*; ÉrdyK. 50: *tarwoldaad*, 519: *ezesded*; stb.

A SzT.-ban is van ezzel a képzőbokkal létrejött származék: *hosszúdad*³³ 1864-ből: Várhegy, melly is egy felemelkedett hosszudad hegj [Nagyalmás K; KHn 316], *kicsidded* 'kicsiny' jelentésben 1585-ből: Talak kicsid(d)ed keopezzerewek vadnak Niolcz, tizenharmadfel font, tt f 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2-3].

III.9. -ó/-ő

A SzT.-ban is megjelenő *-ó/-ő* képző ősi, egyelemű képzőink sorába tartozik. Az *-ó/-ő* (~ *-ú/-ű*) az ősmagyar kor jellegzetes és produktív kicsinyítő képzője volt (TNyt. I/242.), olyan származékokban, mint pl.: TA.: *munorau*; KTSz.: *fiu*; 1325: *vezeus* szn. (Zichy-Okm. 1:270); 1405 k.: *zwmwlche* (*szemölcsé-szemölcső*) (Gl.); Apork. 120: *fellobe*. Már ebben a korban vannak

³³ A SzT. nem adja meg ennek a származéknak a jelentését, azonban könnyen kikövetkeztethető, hogy jelentése 'hosszúko, hosszúkás' lehetett.

olyan származékok, amelyekben a képző jelentése elhomályosult (*vessző*), illetve elhomályosulóban van (*fiú*, *mogyoró*), ami a képző csökkenő produktivására utal. Világosan kielemezhető viszont például az *anyó* és *apó* származékokban. A TNyt. szerint (I/242.) az *-ó/-ő* ebben a kicsinyítő funkcióban a korai ómagyar kor végére elavult, személynevek becéző alakjában viszont még ma is előfordul (pl.: *Kató*, *Janó* stb.), illetve kedveskedőnek szánt megszólításokban újraéledni látszik (pl.: *babó*, *nyuszó*, *bratyó*) (Zaicz 2006: 582).

A SzT.-ban is van *-ó* képzős származék: *agárkuttyó* 'agárkölyök' jelentésben 1654-ből: praemendatt attam ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro 9 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51], az *ángyó* becézésként rendszerint megszólításban fordul elő, például egy 1766-ból származó adalékban: le menvén Damokos Ferentz a' Battyahoz Damokos Janoshoz monda az Angyának Damokos Janosnénak jól mondotta ked Angyo (: mint hogy az előtt valo estve ott volt :) hogj ne menyek el hanem hallyak itt mert valami bajom lész Azon beis tellyesedék rajtam [Szilágycseh; BfR 104/2] és a *cserecsutkó* 'tölgyfatönk/csutak' jelentésben 1781-ből: ez oljan Sűrű erdő volt nagy Csere tsutkok fák Tövis Füz rakotya es egyeb tseplesekkel ... rakva volt ... a Nagy Fakat Puska Porral hanyattatta el ... ő Nga [Balavásár KK; Ks 19/IV. 8]. Az elsőben a 'kis, kicsi' szemantikai jegy megvan, a másodikban a becéző funkció kerül előtérbe, a harmadikban pedig már elhomályosulóban van a kicsinyítő funkció, így lexikalizálódott.

III.10. -ica, -uca

Az *-ica* és *-uca* kicsinyítő képzők újabb keletkezésű toldalékok, elterjedésükre a hasonló szláv képzők hathattak. Az *-ica* elsősorban női nevek becéző alakjában jelenik meg (pl.: *Ágica*, *Katica*), ritkán azonban előfordul személyek kedveskedő említésére, megszólítására használt köznévből képzett szóalakokban is (pl.: *hugica*, *tubica*). Ma sem tekinthető teljesen elavult képzőnek, a játszi szóképzés egyik kedvelt formánsa (pl.: *rókica* 'kisoróka', *nyakica* 'nyakacska') (Zaicz 2006: 325).

A SzT.-ban két ilyen képzővel létrejött származék szerepel címszóként, de ez voltaképpen nem az erdélyi magyar szóhasználatot tükrözi, hiszen az adalékok román anyanyelvűektől valók, azaz a románok kétnyelvűségére utal: *lunkuca* (< *luncă*) és *pojenica* (< *poiană*). A *lunkuca* 'rétecske' jelentésű, az adalék 1765-ből való: ezen Lunkutzát nem emlekezünk reá hogy mikor és ki irtotta légyen ki [Hosszútelek AF; JHb XXVII. 25. 5], a *pojenica* pedig 'kis erdei tisztás' jelentésű 1782-ből: azt tudom hogy égy helyyetskét a Gorbai határon in vallyá Unguruluj nevezetű völgyben Pojáná Boldizsójának hívják melly Pojenitzát én tudom, hogy olly kitsiny helyy volt tsak

az én emlékezetemre is, hogy alig termett meg rajta egy szekeretske széna ... de ezen Pojenitzát miért hívják annak, nem tudom [Paptelke SzD; JHbK VIII/18 Petrán Togyér Senior (72) jb vall.].

III.11. -ikA

Az *-ikA* a kései ómagyar korban keletkezett három egyelemű, kicsinyítő funkciójú képző összetapadásából (*-i + -k + -a/-e*). Ilyen származékokban jelenik meg legkorábban: 1357: *Karikad* hn. (MNY. 10: 82) és vö. 1595: *Palcfikakot* (MNY. 62: 236). Ma is eleven képző, főleg személynevek becéző alakjának létrehozására használatos (pl.: *Mártika*, *Erzsike*, *Klárka* stb.), de dajkanyelvi szavakban is gyakori (pl.: *hasika*, *husika* stb.) (Zaicz 2006: 330).

A SzT.-ban nem tartozik a leggyakoribb képzők közé, de több származékban is megjelenik. Például: *ládika* 'ládácska, ládikó' jelentésben 1846-ból: Egy ládika Klauzal Gabor képével [Dés; Berz. 20]; 1846: Egy papir lemez ládika [Dés; Berz. 20]; *pálcika* 'kicsiny pálca' jelentésben 1765-ből: Varga György ... kezében lévő kis ujjomni pálczikával maga előtt Czivészlett, hogy valamiképpen belé ne szaladgyon Szabaszlai Ur(am) és meg ne foghassa [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13] stb.

III.12. -ikó

Az *-ikó* kicsinyítő képzőbokr nem szerepel a TNyt-ben. Keletkezéséről elmondható, hogy két kicsinyítő funkciójú képző összeolvadásából jött létre (*-i + -kó/-kő*) az ómagyar korban. Gyakoribbá csak később, az *-i-s* becéző alakok elterjedésével vált (pl.: *házikó*, *ládikó*, *Anikó*). Magas hangrendű *-ikó* párja csak az újabb keletkezésű *Enikő* névben mutatkozik. A mai nyelvben új képzésekre már nem használatos, de főleg gyermekorientált beszédhelyzetben ma is előfordul (pl.: *ágyikó*, *lábikó*, *hasikó*) (Zaicz 2006: 330).

A SzT.-ban három *-ikó* képzőt tartalmazó származék szerepel címszóként: *házikó*, *ládikó* és *pálcikó*, valamint olyan összetett szavak, amelyeknek elő- vagy utótagja a három említett szó egyike. A legkorábbi adalék a *házikó* címszó alatt szerepel, és 1640-ből van: vagi(on) ennek felette 19. muntanis Jöveveniek kiknek valami hazikoikis vagio(n) szabadosak el menny vagi ot lakni [Szevesztrény F; UC 14/48. 78], az összes többi 18–19. századi adalék: *ládikó* 'ládácska' jelentésben 1849-ből: Kis ladiko finom cirkalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]; *pálcikó* 'pálácska' jelentésben 1765-ből: az midön Varga György az említett patzikoval hadarásztot és hátra felé ment volná Szabaszlai uram beléje szaladván, akkoron érte azon

pálczával az karját egyszer [Szépkényerúsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13] stb.

III.13. -kó

A *-kó/-kő* kicsinyítő képzőbokor, amely feltehetően az ősmagyar korban keletkezett a kicsinyítő *-k* és a szintén kicsinyítő funkciójú *-ó/-ő* összetételéből. A régi nyelvben gyakoribb volt, ma elsősorban személynevek becéző alakjának létrehozásában játszik szerepet (pl.: *Ferkó, Lackó, Jankó* stb.), de néhány lexikalizálódott köznévből is kielemezhető (pl.: *tarkó, szánkó, pejko*) (Zaicz 2003: 414).

A SzT. mindössze egy *-kó* képzővel létrejött származékot tartalmaz: *szupujkó* (1823–1830: a prussus huszároknak a csákójok is alol széles, a teje szupujko volt [FogE 203]).

III.14. -icska, -icskó

Az *-icska, -icskó* képzőbokok egy becéző és egy kicsinyítő funkciójú képző egymás mellé kerülésének eredménye. Újabb keletkezésű toldalékok.

A SzT.-ban egy-egy példa van ilyen képzőbokkal létrejött származékra: a *házicska* és a *házicskó*. Mindkét adalék 19. századi, és mindkét származék jelentése 'kicsi ház, házikó'. A *házicska* címszó alatt a következő adalék található: 1840: bátorságosabban bírhassem azon Hazitskat [Dés; DLt 1420], a *házicskó* alatt pedig: 1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Teglavető helyen fel építettett Házatskát es egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egésség fen tartására ... szükséges képpen meg kelletik lenni ... méltoztasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358].

III.15. -uka

Az *-uka* képzőbokor elemei: a becéző funkciójú *-u* (l. *anyu, apu, bátyu* stb.) és a kicsinyítő *-ka*. Kérdés azonban, hogy a képzőbokornak van-e kicsinyítő funkciója, vagy egyszerűen egy becéző és egy kicsinyítő képző egymás mellé kerüléséről van szó.

A SzT.-ban két származékban szerepel: *bátyuka* 'bátya, bácsika, öreg' jelentésben 1598-ból: az en iozago(m)ba hazamba be fogatta(m) valá magam otalmaert ... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat ... de eö nem tekintette az Vristent sem az attiafiwsagot eö engemet tiztessegebe nem tarta, rutolt zidot kouetem az kegtek zekit Batiuka-

nak lelek kuruanak es halallalis feniegetet engemet [UszT 13/117]. Ebben a szövegben a *bátyukának* gúnyos jelentésárnyalata van. A másik származék a *mamuka*, amelynek jelentése kb. 'ügyefogyott', és amelynek szintén csúfondáros, gúnyos jelentésárnyalata van. Az adalék 1812-ből származik: a Groffné nagyon indulatba jött, és a' Grofot nagyon kissebitetté sőt motskolta, gazolta mondván: Te Samuka, Mamuka, Mamujka, Tőkös [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

III.16. -óka

Az *-óka* két kicsinyítő funkciójú képzőből áll (*-ó* + *-ka*).

A SzT.-ban egyetlen származék jött létre ezzel a képzővel, a *botóka*, amelynek két jelentése van. Első jelentése 'botocska', és 17. századi adalékokban fordul elő: 1686: az tordai vitézek elrugazkodának, engem elszakasztának az loboncok ... sokan vagdaltak hozzám, egy botokával hántam ellent [TT 1889. 509 SzZsN], második jelentése 'csipke- v. receverő pálcika', és 18. századi adalékokban jelenik meg: 1761: öt darab szedett pántlika, mellynek szélén arany és ezüst botokan vert kőtéseske vagyon [Koronka MT; Told. 8].

III.17 -ók

Az *-ók* kicsinyítő képző két kicsinyítő funkciójú egyelemű formáns összekapcsolódásából jött létre. A TNyt csak a két egyelemű képzőt említi, az *-ók* képzőbokrót nem. A Zaicz-féle Etimológiai szótár a képzőbokról keletkezését az ősmagyarra teszi. A becézés mellett a régi nyelvben, valamint egyes nyelvjárásokban nagyítást is kifejezhetett, megnevezésekben sértő jelentésárnyalatot kaphatott (pl.: *szemők* 'nagy szemű', *orrók* 'nagy orrú'). Mára már teljesen elavult, személynevek becéző alakjában is régiesnek hat (pl.: *Erzsók*, *Istók*) (Zaicz 2006: 584).

A SzT. is csak egy olyan származékszót tartalmaz, amely ezzel a képzővel jött létre, vagyis nem tartozott a gyakori kicsinyítő képzők sorába. A *szénafiók* 'szénaboglyácska' jelentésű, már lexikalizálódott, egy 1824-ből származó adalékban jelenik meg: edgy Széna fiok alatt vártuk az esső elmulását [M.légen K; KLev. 9].

III.18 -óc/-őc

Az *-őc* képző keletkezése hasonló az *-ók* képzőéhez, amely a régi nyelvben is csak ritkán fordult elő (pl.: *gombóc*). A nyelvújítók néhány új származékot hoztak létre vele (pl.: *bohóc*) (Zaicz 2006: 96).

A SzT.-ban egyetlen származékszóban jelenik meg, a *gyerkőc*-ben. A származékszó jelentése: 'gyermekecske', a képzőnek inkább becéző, mint kicsinyítő funkciója van: 1838–1845: járni kezdett a gyerkőc [MNyTK 107].

A kicsinyítő képzők e rövid történeti áttekintése azt mutatja, hogy a SzT. gazdag tárháza az ilyen formánsoknak, előkerültek olyanok is, amelyek a TNyt-ben nincsenek benne. Az ősi, egyelemű kicsinyítő funkciójú formánsok, valamint az egész nyelvterületen elterjedt képzők mellett az erdélyi régi nyelvben megjelennek olyan képzőbokrok, amelyeknek egyes elemei már önmagukban kicsinyítő képzők, de a funkció felerősítésére összetapadtak, továbbá olyanok, amelyek román közvetítéssel kerültek át a magyarba.

IV. A KICSINYÍTŐ KÉPZŐK VIZSGÁLATÁBAN ALKALMAZHATÓ SZEMPONTOK

IV.1. A kicsinyítő képzős származékok szemantikája

Amikor kicsinyítő képzős származékok szemantikájáról beszélünk, először is két fogalomnak a tisztázására van szükség. Meg kell határoznunk, hogy mit értünk *morfoszemantikán* és a *morfológia lexikális szemantikáján*.

Morfoszemantikán a morfológiai szabályok szemantikai jelentését értjük, vagyis a bemenet és kimenet közti szabályos jelentésváltozást (Dressler, Kiefer 1990: 69). Szóképzés esetén a bemenet a szótő, a kimenet pedig a képzett szó. A morfológia lexikális szemantikája pedig a morfológiailag komplex szavak jelentésére vonatkozik. Tehát egyrészt meg kell vizsgálni, hogy mi a kicsinyítő képző jelentése, másrészt azt, hogy a kicsinyítő képzővel létrehozott szó jelentése hogyan módosul az alapszó jelentéséhez viszonyítva.

A kicsinyítő képzőkről kialakult általános felfogás az, hogy 'kis, kicsi' szemantikai jeggyel egészítik ki az alapszó jelentését, mintegy lekicsinyítve azt. Emiatt a szakirodalomban a diminutív képzőket olyan szóbelseji kvantitatív eszköznek tekintik (Dressler–Merlini Barbaresi 1991, idézi I. Ștefănescu 1992: 332, Dahl 2006: 594³⁴), amely a természetes nyelvekben megvan. Vagyis a kicsinyítő képző befolyásolja ugyan az alapszó jelentését, de ez a jelentésmódosítás csak egy kvantitatív skálán mozoghat.³⁵

Első pillantásra úgy tűnhet, hogy a jelentésbeli különbségek pusztán a tő lexikális vagy szemantikai kategóriájától függnék, például:

ház (*fn*) + -acska (DIM) 'kis *fn* (ház)'

magas (*mn*) + -acska (DIM) 'kevésbé/nem túl *mn* magas'.

³⁴ „Diminutives ... are words formed by derivational processes that add a semantic element having to do with size to the meaning of the word.” (Dahl 2006: 594)

³⁵ „(...) as for the change of denotative meaning (i.e. of diminutives), this is restricted to a scale of quantity (or also corresponding to quality): diminutives involve a decrease in quantity.” (Dressler&Merlini Barbaresi 1994: 92)

Ennek értelmében a kicsinyítő képző a tő szófaján nem változtat, jelentését is csak meghatározott irányba befolyásolja.

Egy másik megközelítésben:

[_{dolog} ház] + [_{DIM} acska] 'kis *dolog* ház'

[_{tulajdonság} magas] + [_{DIM} acska] 'kevésbé/nem túl *tulajdonság* magas'³⁶ (l. L. Gràcia, L. Turon 2000: 233), vagyis az osztályozás alapját nem az alapszó szófaja, hanem jelentése képezi. Ez azonban a lényegen nem változtat: a diminutív képző továbbra is az alapszó jelentésének csökkenését eredményezi.

A beszédhelyzettől függően viszont előfordulhat, hogy a kicsinyítő képző vagy tisztán pragmatikai jelentést kap, vagy – a denotatív jelentés mellett – bizonyos pragmatikai jelentésárnyalatot³⁷ (l. Dressler, Kiefer 1990: 75). Így gyakran egyéb tényezőket is figyelembe kell venni a diminutívumot tartalmazó képzett szavak jelentésének a meghatározásában, hiszen – kontextustól függően – a származéknak több jelentése lehet (pl.: *papocska* – 1. kis termetű pap, 2. fiatal pap, 3. pejoratív értelemben rossz pap). Az első jelentés a *ház* szó kicsinyítő képzős származékához hasonlít, amikor a kicsinyítés méretbeli csökkentést jelent. A második esetben viszont a kicsinyítés a főnévnek egy másik jegyét érinti: itt már valamilyen időbeli vonatkozás csökkentéséről van szó, a harmadikban pedig a képző a főnévnek minőségi jegyét érinti. Tehát világos, hogy a *papocska* jelentése komplexebb, mint a *házacskaé*, ami arra enged következtetni, hogy olyan szemantikai jegyek meglétét feltételezhetjük, amelyek meghatározzák a szó jelentését. A képző képes ezeket a jegyeket külön-külön megváltoztatni, a képzett szó jelentése pedig árnyalatbeli különbségeket mutathat annak függvényében, hogy a diminutívum melyik jegyet módosítja.

A SzT-ban legtöbb példa olyan származékra van, amelyek jelentése 'alapszó + DIM': *házicskó* 'ház + DIM': 1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Tegla vető helyen fel építettett Házatskát es egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egésség fen tartására ... szükséges képpen meg kellett lenni ... méltóztasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358]; *helyecske* 'hely + DIM': 1767: Nehai Ladányi legált 1000 For. Interessét, approbállya 'a Supr Consistorium hogy fordittassék Bibliotecta augmentatiojára, sőt hogy azon Testans emlékezetire 'a Bibliotecháb(a) külön helyetskére tétessenek azok a könyvek mellyek ezzel vásároltatnak [Nsz; BK A kv-i ref. koll. csomója]; *legényke* 'legény + DIM': 1585: Marta Vekony Jstuanne vallia, Ez ersebet leany Vala,

³⁶ Más nyelvekben az igéhez is kapcsolható kicsinyítő képző (vö.: L. Gràcia, L. Turon 2000: 233).

³⁷ „Depending on the speech situation, the diminutive suffixes may acquire either a purely pragmatic meaning or, in addition to the denotative meaning, certain pragmatic overtones.” (Dressler, Kiefer 1990: 75)

es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor keseon estwe hat valamy leghenkek vadnak Az leannal ... es hat viragh eneket Mondank, de semmy gonozsagot Ne(m) latta(m) hozza [Kv; Tjk IV/1. 506]; *reménységecske* ‘reménység + DIM’³⁸: 1670: Gábor, hogy értett Ádámtúl, nem kétlem, mert éjjel-nappal csak együtt beszéltek, de nem hiszem, hogy az mi levelünk meritumát egészen megmondhatta volna Ádám is, mivel bizony maga sem tudta, az modalitások mutogatásául mit írt Rottel, kihez képest Kegyelmednek is csak in generalibus terminis kell nekik mondani, hogy vagyon nyújtva valami jobb reménységecske most, mint eddig volt [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz] stb.

Több adalékban azonban a származék jelentése nem ‘alapszó + DIM’, hanem beszédhelyezettől függően valamilyen jelentésárnyalattal egészül ki. Például: *bátyuka* alk. gúny ‘bátya, bácsika, öreg’: 1598: az en iozago(m)-ba hazamba be fogatta(m) valá magam otalmaert ... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat ... de eö nem tekintette az Vristent sem az attiafiwsagot eö engemet tiztessegebe nem tarta, rutolt zidot kouetem az kegtek zekit Batiukanak lelek kuruanak es halallalis fenieget engemet [UzT 13/117]; *farkacska* szitkozódásban: 1567: vxor Valentini dorotheam Dorkochka farkochka apellaset [Kv; Tjk III/1. 9]; *főemberecske* gúny ‘főnemesecske/uracska, inci-finci főnemes’ 1736 u.: Ó mostani felfordult világ! egy nyomorult fő emberecske nem hogy más ember jobbágyaszonyát de magát is jó nemesembert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani, nemhogy valamivel succurálni olyan megszűkült még közlelről lévő atyafiának is [MetTrCs 481]; *papocska* lekicsinylően: ‘jelentéktelen kis pap’ 1772: ki szalada ... Popa Juaane Tamas Maria ... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tűzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.] stb.

Arra is van példa, amikor a kicsinyítő képzős származék jelentése nem kompozicionális, nem lehet ‘alapszó + DIM’ szerint értelmezni, hanem teljesen más jelentést kap, azaz lexikalizálódik. A diminutívummal ellátott származékok esetében a lexikalizálódás azt jelenti, hogy az alapszó és toldalék együttese olyan származékot hoz létre, amelynek a jelentése nem motivált, nem lehet a morfémák jelentéséből levezetni, vagyis az alapszó és származék közti motiváció eltűnik, a képző egy új, specializálódott jelentésben állapodik meg.³⁹ A *magyarka* például nem ‘magyar + DIM’, hanem ‘magyaros férfikabát’, csak 19. századi adalékokban fordul elő: 1823:

³⁸ Ez utóbbi példa átmenetet képez az elvontabb jelentés fele, hiszen az alapszó maga sem konkrét főnév.

³⁹ „The motivational relationship between the base and the derivative is lost and the derivative is either stabilized in a new, specialised meaning, different from the meaning of the base stem, or, on the contrary, it approximates the meaning of the base stem to the extent that it becomes its variant” (Volek 1987: 125).

Mártonfi Simon ... Jár világos vadgalamb szín mellértés Magyarkában [DLt nyomt. kl]; 1838: Egy fekete uj Magyarka, seprő-szín merino bélléssel; hozzávaló gömbkötő munkáju láljbli (!) [RLt O. 1 Mike Sándor ellopott tárgyai közt]. Az *otthonka* jelentése 'háziruha', nem 'kis, kicsi otthon', az adalékok szintén 19. századiak: XIX. sz. köz.: Küldök 14 Zsemlet ... a Marika rozsa-szín otthonkáját hozzá való darabakkal [BLt 11 Cserei Róza férjéhez, Béli Alberthez]; 1859: M Ujfalvi Sándor Natsága Részére ... Egy Egy othonkát vásárolt 16 f [Kv; Újf. 1] stb.

Tehát amikor a kicsinyítő képzők, illetve a kicsinyítő képzővel ellátott szavak jelentéséről beszélünk, óvatosan kell fogalmaznunk, hiszen nem lehet általánosságban kijelenteni, hogy minden kicsinyítő képzős származék szemantikai szerkezete leírható a 'tő + DIM' képlettel, hanem egy olyan modellt kell találnunk, amelynek alapján megmagyarázhatók az eltérő jelentések.

L. Gràcia és L. Turon (2000: 234) szerint az értékelő szuffixumok⁴⁰ (amelyek közé a kicsinyítő képzők is tartoznak) denotatív jelentése a következő kategóriákba sorolható: a képző vagy a tő denotátumának a kiterjedését módosítja, vagy pedig az intenzitását. Az első kategóriába főnevek, a másodikba mellénevek (és más nyelvekben igék⁴¹) tartoznak.

A főnévi alaptag jelentését négyféleképpen módosíthatja a kicsinyítő képző: a dolog fizikai kiterjedésének csökkentése (térbeli módosítás); egy (több összetevőből álló) dolog számbeli redukciója; apró, egymástól alig elkülöníthető egységekből álló dolgot jelentő főnevek fizikai kiterjedésének csökkentése; valamint az időbeli kiterjedés csökkentése. Ezek alapos elemzésével modellezhető az, hogy a tő melyik jelentésjegyét módosítja a kicsinyítő képző (uók uo.).

IV.1.1. A fizikai kiterjedés módosítása

Mivel az első kategóriába olyan főnevek tartoznak, amelyekre a diminutívum úgy hat, hogy csökkenti a fizikai kiterjedésüket, természetesen ezt csak olyan főnevek engedik meg, amelyeknek van fizikai kiterjedésük: elsősorban konkrét főnevekről van szó (pl.: *kert*, *autó*, *könyv* stb.). A származék jelentése 'kis fn'. Jackendoff elmélete (idézi L. Gràcia, L. Turon 2000: 235) szerint ezek mind a *dolog* szemantikai kategóriájába tartoznak, és [+b, -i]⁴² fogalmi tulajdonságok jellemzik. Vagyis [+b], ugyanis ezek a főnevek

⁴⁰ Appreciative suffixes (L. Gràcia, L. Turon 2000: 231–247).

⁴¹ A magyar nyelvben is találhatunk korlátozott számban példát diminutívummal ellátott igeire, de ezek használata szigorúan a gyermekorientált beszédhelyzetre korlátozott (pl.: *alukál*, *pisikál*).

⁴² b = bounded (térben korlátozott – fordítás tőlem, Zs. B.), i = internal structure (belső struktúra) (Jackendoff 1991: 9–45.)

térben korlátozottak, és [-i], mert nincsenek belső alkotóelemei. Emellett dimenzionalitásuk is közrejátszik az elemzésben, hiszen pl. a *vonat* egydimenziós, a *felület* kétdimenziós, a *labda* pedig három. Ha az ilyen típusú főnevekhez kicsinyítő képző járul, akkor a [+b] tulajdonságuk módosul, a dolog kiterjedése csökken. Ha a szóban forgó dolog nem egydimenziós, akkor általában mindegyik módosul (pl.: *labdácska* 'kis labda') kevés kivétellel: a *könyvecske* például nem jelent feltétlenül kis méretű, vékony könyvet, hanem vonatkozhat egy vastag, de kisebb méretű lapokból készült könyvre. Az élőlényt jelentő konkrét főnevek szintén ebbe a kategóriába sorolhatók, hiszen szemantikai szempontból ugyanúgy viselkednek, mint a fenti főnevek (van fizikai kiterjedésük, nincs belső szerkezetük: [+b, -i]). Összefoglalva az ilyen lexikális egységek jellemzőit: [+b(phys. dim.n.>0)]⁴³, -i], vagyis van 0-nál nagyobb fizikai kiterjedésük, és nincs belső szerkezetük. Ezek közül a szemantikai jegyek közül a kicsinyítő képző [+b(phys.dim.n.>0)]-re hat, azaz a dolog fizikai kiterjedése csökken.

A SzT. adatai közül a legtöbb ebbe a kategóriába sorolható, pl.: *ablakocsk* (1636: az kamoraczkan egy ablakoczka. Abbol viszont nylik mas egy fejer fel szer vas sarkos pantos aytó az kamora szekre, azon ket ablakoczka [Siménfva U; JHb Inv.]), *agátoskő-pixisecke* 'agát/achátszelencéske' (1714: Porn(a)k való keveles Agathoskő Pixisetke (!) [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 10–1]), *ágyacska* 'kicsi ágy' (1675: Egy hársbol kötöt edgyes rosz ágyacska [Dés; Borb. II]), *boglárocska* 'boglárka, boglárdíszecke' (1591: az ezwt keozet latek egi kis feier boglaroczkat [Kv; Tjk V/1. 180]), *boglyácska* 'széna v. szalmarakásocsk (XVIII. sz. köz.: A Kis Simon végiben egj darabocsk; mellyen mikor terem; egj közönséges buglyácska lészen [Koronka MT; Told. 18]), *csatocsk* (1818: Négy Sor nyakba való Gránát, a' végibe égy 4 szegeletű ezüst meg aranyozott csattotska, meger 15 Rf [Kv; Pk 5]), *cselédházacska* 'szolga-lakocsk (1817: A Kapun belől mindgyárt vagy on, egy kis cseléd házatska, mely bornából vagy on ki rakva, és szalmával fedve [Kövesd NK; Kp V/319]), *deszkaajtócska* (1744: Epítettett ... Gabonást ezen Gabonásnak az hijjara fel jaro deszka ajtócska bőr sarkakon forgo [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]), *dombocsk* (1589: Thudom mikor en Zondj István zolgaia valek mikor ez feoldet Irtani kezdeok akkor egieb Azalt fa oott (!) nem volt hane(m) egy Domboczjkan van valami kewes [Szentkirály U; UszT]), *edényke* 'edényecske' (1738: két mázos edényke herbatének való [M.bikal K; Mohai lev.]), *fakápolnácska* 'fatemplomocsk (1842: A magyarok telepedésekor Isten segitsen 1774-ben, Hadikfalván 1784ben, Andrásfalván 1785-ben épült fakápolnácskák, mind elromlottak, most árendált házokban tartatik az istentisztelet, Fogadj Istenben még állnak a kápolnácskák [WLT Egyház és iskola csomó. Bíró Mózes andrásfalvi ref. lelkész jel. Kelemen

⁴³ (phys.dim.n.>0) = a főnév fizikai kiterjedése nagyobb zérónál.

Benjáminhoz, br. Wesselényi Miklós jószágigazgatójához]), *gödröcske* 'vápácska' (1779: (A) Széna Fünek szomszédgya ... Marton Ferencz ... Széna Füvecskéje, s, vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát (Később: M.szovát (K) egyik része) K; JHbK VI/17]), *harangocska* (1643/1687 k.: vagyon a makfalvi Ecclab(an) ... a Templom hijjánis ... egy kis harangocska [Makfva MT; MMatr. 187]), *íróládácska* 'írószeres ládika/ládikó' (1714: Egj dió fabul való Iro Ladatska, Ajtotskaja rezes Rosaval ékesített, 8. tsiga formala (!) tsinalt labain áll. külömbfele fiokokat foglalván magáb(an) fl. Hung. 15 [AH 55]), *kádacska* (1594: Az Somlyoy maior hazban ... Soos viznek walo kadachka vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–7]), *konyhácska* 'kis konyha, nyári konyha' (1750: elébb menvén egy kisség jobb kéz felé találtatott egj alkalmas konyhátska régi sendellyezéssel ujj foldozással, sőt még az fala is egj felől rosszatska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]), *ládácska* 'ládikó' (1647: Egj hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Marosillye H; VLT 55/5415]), *lajtorjácska* 'létrácska' (1741: találtunk ... egj lajtorjártskát [Mezőbánd MT; LLt 146. B]), *malmocska* (1736: épithet ... azon Patakon egy Malmotskát [CU]), *ólacska* 'gazdasági építményecske (háziállatok számára)' (1743: Kriszta Iuon Teleke féle Pusztá ... Ebből ... Toma Ignat elfoglalt volt, es oklot, s valami olatskát is épített rá [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]), *ösvényke* 'kis ösvény' (1751/1753: a' Falu azon két ösvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78]), *retecse* 'kaszálócska, legelőcske' (1599: 1 Zakaz Zena niolcz eol. Az hawason es az reteczken eot boglia [Kv; Szám. 8/XV. 18]), *serlegpoharacska* 'kis serlegpohár' (1622: Egy kws sellek poharoczka nio(m)m. – p. 16 1/2 tt f. 4 d. 50 [Kv; RDL I. 119]), *szegecske* 'kis szeg' (1714: Ló szerszám barsonnjál burított és atzéljos halhéval rezes szegetskekkel, három darabbul álló fl. Hung. 12. – [AH 22]), *tálacska* 'kis tál' (1584: Nagy Antal vallia ... a' zegeny fazakasne ezt kialta vala Az vargane Anniara ... Im vgmond az Eyel a' Bozorkany eszez Curwa ennem hozot vala egy talachkaba [Kv; TJK IV/1. 280]) stb.

A felsorolt adalékokban olyan származékok vannak, amelyek rendelkeznek valamilyen fizikai kiterjedéssel, így értelemszerűen a diminutívum funkciója az, hogy ezt a fizikai kiterjedést csökkenti.

Sajátos helyet foglal el a felsorolt példák között a *punktumocska* származék, hiszen per definitionem a *pont*⁴⁴, illetve *punktum* olyan dologra vonatkozik, amelynek a kiterjedése nem csökkenthető, tehát a diminutívum nem csökkentheti valójában a dolog kiterjedését. Egyetlen olyan példa van, amelyben a matematikai értelemben vett *punktum* szó diminutívummal ellátott alakja szerepel: 1710 k.: a lineát helyesen ... definiálják a mathemati-

⁴⁴ A térnek igen kis kiterjedésű eleme, része. | *Mat* A térnek kiterjedés nélküli eleme (vö. ÉrtKSz. 1114).

cusok, hogy sok punctumocskáknak öszvekött lánca avagy kötele [BÖn. 449]. Mivel egyáltalán nem jellemző ennek a szónak a diminutivizálása, ezért két lexikalizálódott jelentése is kialakult: ‘kisebb feltétel’: 1668: Ez feljebb specificált punctumoknak megállására ígírje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz], valamint ‘jelentéktelen részecske’ 1782: Meltosagos Liber Báró és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekeztvén ez boldog, és boldogtalan örökkevalóság közzé helheztetett, kitsiny Punktumotskának az az ennek az Eletnek bizontalan voltarol ... Testamentumot tett [Kv; JHb V/9].

IV.1.2. Az alkotó elemek számának módosítása

A második kategóriába olyan főnevek (gyűjtőnevek) tartoznak, amelyek [+b, +i] tulajdonsággal rendelkeznek: van fizikai kiterjedésük, és egymástól elkülöníthető elemekből állnak (pl.: *csapat, testület, csokor* stb.). Az ilyen főnevek fizikai kiterjedését az alkotó elemek száma határozza meg. Kicsinyítő képző hozzáadásával az alkotó elemek száma módosul. Például a *csokrocška* jelentése ‘kis csokor’, a diminutívum a [+b] jelentésösszetevőre hat. A *csokrocška* azonban olyan csokorra is vonatkozhat, amely kisebb virágokból áll, ebben az esetben a képző nem a csokor [+b] jelentésösszetevőjét módosítja, hanem a virágét, az alkotó elemét. Vagyis az ebbe a kategóriába tartozó főnevek jelentése az alkotó elemek jelentéséből tevődik össze. Tehát az ilyen főnevek [+b, +i] jelentésjegyekkel rendelkeznek, amelyekből a kicsinyítő képző a [+b]-t módosítja, amely lehet egyrészt a gyűjtőnév [+b(phys.dim.n.>0)] jelentésösszetevője, vagy az egyes elemeké külön-külön.

A SzT.-ban ilyen példákat találhatunk: *alakorasztagocska* (1723: Zab és Alakor Asztagocska [Holtmaros MT; EMLt]), *árpaasztagocska* (1760: égy Arpa Asztagotska is volt [TGsz 18]), *asztagocska* (1683: Buza Perceptioja Kalongyába(n) Asztagocskakban rakatott Kal(angya) [Szúv; UtI]), *bokré-tácska* (1768: Egy Zamantzós bokrétátska 7 rosátskával 4 rubint benne és három jo féle gyöngy [Nsz; Ks 74. 56]), *gabonácska* (1722: Ha megis árra volna az Marhá(na)k, s Gabonácská(na)k mind szereztetnék keveset kevesett [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]), *nádaska* (1731: Nádaskában (sz) [Kászonimpérfa Cs; EHA]), *tavaszbúza-asztagocska* (1812: Egy Tavaszbúza Asztagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]).

IV.1.3. Az egyes összetevők fizikai kiterjesztésének módosítása

A harmadik kategória főnevei abban térnek el a gyűjtőnevektől, hogy az alkotó elemek olyan kis fizikai kiterjedésűek, hogy azokat nem is lehet elkülöníteni egymástól (pl.: *homok*, *eső*⁴⁵). Ezeknek nincs kiterjedésük, de belső struktúrával rendelkeznek: [-b, +i]. Következésképpen a kicsinyítő képző nem módosíthatja a fizikai kiterjedést, hanem – az előző kategóriához hasonlóan – az egyes összetevők fizikai kiterjedését csökkenti. Így az *esőcske* jelentése (ha van ilyen) 'apróbb cseppű eső'. Vagyis az ilyen főnevek jelentését a kicsinyítő képző csak úgy módosíthatja, ha az alkotóelemek [+b(phys.dim.n.>0)] jelentésösszetevőjére hat.

A SzT. kicsinyítő képzős címszavai közül a *lisztecske*, *porocska* és *porondocska* tűnik ide illőnek. A *lisztecske* jelentése 'kevéské liszt', és ilyen értelemben nem is sorolható ebbe a kategóriába, vagyis a diminutívum a [b(phys.dim.n.>0)] jelentésösszetevőjét módosítja ugyan az alapszónak, de mivel a három adalék közül egyben mennyiséget jelentő jelző áll a képzett szó előtt, mennyiségbeli csökkentést eredményez a kicsinyítő képző, és ugyanez a mennyiségbeli csökkentés feltételezhető a másik két adalékban is: 1740: Juhos Anna, lisztecskétt szallonnácskát, Czipot adogatott másoknak [Kük.; Mk IX Vall.]; 1747: láttam hogy ettzer mászsor hozott haza a Molnar Janosne Leanya egy egy Csomo Lisztecskét [Déva; Ks 101]; 1775: Borsai Nagy István Uram ... felesége ... a Jobbágy Aszszonyoknak is sző és fon lisztetkéért [Peselnek Hsz; HSzjP].

A másik két példában is ugyanez a jelenség figyelhető meg: bár olyan diszkrét alkotóelemekből állnak, amelyeknek egyenként – szabad szemmel látható – kiterjedésük nincs is; a magyar beszélők számára ezek egy homogén halmazra állnak össze, mert számukra nem a liszt szem a fontos – mert önmagában nem hasznosítható, hanem az az egész, amit a sok-sok liszt szem alkot, és annak a mérete csökkenthető. Így inkább azt feltételezem, hogy a magyarban nem az egyes összetevők mérete csökken a kicsinyítő képzők következtében, hanem a kis (fizikailag észlelhetetlen) kiterjedésű elemekből álló egység mérete. És mivel annyira nem jellemző az ilyen típusú főnevek kicsinyítése, sokkal könnyebben lexikalizálódhatnak, a *porocska* jelentése 'kis orvosságpor-adag' (1735: kültem az ő Ngã számára valami apro Porotskákat ... be kell adni tsets téjben ő Nganak [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]; 1759: egj kis nyavalya tőres ellen valo port adott ... már ma vitális porocskákat tőkéllették el hogj az Gyermekeknek adgyanak [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]), a *porondocska* 'porondszigetecskét' jelent (1812: Értem ... ennek az ágnak folyamattya helylén egy kis poron-

⁴⁵ L. Gràcia, L. Turon példái (2000: 237).

dotskát, melyet a Viz Áradása okozott volt, de nagyon kitsi és száraz kopatz porondu helyyetske volt [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16a].).

IV.1.4. Az időbeli kiterjedés módosítása

A kicsinyítő képzők az időbeli kiterjedést is módosíthatják olyan főneveknél, amelyek korra vagy időtartamra vonatkoznak. Abban az esetben, ha a főnév élőlényt jelent, akkor a kicsinyítő képző hozzáadása korbeli csökkentést eredményez (l. *papocska* 'fiatal pap' jelentése). Ha élettelen dologra vonatkozik, akkor a diminutívum az időtartamot módosítja (pl. *filmecske* 'rövid film'). Az *órácska*-szerű származékok nem engednek kompozicionális értelmezést, hiszen az egészet alkotó elemek száma nem csökkenthető anélkül, hogy a főnév jelentése ne sérülne. Így a kicsinyítés az időtartamot érinti. Az élőlényt jelentő főnevek esetében a diminutívum a [+b] jelentésjegyet módosítja, ugyanis a korlátozottság nem kizárólag fizikai/térbeli lehet, hanem időbeli is: létezésük időben korlátozott. Mivel a kicsinyítő képző térbeli és időbeli kiterjedést is korlátozhat, ezért három lehetséges módja van a jelentésváltozásnak. Az első esetben a kicsinyítő képző csak a fizikai dimenziót érinti (pl.: *nyulacska* 'felőtt, de kis termetű nyúl'), a másodikban csak az időbeli dimenziót (pl.: *öcsike* 'fiatalabb fiútestvér, de nem feltétlenül kis termetű'), végül előfordulhat az is, hogy mind a két dimenzióra egyszerre vonatkozik a diminutívum (pl.: *inaska* 'alacsony termetű fiatal inas'). Tehát az ide tartozó főnevek jelentésszervezői közül a kicsinyítő képző a [+b(temp.dim.⁴⁶)]-t csökkenti.

Sok olyan példát találunk élőlényt jelentő főnévre a SzT.-ban, amelyben a kicsinyítő képző nem a fizikai kiterjedés csökkentését eredményezi, hanem az időbeli kiterjedését. Ilyenek: *bárányka* 'báránycska, fiatal juhocska' (1750: küldöttem bé ... ött Csirkecskét, két Pipét, két ifju Nyulacska, és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83]), *bikácska* 'fiatal bika' (1627: tauali kis bikaczka Nro 1 [Mezőrűcs MT; BLt]; 1632: Egi taualy bikaczka [Hsz; LLt]; 1632: Bikátska 1 [Nagyercske MT; Told. 70]; 1756: Két esztendő Bikácska 1 [Déva; Ks 92. I. 32]), *disznósüldőcske* 'növénydék/süldődisznócska' (1587: az három faluban iutott dez-maban Swldeo diznochka 16 ... Ezekben az Dizno Swldeochkekben attunk el 8 fl. d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7]), *fácska* 'fiatal fa' (1756: lattuk fát vágni ... sött enis Pap Gáspár egykor vágta valami fátskákat az Vr Malmában vivén örteni [Bácsi H; KB Casp. Pap (60) ns vall.]), *fűzfácska* (XVIII. sz. e. f.: két fiatal Fűz fátska mintegy gyalog karo vastagságuk [Petlend^a; AbN. – ^aA Tordától Kv felé vezető út mellett egykor önálló település, ma kisebb házcsoport]), *gyermeklovacska* 'egy-hétéves hímcsikó' (1653 u.: Gyrokonak, ha ki akarja

⁴⁶ temp.dim. = időbeli dimenzió.

tölteni az Inas esztendeit tartozzanak katonaságra felkészíteni: ha pedig nem, egy gyermek lovaczkát adgjanak nekj [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsánna végr.]; 1736: T. Biro Ur(am) kezére ment fel fogott marhát modo legitimo adván Mlgos Bánffi Dénes Vrfi Tisztartaja egy seregély szürke szőrű harmad füre meno Gyermeklovacsát, s azon Gyermek lovat T. Biro ur(am) az Város Menessére küldvén és ottan megtalálván Marton Birtalan Civisünk ... mind hárman ... fateallják hogy a praedecaralt Gyermeklo tulajdon Márton Birtalan igaz marhája [Kv; TJK XV/12. 40]), *sógorka* 'fiatal sógor' (1717: most ujjolag el küldöttem edgy gyalmozckámot Méhesre ha valamit tehetnének velle, hogy Sogorkáimnak is succurálhatnék a bőjtre, itt pedig eppen Szűkösök vagyunk friss hal dolgabol [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez]).

Mivel a kicsinyítő képzők hatása meglehetősen ritkán irányul a főnevek jelentésösszetevői közül az időbeli kiterjesztésre, ezért gyakran lexikalizálódnak az ilyen származékok: *agárkutjó* 'agárkölyök' (1654: praemendatt attam ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro 9 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]), *almafiatalocska* 'almafacsemete' (1595: nap niugot feleol eg' arant eg' vegb(en) vagion három alma fiataloczk [Abrudbánya; Ks 42. B. 22]), *cserefiatalocska* 'tölgyfa-csemetécske' (1783: Csere Erdő mellyben tsak Szöllő Karoknak valo Csere Fialatolskák találatnak [Hosszútelke AF; Kath.]; 1821: egy erdő ... ritkás Csere fiatalotskákbol áll [Uzdisztpéter K; TGsz 18]), *fiatalocska* 'csemetécske' (1742: Sok féle virágok s fiatalotskak [Pókafva AF; JHb XXV/58]), *morécska* 'cigánygyermek' (1589: Hallottam bizonnial ki zemiuell latta egi Moreczka ki vgia(n) en zolgam volt [Dés; DLt 226]; 1592: meegh egyczer mikor ez vallo luhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagiót egy Morechikat az Juhual [Dés; DLt 235]).

Az időtartamot jelentő főnevek kicsinyítésére is van néhány példa a SzT.-ban: *hetecske* 'valahány röpke hét' (1758: Barcsai Jánosnál laktomban mentem volt ki az asszonnyal Váradra az feredőre ... Négy hétig laktunk ott, de elmondhatom, hogy sohasem éltem olyan jól, mint ott azt a négy hetecskét [RettE 65]), *időcske* 'rövid idő' (1767: Kis Vaszij és Telegucza Juvonis ... bellyeb nem jóvének hanem egy időcske mulva el menének onnon [Betlensztniklós KK; BK. Demeter Ersok Forkos András Felesége (32) vall.]), *órácska* 'kb. egy órányi idő' (1786: alkanyadat után mint egy orátskával Házamhoz jöve a' Falubol három legény [KLev.]). Ugyanakkor ezen származékok úgy is értelmezhetők, hogy a kicsinyítő képző intenzitásbeli módosítást eredményez, és ilyen szempontból a következő (IV.1.5.) kategóriában is helyük lenne az adatoknak.

IV.1.5. Intenzitásbeli módosítás

Egy diminutívum akkor módosíthatja valamely fő intenzitását, ha az melléknévi⁴⁷ (ritkábban főnévi). Ennek értelmében a *tulajdonság* az a szemantikai kategória, amely intenzitásbeli csökkenésen megy át.

A melléznevek közül csak a fokozható melléznevek⁴⁸ kicsinyíthetők (pl. *magas*, *szép* stb.), hiszen [+b] jelentésjegyük olyan tulajdonságra vonatkozik, amelynek kiterjedése és korlátozottsága egyaránt van. A *magas*nak például két határpontja van, és attól függően, hogy a skála melyik pontján helyezedek el, intenzívebb vagy kevésbé intenzív ez a tulajdonság. A kicsinyítés szemantikai hatása a fokozható melléznevekre az, hogy a skála alsó határához közelíti, például: *magas* + *DIM* = *magasacska* 'nem túl magas'.

A SzT. adatai azt mutatják, hogy a kicsinyítő képzővel ellátott melléznevek két csoportba sorolhatók aszerint, hogy kiterjedésre vonatkozó melléknévről van-e szó (pl.: *magas*, *kicsi* stb.), és ennek következtében konkrét határpontjai is vannak, vagy pedig olyan melléznevekről, amelyek skálázhatók ugyan, de átvitt értelemben (pl.: *okos*, *buta*, *szép* stb.).

Példák határpontos melléznevekre a SzT.-ből: *aprócska* 'kicsike' (1651: Harom oregh szem Gyengy Negy Apróczkab [Wass 27 Wass Judit kel.]), *apród* 'aprócska, kicsike' (1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám iratott mint el maradott özvegyjére Aprod gyermekeimmel egjütt [Agárd MT; Told. 8]), *csekélyecske* 'jelentéktelenecske' (1825: Az Egerpataki Bosa Józsaág tsekélyetske [DLev. XIV. 5]), *hosszabbacska* (1748: mely le irt helység ha valamivel hosszabatska lenneis az más rész atyafiak Erdejeknél, de sokkal keskenyeb, alá való és pusztáb [Kál MT; Berz. 2. 41/127]), *hosszacska* (1832: megkaptuk a kaptzáját a mely ször volt és egy krajtzárt, továbbatskát egy hosszatska pipa szárt [Kv; KLev.]), *hosszúcska* 'hosszúkö' (1726: Vagyon Sövénynyel font perje fákra szalma fedél alatt készített hosszutska disznó ól [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalusi csomó]), *jókorácska* 'jócskán nagy' (1749: vagyon ezen cinteremben egy fabul épített harangláb, melyben vagyon egy jókorácska harang [Nagyercse MT; ETF 107. 22]), *kicsinyke* 'kicsike, picike' (1560: Keth darab teoroth arany es egy kychynke azokkal Egywth [JHb QQ Temeswary János reg.]), *magasacska* 'nem nagyon magasra készített' (1823–1830: Az első ülés vagyon benn a kocsi fenekében, a második középbén az ajtónál, s ezek mind eléfelé fordulva, az harmadik ülés vagyon a középsővel szemben, ezeken kívül az első bakon volt még egy magasocska

⁴⁷ A magyar nyelvben az igék intenzitásának módosítása nem kicsinyítő képzőkkel, hanem más morfológiai eszközökkel, pl. gyakorító képzőkkel történik, amelyek szemantikailag pontosan emiatt rokoníthatók a diminutívumokkal.

⁴⁸ A nem fokozható mellézneveknek van ugyan [+b] jelentésjegyük, de 0 dimenziójuk miatt nem helyezhetők el egy skála különböző pontjain, a [+b] pedig nem csökkenthető, ha semmilyen szabály alapján nem lehet a dimenziót korlátozni (pl.: **élőke*, **magyarocska* stb.).

ülés [FogE 253–4]), *magasabbacska* 'nagyobbacska' (1747: ezen katonáknak egyike ... kőpczós és nem igen magos ... az másiknak ... borzos verés kalpagja ... nem éppen olyan erős Compactióju mint az más de anál magasabacska termetű [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb]) stb.

Nem határpontos melléknevek: *alkalmasocska* 'kics megfelelő' (1791: egy boronafából készítettett és Náddal bé fedetett alkalmasotska Tselédház [T; CU]), *alkalmatlanocska* 'kics alkalmatlan' (1755: (A) nagy házból ... két ajtó nyílik ... edjiken nyitanak s.v. az Arnyék székre, mellynek ajtoja minthogy nintsen meg duplázva az házban lévő ágyhoz közel esvén; alkalmatlanotska [Ludesd H; BK sub nr. 1020]), *alkalmatosabbacska* 'alkalmasabbacska' (1768: meltoztassek Ngatok I(ste)nesen meg tekinteni Szegényeket, hogj ok is a szolgálatra is alkalmatosabbatskák lehessenek [Esztény SzD; Told. 5a]), *avatagocska* 'avultacska' (1784: vagyon égy tizenkét ökörré való marha pajta, mely avatagatska fából készült szalmával fedve [Burjánosóbuda K; JHbK LX/18. 8]), *barnácska* 'barnás' (1805: Felvintzi iffiabb Kolosvári Mihály ... barnátska, kerék Abrázatu [DLt nyomt. kl]), *barnásocska* 'barnás-szerű' (1802: Püsokan Juon ... Barnásotska tiszta ábrázatu [DLt nyomt. kl]), *butácska* 'maflácska' (1841: Lakatos Ferencz ... egy kissé butácska [DLt 697 nyomt.]), *csorbácska* 'csorbás, csorbásocska' (1817: kívül ezen kis malmon vagyon még egy csorbátska also malom kő, melly nagy Szükségben adplicalható lenne [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 9]), *durvácska* 'egy kissé goromba' (1802: Déák Mihály, szármozásra Kolosvári ... durvátska beszédű [DLt nyomt. kl]), *durvábbacska* (1844: 14. Keszkenyő az durvábatskából is hasonló képpen azan szerint van [Kv; IB Konetzni Ignázt takácmester kezével]), *együgyűcske* 'ügyefogyott' (1761: Bongardos Bálint és Iános Testvérek léven, publice notum, hogy ezen két Atyafi kivált Bálint együgyűtske vólt, 's meg sem vóltak egymás között osztozva, hanem mint olyan együgyü Atyafiak ... mindenekeket el adogatták [Kv; PolgK 45]), *görbécске* 'egy kissé görbe' (1820: Básta János ... Silesiai 38 esztendő ... hegyes görbetske orru [DLt nyomt. kl]), *gyarlócska* 'kb. ostobácska' (1764: Maradtanak gyermekei is^a, de gyarlócska lévén az aszszony, amint láttam neveléseket, nem hiszem egyik is apja fia legyen [RettE 178. – ^aTi. a meghalt Simon János prókátornak és Ponori Krisztinának]), *gyengécske* 'kissé gyenge' (1806: delelöt gyengétske voltam delutannis, egyszer vízszsa adták a Letzkémet [Dés; Ks 87 KMN 198]), *gyérecske* 'ritkácska' (1823: a' Rosunk gyéretske, de ha az Isten szemmel meg áldaná alkalmosint gyűlne gabonánk [Veresegyháza AF; Told. 7]), *hegyesecske* (1825: Romoselyi Nyikuláje Szimulyész ... hegyesetske orru [DLt 767 nyomt. kl]) stb. A fenti melléknevek természetesen csak abból a szempontból viselkednek hasonlóan, hogy a kicsinyítő képző nem egy konkrét skálának az alsó határpontja felé való közelítést idéz elő, hanem egy elvont skálán való elmozdulást. Emi-

att van az, hogy az egyébként teljesen más jelentéskategóriába sorolandó melléknevek egymás mellé kerülhettek (pl.: *alkalmatlanocska, avatagocska – butácska, együgyűcske – barnácska, barnásocska* stb.).

Bizonyos főnevek intenzitását is befolyásolhatják a diminutívumok. A térbeli és időbeli módosításon kívül néhány főnév esetében olyan értelmezés is elképzelhető, amely szerint a formáns a főnév intenzitását növeli/csökkeníti. Ez azért sajátos eset, mert ezeknél a főneveknél a kicsinyítő képző nem feltétlenül intenzitásbeli csökkentést eredményez, hanem akár az ellenkezőjét is (pl.: *botocska, botóka* bizonyos kontextusban nagy dorongot jelent, a *férjecske* származékban, amelynek jelentése lehet 'jó férj' is, a férfi tulajdonság minőségét módosítja a képző pozitív irányba). Tehát a *férj*-típusú főnevek jelentése összetett szerkezetű: van egy másodlagos jelentésstruktúrájuk is, amely megegyezik a melléknevekével: a dolog jelentésjegy fizikai dologként (személy, férfi) definiálja a lexikai egységet, amelyhez egy másodlagos, valamilyen tulajdonságnak megfelelő, ezáltal a fokozható melléknevekhez hasonló struktúra rendelődik. A 'jó férj' jelentés a férfi tulajdonság, nem pedig a fizikai kiterjedés vagy időbeli dimenzió módosításából származik.

A SzT. adatai között is találhatunk olyanokat, amelyekben a kicsinyítő képző nem az alapszó elsődleges jelentésének valamelyik összetevőjét módosítja, hanem a másodlagos, valamilyen tulajdonságot kifejező jelentésjegyet, vagyis éppen azt, amit elvárunk egy személytől ahhoz, hogy valaminek nevezzük őt (pl. ha valaki férj, elvárjuk, hogy a társadalom/közösség által elfogadott tulajdonságokkal rendelkezzen, és ezt változtatja meg a kicsinyítő képző). Azt az elvárást, miszerint a diminutívum pozitív irányba mozdítja el a jelentést, a SzT. következő adalékai nem igazolják, hiszen azt mutatják, hogy a jelentés negatív irányba tolódik el, és ebből a szempontból eltérnek a fentebb felsorolt példáktól. Pl.: *autoritásocska* 'kics (hivatali) hatalom, tekintély' (1678: *eö keglmek sok helyeke(n) diffamálnak hogy Tiszt leve(n) ott, authoritasotskammal abutaltam, nyilván valo kárommal, mint türtem s szenvedtem* [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]), *bátyuka* 'alk. gúny bátya, bácsika, öreg' (1598: *az en iozago(m)ba hazamba be fogatta(m) valá magam otalmaert ... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat ... de eö nem tekintette az Vristent sem az attiafiwsagot eö engemet tiztessegebe nem tartá rutolt zidot kouetem az kegtek zekit Batiukanak lelek kuruanak es halallalis feniegetet engemet* [UszT 13/117]), *kurvácska* 'ringyócska' (1570: *Mond volt zabo Janosne Meny ky kwrwachka Mert Beled verem az kest* [Kv; Tjk III/2. 28]), *nótáriusocska* '(jelentéktelen) jegyzőcske' (1773: *Gr. Bánffy Dénes tudna az igaz, de az is nagyon fractus: mely szerént tudom aféle nótáriusocskákkal, procuratorocskákkal fogják kipótolni a fogyatkozást, az aféle pedig maga ellen nem*

ír [RettE 304]). Az, hogy a kicsinyítő képző az alapszó jelentésstruktúráját negatív irányba befolyásolja, csak a kontextusból derül ki. Amennyiben csak a szót mondjuk vagy halljuk, gondolhatunk akár dimenzióbeli csökkenésre is, így az ilyen típusú kicsinyítő képzős szavak csak kontextusban fedik fel igazi értelmüket.

Ebbe a kategóriákba tartoznak olyan – nem kézzel fogható dolgot jelentő – főnevek is, mint a *hang*, *nesz*, *zaj*, *szél* stb. Kicsinyítő képzővel ellátott származékaik szintén csak akkor magyarázhatók meg, ha feltételezzük, hogy jelentésstruktúrájuk hasonlít a melléknevekéhez, a diminutívum pedig intenzitásbeli, nem kiterjedésbeli csökkenést eredményez (pl.: *hangocska* 'vékony hang', *szelecske* 'gyenge szél'). A SzT.-ből csak a *szellőcske* (lexikalizálódott származék) sorolható ide (1777: az Haztol az Istallora lengedező szellőtske [Majos MT; Told. 26/21]).

IV.1.6. A *kicsid* származék szemantikai elemzése

A *kicsid* származék jelentésstruktúrájának elemzése azért releváns, mert a SzT. – kétszófajú szó lévén – megkülönbözteti melléknévi és főnévi jelentését is, a jelentésselkülönítésben pedig az eddigiekben bemutatott modell rajzolódik ki: a különböző jelentésárnyalatok pontosan mutatják, hogy a diminutívum az alapszó melyik jelentésjegyére hat.

A *kicsid* melléknév első jelentésében ('kicsi, kis') a *-d* diminutívumnak az a szerepe, hogy megerősítse az alapszó jelentését, de egyébként nem okoz méretbeli csökkenést: 1633: egi kiczid darabbal teòbnek talakozek az huss annal az menire Kornis Istua(n)ne megh fizetet uala, de Meszatos Georgi akkoris ugia(n) oda ada neki azt az kis darabocska hust is [Mv; MvLt 290. 139b]; 1636: egy fa keretes Ablaka, kiczid [Siménfva U; JHb Inv.]; 1710 k.: Külömben is dicsérék azt a hajót, hogy az kicsid ... csak úgy jár a vi-zen, mint egy tök vagy réce [BÖn. 589]; 1745: (A) Ház(na)k vad(na)k ónba foglalt üveg táblás három ablakai, egy tábla hijján, és egy kitsid csorbával [Marossztkirály MT; Told. 18] stb.

A származék 'apró, kicsinyke' jelentése azt mutatja, hogy a diminutívum a fizikai kiterjedés csökkentését eredményezi: 1776: Tizenhat kitsid, apró fehér zomántzos boglárotskák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]. Ennek az adaléknak további érdekessége, hogy a jelző és jelzett szó egyaránt diminutivizált származék.

A *kicsid* határpontos melléknévként viselkedik több adalékban is, és attól függően, hogy milyen jelentésű a jelzett szó, változik az a skála is, amelyen a diminutívum elmozdítja az alapszót. A következő adalékokban: 1632: az parta óuet latta(m), egi kiczid uala [Mv; MvLt 290. 105b]; 1765: adott el... egy pej szőrű kitsid Serényű Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes

ir.], a származék jelentése ‘rövid’, vagyis egy *legrövidebb* ----- *rövid* skálán a diminutívum a származék jelentését az alsó határponthoz közelíti. A *legkeskenyebb* ----- *keskeny* skálán mozdul el a jelentés a diminutívum hatására a következő adalékban: 1630: aszt^a pedig kiczid ut nélkül nem lehet az hun az őrlő el Jarjon [Fehéregyháza NK; TGsz 51. – ^aTi. az egyezséget megkötni], valamint a *legsekélyebb* ----- *sekély* skálán a következőkben: 1632: kőzbe(n) ki jőue Mihali mester az Malo(m) hazbol hazbol es mo(n)da Timar Janosnenak ne kősd ide, ugia(n) ne keosd ide az beoroket mert most kicsid az Viz es el fogiá az beor az malo(m) kereke alol az Viznek szebesseget [Mv; MvLt 290. 108a]; 1742: A Zsilipje most sem jo ā Malomnak, és ha kitsid ā viz, majd mind alatta foly el [Kv; AggmLt C. 12].

A kétdimenziós fizikai kiterjedés csökkentése figyelhető meg a ‘kis kiterjedésű’ jelentésben. A diminutívummal ellátott melléknév területre vonatkozó főnevek jelzője a következő származékokban: 1583: Kun Caspar Rosaly... ielenti hogy az eo faluianak azokhoz kepest igen kichid hatara wacion [Gyf; WassLt, ETA V/2. 17 fej.]; 1679: Kesz To vagon. Nro 2 pokol üdő malmaval. Pusztá To hely egy kiczid [Vajdakamarás K; Thor. 21/33]; 1751: Kováts János ... azt monda, hogy Moros székb(en) magánakis valami kitsid portiotskája vólna [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]; 1808: nyil után jutot kitsid kaszálo [Szárázpatak Hsz; Hr].

A területre vonatkozó főnevekhez hasonlóan viselkednek az élőlényt jelentő főnevek is, hiszen a diminutívumos származék a fizikai kiterjedés csökkentését jelenti. Ez igaz minden élőlényt jelentő főnévre, függetlenül attól, hogy a SzT. szerkesztői több jelentésárnyalatot is elkülönítettek (‘kis termetű, alacsony’ 1606: Kychyd Thamas. Az Kiczjd Lukacz Leania marta [UszT 20/9, 20/107]; 1614: Kiczid Istwan lib. [Csomortán Hsz; UszLt VI/56, 3/8]; 1665: Kiczid Andras [Olosztelek U; UszLt X. 79]; 1748: Kitsid Mihaly [Egerpatak Hsz; Kp I. 166]; ‘gyermekre von. kis, kicsike’ 1558: Az melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kyczydek, mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meg Elegechek [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencne Melyk Anna végr.]; 1627: Keőmives Jakab fia kiczid [Bibarcfa U; UszLt IV/50, 135]; 1794: akkor mi kitsidek lévén arra nem annyira ügyeltünk [Déva; Ks]; ‘állatra von.’ 1744: Kicsid Artány Malacz 5 Kicsid Eme Malacz 9 [Told. 18]).

Az időtartam csökkentését eredményezi a diminutívummal ellátott származék olyan főnevek mellett, amelyeknek van időbeli dimenziójuk is. Az *idő* főnév jelzőjeként megjelenő *kicsid* ‘kis/rövid’ jelentésű: 1590: Amy Nezy a faydalmas zywev vrain kewansagokat, halaztiak eo kgmek varosul Ne(m) az eo kgmek hozzusagara, hane(m) az Zas vrainnak tawol voltokert egy kichid Jdeigh [Kv; TanJk I/1. 140]; személyre vonatkozó főnév mellett pedig ‘fiatal’ jelentésű: 1589/XVII. sz. *eleje*: az kiknek Zalogiokat el adgiák es belölle az Ceh Igassagat ki vészik, efféle birsagolt szemeliek, se

kiczid, se nagy, ez dologert az Ceh mesterekkel semminemw wdeőben ... ne perelhessenek [Kv; KőmCART. 26–7]; 1653: a kastély falait az ácsokkal bérteni kezdik nagy cserefákkal belöll, és tölteni földel. Minden ember: bíróné, polgárné, papné, pap, bírós polgár, nagy és kicsid, a ki életét szerette minden ember a míglen megkészüle, csak hozzája nyult akkor [ETA I, 97–8 NSz].

A *kicsid* általában akkor viselkedhet főnévként, ha egy jelzős szerkezet jelzőjeként a jelzett szó jelentését tapadással magára veszi (ilyen pl.: a ‘kicsi rész’ és a ‘kicsi baj/betegség’, ‘egy kis/rövid ideig’ jelentés). Ilyenkor természetesen a magába olvasztott főnév jelentésstruktúráját veszi át, tehát a ‘kicsi rész’ jelentésű *kicsid*-ben a diminutívum a fizikai kiterjedés csökkenését eredményezi: 1592: Thwdom hogy’ fen a teteon egy kiczidet foglalt vala Domokos Mihaly be kertelte vala [UszT]; 1658: az kicsidis az mi közel kedvesebb [Beszt.; Ks 90 Cseffey László nyil.]; 1762: ada a ... joszagnak ... Del felől valo szegeletiből is egy egy kitsidet [Káposztássztniklós MT; Told. 76]. Az ‘egy kis/rövid ideig’ jelentésű származékban a toldalak a jelentésösszetevők közül az idődimenziót módosítja: 1672: Visszatérven az rácz, utánna kiált Bethlen Domokos: Várd még, úgy mond, egy kicsidig, hadd beszéljek veled [TML VI, 8 Naláczy István Teleki Mihályhoz]. A ‘kicsi baj/betegség’ jelentésű főnévnek az intenzitását csökkenti a diminutívum: 1584: Roma Janos vallia ... eg’ delkort Aluzom vala, Megh erzem hogy a’ Labom fayny kezde ... Masodnap igen meg Dagada ... kwldem felesegemet ez Catalin Azonyert ... Ezt monda Bizony zegen hogy eoregh ember lewe(n) oly kichiddel fezik [Kv; TJK IV/1. 275].

IV.1.7. Következtetés(ek)

A kicsinyítő képző jelentésstruktúráját tehát a következő képletben lehet összefoglalni: $[DIM([\alpha^{49} + b(\dim.n. > 0)])]$, vagyis a diminutívum a t_0 jelentésstruktúrájának $[+b]$ jegyére hat, amelynek a dimenzionális értéke nagyobb, mint 0. Például az *asztal* jelentésstruktúrája így néz ki: $[_{DOLOG} + b(\text{phys.dim.3}), -i]$ ‘asztal’, a kicsinyítő képző hozzáadása ezt a jelentésstruktúrát módosítja: $[_{DOLOG} DIM (+b(\text{phys.dim.3})), -i]$, azaz a fizikai kiterjedését csökkenti. Ha viszont egy többféleképpen értelmezhető kicsinyítő képzős származék jelentésstruktúráját vizsgáljuk, akkor azt vesszük észre, hogy a képző különböző jelentésjegyekre hat, és ennek függvényében változik a jelentés. Például a *pap* jelentésstruktúrájának a következő elemei vannak: háromdimenziós fizikai kiterjedése, valamint időbeli kiterjedése is van, nem rendelkezik belső struktúrával, van viszont olyan jelentésjegy, amely a papi tulajdonságot jellemzi. Attól függően, hogy ezek közül a

⁴⁹ α = bármilyen fogalmi kategória (dolog, tulajdonság).

jelentésjegyek közül mit változtat meg a kicsinyítő képző, változik a származék jelentése. Ha a háromdimenziós fizikai kiterjedésre vonatkozik a diminutívum, a származék jelentése 'kis/alcsony termetű személy, aki pap' (pl.: *A papocska ki sem látszik az oltár mögül.*). Ha az időbeli dimenziót módosítja, a származék jelentése 'fiatal személy, aki pap' (pl.: *Az új papocskának ez az első istentisztelete, most végezte az egyetemet.*), ha pedig a fokozható melléknevekre jellemző tulajdonság jelentésjegyre hat, akkor a származék jelentése 'olyan személy, aki rossz pap'. A SzT.-ban erre a jelentésre (így határozzák meg a szerkesztők, hiszen a szöveg hangneme is ezt sugallja: 'lekicsinylően: jelentéktelen kis pap') találunk adalékot: 1772: ki szalada ... Popa Juanne Tamas Maria... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tűzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.].

Következésképpen megállapítható, hogy a kicsinyítő képzővel ellátott származékok jelentése annak függvényében módosul, hogy a kicsinyítés pontosan melyik jelentésösszetevőre vonatkozik. Hogy egy beszédhelyzetben melyik jelentés jelenik meg, mindig kontextusfüggő. Kontextus nélkül a fenti példáról (*papocska*) csak feltételezni tudjuk, hogy milyen jelentésárnyalatai lehetnek.

A SzT. adalékai lehetőséget adnak arra, hogy történetiségében vizsgálhassuk ezt a kérdést, ugyanis egyrészt a szerkesztői elvek közé tartozik, hogy olyan szöveggörnyezetbe ágyazva közöljék a címszavakat, amelyek megvilágítják a szó jelentését, másrészt pedig különös gondot fordítanak a szerkesztők a különböző jelentésárnyalatok aprólékos elkülönítésére. A fenti modell kategóriái szerint a SzT. diminutívummal létrehozott származékai szemantikai szempontból jellemezhetők, az viszont világos, hogy különböző beszédhelyzetekben különböző jelentést kaphat egy-egy származék pontosan a beszédhelyzetből adódóan, de ez már a pragmatika körébe tartozik. Ezen a ponton találkozunk szemantika és pragmatika, és gyakran nem is lehet élesen elválasztani őket egymástól.

IV.2. A kicsinyítő képzők morfolopragmatikai jellemzői

Mielőtt a diminutívumok (morfo)pragmatikai vizsgálatára sor kerülne, először kísérletet kell tennünk a szemantika és pragmatika elhatárolására. Erre vonatkozóan az általánosan elterjedt nézet az, hogy a szemantikai jelentés nem függ a kontextustól, hanem kiszámítható a lexikális jelentés, mondatkontextus és a szintaktikai struktúra alapján. Ezzel szemben a pragmatikai jelentés erőteljesen kontextusfüggő, és egyáltalán nem számítható ki (Kiefer 2004: 325). A külföldi szakirodalom hasonló eltérést tételez fel szemantika és pragmatika között: a szemantika azt tanulmányozza, hogy mit jelent egy nyelvi elem, míg a pragmatika azt, hogy mit jelent egy

nyelvi elem a beszélőnek vagy hallgatónak adott beszédhelyzetben. Vagyis a szemantika a beszédshituációban résztvevőktől függetlenül, a pragmatika viszont a jelentést úgy vizsgálja, ahogy azt a beszélők interpretálják.⁵⁰ Ennek értelmében a pragmatika fő feladata a kontextus által determinált jelentésnek a vizsgálata (Kiefer 2004: 326).

A morfolingmatika azt vizsgálja, hogy milyen szabályos pragmatikai változásokat eredményez egy toldalék (jelen esetben kicsinyítő képző) azon a tövön, amelyhez hozzákapcsolódik. Egy morfológiai szabálynak morfolingmatikai jelentése van, ha tartalmazza azt a pragmatikai változót, amely szükséges a jelentésének meghatározásában. Ebből következik, hogy az elemi pragmatikai jelentés nem redukálható egy szemantikai jelentésre (Dressler–Merlini Barbaresi 2001: 43, fordítás tőlem, Zs. B.).⁵¹

Dressler és Merlini Barbaresi a kicsinyítést evaluatív, értékelő (*evaluation*) folyamatnak tekintik (1994: 153). A kicsinyítő képzők különlegessége abban áll, hogy képesek a beszélőnek a beszédpartnerhez, a beszélgetés témájához, illetve a kommunikációs szituációhoz való viszonyát kifejezni. Például a beszélő olyan stratégiát alkalmaz, amellyel egy lehetséges siker telenség veszélyét elhárítja magától, többek között azáltal, hogy az adott beszédhelyzetben saját felelősségét csökkenti. Vagy a beszélő azt is jelezheti, hogy a beszélgetés bizonyos részeit nem kell komolyan venni (i. m.: 234). Ennek egyik lehetséges módja a kicsinyítő képzők használata.

A diminutívumnak szintén pragmatikai szerepe lehet udvariassági beszédhelyzetben, ugyanis a kicsinyítő képző jelentésében pragmatikai jelentéseltolódás megy végbe: eltávolodik a konkrét fizikai valósággal való kapcsolatától (megszűnik a 'kis, kicsi', konkrétan méretre vonatkozó jelentésjegye), és a kommunikációs szituációban a beszélő szándéka és attitűdje válik meghatározóvá. Ennek értelmében a diminutívum úgy működik, mint egy pragmatikai irányító, amely felhasználható arra, hogy enyhítse vagy gyengítse a megnyilatkozás illokúciós erejét, és ennek eredményeként hatékonyan működik udvariassági jelölőként (Mendoza 2005: 164). Így a diminutívum az affekció, intimitás, értékelés kifejezője, és közeli, familiáris/baráti viszonyt feltételez, ami rögtön magyarázatot szolgáltat arra, hogy miért pont gyerekekkel, illetve kedvenc állatokkal való kommu-

⁵⁰ "(...) semantics is the study of what a piece of language means; while pragmatics studies what a piece of language means to a given person – to the speaker or addressee in a given speech situation. In other words, the semantic structure of a sentence specifies what that sentence means as a structure in a given language, in abstraction from speaker and addressee; whereas pragmatics deals with that meaning as interpreted interactively in a given speech situation." (Leech 1980: 80).

⁵¹ "A morphological rule has a morphopragmatic meaning if it contains a pragmatic variable which is necessary within the description of its meaning. This implies that its basic pragmatic meaning(s) cannot be reduced to a semantic meaning." (Dressler–Merlini Barbaresi 2001: 43).

nikációban olyan gyakori (Mendoza 2005: 165). Ugyanakkor a szimpátia és együttérzés kifejezői is lehetnek, valamint a beszélőnek a hallgató iránt érzett értékelésének és csodálatának a jelölői (uő. uo.).

A kicsinyítő képzők elsődleges funkciója az, hogy a nem-diminutív formával szemben hozzáadja a 'kicsi, kis, kisebb' szemantikai jegyet az alapszó jelentéséhez, emiatt akár a *kis*, *kicsi* melléknév szinonimájának tekinthető, ennek jelentését sűríti egyetlen toldalékba. Mindemellett a kicsinyítő képző funkciója nem merül ki a 'kis, kicsi' jelentésben, hanem gyakran adott beszédhelyzetben a családiasság, informalitás, kedvesség/kedveskedés megteremtésére is alkalmas nyelvi elem. Ilyenkor a kicsinyítő képző pragmatikai többletjelentést kap, a méretnek már nem kell reálisnak lennie, ugyanis a kicsinyítő képző nem minden esetben jelent méretbeli csökkenést⁵², bár általában kapcsolatban áll a szemantikai jelentéssel, és levezethető belőle.

A kicsinyítő képzők jelentésére vonatkozóan alapvetően két felfogás alakult ki a szakirodalomban: egy minimalista és egy maximalista felfogás.

A minimalista felfogást Dardano (idézi Dressler–Merlini Barbaresi 1994: 72) képviseli, aki szerint a kicsinyítő képzők morfoszemantikája ezeknek a jelentését magyarázza, a morfopragmatika pedig a jelentőségüket (vagyis hogy adott kontextusban milyen funkciót töltenek be). Minden pragmatikai hatás morfoszintaktikai eszközökkel generálódik, amely a maga során olyan általános pragmatikai stratégiákat tölt be, amelyek már függetlenek a morfológiától. Az általánosabb pragmatikai stratégiák mindig levezethetők a [kis] vagy [nem komoly] szemantikai jegyből. A minimalista felfogás szerint tehát minden kicsinyítő képzővel ellátott szó helyettesíthető volna egy 'kis + alapszó' szerkezettel, és fordítva: egy 'kis + alapszó' jelzős szerkezet helyettesíthető volna egy 'alapszóDIM' származékkal.

Ezzel szemben a maximalista felfogás képviselői (Dressler–Merlini Barbaresi 1994) azt állítják, hogy vannak olyan pragmatikai szabályszerűségek, amelyek csak a kicsinyítő képzőkre érvényesek. A kicsinyítő képzők jelentését összetettnek fogják fel, elemei: a szemantikai [kis] jegy, valamint a morfopragmatikai [nem komoly] jegy. Tehát élesen elkülönítik a szemantikai és morfopragmatikai jelentésjegyet, nem mossák össze a kettőt, mint a minimalista felfogás képviselői.

A játék(osság) a beszélőnek természetes ösztöne, amely megteremti a mondat alaphangulatát. Ennek a kulcsa az, hogy a játékos képzők alapvetően nem felelnek meg semmilyen logikus kifejezési igénynek, nem is

⁵² L. még ezzel kapcsolatban a *A kicsinyítő képzők szemantikája* c. fejezetet.

tapadnak szorosan egyetlen szóhoz.⁵³ Alonso Amada szerint a kicsinyítő képzőknek nem a 'kis, kicsi' szemantikai jegynek az alapszóhoz való hozzáadása a lényegük, hanem a különböző emocionális értékek kifejezése, amelyeknek pontos jelentése és hatása függ a kontextustól, a beszélők attitűdjétől, valamint magától a beszédzettől. Továbbá Amada a kicsinyítő képzők stratégiai használatáról beszél, ugyanis szerinte ezeknek egyik alapvető funkciója a *captatio benevolentiae* (idézi Dressler 1994: 87).

A kicsinyítő képzők általános morfológiai jelentése a [nem komoly]. A [nem komoly] vonás hozzáadása egy szóhoz stratégiai fogás, mégpedig az a célja, hogy a beszélő felelősségét csökkentse a beszédzettel kapcsolatban, pontosabban, hogy csökkentse a beszélő felelősségét a beszédzett illokúciós erejével szemben. Vagyis a beszélő a kommunikációs szituációt nem-komolynak értékeli, ami megengedi a kicsinyítő képzők használatát (i. m. 144). Így akár a kicsinyítő képzők metaforikus használatáról is beszélhetünk, hiszen mintegy konnotálja egy beszédsszituációban a nem komoly jelleget. Ezáltal a pragmatikai jelentés már nem korlátozódik egy szóalakra, hanem áttérjed a teljes kommunikációs szituációra.

A [nem komoly] vonás különböző beszédhelyzetekben realizálódhat. A játékos jelleg játékos beszédhelyzetekben jelenik meg. A potenciálisan kellemetlen beszédhelyzeteken (pl. kérések, utasítások vagy fenyegetések stb.) a kicsinyítő képzők stratégiai használata enyhít. A diminutív szóképzés másik fontos színtere a gyermeknyelv. Az ilyen kommunikációs szituációban a gyermek lehet beszélő, címzett vagy a beszédhelyzet résztvevője, illetve a felnőttek közti beszélgetés tárgya. Ez értelmezhető egyrészt a [kis, kicsi] denotatív vonás pragmatikai alkalmazásaként, vagy a [nem komoly] pragmatikus vonás realizációjaként. A szerelmesek közti kommunikációban a kicsinyítő képzőknek érzelmi színezete van, ezek kifejezhetnek örömet, boldogságot, kötődést, meglepetést, csodálatot, érdeklődést, szimpátiát stb.

Vannak olyan megszorítások, szabályozó tényezők, amelyek a kicsinyítő képzőknek kedvező beszédhelyzetek létrejöttét segítik, illetve gátolják. A kicsinyítő képzők megjelenését bizonyos beszédhelyzetben favorizálja a családiasság és intimitás, ami arra vonatkozik, hogy a címzett, valamint a résztvevők között közeli vagy távoli a viszony. A szimpátia és empátia olyan beszédhelyzetnek a velejárója, amelyben gyengédség, ragaszkodás, kötődés vagy egyéb pozitív személyes attitűd fejeződik ki.

⁵³ "The ludic instinct is a mood of the speaker's which creates the ground of the sentence, the key: the playfully attached suffixes originally do not correspond to any logical expressive need, they do not stick to that specific word" (Spitzer, idézi Dressler 1994: 86).

A diminutív képzés modellje a következő: a [nem komoly] pragmatikai vonás a kicsinyítés segítségével hozzáadódik a beszédtetthez és/vagy a kommunikációs szituációhoz. A diminutív képzés mindig értékelő jellegű, ami azt jelenti, hogy a kicsinyítő képző az értékelő értékelési intenciójának, perspektívájának és normáinak megfelelő értékelést vagy ítéletet fejez ki. Az értékelés egy olyan mentális műveletként definiálható, amely felméri egy dolognak vagy eseménynek az értékét. Vagyis ilyen szempontból az érték nem más, mint egy dolognak vagy eseménynek többé-kevésbé megbecsült volta, amely megfelel a beszélő által az illető dolognak vagy eseménynek tulajdonított fontosságnak. Az értékelés szubjektív, ugyanis a beszélő viszonyulását fejezi ki egy dologhoz/eseményhez (i.m. 153). Az értékelés aktusát explicit vagy implicit beleegyezés vagy elutasítás követi a hallgató részéről. Ezek szerint egy értékelés kimondása kockázatos, mert a beszédpartner akár el is utasíthatja azt, így a beszélő megpróbálhatja csökkenteni az elutasítás veszélyét például a kicsinyítő képzők használatával (i.m. 153–4).

Kicsinyítő képzők különböző beszédhelyzetekben fordulhatnak elő, egyes szövegtípusokra jellemzőbbek, mint másokra (pl. megjelenése valószínűbb gyermeknyelvi szövegben, mint egy hivatalos okiratban). Ennek értelmében Dressler és Merlini Barbaresi (1989, 1991, 1994) a kicsinyítő képzőknek következő fajtáit különítik el: *diminutivum puerile*, *diminutivum sociale*, *diminutivum modestum* és *diminutivum ironicum*.

A kicsinyítő képzők nagyszámú használata a gyermekorientált (child-centered) beszédsszituációra jellemző: a beszédpartner gyerek, illetve a beszédpartner gyerekekről tárgyalnak. Erre a szakirodalomban a *diminutivum puerile* terminust alkalmazzák (l. fentebb). Általában a gyermek világának a komponensei kicsinyíthetők: testrészei (pl. *Hol van a szemecskéd?*), ruhái (pl.: *Vegyük fel a blúzocskát!*), ételei (pl.: *Egyél ebből a finom leveskéből!*), játékaik (pl.: *Hova tetted a macikát?*) stb. Egyrészt ilyenkor a *diminutivum* méretbeli csökkenést/csökkentést jelent (a világ dolgait mintegy a gyermek méreteihez szelidíti a beszélő), másrészt mindenképpen hozzákapcsolódik egy affektív elem, az ilyen kicsinyítő képzőknek affektív jelentésárnyalatuk van. Dressler és Merlini Barbaresi (1994) az olasz nyelvből olyan példákat is idéznek, mint: *elefantino* ('elefántocska'), *rivoltella giocatollo* ('játékpisztolyocska').

A gyermekorientált beszédsszituációból a kicsinyítő képzők metaforikusan áterjedhetnek a szerelmesek beszédére (lover-centered). Ezekben a helyzetekben a kicsinyítő képzőkre nem annyira a [kis, kicsi] vagy [komolytalan] jegy a jellemző, hanem inkább az affektív jelentésárnyalat kerül előtérbe (pl.: *szívecském*, *galambocskám* stb.).

A *diminutivum sociale* esetében a családiasság az elsődleges feltétel (pl.: nem mindenkivel beszélhetünk *asztalkáról*, *telecskéről* stb.). Általában az ilyen beszédshituációban pozitív hozzáállás figyelhető meg minden kommunikációs fél részéről (pl.: *Iszunk még egy kis borocskát?*). Gyakran ez a *diminutivum sociale* fordul elő kérésekben, indítványokban, ahol a kicsinyítő képző funkciója az, hogy a kérést, indítványt indirektebbé tegye, és ezáltal az esetleges visszautasítás veszélyét elhárítsa (pl.: *Lenne egy javaslatocskám*. – értsd: 'Van egy javaslatom, de nem baj, ha nem fogadjátok el'). Itt már nem a szó jelentését változtatja meg a képző, hanem az egész mondatét, illetve az egész beszédhelyzetét. A *diminutivum* ugyanis egy alternatív vagy kiegészítő választási lehetőséget kínál más szintaktikai vagy lexikai stratégia helyett.

A *diminutivum modestum* nem feltétlenül egy intim kommunikációs szituáció része. Szintén az a stratégia, hogy a beszélő saját felelősségét csökkentse a beszédhelyzetben, így a lehetséges visszautasítást már eleve kivédi (pl.: *Amennyire a pénzecskéből futja, igyekszem a számlákat kifizetni*. – értsd: 'Elég kevés pénzem van, fennáll az esélye, hogy nem tudom a számlákat kifizetni').

A *diminutivum ironicum* használata esetében mindig egy rejtett konfliktus húzódik meg a kommunikációs szituációban a valóság és a kicsinyítő képző denotátuma között, vagyis a kicsinyítő képző teljesen elveszíti a [kicsi, kis] szemantikai jegyet, másat jelent (pl.: *Micsoda poétácska vált XY-ból, már öt verse jelent meg*. – értsd: 'Öt vers még nem tesz valakit költővé').

Az említett beszédhelyzetekben a szimpátia, empátia, családiasság, informalitás, intimitás, ironia, eufemizmus, illetve a beszélő személyének a „lekicsinyítése” jelenik meg szabályozó faktorként.

A konstitutív és szabályozó tényezők együtt megnövelik a kicsinyítő képzők használatának esélyét adott beszédhelyzetben. Természetesen morfológiai (l. kapcsolódási szabályok) és lexikai megszorítások is szerepet játszanak a kicsinyíthető szó, illetve a megfelelő kicsinyítő képző kiválasztásában.

A SzT.-ban nagyon sok olyan adalék van, amelyben a kicsinyítő képzőnek/kicsinyítő képzős származéknak nincs pragmatikai jelentése, azaz pragmatikai szempontból semleges. Funkciója annyi, hogy a [kis, kicsi] szemantikai jegyet hozzáadja az alapszóhoz: *ablakocska* (1636: az kamoraczkán egy ablakoczka. Abból viszont nylik mas egy fejer fel szer vas sarkos pantos aytó az kamora szekre, azon ket ablakoczka [Siménfva U; JHb Inv.]), *ajtócska* (1692: ezen haznak padgyara fel jaro kis vas sarkas, pantos, retesz, reteszfüs ajtócska vagyon [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]), *almafácska* (1736: ezen le irt metától edgy Stucz lövesnyire edgy alma fácska mellé erigaltatot edgy föld halom [K; SLT F. 40]), *fatornyocska* (1745: A'

Palotákra mennek bé faragott kő gráditsos, és faragott kő padimentomos Polyóson ... mindenik felől ... sendély fedél alatt, mely Sendelyezésnek-is a' közepe táján vagyon egy kis sendelyes fa-tornyotskája [Marossztkirály MT; Told.]), *házacska* (1803: égy Classis(na)k való kisded Kamarátska vagy Házatska égy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátska [Désfva KK; UnV]k 183]), *pártaövecske* (1588: Az Orsik Reze. Wagon egy kisded partha eo-wechke fekete visselt Mayczon Niom Maiczostol, 16 boglar rayta, M 1 p. 16 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23]) stb.

A gyerekekről/gyerekekhez szóló beszédhelyzetben gyakori a kicsinyítő képzők használata. Ezekben a [kis, kicsi] szemantikai jegy affektív jelentésmozzanattal egészül ki. A SzT. adalékaiban a diminutivum puerile elsősorban a gyermekekről szóló kommunikációs szituációban jelenik meg: *fiacska* (1681: Zarandvarmegyében Bethlenöson lako szegeny emberek ... Bethlen Domokos vrunknak egy darab idők alatt mint ős örökös iobbagyi adot fizettenek, de Bizonyos időktol fogva nem adozvan, mostan meg irt vrnak neveletlen arva Ficskaianak Tekt Nemzetes Iktari Betlen Istvan vrunknak Tutora Tekintetes Nemzetes Véér Kristina Aszszony eo kge ... szofogadatransagokert katonak által hozatvan fel azon Betlenös nevű falubol két nőtelen legenyeket [IB. Thuroczi András közbíró Désfalván lakó vall]), *gyermecske* (1603: Zabo Miklos ... vallia ... Nyreo Mathenak az eo tercialitassaba adiudicáltak volt az Arbiterek f 15 d. 66. Ezenkeowl ezen azzontul valo Nyreo Mathenak germechikeienek portioiat [Kv; T]k VI/1. 645]), *gyermekecske* (1681: Udvarhelyszéki Uarosfalui Cziki Balas es Cziki Janos Lofü személyek ... szollanak ökis Biro Istuan Urunknak, hogy ... adna megh eo Kegyelme anny penzt, az menyuel edgy borius tehenet uehetnenek azon Marko Borbaratol aruasaghra hagyatott kiczin gyermekeczke tartasara [Borb. II]; 1724: Rusz alias Hafrik Mihálllynak az Anya ... bé jő az Atyám házáb(a) egj kis csecsszopo Gyermekecskevel a karján, es kérdi az Anyam ... hol vetted menyecske ezen kis Gyermeket [Nagykájon SzD; BK Kiskájoni lev. Czermure luon (46) jb vall.]), *leányka* (1603: Budaky Georgy Vramnakis Ke(gyelme)d, mondia Zolgalatomat es az mely Lean-katt ennekem Commendalt uala itt az en gyermekim keozeott io Egessegebe vagion ... Him warraastis az en lyankammal egywtt tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési városbíró G. Frank beszti esküdt polgárhoz]) stb.

Sokkal kevesebb olyan szöveg van, amelyekben felnőtt-gyerek beszéd-szituációban, a gyerekekkel való kommunikáció részeként jelenik meg a kicsinyítő képző: *fiacska* (1771: hallottam a Száva Marján Szájából ezeket beszélni ... hogj az Utrizáns Bágjuléknak attját Bágj (!) Juont az ő édes attja hozta, vagj szóktette ell Vintzről, ide Csákljára, ekképpen hitegetvén őtet, gjere ell édes fiatskám én velem mert én meg ruházlak, s felnevelne-vellek (így!), s gondodat viselem [Girbó AF; JHb Nikoje Patru (70) jb vall.]),

leányka (1724: kérdettem a Leánkát An(n)ya előtt, ki leánykája vagy [Nánánfva MT; BK. Roska Nyisztor (45) jb vall.]).

Egy adalékban a gyermekről és a gyermekkel való beszéd, illetve ezekben a kicsinyítő képzők használata érdekesen kombinálódik: a gyermekről való beszédhelyzetben az alapszónak a kicsinyítő képzős alakja jelenik meg (*leányka*), a gyermekkel való párbeszédben viszont ugyanakkor az alapszónak képző nélküli változata: 1597: Simon Janos wallia ... hiwa egizer eleombe Sardine az leankat, monda neki hallode te leany mond megh az gazda eleot mit chelekedet az vrad veled [Kv; Tjk VI/1. 95].

A diminutivum puerile általában olyan alapszavakon jelenik meg, amelyek konkrétan a gyerekekre vonatkoznak (l. *gyermekecske*, *gyermekcse*, *fiacska*, *leányka*), nagyon kevés olyan adalék van, amelyben a gyermeki világ egyéb dolgait (ruhadarabokat, állatokat, játékokat) megnevező szavak vesznek fel kicsinyítő képzőt. Ilyenek: *ágyacska* (1736: Gyermeknek valo közönséges ágyotska [CU]), *ágyúcska* (1714: Mas Gyermek(ne)k valo két Agjutska rezes apparatussal egjütt [Nsz/Fog.; REKLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 26]), *csizmacska* (1769: Gyermeknek valo viseltés két pár Csizmacska [Nagyercse MT; Told. 19]).

Az alábbi példában az affektivitást, illetve szimpátiát az is felkelti, hogy nem egyszerűen egy gyermekről van szó, hanem egy beteg gyermekről: *ételecske* (1791: 4szer ételecske^a légyen gyéngé savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetske [Dés; DLt. – ^aBeteg gyermeknek]).

Ugyanígy a gyerek tulajdonában álló állatok is a gyermek világához idomulnak a kicsinyítő képzők segítségével: *lovacska* (1705: Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párduchörösön, kinek hozzávaló kis lovacskája volt és aranyos forgója, kik is délután jüvén ki, estére ismét kimentenek [WIN I, 501]).

A diminutivum sociale alkalmazásának feltétele a familiaritás, azaz a beszédpartnerek meglehetősen jól kell hogy ismerjék egymást ahhoz, hogy az egymással való kommunikációban kicsinyítő képzős származékokat használjanak. Az ilyen kicsinyítő képzők mindig közvetlen beszédhelyzetben jelennek meg, leginkább beszélt szövegekre jellemzők. Mivel a SZT. írott korpuszt tartalmaz, ez a közvetlen beszédhelyzet általában levelezésben valósulhat meg, így a legtöbb példa levelekből került elő: *ajándékcscsa* (1701: Ezen bizonyos emberitül Kegyelmednek Az mint Szegény ifiu legénységemtül telik, egy kis ajándékcscskát kültem [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálának]), *csirkécske* (1760: Azonban ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, ött Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacsckát és ez oráig Anynyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]), *forintocscsa* (1788: Ha az Ur I(ste)n Békeséget parantsol, reménlyhettyuk

az Aszszu-szolo Borának arról a' Nyereséget; ha az 1000. s' valamivel többetske vederb(e) Ngd béverte vagy 200. Forintotskáját, de ide hátrébb azt lehetne legalább 6000-forintokon distrahalni, a' Nyereség ... szépetske lenne [Kercsesora H; TL. Málnási László ref. konz. pap gr Teleki József-hez.], *lágycska* (1817 k.: az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyit írhatok, hogy lágycska, de talám meg szokik, mert külömben eléggé ügyel a parantsolatra [Héderfája KK; IB]), *levelecske* (1667: Édes Komám uram, aszszonyunknak ír Nemes János uram egy kis levelecskét; öt-hat szóból állott [TML IV, 248 Naláci István Teleki Mihályhoz]; 1729: hoszszasobban most az Asz(szonyo)m(na)k nem udvarolhatok, hanem kívánom ez levelecském találhassa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egegységbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]).

A diminutivum sociale alcsoportját képezik az olyan kicsinyítő képzők, amelyek különböző ügyekben hivatalos szervekhez intézett kérésekben jelennek meg. Ilyenkor a kicsinyítő képzőnek az a stratégiai szerepe, hogy az esetleges visszautasítás veszélyét elhárítsa, hiszen a kérést eleve kevésbé fontosnak állítja be: *cselédecске* (1742: Király Biro Ur(am) kedre törvényes napot indicalt, s edgy Jobbágjomot halálra keresik; s ha lehetne Comparealnék annak az Törvényin, mint hogy Cseledetskemet tartozom defendalni [Zalán Hsz; Ap. 2]), *fizetésecske* (1752: Fizetésetském irántis igen alázatosan, de tellyes bizalommal instálok, ha kegyes szivére nem vészi a' Mlgs Ur igen bajosan Subsistalhatok [Szentdemeter U; Ks 83]), *funduscska* (1671: Bál Pataki János könyörög ... Kgl's Aszszonyom ... Házzam-alta ellenben Borberekben^a vettem vólt egj szegenj nemes Aszszontol egy kis paraszt Fundust ... az én kezemmel ket kőből buza alá valo földetskevel több utánna nintsen ... meltoztassek Nagd azt az egy Fundusotskat cum appertinent(iis) nekem, felesegem(ne)k es ket agon lévő maradványaim(na)k örökössen adni, meg-is nemessíteni [Törzs.]), *házacska* (1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Tegla veto helyen fel epítettett Házatskát es egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egegység fen tartására ... szükséges képpen meg kellett lenni ... méltotasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358.]), *húgocska* (1630: Nagodnak müis Agnes nevű kis Hugocskákkal edgyütt, mint Keglm's Urunk(na)k^a könyörgünk ... méltotassék azon Negy Falucskainkrol Nova Donatit Conferalni [JHbK LVII. 31. – ^aTi. a fej-nek]⁵⁴), *sértésecske* (1721: alazatosan még szolgalom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sértesecskeket küld ézen meszt le vivő talyigan tavaj nem busitotam az Mlgos Urat mivel vot de most egyecskeket őletem vot mind aprolikja mind

⁵⁴ Ebben az adalékban a kicsinyítő képzős származékkal a beszélő szánalmat szándékszik kelteni, hiszen a mögöttes jelentése az lehetne, hogy meg kell az illetőt szánni, mert fiatal, még gyerek. Ugyanezt a stratégiát erősíti fel a *kis* minőségjelző is.

szalonaja mind egy falatig el fogot (!) [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]) stb.

A diminutivum sociale csoportján belül sajátos alcsoportot képvisel a diminutivum modestum. Ezek egyrészt a diminutivum socialek közé tartoznak, hiszen a beszédszituációra a familiáris jelleg jellemző. Eltérnek viszont tőlük abban, hogy a diminutívum jellegzetesen a beszélőre vonatkozik: önmagát, illetve a tulajdonában álló javak értékét csökkenti azzal a céllal, hogy a visszautasítás veszélyét kivédje.

A beszélő saját személyének lekicsinylésére használhat kicsinyítő képzőket, ilyenkor ezzel alázatosságát, saját személyének másokhoz viszonyított jelentéktelenebb voltát emeli ki: *állapotocska* (1656: Az temetés pedig, tsak az en csiekely állapotoczkamhoz kepest legien, tudgiak ki voltam en [Ádamos KK; Bál. 93 végr.]), *autoritásocska* (1678: eö keglmek sok helyeke(n) diffamálnak hogy Tiszt leve(n) ott, authoritasotskammal abutaltam, nyilván valo kárommal, mind türtem s szenvedtem [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez]), *becsületecske* (1730: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kissebittö, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo magyarázáss s türessel palasztoltam, söt ... azonn kész affextiomot tartom fenn az Aszszonyhoz (: kivált ha becsületecskemet tapasztalhatom :) mellyel ennek előtte viseltettem [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller István br. Apor Péterhez]; 1793: Ngod parantsolattya ellen kezem alatt lévén Az Apámnak sem kedveznék, meny nyivel inkább ennek a' valóságos Akasztófára valonak, aki betsületecském Nsgod által valo nagy Sérelmére okott szolgáltatott mikoron cselekedném [Kályán K; JF 36 Lev K Vég Mihály pref. lev.]), *főemberecske* (1736 u.: Ó mostani felfordult világ! egy nyomorult fő emberecske nem hogy más ember jobbágyasszonyát de magát is jó nemesembert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani, nemhogy valamivel succurálni olyan megszűkült még közletről lévő atyafiának is [MetTrCs 481]) stb.

A beszélő személyes tulajdonában álló dolgok értékének lekicsinylésére is használhat kicsinyítő képzőket: *aranyacska* (1631: tudom hogi volt az Aniadnak penze, arra azt felelte hogi hagiót edes koma(m) Aszony ... haggot ennekem szegeny egi nehany araniaczkát [Mv; MvLt 290. 259a]), *árucska* (1586: leowe hozzam Igiarto Giorgi az kamoracikaban Azhon ennekem Arwcikam vagion [Kv; Tjk IV/1. 618–9]), *barmocska* (1839: Ügyekezetem után az Isten vagy két Barmotskát rendelt ... azon Barmotskáimnak olyan alkalmatlan hajlékok vagyon, – hogy teljességgel nem képes abban ki telelnem (így!) [Szentdemeter U; Told. 39]), *falucska* (1663: oly falucskáimra vetettenek az passák számára minden hétre tizenöt-öt szán szénát s öt szán fát az mely falucskámból egyikből-egyikből két ekénél vagy szánnál több ki nem jöhet [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné

Balási Erzsébet Bornemissza Anna fejedelemasszonyhoz]), *hasznocska* (1625: My Varostol ualaztotot Djrectorok Teolczeres Nagy Tamas es Hannes Eppel szamado Regestumunkat be aduan, ezen eztendőben valo keues haznoczkaual, mely az Varosra zallot Maradot kezunknel f 19 [Kv; Szám. XXXIII/16. 25]), *költségecske* (1712: Bóer (!) Samuel Uram és Feleséghe Nzts Bároczi Christina Aszszony ... jelenté, hogj az mostani közelebb el múlt haborusághos üdők(en) min(en) marhájokból nagjobbára ki pusztultak vólna, ugj hogj ... akarnák el adni ... Nagylakon lévő portiojoknak egj részét és abból kevés költségecskét abbéli szükségekre szerzeni [Hari AF; DobLev. I/75]), *vagyonocska* (1792: magam tulajdon Sok faratságom s helylyes ügyekezetem által szereztetett vagyonotskaimbol, az Én Istenem Ladajaban el rendeltem egy Filleretskét vetni; Az az Hagjok és Testalok a' ... KolosVári Unitarium Collegium Szükségire örökösön ... Hung fr. 10000, az az Tiz Ezer Magyar forintot [Héjjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Marothi István kezével]) stb.

A diminutivum ironicumra jellemző rejtett ellentmondás a valóság és a képző denotátuma között a SzT. adatai szerint kétféle módon manifesztálódhat: egyrészt olyan beszédhelyzetekben, amelyekben a beszédpartner lekicsinylését, becsmérlését fejezi ki a kicsinyítő képző, például szitkozódásban, sértegetésben jelenhet meg, másrészt a másik típust azok a származékok képviselik, amelyekben a kicsinyítő képző 'kis, kicsi' jelentése elentétben, olykor akár ellentmondásban is állhat a származék jelentésével.

A szitkozódást tartalmazó kontextusban megjelenő kicsinyítő képzők mindig személyt jelentő szavakhoz járulnak: *bátyuka* (1598: az en iozago(m)-ba hazamba be fogatta(m) vala, magam otalmaert ... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat ... de eö nem tekintette az Vristent sem az attiafiwsagot eö engemet tiztessegebe nem tartá rutolt zidot kouetem az kegtek zekit Batiukanak lelek kuruanak es halallalis feniegetet engemet [UszT 13/117]), *kurvácska* (1570: Mond volt zabo Janosne Meny ky kwrwachka Mert Beled verem az kest [Kv; Tjk III/2. 28]), *kurvanőcske* (1568: Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st), Ezt hallotta(m), hogy ... az leant ... Jgy zida, kurúa nóchke, veryelek, de egzer se(m) wtte [Kv; Tjk III/1. 185]), *legényecske* (1630: fel haniua(n) az szenat Istua(n) Deak lata(m) hogi ez az Leani egy Inassal fekszik vala, kiket fel pirongatua(n) az Inasnak monda(m), jai iö fiam illien Iffiu Legenieczke leuen bezzeg nagj korpa hwuelihez fogtal volt [Mv; MvLt 290. 197b]), *legényke* (1879: Csekélyebb legényke a kis Kálmán, semhogy számot tegyen nekem az, mit ő felőlem elmond [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz]), *papocska* (1772: ki szalada ... Popa Juanne Tamas Maria ... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tűzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.]).

A diminutivum ironicum második alcsoportjába olyan kicsinyítő képzők tartoznak, amelyek elsősorban dolgok neveihez járulnak, és ellentét vagy ellentmondás van a képző és a származék jelentése között: *botocska* (1574: Mond az Kőwer Marton, Al hatrab te Azzony ... orrodat Aiakastwl ely Mecchem azt ely higged, egi Botochka volt Nala Meg feniegeteis veleh [Kv; Tjk III/3. 365]), *botóka* (1686: az tordai vitézek elrugazkodának, engem elszakasztának az lobonczok ... sokan vagdaltak hozzám, egy botokával hántam ellent [TT 1889. 509 SzZsN]), *csákányka* (1634: Kerekes Ianos ... ki ragadva(n) cziakankajat monda: Ez az en Atyamfia, megh lattia ki bant [Mv; MvLt 291. 2b]), *pálcácska* (1748: Tasnadiné Aszszonyomot ... egy kis páltzátstkával veri vala [F.karácsonfva KK; Told. 56]; 1761: Lupěj Vaszali ótötis a' földhöz tsapta, Blidár Gligoris oda jött, s kezéb(en) lévő páltzatzkával kétzer meg ütötte Krisán Vonult, de el-választván őket egy mással meg békéllettek [Illyésfva Sz; BfR 45/9 Farkas Makari (46) zs vall.]), *pálcika* (1584: Sos Jstwan ... wallia ... hallek kialtast ... Hatra tekintek es hat Daudid Ianos es Sardi Ianos Ieo vtanna(m) Ez zora kialtasra felele igy Sardi Ianos, Jhol Neste lelek Curwa fy lasd meg Minemeo palczika vagion en Nallam [Kv; Tjk IV/1. 348]; 1599: az Vduaron faraczkal vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene, de azt ne(m) latta(m) mjkor verthe [UszT 14/39]).

A SzT. adalékai tehát azt igazolják, hogy – az alapszó mértékbeli csökkentésén kívül – a kicsinyítő képzőnek gyakran pragmatikai funkciója van, bizonyos beszédhelyzetekben használatuk stratégiai fontosságú. A Dressler–Merlini Barbaresi-féle csoportosítást követve a kicsinyítő képzőket pragmatikai funkciójuk szerint négy nagy csoportba lehet sorolni, bár a SzT. adalékai alapján ezt az osztályozást tovább lehet árnyalni. Az első módosítás a négy főcsoportot érinti, hiszen a SzT. adalékai alapján a diminutivum modestum a diminutivum sociale alcsoportját képezi. Ezen belül két további alcsoport különíthető el attól függően, hogy a beszélő saját személyét vagy a tulajdonában álló javakat kicsinyíti-e. A diminutivum ironicum kategóriáján belül pedig szintén két alosztály különíthető el: az egyikbe azok a kicsinyítő képzők sorolhatók, amelyek becsmérlést, szitkozódást tartalmazó beszédsszituációban jelennek meg, a másikba pedig azok a származékok, amelyekben a kicsinyítő képző és a származék jelentése között ellentét (esetenként akár ellentmondás is) van.

IV.3. A kicsinyítő képzők szociolingvisztikai meghatározottsága

A nyelvtörténeti vizsgálatok középpontjában általában a grammatikai rendszer valamely elemének diakróniai változása áll, teljesen elvonatkoztatva attól a szociokulturális környezettől, amelyben a szöveg mint kommunikációs egység elhangzott/megíródott. Már a 60-as évektől viszont többen felfigyeltek arra, hogy a saussure-i álláspontot, vagyis a nyelven belüli és nyelven kívüli tényezők éles megkülönböztetését fel kell adni, hiszen ezek megbonthatatlan szerves egységet alkotnak. Ettől a *pragmatikai fordulat*ként⁵⁵ számontartott nyelvészeti paradigmaváltástól világossá vált, hogy a nyelv nem pusztán szabályokba foglalandó grammatikai rendszer, hanem leírásakor nem hagyható figyelmen kívül a humán faktor, a beszélőknek a vizsgálata sem.⁵⁶ Nyugat-Európában is többen képviselik ezt az álláspontot, többek között Susan Romaine, aki szerint több nyelvnek is újra meg kellene vizsgálni a textuális hagyományait, mégpedig úgy, hogy a hangsúly ezúttal a szocio-kulturális, valamint szocio-történelmi aspektusra helyeződjék.⁵⁷ Hutterer Miklós szerint „amennyiben a történeti szempontot (...) ismét érvényre kívánjuk juttatni a nyelvtudományban (...), fokozottabb figyelmet kell szentelnünk az úgynevezett határtudományoknak” (1967: 169), amelyek közül elsődleges fontosságúként a szociológiát emeli ki, mint annak a közegnek a vizsgálatával foglalkozó tudományágat, amely nélkül az emberi kommunikáció nem jöhet létre.

A történeti szociolingvisztika fő feladata a nyelvi változási folyamatok rekonstruálása oly módon, hogy a folyamatokat a maguk társadalmi beágyazottságában tárja fel (Zelliger 2002: 304).

A nyelv tehát nem a külvilágtól hermetikusan elzárt rendszer, nem vonatkoztathatunk el attól a közegtől minden szereplőjével együtt, amelyben létrejött. Ebből a kontextusból még akkor sem ragadhatjuk ki a beszédművet, ha az régebbi korban keletkezett, és emiatt a szöveggörnyezet nehezen rekonstruálható. Egy szociopragmatikai irányultságú nyelvtörténet feladata a nyelv kommunikatív aktusként való értelmezése (Maitz 2000), azaz

⁵⁵ „A 20. század második felében – köztudottan – egy új paradigma jelent meg a nyelvtudományban, amelyet ma »pragmatikai fordulatként« tartunk számon.” (Maitz 2000: 501)

⁵⁶ „A nyelv innentől kezdve már nem pusztán, illetve nem elsősorban grammatikai rendszer, hanem funkcionálisan definiált társadalmi jelenség, egy nyelvi közösség kommunikációs eszköze, a nyelvhasználat kommunikatív cselekvés, és mint ilyen, csak társadalmi és kommunikatív pragmatikus kontextusában írható le, fogható meg lényének egészében.” (uő.: uo.)

⁵⁷ “There is a great need for re-examining the textual traditions of many languages in greater depth and for paying attention to the location of texts in their socio-historical context, i.e. where they fit into the registers available at the time.” (Romaine 1988: 1463)

a történeti (szocio)pragmatika a nyelvhasználat és a nyelv összefüggéseit vizsgálja a történetiségben, különös tekintettel a két vagy több résztvevős interakciókra és azok kontextusára (Sárosi 2003). Vagyis a hagyományos nyelveírással szemben (amely a nyelvnek valamely rendszerét önmagában, az egészből kiragadva vizsgálja) a dimenzionális nyelvszemléletet kellene követni, ami azt jelenti, hogy szerves egységbe épül a nyelvi működés három fő dimenziója: a térbeli, időbeli és a humán dimenzió (Juhász 2002: 165).

Azon túl tehát, hogy a grammatikai rendszer egy elemének a rendszeren belüli változását kutatjuk, azt is meg kell vizsgálnunk, hogy ki, kinek, mikor és milyen körülmények között mond/ír valamit, ugyanis a változások nem minden esetben a nyelvi rendszerből fakadó változások, hanem ezeknek gyakran külső okai lehetnek.⁵⁸ Ez a kérdés Vandenbussche és Willemyns tanulmányában a történeti szociolingvisztika központi problémájaként fogalmazódik meg, de valamivel szűkebb értelemben: Ki kinek, mikor és mit ír?⁵⁹ Természetes, hogy a különböző nyelvtörténeti korokból csak írott anyag maradt meg, de az sok esetben tükrözi az élő beszédet is. A középmagyartól kezdődően olyan szövegtípusok jelennek meg (pl. tanúvallomási jegyzőkönyvek stb.), amelyekből beszélt nyelvi jelenségekre vonatkozó következtetések is levonhatók. A SzT. rendkívül gazdag forrásanyagából ha csak a kolozsváriakat emeljük ki (pl. Kolozsvár törvénykezési jegyzőkönyvei, a város költségeiről vezetett számadáskönyvek és a várost vezető tanács közgyűléseinek jegyzőkönyvei), akkor hiteles képet kaphatunk a korabeli nyelvhasználatról. „Ezek egyrészt híven tükrözik, határozataikkal, törvénykezésükkel szabályozzák a város életvitelét, és a lakosok nemzedékeinek sokezernyi személyes sorsáról szólnak, másrészt a várost érintő országos dolgokkal is foglalkoznak. Következésképp a közeleti – s ezen belül a hivatali, törvénykezési, államelméleti, politikai – nyelvhasználat mellett a városi krónikás és az egyéni nyelvhasználat sokféle árnyalata keveredik bennük” (B. Gergely 2002: 189)⁶⁰.

Hegedűs Attila problémafelvetése szerint a nyelvtörténésznek azt kell kimutatnia, hogy a nyelv hogyan hordozza magán az adott kor történeti, társadalmi változatait/vonásait (1986: 441). A SzT. alapján nem biztos, hogy ez alkalmazható, csak a fordítottja: Van-e valamilyen különbség a

⁵⁸ „A másosulást közvetlen előidéző tényezők rendkívül változatosak lehetnek, mindenekelőtt lehetnek rendszeren belüliek, de lehetnek rendszeren kívüliek is, azaz létrejöhetnek a beszédaktusban résztvevők testi-lelki állapotával, adottságaival kapcsolatosan, lehetnek a nyelvi aktusok domináns környezetéhez, szocio-kulturális jellegzetességeihez kötöttek, s lehetnek e tényezők bonyolult kötegei.” (Herman 2001: 402)

⁵⁹ „Wer schreibt was für wen und wann?” (Vandenbussche & Willemyns 1999: 145)

⁶⁰ B. Gergely több tanulmányában is foglalkozik a SzT. adalékaiban vizsgálható írott és beszélt nyelv viszonyával (1997: 65–74, 1999: 323–31, 2000: 41–51).

kicsinyító képzős származékok használatában abból a szempontból, hogy ki, mikor, milyen kontextusban használja őket? Azaz arra voltam kíváncsi, hogy a SzT. adalékainak vizsgálatában valóban lehet-e történeti szociolingvisztikai szempontokat alkalmazni, pontosabban a grammatikai rendszer egy részrendszerében, a kicsinyító képzős származékokban kimutatható-e valamilyen szociolingvisztikai meghatározottság. Egy ilyen jellegű vizsgálat központi kérdése az, hogy milyen társadalmi háttére volt a 16–19. századok közti időszakban a kicsinyító képzős származékok használatának. Ha leíró szempontból közelítenénk meg a problémát, akkor a nem, társadalmi pozíció, korcsoport tényezőket figyelembe véve elmondható, hogy a kicsinyító képzők inkább a nők nyelvhasználatára jellemzőek, mint a férfiakéra, inkább a középső és alsó társadalmi osztály kedveli őket, mint a felső, és inkább a középkorú és idős beszélők körében elterjedt, mint a fiatalok körében.

Az a kérdés, hogy ez visszavetíthető-e a régi nyelvre is, valóban létezik-e valamilyen nemi, társadalmi funkcióbeli, illetve életkor szerinti meghatározottság a kicsinyító képzők használatában.

Másrészt mindenképpen szem előtt kell tartani azt a tényt, hogy – mivel történeti anyagról van szó – egy ilyen vizsgálatnak korlátai vannak, sok esetben nem ellenőrizhető az adatok hitelessége (lokalizáció, datálás, szövegközlő személye), gyakran az egykori kontextust, valamint ennek összetevőit nehéz rekonstruálni. Vagyis egy ilyen korpuszt csak megfelelő óvatossággal lehet kezelni.

A SzT. célja, hogy a 16–19. századok közti időszak Erdélyének élő nyelvét mutassa be: „A Tár anyagának egybegyűjtője és az anyag szerkesztője ilyenformán arra törekedett és törekedik a továbbiakban is, hogy e szótári munkában a nyelvet úgyszólván életes közelségében, mindennapos kavargásában, lendületes mozgásában, változásában mutassa be” (Szabó T. 1975: 12). Az adalékok olyan változatos forrásokból származnak, hogy a legváltozatosabb beszédhelyzetek rekonstruálhatóak. A SzT. előnye, hogy ahol csak lehet, szögletes zárójelben megjelenik az adatközlő neve, társadalmi státusa, kora: „A forrásjelzetek után nem ritkán – valamilyen formában – a forrásszerkesztő, misszilisek esetében a levélíró és sokszor a levél címzettjének, a vallomásokból kijegyzett szövegrészek esetében a vallomástevő neve, ()-ben életkora, rövidített formában társadalmi helyzetére, esetleg foglalkozására való utalás is szerepel” (i. m. 18), így szociolingvisztikai következtetések is levonhatók.

A SzT. nyelvi anyagának vizsgálatakor figyelembe kell vennünk azt a történelmi tényt, hogy a magyar nyelv Erdélyben vált először államnyelvvé. Ezáltal a magyar nyelv nemcsak a közemberek közti kommunikáció nyelve, hanem „az erdélyi fejedelemség hivatalos nyelvének rangjá-

ra emelkedik, amelyet a helyi ügyintézésről a fejedelmi tanácsig vagy az erdélyi országgyűlések végzéséig a közélet minden fórumán hivatalosan és elsődlegesen használtak” (B. Gergely 2002: 187). Ez az adott korban az anyanyelv presztízisének gyors emelkedését eredményezhette.

Az eddig megjelent 12 kötet megvizsgált adalékai alapján három nagy kategória rajzolódik ki: legtöbb esetben nincs semmilyen információ a kommunikációban résztvevő felekről, ezek általában tárgylajstromokból, leltárakból stb. kiragadott részletek (pl.: 1576: Wagion egy weres tereok Ingh taffota kereol A galyran igen zep gyngye (!) Aranyos hymechke [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4]; 1693: Szänto földek ... Az Büdös kutnál négy holdatska [Ne; DobLev. I/37]; 1699: az Ablak tablai vas pantocskakon s horgocskakon forgok [Boroskrakkó AF; BfN VI]; 1761: Hegedüske [Kiskászson Hsz; SzNM Eml. 61]; 1774: (Az erdőből) hordott jotskán Gyertján ágat [Csóka MT; Ks 31. XXIXb] stb.).

A második kategóriába azokat az adalékokat soroltam, amelyek után zárójelben ugyan nem jelenik meg az adatközlő neve, de a szövegből kirajzolódik az a kontextus, amelyben a kommunikáció zajlott (az ilyen adalékok elsősorban pragmatikai szempontból relevánsak) (pl.: 1630: Nagodnak műis Agnes nevű kis Hugocskánkal edgyütt, mint Keglmcs Urunk(na)k könyörgünk ... méltotassék azon Négy Falucskainkrol Nova Donatit Conferalni [JHbK LVII/31]; 1662: Kun Gergelj vram Algiogon és ott közel léuö két három falukban levő husz ház iobbagiocskámot Ngodtol ... megh kérte volt uolna, melj portiocskát ... conferalt volt [KJ]; 1683: Az Szakacs, es Janos nevű inaska dolgat az mi illeti, mivel Uram magame s Atyam Uramis magam szamara tanittatta az szakacsot; az inast pedigle(n) magam tartottam örökbe; mint jo Uramat kerem alazatosan kegyelmedet, ha tovaab nem, bar csak három vagy négy esztendeig, mig edgyet tanitana engedgye ide, mivel kegyelmednek szakacsokat eleget adott [Diód AF; Incz. V. 20]; 1748: Nézze kglđ az én kétt iker Fiacskáim micsoda nagyott nőtek már [Aranyosrákos TA; LLt]; 1779: a husz pénznek ... interesse egy pénznél valamivel többecske, viszontag ajállom a Tekintetes Aszszonynak, hogy azon interesetskét méltosztassék ez alkolmatossaggal meg fizetni [Bő MT; Sár.] stb.).

A harmadik kategóriába azok az adalékok kerültek, amelyek után pontos információt kapunk az adatközlő személyéről (pl.: 1600: En mindenkor Fekete Balaseknak tuttam azt a helechket ... eók kazaltak [UszT 15/87 Iswanffy Istwhan, Kaidichfalui, Zabad Zekely vall.]; 1600: Én Gyeörgyffi Martont, mindenkor Gyeörgyffi Balint fianak tuttam ... a mikor el we-tekezek hazulis az Marton io kora inaska wala, nekem hagyta, s az apiawal eggiott mi tartuk oztan [Zetelaka U; UszT 15/38 Gyeörgyffi Thamas Ersebet lib. vall.]; 1695: Bánfi Mihály Uram(na)k egy idegen arva Inaskából álló

(így!) Szakács Inassa Tekei Tivadar több lator Complices társaival együtt az eo klgmek ... Sz: Királyi pinczejét egy néhány izbe(n) fel vervén, nem kevés karokat tött [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihally sch(ola) mester vall.] stb.).

A szociolingvisztikai vizsgálatba csak azokat az adalékokat vontam be, amelyek után a szögletes zárójel tartalmaz az adatközlő személyére vonatkozó információt, ugyanis ebből a szempontból ezek relevánsak. Egyéb adalék esetén is elképzelhető, hogy ki lehetne nyomozni a kommunikációs felek kilétét, de ez történeti anyagon igen bonyolult feladat volna. Bár a SzT. szerkesztési elvei közé tartozik az adalék minél pontosabb behatárolása (település, megye, levéltár, adatközlő), gyakran nem lehet mindegyiket pontosan megállapítani, emiatt az adatközlő személye sok adalékban nem deríthető ki. A következő táblázat azt szemlélteti, hogy az összes kicsinyítő képzős származékot tartalmazó adalékhoz viszonyítva milyen azoknak az aránya, amelyekben az adatközlő személye is azonosítható.

Kötetszám	Kicsinyító képzős származékot tartalmazó adalékok száma	Azonosítható szövegközlő
I.	598	35
II.	558	55
III.	248	26
IV.	599	64
V.	549	109
VI.	535	58
VII.	491	51
VIII.	98	15
IX.	361	26
X.	398	34
XI.	397	42
XII.	456	60

Összesítve a számadatokat kiderül, hogy az 5288 adalékból 576-ban lehet azonosítani az adatközlőt, ami 10,9%-ot jelent.

A beszédaktus résztvevői alapvetően két szövegtípusban azonosíthatók: egyik a levél (levélíró és címzett), a másik az élet legkülönbözőbb kérdéseiben tartott vallomási jegyzőkönyvek szövege. Itt elsősorban a beszélő azonosítható, a beszédpartner nem mindig. Ezeknek a vallomási szövegeknek az az előnyük, hogy a beszélt nyelvhez állnak közel, az adatközlőről pedig pontos információkat nyújtanak: nevén kívül általában a korát, valamint a társadalmi funkcióját is közlik.

Attól függően, hogy az adalék utáni szögletes zárójel, illetve a TJK, TanJK esetében a szövegben megjelenő „XY fassa/fassus est” kezdetű adalékok milyen információkat közölnek az adóról, több kategóriát különíthetünk el:

I. Az első csoportba olyan adalékok tartoznak, amelyek csak az adatközlő nevét tartalmazzák (pl.: 1719: Almakeréről, vagy negy Általagocskámat ürmös(ne)k és veres(ne)k el küldem [Ebesfva KK; KJMiss. Rétyi Péter lev.]; 1759: az Gyermekeknek az Bal kezecskéje keze fején alol tsudálatos mozgásban van, minden inai erecskéiben olyan rángotás formalag mozog ugyan tsak az kezecskéit az Gyermekek nem fájlolta, kivált az húvelykecskeivel, s mutató ujjával az Gyermekek kolcsokatis meg fogott, s tartottis [M.csesztve AF; Ks Mike Antal lev.]; 1759: im küldöm tojocskában v. ferslogocskában a Specimeneket [Komlód K; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]; 1760: Azonban ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak való buza rostalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, ött Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.] stb.).

II. A nembeli megkülönböztetés mellett a korcsoportok szerinti elkülönítést teszik lehetővé azok az adalékok, amelyekben az adatközlő kora is megjelenik (pl.: 1795: Lorinczi Joseff Uram ... a Fiatskajat ki edgygyetlen edgy meg vérté [M.köblös SzD; RLt Ládár Dávidné Vanna (30) vall.]; 1843: látván hogy a Bakkan Kupfer van ... fel bontattuk, gyengetske Lakatját ő a kezivel le fotsarván, következőleg a ... talált portékákat ki vettük [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.]; 1844: Balog Mosinak az Szallannája el veszvén meg Matoztotta s nállam egy Kis Kosárba talált egy darabatskát a Matozo Hütesség [Bágyon TA; KLev Nutzuj János (21) vall.] stb.).

III. A harmadik csoportba tartoznak a név mellett a társadalmi funkciót vagy foglalkozást feltüntető adalékok (pl.: 1572: Nadasy balynth zamara való foldetis Egy darabochykath byrnak [Gyerőmonostor K; KP Thamo (?) Mate jb vall.]; 1576/1577: Egy kys fiaczkayays Maradot Az Azzonnak Thorozkay Christophol [Torda/Kv; Thor. VI/4. Gr. Zabo de Dengelegh ns vall.]; 1644/1785: az Ur Isten ... az én Szerelmes Attyámfiát Nyagu Borbárát rendelte Házas társul ... Haza Törvénye szerint a micském van nagyobbára véle együtt szerevén ötet illetné [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.]; 1798: Kádár János ő kegyelme Cserében adot Joszágan egy Haziko vagyan ... Tar János ő kegyelme Feleségének Kádár János által, lett Csere Joszágan lévő házikónak amig hasznát lehet venni vegje hasznat [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál Hütös assessor kezével] stb.). IV. A negyedik csoport az előző háromnak a kombinációja, vagyis az adalék utáni szögletes zárójelből információt kapunk az adatközlő nevére, korára és társadalmi funkciójára vonatkozóan (pl.: 1730: az én Jnaskám

Tőrök, s – az Fiatskám haza jóvé(n)ek s – mondák hogy Szakács Mátyás áskált azon Jóságon [Altorja Hsz; Borb. Donát Jánosné Aszsz(ony)m Ilona (46) ns vall.]; 1756: lattuk fát vágni ... sőt enis Pap Gáspár egykor vágtam valami fátskákat az Vr Malmában vivén örleni [Bácsi H; KB Casp. Pap (60) ns vall.]; 1759: Néhai Alb Tyiron ... egy F. Fentősi Menyecskét szeretvén ... egy alkalmatossággal a' Fentősiek rajta kapták bujálkodásokon és azon cselekedeteiért adta vólna a Fentősiek(ne)k ezen csegellj földcskét [F.fentős Szt; TL. Buttyán Petre (66) nb vall.] stb.).

A negyedik csoport egy alegységét azok az adalékok képezik, amelyekben a névből arra is lehet következtetni, hogy az adatközlő milyen nemzetiségű (pl. a következő adalékokban román az adatközlő: 1744: A Lunka Kinyipa helységetskét ... Gánya Petru birta ... s háza volt ott [Nagyalmás H; BK sub nro 181 Szidera Filip (58) jb vall.]; 1759: Martinnak is vagynak három kiseded Fiatskái [Girbó AF; JHb Valászie Muntyán (99) zs vall.]; 1766: helyyetskéjin [Szentegyed SzD; WassLt Öreg Pop Iuon (76) zs vall.]; 1831: az magam Nemesi Erdőtském meg vizsgálására menvén ki egyszer csak hallok valami őkrőket hajtani [Hosszúfalu Szt; TKhf Drágos Dumitru (72) ns vall.] stb.).

V. Az ötödik csoport azért sajátos, mert ide írott szövegek, levelek tartoznak, amelyekben a kommunikáció mindkét résztvevőjére, az adóra és vevőre is van információ (pl.: 1701: Ezen bizonyos emberitül Kegyelmednek Az mint Szegény ifiu legenyiségemtől telik, egy kis ajándékokcskát kültem [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálának]; 1730: Az tegnapi halasztatas Ur(am) En rajtam el nem mult – három Csukacskat harmincz Karaszt Kilenc vén Rakokat fogtak [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]; 1749: Angjom Aszszony(na)k irtam volt egy Invitatoriat a 9um p(rae)sentis meg akarván kereszteltetni az Fiatskánkat [Zsibó Sz; WLt Wesselényi István Wesselényi Ferenchez]; 1766: Pap Stefán ... egy kis darabotska Irottvánt kezdet volt [Szentegyed SzD; Wass Molduván Kratsun (80) zs vall.]; 1842: A magyarok telepedésekor Isten segitsen 1774-ben, Hadikfalván 1784-ben, Andrásfalván 1785-ben épült fakápolnácskák, mind elromlottak, most árendált házokban tartatik az istentisztelet, Fogadj Istenben még állnak a kápolnácskák [WLt Egyház és iskola csomó. Bíró Mózes andrásfalvi ref. lelkész jel. Kelemen Benjáminhoz, br. Wesselényi Miklós jószágigazgatójához] stb.).

VI. Az utolsó kategóriába olyan adalékok tartoznak, amelyekből az adatközlő személyén kívül a szöveg funkciója is kiderül (végrendelet, utasítás stb.) (pl.: 1598: hattam az Gazda Azzonnak, egj eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czimere(m) rajta vagion egj rottiáz (!) ezwst Kannaczykat, es egj eozue Jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]; 1631: Agoston Falvanak hason felit ... hagyom ... az kis

nevetlen hugoczka(na)k Petki Katának ... el ne vegyék tőle az eő rész jószágottskájával edgjüt [Nagyteremi KK; Ks L. 5 Sükösd György végr.]; 1643: Mivel ... azon ioszagoczka(na)k jeovedelmebeol egyebüttis az decimat ki szoktam vetetni ... Azert az mi kiczin az ott valo ieovedelmeczkeből jut annak mind exigalasabol s mind erogatiojabol ehez tarcza magat [ETA V/2. 75 I. Bethlen István ut. a bethlenősi dözma felhasználása felől]; 1784: Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsobben Malmunk(na)k gatatskáját potentiose el vagták, tollalták s annak utánna kívánnják a' differentiát Sopiáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc folyamodványa (Mt)] stb.).

Ezen adalékokat szociolingvisztikai szempontból két nagy csoportban lehet vizsgálni. Minden adalék bevonható abba a vizsgálatba, amely arra irányul, hogy kinek a nyelvhasználatában fordul elő kicsinyítő képzős származék. Arra vonatkozólag, hogy kihez szól a szöveg, vagyis milyen kommunikációs helyzetben kerülhetnek a szövegbe kicsinyítő képzős származékok, csak azok az adalékok elemezhetők, amelyek a beszéd társal kapcsolatos információt is tartalmaznak.

A kicsinyítő képzős származékok előfordulásának nemek szerinti megoszlását a következő táblázat szemlélteti:

Kötet	Férfi	Nő
I.	31	4
II.	50	5
III.	22	4
IV.	59	6
V.	94	15
VI.	52	6
VII.	47	4
VIII.	13	2
IX.	26	-
X.	29	5
XI.	39	3
XII.	54	6
Összesen	516	60

A táblázatban szereplő adatok azt mutatják, hogy kicsinyítő képzős származék használata sokkal gyakoribb férfiak beszédében, mint női adatközlők szövegében, a százalékos megoszlás: 89,58% a férfi, 10,42% a nő. Látszólag ez teljesen ellentmond a szinkrón állapotnak, hiszen a mai beszélők közül úgy tűnik, hogy inkább nők használnak kicsinyítő képzőket, mint férfiak – bár erre vonatkozó felmérés még nem készült. Ebből a szempontból viszont a SzT. anyaga (de akár milyen más történeti forrásra is gon-

dolhatunk) nem teljesen megbízható, ugyanis egyrészt a 16–19. században az írás elsősorban a férfiak privilégiuma volt (a férfiaknak nagyobb hozzáférések voltak az intézményes keretek között működő oktatáshoz, így körükben sokkal több volt az írástudó, mint a nők körében), másrészt a különböző vallatások tanúi is inkább férfiak voltak. Így a 89,58% nem azt mutatja, hogy kicsinyítő képzős származékokat szinte kizárólag férfiak használtak, hanem azt, hogy a korabeli szövegek elsősorban férfiktól származnak.

Kevesebb adalék vonható be a kicsinyítő képzős származékok használatának korcsoportonkénti vizsgálatába, mert nem minden adatközlőről van a korára vonatkozó információ is. Az ilyen irányú elemzés ráépül a nemek szerinti vizsgálatra, kiegészíti azt. Összesen 157 adatközlőnek ismert a kora. Nyolc korcsoportot (10 éves korig, 11–20, 21–30, 31–40, 41–50, 51–60, 61–70, 70–) különítettem el a táblázatban (10 éves intervallumokat), mert úgy gondolom, hogy ha ennél nagyobb időszakot tekintenék egy egységnek, az már nem volna releváns, hiszen például egy 7 és egy 17 éves adatközlő nyelvhasználatában nagyobb eltérések mutatkoznak, mint egy 21 és 25 éves beszédében.

Kor	Férfi	Nő
–10	–	1
11–20	2	1
21–30	13	4
31–40	36	4
41–50	32	2
51–60	33	4
61–70	17	3
71–	14	1

A táblázatba foglalt adatok elemzéséből kiderül, hogy itt is jóval több férfi adatközlő kora ismert, mint nőé, amelynek ugyanaz a magyarázata, ami miatt általában több férfi adatközlő azonosítható, mint nő. Az adatközlők szignifikáns többsége (79,04%) 31 és 70 év közötti, vagyis ez azt jelenti, hogy elsősorban az ilyen korúak nyelvhasználatában fordulnak elő kicsinyítő képzős származékok. Arra is van példa viszont, hogy nagyon fiatalok vagy nagyon idősök vallomásában szerepel kicsinyítő képzős származék (20,96%). A legfiatalabb adatközlő egy 7 éves kislány (1603: En is akkor abbany Az hazachykabany voltam, Az Echyetes Altalaghy mellett wleok vala [Kv; Tjk VI/1. 666 Varga Caspar leania Sophika (7) vall.]).

A másik végetet az idősök nyelvéből idézhető kicsinyítő képzős származékok jelentik. A legidősebb adatközlő 99 éves, de van adatunk 98, 97, illetve 94 éves adatközlőtől is (1759: Martinnak is vagjnak három kiseded

Fiatskái [Girbó AF; JHb Valászie Muntyán (99) zs vall.]; 1770: a' Szasz Regenieknek azon által járo Kis Hidasotskája a Mellyet ... a' viz által gyakorta el rontatott pallo helyibe tsináltattanak [Szászrégen MT; Born. XVI/79–80 Kiss Márton (98) vall.]; 1792: azon kis Zállogos jóságotska ... minekutánna ki váltattatt, azon szerzemény-jóság árrát el osztották három felé [Borb. II Agillis Andreás Kedei ez M. Sákod^a (97) vall. – ^aU]; 1731: Fát tudom hogy Kolosvárra ... Sz. Pálrol, és Vajdaházáról hordatott a Nagy Ur^a, innen minden nap két szekérrel vittének, mely miá néhány kor nagy tsonkulásais esett a Gazdaság folytatásban, az eő Nga különös Jóságából pedig még tsak edgy szálatskát sem vittének egyszeris [Szentpál K; TKL. – ^aGr. Teleki Pál Bara András (94) jb vall.].

Ennek a táblázatnak az adatai leginkább azt mutatják meg, hogy a különböző peres ügyekben, illetve a törvénykezési folyamatban tanúként az aktív korosztály vett részt, azaz kb. a 30-tól 60 évesig, az ezen a csoporton kívül esőket csak ritkán idézték a törvény elé vallomást tenni. Ebből tehát természetszerűleg következik, hogy ennek a korosztálynak a nyelvhasználatából van a legtöbb példa kicsinyítő képzős származékra: (1714: Avram Csilyé Eszt monda en csak Evel az küs palczacskaval vagyok nem ugy jöttem hogy harcallyak, nem is vala nagy bott hanem csak Edgy küs palczaczka vala kezeben [Tamáspatak H; BK sub nro 261 Aramia Koszteszkuly (50) falusbíró vall.]; 1758: monda Udvar Istvánné Asszszonyom: Iuana ha sütöttél volna adnál nékem egy Kis kenyeret ... mellyre én mondék: Jó szivel én Asszszonyom, tsak hogy bizony szegényetske a' kenyerem [Bethlensztniklós KK; BK. Farkas Juana cons. providi Vintilla Petre (32) vall.]; 1793: az Asszony eő Nga felől nem felelek ... hogy szokott kegyességétől viseltetve conventiotskátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKhf St. Dombi (60) zs vall.]; 1795: Lorinczi Joseff Uram ... a Fiatskajat ki edgygyetlen edgy meg vérté [M.köblös SzD; RLt Ládár Dávidné Vanna (30) vall.]; 1829: a Falus Biro egy egy Szál Gyümöltt Fát le vágottatt s vitetett Rectificator Urhoz ... egy egy Szekeretskével [Mezőkölpény MT; TSb Fartzádi Márton (46) vall.] stb.).

A kicsinyítő képzős származékok társadalmi osztályok és ezen belül különböző mesterségek szerinti megoszlása igen változatos képet mutat. A társadalom legsóbb rétegéhez tartozók nyelvhasználatától (pl. jobbágyok) a legmagasabb réteg képviselőinek nyelvhasználatáig (pl. a fejedelem) van példa kicsinyítő képzőkre.⁶¹

A SzT. adalékaiban megjelenő társadalmi funkciókat és mesterségeket a társadalomban elfoglalt helyük szerint három rétegbe sorolhatjuk: alsó, közép- és felső réteg. Az alsóbb társadalmi osztályba tartoznak a

⁶¹ A vizsgálatba azokat az adalékokat vontam be, amelyek után szögletes zárójelben megjelenik az adatközlő mestersége, ill. valamilyen információ a társadalmi helyzetére nézve.

jobbágyok, zsellérek és szolgáló emberek, a középréteghez a takácsmesterek, sáfárpolgárok, libertinusok, lakatosok, jószágigazgatók, méhészek, tisztartók, deákok, mérnökök, kántorok, malombírók, gyalogos katonák, hivatali segédek, beszerzők stb.⁶² A felső társadalmi réteghez tartozónak tekintem a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban dolgozókat (bírók, ügyvédek), az egyházhoz tartozó személyeket (papok, lelkészek, káptalanok, eszperesek), valamint a nemesség képviselőit (nemesek, grófok, bárók, lófő emberek).

Az adatok mennyiségét tekintve, legtöbb kicsinyítő képzős származék az alsó réteghez tartozók vallomásaiból került elő (46,22%) (pl.: 1757: a meg nevezet örökségnek ... nagyobb részit a viz mosta el, s a mi a viztől meg maradot edgj darabackát latván az Mgös Groff Bethlen Dávid Vr eő Nga Bohoroy Juon nevű jobbágya hogj senki semmi közit hozzá nem tartya, a maga örökségihez applicalta [F.borgó BN; BK Orbanás Iuon (60) jb vall.]; 1771: hallottam a Száva Marján Szájából ezeket beszélni ... hogj az Utrizáns Bágjuléknak attját Bági (!) Juont az ő édes attja hozta, vagj szóktette ell Vintzről, ide Csákljára, ekképpen hitegetvén őtet, gjere ell édes fiatskám én velem mert én meg ruházlak, s felnevelnevellek (így!), s gondodat viselem [Girbó AF; JHb Nikoje Patru (70) jb vall.]; 1782: Groff Székely Adám Vr ... Praefektussa ... az Also Suki Lakosokkal, a' Nemes Suki és Also Suki Hátárok közé ki menvén ... bizonyos föld halmotskákat Vagyis métázásokat tsinalt az említett két Faluk határaik között [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 15 Moldován alias Marosán Alexa (36) zs vall.]; 1777: egy földetskének a vegire tsinált volt Nehai Pap Gábor eő klme egy Juhász Házikot azután a maga Nemes Curiáját ugj vitte azon földek végeiben valo nyilatskara [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/5 Bojtos Todor (63) zs vall.]; 1807: a midőn azon hely még szabad hely volt, egy kis Strázsa házatska volt réa építve [Apahida K; RLt O. 5 Moga Von (50) col. vall.]; 1813: Groff Korda Anna Vr Aszszony ... fogattatott fel egy jo darab fiatalos Erdöt ... ugy hallottam, hogy az akkori Udvari Tiszt az eő Nga emberei által fogattatta fel már régetskén ... imitt amott a régi fogásnak jelei és valóságos kereszt jegyei a Fákon találatnak [F.berekszó Sz; BfR III. 12/9 Fluerás Mikás Vonucz (40) col. vall.]; 1843: akkor pedig a' Deresztés a' Jovábol egy darabotskát magának felszántott, 's ugy használta [Bodola Hsz; BLt 12 Molnár Györgye (60) szolgáló ember vall.] stb.).

A kicsinyítő képzős származékok előfordulásának gyakoriságát tekintve második helyen a felső társadalmi osztály áll (36,02%) (pl.: 1600: En mindenkor azt a darab zena fwwechket Fekete Balaseknak hallotta(m), en masenak ne(m) hallotta(m) [UszT 15/87 Miklos Ferencz Kaidichfalui Lofeő

⁶² Megjegyzem, hogy a középrétegen belül a mesterségek és társadalmi funkciók felsorolásában nincs rangsorolás.

ember vall.]; 1661: Az odabocsátott német kapitánnal egyértelemről, ha tetszenék neki is, az istálló körül kellene valami jó erősségecskét csinálni, árokkal is bekeríteni, úgy hogy az várból is lehetne defensioja [SzO VI, 235 a fej. Fog. főtiszeihez]; 1728: Az Feleségem ... csak nem épülhet ki nyavalyájából, ha három négy nap jobbacskán vagyon, megint három nap rosszabbul ... most megint tegnaptól fogva rosszabbacskán vagyon [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]; 1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tővisset, s nem örömet válna meg tőlle, de kénytelen, mert szegény; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelődni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tővissi Részinek árrával küllyebetske terjeszkedni, mert nem capax szegény feje ideis tovais figyelmezni [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]; 1806: Azon által járo pallo helyett keszítettett Hidasotska jól lehet akkora legyenis, hogy azzal két lovat a' Vizen által lehessen vinni ... csupán a' gyalog való járás engedtetik meg [Radnótfája MT; Born. XVI. Csavasi Mihály (34) ns vall.]; 1820: En regtől fogva betegesetske allopottol vagyok [Mv; Borb. II. Mátyás Sámuel ügyvéd lev.]; 1831: az magam Nemesi Erdőtském meg vizsgálására menvén ki egyszer csak hallok valami őkrőket hajtani [Hosszúfa-lu Szt; TKhf Drágos Dumitru (72) ns vall.] stb.).

Legkevesebb kicsinyítő képzős származékot tartalmazó szöveg a középírástól tartozó adatközlőktől került elő (17,74%) (pl.: 1776: Onnan ira ... ő Ngá egy Leveletskét a' Mlgs Praepost Urnak, mellyben ... nagyon kérte, hogy meg ne eskettené Mlgs B. Henterrel a' Kis Aszszony ő Ngát [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.]; XVIII. sz. v.: Esmet hozat az jáger ... egy kis flintátskat melnek egy által járo szept csinaltam [Kv; BK. Gyarmathi Sámuel lakatos kezével]; 1816: a' Balás János Mészénél vagyon egy karotska Szénája [Mezőmadaras MT; Born. XVb Puro Juvon (50) mész vall.]; 1844: 14. Keszkenyő az durvábbatskábol is hasonló képpen azan szerint van [Kv; IB Konetzni Ignáts takácsmester kezével]; 1847: a' 2ik viz keréknek kalátsai-bérlései, és ládátskái oly rosszszak, hogy a' miatt ezen keréknek hasznáts alig vehetni [Kv; KmULev. 2 László János mérnök kezével] stb.).

Ha a három vizsgálati szempont (nem, kor, társadalmi funkció) eredményeit egy táblázatba foglaljuk, csak azok az adalékok vehetők figyelembe, amelyek után szögletes zárójelben mindhárom információ szerepel (név, kor, foglalkozás vagy társadalmi státus). Emiatt az eredményeket kelendő óvatossággal kell kezelni.

Nem	Kor	Alsó réteg	Középréteg	Felső réteg
Nő	Fiatal	1	–	–
	Középkorú	2	–	3
	Idős	–	–	–
Férfi	Fiatal	30	7	4
	Középkorú	42	6	16
	Idős	8	–	2

A táblázat adataiból az derül ki, hogy kicsinyítő képzős származékok leggyakrabban az alsó társadalmi réteghez tartozó középkorú férfiak nyelvében fordulnak elő, de általában ennek a rétegnek a nyelvi adataiban van a legtöbb példa ilyen származékszavakra, függetlenül a korosztálytól. Ez valószínűleg kapcsolatban áll azzal a pragmatikai ténnyel, hogy a beszélő (ezúttal alacsony réteghez tartozó) csökkentti saját felelősségét a kommunikációs szituációban, illetve alázatát fejezi ki. Arányában a következő helyen a felső réteghez tartozó (középkorú) férfiak nyelvhasználata áll. Nők szövegeiből általában jóval kevesebb került a SzT.-ba, mint férfiakéiból (a fentebb említett okok miatt), és ezt igazolják a táblázat adatai is. A legkevesebb adat a középréteghez tartozóktól származik (egyetlen női adatközlőtől sincs példa, férfiaktól is kevés).

Ezen adatok alapján bizonyos következtetések levonhatók ugyan a 16–19. század erdélyi nyelvire vonatkozóan (például az, hogy kicsinyítő képzős származékok elsősorban az alsó réteghez tartozó középkorú férfiak nyelvében fordultak elő), mégis hangsúlyoznunk kell, hogy ezek az adatok csak megfelelő óvatossággal kezelhetők, hiszen – bár követelmény volt a tanúk szavainak hiteles lejegyzése – mindenképpen figyelembe kell venni egyrészt, hogy lejegyzett szövegekkel dolgozunk, amelyeket a leírás során az íródeák módosíthattak, másrészt azt, hogy nem minden társadalmi, illetve korcsoport vett részt a törvénykezési folyamatban egyenlően.

Szociolingvisztikai szempontból ki kell még térnünk az olyan kommunikációs szituációk elemzésére, amelyekben mindkét résztvevő (az adó és a vevő egyaránt) ismert. Főként levélrészletek esetén jelenik meg szögletes zárójelben a levél írójára és a címzettre vonatkozó információ is.

Több eset különítható el aszerint, hogy mit tudunk meg a beszédhelyzet szereplőiről.

Az első csoportba azokat az adalékokat sorolom, amelyekből csak a beszédhelyzet résztvevőinek nevét ismerjük meg (ennek alapján elemezhető a kicsinyítő képzős származékoknak a nemek szerinti kommunikációban való megoszlása) (pl.: 1701: Ezen bizonyos emberitül Kegyelmednek Az mint Szegény ifiu legenyiségemtül telik, egy kis ajándékokskát külttem [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyeröfi Borbálának]; 1730: Az tegnapi ha-

lasztatas Ur(am) En rajtam el nem mult – három Csukacskat harmincz Karaszt Kilenc vén Rakokat fogtak [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]; 1755/1805: most Sz. György napjára akarnék váltani ki egy darabatska Joszágot [F.zsuk K; SLt XLVI. 7 Suki János Ferentzi Györgyhöz] stb.).

A kommunikációs partnerek nemek szerinti megoszlása	Adatok száma
Nő → férfi	1
Férfi → nő	7
Nő → nő	2
Férfi → férfi	45

A táblázat adatai szerint kicsinyítő képzős származékok leggyakrabban olyan kommunikációs szituációban fordulnak elő, amelyekben az adó férfi, ezen belül is gyakoribb a férfi → férfi irányú beszédhelyzetben (pl.: 1670: had lenne bárcsak egy tisztességes lovacskám; úgy adom meg az árát, valamint Kegyelmed kívánja [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]; 1743: mivel e nyári szoross idő s tsekély oeconomiatskánk lovainkot distrahállya, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parantsolni [Hatolyka Hsz; ApLt 5 Pótsa Lázár Apor Józsefhez]; 1884: Tavasz Józsinak meghalt a felesége. Március végén új asszonyt visz a házhoz ... (Zárjel közt ide írom, hogy a tavaly a fecském elvesztette a feleségét, amelyikkel együtt rakták a fészket, egy hét múlva más nőcskét hozott a házacskába) [PLev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz] stb.).

Férfi által nőhöz intézett levélből is került elő kicsinyítő képzős származék (pl.: 1728: az Aszszony sajtal s Fűrjeszecskével valo kedveskedését alázatosan vettem [Darlac KK; Ap. gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához]; 1730: bízom Ngod gratiajában is vagy egy köblótske szalad iránt ... Felesegem főzőn sert s kerjen fa hozó kalákát [Somlyó Cs; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez]; 1737: két rend bili Sertesek beritis kéri Erössen töllem ... En nekem nincs miből meg fizetnem ha Gabanacskabol meg nem fizetek ez utan [Somlyó Cs; Ap. 2 Léstyán János Apor Péternéhez] stb.).

Női adatközlőtől származó szövegben (attól függetlenül, hogy nő-e vagy férfi a címzett) szinte alig van példa kicsinyítő képzős származékokra (1668: Ez feljebb specificált punctumoknak megállására ígérje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lelassen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz]; 1723: ma Szintén Uram eő kgme fel menván ... a Mlgos Vajdanét köszöntötte ... hozodott elé Kgd Atyafiságos io akarattyából mely

szép fejedelmi czipokkal szokott volt Kgd Uram eő kgmének kedveskedni ... és mely Szép gyenge pogácsácskákot kalácsokat s több afféle gyenge sütőgeteseket Szokott Kgd készítetteti [ApLt 5 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárához Jászvásárból]; 1824: Reád haraghatnánk, édes Máriskó a feredőn még jobbacska voltál, de Branyitskan, Illjén felénk sem jöttél [Kv; EM XVII, 173 Csáki Rozália Lázár Benedekné Bethlen Máriához.].

A második kategóriába azok az adalékok kerültek, amelyekben a beszédársak közül vagy az egyiknek vagy mindkettőnek konkrétan megjelenik a társadalmi funkciója a szögletes zárójelben, és ezáltal (általában) megállapítható a köztük lévő viszony (ennek alapján vizsgálható a kicsinyítő képzős származékok megoszlása a különböző társadalmi kategóriák közti kommunikációban) (pl.: 1661: Az odabocsátott német kapitánnal egyértelemből, ha tetszenék neki is, az istáló körül kellene valami jó erősségecskét csinálni, árokkal is bekeríteni, úgy hogy az várból is lehetne defensioja [SzO VI, 235 a fej. Fog. főtisztzeihez]; 1673: Kls Aszonyom az mely helyre hitván majoromot Epitette(m) ig(en) sáros szoros hely leve(n) ninczen hova egy hitvan csűrűczket czinaltassak [Fog.; Törzs. Cserej János a fejedelemasszonyhoz]; 1722: én Ncsagas Uram csak dolgacskaimat végézhessem fél mégyék runkra [Kéménd H; JHb XIII/39 Váradi András br. Jósika Imréhez]; stb.).

A kommunikációs partnerek társadalmi pozíció szerinti megoszlása	Adatok száma
Alacsonyabb rangú → magasabb rangú	22
Magasabb rangú → alacsonyabb rangú	5
Azonos társadalmi pozíció	1

Az adatok szerint leggyakrabban olyan beszédshítációban elhangzó szövegben fordul elő kicsinyítő képzős származék, amelyben egy alacsonyabb rangú személy szólít meg egy magasabb társadalmi osztályhoz tartozót (pl.: 1663: hitván falucskáim emberim nélkül, pusztán maradnak [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balási Erzsébet Bornemissza Anna fejedelemasszonyhoz]; 1678: eő keglmek sok helyeke(n) diffamálnak hogy Tiszt leve(n) ott, autoritasotskammal abutaltam, nyilván valo kárommal, mind türtem s szenvedtem [Törzs.; Osdolai Kun István a fej-hez]; 1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tövisset, s nem örömetst válna meg tölle, de kéntelen, mert szegény; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelödni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával küllyebetske terjeszkedni, mert nem

capax szegény feje ideis tovais figyelmezni [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]; stb.).

A fordított irányú beszédhelyezetre (magasabb rangú → alacsonyabb rangú) sokkal kevesebb példa van (pl.: 1603: Budaky Georgy Vramnakis Ke(gyelme)d, mondia Zolgalatomat es az mely Leankatt ennekem Commendalt uala itt az en gyermekim keozeott io Egessegbe vagion ... Him warraastis az en lyankammal egywtt tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési városbíró G. Frank beszt-i esküdt polgárhoz]; 1661: Az odabocsátott német kapitánnaal egyértelemből, ha tetszenék neki is, az istáló körül kel-lene valami jó erősségecskét csinálni, árokkal is bekeríteni, úgy hogy az várból is lehetne defensioja [SzO VI, 235 a fej. Fog. főtiszteihez]; 1842: A magyarok telepedésekor Isten segitsen 1774-ben, Hadikfalván 1784ben, Andrásfalván 1785-ben épült fakápolnácskák, mind elromlottak, most árendált házokban tartatik az istentisztelet, Fogadj Istenben még állnak a kápolnácskák [Wlt Egyház és iskola csomó. Bíró Mózes andrásfalvi ref. lelkész jel. Kelemen Benjáminhoz, br. Wesselényi Miklós jószágigazgató-jához] stb.).

Az azonos társadalmi pozícióban lévők közti szövegekből pedig egyetlen példa került elő kicsinyítő képzős származékra (1730: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kissebittő, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo magyarázáss s türessel palastoltam, söt ... azonn kész affextiomot tartom fenn az Aszszonyhoz (: kivált ha becsületecskemet tapasztalhatom :) mely-lyel ennek előtte viseltettem [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller István br. Apor Péterhez]).

A harmadik csoportba azok az adalékok tartoznak, amelyek után a szögletes zárójelben közölt információ a beszédfelek közti családi vagy rokoni kapcsolatra derít fényt (így lehetőség van a kicsinyítő képzős származékok megoszlását vizsgálni a rokonok közti kommunikációban) (pl.: 1595: küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos ezüstöcskét ... 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes Mihály alsócernátoni ember lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]; 1724: Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengecskén vagyon [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez]; 1725: Az Fijacskát első napján az Innepnek a Jesuvitakhoz küldétték misére [Darlac KK; Ap. 2 gr Haller János apósához] stb.).

A kommunikációs partnerek rokoni viszony szerinti megoszlása	Adatok száma
Gyermek → anya	3
Anya → gyermek	1
Férj → feleség	15
Feleség → férj	4
Testvér → öccséhez	2
Vő → após	1
Vő → anyós	1
Rokon → rokon	1

Leggyakrabban kicsinyítő képzős származék a férj és feleség közti beszédben fordul elő (pl.: 1595: küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos ezüstöcskét ... 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes Mihály al-
sócsernátoni ember lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]; 1687: Ha
elombe ki jövel, az szép nimet hintocska szinten ma fog által jöni az mara-
marosi havason, s azon édgjűt mehetnének haza [ApLt 6 Kálnoki Sámuel
feleségéhez Nagybányáról]; 1703: az ki penig az kalapot veszi, nagyotska
karimajut vegyen [Ks 96 Kornis István feleségéhez] stb.).

Sokkal kevesebb példa van feleség által férjhez intézett szövegben
előforduló kicsinyítő képzős származékra (pl.: 1717: I(ste)n(ne)k hála az
Gyermekeim jobbacskán vadnak ... igazán meg vallom hogj féjtem őket
[ApLt 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez Szu-ról]; 1852: a' Lelkem
Anyám egy nap jobbatskán van másnap fekszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina
férjéhez] stb.).

A szűk értelemben vett családon belüli kommunikációban (szülők és
gyerekek, illetve testvérek között) meglehetősen kevés példa van kicsinyí-
tó képzős származékra (pl.: 1664: Énnem is Kegyelmed ez kis íráskámról
meg bocsásson és ne tartson idegennek [TML III, 328 Teleki János⁶³ atyja-
fiához, Teleki Mihályhoz]; 1701: edes Anyam Aszszony ... ha az ökröt el
adgya kegyelmed fizessem meg kegyelmed az kinek ados ha penig tartani
akarja fogadjon egj inaskat hogy gondot tudgyan viselni az ökrre [Ne;
BLt 9 Toth István a koll-ból édesanyjához Angyalosra (Hsz)]; 1780: külgyen
édes Aszszony Anyam egy kis tzedulátskát s tudam hogy ökegyelme szol-
gál a kenyérrel [Kp III. 203 Újdófalvi Sámuel anyjához]; 1801: A' Páltzát
vettem Sombori által – nagyotska, de ha lehet elébb adok rajta, mert ötsém
Uram(na)k még inkább nem valo, minthogy nem éppen modi az ilyen
nagy páltza [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez] stb.).

⁶³ Teleki János Teleki Mihály apja volt.

A nagyobb családon belüli kommunikációban előforduló kicsinyítő képzős származékokra egy-egy példa került elő (pl.: 1723: most esmét ... harmadnapotl fogva esmét szép üdők kezdének fordulni, de az etczakák hüvesecskék, s kivált az el mult etczaka ugyan hüves vala [Darlac KK; ApLt 1 gr. Haller János anyósához]; 1725: Az Fijacsát első napján az Innepnek a Jesu vitakhoz küldétték misére [Darlac KK; Ap. 2 gr Haller János apósához]).

A SzT. adalékainak szociolingvisztikai vizsgálata alapján a kicsinyítő képzős származékok használatáról elmondható, hogy elsősorban az alacsonyabb társadalmi kategóriába tartozó középkorú férfiak nyelvében gyakori, a kétrésztvevős kommunikációs szituációban is. Nőktől származó szövegekben sokkal ritkábban fordul elő. A mai nyelvéllapothoz viszonyítva (ahol kicsinyítő képzős származékok nagyobb számban a középkorú, középosztályhoz tartozó nők nyelvében gyakoribbak) az erdélyi régiségben tehát pontosan fordított volt a helyzet.

IV.4. A kicsinyítő képzők kapcsolódásának szabályai

IV.4.1. Fonológiai blokkoló szabályok

E fejezet célja megvizsgálni, hogy milyen fonetikai szabályok irányítják a kicsinyítő képzők kapcsolódását, mikor jöhetnek létre párhuzamos képzések (azaz: egy alapszóhoz mikor járulhat több kicsinyítő képző is) a SzT. tanúsága szerint. Pontosabban: azt vizsgáltam, hogy hogyan irányítja az alapszó utolsó hangja a kicsinyítő képző kiválasztását, illetve hogy – ebből a szempontból – a mai nyelvéllapothoz képest milyen specifikumai vannak az erdélyi régi nyelvnek.

Ladányi Mária (2004: 52–64) ezt a kérdést a mai nyelvéllapot kicsinyítő képzőire vonatkoztatva vizsgálja a *Strukturális magyar nyelvtan* vonatkozó részeit felhasználva (Kiefer 2000: 164–214), esetenként nyelvtörténeti magyarázatot is ad. A tanulmányában megfogalmazott szabályszerűségeket ellenőrzöm az erdélyi régiség kicsinyítő képzős származékaiban. A szabályok közül csak azokkal foglalkozom, amelyek a szótagszámmal és hangkörnyezettel összefüggő korlátozásokra térnek ki.

Mind a mai nyelvben, mind az erdélyi régi nyelvben párhuzamos képzések előfordulhatnak, de a *-ka* használatát a szótagszámmal, illetve a hangkörnyezettel kapcsolatos megszorítások korlátozzák. A *Strukturális magyar nyelvtanra* alapozva, Ladányi Mária szerint *-ka* nem fordulhat elő:

- egyszótagú szavakkal (pl. *lábka, *fogka stb.);

- zárhangra végződő többszótagú szavakkal (**családka*, **beszédke*, **oszlopka* stb.), bár Ladányi szerint ez kétségbevonható, a többi mássalhangzó esetében mindkét képző lehetséges;
- *a/e* végű szavakkal (**zergéke*, **keféke*, **almáka* stb.).

A két képző, illetve párhuzamos képzés esetén a két különböző képzős szó közötti választást a következő tényezők befolyásolják:

- A magánhangzóra végződő szavak többnyire a *-cskA*-t kapják (*kígyócska*, *autócska*, *tetőcske* stb.), kivéve az *i* végűeket, amelyek inkább *-kA*-t (*nénike*, *kocsika* stb.). Mindig lehetnek párhuzamos alakok, ha ezt a már említett korlátozások nem zárják ki (*tepsike* – *tepsicske*).

A SzT.-ban megjelenő kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályainak vizsgálatára két táblázatot állítottam össze: az első a magánhangzóban végződő (egy- és többszótagú) szavakat, a másik a mássalhangzóban végződő (egy- és többszótagú) szavakat tartalmazza. Hat olyan származék van a SzT.-ban, amelyek a lexikalizálódás olyan fokán állnak, illetve román kölcsönszó (l. *butuja*), hogy (még) felismerhető ugyan bennük a kicsinyítő képző, jelentésükben is megvan a 'kis, kicsi' szemantikai jegy, de az alapszó nem szerepel önálló címszóként: *butuja*⁶⁴ 'hordócska', *pántlika* 'szalagocska', *szénafiók* 'szénaboglyácska', *szurdi-burdi* 'kis termetű', illetve a szóvég egybeesik valamilyen kicsinyítő képzővel, de a 'kis, kicsi' jelentés már nincs benne: *szárika* 'posztó guba, suba', *szárikás* 'kb. gubás, subás'.

1. táblázat: Magánhangzóban végződő szavak

	cskA	kA	d	Acs	dAd	ó	ica	uca	ika	Uka	ikó
a	206	1				2	1	1	7	1	3
e	38										
é	3										
i	8		5		1						
ó	103	5	4								
ő	64			1							
u	11				1						
ú	21	1			1						
ű	17										

⁶⁴ A *butuja* a román *butoiaș* átvétele lehet, a magyar nyelvérzék a *-(j)a* szóvéget kicsinyítő képzőnek érezte.

Az első táblázatban összesen 506 szó szerepel, amelyekhez a kicsinyítő képzők a következő arányban kapcsolódnak: *-cskA* 471 (93,08%), *-kA* 7 (1,38%), más 28 (5,53%). Érdekes, hogy a magánhangzós végű címszavaknál gyakoribb a *-d* képzős, mint a *-kA* (pl. *kicsid*, *apród*), és ezeknek a továbbképzett származékai (*kicsidell*, *kicsidít*, *kicsidség*, *apródonként*, *apródonkénti*).

A táblázat szerint magánhangzóban végződő szóhoz (legyen az egy- vagy többszótagú) *-kA* képző csak ritkán kapcsolódhat. Elsősorban ó végű szavak engedik meg ezt a képzőt: pl. *cipóka* (de van *cipócska* is), *fenyődeszkatolóka*, *fenyőfa-tolóka*, *folyóka*, *húzóka*, *járóka* stb. A felsorolt származékok nagy része lexikalizálódott (ilyen a *tolóka*, *húzóka*, *járóka*), amely alátámasztja Ladányi Mária észrevételét, miszerint a képzőbokok nagyobb produktivitást mutatnak, mint azok a képzők, amelyek összekapcsolódásából előálltak (a *-cskA* magában foglalja a *-kA*-t), hiszen az azonos funkciójú formánsokat egyesítő képzőbokok erőteljesebben képviselik az adott funkciót, mint az egyes komponensek külön-külön (i. m. 55). Magánhangzóra végződő szóhoz kapcsolódhat még *-ika* (*hártyika*, *ládika*, *pálcika* stb.), *-ó* (*agárkuttyó*), *-dAd* (*kicsidedd*, *hosszúdad*), *-uka* (*bátyuka*), *-ikó* (*ládikó*, *pálcikó*).

Az egyszerűtagú, magánhangzóban végződő szavak között egy példa van *-cs* kicsinyítő képzőre (*kövecs*), ez természetesen lexikalizálódott származék.

A mássalhangzóban végződő szavaknál (a mássalhangzókat a képzés módja szerint rendeztem el: b-től k-ig zárhangok, v-től h-ig réshangok, c–cs zár-réshangok, r pergőhang, nem vettem fel külön j-t és ly-t) sokkal nagyobb a megoszlás, főleg a többszótagúaknál.

Összesen 1004 címszóból 829 tartalmaz *-cskA* képzőt (82,57%), 132 *-kA*-t (13,15%), más kicsinyítő képzőt 43 (4,28%).

A mássalhangzóban végződő szavak többsége *-cskA*-t vesz fel, mégis vannak olyan szóvégek, amelyeket más képző követ. Természetesen ennek az is lehet a magyarázata, hogy ezek a magyar nyelvnek ritkább mássalhangzói, és kevés ilyen végű szó van. Nincs példa egyszerűtagú *ny*-ben, egy- és többszótagú *zs*-ben, illetve egy- és többszótagú *ty*-ben, valamint többszótagú *v*-ben és *f*-ben végződő szóhoz kapcsolódó *-cskA* képzőre.

Az egyszerűtagú mássalhangzóban végződő szavak között csupán a *rabka*, *szánka*, *szipka* és a *tálka* *-kA* képzős (nagyraest lexikalizálódott) származékok. Nincs példa olyan egyszerűtagú *m*, *d*, *t*, *ny*, *g*, *k*, *v*, *f*, *z*, *sz*, *zs*, *s*, *j* (*ly*), *h*, *gy*, *ty*, *c*, *cs*, *r* végű szavakra, amelyekhez *-kA* kapcsolódna.

A mássalhangzóban végződő többszótagú szavak között szintén a *-cskA* a gyakoribb, de itt már nagyobb a megoszlás. A SzT. adatai azt mutatják, hogy az erdélyi régiségben az *ny* végű szavak többsége (60,65%-a) *-kA* kicsinyítő képzőt vesz fel (pl.: *ártányka*, *asszonyka*, *bárányka*, *leányka* stb.), valamint *n* végű szavak (36,96%, pl.: *bodonka*, *kalánka*, *paplanka*, *topán-*

2. táblázat: Mássalhangzóban végződő szavak

	cskA	kA	d	dkA	csA	Acs	dad	docska	deg	ó	óc	óce	óca	Ica	ika	óka	uka	ikó	icska	őcske	icskó
b	66	2	3	4				1									1	3			
p	17	1																			
m	37																				
d	49	3																1			
t	89	3														1		1			
n	28	17	1											1							
ny	24	37	1				1														
gy	13									1				1							
ty																1					
g	58																				
k	75				1	1				1	1										
v	16																				
f	1																				
z	36			1														4	1		1
sz	14	1																			
l	61	10													2				1		
zs																					
s	105	23	1				1		1				1								
j	36	9																			
h	5																				
c	9	1													1						
cs	13	2																			
r	77	23			1																

ka stb.). Szintén magas arányban kapcsolódik a *j* végű szavakhoz (37,15%, pl.: *derékaljka, paszulyka, rostélyka* stb.), ezt követik a *c* végűek (33,33%, pl.: *malacka*), a *d* végűek (30%, pl.: *árpádka, beszédke, rövidke*), az *r* végűek (27,71% pl.: *kosárka, madárka, mocsárka* stb.), az *l* végűek (23,68%, pl.: *asztalka, levélke, oldalka* stb.), a *cs* végűek (22,22%, pl.: *grádicska, kapocsksa*), az *s* végűek (20,17%, pl.: *nádaska, nyáraska, papiroska* stb.), az *sz* végűek (12,5% pl.: *rekeszke*), de kapcsolódhat *-kA* a *t* (7,69%, pl.: *csigafalatka, falatka, huncfutka*) és *b* (2,27%, pl.: *darabka*) végű szavakhoz is. Ez nem jelenti azt, hogy az ilyen mássalhangzóban végződő szavak kicsinyítő képzős származékai csak *-kA* képzővel jöhetnek létre, ezek körében igen gyakoriak a párhuzamos képzések, vagyis *-cskA* és *-kA* egyaránt járulhat hozzájuk (pl.: *ártányka, ártányocsksa; asztalka, asztalocsksa; báránka, bárányocsksa; boglárka, boglárocska; cipócska, cipóka; cseberke, csebrecske; csegelyecske, csegelyke; csuporka, csuprocsksa; darabka, darabocsksa; stb.*). Csak az *ny* végű szavaknál figyelhető meg, hogy a kicsinyített származék létrehozásában gyakrabban szerepel a *-kA* képző, mint a *-cskA*.

A SzT. adatai alapján nem járulhat *-kA* képző többszótagú szavakhoz, ha azok *p, m, g, k, v, f, z, zs, h, gy, ty* végűek.

A többi kicsinyítő képző csak egy-egy származékban jelenik meg. Az egyszótagú mássalhangzóban végződő szavakhoz még a következő kicsinyítő képzők kapcsolódhatnak: *-d* (*jobbada* és a továbbtoldalékolt származékaiban: *jobbadaik, jobbadaon*), *-dka* (*jobbada*), *-docska* (*jobbadaocska*), *-ded* (*kisded*), *-deg* (*kisdeg*), *-ó* (*ángyó*), *-óka* (*botóka*), *-őke* (*pintyőke*), *-ikó* (*ládikó, fabotikó, házikó*), valamint olyan összetételekben, amelyeknek utótagja a *házikó* kicsinyítő képzős főnév (*darabontházikó, juhászházikó, parasztházikó*), *-ika* (*porcika*), *-icska* (*házicska*), *-icskó* (*házicskó*), *-őcske* (*szellőcske*), *-ocs* (*pakocs 'csomagocsksa'*).

A többszótagú mássalhangzóban végződő szavakhoz még a következő kicsinyítő képzők járulhatnak: *-d* (*kicsind*), *-dkA* (*alábbada, nagyobbada, nehezede*), *-dAd* (*kicsinyded*), *-ika* (*ángyelika*), *-csa* (*gyakorcsa*), *-őc* (*gyerkőc*), *-ica* (*pojenica*), *-őce* (*gyerkőce*), *-óca* (*kakóca*).

Mivel ezek a képzők csak egy-egy származékot hoznak létre, nem lehet fonetikai szabályszerűséget feltételezni kapcsolódásukban. A felsorolt alapszavak többségéhez más kicsinyítő képző is járulhat. Például *-cska/-ikó* képzők váltakozása figyelhető meg a következő származékokban (*darabontházacska/darabontházikó, kardocska/kardikó, parasztházacska/parasztházikó*). A *-cska -dka* képzőbokkal váltakozik (*alábbacska/ alábbada, nagyobbacska/ nagyobbada*). Mindkét esetben középfokú melléknév, illetve határozószó kicsinyítő képzős alakjáról van szó. Egy-egy esetben a következő variánsokra találunk példát: *-cska/-óka* (*botocska/botóka*), *-d/-ded* (*kicsid/kicsidded*), és *-ica/-ika* (*subica/subika*).

Vannak olyan címszavak a SzT.-ban, amelyek három különböző kicsinyítő képzővel jönnek létre: *-cska/-ika/-ikó* (*ládácska/ládika/ládikó* és *pálcácska/pálcika/pálcikó*). Mindkét főnévnek ugyanaz a hangtani felépítése: C+a+C+a. Ezzel magyarázható, hogy ugyanazokat a képzőket veszik fel. Egy-egy példa van a következő kombinációkra: *-icska/-icskó/-ikó* (*házicska, házicskó, házikó*), *-cska/-dl/-dka* (*jobbacska, jobbad, jobbadka*), *-cskel/-dl/-ke* (*kevesecske, kevesed, kevéske*), *-ded/-cskel/-ke* (*kicsinyded, kicsinyecske, kicsinyke*).⁶⁵

Két alapszónak több, mint három kicsinyítő képzős származéka szerepel a vizsgált anyagban: *gyerek/gyermek* (*gyerekecske, gyerkőc, gyerkőce; gyermekeske, gyermekcse, gyermekecske*), valamint *hosszú* (*hosszacska-hosszúcska, hosszúdad, hosszúka, hosszúkás, hosszúkó, hosszúkós*).

A SzT. adatai alapján tehát a Ladányi Mária által megállapított kapcsolódási szabályokat a következőképpen módosíthatjuk:

- a *-kA* előfordulhat egyszótagú szavakkal, de ezek a származékok már lexikalizálódtak, vagy a lexikalizálódás útján állnak (*szipka, rabka, szánka, tálka*);
- zárhangra végződő többszótagú szavakhoz is kapcsolódhat *-kA* az erdélyi régiségben (*darabka, árpádka, beszédke, rövidke, csigafalatka, falatka, huncfutka*), kivéve, ha az illető zárhang *m, g* vagy *k*;
- *a* és *e* végű szavak az erdélyi régiségben sem kaphattak *-kA* képzőt;
- A SzT. adatai is azt bizonyítják, hogy az erdélyi régiségben a magánhangzóra végződő szavak többnyire a *-cskA*-t kapták. A mai nyelvben kivételnek az *i* végűek számítanak, amelyek inkább *-kA*-t vesznek fel. Ezzel szemben a SzT.-ban nyolc olyan *-cskA* képzős címszót találtam, amelyek alapszava *i*-re végződik, és egy példa sincs arra, hogy *i* végű szóhoz *-kA* képző kapcsolódna (*amicske, annyicska, holmicska, kocsicska, lájbicska, mántlicska, régicske, stelázsicska*). Tehát ez a blokkoló szabály nem vetíthető vissza a régi nyelvre.

A *-cskA* és *-kA* képzőn kívül az erdélyi régiségben más kicsinyítő képzők is hozhattak létre származékokat, bár ezek már a vizsgált időszakban sem voltak produktívak (*-d, -óca/-őce, -csa/-cse, -dka/-dke, -dad/-ded, -docska, -deg, -ó, -ő, -ica, -őce, -óca, -ika, -ikó, -icska, -őcske, -icskó, -uka, -uca, -ók, -őc*).

⁶⁵ Erről bővebben l. a köv. alfejezetet.

IV.4.2. Több kicsinyítő képzőt felvevő szavak

A korpusz vizsgálata során feltűnt, hogy több olyan alapszó is van, amelyhez nem csak egy, hanem több kicsinyítő képző is kapcsolódhat. Kérdés az, hogy van-e valamilyen eltérés (alaki, szemantikai, pragmatikai stb.) az egyes származékok között. A nyelvről szóló tudás azt diktálná, hogy mindenképpen különbségnek kell lennie az egyes származékok között, mert abszolút szinonimák a nyelvi ökonómia miatt nem léteznek (sem a lexémák, sem a morfémák szintjén).

A SzT. adatállománya szerint a következő szavakhoz járul több kicsinyítő képző: ablak (*ablacska, ablakocska*), alább (*alábbacska, alábbadka*), ártány (*ártányka, ártányocska*), asztal (*asztalka, asztalocska*), bárány (*bárányka, bárányocska*), boglár (*boglárka, boglárocscsa*), bot (*botocscsa, botóka*), cipő (*cipőcska, cipóka*), cseber (*cseberke, csebrecske*), csegely (*csegelyecske, csegelyke*), csupor (*csuporka, csuprocscsa*), darab (*darabka, darabocscsa*), darabontház (*darabontházacska, darabontházikó*), derékalj (*derékaljacska, derékaljka*), diófaasztal (*diófaasztalka, diófaasztalocscsa*), edény (*edényecske, edényke*), erkély (*erkélyecske, erkélyke*), ezüstboglár (*ezüstboglárocska, ezüstboglárka*), ezüstkalán (*ezüstkalánka, ezüstkalánocscsa*), fogas (*fogaska, fogasocscsa*), fundus (*funduska, fundusocscsa*), gabonás (*gabonáska, gabonásocscsa*), grádics (*grádicska, grádicsocscsa*), gyalogszán (*gyalogszánka, gyalogszánocscsa*), gyerek (*gyerekecske, gyerkőc, gyerkőce, gyermekcske, gyermekcse, gyermekecske*), határ (*határka, határocska*), ház (*házicska, házicskó, házikó*), hegyes (*hegyesecske, hegyeske*), hitvány (*hitványka, hitványocscsa*), hosszú (*hosszacscsa, hosszúcscsa, hosszúka, hosszúkás, hosszúkó, hosszúkós*), inas (*inaska, inasocscsa*), írás (*íráska, írásocscsa*), írotvány (*írotványka, írotványocscsa*), jobb (*jobbacska, jobbad, jobbadka*), kalán (*kalánka, kalánocscsa*), kard (*kardikó, kardocscsa*), kastély (*kastélyka, kastélyocscsa*), kávéskalán (*kávéskalánka, kávéskalánocscsa*), keskeny (*keskenyecske, keskenyke*), kevés (*kevesecske, kevesed, kevéske*), kicsi (*kicsid, kicsidded*), kicsiny (*kicsinyded, kicsinyecske, kicsinyke*), kosár (*kosaracska, kosárka*), kőkémény (*kőkéményecske, kőkéményke*), kötés (*kötésecske, kötéske*), láda (*ládácska, ládika, ládikó*), leány (*lánynka, leányocscsa*), legény (*legényecske, legényke*), levél (*levelecske, levélke*), malac (*malacka, malacocscsa*), nagyobb (*nagyobbacska, nagyobbadka*), ösvény (*ösvényecske, ösvényke*), pálcá (*pálcácska, pálcika, pálcikó*), papiros (*papiroska, papirosocscsa*), paplan (*paplanka, paplanocscsa*), parasztház (*parasztházacska, parasztházikó*), piros (*piroska, pirosocscsa*), pohár (*poharacska, pohárka*), pojána (*pojánácska, pojánka, pojenica*), rekesz (*rekeszecske, rekeszke*), rostély (*rostélyka, rostélyocscsa*), rövid (*rövidecske, rövidke*), sovány (*soványka, soványocscsa*), suba (*subica, subika*), szán (*szánacska, szánka, szánocscsa*), szebb (*szebbecskén, szebbedkén*), szegény (*szegényecske, szegényke*), szekér (*szekerecske, szekérke*), széles (*szélesecske, széleske*), tál (*tálacska, tálka*).

Összesen 70 alapszónak szerepel két, három vagy több kicsinyítő képzős származéka a SzT.-ban. Az alapszavaknak túlnyomó többsége, 85,71%-a két, 11,43%-a három (*ház, jobb, kevés, kicsiny, láda, pálca, pojána, szán*), 2,86%-a pedig háromnál több (*gyerek, hosszú*) kicsinyítő képzővel hoz létre származékot.

A két kicsinyítő képzőt felvevő alapszavak többsége, 43, százalékos arányban 67,18% a *-cska/-cske ~ -ka/-ke* képzővel ellátott alakjukban válnak címszavakká (pl.. *asztalka/asztalocska*: 1636: egy hitua(n) asztalka [Siménfva U; JHb Inv.]; 1652: Egy kereszt lábón Asztalocska benne [Görgényi vár MT; Törzs Inv. 19], *báránka/bárányocska*: 1750: küldöttem bé ... őtt Csirkecskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát, és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83]; 1714: Meg aranyozott ezüst Pohár Krisztus Vrunck Kinszenvedésit reprezentalo három figurakkal ékesített, hasonló földéll, melly(ne)k a tetejen Bárányotska vagion [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 28], *csegelyecske/csegelyke*: 1724: egy küs csegelycsketől fogva az Sombari Ur(am) reszin valok be szántottak volna három ölnyt közönséges ember öllivel [M.zsombor K; Told. 2]; 1793: egy darab bokros tsegelyke ... tsak úgy méretlen maradt [O.palatka K; RLt O. 2], *hegyesecske/hegyeske*: 1821: Monka (!) János ... hegyesetske orru [DLt 631 nyomt. kl]; 1835: A Hegyeskében (sz) [Nyén Hsz; EHA], *poharacska/pohárka*: 1635/1650: Az Iffiu Mesterek kezezonsegessen ennek eleotte czinaltak volt magok számokra egy Cristal forma mereo(n) aranyozot poharoczkát ... az vtolsó az ki ideieben az pohar keszwlt, az Kolczyos mester tisztit el erte [Kv; ÖCJk]; 1650: az ezüst poharaim között vagyon egy törpe szeles poharka aztis agyak az monostori Pater kezében az teöbbiuel együtt [Kv; JHb III/7] stb.). Két példában a *-cska/-cske* a hangzóihiányos tőváltozathoz járul: *cseber + -cske → csebrecske* (1652: egy hosszú szabásu Jégnek valo Csebrecske [Görgény MT; EMLt]), *csupor + -cska → csuprocška* (1733: Mazos tsuprocška 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]). A *-ka/-ke* képző előtt viszont nincs semmilyen változás a tőben, a szótári tőhöz kapcsolódik: *cseber + -ke → cseberke* (1756: Egy tsőju Lombikhoz valo kis Cseberke réz tső egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]), *csupor + -ka → csuporka* (1740: A' Kamara hijján egy Láda, mellyben vagyon egy viseltes bőr vánkös. Egy derekaj rajta lévő vereses kőz vászon hajjal együtt. Két Fringysia. Egy kis tsuporka [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné lelt.]). Az *ablak* tő sajátosan viselkedik, ugyanis mindkét származéka a *-cska* kicsinyítő képzővel jött létre, egyik esetben viszont a tő *k*-ja kiesik a képző előtt: *ablak + -cska → ablacska*. Ez lehet véletlen elírás eredménye is, hiszen csak egyetlen adat van rá a SzT.-ban, bár a *gyermecske*

alak alátámasztja létezését. (1692: Ló Istálló ... ennek két kis ablacscai (!)^a [Mezőbodon TA; BK 4. – ^aNem merő elírás *ablakocska* h.?⁶⁶]).

Három származékban (4,68%) a *-cska/-ikó* képzők váltakozása figyelhető meg (*darabontházacska/darabontházikó*: 1647: Az porkolab haza rendiben három Drabant hazaczkak, fabol eppittetek, ajtajok mindeniknek jó ketteiben sővinj kemencze Egjikben Szekelj Janos az Drabant rakatott volt kemenczet. Hejazattjok semmire nem jo [Marosillye H; VLt 55/5415]; 1744: boronafából rakott kis ded Darabont háziko Sendelj fedél alatt [LLt Fasc. 67], *kardocska/kardikó*: 1700: Egy kis Zöld aranyos Gyerme(ne)k valo kardocska [Hr I/20]; 1738: Az úrfi Kardikoját ki hozattam Bányárul [Nagysomkút Szt; TLMiss.], *parasztházacska/parasztházikó*: 1763: belső antiqua Colonialis Sessio ... Vagyon a' Falu közepiben, hajdon Kosztándin Bárb Jobbágy Mosiájának hivattatott, melyen egy paraszt Házatska lévő; lakik benne egy Alexandru Muntyán nevű Sellér [Rákovica Szab; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 58]; 1774: Zöld Uram aban az Űdőben a Falun kívül egy oldalban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot epitetett [Mocs K; Ks Conscri. 31]). Kettőben (3,12%) a *-cska* a *-dka* képzőbórkorral váltakozik (*alábbacska/alábbadka*: 1762: azon nevezetű helyben allabotska [Backamadaras MT; CsS]; XVIII. sz. e. fele: Rétetskéje ... van ... Petlendi Pusztá Falu helyen^a az elébbenivel egj sorba alábbatka [AbN. – ^aTúr (TA) határában], *nagyobbacska/nagyobbadka*: 1658: Kett Eőregh lada Est f 1 d 60 Kett masfel singes lada Est f 1 Egy singes es mas nagibaczka [Kv; KJ]; 1644/1648 k.: egy Veres scarlat szőniegh nagibbatka [Born. XXXVIII. 14]). Mindkét esetben középfokú melléknév, illetve határozószó kicsinyítő képzős alakjáról van szó. Egy-egy esetben a következő variánsokra találunk példát: *-cska/-óka* (*botocska/botóka*: 1574: Mond az Kewer Marton, Al hattrab te Azzony ... orrodát Aiakastwl ely Mecchem azt ely higged, egi Botochka volt Nala Meg feniegeteis veleh [Kv; Tjk III/3. 365]; 1636: ezt az fogoly legent ... Nagy Zabo Istvan karon foghta vala, es ugy vonza uala ... nyerges Istvanis utanok ballagh uala az botokauál [Mv; MvLt 291. 68a]), *-d/-dded* (*kicsid/kicsided*: 1633: egi kiczid darabbal teőbnek talakozek az huss annal az menire Kornis Istua(n)ne megh fizetet uala, de Meszatos Georgi akkoris ugia(n) oda ada neki azt az kis darabocska hust is [Mv; MvLt 290. 139b]; 1585: Talak kicsid(d)ed keopezzerewek vadnak Niolcz, tizenharmadfel font, tt f 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2–3]), és *-ica/-ika* (*subica/subika*: 1529: Cui dedi pro expensis fl. octo ac pro dolman Swpicza caligis et calceis ac sartori quinque et denarios 90 [Vh; MNy XXXI, 125]; XVIII. sz. v.: Egy veres Subika ... Egy ramas Aszony Embernek valo Czima (!) [Borb.]).

⁶⁶ Az is elképzelhető, hogy ezekben a szavakban hangátvetés történik, ugyanúgy, mint a *szökcse* – *szöcskében*, amely a *szök*- (l. *szökik*) tőből jön, és a fonémaszerkezete hasonló az *ablak* – *ablacska*, *gyermek* – *gyermecske* szavakhoz.

Több alapszónak szerepel három-három kicsinyítő képzős alakja. Csak két esetben fordul elő ugyanaz a kombináció: *-cska/-ika/-ikó* (*ládácska/ládika/ládikó*: 1647: Egj hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Maros-illye H; VLt 55/5415]; 1846: Egy ládika Klauzal Gabor képével [Dés; Berz. 20]; 1849: Kis ladiko finom cirkalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] és *pálcácska/pálcika/pálcikó*: 1599: az Vduaron faraczkal vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene, de azt ne(m) latta(m) mjkor verthe [UszT 14/39]; 1584: Sos Jstwan ... wallia ... hallek kialtast ... Hatra tekintek es hat Daudid Ianos es Sardi Ianos Ieo vtanna(m) Ez zora kialtasra felele igy Sardi Ianos, Jhol Neste lelek Curwa fy lasd meg Minemeeo palczika vagion en Nallam [Kv; Tjk IV/1. 348]; 1733: Bricz Stéphan főbe úte egj patzikoval Gligort [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6]). Mindkét főnévnek ugyanaz a hangtani felépítése: C+a+C+a. Ezzel magyarázható, hogy ugyanazokat a képzőket veszik fel. Egy-egy példa van a következő kombinációkra: *-icska/-icskó/-ikó* (*házicska/házicskó/házikó*: 1840: bátorságosabban bírhasam azon Hazitskat [Dés; DLt 1420]; 1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Tegla vető helyen fel epítettett Házatskát es egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egésség fen tartására ... szűkséges képpen meg kellett lenni ... méltotasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358]; 1640: vagi(on) ennek felette 19. muntanis Jóveveniek kiknek valami hazikoiokis vagio(n) szabadosak el mennyi vagi ot lakni [Szevesztrény F; UC 14/48. 78]), *-cska/-dl/-dka* (*jobbacska/jobbad/jobbadka*: 1699: edgyik^a ... jobbatska [O.csesztve AF; LLt Litt. C. – ^aBárka]; 1571: egy jo paripat keoztunk nem talalunk, lofeweknek sokaknak es keossegnek is kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzettek [SzO II, 326]; 1694: Majorság-Szóló ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]), *-cske/-dl/-ke* (*kevesecske/kevesed/kevéske*: 1663: Erdélyben az mi kevesecském ezelőtt volt ... azokhoz való jutásimat is ő nagyságok tellyességesen meggátolták [TML II, 570 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]; 1826: a praetendált jövedelemnek kevesed része az özvegyi kevés Jozságnak az igazi jövedelme [Ne; DobLev. V/1114. 9a]; 1589 k.: Az Demeter deakott penigh tudom hogj foglalt egj keueskett az attia birodalma vtan Vgian ott az szeken valo feoldben [Szu; UszT]), *-ded/-cske/-ke* (*kicsinyded/kicsinyecske/kicsinyke*: 1584: Cathalin Borbely Ianos felesége Vallia ... Lattam esmeg Arany forintokatis Nalla eg kichinded fekete keskeny Sachkoba [Kv; Tjk IV/1. 389]; 1812: ezen Fok nevezetű fiatalos Berek gyermekségemtől fogva örökké a' Nagy Laki Eklesiájé volt, e' nevelte ekkorára, mert én tudom mikor a fák kitsinyetskékis voltak [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25b]; 1560: Keth darab teorothe arany es egy kychynke azokkal Egywth [JHb QQ Temeswary János reg.]).

Két alapszónak pedig több, mint három kicsinyítő képzős származéka szerepel a vizsgált anyagban: *gyerek/gyermek* (*gyerekecske/gyerkőc/gyerkőce; gyermecske/gyermekcse/gyermekecske*), valamint *hosszú* (*hosszacska~hosszúcska/ hosszúdád/hosszúka/hosszúkás/hosszúkó/hosszúkós*).

A *gyerek*, ill. *gyermek* főnév legkorábbi kicsinyítő képzős származéka a SzT.-ban 1570-ből való: Bak Matthias ... vallya, hogy egy nap Regwel haza Ment volt, es egy *gyermehcke*⁶⁷ eo zolgaya Mongia Neky^a [Kv; Tjk III/2. 18. 130c. – ^aKöv. a nyil.]. Úgy tűnik, hogy ez a kicsinyítő képzős alak volt az elterjedtebb a 16–18. századig, azaz: a *gyermek* alapszóhoz a *-cske* képzőt illesztették, amelyből sajátos hangalakú származék jött létre: *gyermecske*. Az történhetett, hogy a beszélők a *-k* + *-cske* egymás mellé kerülésével keletkező mássalhangzó-torlódást úgy oldották fel, hogy a szóvégi *k* és a kicsinyítő képző *k* hangjának szerepét összemosták, a szóvégi *k*-nak ráértéssel kicsinyítő értelmet tulajdonítottak, és emiatt elég volt egyetlen *k* a szóban. 1603-ból ilyen adatunk van: Zabo Miklos ... vallia ... Nyreo Mathenak az eo tercialitassaba adiudicáltak volt az Arbiterek f 15 d. 66. Ezenkeowl ezen azzontul valo Nyreo Mathenak germechikeienek portioiat [Kv; Tjk VI/1. 645], 1732-ből: János nevű gyermeckejeis ott lévén ugj meg ijedett hogj talan Ember Soha nem lészen belőlle [Dés; Jk]. Más magyarázata is lehet a szóvégi *k* kiesésének: elképzelhető, hogy a szabálytalan rövidülés a felgyorsult beszédtempó következménye, vagy a rövidített alak jobban kifejezi a kicsinyítést. Továbbá hangátvetés is történhetett (l. a 66-os lábjegyzetet).

Szintén korai, 17. századi adatunk van a *-cse* képzőre: *gyermek* + *-cse* → *gyermekcse*: 1688: Egy itt quartelyozo Lutheranus németnek, recens natus, és ige(n) beteg gyermekcsejét ... meg kereszteltem [Bethlen (SzD) kör.; Utl].

Arra is van példa, hogy a *gyermek* alapszóhoz *-(e)cske* képző járul. 1681: Udvarhelyszéki Uarosfalui Cziki Balas es Cziki Janos Lofü személyek ... szollanak ökis Biro Istuan Urunknak, hogy ... adna megh eo Kegyelme anny penzt, az menyuel edgy borius tehenet uehetnenek azon Marko Borbaratol aruasaghra hagyatott kicsin gyermekecske tartasara [Borb.II]; 1791: a' gyermekecskét magamhoz hivatam [Bács K; RKA]. Szókapcsolatokban: *csecsemő/szopó* ~. 1724: Rusz alias Hafrik Mihállynak az Anya ... bé jő az Atyám házáb(a) egj kis csecsszopo Gyermekcskével a karján, es kérdi az Anyam ... hol vetted menyecske ezen kis Gyermeket [Nagykájon SzD; BK Kiskájoni lev. Csermure Iuon (46) jb vall.]. Egyszer a *gyerek* alapszóhoz járul az *-(e)cske* képző: 1800: azonn gyereketskének fürt haja ... kezébenn maradatté? [Dés; DLt].

⁶⁷ Kiemelés tőlem.

19. századi adalékokban két kicsinyítő képző fordul elő: az *-őc* és az *-őce*. 1838–1845: járni kezdett a gyerkőc [MNyTK 107] | „Purkuj, porunkuj” (: a román „prunk, prunkuj=gyerkőccével egyeredetű”) [uo.].

A *gyerek*, *gyermek* főnévhez tehát a ma is gyakori, termékeny képzők közül a *-cske* kapcsolódott, a *-cse* mára elavult, az *-őc*, *-őce* pedig csak a 19. századi nyelvhasználatban bukkan fel, ma csak bizonyos kontextusban fordul elő.

Szemantikai szempontól a *-cske*, *-ke* képzők kicsinyítést fejeznek ki, a származékok a gyermek korára utalnak. Ez főleg azokból az adalékokból derül ki, amelyekben valamilyen jelző áll a képzős alak mellett: 1681: kicsin gyermekecske, 1724: kis csecsszopo Gyermekecskevel. Az *-őc* szintén korra utaló kicsinyítő képző: az 1838–1845-ös adalékban: járni kezdett a gyerkőc. Mai nyelvézékünk inkább becéző jelentést tulajdonít a képzőnek ebben a származékban. A *gyerkőce* származékkal egy román szónak a magyar fordításában találkozunk, így valószínű, hogy a román diminutívum (*prunkuc*) hatott a megfelelő magyar képző kiválasztására: 1838–1845: prunk, prunkuc = gyerkőce.

A *hosszú* melléknévnek hét kicsinyítő képzős alakja található meg a SzT.-ban. Ezek közül a *hosszacska* és *hosszúcska* úgy tűnik, hogy szabad variánsok, egymás mellett éltek. Egyik esetben a *-cska* képző a teljes tőhöz kapcsolódik (*hosszú* + *-cska*). 1726: Vagyon Sővénnel font perje fákra szalma fedél alatt készített hosszutska disznó ól [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalusi csomó]; 1788: Üvegnek valo kitsin tojokás Ferslog ... Egy hoszszutska fejer Tojoka [Mv; TSb 47]; 1845: Egy hosszucska fenyőfa asztal [Doboka; Mk]. A másik esetben viszont a véghangzóihiányos tőhöz járul a képző: *hosszú* + *-cska* → *hosszacska*: 1698: edgy hoszszacska asztal [Kóród KK; LLt 72]; 1766: egy hoszszatska régi fogass a' falon Szegezve [Hosszútelke AF; Kath.]; 1832: megkaptuk a kaptzáját a mely szőr volt és égy krajtzárt, továbbatskát égy hoszszatska pipa szárt [Kv; KLev.].

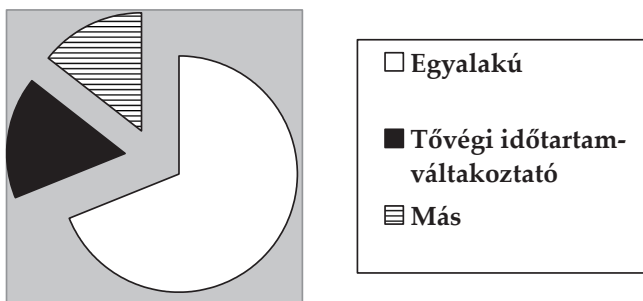
A két származék között nincs jelentésbeli különbség, mindkettő alakra vonatkozik, és 'hosszú' jelentésű. Időben is ugyanaz a megoszlásuk, azaz az eltéréssel, hogy a *hosszacska* korábbi, 1698-ból adathozható. Mindkettő előfordul a 18. és 19. században is. Földrajzi elterjedtségükre vonatkozóan sem állapítható meg különbség, hiszen Erdélyszerte előfordul mindkét alak: *hosszacska* – Kis-Küküllő megye, Alsó-Fehér megye, Kolozs megye; *hosszúcska* – Szilágy megye, Maros-Torda megye, Fejér megye. Különbség csak abban van, hogy csak a *hosszacskát* követi határozórag: *hosszacskán*, a *hosszúcskát* nem. A *hosszacskán* alaknak két jelentése van: 1. vminek a hossza mentén: 1739: a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészék égy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V]; 2. *hosszacska* ideig tar-

tó: 1765/1783: Hogyha ... a' Venditorok ... azon Csekelaki Portiot valamely praegnans impedimentum miatt által nem adhatnák, és által adása hosszatskán terjedne ... tehát azontul egész az által adásig legalis Interesse, az ő Nsgok fel adott penzek(ne)k currályon [Kv; DobLev. III/574].

A *hosszúka* időben ugyanolyan elterjedtséget mutat, mint az előző kető: az első adat 1693-ból való, egy-egy adalék van a 18., illetve a 19. századból. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy szemantikai különbség van közöttük: a *hosszacska* és *hosszúcska* inkább nagyobb méretű, belső vagy külső berendezési tárgyakkal kapcsolatos, a *hosszúka* pedig az emberi külsőre, illetve az ember által viselt ruhadarabok hosszára vonatkozik. 1693: Tizenhat aranyas hosszszuka Dolmanra valo gombok Szives formak pikkal [Ne; DobLev. I/38. 8b]; 1710 k.: Termetem sem hosszú, sem kurta ... ábrázatom hosszúka, barnaszeg, piros [BÖn. 491]; 1838: Kadár János ... égy kevésé hosszuka halavány ábrázatú [DLt 264]. Helynevekben viszont csak ez az egy alak fordul elő, a *hosszacska* és *hosszúcska* nem. 1637/1778: Hosszszuka mező (sz) [Erdősztyörgy MT; EHA]; 1774: a Hosszszuka Mező Pataka [Erdősztyörgy MT; EHA].

Szintén az alaptag alakjára vonatkozó jelentése van a *hosszúkás*, *hosszszúkó*, *hosszúkós* és *hosszúdad* származékoknak, szemantikai különbség nincs közöttük. Az egyes alakok használatában időbeli eltérés mutatkozik. Legkorábbi a *hosszúkó*, az első adalék 1726-ból származik: Őrdőgharapást^a nem küldhettem ... elég vagyon Gyergyoban, a hol Sovány határok vadnak, a Levele hoszuko mint egy petyegetet, az koroja magassan nő fel, a tetein vagyon kék virágja [Fog.; LLt Miss. – ^aSuccisa pratensis]. A szókapcsolatok között egy 17. századi adalék is van: 1697: nyolcz hosszszuko fejár, fekete, s kék Zomanczos boglár [Szentmargita SzD; KGy]. Főnévi használata még korábbi adatolható: 1655: Tudom azt hogy egy olykor, jövenek hozzám két Oláhok ... mutogátván nekem hosszukób(an) darab aranyat [Kv; CartTr]. A 19. századtól párhuzamosan mind a négy változat megjelenik. A nyelvérvék számára már nem volt elegendő a *-kó* képző a jelentés kifejezésére, ezért megtoldotta egy *-s* melléknévképzővel. 1819: Knittel Jóseff ... hosszszukós hegyes orru | dringa György ... hosszszukos fekete ábrázatu [DLt 610, 732 nyomt. kl]; 1854: zöld hosszukos mente [Újf. 78]. Másik megoldás az, hogy a *hosszúka* alakot toldja meg a nyelvérvék egy *-s* melléknévképzővel: 1811: Felesége hosszszukás tiszta ábrázatu [DLt 166 nyomt. kl]; 1846: Kirilla Nadrás ... hosszukás ábrázatu, szabatos orru [Kv; DLt 1200]. A *hosszúdad* szintén 'hosszúkó, hosszúkás' jelentésű. A *-dad* képző az ősi *-d* elemismétléséből jött létre. 1864: Várhegy, melly is egy felemelkedett hoszszudad hegy [Nagyalmás K; KHn 316].

1. ábra. Tőtípusok

A párhuzamos képzések esetében tehát viszonylag ritka az az eset, amikor semmilyen különbség nincs az egyes alakok között. Ha időbeli vagy jelentésbeli eltérés nem is figyelhető meg, akkor morfológiai felépítésükben igen.

IV.5. A kicsinyítő képzők alaktani jellegzetességei

A kicsinyítő képzők alaktani jellegzetességeinek tárgyalásakor két szempontot kell figyelembe vennünk. Egyrészt azt, hogy milyen tőhöz kapcsolódhat: egyalakú vagy többalakú tőhöz. Másrészt meg kell vizsgálnunk, hogy a kicsinyítő képző milyen helyet foglal el a szóalakban: milyen morféma előzheti meg, illetve milyen morféma követheti.

IV.5.1. A kicsinyítő képzős származékok töve

A SzT.-ban megjelenő kicsinyítő képzős származékok töveinek megoszlása arányaiban megközelítőleg megegyezik a mai névszótövekével⁶⁸, vagyis leggyakoribb az egyalakú tő (68,77%), ezt követi a tővégi időtartamot váltakoztató tőtípus (16,69%), majd csökkenő sorrendben: tőbelseji időtartamot váltakoztató (4,71%), hangzóhiányos (3,56%), hangszínt és időtartamot váltók (1,81%), véghangzóhiányos (1,08%), hangszínt és időtartamot váltakoztató v-s tő (0,94%), időtartamot váltakoztató v-s tő (0,87%), változatlan tőhangzós v-s tő (0,2%), hangzóhiányos változatú v-s tő (0,07%), valamint van néhány olyan származék, amelyiken felismerhető ugyan a kicsinyítő képző, de a tő önállóan nem él (1,27%) (l. 1. ábra).

⁶⁸ Vö. Kádár 2007: 62–66.

A SzT. adatai alapján a kicsinyítő képző olyan egyalakú tövekhez járul, mint pl.: *ártány* + *-ka* → *ártányka* (1681: Artányka nrő 20. [Szűv; UtI]), *bónum* + *-cska* → *bónumocska* (1732: hazi eszközökből álló Bonumocskák [Kémer Sz; Bölöni L., A Bölöni család tört. 28]), *csekély* + *-cske* → *csekélyecske* (1825: Az Egerpataki Bosa Józsaág tsekélyetske [DLev. XIV. 5]), *dolmány* + *-ka* → *dolmányka* (1748: volt egy Dolmánkája [Torda; Borb.]), *együgyű* + *-cske* → *együgyűcske* (1761: Bongardos Bálint és Iános Testvérek léven, publice notum, hogy ezen két Atyafi, kivált Bálint együgyűtske volt, 's meg sem voltak egymás között osztotva, hanem mint olyan együgyű Atyafiak ... mindeneket el adogatták [Kv; PolgK 45]), *feles* + *-ke* → *feleske* (1754: Idvezult edes Anjától feleske Edjetmásokkal Vitéz Ersébethnek adatott Ládák [Gernyeszeg MT; TGsz 33]), *gát* + *-cska* → *gátacska* (1751: János Pap úr Gáttya nevezetű Gátotska [Koronka MT; Told. 31/4]), *hasáb* + *-cska* → *hasábocska* (1764: Kúnn a' Mezőbenn Cserélt ... egynehány hasábocska földet [Csüdőtelke KK; Told. 8]), *ingváll* + *-cska* → *ingvállacska* (1629: Egy hitua(n) Ing vál ... d. 50 Más, Egi hitua(n) Ingh vállaczika ... d. 10 [Kv; RDL I. 132]), *jobbágy* + *-cska* → *jobbágyocska* (1657: Bojér Simon nevű bortöltő szolgája mellett instálék, hogy Fogarasföldén Kopacselen valahány jobbágyocskát adna neki; kire felelé van azonféle jószág Gitás nevű faluban, azt neked adom. Ekképpen ada szegény kéretlen azt az jóságocskát [KemÖn. 97]), *kémény* + *-cske* → *kéményecske* (1736: a konyha ... sövényből font tapaszos Kéményetskéje [CU]), *lakat* + *-cska* → *lakatocska* (1736: Boros pintzén állo nagy Bétsi lakat 1. Aprobb Lakatotskák 4 [Mikefva KK; CU XIII/1. 171]), *minden* + *-cske* → *mindenecske* (1663: Ha idegeny uraim mellett nem szántam sok izben mindenecskémet elhagynom, bizony készebb leszek Nagyságtok mellett ... mindent elszenyvednem [TML II, 474 Teleki Mihály Bornemisza Annához]), *nép* + *-cske* → *népecske* (1710 k.: (Audenciakor) A házában... egy darab által volt rekesztve ... aranyos fa orsókkal, övig ... ő azon belől állott ... a rekesszel ellenben seregel a sok supplicans ... aki mikor érkezett ... aszerént szólították, és élément a rekeszen belől; ki csak supplicatiót adott s elment, némely ... beszéllett is, de nem igen nagyon, úgy hogy az ... ott jelenlévő népecske nem hallotta [BÖn. 593–4]), *nyomorú* + *-cska* → *nyomorúcska* (1768: azon Csikkot mikor edgyüt teletünk volt tavasz felt be hozták Moldovába meg pokrotzal takarták volt bé hogy Nyomorutska volt [Kovászna Hsz; SzentkGy Stojka Ráduly (40) zs vall.]), *oltár* + *-cska* → *oltárocska* (1732: Ezen kápolnában találunk, egj kicsinj arannjos oltárocskát, és erre függesztett aprolék pergament (!) üvegbe foglalt, aranyos rámás képeket tizennégyet, három üvegbe foglalt más képeket irottakat [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond kv-i házának conscr.]), *ösvény* + *-ke* → *ösvényke* (1751/1753: a' Falu azon két ösvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78]), *polc* + *-cska* → *polcocska* (1746: Paraszt Fogas 1 Potzoska 1 [Borsa K; Told.

49]), *reménység* + *-cske* → *reménységecske* (1670: Gábor, hogy értett Ádámtúl, nem kétlem, mert éjjel-nappal csak együtt beszéltek, de nem hiszem, hogy az mi levelünk meritumát egészen megmondhatta volna Ádám is, mivel bizony maga sem tudta, az modalítások mutogatásául mit írt Rottel, kihez képest Kegyelmednek is csak in generalibus terminis kell nekik mondani, hogy vagyon nyújtva valami jobb reménységecske most, mint eddig volt [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]), *sajt* + *-cska* → *sajtocska* (1596: 1. Sajtoczkat vöttem vala p(er) d 14 hogy az el kele hosszú Ianos Wram küldöt 1. Saitot [Kv; Szám. 6/XXV. 8]), *szántó* + *-cska* → *szántócska* (1787: parlagban hagyott egy Szántotska [Désakna; Hr 1/22]), *tallér* + *-cska* → *tallérocška* (1704: még lévén száz tallérocském, abból vöttem ki tízet [WIN 225]) stb.

A többalakú töváltozatok közül a tövégi magánhangzó-időtartamot váltakoztató tőtipus a leggyakoribb a SzT. adatai szerint, pl.: *csésze* + *-cske* → *csészécske* (1710: egj Cseszetske [Told. 19]), *deszka* + *-cska* → *deszkácska* (1582: zekerche fokkal valo wthesys vagion az Ayto mellet valo dezkachkan [Kv; Tjk IV/1. 9]), *eklézsia* + *-cska* → *eklézsiácska* (1693: En Iffiabbik Czegei Vas György ... Vitettem el egy Harangot Csaszari kicsid Ecclesiacska(a) [RLt 1]), *fejsze* + *-cske* → *fejszécske* (1812: Egy Fejszétske ... egy jobbatska fejsze [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]), *gúnya* + *-cska* → *gúnyácska* (1727: az én halalos betegsemeb(en) mellettem forgolodo s hiven serenkedő Cseledim(ne)k legjek szabados Testalni Tiz Tizenkét farintokat, vagj egjeb Gunyácskát [Gyf; JHb XVI/1]), *história* + *-cska* → *históriácska* (1736: Gondolod talám, ez az utolsó két-három históriácska nevetésre való; de bizony nem nevetésre, hanem nagy oktatásodra vagyon, kedves olvasóm, ha jól meggondolod [MetTr 420–1]), *instancia* + *-cska* → *instanciácska* (1819: egy egy Instantiatskát irogattam [Fog.; Konstantinus lev.]), *kalangya* + *-cska* → *kalangyácska* (1808: Hát arra emlékezik a Tanu, hogy azon Hetven kalangyátskákat is ... nem a maga csürihez, hanem az erszény Lupujéhoz rakatta? [Erked K; LLt vk]), *lecke* + *-cske* → *leckécske* (1807: magam egy sovány Letskétskét mondtam [Dés; KMN 360]), *mente* + *-cske* → *mentécske* (1616: egj ... csonka vjű Mentechke [Kv; RDL 1. 101 Andreas Junck kezével]), *osztováta* + *-cska* → *osztovátácska* (1793: egy prém szövő roszt osztovatatska [TL Conscr.]), *párna* + *-cska* → *párnácska* (1816: A' Cselédek 2. pokrotza és 4. párnátskája ... 6 Rf [Kv; Born. IV. 41]), *róka* + *-cska* → *rókácska* (1711: (A kásson újfalusiak) most is oda fogytok (!) Kegdhez egj rokaczkaval [Újfalú Cs; BCs]), *summa* + *-cska* → *summácska* (1613: mely Summaczykanak hatra maradot Tizen hat forintiat my eleottwnk veűe fel ... es igr Aztalos Miklos vallast teon my eleottwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar Egy penzeuel sem uolna eó nekj ados [Kv; RDL I. 92]), *szőke* + *-cske* → *szőkécske* (1813: Rákosi Hodra Danilla ... szőkétske [DLt 890 nyomt. kl]), *tábla* + *-cska* → *táblácska* (1804: Egy Szám vető tablátska [Borosbenedek AF; SLev.]) stb.

A SzT. adatai között ilyen példákat találunk a többelseji időtartamot váltakoztató tőtípusra: *ér* + *-cske* → *erecske* (1640: A szena rett hazul felül egy ereczkere jeő labbal [Ne; DobLev. I. 10]), *híd* + *-cska* → *hidacska* (1585: (Az ölf) Egy Rezet az kezep kapún belol walo hidachkara Raktak. Hogy ez hidachkat megh Chinalta az Korcholiasz Negied Magaúal fizettem ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 26a]), *kéz* + *-cske* → *kezecske* (1759: az Gyermekek ... azon reszkető kezecskeit Feleségem Kánforos Spiritussal mosogatván tegnap semmi ollyas felettébb valo nagy változása nem volt az Gyermekeknek [M.csesztve AF; Ks]), *levél* + *-cske* → *levelecske* (1765: néhai Veres Daniel Ur(am) és mi voltunk a Divisorok, nekünk ... valami Leveletskéket mutogattak, de mikről valók vóltanak már meg fejtettük [Kökös Hsz; Kp I. 225 Sam. Sigmond sen. (46) gy. kat. vall.]), *nyúl* + *-cska* → *nyulacska* (1705: Ma voltam kinn nyulászni Disznód felé lovon ... egy nyulacska is fogatánk [WIN I, 114]), *rúd* + *-cska* → *rudacska* (1647: Egj mecznek valo Vas serpenyő negj rudaczkán [Marossillye H; VLt 55/5415]), *szekér* + *-cske* → *szekerecske* (1748: volt két Lova, s, egy szekeretskéje [Torda; Borb.]) stb.

Hangzóhiányos tövek közül a következőkre van példa a SzT. adatai között: *árok* + *-cska* → *árkocska* (1572: Byzonnyal Twggia az Kys Arkochka desy hathar [Dés; DLt 184]), *barom* + *-cska* → *barmocska* (1584: Zekel Balint vallia Eleyen barmochkat tartottam, de hogy twzert Ieót oda eze(n) Azzony, senkire Ne(m) gianithatta hogy barmanak el vezet Teye, hane(m) ez Azzonra [Kv; Tjk 4/1. 251]), *csupor* + *-cska* → *csuprocaska* (1733: Mazos tsuprotska 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]), *dolog* + *-cska* → *dolgocska* (1722: én Ncsagas Uram csak dolgacskaimat végézhessem fél mégyék runkra [Kéménd H; JHb XIII/39 Várad András br. Jósika Imréhez]), *fatorony* + *-cska* → *fatornyocska* (1745: A' Palotákra mennek bé faragott kő gráditos, és faragott kő padimentomos Folyóson ... mindenik felől ... sendély fedél alatt, mely Sendelyezésnek-is a' közepe táján vagyon egy kis sendelyes fa-tornyotskája [Marossztkirály MT; Told.]), *gödör* + *-cske* → *gödröcske* (1779: (A) Széna Fűnek szomszédgya ... Marton Ferencz ... Széna Fűvecskéje, s, vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát (Később: M.szovát (K) egyik része) K; JHbK VI/17]), *horog* + *-cska* → *horgocska* (1699: az Ablak tablai vas pantocskakon s horgocskakon forgok [Boroskrakkó AF; BfN VI]), *jövedelem* + *-cske* → *jövedelmecske* (1621: Zam veweőket zoktanak valasztanj, kik az varosnak kewes Jeowedelmeczkejenek exitusarol, es mindenfele erogatiokrol az Tiztviseleő vrainktol zamot zoktanak vennj [Kv; TanJk II/1. 335]), *kapocs* + *-cska* → *kapcsocska* (1585: Ersebet Sarlay Ambrusne vallia ... Agya es leple haz ezkeoze vala Az Azzonnak es keosseontuye, kapchochkaia, es egy Eoweckkeyeis [Kv; Tjk IV/1. 428]), *malom* + *-cska* → *malmocska* (1736: épithet ... azon Patakon egy Malmotskát [CU]), *orom* + *-cska* → *ormocska* (1746: a describalt helység

felső oldalának vicinussa házának kapujának also részitől fogva, egy esső csinálta árkacsán alol lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig ... volt is valami kis káposztás kertecskéje [Monor BN; Ks 7. XX. 19]), *ökör* + *-cske* → *ökröcske* (1595: Jo eőchejm ket eőkrechket hizem adhattok tizen hat eőkerbeól az gazda aszon(n)ak, de ne adgiatok az Jouába, hane(m) adgiatok ket eőkrechket [UszT 10/59]) stb.

Hangszínt és időtartamot váltó tövekre ilyen példákat találunk a SzT.-ban: *ajtó* + *-cska* → *ajtócska* (1636: tyuk oll hoszan ket szakaszban ... ket aytozcka raytok, uas, retezesek [Siménfva U; IHb Inv.]), *erdő* + *-cske* → *erdőcske* (1575: Zegenieknek az Zent lelek Espotalyaba zakasztasson Byro vram egy darab Erdeoczket otth hwl Az varos hazahoz vagnak [Kv; TanJk V/3. 110b]), *mező* + *-cske* → *mezőcske* (1714: az melly darab mezőcsket fuz fakal ... tegnap ültetet be ... arolis tiltatom eő Kegelmet [Abafája MT; Born. V. 36]), *süldődisznó* + *-cska* → *süldődisznócska* (1587: Maradott Nyolcz dizno Swldeo dezmban. Mindenesteol fogua az három faluban iutott dezmban Swldeo diznochka 16 ... Ezekben az Dizno Swldeochkekben attunk el 8 fl. 3 d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7]) stb. Ennél a tőtípusnál a kicsinyítő képző mindig a szótári tőhöz járul, és nem a hangszínt és időtartamot változtatott tőhöz.

Véghangzóhiányos tövekre példák a SzT.-ból: *borjú* + *-cska* → *borjacska* (1681: Az Milványi megh holt jobbágy(omnak) ... maradott eőkre négy két borjacska égyik ökör másik úszó [RLt 1]), *ifjú* + *-cska* → *ifjacska* (1753/1781: néhai idősb osdolai Kun Miklós Ur(na)k özvegyét kiis sok pénzű és nagy Joszágu volt, noha öreg is vólt, B, Jósika Imre pedig igen iffiatska lévén, nem is igen gazdag vólt maga el vetté a kitől nagy gazdagságot nyére, erősen meg gazdagula [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 332–3 Komán Togyer (50) jb vall.]), *suba* + *-ika* → *subika* (XVIII. sz. v.: Egy veres Subika ... Egy ramas Aszony Embernek valo Czima (!) [Borb.] stb.

A SzT. kicsinyítő képzős származékai között a v-s tövek százalékos aránya összesen alig teszi ki az 1%-ot. Hangszínt és időtartamot váltakoztató v-s tövekre példa a *hó* + *-cska* → *havacska* (1738: itten az vetések igen szépen, essöis bövecskén kezdet lenni ugy az hovasokon hovacsakák, melyeknekis gyakor hoharmati vadnak [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.]), *szó* + *-cska* → *szócska* (1665: Naláczu uram ő kegyelme jelenté, Uram, nekem, hogy nehezen esett volna Kegyelmednek egy szócska az asszonyunk ő nagysága levelében, melyben írja ő nagysága, hogy ajándék nélkül nem volt az Kapi uram ő nagysága dolga stb., alítván, hogy Kegyelmedet értené ő nagysága [TML III, 541 Székhalmi András Teleki Mihályhoz]) stb. Időtartamot váltakoztató v-s töre példa: *kő* + *-cske* → *kővecske* (1714: Baraczk szin Seljembol valo Dolmanj, nagjob részrűl kek Atlas Materiaval bélétt, a' mellyén 15, s az uyan penig 16 aranj fonal gombotskakkal, és annyi követskékkal ékesített fl. Hung. 24 [AH 51–2]), *lé* + *-cske* → *levecske* (1632: az az Annok

... hoza egj kis labasba(n) egj kis sarga leueczket az piacra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b]), *ló* + *-cska* → *lovacska* (1670: had lenne bárcsak egy tisztességes lovacsám; úgy adom meg az árát, valamint Kegyelmed kívánja [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]) stb. Változatlan töhangzós v-s töre példa a *bővebb* + *-cske* → *bővebbecske* (1768: Enyeden bővebbetske szüret volt [TLMiss.]), valamint hangzóihiányos v-s töre példa a *falu* + *-cska* → *falucska*, de – amint látszik – az alapváltozathoz járul a képző (1618: Ngos Boczkoy Miklos vrünk(na)k az mjenmő faluczka-ia itt ben Erdeljben most vagjon ... hatta es engette vsq(ue) bene placitüm (!) [Kv; Törzs.]).

Külön kategóriába kerültek azok a származékok, amelyeken a nyelvérzék felismeri ugyan a kicsinyítő képzőt, de a fő önállóan nem él a magyar nyelvben⁶⁹. Ennek egyik oka az, hogy a diminutív képzésmoddal lexikalizálódott származék keletkezik, amely csak ebben a formában marad meg a nyelvhasználatban. Ilyen lexikalizálódott származékok vannak a SzT.-ban: *mányika* (jelentése '(bélelt) kesztyű' 1699: Egy veress boitos barsony aszony embernek valo kesztyű vagy manyika tetszin pantlikak raita, az pantlikak vegein mind io féle gyöngy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]), *szalmapántlika* (jelentése 'szalmából font pántlika' 1711: 12 Vég Szalma Pántlika ... 8 // 16 [ApLt 5 Apór Péter inv.]), *szárika* (jelentése kb. '(posztó)guba, suba' 1739: Szárikámot az nyakambol kivetvén, mondám az Öcsemnek, Lőjjed ... mert el kell vesznünk [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP St. Hodor (49) pp vall.]) és ennek továbbképzett származéka a *szárikás* (jelentése kb. 'gubás, subás' 1796: jötenek hozzá oda ki valo szárikás isméretlen emberek [Hidvég Hsz; HSzjP Támpa István (60) col. vall.]), *szénafiók* (jelentése 'szénaboglyácska' 1824: edgy Széna fiok alatt vártuk az esső elmulását [M.légen K; KLev. 9]), *szipka* (jelentése 'fúvóka' 1823: Egy pár ezüst aranyozot trombita kővekkal ki rakva veres sejem sinorral, égyik Szipka nélkül [Szentbenedek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.]), *székédácska* (jelentése 'cédulácska' 1600: Die 18 Decembris exhibealt egy schedachkat (!) kiben mutogat regestumanak be Adassa vthan valo buza ky oztast Cub 51 1/2 tt az Arra fl 257/50 [Kv; Szám. 9/IX. 14]), *szodomika* (jelentése 'fajtalankodó' 1683: eo kglme Felesegevel nem az tiszta Szent hazassagnak rendi szerent élt, hanem tilalmas sodomika eletet Követet [Dés; Jk]), *szupulyka*, *szupujkó*⁷⁰ (két jelentése van: 1. 'karcsúan elvékonyodó' 1823–1830: a prussus huszároknak a csákójok is alol széles, a teteje szupujko volt [FogE 203]; 2. 'lapos' 1792: a' Székelyeknél ... szupulyka orru, az az lapos orru [MNY LXIX, 283]).

⁶⁹ Pontosabban a SzT.-ban nem jelenik meg címszóként a képző nélküli változat.

⁷⁰ A TESz.-ben *szupujkó* alakban jelenik meg, az első adat 1655-ből való: „Szupolyka-húsu” (A-Csere: Enc. 352: NySz.). A szó ismeretlen eredetű, a *-ka*~*-kó* szóvég kicsinyítő-becéző képzőnek látszik. Eredeti jelentése és jelentéseinek fejlődése az ismeretlen eredet miatt bizonytalan. Erdélyi nyelvjárási szó. (TESz. III/805).

Másik oka az, hogy jövevénytörő lévén, a kicsinyítő képzős származék használatos az erdélyi magyar nyelvben a SzT. adatai alapján, az alapszó nem. Több jövevénytörő ilyen alakban került át a magyarba, és a szöveg-zödének – mivel az alakját tekintve megegyezett a kicsinyítő képzővel – ráértéssel kicsinyítő funkciót tulajdonítottak. Ilyen az *ángyelika* (két jelentésben szerepel a SzT.-ban: 1. többszínű könyvkötő-papiros 1750: a Tabel-lakot mind ujjolag kellett compingáltatnom Angelicába igen szépen [Ap. 3 Rétyi Antos István lev.]; 2. ? angyalgyökér/fű; Angelica⁷¹ 1757: Postára orvosságra Angyelikára és egjéb edgyet másra Rfr 02 xr 4 [TL. Teleki Ádám költségnaplója]), *apródutka* (jelentése '(három) garasos ércpénz-érmecske' 1628/1635: Egj hozzu sakban negj zaz forint arra apro dutka [Bodok Hsz; BLt]), *butuja*⁷² (jelentése 'hordócska' 1743: küldöttem ... Egy butuja Tejfelt [A.árpás F; EMLt Váradi Zsigmond gr. Teleki Ádámhoz]), *mántlicska* (jelen-tése '(gyolcs) köpenyke' 1788: Galléros gyolts mántlicska égy és gallérat-lan négy [Mv; TSb 47]), *szádok-budunka* (jelentése 'hársfából készült bödön' 1840: Juh fejő 2. Krinta 1 és 2 Turos Désa R. for. 3. ... 2. Zádag vagy hársfa Budunka R. for. 2 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042 Bencze Illyés lelt.]), *szervianka* (jelentése 'rövid női kabát, ujjas' 1849: 12. sing kartont ... Egy Szervianka ... égy fel duczet kés, és villa [Dés; DLt]).

Vannak olyan származékok is, amelyeken tisztán felismerhető ugyan a kicsinyítő képző, de a SzT. adalékaiból nem derül ki a jelentése. Ilyenek a *himocska* ('?' 1692/XVIII. sz. köz.: Nyulasra menő utt mellett egj darab hi-mocska szánto föld [Told. 36]), *holocska* ('?' 1778: a Vajatis küldöm Holots-kával még ha, lehet fogatok s magam bé viszem Na(go)dnak [Nagyida K; Told. 6]), *hornyocska* ('?' 1729: Marhák lábához valo hornyotska [Tarcsa-fva U; Pf]). Továbbá megjelenik egy játszi szóalkotással létrehozott iker-szó, amelynek morfológiai szerkezetében az -i becézőképző ismerhető fel: *szurdi-burdi* (jelentése 'kis termetű' 1758: Maga^a is hozzám eljött volna, de a leveleimet mind elfogták, még csak egy sem ment kezébe, amint annak utána maga, minekutána már Fosztó Zsigmondhoz ment volna, mondotta, ki is egy szurdi-burdi, kopasz ember [RettE 73–4. – ^aBoér Krisztina]). Az idézett adalékok nagy része a XVIII. és XIX. századból származik, kevés kivétellel, ami azt bizonyítja, hogy a nyelvújítás korában a kicsinyítő kép-zőmodell is kedvelt módszer volt új szavak létrehozására.

A kicsinyítő képzős származékok tövei tehát bármelyik tőosztályba tartozhatnak, nincsen semmi erre vonatkozó korlátozó szabály. A több-la-kú tövek esetében viszont meg kell azt is vizsgálni, hogy a szótári tő-höz vagy éppen valamelyik tőváltozathoz kapcsolódik-e a kicsinyítő kép-

⁷¹ A román nyelvben a második jelentés terjedt el: angelică 1. Plantă erbacee aromatică, cu frunze mari și cu flori alb-verzui, a cărei rădăcină se întrebuintează în farmacie, 2. Băutură alcoolică preparată din această plantă.

⁷² A román *butoi*, *butoiu* átvétele.

zó. A kicsinyítő képző a megváltozott hangalakú tövet hívja elő minden esetben a SzT. adalékainak bizonyossága szerint a következő tőtípusoknál: tővégi magánhangzó-időtartamot váltakoztató, többelseji magánhangzó-időtartamot váltakoztató, hangzóhiányos, időtartamot váltakoztató v-s és változatlan tőhangzós v-s. A többalakú tövek közül csak a hangszínt és időtartamot váltakoztató tövekben, valamint a hangzóhiányos v-s tőben (*falucska*) nem történik változás a kicsinyítő képző előtt, ez a szótári tőhöz kapcsolódik minden adalékban. A véghangzóhiányos, illetve a hangszínt és időtartamot váltakoztató tövek egy részének megváltozik, más részének nem változik meg a hangalakja a kicsinyítő képző előtt (*borjúcska* – tőtípusát tekintve véghangzóhiányos, a képző viszont a teljes tőhöz járul, de *ifjacska*). A hangszínt és időtartamot váltakoztató v-s tövek közül külön megemlítendő a *havacska* származék, amely a SzT. adalékában *hovacska*-ként jelenik meg, és így – bár erre más adat nincs – itt időtartamot változtató v-s tőként viselkedik.

IV.5.2. A kicsinyítő képző helye a szóalakban

A klasszikus képzőmeghatározások szerint a kicsinyítő képző közvetlenül a tőhöz vagy más képzőhöz kapcsolódhat, jelek és rag követheti. Mivel viszont a diminutívum nem tekinthető minden szempontból tipikus képzőnek⁷³, ezért a szóalakban sem feltétlenül a tő vagy más képző után áll, hanem előfordulhat az is, hogy például jel előzi meg.

A kicsinyítő képzős származék leggyakrabban T + DIM felépítésű a SzT. adatai alapján. Például: *ágynemű* + *-cske* → *ágyneműcske* (1791: Néhai Lukáts Mihálynénak meghalálozásakor maradt ... valami ágyneműcskéje [Déva; Ks 79. XXVI. 8]), *akó* + *-cska* → *akócska* (1761: (Lopott) Papuk Péter ... Szurdukán Juontol egj akócska vagj buria pálinkát [Fazsacel H; Ks 113 Vegyes ir.]), *ami* + *-cske* → *amicske* (1791: a' mitske vagyonis a ketskék által elragatot [Doboka SzD; MkG]), *apró* + *-cska* → *aprócska* (1651: Harom oregh szem Gyengy Negy Aproczkab [Wass 27 Wass Judit kel.]), *arany* + *-cska* → *aranyocska* (1754: Aproság Aranyotskák Flor. hung. 9 [Nsz; Told. 19 Oszt. 16]), *árok* + *-cska* → *árkocska* (1572: Byzonnyal Twggia az Kys Arkochka desy hathar [Dés; DLt 184]), *balta* + *-cska* → *baltácska* (1801: Vagyon egy kis Baltácska vj Nyellel fel készítve [Vargyas U; CsS]), *bástya* + *-cska* → *bástyácska* (1623: legyen ... az Zegeten Egy zep Bastaczyka mostani forman kiben 25 puskas legeny feryen Zw(kse)gnek Jdeyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]), *birtok* + *-cska* → *birtokocska* (1806: ezen birtokocskát Sebens Uram birta [Nagymon Sz; Bál. 68]), *boglár* + *-cska* → *boglárocska* (1591: az ezwt keozeot latek egj kis feier boglaroczkat [Kv; Tjk V/1. 180]), *bokréta* + *-cska* → *bokré-*

⁷³ L. a Képző-e a kicsinyítő képző? c. alfejezetet.

tácska (1768: Egy Zamantzos bokrétátska 7 rosátkával 4 rubint benne és három jo féle gyöngy [Nsz; Ks 74. 56]), *bolt* + *-cska* → *boltocska* (1742: (A) rab háznak az Délre néző vegiben vagjon egy kis boltocska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]), *cáp* + *-cska* → *cápocska* (1639: Cziapoczka ez idey nro 2 [Hsz; LLt]), *cédula* + *-cska* → *cédulácska* (1780: külgyen édes Aszszony Anyam egy kis tzedulátskát s tudam hogy őkegyelme szolgál a kenyérrel [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel anyjához]), *címer* + *-cske* → *címerecske* (1733: Az ajtó felett egj czime-recske felette vadaszoknak képe [Hacecsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában]), *cipó* + *-cska* → *cipőcska* (1773: midön ezen Oláh Fenesi Udvar építettett szoktak volt három három Czipotskát adatni Napjáb(an) [O.fenes K; JHb II/3]), *cseber* + *-ke* → *cseberke* (1756: Egy tsőjű Lombikhoz valo kis Cseberke réz tső egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]), *cse-gely* + *-cske* → *csegeleyske* (1724: egy küs cseglecsketöl fogva az Sombari Ur(am) reszin valok be szántottak volna három őlnyt közönséges ember ölivel [M.zsombor K; Told. 2]), *csekély* + *-cske* → *csekélyecske* (1825: Az Eger-pataki Bosa Jóság tsekélyetske [DLev. XIV. 5]), *csikó* + *-cska* → *csikőcska* (1807: egy két esztendő, barna Csitkocska [DLt 391 nyomt. KI]), *cső* + *-cske* → *csőcske* (1803: a' ... négy virágzat a' Pohár szárához a' virágokat felyül és aloll égyben foglaló tsőtskéken áll [Nagyteremi KK; UnVJk 203]), *darab* + *-ka* → *darabka* (1589: Enis Irtottam ez peres feoldbe(n) ... egy darabkat [Szentkirály U; UszT]), *dolog* + *-cska* → *dolgocska* (1710: magam dolgocskám [Cssz; BCs]), *durva* + *-cska* → *durvácska* (1802: Déák Mihály, származásra Kolosvári ... durvátska beszédű [DLt nyomt. KI]), *eb* + *-cske* → *ebeecske* (1597: B. V. kwlde Zekel Martont Vi Varban Egy kis Ebechikeert [Kv; Szám. 7/XII. 56 Filstich Lőrinc sp kezével]), *egy* + *-cske* → *egyecske* (1721: alazatoson még szolgálom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sértesecske küld ézen mesztét le vivő talyigan tavaj nem busitotam az Mlgos Urat mivel vot de most égyecske őletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind egy falatig el fogot (!) [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]), *ember* + *-cske* → *emberecske* (1827: Szegény sokgyermekű, nyomoru Emberetske [K; KLev.]), *észak* + *-cska* → *északocska* (1746: Azon életsken tul lévő eszakotskát fel mértvén ... hoszsusága ... huszonhárom kötel [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6]), *ezüst* + *-cske* → *ezüstőcske* (1595: küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst kari-kát, két darab lapos ezüstőcskét ... 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes Mihály alsócernátoni ember lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból]), *falu* + *-cska* → *falucska* (1630: tób Jozagot ne(m) vetett szalogb(an) az tot faluczkanal [Gálfva MT; Told. Huszár lev. 17a]), *fáta* + *-cska* → *fátácska* (1715: hallottam ... it egy faluban két olha (!) fataczkat [Bethlen SzD; BK]), *fedő* + *-cske* → *fedőcske* (1733: Uj Fedőtske 5 mazos tserép tálotska 5 [Marossztki-rály AF; Told. 2]), *fegyver* + *-cske* → *fegyverecske* (1782: Egy kis Spanyol fegy-veretske [Mv; NkF]), *fejsze* + *-cske* → *fejszécske* (1812: Egy Fejszétske ... égy

jobbatska fejsze [M.gyerőmonostor K; KCsL 11]), *fiú* + *-cska* → *fiúcska* (1748: voltanak gyermekei ... egy Fiucska s egy Leányotska [Aranyosrákos TA; LLt]), *folyosó* + *-cska* → *folyosócska* (1699: vagyon nyolcz cserifa köteses oszlopokon allo foljosocska karfa nélkül [Szentdemeter U; LLt]), *gabona* + *-cska* → *gabonácska* (1808: a' Désen lévő kévés gabonátskám [Kackó SzD; DLt 622]), *görbe* + *-cske* → *görbécske* (1820: Básta János ... Silesiai 38 esztendő ... hegyes görbetske orru [DLt nyomt. kl]), *gúnya* + *-cska* → *gúnyácska* (1845: a' mi gunyátskát ... szerezhett [Dés; DLt 591]), *gutta* + *-cska* → *guttácska* (1851: Sala Farkas is tegnap eret vágatott magán ... mint ha nyelvét valami kis guttácska legyintette volna meg, alig tudott hebegni [Kv; Pk 7]), *gyarló* + *-cska* → *gyarlócska* (1764: Maradtanak gyermekei is^a, de gyarlócska lévén az aszszony, amint láttam neveléseket, nem hiszem egyik is apja fia legyen [RettE 178. – ^aTi. a meghalt Simon János prókátornak és Ponori Krisztínának]), *gyémánt* + *-cska* → *gyémántocska* (1652: Egy Kis veresskatulyacska (an), ket arany gyűrűk egyikb(en) ket gyemántocskák [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]), *gyér* + *-cske* → *gyérecske* (1803: Ezen szőlő csutkos gyeretske, nem igen jól mivelt [Koronka MT; Told. 23]), *gyerek* + *-cske* → *gyerekeske* (1800: azonn gyereketskének fürt haja ... kezébenn maradatté? [Dés; DLt]), *gyűrű* + *-cske* → *gyűrűcske* (1628: egy gyureocyke p. f. 3/50 [Kv; RDL I. 123]), *halom* + *-cska* → *halmocska* (1592/1633: (A földnek) egy feleol hatara az hegjen fen egy kis halmoczka [Gyeke K; Ks 90]), *hambár* + *-cska* → *hambárocska* (1763: 1 Hambarotska [Kv; Tjk XVII/1. 17]), *határ* + *-ka* → *határka* (1614 e.: Határka pataka [Mezőbánd MT; EM XLVII, 313]), *ház* + *-ikó* → *házikó* (1748: Házikót magok építtetnek [Ákosfva MT; Told. 8]), *hitvány* + *-ka* → *hitványka* (1749: Tavallyi ... okör bornyu 2 Az edgyik hitvánka [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb]), *hüvely* + *-cske* → *hüvelyecske* (1625: Ezüst es arany marhak szama ... Egy ezüsteos hiuelyeczkeis [Kv; RDL I. 126]), *idő* + *-cske* → *időcske* (1791: ez kitsiny időcske alatt hozzánk érkezének [Szucság K; RKA]), *inas* + *-ka* → *inaska* (1760: Hallottam valami inaskáktól ... hogy ... etczakának idején iffiu Boda Juvonnét egy kertben látták egj Férfival [Kóród KK; Ks 17. XXXI]), *istálló* + *-cska* → *istállócska* (1740: Vagyon ... edgy négy Lónak valo jó istállócska ... fedele szalma, és igen meg avúlt, hidlás is vagyon benne [Szentkirály TA; Ks 89 Inv. 8]), *isten* + *-ke* → *istenke* (1832: ugy láttzik, hogy ez a' Fia az Istenkéje [JHb Br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália fiához, Samuhoz]), *ital* + *-cska* → *italocska* (1785: magamnak eledeletskéért vagj italatskéért ... fizettem [Kv; Pk 7]), *jó* + *-cska* → *jócska* (1710: jotska viseltes öreg gombok [Told. 19]), *jóság* + *-cska* → *jóságocska* (1757: küsded Joszágotskához tartozo kétt Földetskei [Vacsárcsi H; Sándor conscr.]), *juh* + *-cska* → *juhocska* (1659: ez fekete juhoczkanak meghalt az barania [HSzj fekete al.]), *juss* + *-cska* → *jussocska* (1774: leven ... egy harmad részni Jussotskaja [Bölön Hsz; Berecz lev.]), *kád* + *-cska* → *kádacska* (1621: Veöttwnk egy kadachkat sos

viznek p(ro) d 28 [Kv; Szám. 15b/VII. 25]), *kalán* + *-ka* → *kalánka* (1744: Lapos nyelű ezüst régi vásott kalánkak 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]), *kard* + *-ikó* → *kardikó* (1738: Az úrfi Kardikóját ki hozattam Bányáru [Nagysomkút Szt; TLMiss.]), *karó* + *-cska* → *karócska* (1849: Rostélyos kertnek valo hegyes karotskák [Somkerék SzD; Ks 73/55]), *kereszt* + *-cske* → *keresztcske* (1816: a kapu teteinek két szélyin cserefából keszített két keresztcske tiszteltetik [Jobbágyfa MT; Bállt 67]), *kevés* + *-d* → *kevesed* (1826: a praetendált jövedelemnek kevesed része az özvegyi kevés Jozságnak az igazi jövedelme [Ne; DobLev. V/1114. 9a]), *láda* + *-ika* → *ládika* (1846: Egy ládika Klauzal Gabor képevel [Dés; Berz. 20]), *lakat* + *-cska* → *lakatocska* (1736: Boros pintzen állo nagy Bétsi lakat 1. Aprobb Lakatotskák 4 [Mikefva KK; CU XIII/1. 171]), *lecke* + *-cske* → *leckécske* (1806: egy Letzkétskét tanultam a diák Arithmetikából [Dés; KMN]), *levél* + *-ke* → *levélke* (1758: Drótra hajba tsinált gyöngyös levélkék, egyikben 27 gyöny (így!) [Nsz; TSb 21]), *linea* + *-cska* → *lineácska* (1817: a' kis pad széket két liniátskat a Diariummal edgyütt vettem [Hidalmás K; TSb 11]), *málé* + *-cska* → *málécska* (1743: Adott vala Isten ő felsége ... annyi gabonácskát, mely csinosan költve s málécskával elegyítve ... talán elegendő lett volna [HalmágyiNr. 450]), *medál* + *-cska* → *medálocska* (1668: Egy kis Medaloczka Zomanczos smaragd benne [Mk 10 Kapi György lelt.]), *medence* + *-cske* → *medencécske* (1793: egy kis mosdo csipkés szelű medentzetske [TL Conscr.]), *minden* + *-cske* → *mindenecske* (1663: Ha idegeny uraim mellett nem szántam sok izben mindenecskémet elhagynom, bizony készebb leszek Nagyságtok mellett ... mindent elszenyvednem [TML II, 474 Teleki Mihály Bornemisza Annához]), *munka* + *-cska* → *munkácska* (1794: Eleget mesterkedtem benne hogy Ngöd parantsolattya szerént de otiori Juris cursu valo Munkátskát bé küldhessem, de sohol sem lelem [Hosszúfalu Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]), *muzsika* + *-cska* → *muzsikácska* (1681: Török sip uj Nro 2 ... Virginia ... Orosz Musikaczka, ighen kiczin, fa Tokostol Nro 1 [Vh; VhU 539]), *nagy* + *-cska* → *nagyocska* (1733: (A) Bástyában vagy on edgy nagyoczka fejer láda [Marossztkirály AF; Told. 25]), *nyelv* + *-cske* → *nyelvecske* (1759: az nap kezdett gyengén észre venni az Gyermekeknek nyelvecskéin szájánis hasanlo mozgást, ugyan tsak ezek mellett az gyenge étkecskéit meg ette, mulatott, jádzott [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.]), *nyoszolya* + *-cska* → *nyoszolyácska* (1694: Ebben az hazba(n) va(gyo)n egy nyoszolyacska labostol es egy sing vason allo zöld mazu kemenczeje [Kóvár Szt; JHb Inv.]), *nyúl* + *-cska* → *nyulacska* (1705: Ma voltam kinn nyulászni Disznód felé lovon ... egy nyulacskát is fogatánk [WIN I, 114]), *nyuszt* + *-cska* → *nyusztocska* (1743: Egy Rokas Téli Sűveg. Egy Nusztotska [O.fenes K; JHbK XXIX/28]), *oldal* + *-ka* → *oldalka* (1795: A' meleg oldalka [Szénaverős KK; EHA]), *olló* + *-cska* → *ollócska* (1671: Ket Aranyos oloczkakert egy forint [Gyf; UtI]), *óra* + *-cska* → *órácska* (1724:

vettünk ki... egy bontakozott orácskát [Koronka MT; Told. 29/15]), *oszlop* + *-cska* → *oszlopocska* (1850: a kissebb Lo Istáloba a Zablo helyen vagy on a földbe ásva 3 kurta oszlopotska [Gyéressztkirály TA; DE 5]), *osztováta* + *-cska* → *osztovátácska* (1793: egy prém szövő rosz osztovatatska [TL Conscr.]), *öl* + *-cske* → *ölecske* (1765: ő Naga emberei a Fejérvári Kristina Aszszony részében vágtanak volt két vagy három ölecske vesszőt [Hosszútélke AF; JHb XXVII/25. 3]), *öreg* + *-cske* → *öregecske* (1685: Egy öregecske Réz üst [UtL]), *ösvény* + *-ke* → *ösvényke* (1751/1753: a' Falu azon két ösvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78]), *őz* + *-cske* → *őzezske* (1785 k.: Elég légyen ez néhány versecske; Néked írom te dali őzezske [EM XX. 501 Balás kódex. – A vén lány panasza]), *pajta* + *-cska* → *pajtácska* (1736: kis Sővényből font pajtátska [Bongárd BN; CU]), *pakk* + *-cska* → *pakkocska* (1839: Dánielnének ezen pakotskát... kérem, sietve juttassa át [Kv; Pk 7]), *pálca* + *-ikó* → *pálcikó* (1733: Bricz Stéphan főbe úte egj patzikoval Gligort [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6]), *pénz* + *-cske* → *pénzezske* (1743: én egy kevés pénzetskét.... Borbol Congeráltam s pálinkából [A.árpás F; TKI Várad Zsigmond Teleki Ádámhoz]), *pince* + *-cske* → *pincecske* (1748: Vagyon Szalma fedél alatt egy kised pintzétske [Nyárádszbenedek MT; Told. 79]), *puttony* + *-ka* → *puttonyka* (1758: Egy putonka káposztának valo valora den. 36 [HSzj puttony al.]), *rajz* + *-cska* → *rajzocska* (1881: Kétségbe vagyok esve, Ödön! Nem tudok bár egyetlen vidám rajzocskát írni. Nem fog a pennám [PLEv. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz]), *ráma* + *-cska* → *rámácska* (1656: Az fal mellett egi darab deszka polcz jvegh ablakhoz valo ramaczkák nro 6 [Fog.; UF II, 162]), *rekesz* + *-ke* → *rekeszke* (1694: Ezen Folyoso vagy Tornacz vegen viszont van egy Kis Rekeszkeis, kinek sem Ajtaja, sem egjeb nincsen semmis benne [Kővár Szt; JHb Inv.]), *rigó* + *-cska* → *rigócska* (XVII. sz. v.: Rigottskám, Rigottskám tsatsogo szajkotskám [ETF 20. 7 Thoroczky Zsigmond daloskönyve 13b]), *ruha* + *-cska* → *ruhácska* (1790: Egy Csengetű ... Két oltárra valo ruhátska [Déva; Ks 76. IX. 24]), *rút* + *-cska* → *rútacska* (1806: Az írás rutatska volt [Dés; KMN 189]), *seb* + *-cske* → *sebecske* (1749: a nyakán egj Sebecske lévén [Ohába AF; Told. 3]), *smaragd* + *-cska* → *smaragdocska* (1697: Gyűrű, melyben vagyon négy rubintocska, és az közepin egy kis Smaragdocska [KGy]), *sovány* + *-ka* → *soványka* (1746: égy soványka Domb [Nagyida K; Told. 9]), *summa* + *-cska* → *summácska* (1842: kötelesek ... a' fenn irt sum(m)átskát Czéhbe állásokkor mindjárt le-fizetni [Kv; ÖCLev.]), *süket* + *-cske* → *süketecske* (1830: Nutza Sófi ... kevésbé süketetske Fejérnép [DLt 1025 nyomt. kl]), *szalonna* + *-cska* → *szalonnácska* (1589: Ket Zalonnachka, es egy darab [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]), *szántó* + *-cska* → *szántócska* (1787: parlagban hagyott egy Szántotska [Désakna; Hr 1/22]), *szegény* + *-ke* → *szegényke* (1851: kiti Titi is mostanság mind beteg volt el van pusztulva, féltünk hogy el vesszessük szegénykét [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]),

szelíd + -cske → *szelídecске* (XIX. sz. eleje: Mondám néki szelidetske Léány vagy e vagy menyetske Én sem Léány sem menyetske vagyok oh te szelidetske [AbN]), *szív + -cske* → *szívecске* (1714: egy haj kenőnek valo Pixisetske, egj haj Tő egy szivetske ezüstös [AH 32, 55]), *szürke + -cske* → *szürkécske* (1822: Pipa Antal ... szürkétske himlöhelyesetske ábrázatu [DLt 73 nyomt. kl]), *tábla + -cska* → *táblácska* (1804: Egy Szám vető tablátska [Borosbenedek AF; SLev.]), *tál + -cska* → *tálacska* (1623: ket kis vy kannaczka es egj Talaczka niomnak Lib. 8 [Kv; RDL I. 121]), *tallér + -cska* → *tallérocсka* (1704: még lévén száz tallérocскám, abból vöttem ki tízet [WIN 225]), *tarack + -cska* → *tarackocska* (1620: Az Chyath hazban Tarackochyka No. 1 [Kővár Szt; Borb. II]), *távol + -cska* → *távolacska* (1749: en mint hogj tavulotska voltam nem űsmerhettem kik légjenek [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17]) stb.

A kicsinyítő képzős származékok tovább is képezhetők, különféle szuffixumok járulhatnak hozzájuk, a szóalak felépítése: T + DIM + K. A kicsinyítő képzőt követő szuffixum általában szófajváltó. Leggyakoribb az az eset, amikor a kicsinyítő képzős származékból *-(V)n* képzővel határozószó jön létre: *bőv + -cske + -(V)n* → *bővecскén* (1738: itten az vetések igen szépek, essőis bővecскén kezdet lenni ugy az hovasokon hovacskák, melyeknekis gyakor hoharmati vadnak [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.]), *buta + -cska + -(V)n* → *butácskán* (1807: (A szökött rab) beszédjét ugy ejti, mint a' vastag nyelvűek tudniillik butátskán 's keményen, egyeb aránt folytában 's akadozás nélkül, bátran beszéllő [DLt 674 nyomt. kl]), *csinos + -cska + -(V)n* → *csinosacskán* (1736: Az ... udvarrol ... vagyon ... aditus ... Csinosotskán faragott ... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekély két vas Sorkokon forgó vas retesszel zarlodo gyalog ajtotskával egyetemben [Várhegy MT; CU]), *drága + -cska + -(V)n* → *drágácskán* (1756: Fyat falván levő kis portziotskájának nékem engedését az Aszszonynak, noha drágatskán, de meg is Szivemnek telyes háládatosságával köszönöm ... egész igyekezettel rajta vagyok, hogy hová hamarább meg Szerezhessem [Bonyha KK; JHbK XXIV/10]), *gyenge + -cske + -(V)n* → *gyengécskén* (1822: Vére el folyása miat Gyengétskén talaltam [KLev. 15]), *gyér + -cske + -(V)n* → *gyérecскén* (1813: egy Csűr vagy szekér szín, az oldalai sóvénnel gyéretskén bē fonva [Koronka MT; Told. 18]), *hossz + -cska + -(V)n* → *hosszacskán* (1739: a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révészék égy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V]), *ifj + -cska + -(V)n* → *ifjacsकán* (1629/1676: Nagj Erdélyi Miklos is megh halvá(n), igen Ifiacská(n) maradott Bátyá(m) [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly vall.]), *jó + -cska + -(V)n* → *jócskán* (1715: némellyek nékem jocskán adossok [BSz; JHb I/23]), *kemény + -ke + -(V)n* → *keményкén* (1736: Tőmlecz Tartoi kötelességheis kénszerítetté hogj keményкén visellye magát, az elegy belegy személlyekből allo Rabokhoz

[Kv; Tjk XV/12. 5]), *késő* + *-cske* + *-(V)n* → *későcskén* (1718: enjim let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviállyak, de későcskén érkezvén kevés Szüretemen vagjok occupatus [Postelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]), *magas* + *-cska* + *-(V)n* → *magasacskán* (1700: ha pedig magossacskán kötődik az gát ugy híszszűk hogy nem lészen kára nélkül Vas Daniel Ur(am)nak [Dob.; WassLt]), *meleg* + *-cske* + *-(V)n* → *melegecskén* (1843: a fűszereket mustba meg főzve, melegecskén be önteni a hordóba [KCSl 13]), *mély* + *-cske* + *-(V)n* → *mélyecskén* (1864: a' porondköves hegy méjjeccskén be van vágva [Váralmás K; KHn 316]), *nehéz* + *-cske* + *-(V)n* → *nehézecskén* (1755: Klmes Asz(onyo)m eo Excellya ... egyedűl lévén, mostanáb(an) ide bé, nehézetskén tölti idejit [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből]), *nyers* + *-cske* + *-(V)n* → *nyersecskén* (1855: Én se kértem ... nyersecskén nyilatkozni [Újfe 283]), *rég* + *-cske* + *-(V)n* → *régecskén* (1712: nem emlekezem jol rea mivel regczken volt [Dés; Hr 6/28]), *rossz* + *-cska* + *-(V)n* → *rosszacskán* (1809: Czitrom árulo Tarsa rosztatskán lévén le fekszik [Dés; DLt]), *sok* + *-cska* + *-(V)n* → *sokacskán* (1738: ittenis hagymázban sokacskán kezdettek betegeskedni egy nehanyon holtakis meg [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]), *szép* + *-cske* + *-(V)n* → *szépecskén* (1710 k.: Az kész pénzen kűlis hólmí naturalétok gyűlt öszve nállam szépetskén [CsV]), *távol* + *-ka* + *-(V)n* → *távolkán* (1657: Erre én a fejedelemmel ugyan pironगतó kemény szókkal is írtattam, de addig halogatá, hogy az ellenség is megértvén ugyan az én szerencsi földvárnál lételemet is, igyekezik vala reám júni, de azonban nyelvet fogván az Ibrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helynek alkalmatosságának, rossz vigyázásának és tőlem is távolkán lételeének [KemÖn. 257]) stb. Jóval kisebb számú példa van más képzővel létrejövő származékokra: *-nyi*: *boglya* + *-cska* + *-nyi* → *boglyácskányi* (1732: Egy mezei buglyácskányi^a [Göcs MT; Berz. 15. XXX/7. – ^aTi. a széna]), *folt* + *-cska* + *-nyi* → *foltocskányi* (1808: az Szekely Györgytől acquirált kitsin fotostskányi (!) Joszag 11 Forintal acquiraltatot es ... az 11 Forintal vasarlot Joszagotska az Szekely Boldisar kezére ment [Harasztos TA; Borb. II]), *öl* + *-cske* + *-nyi* → *ölecskényi* (1784: installünk az Urnakis hogy a sz: Eccla tsak egy ölötskeni szelessegű^a penzünkert adgyon [Kőrispatak U; Pf. – ^aTi. földet]); *-júl-jű*: *(két)remek* + *-cske* + *-jű* → *kétremekecskéjű* (1719: Egy huszan ött remekből allo nyak szorito rubintos. Egy husz remekből allò huszan néj smaragdos nyak szorito két remekecskeu [WassLt Wass Dániel saját kézzel írt inv.]), *odor* + *-cska* + *-jű* → *odrocskájú* (1722: egy közönséges két odrocskájú Csür [HSzj odor al.]); *-nként*: *apró* + *-d* + *-nként* → *apródonként* (1584: az mit hozza kezdeh aprodonkenth Jomodon felúette rezeth es elmenth [Kv; Tjk 4/1. 292]); *-nként* + *-i*: *apró* + *-d* + *-nként* + *-i* → *apródonkénti* (1837: az a felett fekvő meredek hegyek aprodonkénti le le sülyyedezezések [Dés; DLt 631]); *-beli*: *jóság* + *-cska* + *-beli* → *jóságocskabeli* (1581: wagion az Sohoz tartozo hawas

allat egy nagy kazalo mezzeó ... az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele mwhebe (!) walo fakkal ... barmokotis ott tart-hatta [Gyf; Törzs Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez]); -dég: kicsi + -d + -dég → kicsiddég (1638: latam az ladat hogi egi kiczidegh fel uala szakadva az sarka [Mv; MvLt 291. 123b]); -ll: kicsi + -d + -ll → kicsidell (1763: ha a ket Sézás Lo nagjab let volna ugjan ada Sűtném mast Tudi (!) Sigmand Urnak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]); -ít: kicsi + -d + ít → kicsidít (1690: Ha az károkat kicsiditene ... mondja azt reá, hogy ... ha vala holott valamit fizetnekis tsak semmi, őtőd, hatod, meg tized reszet sem adgyak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]); -ség: kicsi + -d + -ség → kicsidség (1795: Ferentz eő kegyelmét tudom kicsidségétől fogva, hogy szolgált [Ozsdola Hsz; HSzjP Ito Mihály (70) gy. kat. vall.]); -szerű: nagy + -cska + -szerű → nagyocskaszerű (1791: Egy nagyotska szerű Káv érlő avatég [Mv; MvLev.]).

Több olyan összetett szó van a SzT.-ban, amelyekben az első taghoz kapcsolódik a diminutív képző, a szóalak felépítése tehát: T1 + DIM + T2⁷⁴: ajtó + -cska + hely → ajtócskahely (1741: a padláson fenn ki bontottak egy régi ajtotska helyet [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]), árok + -cska + torok → árkocskatorok (1572: egy Arkochka Thorokban egy hathar kew wolt [Dés; DLt 184]), bársony + -cska + láda → bársonyocska-láda (1768: Barsonyotska Ládába talaltattak ... Könyvetskék 3 [Marossztyörgy MT; Ks 23 XXIIb]), borjú + -cska + bőr → borjúcskabőr (1757: 2 hitván bornyucska kicsin bőr adatot el [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.]), cáp + -cska + bőr → cápcskabőr (1684: Ez idej Czápocska Bőr nro 8. [Déva; UtI]), inas + -ka + köpönyeg → inaska-köpönyeg (1798: Vitt magával ell a' Kotsis egy Inaska köpenyeget és ugyan azon Inaskanak holmi fejérműit [DLt nyomt. kl]), jobbágy + -cska + zsellér → jobbágyocska-zsellér (1747: az Falu nem mind eő Ngaje mert az Szabad emberekből álló derékos Falu, hanem tsak udvarháza van eő Nganak abban az Faluban tiz tizenkét Jobbágjotska Sellérekkel édgýűt hozzá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]), kád + -cska + forma → kádacskaforma (1820: Egy talpon álló Cziráadás szélű, és viragos fedelű Nád méz tarto ... égy kádacska forma fedeles és ovalis figuraju más Nád méz tartó mind a kettő F. T. betűkkel jegyezve [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.]), láb + -cska + föld → lábacska-föld (1788: Vagyon a' Kőblős László ur udvara felett valo Hegyen kívül fetske farku Lábatska Föld [Melegföldvár SzD; SLt XLI]), leány + -ka + gyermek → leánykagyermek (1595: Az Adam Janos Swteo hazaban egi Arva leanka gyermeknek vettunk egi Czondorat f - / 32 [Kv; Szám. 6/ XIII. 34]), major + -cska + hely → majorocskahely (1776: egy kitsiny Majorotska helye [Mv; Told. 21]), patak + -cska + forma → patakocskaforma (1812: ez előtt is volt az én értékemre egy kis patakotska forma kis Maros Ág, de ez

⁷⁴ Ennek valószínűleg szemantikai oka van.

olly kítsín volt, hogy által lehetett lépni [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18a Petrutz György (70) jb vall.]), *tábla* + *-cska* + *forma* → *táblácskaforma* (1787: Vr Asztalára valo elegyes Sejemmel arannyal Ezüstel Táblatska formákra varrott Abrasz [M.fodorháza K; RLt]) stb.

A SzT. adatai szerint a kicsinyítő képző előtt állhat valamilyen más képző, a szóalak felépítése: T + K + DIM: *-ság/-ség*: *adó* + *-ság* + *-cska* → *adós-ságocska* (1733: hogy nékem se légyen semmi panaszzom, a mint hogy nem sok adósságocskaám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram [TKI Teleki Sámuel lev.]), *erős* + *-ség* + *-cske* → *erősségecske* (1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében^a [ETA I, 77 NSz. – ^aMv nagytemploma körüli erődítményben, a Kastélyban]), *föld* + *örök* + *-ség* + *-cske* → *földörök-ségecske* (1748: föld örökségecskéimet ... örökösön birhassák [Komjátszeg TA; AbN]), *gazda* + *-ság* + *-cska* → *gazdaságocska* (1793: azon alázatossan insztálok Nsgodnak gazdaságotskájok fojtathatásában Méltoztassék hozzájuk grátiát Mutatni [Kályán K; JF 36 LevK]), *hely* + *-ség* + *-cske* → *helységescske* (1744: A Lunka Kinyipa helységets két ... Gánya Petru birta ... s háza volt ott [Nagyalmás H; BK sub nro 181 Szidera Filip (58) jb vall.]), *költ* + *-ség* + *-cske* → *költségecske* (1675: Batjam vram; ha mi kölcségecskeje volna kglmednek valakinél mondana meg kgl [Szotyor Hsz; BLt]), *major* + *-ság* + *-cska* → *majorságocska* (1669: mihelt az kevés majorságocskaámnak takarítását ... hacsak valami részében is végezhetem, az jószág árának felvételéért bemegyek Kegyelmedhez [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]), *örök* + *-ség* + *-cske* → *örökségecske* (1660: Sas Balasnenak egy Darab eöörökségecskeje, itt Szárhegyen, az Eötsiuél, Orsolyauál Edgyütt [LLt Fasc. 152]), *remény* + *-ség* + *-cske* → *reménységecske* (1670: Gábor, hogy értett Ádámtól, nem kétem, mert éjjel-nappal csak együtt beszéltek, de nem hiszem, hogy az mi levelünk meritumát egészen megmondhatta volna Ádám is, mivel bizony maga sem tudta, az modalitások mutogatásául mit írt Rottel, kihez képest Kegyelmednek is csak in generalibus terminis kell nekik mondani, hogy vagyon nyujtva valami jobb reménységecske most, mint eddig volt [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]); *-s*: *barna* + *-(V)s* + *-cska* → *barnásocska* (1802: Püsokan Juon ... Barnásotska tiszta ábrázatu [DLt nyomt. kl]), *beteg* + *-(V)s* + *-cske* → *betegesecske* (1820: En regtől fogva betegesetske alloptottol vagyok [Mv; Borb. II. Mátyás Sámuel ügyvéd lev.]), *gaz* + *-(V)s* + *-cska* → *gazosocska* (1761: a' Rét nehol gazosotska lévén irtógattam ... egy Bogjatska szénára valot [Illyésva Sz; BfN 45/9 Brállya Maftyéj (48) zs vall.]), *hiba* + *-(V)s* + *-cska* → *hibásacska* (1785k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska, Alattomban ő is akaratosocska [EM XX, 503 Balás-kódex]), *puszta* + *-(V)s* + *-cska* → *pusztásocska* (1769: hogy ha munkát tétet eő Nagysága azon szőlőb(en) (: mint hogy pusztásotska^a :)

verificalodvan, menyi munka ment reá; aztis a szőlő mellé todván tartaz-(z)am meg fordítani éő Nagyságának [Ádamos KK; MbK IX. 39. – ^aTollvét-ség pusztásocska h.]), *rongy* + -(V)s + -cska → *rongyosocska* (1747: Egy Bibli-aja magyar de Rongyosocska [LLt 3. B]) stb.; -atlan: *szok* + -atlan + -cska → *szokatlanocska* (1798: Szokatalnotska a dolog^a [MNy XLVI, 157. Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttingából – ^aAz ifjú gr. Bethlen Elek hirtelen házassága]); -atos + -ság: *alkalm* + -atos + -ság + -cska → *alkalmatosságocska* (1689: N. Boer Thamas, és B. Péter Uraimék Proponálva(n) az eo Ngok Fogarasi Felső Székin Felső Venicei jóságokba(n) sokkeppe(n) valo meg bántodásokat, instaltak mi előttünk közönsege(n) azo(n): hogy az iránt valo háborgattatásokba(n) ha mi alkalmatosságocskával mi töllünk közönsege(n) lehetne az iránt valo succursusunkot ne denegalnok [Fog.; Szád]); -ás/-és: *elnyíl* + -ás + -cska → *elnyílásocska* (1793: az Uttza felől lévő Falnak a' Bót-hajtás végétől lett elnyílásatskáját tapasztalok [Kv; Pk 2]), *fi-zet* + -és + -cske → *fizetésescke* (1742: ä két szolgáló kevés fizetésesckéje esz-tendeig 17 forint [Kv; Aggm. C. 12]), *homlít* + -ás + -cska → *homlításocska* (1667: maga Monostori Uram egy homlításotskát megh fogván fel huza [Kv; RDL I. 148e Stephanus Fekete alias Szeots jur. centum vir Colosvari-ensis (67) vall.]), *ír* + -ás + -cska → *írásocska* (1632: noha k(ne)k ualazt irattam mind az által ket három szoual magamis ez reouid irasochkammal akaram kdet biztatni keöztunk ualo bekeseges alkalom es eggiesegh feleöl [Kv; Ks 41. D. 20 Lud. Bornemisza lev.]), *irt* + -ás + -cska → *irtásocska* (1643: Uagion egi iritasocjka [Szentsimon Cs; BLt]), *rak* + -ás + -cska → *rakásocska* (1763: Lattam Bereczki Gábornális Farkas Dombi fát jo rakásotskát egy vagy két teréből állót [Zágon Hsz; Szentk. Sam. Domokos (58) pp vall.]) stb.

Több olyan melléknévre és határozószóra van példa, amelyek alaktani felépítésében a középfok jele a kicsinyítő képző előtt áll⁷⁵, a szóalak felépí-tése: T + J + DIM: *alá* + -bb + -cska → *alábbacska* (1762: azon nevezetű helyy-ben allabbotska [Backamadaras MT; CsS]), *alá* + -bb + -d + -ka → *alábbadka* (XVIII. sz. e.: fele Szánto fold van alábbatka azon Sorba^a [AbN. – ^aTúr (TA) határában]), *bő* + -bb + -cske → *bővebbescke* (1768: Enyeden bővebbetske szü-ret volt [TLMiss.]), *durva* + -bb + -cska → *durvábbacska* (1821: Egy kisség dur-vábbatska ujj Kender Lepedők [Backamadaras MT; CsS]), *elé* + -bb + -cske → *előbbescke* (1767: Ugyon ott előbbescke oldalas Sovány helyyen ... széna fű [Kincsi KK; LLt Fasc. 129]), *fél* + -bb + -cske → *feljebbescke* (1732/1793: a' Szász ut mellett egy hold ... felyebetske egy fél ál [Albis Hsz; BartosLev.]), *fenn* + -bb + -cske → *fennebbescke* (1714: Váltó szántok ... Ugyantsak ot fennebbetske [Borberek AF/Mv; RLt O. 3]), *gazdag* + -bb + -cska → *gazdagabbacska* (1760: SzántoFöldekre, és Széna retekre nézve mellyik részre jutott jobban nem

⁷⁵ Ez (többek között) erős érv arra vonatkozóan, hogy a diminutívumot nem lehet egyértel-műen képzőnek tekinteni (l. bővebben a *Képző-e a kicsinyítő képző* c. alfejezetet).

tudjuk. De Marhásabb és gazdagabbatskák, és jobb Gazdák mentenk (!) Mlgos Groff Bethlen György Vr ö Nagys(á)g(ána)k [Somkútpataka/Kővár Szt; KS r. tanú vall.]), *hátra* + *-bb* + *-cska* → *hátrábbacska* (1813: Hátrébbotska az Erdő ... bütüjibe foglalt Keresztesi István is mint egy 16 vékásnyi helyet [Koronka MT; Told. 22]), *hosszú* + *-bb* + *-cska* → *hosszabbacska* (1803: (A ház) fedelire kének (!) még fel őlni hoszsuságúnál hoszsabbatska bükfa Dranitza 50 szál [Kőrösbánya H; Ks 108 Vegyes ir.]), *jó* + *-bb* + *-cska* → *jobbacska* (1699: edgyik^a ... jobbotska [O.csesztve AF; LLt Litt. C. – ^aBárka]), *jó* + *-bb* + *-d* → *jobbad* (1571: egy jo paripat keoztunk nem talalunk, lofeweknek sokaknak es keossegeknek is kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzettek [SzO II, 326]), *jó* + *-bb* + *-dka* → *jobbadka* (1694: Majorság-Szőlő ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.]), *késő* + *-bb* + *-cske* → *későbbecske* (1844: későbbetske vissza hozták Szőlősi Jozsit is [Torda; KLev.]), *kevés* + *-bb* + *-cske* → *kevesebbecske* (1730: az Portiot nem fizetők legyenek az elsőbb Classisb(an) mind egy iránt, Az második Classisbeliekre kevesebbecske Az 3dik Classisbeliekre a legszegényebbekre annális kevesebb [Dés; Jk 401b]), *kinn* + *-bb* + *-cske* → *kijebbecske* (1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tövissét, s nem örömet válna meg tőlle, de kéntelen, mert szegény; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelődni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával küllyebetske terjeszkedni, mert nem capax szegény feje ideis tovais figyelmezní [Celna AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]), *kis* + *-bb* + *-cske* → *kisebbecske* (1733: Egi borona kissebbecske [Kv; Pk 6]), *középnagy* + *-bb* + *-cska* → *középnagyobbacska* (1729: Egy közép nagyobbatska jukas úst [Tarcsafva U; Pf]), *lenn* + *-bb* + *-cske* → *lejjebbecske* (1796: Antiqua Populosa Sessio ... a Falu Derekánál lejjebbetske [Cikud TA; WassLt]), *magas* + *-bb* + *-cska* → *magasabbacska* (1819: Szolga Biro Buda Simon Ur állott fel egy magosabbatska helyyre [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28]), *messze* + *-bb* + *-cske* → *messzebbecske* (1782: (A föld) meszebecske vagyon [Kászonújfalu Cs; MvLev. Vegyes anyag 8]), *nagy* + *-bb* + *-cska* → *nagyobbacska* (1658: Kett Eőreg h lada Est f 1 d 60 Kett masfel singes lada Est f 1 Egy singes es mas nagiobaczka [Kv; KJ]), *nagy* + *-bb* + *-dka* → *nagyjobbadka* (1692: Apro Tekenő no. 4 nagyobbatka. no. 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13]), *olcsó* + *-bb* + *-cska* → *olcsóbbacska* (1739: Mlgs Gróff Fő-Ispán Urunk ő Ngának ígért 50. Köből Zabn(a)k penzen lejendő meg-vétettetésére, míg olcsóbbacska lészen a' zab, facultáltatik Hadnagy atyánkfia ő kglme [Dés; Jk 523a]), *rossz* + *-bb* + *-cska* → *rosszabbacska* (1735: Jo üres Meh Kosár nrő 151 Roszszabbatska Meh Kosár nro 7 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 10]), *sötét* + *-bb* + *-cske* → *sötétebbecske* (1807: Az Harmadik Kantza setétebbetske Pely [DLt 234 nyomt. kl]), *szép* + *-bb* + *-cske* → *szebbecske* (1747: a Hámhárnak edgyik rekeszszében

találtunk ... szebbetske buzát Cub: 3 metr. 3 [Spring AF; JHb XXV/88. 5]), *széles* + *-bb* + *-cske* → *szélesebbecske* (1754: az egész épületnek hossza 16 1/2 Szeless 3 öl és helyenn szelesebbetskeis [Uzdisztpéter K; CU]), *távol* + *-bb* + *-cska* → *távolabbacska* (1820: Thorda harmadfél postányi Kolosváron tul rakott uttal járhat, vagyon Gyalu távolobbatska [Bács K; KmULev. 2]) stb.

A kicsinyítő képzővel ellátott középfokú melléknév továbbképezhető, a szóalak felépítése: T + J + DIM + K: *bő* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *bővebbecs-kén* (1758: csak adgjon Isten bővebecskén mint Karkoban^a [TLMiss. – ^aBorokrakkó AF]), *hosszú* + *-bb* + *-cska* + *-(V)n* → *hosszabbacska(n)* (1700: Takarodot estve avval^a harangozzanak hosszabbacska(n) mint eddig [Dés; Jk 311a. – ^aA Dési Diószegi István adományozta kis haranggal]), *jó* + *-bb* + *-cska* + *-(V)n* → *jobbacska(n)* (1742: Az Orvosság vétel után jobacska(n) érzi magát [BálLt 1 Gyulaffi László lev. Bécsből]), *jó* + *-bb* + *-d* + *-(V)n* → *jobbadon* (1589/XVII. sz. *eleje*: az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert [Kv; KőmCart. 7–8]), *kemény* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *keményebbecskén* (1732: csag (!) éppen aszt láttam vona leg szükségesebbnek lenni, hogy az M: Ur ot létiben ő Nganak keményebbecskén szollat vona, és tanácsával is éltette vona a M: Ur, ő Ngát [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]), *késő* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *későbbecsken* (1670: jobb későbbecsken lenni az dolognak jól, hogy sem futva rosszabbul [TML V, 264 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]), *rég* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *régebbecskén* (1767: Az ide valo Possessor Urak közül mostanában, vagy régebetskenis a közönséges falu földiből ... mennyit fogtanak fel? [K; JHbK XLVIII/1. 8 vk]), *rossz* + *-bb* + *-cska* + *-(V)n* → *rosszabbacska(n)* (1728: Az Feleségem ... csak nem épülhet ki nyavalyájából, ha három négy nap jobbacska(n) vagyon, megint három nap rosszabbul ... most megint tegnaptol fogva rosszabbacska(n) vagyon [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]), *szép* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *szebbecskén* (1748: miolta Ferenczi Uramhoz ment férjhez, az ólta maga szebbetsken jár, mint az előtt [Torda; Borb.]), *szép* + *-bb* + *-dke* + *-(V)n* → *szebbedkén* (1670: Uram, én nem bánnám, bár maga írna, mert talám még valamivel kevesebbet írna, csak írna egy kevésbé szebbedkén, ne kellettnek oly főtöréssel elolvasnom [TML V, 5 Nalácz István Teleki Mihályhoz]), *széles* + *-bb* + *-cske* + *-(V)n* → *szélesebbecsken* (1733: Minthogy az hegy teteje felé meg rövidult az láb, potoltuk azzal hogy szelesebbetsken mertük fellyül, mint aláb [Kiskerek AF; JHb XXVI/44]) stb.

Egyetlen olyan kicsinyítő képzős származék van a SzT. adatai között, amelynek alaktani felépítésében a középfok jele követi a kicsinyítő képzőt: T + DIM + J + K: *távol* + *-ka* + *-bb* + *-(V)n* → *távolkábban* (1663: Kérem, tovább is ha mit érthet, tudósítson, távulykábban lételemben is [TML II, 614 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]).

IV.6. A kicsinyítő képzők produktivitása

IV.6.1. A produktivitás fogalma

Bármely nyelvben egy képző akkor tekinthető produktívnak, ha új szavak hozhatók létre vele adott szintaktikai és szemantikai feltételek között. A képzőproduktivitas szorosan összefügg a képzőjelentéssel, ugyanis termékeny képzésnél a képzett szó jelentése mindig kompozicionális: 'tő' + 'képző' (Keszler 2000: 309, Ladányi 2001: 236). Ha egy képzett szó lexikalizálódik, nem jelenti azt automatikusan, hogy nem produktív képzésmóddal jött létre, hiszen a produktivitásnak nem kizáró kitérője az, hogy a származékok nem lexikalizálódhatnak. Egy képző akkor veszti el produktivitását, ha a nyelvi rendszerben egyetlen új származék sem hozható létre vele. Tehát a képzőproduktivitas a diakroniában értelmezhető fogalom: ahogy egy képző belép a nyelv képzőrendszerébe, egyre több származékot hoz létre, ezáltal produktivitása növekszik, majd bizonyos származékokban megállapodik (amelyek lexikalizálódhatnak is), fokozatosan elveszti produktivitását, nem hoz létre új származékokat. Előfordulhat viszont, hogy egy lexikalizálódott származék képzőjével új szavak alkothatók, ennek értelmében nem lehet azt állítani, hogy ha egy képző lexikalizálódott szóalakban szerepel, nem produktív.

Tágabb értelemben vett produktivitásról abban az esetben beszélhetünk, ha egy szabályba foglalható nyelvi minta korlátozás nélkül használható új nyelvi formák létrehozására (Ladányi 2001: 232).

A természetes morfológiában a produktivitas skálázható fogalom. Annak függvényében, hogy a képzésmód mekkora nehézségeket képes leküzdeni, kisebb vagy nagyobb a produktivitása. Vagyis: minél nagyobb nehézségek ellenére is képes működni egy bizonyos képzésmód, annál termékenyebbnek tekinthető (Ladányi 2001: 234). Ennek alapján a termékenységeknek a következő fokozatai különíthetők el:

1. Legproduktívabbak azok a képzésmódok, amelyekkel az idegen szavakat is rendszerbe lehet illeszteni.

2. A következő fokozatot azok a képzésmódok képviselik, amelyek az eredetileg is megfelelő tulajdonságokkal rendelkező vagy már beilleszkedett idegen szavakon végezhetőek, ugyanis az ilyen szavakkal kapcsolatban – mivel már a rendszer részei – nem merülnek fel nagy nehézségek.

3. Harmadik nehézségi fokozat az, hogy az adott képzésmód működik az illető nyelvben keletkezett rövidítéseken, betűszavakon.

4. A negyedik fokozatot a képzésen belül egy másik alosztály irányába való elmozdulás képviseli.

5. A legalacsonyabb fokozat az, ha a képzésmód működik az adott nyelvben keletkezett neologizmusokon (i.m. 237–8).

A kicsinyítés mint az evaluatív morfológia vizsgálati tárgya a legproduktívabb képzésmódokhoz tartozik, sőt az inflexiók eljárásokhoz hasonlóan és szemben a tipikus derivációs folyamatokkal⁷⁶, valószínűleg teljesen produktív (Bauer 1997: 551).

A *-cskA* és *-kA* képző produktivitásának mértéke a természetes morfológia kritériumrendszere alapján a következő táblázatban foglalható össze (Ladányi 2007: 156–157):

		<i>-cskA</i>	<i>-kA</i>
1.	idegen szavak beillesztése	–	–
2.	beillesztett idegen szavakon	<i>blog-ocska,</i> <i>lúzer-ecske</i>	<i>*blog-ka,</i> <i>lúzer-ke</i>
3.	rövidítéseken, betűszavakon stb.	<i>kft-cske,</i> <i>tsz-ecske,</i> <i>sztk-cska,</i> <i>maszek-ocska</i>	<i>?kft-ke,</i> <i>tsz-ke,</i> <i>?sztk-ka,</i> <i>?maszek-ka</i>
4.	alosztályváltás az érintett képző javára	<i>nagynéni-cske,</i> <i>csoki-cska,</i> <i>öcsi-cske (a</i> <i>nagynéni-ke,</i> <i>csoki-ka, öcsi-ke</i> <i>mellett)</i>	<i>*fröccs-ke vs.</i> <i>fröccs-öcske</i> <i>*kapá-ka vs.</i> <i>kapá-cska</i>
5.	magyar alapszavakon		
a.	potenciális alapszavakból (intermediate false steps)	<i>?fogyás-osdi-cska</i> <i>?tornáz-dá-cska</i>	<i>?fogyás-osdi-ka</i> <i>*tornáz-dá-ka</i>
b.	lexikai akadályozódás ellenére aktualizálódó potenciális alakok	<i>*járó-cska,</i> <i>*nyaló-cska,</i> <i>*ülő-cske (a járó-ka,</i> <i>ülő-ke mellett)[†]</i>	<i>*fogó-ka, *bújó-ka,</i> <i>*főző-ke (a</i> <i>fogó-cska,</i> <i>bújó-cska, főző-cske</i> <i>mellett)</i>
c.	potenciális szavak nem standard aktualizációi	<i>bosszú-cska</i>	<i>vendég-ke</i>
d.	összetett morfológiai szerkezetű magyar neologizmusokból	<i>másoldá-cska,</i> <i>?elnökösdi-cske</i>	<i>*másoldá-ka,</i> <i>?elnökösdi-ke</i>
e.	nem összetett morfológiai szerkezetű magyar neologizmusokból	<i>puff-ocska</i>	<i>*puff-ka</i>

⁷⁶ L. bővebben a *Képző-e* a *kicsinyítő képző* alfejezetet.

f.	régóta elfogadott, már hagyományosnak tekinthető szavakból	<i>asztal-ocska,</i> <i>szék-ecske,</i> <i>gép-ecske</i>	<i>asztal-ka, *szék-ke,</i> <i>*gép-ke</i>
g.	a derivátum létrejöttét idegen szó motiválja	?	<i>Fontos-ka (kisasz-szony)</i>

[†] „A lexikalizálódott jelentésű alakok rögzítettek, esetükben (azonos jelentésben) egyik irányból sincs felcserélési lehetőség.” (Ladányi 2007: 156).

A táblázat tehát azt mutatja, hogy mindkét kicsinyítő képző produktívnak mondható a mai nyelvben. Bár idegen szavak beillesztésében nem vesznek részt (a kicsinyítő képző általában nem viselkedik honosító képzőként), a nyelvi rendszerének részévé vált szavakon viszont már mind a *-cska*, mind a *-ka* megjelenhet. Rövidítések és betűszók diminutivizálásában a *-cska* egyértelműen részt vesz, a *-ka* is elképzelhető, de a Ladányi által vizsgált korpuszban nem fordult elő. A *-cska* produktivitását az is alátámasztja, hogy – a kapcsolódási szabályok szerint – *-ka* képzőt preferáló alapszavakból is létrehozható diminutivizált származék *-cska*-val. A fordított irányú elmozdulásra viszont nincs példa. A neologizmusok kicsinyítésére általában nincs sok példa. A potenciális alapszavakhoz (5: a–e) kapcsolható kicsinyítő képzők kiválasztását szintén a kapcsolódási szabályok irányítják. A régóta elfogadott és már hagyományosnak tekinthető szavakból mindkét képző hoz létre származékokat, viszonylag kevés esetben járulhat mindkét képző ugyanahhoz az alapszóhoz.⁷⁷ A derivátum létrejöttének idegen szó általi motiváltsága fordításokban figyelhető meg leginkább: pl. egy más nyelvből fordított mese szövegében megjelenik a táblázatban is idézett *Fontoska* név, amely aztán más szövegkörnyezetben is elterjedt.

A táblázatban szereplő adatok alapján az a következtetés vonható le, hogy a mai nyelvben a *-cska* kicsinyítő képzőnek nagyobb a produktivitása, mint a *-ka*-nak, de hangsúlyoznunk kell, hogy ennek gyakran fonetikai okai vannak.

IV.6.2. A kicsinyítő képzők produktivitása a SzT. adatai alapján

A SzT. adatai azt mutatják, hogy a *-cska/-cske* képzőnek a legnagyobb a produktivitása, szinte minden alapszóhoz kapcsolódhat: bármilyen névszó, sőt néhány határozószó mellett is megjelenik, használatát semmi nem korlátozza. Kicsinyít főnevet (pl.: *madzagocska* ‘spárgácska, kötöcske’ jelentésben 1584-ből: Angalit Razman Palne vallia, Ez hus hagiabta ez Minapi-ba meg betegeswlek, hiwan hozzam Zabo Catot, es megh kene, vegre fel

⁷⁷ L. a Több kicsinyítő képzőt felvevő szavak c. alfejezetet.

keonniebedem, Es mikor hazamat seprenem, Az kemencze Alat talalek egy darab sot, es három Mazagal vala Altal keoteozve rajta, ige(n) Zep feier So vala, es az három mazagochkan harmincz keotes és chomo vala [Kv; Tjk IV/1. 217] stb.), melléknevet (pl.: *magasacska* 'nem nagyon magasra készített' jelentésben 1766: a Szegeletben Magosotska ... régi Kementze [Hosszútélke AF; Kath.]; 1806/1818: 1 Fiókos tükör magassotska [Mv; Told.]; 1823–1830: Az első ülés vagy on benn a kocsi fenekében, a második középben az ajtónál, s ezek mind eléfelé fordulva, az harmadik ülés vagy on a középsővel szemben, ezeken kívül az első bakon volt még egy magasocska ülés [FogE 253–4]; 1833: Magossatska Tűz helj [Nyárádsztanna MT; Mv-Lev. 8]), határozószót (pl.: *feljebbecske* 'fennebbecske, fentebbecske' XVII. sz. köz.: (A földnek) vicin(usa) ... kívül a Gáton felyül mindjárt az Uraság Diszno Dinnyének fogott földje felyebbetske a' kerülőjében ... a réája rugo Földek vége [Mezőbánd MT; Wass]; 1754: az Utrumb(an) Specificalt Sz. földet Vládék ... fogtak volt fel tövisből es gyeptől Koszta Mihally is rajtak feljebbetske belé szurta volt magát [Erdőalja KK; Ks 39/XI. 11]), de névmást is – igaz, hogy főnévi jellegű használatban – (pl.: *amicske* 'amennyicske, amennyikő' 1644/1785: az Ur Isten ... az én Szerelmes Attyámfiát Nyagu Borbárát rendelte Házas társul ... Haza Törvénye szerint a micském van nagyobbára velle együtt szerezvén ötet illetné [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.]) és számnevet (egyetlen példa van rá a SzT.-ban: *egyecske*, főnévi használatban: 1721: alazatoson még szolgálom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sérteseckét küld ézen meszt le vivő talyigan tavaj nēm busitotam az Mlgos Urat mivél vot de most égyecket őletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind egy falatig el fogot (!) [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]).

A *-ka* kicsinyítő képző produktivitása kisebb, mint a *-cska* képzőé, megjelenését bizonyos alapszavakon blokkoló szabályok korlátozzák. Például nem jelenik meg egyszótagú, valamint *a/e* végű szavakon.⁷⁸ Vannak viszont olyan tövek, amelyek (az utolsó hang függvényében) a *-ka* képzőt kedvelik. Ilyen például az *asszonyka*, jelentése: 'asszonyocská', 1582-ből: Mikor Menne az Ló és az Azzonyka Gereznaiaban vthanna siethe, Az gereznatole vag miteól vg Jyede meg az ló es ug Ruga fel [Kv; Tjk IV/1. 114]; *kisleányka* 'leányocská' jelentésben 1583-ból: Vaida Andras vallia hallomasal ... hallotta ezt(is) Biro Mihálnak es Mostany feleségeol hogy kialtotta az vchan Biro Mihál feleól hogy Az kis leankan kapta volna az vrat [Kv; Tjk IV/1. 140] stb.

Ezzel szemben vannak olyan kicsinyítő képzők is, amelyek már a 16–19. században sem mondhatók produktívnak, a SzT.-ban is csak egy-egy származékban jelennek meg. Például: a *-csa* képző (amennyiben nem

⁷⁸ Erről bővebben l. a *A kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályai* c. alfejezetet.

hangátvetésről van szó) a *gyermekcsében*, az adalék 1688-ból való: Egy itt quartelyozo Lutheranus Németnek, recens natus, és ige(n) beteg gyermekcséjét ... meg kereszteltem [Bethlen kör. SzD; UtI]; az *-óc* a *gyerkőc*ben 1838–1845-ös adalékban: jární kezdett a gyerkőc [MNyTK 107]; az *-őce* a *gyerkőcé*ben szintén 1838–1845-ös adalékban: Prunkuj, porunkuj” (: a román „prunk, prunkuc=gyerkőcével egyeredetű”) [MNyTK 107] stb.

Összefoglalásként egy képzésmód akkor tekinthető termékenynek, ha a minta alapján tetszőleges számú szemantikailag transzparens új szó hozható létre, a SzT. adatai alapján az erdélyi régiség produktív diminutív képzője a *-cska/-cske*.

IV.7. Kicsinyítő képzők és az alaptag szófaja

Valamely képző, illetve szóképzési mód alapvető jellemzői közé tartozik, hogy milyen szófaji kategóriába tartozik az az alapszó, amelyhez a képzési folyamat során valamely képző járul, valamint az, hogy a képzési folyamat eredményeként létrejövő derivátum milyen szófaji kategóriába sorolható (Ladányi 2007: 69). A produktív képzők alapvetően csak a nagy lexikai kategóriákba⁷⁹ tartozó szavakhoz járulhatnak.

Laurie Bauer (1997: 533–575) egy hierarchiát állapított meg arra vonatkozóan, hogy milyen szófajú tövekhez mennyire jellemzően járulhat diminutív toldalék. Ennek értelmében a hierarchia csúcsán a főnév áll, a következő szinten a melléknév és az ige⁸⁰, a harmadik szinten a határozószó, számnév, névmás, indulatszó, a legalsó szinten pedig az utalószók állnak (Bauer 1997: 540). Ez kis mértékben tér el az Ettinger által megállapított hierarchiától (1974: 162), amelyben a legmagasabb szinten a főnév áll, ezt követi a melléknév, harmadik szinten a határozószó és az ige, majd a névmás és legvégül az indulatszó. Mindkettőre érvényes, hogy minél lennebb haladunk a hierarchiában, annál kevésbé jellemző a kicsinyítés.

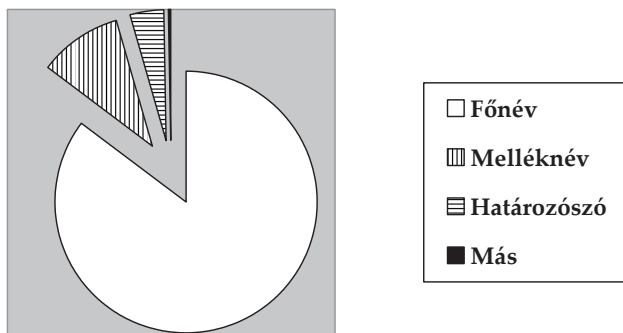
Ha egy – a magyar nyelvre – érvényes hierarchiát próbálnánk megállapítani, meglehetősen más eredményre jutnánk: a Bauer- és Ettinger-féle rendszerrel abban egyezne meg, hogy a legfelső fokon a főnév áll, ezt követi a melléknév, alsóbb szinten a határozószó, majd a névmás és a számnév (ez utóbbi kettőhöz ma már nem produktív módon kapcsolódik⁸¹), illetve a hierarchia legalján az ige, amely a magyar nyelvben csak nagyon

⁷⁹ Nagy lexikai kategóriának (major lexical category) a főnevet, az igét, a melléknevet és a határozószót tekintik (vö. Ladányi 2007: 69).

⁸⁰ Megjegyzendő, hogy ezt a hierarchiát egy több nyelvre kiterjesztett vizsgálat eredményeként állította fel.

⁸¹ „Az alapszófajokat helyettesítő szófajokba tartozó szavak, azaz a névmások közül a főnévi és melléknévi névmások ragozhatók, de nem lehetnek produktív képzési szabályok bemenetei.” (Ladányi 2007: 70)

2. ábra. Az alapszó szófaja

korlátozottan, kizárólag gyermekorientált beszédhelyzetben fordulhat elő. A többi szófaji kategória pedig teljességgel hiányzik a hierarchiából.

Ennek értelmében a kicsinyítő képzők a denominális névszóképzők egyik népes csoportjaként, elsősorban főnévi alaptagon termékenyek, bár – mivel a kicsinyítő képzős mellékneveknek vannak rendszeres pragmatikai funkciói – ezeknek a pragmatikai funkcióknak a betöltéséhez a megfelelő mellékneveket elő kell tudni állítani (Kiefer 2003: 102), tehát ez a szófaji kategória is gyakran kicsinyíthető. A SzT. adatai viszont azt mutatják, hogy lényegében (ha nem is teljesen produktívan) járulhatnak bármilyen névszóhoz, valamint a fokozható határozószókhoz is.

Az egyes szófaji kategóriákba való tartozás a szóképzési szabályokban előforduló korlátozásoknak⁸² csak egyik típusát jelentik, „vagyis a megfelelő szófaji kategóriába való tartozás szükséges, de nem elégséges feltétele annak, hogy egy szóból egy adott képzésmóddal a megfelelő derivátumot létrehozassuk: a szóképzési szabályok nem működhetnek az adott kategóriába tartozó szavak bármelyikén” (Ladányi 2007: 71).

A SzT. eddig megjelent 12 kötetében összesen 1516 diminutív képzéssel létrejött származék található. Ezek alapszófájának százalékos megoszlási aránya a következő: 85,30%-a főnév, 10,04%-a melléknév, 4,27%-a határozószó, 0,35%-a más (l. 2. ábra). A *más* kategóriába konkrétan egy diminutív képzésmóddal létrehozott számnév (*egyecske*), valamint két névmás (*amicske*, *annyicska*) tartozik. Szintén ide soroltam azt a két igét, amelynek a morfológiai felépítésében kicsinyítő képző is szerepel, bár ezek voltként diminutívummal ellátott melléknevek, s ezekhez járul az igeképző (*kicsidell*, *kicsidít*).

⁸² Más korlátozástípusra vonatkozóan l. később.

IV.7.1. Kicsinyítő képzős főnevek a SzT.-ban

A SzT. kicsinyítő képzős címszavai azt mutatják, hogy ezek a képzők elsősorban főnevekhez járulnak, a Bauer- és Ettinger-féle hierarchiáknak megfelelően.

Többek között a következő főnévi alaptagú kicsinyítő képzős származékokra találunk példákat a SzT.-ban⁸³: *acélláncocska* (1668: Egy kis fekete Aczel Lanczoczka [Mk Kapi György lelt.10]), *ágyneműcske* (1791: Néhai Lukáts Mihálynénak meghalálózásakor maradot ... valami ágyneműtskéje [Déva; Ks 79. XXVI. 8]), *általagocska* (1585: Regy zokas zeren az Atalagochkanak feneket ky wagattak volna es a' bort a feoldel emesztettek volna megh [Kv; Tanjk. I/1. 7]), *bárdocska* (1679: Sindelyezéshez valo régi bárdocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 72]), *birodalmacska* (1678/1638: jlilik azért ... magokra igen vigiazniak ... kiket közületek ... Ez Erdelj Birodalmocskaban Is(ten) megis tovabra tartvan helheztet, s, helheztetet [Ks Kornis Gáspár kezével]), *csákányka* (1634: Kerekes Ianos ... ki ragadva(n) cziakankajat monda: Ez az en Atyamfia, megh lattia ki bant [Mv; MvLt 291. 2b]), *csirkécske* (1760: Azonban ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, őtt Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacsát és ez oraig Annját szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.]), *csontládácska* (1674: Vagyon egy kis Csont ládácska melyben vagyon oh pénz és egy Nihány tallér [Beszt.; Wass 72/6]), *darabontházikó* (1744: boronafából rakott kis ded Darabont háziko Sendelj fedél alatt [LLt Fasc. 67]), *előruhácska* (1576: Egy eleo Rwhachkaro walo zederies Aranyas zel mynth egy Syng [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13a]), *énekecske* (1808: Igen nagyon emelné betsületét nyelvünk(ne)k az is, ha ahoz értő emberek szednék Nemzeti nyelvünkben lévő szebb szebb Eneketskéket [Kemény, Coll. Manuscr. Tom. XXX. Varia XII]), *erkélyke* (1692/1737: Szen Peteren az Imátkozo Erkelykéb(en) ... látom az Asztalotskáján sok külöm külöm arany műveket [Szilágycseh; EMLt]), *faedényecske* (1742: egy fa edényetskéb(en), hat darab fülbe valo gombok és egy ezüst gyűrű [Kisborszó SzD; TL. Kifor fam. lelt. 42]), *fazekacska* (1696: Volt ennekem ... egy egy keves penzem fazekacsokban [Dés; Jk]), *fejszécske* (1812: Egy Fejszétske ... égy jobbatska fejsze [M.gyerőmonostor K; KCsL 11]), *fenyőajtócska* (1742: mentünk fel ... törpe fenyő Ajtotskán [Pókafva AF; JHb XXV/58]), *feredőházacska* (1629: iutot ... Egy Boltos konyha feredeo hazaczikaual Egiwtt [Kv; RDL I. 132]), *fésűcske* (1729: Az árvák számára valo kús fésűcskéért d 6 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1]), *fogadócska* (1799: a' Kerei^a Hágó innesső allyáb(an) valo Fogadon innétvalo Fogadotskával szemben bé érték [Dés; DLt. – ^aA Kérő (SzD) határában levő]), *galléroc-*

⁸³ Kötetenkét 5–5 példát emelek ki.

ka (1576: Egy kamoka hímél waroth kys galerochka [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]), *hibácska* (1772: ezen Malomnak, a' mint láttam, némely apro hibátskái vadnak [Ádámos KK; JHb LXVII/2. 313]), *hordócska* (1645: egj kis hordoczka is uala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]), *imádságoskönyvecske* (1596: In 16. Imatsagos keonywechke Nemetewl [Kv; RDL I. 65]), *ingvállacska* (1629: Egy hitua(n) Jng vál ... d. 50 Más, Egi hitua(n) Ingh vállaczika ... d. 10 [Kv; RDL I. 132]), *juhocska* (1599: Iffiú koromba(n)is volt Juhoczkan es ott a' taiban tartottak neha [UzT Antonius Thorniau de Zataloka (!) (60) pp vall.]), *kádacska* (1594: Az Somlioy maior hazban ... Soos viznek walo kadachka vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–7]), *kalánocska* (1700: Harom fejer kis kalánocska [Hr 1/20]), *kancsócska* (1698: edgj zöld kancsocska [Kóród KK; LLt Fasc. 72]), *kehelyecske* (1728: Egj on kehelyetske Brassai Kis Gjörgine Collatuma [Gidófv Hsz; SVJk]), *kisasztalka* (1756: Négj szegeletű kis Asztalkák [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]), *kocsicska* (1710 k.: Ratisbonában mű egy kocsicskát fogadánk ketten, Norimbergáig, alkudtuk két tallérban [BÖn. 571–2]), *kosaracska* (1773: egy kűs kosárotskába belé tette [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69]), *ládacska* (1647: Egj hitvan Ladaczka holmi dib dab egyetmasnak valo [Marosillye H; Vlt 55/5415]), *lepedőcske* (1738: Egy elegyes sellyemmel varrott lepedőcske [DobLev. I/171]), *lövőbástyácska* (1664: az csonka bástya végében csináltatott egy kis lövő bástyácskát^a [TML III, 95. Katona Mihály Teleki Mihályhoz – ^aKőváron]), *majorocskahely* (1776: egy kitsiny Majorotska helye [Mv; Told. 21]), *malmocska* (1736: építhet ... azon Patakon egy Malmotskát [CU]), *marhapajtácska* (1778: egy egy Marha Pajtátskát vagy egy kis Gabonásotskát tsináltak [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1]), *medálacska* (1668: Egy kis Medaloczka Zomanczos smaragd benne [Mk 10 Kapi György lelt.]), *méheskertecske* (1736: ezen Méhes kertetskének ajtaja tsak Sövényből valo [CU]), *mosdócska* (1615: Egj Teörreödeözeöt Sarga mosdochka f – d. 12 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]), *nyársacska* (1750: egj vas kalány, vas fogó s egj kis Nyársotska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]), *oldalbastyácska* (1694: Az Kapun belől Balkez felől egj oldal Bastyacska va(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.]), *ónpalackocska* (1634: Egy ohn palaszkoczka [Kv; RDL I. 105]), *órapárnácska* (1842: Csengettyű három rézből valok, két párnátskával ... égj ora párnátska [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.]), *osztovátácska* (1793: egy prém szövő rosz osztovatatska [TL Conscr.]), *ösvényke* (1751/1753: a' Falu azon két ösvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78]), *pakkocska* (1839: Dánielnének ezen pakotskát ... kérem, sietve juttassa át [Kv; Pk 7]), *patikaládácska* (1698: Patika ládacska vagy iskatulya [MNY XXXVIII, 206]), *rámácska* (1656: Az fal mellett egj darab deszka polcz jvegh ablakhoz valo ramaczkák nro 6 [Fog.; UF II, 162]), *részjóságocska* (1582: Az eo Rez Ioszagoczikajat ... Varadi Pal deaknak es Az eo felesegenek ... ada eoreok aro(n) [Mv; BálLt 55]), *rudacska* (1842: egy két

águ rudátskát találtam [Dés; DLt 916]), *sebforradásocska* (1805: a' bal Pofáján vagyon egy Seb forradásotska [DLt nyomt. kl]), *szalonnácska* (1589: Ket Zalonnachka, es egy darab [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]), *szapulókádacska* (1770: Szapullo kádatska [Esztény SzD; Told. 29]), *székecske* (1631: azon beleöl uagyon ... egy szekecsyke [Fog.; UF I, 401]), *szíjacska* (1719 k.: szerszámhoz valo darad szijatskak [LLt Fasc. 115]), *tafotavánkosocska* (1700: Egj Kis Kopot, Tengersizin Tafata vankosocska [Ebesfva; UtI]) stb.

IV.7.2. Kicsinyítő képzős melléknevek a SzT.-ban

Kiefer szerint (Kiefer 2003: 102) a kicsinyítő képzős melléknevek valamilyen pragmatikai funkciót töltenek be, jelentésük elszakad az 'alapszó + DIM' képlettől. A SzT. adatai viszont pontosan azt igazolják, hogy gyakran a kicsinyített melléknévnek nincsen különösebb pragmatikai funkciója.

Többek között ilyen példák vannak melléknévi alaptag kicsinyítő képzős származékára a SzT.-ban⁸⁴: *alkalmasocska* (1745: az vanyolohoz egy vedres üst, 1 vízmelegítő alkalmasotska [EMLt]), *alkalmatlanocska* (1755: (A) nagy házból ... két ajtó nyílik ... edjiken nyitanak s.v. az Arnyék székre, mellynek ajtója minthogy nintsen meg duplázva az házban lévő ágyhoz közel esvén; alkalmatlanotska [Ludesd H; BK sub nr. 1020]), *alkalmatossabbacska* (1768: meltoztassek Ngatok I(ste)nesen meg tekinteni Szegényeket, hogj ok is a szolgálatra is alkalmatosabbatskák lehessenek [Esztény SzD; Told. 5a]), *csekélyecske* (1825: Az Egerpataki Bosa Jóság tsekélyetske [DLev. XIV. 5]), *csorbácska* (1817: kívül ezen kis malmom vagyon még egy csorbátska also malom kő, melly nagy Szükségben adplicalható lenne [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 9]), *dagadtacska* (1836: a Gróf Kendefi féle kancza csíkonak hátulsó bal lába hasonló sértődést kapván ezis dagattocska [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár kezével]), *fejérecske* (1812: Misztrai Alexa ... fejéretske, kerek abrázatú [DLt 506 nyomt kl]), *feleske* (1754: Idvezult edes Anjától feleske Edjetmásokkal Vitéz Ersébethnek adatott Ládák [Gernyeszeg MT; TGsz 33]), *fiatalocska* (1797: Hargos magu Szilva fák Nro 203 ezek közül némelyik fiatalotskákis találatnak de nagyobbára régi meg vénhedettek [Kőrispatak U; Pf]), *gazdagabbacska* (1760: Szántó Földekre, és Széna retekre nézve mellyik részre jutott jobban nem tudjuk. De Marhásabb és gazdagabbatskák, és jobb Gazdák mentenk (!) Mlgos Groff Bethlen György Vr ö Nagys(á)g(ána)k [Somkútpataka/Kővár Szt; KS r. tanú vall.]), *gazosocska* (1761: a' Rét nehol gazosotska lévén irtógattam ... egy Bogjatska szénára valot [Illyésfva Sz; BfN 45/9 Brállya Maftyéj (48) zs vall.]), *hegyesecske* (1821: Monka (!) János ... hegyesetske orru [DLt 631 nyomt. kl]), *hiányosocska* (1798/1812: egy ujj, de héjánosotska Conscriptio [Msz; HG Conscr.

⁸⁴ Kötetenként 3–3 példát emelek ki.

222]), *hibásacska* (1785k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska, Alattomban ő is akaratosocska [EM XX, 503 Balás-kódex]), *keményecske* (1778: Jo az igen bádgyatt és álmodásba, hagymázba merült betegnek a' két szárok ikrájára ... Kovással és meg tört mustár maggal s' kevés etzettel tsinált keményetske téstztát kötni egy gallérni nagyságra, hogy verességet, vagy hojjagot szivjon [MvÁLt, Mátyus, Cons-San. gub. – L. Szini Karola kijegyzése]), *keményke* (XVIII. sz. köz.: ha szintén magok közt keményke szo eset vagy eshetettis [Nsz; Told. 2]), *keskenyecske* (1744: Zazor völgyin valami keskenjecske helylen [Vécke U; LLt Fasc. 67]), *kopottacska* (1803: Egy Sötét zöld festékű kopottatska rostélyos scriptorium szegeletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 1a]), *középnagyobbacska* (1729: Egy közép nagyobbatska jukas üst [Tarcsafva U; Pf]), *középnagyocska* (1829: Schütz Márton ... közép nagyotska termetű [DLt 977 nyomt. kl]), *magasabbacska* (1747: ezen katonáknak egyike ... köpczős és nem igen magos ... az másiknak ... borzos verés kalpagja ... nem éppen olyan erős Compactióju mint az más de anál magasabacska termetű [A.hagymás SzD; Ks 27/ XVIIb]), *magasacska* (1853: A hegy meredek és magasotska [Kv; KmULev. 4]), *mérgesecske* (1846: Annyi igaz hogy Ifj: Imre Mihály mérgehetske ember [Kakasd MT; DE 2]), *nagykorácska* (1750: A cinteremben vagyón egy tisztességes fábol épült fatorony, melyben vagyón két nagykorácska harang [Marosvécs MT; ETF 107. 22]), *nagyobbadka* (1644/1648 k.: egy Veres scarlat szűniegh nagiobbatka [Born. XXXVIII. 14]), *öregecske* (1685: Egy öregecske Réz üst [UtL]), *parasztocska* (1823–1830: Vettem volt már egy lovat ... E parasztocska kanca volt, de fiatal, sebes és iramló [FogE 282]), *piroska* (1846: teli piroska ábrázatu [KLev.]), *régicske* (1771/1817: Cseléd ház ... fedele régitske [Kardicsfva U; Mk Török-Rhédei transmiss.]), *romlottacska* (1806: Weress Samuel Ur ... kéntelenített ... egy fél Arkus Albat Subscribálni, mellyet Déakul akarván meg tenni Nevének első Sillabáját az S. leis írta, a' midön műk meg szollítottuk, hogy ... Magyarúl kellett Subscribálni, így oztan az S böi egy romlottatska Vét tsinált [Szék SzD; RLt O. 2 Kasza József keze írása]), *rongyosocska* (1747: Egy Bibliaja magyar de Rongyosocska [LLt 3. B]), *szebbecske* (1747: a Hámbárnak edgyik rekeszszében találtunk ... szebbetske buzát Cub: 3 metr. 3 [Spring AF; JHb XXV/88. 5]), *szegényecske* (1758: monda Udvar Istvánné Aszszonyom: Iuana ha süttöttél vólna adnál nékem egy Kis kenyeret ... mellyre én mondek: Jó szivel én Aszszonyom, tsak hogy bizony szegényetske a' kenyerem [Bethlensztmiklós KK; BK. Farkas Juana cons. providi Vintilla Petre (32) vall.]), *szelesebbecske* (1754: az egész épületnek hossza 16 1/2 Szeless 3 öl és helyenn szelesebbetskeis [Uzdisztpéter K; CU]) stb.

IV.7.3. Kicsinyítő képzős határozószók a SzT.-ban

A diminutivizálható szófajok hierarchiájának következő fokán azok a határozószók állnak, amelyek fokozhatók, és ezáltal szoros rokonságban állnak a melléknevekkel. A nem fokozható határozószók nem szolgálhatnak képzés alapszavául (vö. Ladányi 2007: 69).

A SzT.-ban szereplő határozószók két nagy csoportba oszthatók aszerint, hogy az alapszó már eleve határozószó-e, vagy pedig melléknévből képzett.

Az első csoportba tartozó határozószók alaktani felépítése: T + közefok jele + DIM: *alábbacska* 'lejjebbecske, egy kissé lejjebb' (1767: Ugyan abban a Sorban vagyon alábbatska a falunak közepe fele [Pocsfva KK; LLt Fasc. 129]), *alábbadka* 'lejjebbecske' (XVIII. század első fele: Rétetskéje ... van ... Petlendi Pusztá Falu helyen^a az elébbenivel egj sorba alábbatka [AbN. – ^aTúr (TA) határában]), *feljebbecske* 'fennebbecske, fentebbecske' (XVII. sz. köz.: (A földnek) vicin(usa) ... kívül a Gáton felyűl mindjárt az Uraság Diszno Dinnyének fogott földje felyebbetske a' kerülőjében ... a réája rugo Földek vége [Mezőbánd MT; Wass]), *hátrábbacska* 'hátrácskább, egy kissé/vmivel hátrább' (1813: Hátrébbotska az Erdő ... бүтүйibe foglalt Keresztesi István is mint egy 16 vékásnyi helyet [Koronka MT; Told. 22]), *későbbecsken* 'egy kissé később' (1670: jobb későbbecsken lenni az dolognak jól, hogy sem futva rosszabbul [TML V, 264 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]), *kijebbecske* 'egy kissé messzebbre/távolabbra' (1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tövisset, s nem örömet válna meg tőlle, de kéntelen, mert szegény; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelődni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával küllyebetske terjeszkedni, mert nem capax szegény feje ideis tovais figyelmezni [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez]), *lejjebbecske* 'lennebbecske' (1796: Antiqua Populosa Sessio... a Falu Derekánál lejjebbetske [Cikud TA; WassLt]), *messzebbecske* 'kissé messzebbre' (1782: (A föld) meszebecske vagyon [Kászonújfalu Cs; MvLev. Vegyes anyag 8]), *távolabbcaska* 'messzebecske' (1810: Margita esik mint egy' ókőr szekérrel négy ora alat meg járható tavulságra, más hely Tasnádon (!), mely távulabbcaska vagyon [Pacal Sz; Ks 76. 444 Conscr.]) stb., illetve ritkábban T + DIM: *későcsken* '(egy kissé későre' (1718: enjim let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviálylyak, de későcsken érkezvén kevés Szüretemen vagjok occupatus [Postelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]), *messzezske* 'meglehető távolságban' (1747: a kaljániak Marhákat legeltettek ottan, de meszszezske lévén tölők egyet sem ismértem közüllök [Báré K; Székely lev. Supl. 28–39 Marosán Gligor (38) zs vall.]), *távolacska* 'kissé messzebb' (1728: mihellyen az Vrfi ... Czirmai nevű Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindjárast ä

Sertéseket lödözni kezdték, s még akkor az vrffi távulocska volt [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) j b vall.]), *távolkán* 'kissé távolabb' (1657: Erre én a fejedelemmel ugyan pironogató kemény szókkal is íráttam, de addig halogatá, hogy az ellenség is megértvén ugyan az én szerencsi földvárnál lételemet is, igyekezik vala reám júni, de azonban nyelvet fogván az Ibrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helynek alkalmazhatóságának, rossz vigyázásának és tőlem is távolkán lételének [KemÖn. 257]).

A második csoportba a melléknévből szófajváltó képző segítségével létrehozott határozószókat soroltam. Ezek alaktani felépítésében az – a klasszikus nyelvtanok által esetragznak (Keszler 2000: 218), az újabb nyelvelírások szerint szófajváltó képzőnek (Kádár 2007: 154) tartott – *-(A)n* toldalék közép- és felsőfokban a fokjel után áll, és foktól függetlenül a kicsinyítő képző megelőzi. Tehát a határozószók ezen csoportjában voltaképpen az történik, hogy a melléknév diminutivizálódik, majd ez a diminutivizált melléknév egy szófajváltó képző hozzáadásával határozószóvá válik. Attól függően, hogy alapfokú vagy fokozott melléknévhez járul a kicsinyítő képző, két csoportot különíthetünk el: az első csoportba tartozó határozószók morfológiai felépítése: *tő + kicsinyítő képző + szófajváltó képző*: *butácskán* 'kb. maflácskán' (1807: (A szökött rab) beszédjét úgy ejti, mint a' vastag nyelvűek tudniillik butátskán 's keményen, egyeb aránt folytatban 's akadkozás nélkül, bátran beszéllő [DLt 674 nyomt. kl]), *csinosacsán* 'szépecskén' (1736: Az ... udvarrol ... vagyon ... aditus ... Csinosotskán faragott ... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekély két vas Sorkokon forgó vas retesszel zarlodo gyalog ajtotsával egyetemben [Várhegy MT; CU]), *drágácskán* 'drágábbacska áron' (1756: Fyat falván^a levő kis portziotskájának nékem engedését az Aszszonynak, noha drágatskán, de meg is Szivemnek telyes háladatosságával köszönöm ... egész igyekezettel rajta vagyok, hogy hová hamarabb meg Szerezhessem [Bonyha KK; JHbK XXIV/10. – ^aFiátfva U]), *gyérecskén* 'ritkásan' (1813: egy Csűr vagy szekér szín, az oldalai sövény-nyel gyéretskén bē fonva [Koronka MT; Told. 18]), *ifjacsán* 'fiatalocskán' (1629/1676: Nagj Erdélyi Miklos is megh halvá(n), igen Ifiacská(n) maradt Bátyá(m) [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdelly vall.]), *ittasacsán* 'kapatosan' (1778: mint egy ittasotskán mondotta ezeket alattomba sugva [K; KLev.]), *hosszacsán* 'vminek a hossza mentén' (1739: a miolta én értem minden esztendőben használtak a Sz: Benedeki Révésznek égy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V]), *keménykén* 'keményecskén, egy kissé keményen' (1736: Tömlecz Tartoi kötelességheis kénszeritette, hogj keménykén viselylye magát, az elegy belegy személyekből allo Rabokhoz [Kv; TjK XV/12. 5]), *melegecskén* 'langyosan' (1778: A' kiknek a' Torkok, oldalak, vagy mejjek

fáj, azok mindent melegségen igyanak [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.]), *nehézecskén* 'ügyel-bajjal, dögöve' (1790: A' Szarvas Marhák itt mostis döglenek, és tilalom alatt vagyunk... mely miá az ott valo oeconomia nehézségen foly [Sztrézakercesora F; TL. Wesselényi Dániel gr. Teleki Józsefhez]), *nyersecskén* 'meglehetős gorombán' (1855: Én se kértem ... nyersecskén nyilatkozni [ÚjFE 283]), *rosszacskán* 'rossz egészségi állapotban, betegesken' (1724: En is Isten engedelmeből, holnap ki fogok menni, csak Köleséri Ur(a)m(ma)l conferralhassak, mivel az estve is rosszszatskán vala^a [ApLt 1. – ^aTi. a felesége gr. Haller János anyósához Nsz-ből]), *szépecskén* 'elegendő számban, mennyiségben' (1722: ki adta(m) kevés pénzetskémet dolog feiben, az által folj az oeconomia(m), amaz nagy szükségben szépecskén adta(m) el Gabonácskát, abból teremtettem vala pénzetskét [KJ. Rétyi Pál lev. Fog-ból]) stb. Olyan származékra is van példa, amelyben a kicsinyítő képzőt és a szófajváltó képzőt fokjel előzi meg, a határozószó morfológiai felépítése: *tő + fokjel + kicsinyítő képző + szófajváltó képző*: *bővebecskén* 'bőségesebbeken' (1758: csak adgjon Isten bővebecskén mint Karakoban^a [TLMiss. – ^aBoroskrakkó AF]), *felesebecskén* 'többeccskén' (1725: ugy történhetik, hogy ha az alatt felesebbecskén jüne penz kezem köz, egészen is meg maradhatna [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péterhez]), *keményebbecskén* 'kissé erélyesebben' (1732: csag (!) éppen aszt láttam vona leg szükségesebbnek lenni, hogy az M: Ur ot létiben ő Nganak keményebbecskén szollat vona, és tanácsával is éltette vona a M: Ur, ő Ngát [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz]), *régebecskén* 'kissé régebben' (1761: Galambadon a menyí Drágány vagyon mind edgy féle, ennek az itt valonak Szamontzája... régebbetskén jöttek volt Galambadra, mert ez sokat budoklott imit, amot [Mezőcsávás MT; TL. Burdusán Gligor (60) jb vall.]), *szebbecskén* 'vmivel szebben' (1748: miolta Ferenczi Uramhoz ment férjhez, az ólta maga szebbetskén jár, mint az előtt [Torda; Borb.]), *szebbedkén* 'kibetűzhetőbben' (1670: Uram, én nem bánám, bár maga írna, mert talám még valamivel kevesebbet írna, csak írna egy kevésse szebbedkén, ne kellettnek oly főtöréssel elolvasnom [TML V, 5 Nalácz István Teleki Mihályhoz]), *szélebecskén* 'kissé szélesebben, szélesebbkén' (1733: Minthogy az hegy teje felé meg rövidult az láb, potoltuk azzal hogy szélesebbetsken mertük fellyül, mint aláb [Kiskerek AF; JHb XXVI/44]) stb.

A melléknév és határozószó tehát rokon vonásokat mutatnak a diminutívum szempontjából. Ha melléknévi és határozószói tőhöz kicsinyítő képző kapcsolódik, akkor ennek funkciója az, hogy jelentését gyengítse (pl. *magasacska* 'kevésbé magas', *csúnyácska* 'kevésbé csúnya', *feljebbecske* 'nem egészen fel'), és általában olyan beszédhelyzetben jelennek meg, amelyben a beszélő ódzkodik a pusztá tövet kimondani, hiszen nem akarja, hogy udvariatlannak tekintsék (Mendoza 2005: 166). Történetileg a melléknév-

hez és határozószóhoz illesztett diminutívum eredeti funkciója pontosan a tő jelentésének gyengítése, enyhítése volt, ugyanis természeténél fogva kicsinyítést fejez ki (uő. uo.). A nyelvtörténet folyamán metaforikus jelentésváltozáson ment át: alapjelentésében a kicsiség fizikai fogalom, amely a fizikai világról való tudás alapján alakult ki, és olyasmire vonatkozik, ami a beszélő számára pontosan mérhető. Az ilyen konkrét jelentéshez viszonyítva, melléknévi és határozószói tőhöz kapcsolódva, a diminutívum metaforikus jelentést kap, és a tőben jelölt attribútum vagy minőség gyengítését fejezi ki.⁸⁵

IV.7.4. Kicsinyítő képzős névmások a SzT.-ban

A SzT.-ban két olyan névmás van, amelyhez kicsinyítő képző járul: az *amicske* és az *annycska*. Annak ellenére, hogy nem gyakori a kicsinyítő képzős névmás, mégsem tekinthető kivételes képzésmódnak, hiszen a névmás alapvető funkciója a helyettesítés, „toldalékolhatósága, mondatrészszerpe megegyezik a helyettesített szófaj tulajdonságaival” (Kugler-Laczko 2000: 165) (a főnévi névmások például főnévre jellemző toldalékokat vehetnek fel, és főnévre jellemző mondatrészszerpeket tölthetnek be stb.).

A két kicsinyítő képzős névmás értelmezése a SzT.-ban amiatt nem megfelelő, mert a helyettesítő funkciót emeli ki, holott ez a szófajnak a sajátossága.

Az *amicskének* például főnévi és melléknévi jelentését különíti el, bár valójában arról van szó, hogy ez a névmás mindkét szófajt helyettesítheti: főnévi jellegű használatban jelentése ‘amennyicske, amennyikő’, az adalékok 1644/1785-ből: az Ur Isten ... az én Szerelmes Atyámfiait Nyagu Borbárát rendelte Házas társul ... Haza Törvénye szerint a micském van nagyobbára velle együtt szerevezén ötöt illetné [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.], 1710 körülről: az szebeni nyomoruságos Estendők alatt ki vesztegettem vala kevés Pinzemet, a’ mitske meg maradhatott az terhes költésimből [Cs. Vajda lev.], 1748-ból: a’ mitskéje volt, el takarította [Ne; Told. 56]; 1782: Veress Samuel ... házasságának oly éretlen idejiben oka a’ volt, hogy arván maradván a’ mitskéje, két felé osztva maradt ne pusztulyon el [Torda; KW], 1791-ből: a’ mitske vagyonis a ketskék által el rágotat [Doboka SzD; MkG], illetve a XVIII. század végéről származnak: a’ mitském vagyon, mind a’ Szegény Anyám Aszszony Jussán vagyon [AbN]. Melléknévi jellegű használatban jelentése ‘ami kevéske’, az

⁸⁵ “In its fundamental sense, the concept of smallness is a physical notion, anchored in our experience of the real world, and refers to that which we can sensorially perceive and/or measure. From such concrete basis, the diminutive, when applied to adjectives and adverbs, come to indicate an attenuation of their meaning, a weakening of the degree to which the relevant quality or attribute is present” (Mendoza 2005: 166).

egyetlen adalék a XVIII. század végéről való: a' mitske Joszagotskám vagyon mind a' Néhai b.e. Szaniszló Sigmond Uram Joszágiból való [AbN].

Az *annyicska* címszó jelentése a SzT. szerint 'akkorácska', bár tulajdonképpen ez csak a kontextusból adódó jelentés. A mutató névmásnak (mint a többi névmásnak is) nincs önálló jelentése. A távolra mutató névmás egy speciális grammatikai (konnexió) használatra kötődött le, mégpedig az utalószóji szerepre (Kugler–Laczkó 2000: 166), ami azt jelenti, hogy ezt az üres jelentésű szót a mellékmondat tölti fel jelentéssel. Az adalék 1813-ból való: úgy gondolkodtam, hogy kedves Bátyám Uramat meg instáljam arra, mely szerént Kedves Bátyám Uram a' maga Földgyéből keresztül annyitska helyet a'mennyi egy közönséges Fogadonak szükséges ... által adni méltotzassék [Dicsősztmárton; RLt O. 3 Gyárfás Ferenc Weress Sámuelhez].

IV.7.5. Kicsinyítő képzős számnév

A SzT. eddig megjelent 12 kötetében egyetlen példa van diminutívummal ellátott számnévre⁸⁶, bár ennek az adott mondatban aktuálisan főnévi szerepe van (főnévi esetraggal van ellátva, főnévre jellemző szintaktikai funkciót tölt be): 1721: alazatosan még szolgálom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sértesecskét küld ézen meszt le vivő talyigan tavaj nem busítottam az Mlgos Urat mivel vot de most égyecsket őletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind egy falatig el fogot (!) [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]. Grammatikailag semmi nem látszik indokolni a SzT. által megadott melléknévi jelentést: 'kicsinyke'.

IV.7.6. Kicsinyítő képzőt tartalmazó igék

A magyarban nagyon kevés olyan ige van, amelyhez diminutívumot lehetne kapcsolni, és azok használata a gyerekorientált beszédhelyzetre korlátozódik (*alukál, pisikál*), szemben más nyelvekkel (pl.: a szláv nyelvek), ahol az igék diminutívizálása termékeny képzésmódozat.

Ez a kategória azért tér el a többitől (pl. a főnévtől és melléknévtől), mert nem az igehez mint alapszófajhoz járul a diminutívum, hanem a kicsinyített melléknévből denominális igeképzővel jön létre az ige. Morfológiai felépítésük: *tő + kicsinyítő képző + igeképző*. Mégsem soroljuk ezeket a származékokat a melléknemekhez, hiszen a diminutívum az ige alakjához mindenképpen hozzátartozik, még akkor is, ha különösebb jelentésmódosítást nem okoz.

⁸⁶ A számnév mint önálló szófaj problematikusságával kapcsolatban vö. Keszler 2000: 70–1.

Mindössze két származék sorolható ide: a *kicsidell*, amelynek jelentése 'kicsinek tart' (1763: ha a ket Sészás Lo nagjab let volna ugyan ada Sűtném mast Tudi (!) Sigmand Urmak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]; 1776: azon Bikát az Falu tellyesseggel nem szerette azért hogy kicsidelt es maskentis disztelen, nem szep fajú Bika [Szentháromság MT; Sár.]), illetve a *kicsidít* 'kisebbít' jelentésben (1690: Ha az károkát kicsiditene ... mondgja azt reá, hogy ... ha vala holott valamit fizetnekis tsak semmi, őtőd, hatod, meg tized reszet sem adgyak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]).

IV.8. A kicsinyítő képzős származékok szintaktikai jellegzetességei

A kicsinyítő képzős származékok szintaktikai vizsgálatakor két aspektust kell figyelembe vennünk: egyrészt az a kérdés, hogy milyen mondatrészszerepet töltenek be, másrészt pedig az, hogy befolyásolja-e a kicsinyítő képző az illető szó bővíthetőségét (ugyanolyan bővítményeket vehet-e fel, mint az alapszó, vagy leszűkíti, módosítja a kicsinyítő képző a bővítmények körét).

IV.8.1. A kicsinyítő képzős származékok mondatrészszerepe

A kicsinyítő képző – mivel nem szófajváltó képző – alapvetően nem változtatja meg az alapszó szintaktikai szerepét, vagyis a származék ugyanolyan mondatrész lehet, mint az alapszó.

Az erdélyi régiségben a SzT. adatai szerint a kicsinyítő képzős származékok leggyakrabban (41,13%) *alanyi* szerepben fordulnak elő (pl.: 1667: Ez Várban mennek bé nap kelet felől három öreg h kapun, kiknek a' külső kapujan vagy a' kapu oszlopjában szegezve egy kis *lánczocska*⁸⁷, mellyel az nagy kaput, és kis ajtot öszve foglalván zárhatni be [UF II, 334]; 1669: Ezen pinczeben vagy ... Egy cziknak valo üres *hordoczka* [Királyhalma NK; Ks. 67. 46. 24a]; 1704: Pekriné asszonyomtól valamely kicsi *kutyácska* adatattott volna az asszonynak [WIN I, 269] stb.), ezt követi a *tárgy* (13,75%) (pl.: 1570: Latthya hogy egy *leankat* az leorinch deak leaniat ky tolyyak az Ayton mynd az kyssebyk gyermekel egetembe [Kv; Tjk III/2. 28]; 1729: Az Ur erdejéből vagtam ... egj Kapu ally fát, s egj *agasocskat* [A.karácsonyfa AF; Told. 31]; 1757: minek utánna ki hordatik néholt a' Bányából ki jövő, néholt pedig Tokbol a' Bánya, szájához csatornákan dirigált vizre három arasz szélességű és négy arasz hosszúságú *ládátskát* tsinálunk, a' fede-

⁸⁷ Az adalékokban dőltten szedem a különböző szintaktikai funkciókban megjelenő kicsinyítő képzős származékokat.

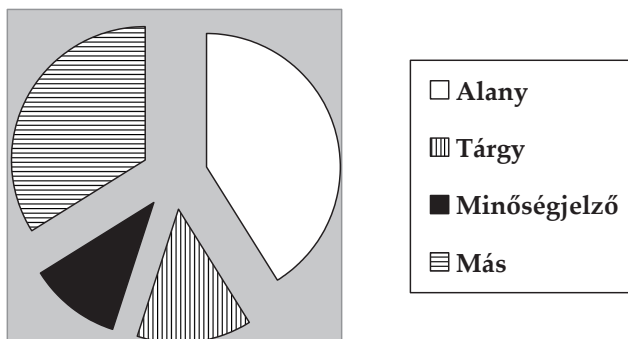
lét sűrűn meg furdallyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével] stb.), a *minőségjelző* (11,13%) (pl.: 1585: Jloná Damakos Mathiasne vallia, Nallam lakik vala az Ersebet mint egy tizenket eztendeos leanka vala, hat vagy huzon eot penzt gywteogetet volt az Zonzed Azzonyhoz, kenyeret fatis Adot volt oda ... ez *kisded* vetket tudom hozza [Kv; Tjk IV/1. 506]; 1732: az Samsondi territoriumon ... egj kis kender föld orotványbol valo ... Ezen felyül más orotvány ... megis e mellet más *kicsinke* orotvany [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 59]; 1803: Egy Sőtét zöld festékű *kopottatska* rostélyos scriptorium szegeletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 1a] stb.), a *helyhatározó* (7,45%) (1657: Erre én a fejedelemmel ugyan pironató kemény szókkal is íratam, de addig halogatá, hogy az ellenség is megértvén ugyan az én szerencsi földvárnál lételemet is, igyekezik vala reám júni, de azonban nyelvet fogván az Ibrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helynek alkalmatosságának, rossz vigyázásának és tőlem is *távolykán* lételének [KemÖn. 257]; 1736: négy *agosotskára* épített, perellyere fedett az két oldalába ragasztott kis Szekér szín vagy Arnyék [Noszoly SzD; CU]; 1790: Rutkai Vr(am), látom magais igen szereti Tövisset, s nem örömet válna meg tőlle, de kéntelen, mert szegény; Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik meg fészkelődni, s ha módja lenne benne, ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával *küllyebetske* terjeszkedni, mert nem capax szegény feje ideis tovais figyelmezni [Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez] stb.), a *menyiségjelző* (7,26%) (1761: (Lopott) Papuk Péter ... Szurdukán Juontol egj *akócska* vagj buria pálinkát [Fazsacel H; Ks 113 Vegyes ir.]; 1826: a praetendált jövedelemnek *kevesed* része az özvegyi kevés Joszágnak az igazi jövedelme [Ne; DobLev. V/1114. 9a]; 1847: a' játzintok elvitelével nem akartam alkalmatlankodni, mert *sokatska* pak, hanem mihelyt lesz kitől, elküldöm [Kv; Pk 7] stb.), az *állítmány* (4,29%) 1755: (A) nagy házbol ... két ajto nyilik ... edjiken nyitanak s.v. az Arnyék székre, mellynek ajtoja minthogy nintsen meg duplázva az házban lévő ágyhoz közel esvén; *alkalmatlanotska* [Ludesd H; BK sub nr. 1020]; 1772: mi ezt eszre nem vehettük ben a házban külömben is már akkor *borosatskák voltunk* [Sályi TA; Mk V. VII/17] stb.), az *aszemantikus határozó* (2,47%) (1579: Igen nagy insegbe, es zwkelkedesbe volt az zegenyse mostanis mely sok zwksege vagio(n) e kewes *borochkara* kynek az hire nagioh hogy sem mint Az Summaia [Kv; Tan]k V/3. 203b]; 1582: semmikeppen milto nem volna az eó faluia *dezmaczkaiatol* azokkal egi arant walo arendat fizetni [Gyf; ETA V/1. 17]; 1765: Az Udvarb(an) meg kivantato *Ajtocskákra* töb szükséges helyekre... erog(altam) Nro 239 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.] stb.), a *birtokosjelző* (2,32%) (pl.: 1613: mely *Summaczykanak* hatra maradot Tizen hat forintiat my eleottwnk veúe fel ... es igy Aztalos Miklos vallast teon my eleottwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar Egy penzeuel sem uolna

eó nekj ados [Kv; RDL I. 92]; 1662: ez a gyermek oly nagy szopható, hogy ugyan mód nélkül vagyon. Egyébaránt nem aránszom *szegénykének* semmi nyavalyáját [TML II, 242 Veér Judit Teleki Mihályhoz]; 1759: az midőn le akartunk volna takaradni jobbanis ell álmosodván az Gyermekek, azon *szájocskája* nyelve reszketése erősebben réá jött [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.] stb.), a *társhatározó* (1,95%) (pl.: 1698: egj Tornacz ... *ajtocskával edgjütt* [Kóród KK; LLt fasc. 72]; 1732: a Tabernaculum asztalos munkával aranyozva ... kicsiny vas sarkokon fordulo *ajtocskájával* [Kóród KK; Ks 12/I] stb.), az *állapothatározó* (1,63%) (pl.: 1683: Buza Perceptioja Kalongyába(n) *Asztagocskában* rakatott Kal(angya) [Szúv; Utl]; 1700: Az gabona ... *asztagocskában*, es Csüribeli odorb(an) vagion [Bál. 71]; 1724: Rusz alias Hafrik Mihállynak az Anya ... bé jő az Atyám házáb(a) egj kis csecsszopo *Gyermekecskével* a karján, es kérdi az Anyam ... hol vetted menyecske ezen kis Gyermekek [Nagykájón SzD; BK Kiskájoni lev. Czermure luon (46) jb vall.] stb.), valamint a *módhatározó* (1,11%) (pl.: 1584: az mit hozza kezdeh *aprodonkenth* Jomodon felúette rezeth es elmenth [Kv; Tjk 4/1. 292]; 1599: Az Eoregh Marok Vasnak szama ... 4762, keolt el benne 469 ... *aprodonkent* attuk kit alab kit fellieb az mit ért [Kv; Szám. 8/XI. 27]; 1754: vagyon erdő árrából gyűldőgelt penze^a *szepetskén* [Dés; DREmLt Conscr. III. 51. – ^aA ref. eklézsianak] stb.).

Az egyéb szintaktikai szerepben megjelenő kicsinyítő képzős származék nem éri el az 1%-ot, ilyen az *alárendelt alany* (pl.: 1733: hogy nékem se légyen semmi panaszom, a mint hogy nem sok *adósságocskám* lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram [TKI Teleki Sámuel lev.]; 1753: az fen megh irt Erdőhez tartazvan megh egj *darabacska*, az melljetis ... attunk ő kegjelmenek ... husz vonas forintakban [Torockó; Bosla]; 1807: ezen ... pusztá hely mellett a Szamosnak egy kis *ágotskája* fojván el egy Pallo vagyon építve [Apahida K; RLt 0. 5] stb.), a *részeshatározó* (pl.: 1654: praemendatt attam ... Haro(m) *Agar kutjonak* lib. nro 9 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]; 1666: Az *Apro leankaknak* is hattam ... egy üő tinőt (!) [Abafája MT; Told. 21]; 1722 k.: Ennek az *Eklésiátskának* egy darab szőlője van [Unoka MT; Görgjk 161] stb.), az *eszközhatározó* (pl.: 1686: az tordai vitézek elrugazkodának, engem elszakasztának az lobonczok ... sokan vagdaltak hozzám, egy *botokával* hántam ellent [TT 1889. 509 SzZsN]; 1765: Varga György ... kezében lévő kis ujjomni *pálczikával* maga előtt Czivészlett, hogy valamiképpen belé ne szaladgyon Szabaszlai Ur(am) és meg ne foghassa [Szépenyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]; 1783: egy sebet ejtven Kálo Miskán, egy *Pátzikoval*, mellyet kutya ütni vett volt kezéb(en) [Koronka MT; Told. 19/81] stb.), a *partitivusi határozó* (pl.: 1777: Első Tábla ... a mint az Aranyos teriről a' völgy fel menyen a fenn lévő három águ gödrök vagy völgyetskék közt lévő három *bértzetskék* közül, a' felső, vagy nap nyugott

felöll valo bértzin fel mindenütt a tetőre [Magura TA; Ks 89]), a *hasonlító határozó* (pl.: 1710: ugar sém maradott több két *darabocskánál* [Csz; BCs]; 1731: nem is volt edgy kis fako *Lovatskájánál* több de aztis el vitte mikor él ment [Kendilóna SzD; TKI St. Szakáts (40) lib., aulicus et conventionatus coquus vall.]; 1762: mikor én ide szármoztam akkor a szamos egészen innét Magosmart felöl fojt ... s tul Közepfalva felöl a hol most az Exp(onens) urfi malma vagyon semmi árka vagy nyoma nem volt egyéb egy kis viz nélkül valo *Ergétskénél* ... lévén ottan az előttis valamely kitsin száraz viz nélkült valo Ergétske s abbol kapott osztég a viz oda [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 5] stb.), a *fok- és mértékhatározó* (pl.: 1739: szomoru és véletlen actusok volt az Nagy Táboron lévőeknek, vgy mint Mascherozván Orsova fele alá Landorfejeváron *jocskaval* alab ... az exploratorokat az fak melöl harmincz ezerig valo jancsár puska szokál excipialtak [Ks 99 Kornis Antal lev.]; 1769: az ország uttya ... a' mostani hidon felyül égy *darabocskával* ki tért [Apahida K; JHbK XLII/24]; 1843: a pank egy *darabotskával* bennebb esik a határnál [Körtvélyfája MT; LLt] stb.), az *időhatározó* (pl.: 1783: Megnyugodni látszatott égj *darabotskáig* az eő nyughatatlan elméjek [Torockó; Thor. XX/5. 42]; 1786: a' közelebb el-mult télen egy *darabotskáig* Szappany Utzában Pós Thrésiánál laktam [Kv; KLev.]; 1809: most *későtskén* vagyan (: s A Pappiros Malmunk későre lett le készítése miatt :) a kívánt két kötés Pappirassat előre küldem, oly alázatos kérelem mellett, hogy a Rongyok által küldésében nem késni méltoztassék [Bogát NK; UszT 1600] stb.), a *célhatározó* (pl.: 1597: B. V. kwlde Zekel Martont Vi Varban Egy kis *Ebechi-keert* [Kv; Szám. 7/XII. 56 Filstich Lőrinc sp kezével]; 1777: leváltam ujra őtt Magyar forintokat 8 Den az Ns Küküllő vármegyei Erdő allyai *fundusotskára* [Kük.; Ks 66. 45. 17d] stb.), az *eredethatározó* (pl.: 1772/1812: Bikfa keskeny *Deszkatskákból* öszve rakott s fa Sorkokon járo Kapu [Kál MT; HG Conscr. 128]; 1795: ezen Háznak padlása vagyon hat darab Gerendákra rakott, és helyhezettett Bükfa *Deszkátskákból* [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 9–10]; 1825: egy ügyes jo nagyobb Marhatarto Istálló ... felső Deszka padlózattja *dirib darabotskábol* [Dés; DLt 595] stb.), a *számállapot határozó* (pl.: 1738: ittenis hagymázban *sokacskán* kezdetek betegeskedni egy nehanyon holtakis meg [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]; 1831: *kettetskén* által mentünk Ábelhez a Fogadóshoz, és egy fertály Páinkát nálla meg ittunk [Dés; DLt 332. 4]), a *nuncupativus* (pl.: 1761: Az alsó Contignatioban ... vagyon egj egj németes oldalú egj contiguitásban lévő Stukaturás három kised alkalmatosság, mellyek jollehet Stukaturások, mind az által *Boltotskáknak* nevezettnek [Szászvessződ NK; JHbK LXVIII/1. 211]; 1803: szánto fölgyeitis tudom ... de azok közzűll kevesett mondhatok csak *jótskánakis*, nagyobb része el soványodott majd a haszonvehetetlenségig [Márkod MT; BetLt 5 Emericus Kováts (53) ns vall.]), az *eszközli határozó* (pl.: 1630: az szomszed

3. ábra. Szintaktikai szerep

... Azzoni ... hiuata engemet az *Leanioczkaiaual* által hozzáia az paitaba [Mv; MvLt 290. 187b]), a *jelzői értékű határozó* (pl.: 1778: Vagyon egy fábol ki metzett Apálcza (!) kép egy *kisdeddel* [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]), a *kijelölő jelző* (pl.: 1789: (A föld) *alábbatska levő szellyessége* ... [Kisadorján MT; Sár.]; 1800: Ezen Kedekistírol (!) Malmokon *alábbatska levő* Sos Forrás pedig ma nincs meg [Indal/Mikes TA; JHb]; 1831: azon adosságnak *jobbatska* részit tsipegve tsupogva per partes 170 ~ száz hetven Rforintokban s 20 Xrokban, kezemhez vettem [Hagymásbodon MT; Pf Pogány Sándor lev.] stb.) és az *értelmező jelző* (pl.: 1653: a kastély^a falait az ácsokkal bérteni kezdik nagy cserefákkal belől, és tölteni földel. Minden ember: bíróné, polgárné, papné, pap, bíró s polgár, nagy és *kicsid*, a ki életét szerette minden ember a míglen megkészüle, csak hozzája nyult akkor [ETA I, 97–8 NSz. – ^aA mv-i templomváréit]; 1653: Vet magához ... Egi Cziatlo lanczot *kisdeget* [Ilencfva MT; DLev. 1/II. B]; 1710 k.: Bort *kevesecskét* mindenkor, sert eleget ittunk [BÖn. 575] stb.). Továbbá több adalékban is a kicsinyítő képzős származék megszólítás, így nem szerves része a mondatnak (pl.: 1568: Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st), Ezt hallotta(m), hogy ... az leant ... Jgy zida, *kurúa nochke*, veryelek, de egzer se(m) wtte [Kv; Tjk III/1. 185]; 1766: le menván Damokos Ferentz a' Battyahoz Damokos Janoshoz monda az Angyának Damokos Janosnének jól mondotta ked *Angyo* (: mint hogy az előtt valo estve ott volt :) hogj ne menyek el hanem hallyak itt mert valami bajom lesz Azon beis tellyesedék rajtam [Szilágycseh; BfR 104/2]; 1806: jöjen kend *Angyo* szoporán lásson ujjságot [Dés; DLt 250/1808] stb.), illetve két olyan adalék van, amelyekben idegen (pontosabban latin) nyelvű szövegben jelenik meg a diminutívummal ellátott szó, ezért nem lehet mondatrészszeropet tulajdonítani neki (pl.: 1529: Cui dedi pro expensis fl. octo ac pro dolman *Swpicza* caligis et calceis ac sartori quinque et denarios

90 [Vh; MNy XXXI, 125]; 1531: panum michi pro una *supicza* seu tunica parva purgamal emere feci pro fl II 1/2 [Vh; DomH 112]).

A kicsinyítő képzős származék tehát főleg alanyi szerepet tölt be az erdélyi régiségben, ezt követi a tárgy és a minőségjelző, a többi szintaktikai szerep pedig együttvéve nem éri el az alany arányszámát (l. 3. ábra)⁸⁸. Az adatok tehát azt mutatják, hogy voltaképpen semmi blokkoló szabály nem állapítható meg a régi nyelvben, amely a diminutívumoknak a mondatbeli szabad elhelyezkedését gátolná, ez pusztán az alapszófajtól függ, és ezen a kicsinyítő képző semmit sem változtat.

IV.8.2. A kicsinyítő képzős származékok bővíthetősége

IV.8.2.1. A kicsinyítő képzős származékok bővítmenyei

A kicsinyítő képzős származékok szintaktikai viselkedésének vizsgálata során az a kérdés merül fel, hogy befolyásolja-e a képző a származék bővítmenyeinek körét (pl. csökken-e az adott szófajú szó lehetséges bővítmenyeinek száma), megszabja-e, hogy milyen bővítmenye lehet az illető alaptagnak, illetve kizár-e másokat a szintaktikai vonzásteréből.

A SzT. adalékai azt mutatják, hogy a kicsinyítő képzős származék ugyanúgy bővíthető, mint az alaptag. A kicsinyítő képző inkább a bővítmenyek jelentését szűkíti, ugyanis blokkoló elemként működik olyan bővítmenyekkel szemben, amelyek a 'nagy' jelentésmezéjébe tartoznak.

Az erdélyi nyelvben – a SzT. adalékainak mennyiségi vizsgálata szerint – a kicsinyítő képzős származék leggyakrabban bővítmeny nélkül fordul elő, tipikus bővítmenye valamilyen jelző (főként mennyiség-⁸⁹ és minőségjelző), de – az alaptag szófajától függően – alanyi vagy határozói bővítmenye is lehet.

Az adalékok 28,30%-ában *nincs bővítmenye* a kicsinyítő képzős származéknak (pl.: 1759: Egy ablakocska eleibe valo tarka Sellyem superlátot [Nsz; Tsb 7]; 1763: ablakotskái deszkával bé tsinálva vadnak [Hortobágy-fva SzB; Born. XXIXa]; 1765: az Executorok Biráinkat szidták verték ... ha pedig ajjándékokskát adhattak Biráink nekik, s az intertentio dolgabanis kedveskedhettek, akkor tsendesebben viselték magokat [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 251] stb.). *Mennyiségjelző* az adalékok 18,66%-ában kapcsol-

⁸⁸ Hasznos volna a mai nyelvben használt kicsinyítő képzős származékok szintaktikai szerepét is megvizsgálni, és összehasonlítani a SzT. adatai alapján kirajzolódott képpel. Bár nincs számszerű adatom erre vonatkozóan, mégis azt feltételezem, hogy kicsinyítő képzős származék sokkal kevesebb szintaktikai szerepben jelenik meg a mai magyarban, mint a régi nyelvben.

⁸⁹ A mennyiségjelző ilyen nagyfokú gyakorisága a szövegtípussal magyarázható, ugyanis nagyon sok adalék valamilyen összeírásból, leltárjegyzékből származik.

lódik az alaptaghoz (pl.: 1636: az kamoraczkan egy ablakoczka. Abból viszont nylik mas egy fejer fel szer vas sarkos pantos aytó az kamora szekre, azon *ket*⁹⁰ ablakoczka [Siménfva U; JHb Inv.]; 1729: Az Ur erdejéből vagtam ... egj Kapu ally fát, s *egj* agasocskat [A.karácsonyfva AF; Told. 31]; 1733: hogy nékem se légyen semmi panaszzom, a mint hogy nem *sok* adósságocskám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram [TKI Teleki Sámuel lev.] stb.). Megközelítően azonos a *minőségjelző* előfordulásának aránya is (18,20%) (pl.: 1679: *Pusztá* ablakocskaja nro 2 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 26]; 1694: az felso Hazacska(an) nemet lakik, *üveg* Ablakocska rajta [Kóvár; JHb Inv.]; 1699: vagyon zölden festet *ajtocskaju* almariumocska a falban [Boroskrakkó AF; BfN] stb.). Az adalékok 10,51%-ában *menyiségjelző* és *minőségjelző egyaránt* bővíti az alaptagot (pl.: 1667: az meg nevezett édes Urától maradott *egyetlen egy árova* Agacska úgy mint Lázár Imreh ur(am) [LLt 70/13]; 1692: Ló Istálló ... ennek *két kis* ablacska (!)^a [Mezőbodon TA; BK 4. –^aNem merő elírás ablakocska h.]; 1772: *egy négy szegeletű* Ablakatska ... Ezen Ajtó felett *égy* szakadozott Ablakatska láttatik [Kv; BKt Mikes conscr.]; 1803: vékony patyolat nagy keszkenő ... szélein *égy egy* kisebb ágatskák szkofiummal varratattak [UnVJk] stb.), 9,17%-ában *több minőségjelző* járul ugyanahhoz az alaptaghoz (pl.: 1679: Onban *foglalt*, kívül vas *keresztes, paraszt uveges* ablakocskaja [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 26]; 1681: Innen előbb menvén, vagyon az vas hámor gáttára *nyíló, fenyő* fából csinált *mellyékű* vastag deszkákbul álló, ugyan afféle deszkákkal *meg fedett, fa kilincsetlen fél szeres* kapucska [CsVh 90]; 1692: ezen haznak padgyara fel jaro *kis vas sarkas, pantos, retesz, retesz-füs* ajtocska vagyon [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]; 1790: Ezen Kamarának ... vagyon egy *kisdég kerek* ablakotskaja [MNY XXXVIII, 208]; 1800: ezen erdő helyen, mit-sem *erő apro* agotskák vagynak [Csekelaka AF; EHA]; XVII. sz. m. f.: *hajra valo hajlott* Agaczka [Klobusitzky lev.] stb.). A többi bővítmény az adalékok kevesebb mint 5%-ában fordul elő. Ezek csökkenő sorrendben a következők: *alany* (3,18%) (pl.: 1745: az vanyolohoz egy vedres üst, 1 *vizmelegítő* alkalmasotska [EMLt]; 1746: minthogy az Urfi ö Nga része alábatska Való ennek gyengesége expleáltatik a felső To felett lévő szakodásban lévő kis foltotskával [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8]; 1755: (A) nagy házbol ... két ajtó nyílik ... edjiken nyitanak s.v. az Arnyék székre, mellynek *ajtoja* minthogy nintsen meg duplázva az házban lévő ágyhoz közel esvén; alkalmatlanotska [Ludesd H; BK sub nr. 1020] stb.), *menyiségjelző és több minőségjelző* (3,1%) (pl.: 1668: *Egy kis fekete* Aczel Lanczocska [Mk Kapi György lelt.10]; 1668: *Egy kis gyenge* Arany Lanczocska, őt Arany benne [Mk Kapi György lelt.]; 1788: *Két kitsin fejer* ajtótska [TSb 47] stb.), *kijelölő jelző* (2,93%) (pl.: 1737: a *Kapus* Bérczecskék mellett [Nagyida

⁹⁰ A kicsinyítő képzős származék bővítményét emelem ki dőlt betűtípussal.

K; EHA]; 1806: ezen birtokocskát Sebess Uram birta [Nagymon Sz; Bál. 68]; 1838/1845: A pseudoorvos egy sarlot vagy kést vévén elő, a kelés körül és felett jártatja, mintha éppen aratna, mialatt *e* beszédét szavalja el ... [MNyTK 107] stb.), *birtokos jelző* (1,38%) (pl.: 1585: *Nemeth Menyhart* Arany Gywreochkeye vagion zalagba [Kv; Szám. 3/XIX. 3]; 1692: Tisztarto *Háza* ... ajtócskája vas sorkokon pántokon járó fűrész Deszkabol valo [Mezőbodon MT; BK Inv. 6–7]; 1750 k./1811: A Csik Sz. Mártoni *Janka Miklos* Bonumotskái következnek eszerint ... [HG] stb.), *kijelölő és minőségjelző* (1,05%) (pl.: 1633: oda ada neki *azt az kis* darabocská hustis [MvLt 290. 139b]; 1774: *Ezen occludált* Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna az egész Confusioba voltam [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Joseff Suki Jánoshoz]; XVIII. sz. v.: *Azan kis* Birodalmotska mellyet ... Arenda titulus alat bir [Usz; Pf] stb.).

A kicsinyítő képzős származékhoz kapcsolódó többi bővítmeny (illetve bővítmeny-kombináció) nem éri el az 1%-ot. Ennek értelmében kicsinyítő képzős alaptagnak lehet⁹¹ *fok-mérték határozója* (pl.: 1821: Egy *kisség* durvábbatska ujj Kender Lepedők [Backamadaras MT; CsS]; 1841: Lakatos Ferencz ... egy *kissé* butácska [DLt 697 nyomt.]; *é.n.*: Az itt valo Pék fortelyoskodik mivel *jó* elegjetske a' Buzánk ne(m) igen akarja bé venni [Fog.; KJ Rétyi Péter lev.] stb.), kapcsolódhat hozzá *birtokos jelző és minőségjelző* (pl.: 1708: Commendans u(ramna)k ő Ng(na)k penig *csecsemő* fiacskaja meg halva(n) ma Temettek el [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]; 1725: néhai *Décsi János Arva* Fiackáját Pap Györgytől el vévén ... eo kgle vegye kezéhez és Scholaztatván tanittassa [Dés; Jk 376b]; 1790: Eresztevényi Elek testvér Etsémnek árva fiatskáját ... segitetvén [Eresztevény Hsz; HSzjP] stb.), *kijelölő jelző és mennyiségjelző* (pl.: 1630: Nagodnak müis ... mint Keglmcs Urunk(na)k^a könyörgünk ... méltotassék azon *Negy* Falucskainkrol Nova Donatit Conferalni [JHbK LVII. 31. – ^aTi. a fej-nek]; 1751: A' Tsúr helyly nevezetű gödrös helyly ... azon két eletséknek közepéig hosszszára gondoltatván, keresztül két egyenlő részekre szakadott [Koronka MT; Told. 31/4]; 1803: tekintse meg ezen két fiutskáinkat, kikért törekedünk [Ebesfva; Pk 4] stb.), *birtokos jelző és mennyiségjelző* (pl.: 1629: (Az árváknak) Az Anyai harmadot Excidalnok, Es Jnuentariumba(n) Czinalnok, hogy ieöendeoben eokis tudnak az *eo keues* Jouaczkaiokat mi volna [Kv; RDL I 146]; 1669: nyoltzad fel nehezék ewwstit ... eleven az Ceh ladajab(a) teotte az *Inasnak* két gywrrwczkejevel együt [Kv; ÖCJk]; 1757: a *Hegjnek* két bérczetskéje [Kissolymos U; Márkos lev.] stb.), *hasonlító határozó* (pl.: 1798: egj Fekete Fodor Fátyol *félviseltesnél* jobbatska 3//6 [Kv; Pk 6 Pázmány Hedviga hagy.]; 1803: (A ház) fedelire kének (!) még fel őlni *hosszszuságúnál* hosszszabbatska búkfa

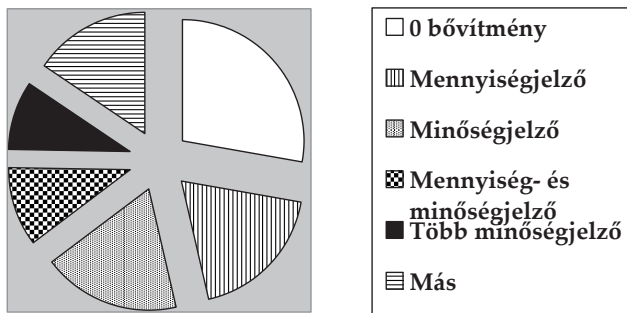
⁹¹ Az 1%-ot el nem érő bővítmenyeket gyakorisági sorrendjük szerint soroltam fel, a százalékos arány feltüntetése nélkül.

Dranitza 50 szál [Kőrösbánya H; Ks 108 Vegyes ir.]; 1841: a kö *rákástol*⁹² fej-
jebbetske ésmet le rogyot a tsiko és az edgyik hid alol valo posvány végébe
beleesett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a] stb.), *birtokos jelző és több minőség-
jelző* (pl.: 1681: Zarand varmegyeben Bethlenösön lako szegeny emberek ...
Bethlen Domokos vrunknak egy darab idők alatt mint ős örökös iobbagyi
adot fizettenek, de Bizonyos időktol fogva nem adozvan, mostan meg irt
vrnak neveletlen arva Ficskaianak Tekt Nemzetes Iktari Betlen Istvan vrunk-
nak Tutora Tekintetes Nemzetes Véér Kristina Aszszony eo kge ... szofo-
gadatiansagokert katonak által hozatvan fel azon Betleniös nevű falubol
ket nőtelen legenyeket [IB. Thuroczi András közbíró Désfalván lakó vall.];
1688: Egy itt quartelyozo Lutheranus *Németnek*, recens *natus*, és ige(n) *be-
teg* gyermekcsejét ... meg kereszteltem [Bethlen kör. SzD; UtI]; stb.), *kijelölő
jelző és több minőségjelző* (pl.: 1621: azon Thorda es Colosz (!) warmegieben
leueo kiczin Jozagoczkayat birhassak [Gyf; LLt Fasc. 155]; 1770: a' Szasz Re-
genieknek azon által járo Kis Hidasotskája a Mellyet ... a' viz által gyakorta
el rontatott pallo helyibe tsináltattanak [Szászrégen; Born. XVI/79–80 Kiss
Márton (98) vall.]; 1771: Tavaj Ugarlaskor ugy esik, hogy Kis Istvánnál *lévő
akkori Tímár* Inaskát Enyedi Marczit el kérvén Tímár Istvántol hogy ott az
Ekét hajtana ki addig a Béla hegy alá és ott étesse a marháját ... a Gyermekek
Inas fel ment a Béla Hegy tetőre ... ott étette az Örököket Imbrefi Ferentz is
hogy ki jöve azt monda az Inaskának hat te mért butál el előlem hogy idejöjj
Lantzas Diszno Ordog Menkö Kutya Teremtette? [Dés; DLt 321. 39b–40a]
stb.), *kijelölő jelző, mennyiségjelző és minőségjelző* (pl.: 1747: azon két *kisded*
fundusotskán a' Nemes var(me)gye Postalís Commoditasokat epithessen,
és birhassa pacifice [Déva; Ks 73. III. 18 1/2]; 1796: Ezen *ket utolsó* rétetske
a Falu közönséges réttyéből jár a házok utan [Szentgothárd SzD; Wass-
Lt]; 1880: Emlékezel-e arra, mikor Klasszit felküldtem a Főv. Lapoknak,
s onnan írták *azt a gonosz három* sorocskát [PLev. 83 Petelei István Jakab
Ödönhöz]), *több mennyiségjelző*⁹³ (pl.: 1715: közöttünk lako némely egyhá-
zi rendeknek lévén nemes vármegyében ... *két* vagy *három* jobbágyocskája
... mégis velünk együtt contribuálni nem akarnak [SzO VII, 207 a székely
nemzet kívánalmái a gub-hoz]; 1747: az Falu nem mind eő Ngaje mert az
Szabad emberekből álló derékos Falu, hanem tsak udvarháza van eő Nga-
nak abban az Faluban *tiz tizenkét* Jobbágjotska Sellérekkel édgýüt hozzá
[Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]), *értelmező jelző* (pl.: 1591: Mindeneket

⁹² Az erdélyi régi nyelvben az adalék tanúsága szerint a középfokú melléknév hasonlító
határozói vonzatának a ragja *-tól/-től* is lehetett. Mára ez a toldalékos alak a köznyelvből a
nyelvjárásokba szorult vissza.

⁹³ Több mennyiségjelző akkor kapcsolódhat egy alaptaghoz, ha közöttük mellérendelő (el-
sősorban választó) viszony van.

4. ábra. Kicsinyítő képzős származékok bővítésményei

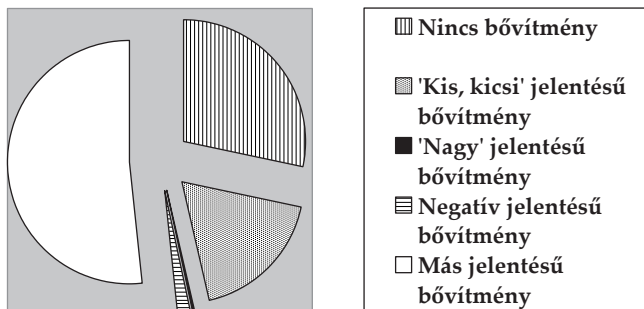
hagiok ... kis leankamnak *Frusinannak* [Gyf; BáLlt 93]⁹⁴; 1783: az legénke *Tanko Andris* is oda futot [Lengyelfva U; EMLt]); *birtokos jelző, minőségjelző és értelmező jelző* (pl.: 1660: Baczy Katha asz(ony) ugy mint Tutrix Iffiabik Baczy István kis Fiaczkajanak *Petinek* Sos Martont vallia Procuratoranak Buday Mihaly ellen [Kv; Tjk VII/3. 309]; 1690: Néhai Nemzet(es) Kolosvári Mislei Péter Hajadon Léánykájának *Annisnak* ... házoknál ... szidalmazta az Ac(tort) [Kv; Tjk XIII/1. 444]); *birtokos jelző, minőségjelző és mennyiségjelző* (pl.: 1662: a hatalmas nemzet minden tanácsát arra kezdé fordítani, hogy ... Erdélynek ... nyakát kedve szerint megnyomhassa, s *Magyarországnak megmaradott kevés* részecskéjének holdoltatásához és foglalásához is nagyobb kaput nyithasson [SKr 531]), *minőségjelző és értelmező jelző* (pl.: 1662: Rudnai Anna Aszszony, monda: Myuel engemet *Unoka* Leankam(m)al Baczi Kis *Annaval* edgyut ez haborusagos ideőben ellensegh előtt ualo futasba(n) ez varosba ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt, Papay Imreh vra(m) ... adom, vallom, es kótóm megh neuezet Leankammal edgyut ... Pintek neuē Faluba(n) való puzta haz helyeimet [Dés/Beszt.; RLt O. S]) és *időhatározó* (pl.: 1772: mi ezt eszre nem vehettük ben a házban külömben is már *akor* borosatskák voltunk [Sályi TA; Mk V. VII/17]).

A SzT. adatai azt mutatják, hogy – az alaptag szófajából adódóan⁹⁵ – leggyakrabban valamilyen jelző bővíti a kicsinyítő képzővel ellátott alaptagot, csak ritkán alany, határozó stb (l. 4. ábra).

⁹⁴ Az adalék a *kisleányka* címszó alatt jelenik meg, tehát nem jelzős szerkezet, hanem összetett szó.

⁹⁵ Bővebben l. *Az alaptag szófaja* c. alfejezetben.

5. ábra. Kicsinyító képzős származékok bővítményeinek jelentése

IV.8.2.2. A kicsinyítő képzős származékok bővítményeinek jelentése

Azon túl, hogy milyen bővítményei lehetnek egy kicsinyítő képzős származéknak, fontos megvizsgálni ezen bővítmények jelentését is (a bővítmények jelentésmegoszlására vonatkozóan l. 5. ábra). A vizsgálat alapján kimutatható, hogy a bővítmények 18,07%-a a 'kis, kicsi' jelentéskörbe tartozik, azaz a 16–19. századi erdélyi beszélők szükségét érezték a képző jelentését valamilyen egyéb elemmel ('kis, kicsi' jelentésű minőség- és mennyiségjelző, valamint fok-mérték határozó) felerősíteni. Vagyis nem elég az, hogy a képző maga a 'kis, kicsi' szemantikai jegyet adja hozzá az alaptaghoz, hanem ezt a bővítmény is felerősíti, és így redundánsnak tűnő szerkezetet hoz létre, amely a következő képlettel írható le: 'kis, kicsi' + alaptagDIM.

A következő (ebbe a jelentéskörbe tartozó) szavak fordulnak elő a kicsinyítő képzős származék bővítményeként: *apró*: 1800: ezen erdő helylyen, mit-sem erő apro agotskák vagynak [Csekelaka AF; EHA]; *apróbb*: 1801: Apróbb Boros Hordotskák [Vargyas U; CsS]; *aprólék*: 1611: Ezwst teö tarto valamj aprolek kapsochkaual ... f. 1 [Kv; RDL I. 88]; *aprólékos*: 1826: Ifjab Ajtai Moses ... né mely aprólékos hibátskákért büntettetett tsak három ezüst forintokig [Kv; ÖCjk]; *apróság*: 1763: Három Lántz végire valo Kapots Uagy holmi aprosag kaptsochkaual nro 24 [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.]; *csekély*: 1656: Az temetés pedigh, tsak az en csiekely állapotoczkamhoz kepest legien, tudgiak ki voltam en [Ádamos KK; Bál. 93 végr.]; *csekélyebb*: 1879: Csekélyebb legényke a kis Kálmán, semhogy számot tegyen nekem az, mit ő felőlem elmond [PLev. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz]; *diónyi*: 1852: egy világos piros pelyparipa ... hasa közepén ... egy dionyti tsomotska [Dés; DLt 1066]; *kevés számú*: 1710: Anno 1710. Die 5 July Szamlalvan meg keves Szamu arany marhacskamat

mellyis következik a Szerint [Wass 11]; *kevés*: 1755: Husvéthi Innen napon szokásunk szer(ént) mulatván Falunkbéli Iffjaink ... Falunkban el járo utasokkal is jádzo modon szoktak bánni, hogy valami kevés ajándékokát nyerjenek [Balsa H; Gy]; *kevés*: 1759: Hatházi Czilika ... hogy a' rudat ezen földre le ne fektethesse, egy kevés gyengécskén mellybe megtaszította ... Marusán Gavrilá [Árpástó SzD; BK]; *kicsi*: 1816: Egy Sárga festékű gyermeki kiti Hintotska [Bányabükk TA; MkG]; *kicsid*: 1776: Tizenhat kicsid, apró fejr zomántzas boglárotskák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]; *kicsind*: 1760: Az Száraz Pataki és Kantai Kitsind portiotcskák még inventálatlan vadnak [Feltorja Hsz; LLt]; *kicsiny*: 1732: a Tabernaculum asztalos munkával aranyozva... kicsiny vas sarkokon fordulo ajtocskájával [Kóród KK; Ks 12/I]; *kicsinyég*: 1702: ő kglme egj kitsineg tavolkábban ült [Tarcsafva U; Pf]; *kicsit*: 1827: égy kicsit Tavulatska husztom volt meg magamat az Malamtol [Szind TA; EMLt Mészköi cs. lev.]; *kis*: 1692: Ló Istálló ... ennek két kis ablacska (!)^a [Mezőbodon TA; BK 4. – ^aNem merő elírás ablakocská h.]; *kisdéd*: 1697: Ezen hazbol vagyón egy kis kamaráb(a) ki nyilo bérlett fenyó Deszkából állo vas sarkokon fuggó kisdéd ajtocská [O.brettye H; Born. XXIXa 2]; *kisdég/kisdeg/küsdeg*: 1790: Ezen Kamarának ... vagyón egy kisdég kerek ablakotskája [MNY XXXVIII, 208]; 1816: vagyón egy kisdeg fijatskája [Torda; KvAkLt Mss 363]; 1831: Vaszi meg halálozván egy küsdeg fiatskája maradott árván [Szentdemeter U; Told. 39]; *kisebb*: 1803: vékony patyolat nagy keszkenő ... szélein égy égy kisebb ágatskák szkofiummal varratattak [UnVJk]; *kissé*: 1841: Lakatos Ferencz ... egy kissé butácska [DLt 697 nyomt.]; *kiség*: 1821: Egy kiség durvábbatska ujj Kender Lepedők [Backamadaras MT; CsS]; *legkisebb*: 1738: (Marján kocsis) meg nehezeden, meg nèzettem az batyaval ha pestisbe vagyónè, de legkisebb csomocskajais nem volt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]; *néhány*: 1631: tudom hogi volt az Aniadnak penze, arra azt felelte hogi hagiót edes koma(m) Aszony ... hajjot ennekem szegeny egi nehany araniaczkat [Mv; MvLt 290. 259a]; *nem sok*: 1733: hogi nekem se légyen semmi panaszom, a mint hogi nem sok adósságocskám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram [TKl Teleki Sámuel lev.]; *parányi*: 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében^a [ETA I, 77 NSz. – ^aMv nagytemploma körüli erődítményben, a Kastélyban]; *rövid*: 1672: Ebesfalvi Kastélyban eddig bé iöt Majorság, dézma, és egyéb gyülevész borokrol valo rövid Extraktusocská [Utl]; *semmi*: 1830 k.: lészen Ur Bátyam oly Jo hogi meg nem Neheztel reám hogi alkalmatlan lészek ezen Semmi Pénzetskémért [Mocs K; BetLt 1 Henter Farkas Vajna Istvánhoz]; *törpe*: 1742: mentünk fel ... törpe fenyő Ajtotskán [Pókafva AF; JHb XXV/58]; *vékony*: 1757: (A) Bányais ... négy esztendőig (: belé hagyatván :) pusztánn állott, akkor a' Mgos Gróff

Exp(One)ns Vr kezdette újra dolgoztatni, és ... igen vékony hasznotskáját latni [Nagyalmás H; BK ad nro 144].

Előfordul olyan eset is, amikor több, azonos jelentésű jelző bővíti a kicsinyítő képzővel ellátott alaptagot: *kis, apró*: 1798: vagjon ... ő nganak ... szep allodialis szallos tsefas (!) Erdeje melynek deli szomszedcságaban nekem is vagjon egy kis apro tseré nyilatskam [Ádamos KK; JHb XIX/58. 25]; *kicsiny, parányi*: 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében^a [ETA I, 77 NSz. – ^aMv nagytemploma körüli erődítményben, a Kastélyban]; *kisdéd kis*: 1754: Egy pár rezes kápáju kisdéd kis Mordajotska [NSz; Told. 19].

Bár értelemszerűen 'nagy' jelentésű bővítmény nem járulhatna a kicsinyítő képzős származékhoz, az adalékok 0,33%-ában mégis ebbe a jelentéskörbe tartozó szavak bővítik az alaptagot: *igen* ('nagyon'): 1725: igen bővöcskén elte(ne)k őkglmek Kolosvárat ... innen az magunkébő (!) kellett ki potolni [K; TKI]; *jó* ('jókorá, nagy'): 1694: egj jo darabocska Szőlős Kert [Kóvár; JHb inv.]; *jókorá*: 1742: egj ebedre csengető Jókorá csengetyű harangotska [Pókafva AF; JHb XXV/58. – Tomai László kijegyzése]; *jókorácska*: 1750: Vagyon itt ... a felső falu végén egy tisztességes alkalmas magasságú fatorony és abban két jókorácska harangocska [M.fülpös MT; ETF. 107. 21]; *nagy*: 1816: Egy nagy Kapotska ... Egy kupás, és egy tollas véső [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.] (a kicsinyítő képzős származék lexikalizálódott, jelentése: 'ácskapocs'); *nagyobb*: 1748: Kissebb, s nagyobb kasocsák, melljekb(en) gyűmőlcst Tojást, és egyebb e' félét Szoktak tartani, és hordani Nro 9 [Ks XXVIII. 8. 5]; 1756: én látván hogj nagyobb hasznacsát vehetnék azon helységről, magam két részemre Malmot építettem [Ribicsóra H; Ks LXII/7]; *öreg (hordócska)* 'nagy hordócska' jelentésben: 1720: egy vak ablakban egy öreg hordotska [Köröspatak Hsz; HSzjP]; *sokkal*: 1785 k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacska. Alattomban ő is akaratosocska, Titkon lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás-kódex].

A harmadik⁹⁶ kategóriába azok a bővítmények sorolhatók, amelyek valamilyen negatív jelentésárnyalatot hordoznak. Ez az adalékok 1,58%-ában fordul elő: *árva*: 1667: az meg nevezett édes Urától maradott egyetlen egy árva Agacska ugy mint Lázár Imreh ur(am) [LLt 70/13]; *avatag*: 1736: Az Úr Házáb(an) ... Fejér hajas avatag derekallyka 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 103]; *dírib-darab*: 1788: Holmi dírib darab rongy, ezzel édgýtt valami hulladék gáz végek. Holmi dírib darab formátskák és példák [Mv; TSb 47]; *elromlott*: 1735: ezen Tornácznak bal kéz felől valo vegiben, vagjon egj el romlott Kő Kamaracska [Ó-Torda TA; JHb XI/9. 54–5]; *félszeg*: 1818:

⁹⁶ A bővítmények körében kirajzolódó jelentéskategóriákra vonatkozóan l. a bővebb magyarázatot a *A kicsinyítő képzős származékok szemantikája* c. fejezetben.

egy leán, félszeg vagyon ... Ezen félszeg leánykának ... egy tehénye vagyon [Jenőfva Cs; RSzF 244]; *gonosz*: 1880: Emlékezel-e arra, mikor Klaszszit felküldtem a Főv. Lapoknak, s onnan írták azt a gonosz három sorocskát [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz]; *gyarló*: 1753: A' Margita felől való Plágán vagyon egy erdő ... minthogy igen el vágták gyarló erdőcske, mogyoró és gyertyán vesző is terem rajta [M.décse SzD; EHA]; *gyenge*: 1668: Egy kis gyenge Arany Lanczocska, őt Arany benne [Mk Kapi György lelt.]; *hitvány*: 1812: Más hitvány általagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]; *kopott*: 1745: egy kopott on tányérotska [Sárd KK; UnVjk 115]; *lyukas*: 1744: Edgy lyukas ón tálatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; *mit sem erő*: 1800: ezen erdő helyen, mit-sem erő apro agotskák vagynak [Csekelaka AF; EHA]; *nyomorult*: 1736 u.: Ó mostani felfordult világ! egy nyomorult fő emberecske nem hogy más ember jobbágyasszonyát de magát is jó nemesembert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani, nem hogy valamivel succurálni olyan megszűkült még közelről lévő atyafiának is [MetTrCs 481]; *ringy-rongy*: 1766: (A szolgáló) holmi ringj rongj egetmasatskáinakl egjebet az Udvarbol szekeremen nem vitt [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18]; *rongyos*: 1841: egy rongyos Házikó [Torda; HG]; *rossz*: 1675: Egy hársbol kötöt edgyes rosz ágyacska [Dés; Borb. II]; *semmirekellő*: 1749: Egy semmire kellő rosz agyácska [Királyhalma KK; Ks 23/XXIib]; *sovány*: 1745: (Egy föld) mégyen az ellenb(en) lévő Sovány Dombotskára [Nagyida K; Told. 9]; *szakadozott*: 1772: egy négy szegeletü Ablakatska ... Ezen Ajto felett egy szakadozott Ablakatska láttatik [Kv; BKt Mikes conscr.]; *szegény*: 1672: Isten Kegyelmeteket továbbra is oltalmazza, az asszonyt penig gyógyítsa. Szegény kisedecske teste csak azt kívánta: ő jó helyen van [TML VI, 163 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]; *viseltes*: 1769: Gyermekeknek valo viseltes két pár Csizmacska [Nagyercse MT; Told. 19].

Az adalékok között több olyat is találunk, amelyekben a diminutív toldalékkal ellátott származékoknak több, nem szinonim, de hasonló (negatív) jelentéskategóriába tartozó bővítményük van: *alázatos*, *szegény*: 1740: maradok G(róf) U(ramna)k alazatos szegeny szolgáltskaja Mohaj Moses mpr [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]; *megrongyolott és elpusztult*: 1775: az alatta lévő Kő pintze Gátorja felett, egy kis Sendely fedél alatt lévő, mind fedelire mind oldal Deszkaira nézve meg rongyolott és el pusztult filegoriátska [Buza SzD; LLt Csáki-per 107. L. 14]; *szegény, neveletlen, árva*: 1651: szeginj neveletlen arva fjaczkam [Körtvélyfája MT; Bál. 1]; *szegény, sokgyermekű, nyomorú*: 1827: Szegény sokgyermekű, nyomoru Emberetske [K; KLev.]. Ezekben az adalékokban maga a kicsinyítő képző is inkább negatív jelentésárnyalatot sugall, tehát tulajdonképpen a bővítmény felerősíti a negatív jelentést.

IV.9. A kicsinyítő képzők földrajzi megoszlása az erdélyi régiségben

IV.9.1. Nyelvföldrajz – történeti nyelvföldrajz

A nyelvföldrajz vizsgálati módszer és szemlélet, a nyelvtudománynak az az ága, amely a nyelv térbeliségét vizsgálja, vagyis a nyelvi variabilitást térben ábrázolja, a nyelvi jelenségeket térképekre vetíti. Ennek értelmében a nyelvföldrajzi kutatás feladatai közé tartozik az egymással többnyire érintkező nyelvjárások egyezéseinek és különbségeinek a magyarázata is (Kiss 1972: 346).

A történeti nyelvföldrajz a nyelvtörténet különböző korszakai nyelvi jelenségeinek földrajzi megoszlását kutatja. Szemben a mai nyelvállapot nyelvföldrajzi vizsgálatával, a történeti anyag esetén különböző nehézségekbe ütközünk. Elsősorban azzal kell szembesülnünk, hogy írott nyelvi anyag áll rendelkezésünkre, amely tükrözi ugyan a beszélt nyelvet, de az írott betű nem adja vissza minden esetben pontosan a hangzó beszédet. Tehát annak ellenére, hogy a SzT. adatai változatos forrásokból származnak és erős földrajzi szórtságot mutatnak, csak kellő óvatossággal kezelhetők. Mégis Kósa megállapítja, hogy „a Tárbeli szavak földrajzi megoszlása többnyire elég arányos. Ezt mutatják a székely és mezőszéki nyelvjárásterület különböző pontjairól, tájegységeiről való adatok. Viszont jóval kevesebb adat képviseli az északkeleti nyelvjárásterületet, például a Szilágyságot. Ez vagy az ehhez hasonló – tudjuk – azzal magyarázható, hogy a gyűjtő munkáját olykor kénytelen-kelletlen befolyásolta a számára hozzáférhető forrásanyag mennyisége és milyensége” (Kósa 1976: 106).

Az adatokkal kapcsolatban még az is felmerülhet, hogy az adat keletkezési helye nem egyezik meg az író születési helyével, akár misszilisről, akár magánjellegű vagy hivatalos okiratról van szó. Ennek értelmében az iratok keletkezési helye írójának tartózkodási helyéről, nem feltétlenül s nem mindig lakóhelyéről vagy származási helyéről tanúskodik (Papp 1961: 18). Előfordulhat például, hogy a Székelyföldről a mezőszéki nyelvjárás jellegzetességeit mutató nyelvi adat kerül elő, vagy a szövegen belül keveredik az író anyanyelvjárása tartózkodási helyének nyelvjárásával.

A hivatalos iratokkal azért is kell óvatosan bánnunk, mert adott sablonok alapján készültek. A végrendeletek például nem minden esetben megbízhatóak – hasonlóan más hivatalos irattípushoz –, hiszen kialakult kezdő- és záróformulákat tartalmaznak, amelyeket az íródéakok készen kaptak, így ez az egyéni/helyi nyelvhasználat vizsgálhatóságát gátolja. Ehhez társul az a nehézség is, hogy gyakran bonyodalmat okozhat az író személyének azonosítása, mert sokszor a számos aláíró tanú közül nehéz

eldönteni, hogy ki volt a szövegező. Tehát egy szöveg nyelvjárásának helyéhez kötésekor fontos az író származási helyének meghatározása. Magán- és hivatalos levelek esetén – Deme László terminológiáját alkalmazva – el kell választanunk a fejet, aki a fogalmazó, diktáló személy, a kéztől, aki a diktálás után író vagy másoló személy. A kettő lehet azonos, de különbözhetnek is egymástól, és ilyenkor kérdés, hogy a levélben a fej vagy a kéz nyelvjárása jelenik-e meg (Deme 1959: 7). Még akkor is, ha sikerül megállapítani az író személyét, előfordulnak olyan esetek, amikor egy szövegen belül is nyelvjárási ingadozások vannak. Ennek oka lehet, hogy a szövegek írói nem beszéltek teljesen tisztán egy bizonyos nyelvjárást, hiszen nem egy helyen éltek le életüket, így a különböző tartózkodási helyeiken beszélt nyelvjárástípusok nyomot hagytak nyelvhasználatukban. Az egy szövegen belüli nyelvi ingadozásnak másik oka lehet az író nyelvjárásának és a normatív változatnak a keveredése. Az is előfordulhat, hogy egy szövegen belül különböző egyének nyelvallapota keveredik, mert a kéziratok gyakran nem eredeti nyelvi szerzőjüktől valók, hanem más egyénektől származó, esetleg többrendbeli másolatok. Ilyenkor minden másoló valamilyen mértékben saját nyelvjárásán szűrte át a szöveget. A nyomtatványok esetén pedig nem szabad megfeledkeznünk a nyomdászok nyelvi szerepéről. A 16–17. században a nyomdászok feladatuknak érezték a szövegek nyelvi „csiszolását”. A 18. századtól megváltozik a helyzet, ekkortól a nyomdász már nem nyelvalakító tényező, hanem tipográfiai mesterember.

A végrendeletekkel szemben a tanúvallomási jegyzőkönyvek hitelesebb forrásnak bizonyulnak, ugyanis a tanúvallomásokat rögzítő jegyzőkönyvek követelménye volt, hogy a tanúk vallomását híven, szó szerint rögzítsék (Miklós 2002: 128).

A fenti problémákat figyelembe véve világos, hogy nyelvföldrajzi kutatásokat történeti anyagon csak kellő óvatossággal lehet végezni. Az egyszerűség kedvéért a kicsinyítő képző földrajzi elterjedésének vizsgálatakor mégis az adalék után szögletes zárójelben közölt helymegjelölést fogadom el hitelesnek.

IV.9.2. A SzT. adatainak nyelvjárási megoszlása

Benkő Loránd kategorizálása szerint a SzT. adatai az újmagyar nyelvjárások (15–16. század fordulójától napjainkig) korából származnak (Benkő 1957: 61).

A 16–18. században a magyar nyelvterület település- és népiségtörténeti viszonyaiban olyan nagy horderejű változások történtek, amelyek a nyelvjárások életét erősen befolyásolták. Ebben hatalmas szerepe volt a 150 éves török hódoltság, amely az ország középső és déli részén

nagymértékben kipusztította a magyar lakosságot. Az elnéptelenedés a mai Magyarország területén kívül Erdély mezőszégi részét is érintette. A törökdúlástól csak a nyelvterület peremvidékei szabadultak meg, és ezek a peremnyelvjárások vitték tovább a középkor végi nyelvállapotot területileg változatlan helyzetben, így ezek máig archaikusabbak, mint a többi nyelvjárás (pl. Háromszék vidéke). A 18. században a törökök kiűzése után az elnéptelenedett területeket betelepítették, amelynek következtében új nyelvjárási helyzet alakult ki: a Mezősége betelepülő románság darabokra szabdalta a korábban egységes mezőszégi nyelvjárást, a székelyek viszont továbbra is egy tömbben maradtak.

A 19. századtól viszonylagos állandóság következik, kialakul a nyelvjárások mai képe.

A SzT. adatai a Tisza–Körös-vidéki nyelvjárási régió (ide tartozik Bihar megye, valamint Kalotaszeg), az Északkeleti nyelvjárási régió (észak-szilágyi, nagyjából a Tövishát kistáj területe), a Mezőszégi nyelvjárási régió és a székely nyelvjárási régióból származnak. Nyugatról keletre haladva a következő (vár)megyékből vannak adatok: Szilágy (Sz), Kolozs (K), Szolnok-Doboka (SzD), Belső-Szolnok (BSz), Beszterce-Naszód (BN), Torda-Aranyos (TA), Alsó-Fehér (AF), Hunyad (H), Szeben (Szb), Fogaras, Nagy-Küküllő (NK), Kis-Küküllő (KK), Maros-Torda (MT), Csík (Cs), Udvarhely (U), Háromszék (Hsz).

IV.9.3. A *-d*, *-ka/-ke* és *-cska/-cske* képzők a nyelvjárásokban

A nyelvjárási leírások a kicsinyítő és becéző képzők állományának bemutatásával a történeti és leíró nyelvtanokhoz hasonlóan csak érintőlegesen foglalkoznak.

A *Magyar dialektológia A nyelvjárási alaktani jelenségek* (Kiss 2001: 351–361) fejezete a szóképzésnek kis teret szentel, a kicsinyítő képzőkről egy bekezdés szól:

„Gyakorisági különbségként említhetők a köznyelvben is meglevő *-ka/-ke*, *-cska/-cske* kicsinyítő képzők. Ezek a palócban (...), egyes erdélyi nyelvjárásokban (*szépecske* 'valóban szép', *meredekecske* 'igen meredek') igen kedveltek. Szintén gyakoribbak a köznyelvnél más kicsinyítő képzők is (így a *-csa/-cse*, *-ika/-ike*). Ezek főként a székely és a csángó nyelvjárásokban, valamint Dél-Dunántúlon, illetőleg Szalvóniában járatosak (*fazékcsa*, *székcsa*; *sajtika*, *apika* stb.). Mind állományban, mind gyakoriságban kitűnik a keleti nyelvjárásoknak, a csángónak és a székelynek a kicsinyítő-becéző származékokban való gazdagsága. Ezzel bizonyára összefügg a gyakorító igeképzők nagyobb gyakorisága és állománybeli gazdagsága. Mind-

két képzőtípus emotív funkciójú ugyanis, és ez erőteljesebb az archaikus peremnyelvjárásokban. A kicsinyítő-becéző származékok gyakoriságát a csángó nyelvjárásokban erősíti az aktív magyar-román kétnyelvűség abban az értelemben, hogy a moldvai román nyelvjárás ebben a tekintetben szintén nagyon gazdag.” (i. m.: 354)

A magyar nyelvjárások területi egységeinek bemutatásakor a kicsinyítő és becéző képzőkről csak a székely és csángó nyelvjárás régió alaktani sajátosságainak elemzésekor esik néhány szó. A székely nyelvjárás jellemzőjeként a *-cska/-cske* kicsinyítő képzőbokr gazdag jelentését emelik ki:

„A *-cska/-cske* képző a kicsinyítésen kívül (*lovacska*, *csürkecske* 'csirkécske') kiemelésre, fokozásra is használatos: *szépëcske* 'igen szép', *ügyesëcske* 'határozottan ügyes', *hosszacska* 'a kelleténél valamivel hosszabb'.” (i. m.: 305)

A moldvai nyelvjárás régió alaktani sajátosságainak ismertetésekor azt hangsúlyozzák, hogy a csángó nyelvjárás kicsinyítő és becéző képzőkben igen gazdag, ezek használata gyakoribb a köznyelvinél, amelyet a diminutívumokban ugyancsak gazdag román nyelv hatása is felerősíthet. Mégis csupán ennyi áll a denominális névszóképzők ezen részrendszeréről:

„A névszók alaktanában első helyen a kicsinyítő képzők átlagon felüli gyakorisága emelendő ki. A fontosabb képzők közül néhány: *-cska/-cske* (*fácska*), *-csó* (*száncsó*), *-d* (*könnyüd*), *-ica/-ice* (*bihalica* 'bivalyborjú'), *-ika/-ike* (*apika*), *-ikó* (*lányikó*), *-ka/-ke* (*ökörke*), *-kól/-kő* (*hosszukó*), *-ól/-ő* (*ágyó*), *-óka/-őke* (*botóka*) stb. A példák azt is mutatják, hogy a köznyelvben is ismert képzőkkel új tájnyelvi származékokat hoznak létre. Ezenkívül a kicsinyítő képzős szavak szöveggyakorisága ugyancsak magasabb a köznyelvinél.” (i. m.: 311)

A hosszas idézésre azért volt szükség, hogy világossá váljék: még a nyelvjárásokat monografikus igénnyel bemutató munka is csak nagyon szűk teret biztosít a kicsinyítő és becéző képzők rendszerének ismertetésére. Sok helyen pedig a leírás a laikus tapasztalata szerint is hiányos (pl. a székelyben biztos, hogy nem csak a *-cska/-cske* képzőt használják a kicsinyítés kifejezésére, hanem a csángó nyelvjárásban gyakori kicsinyítő képzők közül is nagyon sokat).

A kicsinyítő és becéző képzők rendszeréről Szabó T. Attila írt bővebb tanulmányt (1980: 102–165), amelyben megállapítja, hogy a székely és csángó kicsinyítő és becéző képzőrendszer sokkal gazdagabb, mint a köznyelvié. Ennek magyarázata összefügg a két nyelvjárás régió elzártságával, vagyis

azoknak a gazdasági, földrajzi, társadalmi és művelődési tényezők hatásával, amelyek ezeket a nyelvjárást elszigeteltségükben lassúbb ütemben alakították, változtatták. Ez a jelenség megegyezik Bartoli areális normái közül az elszigetelt területek szabályával, amely szerint az archaikusabb formák az elszigetelt vidékeken őrződnek meg, hiszen a területi elzártság kedvez a nyelvi konzerválódásnak, valamint a periférikus területek szabályával, amely kimondja, hogy a szavak régiesebb lexikai változatai a központtól távoli területeken maradnak fenn (ez a szabály a nyelv minden szintjére érvényes, nem csupán a lexikaira) (vö. Kiss 2001: 100).

A kicsinyítő-becéző képzők jellemzésében Szabó T. Attila alaktani és jelentéstani sajátosságaikra helyezi a hangsúlyt.

A *-cska/-cske* a legelevenebb moldvai kicsinyítő-becéző képző, ezt csak a *-ka/-ke* közelíti meg. Magánhangzós szóvégekhez közvetlenül kapcsolódik (*annyicska, bundácska*), toldalék nélküli alakjában mássalhangzós alapszó esetén az alapszó és a képző között legtöbbször rövid magánhangzó áll (*fejecske, nagyocska*). Fokozott melléknevekben a kicsinyítő képző gyakran a középfok jele előtt áll (*alacska, bennecske*).

A kicsinyítésen kívül (*ifjucska* 'kissé fiatal', *szikrečka* 'piciny, kevés') kedveskedő, becéző jelentése is van (*emberecske, lelkecském*). Testi vagy lelki tulajdonságokra, valaminek mennyiségére utaló melléknevekben és számnevekben az alapszóban kifejezett tulajdonság kisebb mértékét (*apróska, gyengécske*) vagy fokozását jelenti (*szépecske* 'nagyon szép', *ügyesecske* 'nagyon ügyes'). Előfordul az is, hogy az alapszó jelentésének valamilyen különleges jegyét emeli ki (*illogatócska* 'ivóedény', *jegyecske* 'anyajegy'), vagy tér- és időbeli távolság közelebbi vagy távolabbi voltát fejezi ki (*későcske, elégecske, külyécské, tojébbacska*).

A *-cska/-cske* mellett legelevenebb a *-ka/-ke* képző. Jelentésköre a *-cska/-cske*-nél is bővebb. Kifejezheti valakinek, valaminek a rendesnél kisebb voltát (*báránka, csuporka*), becézést (*asszonyka, kedveske, istenke, ártánka, köntöske*). Testi vagy lelki tulajdonságokat jelölő melléknevekkel alakult ilyen kicsinyítő képzős származékokban a *-ka/-ke* az alapszóban kifejezett tulajdonság kiemelését, hangsúlyozását, fokozását jelöli (*erőske* 'jócskán erős', *magoska* 'jó magas'). Az alapszó értelmének specializálódását jelenti olyan származékokban, mint pl. *felvetke* 'gyapjából kötött kiskabát', *hajtóra* 'bölcső' stb. Határozószókban a határozó jelentésének kicsinyítése vagy fokozása a funkciója (*alátka, hamarkább*). Román nyelvi hatást mutatnak azok a származékok, mint pl. *cigánka* 'cigány asszony' (< r. *țigancă*), *magyarka* 'magyar nő', *zsidóka* 'zsidó asszony'.

A *-d* a köz- és irodalmi nyelvből, sőt a népnyelvi terület legnagyobb részén is már kihalt. A csángó nyelvjárásban az értett jelentésű, de elavult képzők csoportjába tartozik. Egyetlen *-d* képzős főnévre van példa: *szád*.

Három becenév alakult vele: *Józsíd, Marid, Rózsíd*. Valamivel gyakoribb mellékneveken: *kicsid, könnyüd, terped* 'törpe', valamint ezeknek határozóraggal, illetve igeképzővel ellátott alakjaiban: *kicsiden, kicsidül* stb. Középfokú melléknevekből alakult határozószókban is előfordul: *alábbad, inkábbad, továbbad*.

A nyelvjárási, nyelvtörténeti és leíró nyelvtanok áttekintése után az a kérdés, hogy a SzT. adatai milyen képet mutatnak: az erdélyi régiségben a *-d* kicsinyítő képző valóban csak a székely nyelvjárási régióban bukkan-e fel, máshol pedig a *-d* képzős származékokat *-ka/-ke, -cska/-cske* képzős alakok helyettesítik-e.

IV.9.4. A kicsinyítő képzős származékok földrajzi elterjedése a SzT. adatai alapján

A SzT. egyik előnye, hogy – ahol csak lehet – az adalékok után szögletes zárójelben feltünteti az idézett nyelvi adat keletkezési helyét, amely lehetővé teszi ezek nyelvföldrajzi vizsgálatát. Ennek alapján következtetéseket lehet levonni nemcsak egyes lexikális elemek földrajzi elterjedtségére vonatkozóan, hanem akár az erdélyi nyelvjárások 16–19. századi állapotára is. A szűkebb értelemben vett Erdélyen kívül – a partiumi részek nélkül – Szatmár és Máramaros megyéből származó levéltári adalékok is bekerültek a SzT.-ba. Olyan változatos forrásokból származnak, hogy átfogó képet kaphatunk különböző nyelvi jelenségek nyelvföldrajzi állapotáról.

A vizsgálat első szakaszában azt néztem meg, hogy a *-d* kicsinyítő képző, illetve a *-d*-t tartalmazó képzőbokroknek (*-dAd, -deg*) milyen a földrajzi megoszlása, majd összehasonlítottam ugyanazon alapszavaknak a *-cska* és/vagy *-ka* képzős változatával. Végül pedig a ritkább kicsinyítő képzőkkel létrejött származékok földrajzi szórtságát vizsgáltam meg.

A SzT.-ban mindössze 13 *-d* képzős, illetve *-d*-t tartalmazó képzőbokros származék van: *alábbadka, apród*⁹⁷, *jobbad, jobbadik, jobbadka, kevesed, kicsid, kicsided, kicsinyd, kicsinyded, közeldeden, nagyjobbadka, nehezedeke*. A legkorábbi *-d* képzős adat 1558-ból származik: Az melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kczydeket, mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meeg Eleghechek [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencné Melyk Anna végr.], a legkésőbbi 1852-ből: A bėjáro kitsind ajto cserefa kapu féllal fenyő deszkából [Felfalu MT; DE 4]. Ezeket hasonlítom össze ugyanezen alapszavak *-ka/-ke, -cska/-cske* képzős származékainak földrajzi elterjedésével: *alábbacska, aprócska, jobbacska, kevesecske, kevéske, kicsinyecske, kicsinyke, nagyjobbacska, nehezecsken*. A *közeldeden*-nek nincs *-ka/-ke* vagy *-cska/-cske* képzős párja. A különböző címszavaknak

⁹⁷ Az *apród*nak természetesen csak a melléknévi 'aprócska, kicsike' jelentésnél besorolt adatait vettem figyelembe.

275 adalékát vizsgáltam meg, amelyek közül 164 *-d* képzős, 5 *-dka/-dke*, 8 pedig *-dad/-ded* képzőbokrós, 89 származék *-cska/-cske* kicsinyítő képzős, 9 pedig *-ka/-ke*-vel ellátott.

A címszóként szereplő származékok változó számú adatot tartalmaznak, de itt példaként mindegyiknél csak egyet idézek, a legkorábbit. A kiemelt címszó után zárójelben feltüntetem az adott címszó alá beszerkesztett adalékok számát.

alábbacska (11) 1762: azon nevezetű helyben allabbotska [Backamadaras MT; CsS].

alábbadka (2) XVIII. sz. e. fele: Rétetskéje ... van ... Petlendi Pusztá Falu helyen^a az elébbenivel egj sorba alábbatka [AbN].

aprócska (1) 1651: Egy óregh Orosz Leany formara czinalt Gyemantos Fűgő melyb(en) vagyon nedgy óregh Gemant Aprob gyemant 2. Harom oregh szem Gyengy Negy Apróczkab [Wass 27 Wass Judit kel.].

apród (2) 1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám iratott mint elmaradott özvegyére Aprod gyermekeimmel egjütt [Agárd MT; Told. 8].

jobbacska (28) 1699: edgyik^a ... jobbatska [O.csesztve AF; LLt Litt. C. – ^aBárka].

jobbad (5) 1571: egy jo paripat nem találunk, lofeweknek sokaknak es keossegnek is kijet kijet jobbadnak hallottak nyayatul el üzettek [SzO II, 326].

jobbadik (1) 1633: Chaualt barani börök jobbadiknak No. 62. Alab ualo chaualt döggel holt barani börök rosak No. 75 [Fog.; UF I, 311].

jobbadka (1) 1694: Majorság-Szőlő ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolittatni kívánok: a közepe(n) jobbadka [Kisenyed AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

kevesecske (4) 1663: Erdélyben az mi kevesecském ezelőtt volt ... azokhoz való jutásimat is ő nagyságok telyességesen meggátolták [TML II, 570 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez].

kevesed (1) 1826: a praetendált jövedelemnek kevesed része az özvegyi kevés Jozágnak az igazi jövedelme [Ne; DobLev. V/1114. 9a].

kevéske (2) 1589 k.: Az Demeter deakott penigh tudom hogj foglalt egj keueskett az attia birodalma vtan Vgian ott az szeken valo feoldben [Szu; UszT].

kicsid (123) 1558: Az melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kyczydekot, mynd, Nagyokat azt Akarom hogj Meg Elegechek [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencne Melyk Anna végr.].

kicsidded (1) 1585: Talak kicsid(d)ed keozepzerewek vadnak Niolcz, tizenharmadfel font, tt f 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2–3].

- kicsind* (32) 1731: azon Szoross útb(an) az Agyagas és Iszopos Sárt ă Viz annyéra concumulálni szokta, hogy Marhájok(na)k nem kicsind erőltetésével vontatták azon ált(al) a terhet [Kv; Pk 7].
- kicsinyded* (6) 1584: Cathalin Borbely Ianos felesége Vallia ... Lattam esmeg Arany forintokatis Nalla eg kichinded fekete keskeny Sachkoba [Kv; T]k IV/1. 389].
- kicsinyecske* (1) 1812: ezen Fok nevezetű fiatalos Berek gyermekségemtől fogva örökké a' Nagy Laki Eklesiájé volt, e' nevelte ekkorára, mert én tudom mikor a fák kitsinyetskékis voltak [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25b].
- kicsinyke* (7) 1570: Keth darab teoroth arany es egy kychynke azokkal Egywth [JHb QQ Temeswary János reg.].
- közeldeden* (1) 1662: szegények a százezer tallért is megígérték vala, úgy, hogy magoknak is valahol mi pénzek, ezüst marhájok volna, összehordván ... akiket főképpen olly értékes urakat, főembereket a szomszédságban közeldeden tudhatnának, illy utolsó nagy szükségekben, a véghelynek megmaraszthatására ... kölcsönpénz-kérés dolgában éjjel-nappal megtaláltatnák, supplicálnák [SKr 575].
- nagyobbacska* (42) 1658: Kett Eőregh lada Est f 1 d 60 Kett masfel singes lada Est f 1 Egy singes es mas nagibaczka [Kv; KJ].
- nagyobbadka* (1) 1644/1648 k.: egy Veres scarlat szűniegh nagibbatka [Born. XXXVIII. 14].
- nehezedken* (2) 1790: A' Szarvas Marhák itt mostis döglenek, és tilalom alatt vagyunk ... melly miá az ott valo oeconomia nehezetskén foly [Sztréza-kercesora F; TL. Wessényi Dániel gr. Teleki Józsefhez].
- nehezedke* (1) 1796: Zsuzsi Urnaptol fogva a Gyapot miveléssel bajlodik, de nehezetke a keze, hanem idővel tsak meg tanul [IB. Molnár György héderfáji ref. pap lev.].

Bár kevés származék jött létre *-d* kicsinyítő képzővel, tehát az erdélyi régiségben is már az elavulóban lévő képzők közé tartozik, az adatok mennyisége azt mutatja, hogy bizonyos régiókban még használták/sőt használják mind a mai napig. Jelentésének elhomályosulását példázza az a tény, hogy funkciójának megerősítésére képzőbokor elemévé vált: *-dad/-ded* (pl. *közelded*) és *-dka/-dke* (pl. *nagyobbadka*, *nehezedke*). Az Új Magyar Tájszótár (1979) címszavai is azt igazolják, hogy főként a nyelvterület keleti részén (a székely és csángó nyelvjárásban) a mai napig használják ezeket a kicsinyítő képzős származékokat. Az SzT. idézett címszavai közül a következők találhatók meg az Új Magyar Tájszótárban:

alábbacska *hsz alabbacska* (Moldva 1153: 461) | *alábbacska* (Bibarcfalva 1403: 341, Pürkerec 753: 60, Bukovina–Dtúl 2039: 46) | *alábocska* (Lészped – Dtúl 716: 28, 303) ‘alább, lenn, lejjebb’ *Itt alábbacska vagy on egy mély sánc* (népm. 753: 60).

alábbad *hsz alábbad* (Moldva 1153: 468) ‘egy kissé alább, lejjebb’ *Fogjátok alábbad!* (uo.).

aprócska *mn aprócska* (Moldva 1153: 461), *aprócskább* (uo.) ‘kicsi, apró’.

jobbacska *mn jobbacska* (H.nánás 2085, Gyimes-v. 360: 41, Moldva 1153: 459, 462) *jobbecska* (uo. 1398: 62, uo. 1153: 462) ‘kissé jobb’ (*Az úri nótákat jobbacska zenészektol tanulta.*

kevesecske *mn kevesecske* (Moldva 1153: 463) ‘kevés, kevéske’.

kevéske *mn keveskét* (Moldva 1153: 479), *keveskébb* (uo.) | *kööske* (uo. 1798: 144) | *köszkébb* (uo. 1153: 479) | *köveszke* (uo.). *Csak perméze (permetezett), ety keveskét ese (esett)* (uo.).

kicsid I. *Mn 1. kicsid* (Tószeg 943a: 121, Halmágy 1272: 221, uo. 1801: 396, Er.vidék 641, Bibarcfalva 1403: 46, Sükő 702: 7, Gyergyó-vid. 1402: 189, Hilib 1406: 237, N.bacon 1163, Se.sztgyörgy 1164: 442, Bukovina – Dtúl 2039: 46, Andrásfalva – Dtúl 1712: 59, Moldva 314: 4, uo. 1153: 462, 463, 468, 469, uo. 1356: 300, uo. 1398: 110, Klézse 505: 292), *kicsidek* (Moldva 1153: 469), *kicsidek* (pokolpatak – Dtúl 716: 159, 325), *kicsidök* (Szé. keresztúr vid. 1228), *kicsid* (Moldva 1153: 469) ‘kicsi’. *Kicsid lányocska* (1153: 462). 2. *kicsid* (Se.magyarós 1164: 83) ‘kevés’ *Nálam a munka kicsid* (népm., uo.). II. *Fn kicsidem* (Somoska 1697: 168), *kicsidemet* (Gye.alfalu 288: 212) ‘kisgyermek, csecsemő’.

kicsidecske *mn kicsidecske* (N.bacon 1413: 108) | *kicsidöcske* (Halmágy 1399: 230) ‘kicsike’.

kicsidke *mn kicsitke* (Hidvég 1402: 105) ‘kicsike’.

kicsike *mn kicike* (Bogdánfalva 366: 118) | *kicsikke* (Moldva 1153: 479) | *kisikek* (tbsz Jugán 367: 256).

kicsinyded – *mn kicsinyded* (Tordasztlászló 1466: 184) ‘kisdéd’ *Ne féljétek, im mondok örömet, megszületett a kicsinyded Jézus* (népk., uo.).

kicsinyecske – *mn kicsinyecske* (Moldva 1153: 463) ‘kicsike’.

kicsinyka – *mn 1. kicsinka* (Kéménd 274): ‘kicsike’. 2. (-t tárgyragos alakban *hsz-szerűen*) *kicsinkát* (Érsekújvár 190) ‘rövid ideig, kicsit’.

nagyobbacska – *mn nagyabacka* (Gálbény 288: 469) | *nagyabbacska* (Moldva 1153: 463) | *nagyobbacska* (Gálbény 288: 156) ‘nagyobb, nagyobbik’ *Kisbebecske siltim lábamhoz tegyétek, nagyobbacska siltim fejemhez tegyétek* (népb. uo.).

nagyobbka – *mn nagyapkább* (Moldva 1153: 479) ‘kissé nagyobb’ *A vessző kissebb, a bot nagyapkább* (uo.).

nehezecke mn *nehezecke* (Moldva 1153: 452) | *nehezecke* (uo. 1153: 459) 'elég nehéz'.

A legtöbb címszó mindkét helyen megtalálható, vannak azonban eltérések is. A SzT. címszavai közül a következők nincsenek meg az Új Magyar Tájszótárban: *alábbadka*, *apród*, *jobbad*, *jobbadik*, *jobbadka*, *kevesed*, *kicsidded*, *kicsinyke*, *kicsind*, *közeldeden*, *nagyobbadka*, *nehezedke*. Ezek jórészt olyan származékok, amelyekre a SzT.-ban is kevés adalék van, kivéve a *kicsind* címszót, amelyre 32 adalékot szerkesztettek be a szerzők. Természetesen az Új Magyar Tájszótárban is találhatók olyan származékok, amelyek a SzT.-ban nincsenek meg: *alábbad*, *kicsidecske*, *kicsidke*, *kicsike*, *kicsinyka*, *nagyobbka*.

Táblázatban összefoglalva a SzT. és az Új Magyar Tájszótár -d, -cska/-cske, -ka/-ke és a -d-t tartalmazó képzőbokros származékok a következő képet mutatják:

Származék	SzT.	Új Magyar Tájszótár
<i>alábbacska</i>	+	+
<i>alábbad</i>	–	+
<i>alábbadka</i>	+	–
<i>aprócska</i>	+	+
<i>apród</i>	+	–
<i>jobbacska</i>	+	+
<i>jobbad</i>	+	–
<i>jobbadik</i>	+	–
<i>jobbadka</i>	+	–
<i>kevesecske</i>	+	+
<i>kevéske</i>	+	+
<i>kevesed</i>	+	–
<i>kicsid</i>	+	+
<i>kicsidecske</i>	–	+
<i>kicsidded</i>	+	–
<i>kicsidke</i>	–	+
<i>kicsike</i>	–	+
<i>kicsind</i>	+	–
<i>kicsinyded</i>	+	+
<i>kicsinyecske</i>	+	+
<i>kicsinyke</i>	+	–
<i>kicsinyka</i>	–	+
<i>közeldeden</i>	+	–
<i>nagyobbacska</i>	+	+
<i>nagyobbadka</i>	+	–
<i>nagyobbka</i>	–	+
<i>nehezedke</i>	+	–

Ha a számszerű adatokat összevetjük, azt látjuk, hogy a SzT.-ből az *Új Magyar Tájszótár* adataihoz viszonyítva 6 hiányzik, az *Új Magyar Tájszótár*-ban a SzT. adataiból nincs meg 12. Ennek alapján azt a következtetést lehet levonni, hogy az erdélyi régiségben (16–19. század) a kicsinyítő képzős származékok állománya gazdagabb volt, mint a mai nyelvjárásokban.

A másik kérdésünk az, hogy mutatkozik-e valamilyen földrajzi megoszlás a különböző kicsinyítő képzők használatában, a SzT. adatai igazolják-e azt a feltevést, hogy a székely nyelvjárásban gyakoribb a *-d* képző, a többi nyelvjárásban helyét a *-cska/-cske*, *-ka/-ke* tölti ki. A SzT. azért nagyon fontos forrás ebből a szempontból, mert a szerkesztői elvek közé tartozik, hogy a címszavak alá bekerülő adalékok a nyelvterület minél nagyobb részét lefedjék. Az adalékok nagy többségében könnyű eldönteni, honnan származnak, hiszen ha pontos helymeghatározás (pl.: 1770: Buta Anutza három holnapos Fiatskájával Hesfelán Szimionnal árvasagra maradott ... nevetlen kitsind Hesfelán Szimion nevű Fiatskájával edgyűtt [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31]) nincs is, de a megyejelzés szögletes zárójelben megjelenik (pl.: 1792: a Széna Sátés, drága, és igen kitsidek a Portiok [H; Ks 80. XLVII. 5 vk]). Problémásabb a különböző levéltárak nyelvi anyagait földrajzilag behatárolni, hiszen a levelek keltezési helye legtöbbször nem egyezik meg a levélíró származási helyével. Szintén problémát jelentenek Kolozsvár városa tanácsának jegyzőkönyvei és Kolozsvár városának törvénykezési jegyzőkönyvei, ugyanis a tanúk vallomását, bár hűen lejegyezték, sok esetben a tanú máshonnan érkezett, helymegjelölésként viszont Kolozsvár szerepel. Itt esetleg a helynévi eredetű személynévből lehet következtetni a valló származására, de ezen esetekben sem mindig. A 275 *-d*, *-cska/-cske* és *-ka/-ke* képzővel ellátott származékokra vonatkozó adat közül kénytelen voltam azokat kihagyni (28), amelyek keltezési helyének megállapítására nincsen semmi fogódzó, mert a kicsinyítő képzők földrajzi elterjedésének vizsgálatában nem relevánsak, és csak azokat vettem figyelembe, amelyeket valamilyen módon lokalizálni lehetett.

A megvizsgált és helyhez köthető 249 adat közül 151 *-d* képzős, 4 *-dad/-ded* képzős, 5 *-dka/-dke*, 80 *-cska/-cske* és 9 *-ka/-ke* kicsinyítő képzős származék. A (vár)megyék szerinti megoszlás a következő képet mutatja:

1. a *-d* kicsinyítő képző megyék szerinti megoszlása: Sz: – (0%); K: 27 (17,88%); SzD: 7 (4,63%); BN: 2 (1,32%); TA: 2 (1,32%); AF: 7 (4,63%); H: 7 (4,63%); SzB: – (0%); Fog.: 1 (0,66%); NK: 2 (1,32%); KK: 7 (4,36%); MT: 27 (17,88%); Cs: 16 (10,59%); U: 32 (21,19%); Hsz: 14 (9,27%);

2. a *-dad/-ded* képzőbokor megyék szerinti megoszlása: Sz: –; K: 3; SzD: –; BN: –; TA: –; AF: –; H: –; Szb: –; Fog.: –; NK: –; KK: –; MT: 1; Cs: –; U: –; Hsz: –;
3. a *-dka/-dke* képzőbokor megyék szerinti megoszlása: Sz: –; K: –; SzD: –; BN: –; TA: 3; AF: 1; H: –; Szb: –; Fog.: –; NK: –; KK: 1; MT: –; Cs: –; U: –; Hsz: –;
4. a *-cska/-cske* képzőbokor megyék szerinti megoszlása: Sz: 4 (4,49%); K: 17 (19,1%); SzD: 3 (3,37%); BN: – (0%); TA: 6 (6,74%); AF: 6 (6,74%); H: 3 (3,37%); Szb: 4 (4,49%); Fog.: – (0%); NK: – (0%); KK: 2 (2,24%); MT: 23 (25,84%); Cs: 7 (7,86%); U: 4 (4,49%); Hsz: 1 (1,12%);
5. a *-ka/-ke* képzőbokor megyék szerinti megoszlása: Sz: – (0%); K: 2 (2,24%); SzD: – (0%); BN: 1 (1,12%); TA: – (0%); AF: – (0%); H: – (0%); Szb: – (0%); Fog.: – (0%); NK: – (0%); KK: – (0%); MT: 2 (2,24%); Cs: – (0%); U: 3 (3,37%); Hsz: 1 (1,12%).

A számadatok azt mutatják, hogy a *-d* kicsinyítő képző földrajzilag elsősorban a székely megyékben, valamint Kolozs megyében elterjedt, ezen a viszonylag kompakt tömbön kívül sokkal kisebb arányban jelenik meg. Ha a székely megyét (Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Udvarhely, Csík, Háromszék és Maros-Torda megyét is ide tartozónak tekintem) egy tájegységként kezeljük, akkor kiderül, hogy az adatok 64,61%-a innen származik, további 17,88% Kolozs megyéből, és csupán 17,51% Erdély többi részéről. A *-cska/-cske*, illetve *-ka/-ke* képzőket egy kategóriába sorolom. Az adatok 48,28%-a koncentrálódik a Székelyföldre, 21,34% Kolozs megyéből, 30,38% pedig Erdély többi részéről való.

A százalékos arány alapján tehát az mutatható ki, hogy a *-d* kicsinyítő képző elsősorban a Székelyföldön volt elterjedt, a nyelvterület többi részén (Kolozs megyét leszámítva) csak szórványosan jelenik meg. Ezzel szemben a *-cska/-cske* és *-ka/-ke* kicsinyítő képzők használata földrajzilag jobban megoszlik, mindenhol használják őket.

Ha viszont a számadatokat vesszük figyelembe, akkor a megvizsgált címszavak adalékai inkább arra engednek következtetni, hogy összességében (ugyanazoknak az alapszavaknak) jóval kevesebb (89) *-cska/-cske* és *-ka/-ke* képzős származéka van, mint *-d* kicsinyítő képzős (151), ami azzal magyarázható, hogy az idézett szavak inkább *-d* képzős alakjukban voltak gyakoribbak, vagyis – annak ellenére, hogy *-d* képzős címszó a SzT.-ban mindössze 13 van – ezekben a *-d* még nem engedte át teljesen a helyét a *-cska/-cske* és *-ka/-ke* kicsinyítő képzőknek.

A nagyszámú származékot létrehozó *-cska/-cse* és *-ka/-ke* kicsinyítő képzők Erdély teljes területét lefedik, földrajzi szórtágukban nem fedezhető fel különbség.

Jóval kisebb számú származék keletkezett más kicsinyítő képzőkkel (*-ó*: *agárkuttyó, ángyó, cserecsutkó*; *-cs*: *kövecs*; *-csa*: *gyakorcsa, gyermekcse*; *-ika*: *ládika, pálcika*; *-ikó*: *darabontházikó, házikó, juhászházikó, ládikó, pálcikó, parasztházikó*; *-ók*: *szénafiók*; *-óka*: *botóka*; *-óc*: *gyerkóc*; *-ócal/-őce*: *kakóca, gyerkőce*; *-uka*: *bátyuka, mamuka*; *-icska*: *házicska*; *-icskó*: *házicskó*; *-docska*: *jobbadoscán*), és ezeknek nagy része lexikalizálódott, ami arra utal, hogy a korábbi nyelvtörténeti korokban produktívabb képzők a középmagyarral elvesztették produktivitásukat, egy-egy származékban maradtak fenn. Földrajzi megoszlásukat tekintve elmondható, hogy – bár általában csak egy-egy adalékban fordulnak elő – Erdély minden területén megjelenik egyik vagy másik képző. Az *-ó* Kolozs, Szilág, Szolnok-Doboka és Kis-Küküllő megyékben adatolt (1654: praemendatt attam ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro 9 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51]; 1766: le menven Damokos Ferentz a' Battyahoz Damokos Janoshoz monda az Angyának Damokos Janosnének jól mondotta ked Angyo (: mint hogy az előtt valo estve ott volt :) hogj ne menyek el hanem hallyak itt mert valami bajom lesz Azon beis tellyesedék rajtam [Szilágycseh; BfR 104/2]; 1806: jöjen kend Ángyo szoporán lásson ujságot [Dés; DLt 250/1808]; 1781: ez oljan Sűrű erdő volt nagy Csere tsutkok fák Tövis Füz rakotya es egyeb tseplesekkel ... rakva volt ... a Nagy Fakat Puska Porral hanyattatta el ... eő Nga [Balavásár KK; Ks 19/IV. 8]). A *-cs* kicsinyítő képző a *kövecs* lexikalizálódott származékban maradt meg Maros-Torda (9⁹⁸), Szolnok-Doboka (7), Udvarhely (5), Háromszék (2), Csík (2), Belső-Szolnok, Hunyad és Kolozs (1–1) megyében (pl.: 1806: (Az a hely) pusztaságban hagyatott, mint viz aradásával követsel s porondal meg hánt hely, marhák delettenek azon a helyen [Erdősztyörgy MT; WH]; 1737: egj egj szekér porondot és követset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk]; 1697: edgi darab ben valo öröksege ... vicinussa egi felől ... a Fejerniko vize es követse [Kadács U; Pf]; 1864: földje száraz természetü fekete és agyagos követsel elegyített [Alfalu Cs; GyHn 19]; 1781: A Követsben (sz). Kövecsek lábán (k) [Szárzapatok Hsz; EHA]; 1762: a Nagy Szamos ... ezen helyet a midőn el szakasztotta követsel porondal és minden ágokkal megrakta [BSz; SLt XXIV. 6]; 1770: Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyo eső, és hoviz től-tötte fel porondal, és követsel [H; JHb XXXI/17. 3 vk]; 1758: A Követs hegy alatt (r) [Sztána K; EHA] stb.). A régi grammatikákban is említett *-csa/-cse* (l. Geleji, Komáromi, Pereszlényi grammatikái) a SzT.-ban két származékot hoz létre: *gyakorcsa* és *gyermekcse*. Ezek Háromszék, illetve Szolnok-Doboka megyékből kerültek elő (1705: ezen Falu határán Apró gyakorcsa

⁹⁸ A zárójelbe tett szám az illető megyéből előkerült adalékok számát jelzi.

nevű helyen [Altörja Hsz; Borb. II]; 1688: Egy itt quartelyozo Lutheranus németnek, recens natus, és ige(n) beteg gyermekcsejét ... meg kereszteltem [Bethlen (SzD) kör.; UtI]]. Az *-u(j)ka* képző két származékot hoz létre: *bátyuka*, *mamuka*. Az adalékok Udvarhely és Kis-Küküllő megyéből kerültek elő (1598: az en iozago(m)ba hazamba be fogatta(m) vala, magam otalmaert... engemet, elessen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat... de eő nem tekintette az Vristent sem az attiafiwsagot eő engemet tiztessegebe nem tartá rutolt zidot kouetem az kegték zekit Batiukanak lelek kuruanak es halallalis feniegetet engemet [UszT 13/117]; 1812: a Groffné nagyon indulatba jött, és a' Grofot nagyon kissebítetté sőt motskolta, gazolta mondván: Te Samuka, Mamuka, Mamujka, Tőkös [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.]). Az *-ika*, annak ellenére, hogy csak a *láda* és *pálca* alapszavakhoz járul, több adalékban is megjelenik, amelyek a következő megyékből származnak: Szolnok-Doboka (4), Kolozs (2), Maros-Torda (1) és Hunyad (1) (pl.: 1846: Egy ládika Klauzal Gabor képével [Dés; Berz. 20]; 1647: latua(n) hogi balta va(gyo)n kezében ugi mente(m) kj egi palczikaua, hogi jneziem hogi mennien tova [Kv; TjK VIII/4. 236]; 1629: ez az Andras sokat kesek borertt Uram megh uere egj palczikaval [Mv; MvLt 290. 156a]; 1755: verni kezdék Lázár Jánost, akinéki csak egy kis palczika vala kezében [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.] stb.). Az *-ikó* az *-ika* képzőhöz hasonlóan szintén a *láda* és *pálca* alapszavakhoz járulhat, illetve a *ház* és a *ház* utótaggal létrejött összetett szavakat is kicsinyítheti (*darabontházikó*, *juhászházikó*, *parasztházikó*). A többi – ritkábbnak minősülő – kicsinyítő képzőhöz viszonyítva, *-ikót* tartalmazó adalék viszonylag sok (27) van a SzT-ban. Ezek megyék szerinti megoszlása a következő képet mutatja: Maros-Torda (9), Kolozs (5), Szolnok-Doboka (4), Udvarhely (3), Torda-Aranyos (2), Kis-Küküllő (1), Háromszék (1), Csík (1), Fogaras (1) (pl.: 1849: Kis ladiko finom cirkalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd]; 1774: Zöld Uram aban az Üdőben a Falun kívül egy oldalban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot epitetett [Mocs K; Ks Conscr. 31]; 1765: az midőn Varga György az említett patzikoval hadarásztot és hátra felé ment volna, Szabaszalai uram beléje szaladván, akkoron érte azon pálczával az karját egyszer [Szépkényerúsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]; 1844: kitsin Háziko [Etéd U; NkF]; 1798: Kádár János ö kegyelme Cserében adot Joszágan egy Haziko vagyan ... Tar János ö kegyelme Feleségének Kádár János által, lett Csere Joszágan lévő házikónak amig hasznát lehet venni vegje hasznat [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál Hütös assessor kezével]; 1832: Hazikojába [Kissáros KK; DLev. 2. XII. A. 2]; 1840: a' Solyom kö alá építettett volt egy házikot [Bikszád Hsz; MkG]; 1757: Czigánynak egy küsded Hazikoja [Taploca Cs; Sándor conscr.]; 1640: vagi(on) ennek

felette 19. muntanis Jóveveniek kiknek valami hazikoio kis vagio(n) szabadok el mennyi vagi ot lakni [Szevesztrény F; UC 14/48. 78]; stb.).

A legritkábbnak tekinthető kicsinyítő képzők csak egy-egy származékot hoznak létre, és csak egy-egy adalékban jelennek meg. Ilyen a Kolozs megyei adalékban szereplő *-ók* (1824: edgy Széna fiok alatt vártuk az esső elmúlását [M.légen K; KLev. 9]), a csak helynévi adalékban megmaradt *-óca* Maros-Torda megyéből (1820: A Kakotza erdő [Udvarfva MT; EHA]), az *-icska* és *-icskó* egyaránt Szolnok-Doboka megyéből (1840: bátorságosabban bírhasam azon Hazitskat [Dés; DLt 1420]; 1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Tegla vető helyen fel építettett Házatskát és egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egesség fen tartására ... szükséges képpen meg kellett lenni ... méltóztasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358]), a *-docska* pedig Alsó-Fejér megyéből (1747: Samuel Ur(am) ... beteges állapottal van, de most Jobbadocskán van [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]). Az *-óka* – bár egyetlen származékban jelenik meg – több adalékban előfordul, amelyek közül négy Maros-Torda, kettő pedig Alsó-Fejér megyéből származik (pl.: 1636: ezt az fogoly legent ... Nagy Zabo Istvan karon foghta vala, és úgy vonza uala... nyerges Istvanis utanok ballagh uala az botokaua [Mv; MvLt 291. 68a]; 1733: Edgj Varro ladátskáb(an) recze köteshez valo botokák [Marosssztkirály AF; Told. 2] stb.).

Az *-óc* és *-őce* képzők egyaránt a *gyerek* alapszóhoz járulnak, de ezeket a származékokat nem lehet lokalizálni (1838–1845: jární kezdett a gyerkőc [MNyTK 107]; 1838–1845: „Purkuj, porunkuj” (: a román „prunk, prunkuc=gyerkőccével egyeredetű” :) [MNyTK 107]).

A SzT. adalékai tehát azt mutatják, hogy a kicsinyítő képzők használata egész Erdély területére jellemző. A legnagyobb földrajzi szórtsága értelemszerűen a legnagyobb produktivitású *-cska/-cske* képzőnek van, ezt követi a *-ka/-ke*, amely szintén Erdély teljes területéről adatolt. A *-d* és *-d-t* tartalmazó képzőbokkal létrejött származékok elsősorban a székely nyelvjárási régióból, valamint Kolozs megyéből, a csupán egy-egy származékban megjelenő kicsinyítő képzők pedig általában elszigetelten kerültek elő.

V. ÖSSZEGZÉS, KITEKINTÉS

Célom tehát az volt, hogy a SzT. kicsinyítő és becéző képzőit minél alaposabban elemezzem, minél átfogóbb képet nyújtsak róluk. Mivel a képzőrendszer más elemeinek (pl. az igeképzők rendszerének) vizsgálatához kidolgozott szempontok nem alkalmazhatók a kicsinyítő képzőkre, ezért olyan szempontokat alakítottam ki, amelyek segítségével az erdélyi régi-ségben előforduló diminutív képzőket jellemezni lehet. Fonetikai, morfológiai és szintaktikai tulajdonságaikon túl kitértem egyéb aspektusokra is: milyen szerepet töltenek be a beszédhelyzetben, ki(k)nek a nyelvében fordulnak elő, milyen szövegtípusokra jellemző használatuk, illetve milyen földrajzi szórtságot mutatnak.

A vizsgálat eredményei a 16–19. századi Erdély nyelvére vonatkoztathatók, bizonyos fenntartásokkal, hiszen mindig figyelembe kell vennünk azt a tényt, hogy a SzT. adatai földrajzilag nem oszlanak meg arányosan. Bizonyos helyekről sokkal több adalék került be a SzT.-ba, mint máshonnan. Tehát az eredményeket mindig megfelelő óvatossággal kell kezel-nünk.

A SzT. diminutív képzéssel létrejött származékainak vizsgálata a kö-vetkező eredményekkel járt:

1. A kicsinyítő képzők vizsgálata során az első megoldásra váró probléma terminológiai természetű: kérdés, hogy a kicsinyítő képző melyik toldalék-osztályba sorolható, illetve hogy besorolható-e egyértelműen valahova.

A klasszikus képzőmeghatározások a képzőknek általában azt a voná-sát emelik ki, hogy új szót (új lexéma új jelentéssel) hoznak létre. Az újabb nyelvtanok viszont – annak ellenére, hogy definíciót adnak – problema-tikusként, illetve nem minden képzőre érvényesként kezelik a meghatá-rozást, ugyanis gyakran nem lehet elkülöníteni eléggé élesen az inflexiós eljárásokat a derivációsoktól.

Ennek értelmében szükség van olyan kritériumok meghatározására, amelyek kijelölik a tipikusan inflexiós toldalékok tulajdonságait, illetve a tipikus derivációs toldalékokét. Ezt az elkülönítést Dressler végzi el, 20 olyan kritériumot fogalmaz meg, amelyek alapján meghatározhatók a fokozatbeli különbségek inflexió és deriváció között. Ennek értelmében azok a toldalékok, amelyek teljesítik az összes inflexióra vonatkozó kritériumot, prototipikus inflexiós toldalékok, amelyek pedig a derivációra vonatkozó feltételeket teljesítik, prototipikus derivációs toldalékok.

A megadott kritériumok alapján a kicsinyítő képzők bizonyos ragszerű tulajdonságokat mutatnak (jelentésük morfoszemantikai szempontból általában transzparens, produktívak, nem változtatják meg a fő szófaját, általában egy jelenik meg a tövön, nem feltétlenül raktározódik el egyésként a mentális lexikonban), tehát nem lehet egyértelműen a tipikus képzők kategóriájába sorolni, az inflexiós–derivációs skálán az inflexiók felé mozdulnak el.

2. Egy képző akkor tekinthető produktívnak, ha új szó hozható létre vele oly módon, hogy a származék jelentése általában levezethető az alapszó és képző jelentéséből, vagyis kompozicionális. Fontos viszont azt is leszögezni, hogy ha egy képzett szó lexikalizálódik, még nem jelenti, hogy nem produktív képzésmóddal jött létre, hiszen a produktivitásnak nem kizáró kitérője az, hogy a származékok nem lexikalizálódhatnak.

A SzT.-ban megjelenő kicsinyítő képzők közül (*-cska*, *-kA*, *-d*, *-óca/-őce*, *-cs*, *-csA*, *-dkA*, *-dAd*, *-docska*, *-deg*, *-ó*, *-ő*, *-ica*, *-őce*, *-óca*, *-ika*, *-ikó*, *-kó*, *-icska*, *-őcske*, *-icskó*, *-uka*, *-uca*, *-ók*, *-őc*) a *-cska/-cske* mutatja a legnagyobb fokú produktivitást, szinte minden megkötés nélkül kapcsolható bármilyen (névszói) alapszóhoz, még a mai nyelvre érvényes grammatikai tiltó szabályokat sem követi, miszerint nem kapcsolható *-ság/-ség* képzős elvont főnévhez. Az erdélyi régi nyelvből ilyen példáink vannak: *adósságocska*, *reménységecske* stb. Ezt követi a *-ka/-ke*, amely az adott korban és régióban – bár sokkal korlátozottabban, mint a *-cska/-cske* (hiszen egy adott alapszóhoz csak meghatározott szabályok szerint kapcsolódhat) – szintén produktívnak mondható. A diminutív képzők állományának többi tagja már a 16–19. századi Erdély nyelvében sem termékeny, ezek csupán kevés (pl.: *-d*, *-ika*, *-ikó* stb.), illetve esetenként egy-egy származékban fordulnak elő (pl.: *-csa/-cse*, *-őc*, *-őce*).

3. A kicsinyítő képzős származékok szemantikai szerkezete általában (per definitionem) az alapszó és diminutívum 'kis, kicsi' jelentésjegyéből áll össze. Vagyis a kicsinyítő képző szerepe a képzési folyamatban nem más, mint az alapszó jelentéséhez hozzáadni a 'kis, kicsi' szemantikai kom-

ponenst, ezáltal mintegy „lekicsinyítve” azt. Beszédhelyzettől függően viszont előfordulhat, hogy a kicsinyítő képző vagy tisztán pragmatikai jelentést kap, vagy bizonyos pragmatikai jelentésárnyalatot. Ennek értelmében a diminutívumot tartalmazó képzett szavak jelentésének a meghatározásakor nem elég pusztán az alapszó és képző jelentéseit „összeadni”, hanem egyéb tényezőket is figyelembe kell venni, mert különböző beszédhelyzetekben ugyanannak a származéknak más és más jelentése lehet.

A SzT. adatainak vizsgálata során kiderült, hogy a kicsinyítő képző gyakran nem méretbeli csökkenést eredményez, hanem akár az ellenkezőjét, nagyságot is kifejezhet. Ennek értelmében a SzT. adatai alapján a kicsinyítő képzőnek a következő szemantikai funkcióit különböztethetjük meg: **a.** méretbeli csökkenést eredményez (pl.: *asztalka* ‘kis asztal’), **b.** a több alkotóelemből álló dolgok alkotóelemeinek számát csökkenti (pl.: *csokrocška* ‘keves virágból álló csokor’), **c.** életkorra vagy időtartamra vonatkozó főnevek esetében nem a fizikai kiterjedést módosítja, hanem az időbeli kiterjedést (pl.: *bárányka* ‘fiatal bárány’), **d.** a fokozható melléknevekhez járuló kicsinyítő képző intenzitásbeli változást eredményez (pl.: *magasacska* ‘nem túl magas’). Ha egy kicsinyítő képzős származék több jelentéssel szerepel a SzT.-ban, azt jelenti, hogy a diminutívum az alapszónak különböző jelentésjegyeire hat (pl.: *kicsid* jelentései: 1. ‘kicsi, kis’; 2. ‘apró, kicsinyke’; 3. ‘kis kiterjedésű’; 4. ‘kis termetű, alacsony’; 5. ‘gyermekre von. kis, kicsike’; 6. ‘kis/rövid idő’; 7. ‘fiatal’; 8. ‘kicsi rész’; 9. ‘kicsi baj/betegség’; 10. ‘egy kis/rövid ideig’). Az eltérő jelentések megállapítása csak kontextus alapján történhet.

4. A SzT. diminutívummal ellátott származékainak szintaktikai viselkedésének vizsgálatakor egyrészt arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a kicsinyítő képző befolyásolja-e az alapszó mondatbeli szerepét, másrészt arra, hogy milyen módon határolja be bővítményeinek körét.

Az erdélyi régi nyelv kicsinyítő képzős származékainak szintaktikai vizsgálata azt mutatta, hogy a diminutív toldalék nem gátolja a származék szabad elhelyezkedését a mondatban. Mondatbeli szerepét tekintve ugyanúgy viselkedik, mint az alapszó: leggyakrabban alany, tárgy vagy minőségjelző, de ettől eltekintve minden olyan szintaktikai szerepet betölthet, amelyet az alapszó szófaja lehetővé tesz számára.

A szintaktikai vizsgálat másik megválaszolásra váró kérdése az volt, hogy befolyásolja-e valamilyen módon a kicsinyítő képző az alapszó bővítményeinek körét. A SzT. adatai szerint a kicsinyítő képzős származék ugyanúgy bővíthető, mint az alaptag: leggyakrabban önmagában, bővítmény nélkül fordul elő, de lehet jelzője, határozója vagy alanya is, azaz bármilyen bővítmény, amelyet az alapszó szófaja lehetővé tesz. Lényegi

eltérés az alapszavakhoz képest a bővítmények jelentésében mutatkozik, hiszen a kicsinyítő képző blokkoló elemként működik olyan bővítményekkel szemben, amelyek a 'nagy' jelentésmezejébe tartoznak. A SzT. adatai azt mutatják, hogy a kicsinyítő képzős alaptaggal rendelkező szószervezetben nem elég a 'kis, kicsi' jelentésű képző, hanem ezt megtoldják egy hasonló jelentésű bővítménnyel is. Ennek eredményeként olyan bővítmények kapcsolódnak a diminutívummal ellátott alaptaghoz, mint: *apró, csekély, kevés, kicsi, parányi, törpe* stb. Néhány adalékban az figyelhető meg, hogy a szabályostól eltérő, a 'nagy' jelentésmezejébe tartozó bővítmény jelenik meg a szerkezetben: *jókora, nagy, sokkal* stb. Az ilyen adalékokban a kicsinyítő képző jelentése sem 'kis, kicsi', hanem annak az ellenkezője. A bővítmények körében további sajátos szemantikai kategóriát képeznek a negatív jelentésárnyalatú bővítmények, mint pl.: *avatat, gonosz, gyenge, hitvány, kopott, lyukas* stb., ami szintén azt jelzi, hogy a kicsinyítő képző sem alapfunkciójában jelenik meg.

5. A kicsinyítő képzők, mint a produktív képzők általában, a nagy lexikai kategóriákhoz (főnév, melléknév, határozószó) járulnak.

A SzT. adatai is ezt igazolják, hiszen az erdélyi régi nyelvben leggyakrabban a főnév diminutivizálható (pl.: *bárányka, gyermekcse, legényke* stb.), ezt követi a melléknév (pl.: *jókorácska, kicsid, nagyocska* stb.), majd a melléknévi tulajdonságokkal rendelkező (azaz fokozható) határozószó (pl.: *messzebbecske, távolabbacska, távolkábban* stb.). Csak egy-két adat van kicsinyített számnévre (*egyecske*) és névmásra (*amicske*), de ezek is alkalmi főnevek az idézett szövegrészletekben. A magyar nyelvben kicsinyített ige csak gyermekorientált beszédhelyzetben fordulhat elő, de erre nincs példa a SzT.-ban. Alaki felépítésében kicsinyítő képzőt tartalmazó ige van ugyan a SzT.-ban, de a kicsinyített melléknévhez járul igeképző (*kicsidell, kicsidít*).

Tehát ha a SzT. adatai alapján hierarchiát állítunk fel a kicsinyíthető/kicsinyítő képzőt tartalmazó szófajokról, akkor a legmagasabb fokon a főnév áll, ezt követi a melléknév, alsóbb szinten a határozószó, majd a névmás és a számnév (ez utóbbi kettőhöz nem produktív módon kapcsolódik), illetve a hierarchia legalján az ige áll, amely a magyar nyelvben csak nagyon korlátozottan, kizárólag gyermekorientált beszédhelyzetben fordulhat elő. A többi szófaji kategória pedig teljességgel hiányzik a hierarchiából.

6. A kicsinyítő képzők alaktani jellegzetességeinek vizsgálatakor két szempont állt a középpontban. Egyrészt az, hogy milyen tőhöz kapcsolódhat: egyalakú vagy többalakú tőhöz, a többalakú tövek esetében pedig melyik tőváltozathoz. Másrészt az, hogy a kicsinyítő képző milyen helyet foglal el

a szóalakban: milyen morfémák előzhetik meg, illetve milyen morfémák követhetik.

A SzT.-ban megjelenő kicsinyítő képzős származékok töveinek megoszlása azt mutatja, hogy a leggyakoribb az egyalakú tő, ezt követi a tővégi időtartamot váltakoztató tőtípus, majd csökkenő sorrendben: többel-seji időtartamot váltakoztató, hangzóhiányos, hangszínt és időtartamot váltók, véghangzóhiányos, hangszínt és időtartamot váltakoztató v-s tő, időtartamot váltakoztató v-s tő, változatlan tőhangzós v-s tő, hangzóhiányos változatú v-s tő, valamint van néhány olyan származék, amelyiken felismerhető ugyan a kicsinyítő képző, de a tő önállóan nem él a magyar nyelvben.

A kicsinyítő képző helye a szóalakban a klasszikus képzőmeghatározások szerint vagy közvetlenül a tő után áll, vagy más képző(k) után, követheti jel és rag. Mivel viszont a diminutívum nem tekinthető minden szempontból tipikus képzőnek, ezért a szóalakban sem feltétlenül a tő vagy más képző után áll, hanem előfordulhat az is, hogy például jel (a középfok jele) előzi meg, ahogy azt a SzT. adatai is igazolják. Legtöbb adat a T + DIM felépítésre van (pl.: *aprócska, aranyocska, bárányka* stb.). Ugyancsak ide sorolhatók a T + DIM + T alakok, vagyis az olyan összetett szavak, amelyek előtagjához járul a kicsinyítő képző (pl.: *borjúcskabőr, inaskaköponyeg, majorocskahely* stb.). Szintén szabályosnak tekinthető a T + DIM + K felépítés, ahol a kicsinyítő jelentéssel bíró formánst általában valamilyen szófajváltó képző követi (pl.: *boglyácskányi, kétremekecskéjú, apródonként* stb.). Ennek a fordítottjára is van példa, vagyis a szó felépítése: T + K + DIM (pl.: *reménységecske, betegesecske, szokatlanocska* stb.). A kicsinyítő képző inflexiók jellegének bizonyítéka az a tény, hogy a SzT. középfokú mellékneveinek, illetve határozószóinak morfémai között a diminutívum – egy adalék kivételével (*távolkábban*) – szabály szerint követi a középfok jelét (pl.: *hosszabbacska, jobbbacska, szebbebske* stb.).

7. A SzT. adalékainak morfológiai szempontból való vizsgálata azt mutatja, hogy a kicsinyítő képzőnek alapfunkcióján túl (ti. az alapszóhoz a 'kis, kicsi' szemantikai jegy hozzáadása) gyakran pragmatikai funkciója is van, bizonyos beszédhelyzetekben használatuk stratégiai fontosságú. A Dressler–Merlini Barbaresi-féle csoportosítást követve a kicsinyítő képzőket pragmatikai funkciójuk szerint négy nagy csoportba lehet sorolni (diminutívum puerile, diminutívum sociale, diminutívum modestum, diminutívum ironicum), bár a SzT. adalékai alapján ezt az osztályozást tovább lehet árnyalni, módosítani. Az első módosítás a négy főcsoportot érinti, hiszen a SzT. adalékai alapján a diminutívum modestum a diminutívum sociale alcsoportját képezi. Ezen a kategórián belül két további alcsoport

különíthető el attól függően, hogy a beszélő saját személyét vagy a tulajdonában álló javakat kicsinyíti-e. A diminutivum ironicum kategóriáján belül pedig szintén két alosztály különíthető el: az egyikbe azok a kicsinyítő képzővel ellátott szavak sorolhatók, amelyek becsmérlést, szitkozódást tartalmazó beszédsszituációban jelennek meg, a másikba pedig azok a származékok, amelyekben a kicsinyítő képző és a származék jelentése között ellentét (esetenként akár ellentmondás is) van. Tehát a SzT. kicsinyítő képzős származékainak kontextusban való vizsgálata lehetőséget ad arra, hogy ezen formánsok pragmatikai funkcióit pontosan feltérképezzük.

8. A kicsinyítő képzők kapcsolódási szabályainak vizsgálata során (a vizsgálatba csak a *-cska/-cske*, *-ka/-ke* formánsok kapcsolódását vontam be, ugyanis a többi, az erdélyi régiségben előforduló kicsinyítő képző már a vizsgált korban sem volt produktív) arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen fonetikai tényezők befolyásolják egyik vagy másik képző használatát, hiszen jelentésükben nincs különbség, tehát valami egyébnek (pl. a szóvégnak) kell irányítani a kettő közti választást. A vizsgálat eredménye az lett, hogy az erdélyi régiségben a *-ka* képző előfordulhat egy- szótagú szavakkal, de ezek a származékok már lexikalizálódtak, vagy a lexikalizálódás útján állnak (*szipka*, *rabka*, *szánka*, *tálka*); zárhangra végződő többszótagú szavakhoz is kapcsolódhat *-ka* az erdélyi régiségben (*darabka*, *árpádka*, *beszédke*, *rövidke*, *csigafalatka*, *falatka*, *huncfutka*), kivéve, ha az illető zárhang *m*, *g* vagy *k*; *a* és *e* végű szavak a maihoz hasonlóan az erdélyi régiségben sem kaphattak *-ka* képzőt. A SzT. adatai azt bizonyítják, hogy az erdélyi régiségben a magánhangzóra végződő szavak többnyire a *-cska*-t kapták. A mai nyelvben kivételnek az *i* végűek számíthatnak, amelyek inkább *-ka*-t vesznek fel. Ezzel szemben a SzT.-ban nyolc olyan *-cska* képzős címszót találtam, amelyek alapszava *i*-re végződik, és egy példa sincs arra, hogy *i* végű szóhoz *-ka* képző kapcsolódna (*amicske*, *annyicska*, *holmicska*, *kocsicska*, *lájbicska*, *mántlicska*, *régicske*, *stelázscska*).

9. A képzővizsgálat hagyományosnak tekinthető szempontjain (szófajalkotó szerep, jelentés, alaktani jellemzők stb.) túl a SzT. adalékai újabb szempontokat is nyújtottak, mégpedig a történeti szociolingvisztika és a történeti nyelvföldrajz módszereinek alkalmazása is tanulságosnak bizonyult a SzT. kicsinyítő képzős származékainak vizsgálatában.

Hagyományosan a nyelvtörténeti vizsgálatok középpontjában a grammatikai rendszer valamely elemének diakroniai változása áll, teljesen elvonatkoztatva attól a szociokulturális környezettől, amelyben a szöveg mint kommunikációs egység elhangzott/megíródott. Világossá vált azonban, hogy a nyelv nem pusztán szabályokba foglalható grammatikai rendszer,

hanem leírásakor nem hagyható figyelmen kívül a humán faktor, a beszélőknek a vizsgálata sem.

A SzT. célja, hogy a korabeli erdélyi élő nyelvet mutassa be, vagyis a szerkesztői elvek között központi helyet foglal el az, hogy a címszavakat eredeti kontextusukban, lehetőleg adatközlőjük identitásának (az adalékok után, ahol csak lehet, megjelenik az adatközlő neve, társadalmi státusa, kora) pontos feltáráásával közöljék.

Az erdélyi régi nyelv kicsinyítő képzős származékainak szociolingvisztikai vizsgálatok az a kérdés, hogy létezik-e valamilyen nemi, társadalmi funkcióbeli, illetve életkor szerinti meghatározottság a kicsinyítő képzők használatában.

A SzT. kicsinyítő képzős származékokat tartalmazó adalékainak vizsgálata alapján szociolingvisztikai szempontból három nagy kategória rajzolódott ki. Az elsőbe olyan adalékok tartoznak, amelyekből nem derül ki semmilyen információ a kommunikációban résztvevő felekről. Ezek általában tárgylajstromokból, leltárakból stb. kiragadott részletek. A második kategóriába olyan adalékok sorolhatók, amelyek után ugyan nem jelenik meg információ az adatközlő(k)ről, a szövegből viszont kirajzolódik az a kontextus, amelyben a kommunikáció zajlott. Az ilyen adatok elsősorban pragmatikai szempontból érdekesek. A harmadik (szociolingvisztikai szempontból releváns) kategóriába kerültek azok az adalékok, amelyekből pontosan kiderül az adatközlő identitása.

A beszédaktus résztvevői alapvetően két szövegtípusban azonosíthatók: egyik a levél (levélíró és címzett), a másik az élet legkülönbébb kérdéseiben felvett vallomási jegyzőkönyvek szövege. Itt elsősorban a beszélő alakja azonosítható, a beszédársé nem mindig. Ezeknek a vallomási szövegeknek az az előnyük, hogy a beszélt nyelvhez állnak közel, hiszen követelmény volt a valló szövegének hiteles rögzítése, az adatközlőről pedig pontos információkat nyújtanak: nevén kívül a korát, valamint a társadalmi funkcióját is közlik.

Attól függően, hogy az adalék utáni szögletes zárójelből milyen információ derül ki a beszélőre vonatkozóan, több alcsoportba sorolhatók az adalékok: 1. a szögletes zárójel pusztán az adatközlő nevét tartalmazza; 2. az adatközlő kora is megjelenik; 3. a név mellett a társadalmi funkció vagy foglalkozás is kiderül; 4. a negyedik az előző háromnak a kombinációja, vagyis az adalék utáni szögletes zárójelből információt kapunk az adatközlő nevére, korára és társadalmi funkciójára nézve egyaránt; 5. az ötödik csoportba írott szövegek, levelek tartoznak, amelyekben a kommunikáció mindkét résztvevőjére, az adóra és vevőre is van információ; 6. az adalékokból az adatközlő személyén kívül a szöveg funkciója is kiderül.

A SzT. adalékainak szociolingvisztikai vizsgálata alapján a kicsinyítő képzős származékok használatáról elmondható, hogy elsősorban az alacsonyabb társadalmi kategóriába tartozó középkorú férfiak nyelvében gyakori, a kétrésztvevős kommunikációs szituációban is. Nőktől származó szövegekben sokkal ritkábban fordul elő, ennek viszont az írástudó rétegből való kirekesztettségük lehet a magyarázata.

10. A történeti nyelvföldrajz a nyelvtörténet különböző korszakai nyelvi jelenségeinek földrajzi megoszlását kutatja. Szemben a mai nyelvállapot nyelvföldrajzi vizsgálatával, a történeti anyag esetén különböző nehézségekbe ütközünk, például abba, hogy írott nyelvi anyag áll rendelkezésünkre, amely tükrözi ugyan a beszélt nyelvet, de az írott betű nem adja vissza minden esetben pontosan a hangzó beszédet. Tehát annak ellenére, hogy a SzT. adatai változatos forrásokból származnak, csak kellő óvatossággal kezelhetők.

A SzT. előnye nyelvföldrajzi szempontból, hogy – ahol csak lehet – az adalékok után szögletes zárójelben feltünteteti az idézett nyelvi adat keletkezési helyét, amely lehetővé teszi ezek nyelvföldrajzi vizsgálatát.

A SzT. adatai a Tisza–Körös-vidéki nyelvjárási régió (ide tartozik Bihar megye, valamint Kalotaszeg), az Északkeleti nyelvjárási régió (észak-szilágyi, nagyjából a Tövishát kistáj területe), a Mezőségi nyelvjárási régió és a székely nyelvjárási régióból származnak. Nyugatról keletre haladva a következő megyékből vannak adatok: Szilágy (Sz), Kolozs (K), Szolnok-Doboka (SzD), Beszterce-Naszód (BN), Torda-Aranyos (TA), Alsó-Fehér (AF), Hunyad (H), Szeben (Szb), Fogaras, Nagy-Küküllő (NK), Kis-Küküllő (KK), Maros-Torda (MT), Csík (Cs), Udvarhely (U), Háromszék (Hsz).

A számadatok azt mutatják, hogy a *-d* kicsinyítő képző földrajzilag elsősorban a székely megyékben (64,61%), valamint Kolozs megyében (17,88%) elterjedt, ezen a viszonylag kompakt tömbön kívül, Erdély többi részében sokkal kisebb arányban (17,51%) jelenik meg. A *-cska/-cske*, illetve *-ka/-ke* képzők esetében az adatok 48,28%-a koncentrálódik a Székelyföldre, 21,34% Kolozs megyéből, 30,38% pedig Erdély többi részéről való, vagyis használatuknak területi megoszlása sokkal kiegyensúlyozottabb, mint a *-d* képzőé.

Pontosabb kép kialakítása végett a vizsgálat későbbi szakaszában elemezni kellene a kor egyéb (a SzT.-ban forrásként nem használt) erdélyi dokumentumainak kicsinyítő képzőit, majd pedig ezt a rendszert összevetni magyarországi levéltáraknak ebből a korból származó irataival. További kutatást igényelne a régi és mai nyelv diminutívumainak összehasonlítása. Fontos feladat volna feltérképezni a hasonlóságokat és eltéréseket (gondolok itt olyan jelenségekre, hogy a mai nyelvben egyértelműen egyre

nagyobb megterheltséget mutat a diminutív képzésmodell, de míg a régi nyelvben a *-cska/-cske*, *-ka/-ke*-féle képzők voltak gyakoribbak, ma a becéző képzők kerülnek inkább előtérbe (pl.: *szenya*, *naci*, *ubi* stb.).

FORRÁS ÉS BIBLIOGRÁFIA

Forrás

- Szabó T. Attila (főszerk.) 1975–1984. *Erdélyi magyar szótörténeti tár* I–IV. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
- Szabó T. Attila (főszerk.) 1993–1995. *Erdélyi magyar szótörténeti tár* V–VII. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.
- Vámszer Márta (főszerk.) 1996. *Erdélyi magyar szótörténeti tár* VIII. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Akadémiai Könyvkiadó, Budapest.
- Vámszer Márta (főszerk.) 1997–2002. *Erdélyi magyar szótörténeti tár* IX–XI. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár – Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kósa Ferenc (főszerk.) 2005. *Erdélyi magyar szótörténeti tár* XII. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár – Akadémiai Kiadó, Budapest.

Bibliográfia

- *** 1832. *Magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai. A Magyar Tudós Társaság különös használatára.* Pest.
- *** 1846. *A' Magyar Nyelv' Rendszere.* A Magyar Tudós Társaság, Buda.
- Antal László 1961. *A magyar esetrendszer.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Bárczi Géza – Benkő Loránd – Berrár Jolán 1967. *A magyar nyelv története.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- D. Bartha Katalin 1958. *A magyar szóképzés története.* Tankönyvkiadó, Budapest.
- Bauer, Laurie 1996. No phonetic iconicity in evaluative morphology. *Studia Linguistica*. 50. 2., 189–206.
- Bauer, Laurie 1997. Evaluative morphology: in search of universals. *Studies in Language*. 21. 3., 533–575.

- Beard, Robert 1998. Derivation. In: Spencer, Andrew and Zwicky, Arnold M. (eds): *The handbook of morphology*. Blackwell, Cambridge MA & Oxford. 44–66.
- Beeching Kate 2007. A politeness-theoretic approach to pragmatic-semantic changes. *Journal of Historical Pragmatics* 8. (1), 69–108.
- Bencédy József – Fábián Pál – Rácz Endre et al. (szerk.) 1991. *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest. 140–142.
- Benedek Mihály – Domokos Lajos – Gál András et al. (szerk.) 1795. *Debreceni Grammatika, mellyet készített Debreczenbenn egy magyar társaság*. Bécs.
- Benkő Loránd 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Benkő Loránd (főszerk.) 1970. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Benkő Loránd (szerk.) 1991. *A magyar nyelv történeti nyelvtana I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Benkő Loránd (szerk.) 1992. *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/1. A kései ómagyar kor. Morfematika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Benkő Loránd (szerk.) 1995. *A magyar nyelv történeti nyelvtana II/2. A kései ómagyar kor. Mondattan. Szöveggrammatika*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Benő Attila 2008. *Kontaktológia. A nyelvi kapcsolatok alapfogalmai*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár.
- Berrár Jolán 1974. Új szempontok és módszerek a szóképzés vizsgálatában. In: Rácz Endre és Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szófajtana és alaktana köréből*. Tankönyvkiadó, Budapest. 99–125.
- Berrár Jolán, Keszler Borbála. Rácz Endre 1994. Alaktan. In: Faluvégi Katalin – Keszler Borbála – Laczkó Krisztina (szerk.): *Magyar leíró nyelvtani segédkönyv*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 9–41.
- Brown, Penelope – Levinson, Stephen 1987. *Politeness*. 2nd edition. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dahl, Östen 2006. Diminutives and Augmentatives. In: Brown, Keith (ed.): *Encyclopedia of Languages & Linguistics*. Elsevier. 594–595.
- Deme László 1959. A XVI. század végi nyelvi norma kérdéséhez. *NytudÉrt.* 20.
- Dressler, Wolfgang U. 1989. Prototypical Differences between Inflection and Derivation. In: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung* 42. 3–10.

- Dressler, Wolfgang U. – Merlini Barbaresi, Lavinia 1991. Elements of morphopragmatics. In: Verschueren, Jef (ed.): *Levels of Linguistic Adaptation*. Selected papers of the International Pragmatics Conference, Antwerp, August 17–22, 1987. *Pragmatics & Beyond*. 6:2. 33–53.
- Dressler, U. Wolfgang – Merlini Barbaresi, Lavinia 1994. Morphopragmatics. Diminutives and Intensifiers in Italian, German and Other Languages. Mouton de Gruyter, Berlin&New York.
- Dressler, U. Wolfgang – Merlini Barbaresi, Lavinia 1997. Morphopragmatics. In: Jeff Verschueren, Jan-Ola Östman, Jan Blommaert & Chris Bulcaen (eds.): *Handbook of Pragmatics, A–D*. John Benjamins Publ. Co., Amsterdam–Philadelphia, 1–17.
- Dressler, U. Wolfgang – Kiefer Ferenc 1990. Austro-Hungarian Morphopragmatics. In: W. U. Dressler, Hans C. Luschützky, Oskar E. Pfeiffer, John R. Rennison (eds.) *Contemporary Morphology*. Mouton de Gruyter, Berlin–New York, 69–77.
- Ettinger, Stefan 1974. *Form und Funktion in der Wortbildung*. Narr, Tübingen.
- Fogarasi János 1843. *Művelt magyar nyelvtan elemi része*. Heckenast, Pest. 64.
- Galgóczi Gábor 1848. *Magyar nyelvtan*. Pest.
- Geleji Katona István 1645/1906. Magyar Grammatikácska. *Nyelvészeti Füzetek* 30.
- B. Gergely Piroska 1997. Az Erdélyi magyar szótörténeti tár használhatósága a beszélt nyelv történeti vizsgálatában. *MNyj.* XXXIX. 65–74.
- B. Gergely Piroska 1999. Élő nyelv a nyelvemlékekben. In: V. Raisz Rózsa – H. Varga Gyula (szerk.): *Nyelv és kommunikációs kultúra az iskolában*. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 323–31.
- B. Gergely Piroska 2000. Szóhasználati párhuzamok Heltai Gáspár fabuláinak és a korabeli Kolozsvárnak beszélt nyelvéből. *MNyj.* XXXVIII. 41–51.
- B. Gergely Piroska 2002. A közéleti és beszélt nyelv viszonya az erdélyi fejedelemségben. In: Hoffmann István, Juhász Dezső, Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvészlelet*. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.). Debrecen–Jyväskylä, 187–199.
- B. Gergely Piroska 2008. Az Erdélyi magyar szótörténeti tár felhasználása az újabb magyar nyelvtörténeti kutatásokban. *NyÍrK.* LII. 147–156.
- Gombocz Zoltán 1951. *Alaktan*. Jegyzet.
- Grácia, Luísa and Turon, Lidia 2000. On Appreciative Suffixes. *Acta Linguistica Hungarica*, 47. (1–4), 231–247.

- Gyarmathy Sámuel 1794. *Okoskodva tanító magyar nyelvmester*. Kolozsvár.
- Györke József 1943. Tő, képző, rag. *MNy.* 39, 2: 111–133, 3: 176–195.
- Hegedűs Attila 1986. Történeti szociolingvisztika? *MNy.* 4. 438–441.
- Herman József 2001. A történeti nyelvészettől a nyelvi változások elmélete felé: problémavázlatok. In: Bakró-Nagy Marianne, Bánréti Zoltán, É. Kiss Katalin (szerk.): *Újabb tanulmányok a Magyar strukturális nyelvtan és nyelvtörténet köréből*. Kiefer Ferenc tiszteletére barátai és tanítványai. Osiris Kiadó, Budapest, 389–407.
- Horger Antal 1914, 1926. *A nyelvtudomány alapelvei*. I–II. Budapest.
- Hutterer Miklós 1967. A nyelvi struktúra változásának problémája a nyelvészociológia tükrében. *ÁnyT.* V. 169–187.
- Jackendoff, Ray 1991. Parts and boundaries. In: Levin, B., Pinker, S. (eds.): *Lexical and conceptual semantics*. Blackwell, Cambridge, 9–45.
- Juhász Dezső 2002. Magyar nyelvjárástörténet és történeti szociolingvisztika: tudományos kérdések. In: Hoffmann István, Juhász Dezső, Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.). Debrecen–Jyväskylä, 165–172.
- Juraffsky, Daniel 1996. Universal Tendencies in the Semantics of the Diminutive. *Language* 72. 533–578.
- Kádár Edit 2007. *Alaktan és szófajtan*. Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár.
- Károly Sándor 1965. A szóképzés grammatikai jellegéről, a szuffixumfajták elkülönítéséről és a képzőproduktivitásról. *NyK.* 67. 273–289.
- Kassai József 1817. *Magyar nyelv-tanító könyv*. Sárospatak.
- Kenesei István 1996. Képző vagy nem képző? In: Terts István (szerk.): *Nyelv, nyelvész, társadalom: Emlékkönyv Szépe György 65. születésnapjára barátaitól, kollégáitól, tanítványaitól*. II. kötet. Janus Pannonius Tudományegyetem, PSzM Projekt Programiroda, Pécs, 92–95.
- Kenesei István 1998. A toldalékmorfémák meghatározásáról. *Nyr.* 122/1, 67–81.
- Keszler Borbála 1997. Képző-e a -hat, -het? *Nyr.* 121. 86–90.
- Keszler Borbála 2000. A szóképzés. In: Keszler Borbála (szerk.) *Magyar grammatika*. 307–321.
- Kiefer Ferenc 1998. Alaktan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter: *Új magyar nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest. 187–289.
- Kiefer Ferenc 2000. *Strukturális magyar nyelvtan 3. Morfológia*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc 2003. Morfopragmatikai jelenségek a magyarban. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok*. XX. 107–128.

- Kiefer Ferenc 2004. Morphopragmatic phenomena in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica*. 51 (3–4), 325–349.
- Kis-Erős Ferenc 1915. *A magyar nyelv rendszeres vizsgálata*. Kalocsa.
- Kiss Jenő 1970. A nyelvtörténet leíró szempontú képzővizsgálatáról. *MNy.* 210–213.
- Kiss Jenő 1972. A strukturális nyelvföldrajzról. *MNy.* 345–354.
- Kiss Jenő (szerk.) 2001. *Magyar dialektológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kósa Ferenc 1976. Erdélyi magyar szótörténeti tár. *NyIrK.* XX. 105–107.
- Kugler Nóra – Laczkó Krisztina 2000. A névmások. In: Keszler Borbála (szerk.) *Magyar grammatika*. 152–175.
- Ladányi Mária 2001. Szempontok a morfológiai produktivitás megállapításához. In: Bakró-Nagy Marianne – Bánréti Zoltán – É. Kiss Katalin (szerk.): *Újabb tanulmányok a strukturális magyar nyelvtan és a nyelvtörténet köréből. Kiefer Ferenc tiszteletére barátai és tanítványai*. Osiris, Budapest, 232–249.
- Ladányi Mária 2004. Szinkrón összefüggések – elméleti, funkcionális és történeti magyarázatok (Megjegyzések a -ka/-ke és -cska/-cske főnévképzőről). In: Ladányi Mária, Dér Csilla, Hattyár Helga (szerk.): *„... még onnét is eljutni túlra ...” Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 52–64.
- Ladányi Mária 2007. *Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek*. Tinta Kiadó, Budapest.
- Leech, Geoffrey 1980. *Explorations in Semantics and Pragmatics*. Benjamins, Amsterdam.
- Leech, Geoffrey 1990. *Semantics. The study of meaning*. Penguin, Ringwood.
- B. Lőrinczy Éva (főszerk.) 1979. *Új Magyar Tájszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Maitz Péter 2000. A nyelvtörténetírás elvi kívánalmairól a német nyelv magyarországi története kapcsán. *Nyr.* 4. 501–513.
- Mártonfi Attila 2004. Az -é birtokjel névmási jellegéről. In: Ladányi Mária, Dér Csilla, Hattyár Helga (szerk.): *„... még onnét is eljutni túlra ...”*. *Nyelvészeti és irodalmi tanulmányok Horváth Katalin tiszteletére*. Tinta Kiadó, Budapest, 64–74.
- Mendoza, Martha 2005. Polite diminutives in Spanish. A matter of size? In: Robin T. Lakoff – Sachiko Ide (eds.): *Broadening the Horizon of Linguistic Politeness*. Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. 163–173.

- Miklós Gabriella 2002. Nyelvi egységesülés az északkeleti régióban a XVII. század elején. In: Gréczi-Zsoldos Enikő, Kovács Mária (szerk.): *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 126–129.
- Papp László 1961. Nyelvjárás és nyelvi norma XVI. századi deákjainak gyakorlatában. *Ny tudÉrt.* 25.
- Pete István 1997. A szóképzés kompozicionális jellegéről. *Nyr.* 4. 470–475.
- Rácz Endre – Takács Etel 1993. *Kis magyar nyelvtan*. Budapest.
- Romaine, Suzanne 1988. Historical Sociolinguistics: Problems and Methodology. In: Mattheier, Klaus J. (ed.): *Handbook of Sociolinguistics*. Walter de Gruyter, Berlin. 1452–69.
- Sárosi Zsófia 2003. Történeti szociopragmatika – magyar nyelvtörténet más megközelítésben. *MNy.* 4. 434–448.
- Stefanescu, Ioana 1992. On diminutive suffixes. *Folia Linguistica*. 26. 339–356.
- Szabó T. Attila 1980. Elavult, halódó és élő kicsinyítő-becéző képzők a moldvai csángó nyelvjárásban. In: Szabó T. Attila: *Nép és nyelv*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest. 102–165.
- Szathmári István 1968. *Régi nyelvtanaink és egységesülő irodalmi nyelvünk*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Szegfű Mária 1991. A névszóképzés. In: Benkő Loránd (főszerk.): *A magyar nyelv történeti nyelvtana. A korai ómagyar kor és előzményei*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 188–259.
- Szenczi Molnár Albert 1610/2004. *Novae grammaticae Ungaricae libri duo*. Ford.: C. Vladár Zsuzsa. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványa, Budapest.
- Szvorényi József 1861, 1864. *Magyar nyelvtan tanodai használatra*. I–II. Pest.
- Temesi Mihály 1963. *Szóalaktan*. Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Tompai József (főszerk.) 1961–1962. *A mai magyar nyelv rendszere*. I–II. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Vandenbussche, Wim und Willemyns, Roland 1999. Sprachvariation in Flandern im 19. Jahrhundert: theoretisch-metodische Probleme der historischen, soziolinguistischen Forschung. *Sociolinguistica*. 13. 141–159.
- Verseghegy Ferenc 1818. *Magyar Grammatika*. Buda.
- Volek, Bronislava 1987. *Emotive signs in language and semantic functioning of derived nouns in Russian*. Benjamins, Amsterdam/Philadelphia.

- Zelliger Erzsébet 2002. A történeti szociolingvisztika egyetemi oktatása. In: Hoffmann István, Juhász Dezső, Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Előadások az V. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Jyväskylä, 2001. augusztus 6–10.). Debrecen–Jyväskylä, 303–309.
- Zsilinszky Éva 2003. Szókészlettörténet. In Kiss Jenő – Pusztai Ferenc (szerk.): *Magyar nyelvtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 173–204.

ADATTÁR

ablacska 1692: Ló Istálló ... ennek két kis ablacska (!)^a [Mezőbodon TA; BK 4. –^a nem merő elírás ablakocska h.?).

ablakocska 1636: az kamoraczkan egy ablakoczká. Abbol viszont nylik mas egy fejer fel szer vas sarkos pantos aytó az kamora szekre, azon ket ablakoczká [Siménfva U; JHb Inv.]; 1679: Pusztá ablakocskaja nro 2 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 26]; 1679: Onban foglalt, kívül vas keresztes, paraszt uveges ablakocskaja [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 26]; 1694: az felso Hazacskaab(an) nemet lakik, üveg Ablakocska rajta [Kővár; JHb Inv.]; 1744: vagyon kisdéd 4 szegű kamarátska két ablakocskái [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1759: Egy ablakocska eleibe valo tarka Sellyem superlátot [Nsz; Tsb 7]; 1763: ablakotskái dészkával bé tsinálva vadnak [Hortobágyfva Sz; Born. XXIXa]; 1772: egy négy szegeletű Ablakatska ... Ezen Ajtó felett egy szakadozott Ablakatska láttatik [Kv; BKt Mikes conscr.]; 1790: Ezen Kamarának ... vagyon egy kisdég kerek ablakotskája [MNY XXXVIII, 208]; 1827: a' Kert felöl valo ablakotskának két Táblátskái ki vagynak törve [Koronka MT; Told. 34]; 1842: van egy kis kamara ... van rajta egy kis fa keresztröstélyos ablakotska [Oprakercisora F; Tsb 51].

ablaktartó vasrudacska, vas ablakrácszatrudacska 1731: rámában ablak tarto vas rudotska [Gálfva MT; Sár.].

acélláncocska acélláncocska 1668: Egy kis fekete Aczel Lanczoczká [Mk Kapi György lelt.10].

adósságocska kis összegű tartozás 1733: hogy nekem se légyen semmi panaszm, a mint hogy nem sok adósságocskam lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram [TKI Teleki Sámuel lev.].

ágacska 1. sarjadzás (a fiatal fa hajtása) 1800: ezen erdő helyen, mit-sem erő apro agotskák vagynak [Csekelaka AF; EHA].

2. *átv* sarjacská 1667: az meg nevezett édes Urától maradott egyetlen egy árva Agacska úgy mint Lázár Imreh ur(am) [LLt 70/13].

3. ág (folyóvíz kisebb kiágazása) 1807: ezen ... pusztá hely mellett a Szamosnak egy kis ágotskája fojván el egy Pallo vagyon építve [Apahida K; RLt o. 5].

4. hímzés minta bokorszerűen elágazó alakzata 1803: vékony patyolat nagy keszkenő ... szélein egy egy kisebb ágatskák szkofiummal varrattattak [UnVjk].

5. ágszerű hajék/dísz XVII. sz. m. f.: hajra valo hajlott Agaczka [Klobusitzky lev.].

agárkutyó agárkölyök 1654: praemendatt attam ... Haro(m) Agar kutjonak lib. nro 9 [Egeres K; Ks 70 Szám. 51].

ágasocska kics (föül) kétágú, (fedéltartó) oszlop/karó 1729: Az Ur erdejéből vagtam ... egj Kapu ally fát, s egj agasocskat [A.karácsonyfva AF; Told. 31]; 1736: négy agosotskára épített, perellyere fedett az két oldalába ragasztott kis Szekér szín vagy Arnyék [Noszolyi SzD; CU]; 1736: volt egy négy agasotskán álló kunnyo [Martonfva NK; CU].

agátoskő-pikszisecske agát/achátszelencéske 1714: Porn(a)k való leveles Agathoskő Pixisetke (!) [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 10–1].

ágyacska kicsi ágy 1675: Egy hársbol kötött edgyes roszt ágyacska [Dés; Borb. II]; 1736: Gyermekek való közönséges ágyotska [CU]; 1749: Egy semmire kellő roszt ágyácska [Királyhalmi KK; Ks 23/XXIIb]; 1763: gyenge fenyő deszkából való ágyatska [Hortobágyfa Szb; Born. XXIXa/19]; 1791: Más kisebb béltett Ágyatska [Nagyalmás K; JHbK XXIX/32]; 1791: Egy Kariás ezek közül edgyik alá bé járó Ágyatska [Déva; Ks 108. Vegyes ir.].

ágyneműcske kicsi ágy 1791: Néhai Lukács Mihálynénak meghalálózásakor maradt ... valami ágyneműcskéje [Déva; Ks 79. XXVI. 8].

ágyúcska kicsi löveg, ágyú, 1714: Mas Gyerme(ne)k való két Agjutska rezes apparatussal egjütt [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 26]; 1714: Francia agjutska duplas Csuev [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 48].

ajándékcocsk 1. 1701: Ezen bizonyos emberitől Kegyelmednek Az mint Szegegy ifiú legenysegemtől telik, egy kis ajándékcocskát kültém [Gyeke K; Ks 96 Kornis István Gyerőfi Borbálának]; 1755: Husvéthi In-nep napon szokásunk szer(ént) mulatván Falunkbéli Ifjaink ... Falunkban el járó utasokkal is jádzo módon szoktak bánni, hogy valami kevés ajándékcocskát nyerjenek [Balsa H; Gy].

2. kb. sápcoska 1765: az Executorok Biráinkat szidták verték ... ha pedig ajjándékcocskát adhattak Biráink nekik, s az intertentio dolgábanis kedveskedhettek, akkor tsendesebben viselték magokat [Szeszcsor H; Eszt-Mk Vall. 251]; 1765: néha midőn előre el küldöttük a pénzt ... azis haszontalan volt, ha valami ajándékcocskát nem adtunk a Commissariusoknak [Ompolyica AF; Eszt-Mk Vall. 19].

ajtócska 1636: egy lud hizlalo olaczka szalmas, egy aytoczka rajta [Siménfva U; JHb Inv.]; 1636: tyuk oll hoszan ket szakaszban ... ket aytoczka raytok, uas, retezesek [Siménfva U; JHb Inv.]; 1636: Gabonas haz ... az padgyara fel nilo aytoczka [Siménfva

U; JHb Inv.]; 1680: vagyon egy paraszt pohar Szék, melynek bé tevő ajtaczkája vas Sarkokon pántokon forogh [A.porumbák F; Ált Inv. 5]; 1692: ezen haznak padgyara fel jaro kis vas sarkas, pantos, reteszes, reteszfűs ajtocska vagyon [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]; 1692: Tisztartó Háza ... ajtócskája vas sarkokon pántokon járó fűrészes Deszkabol való [Mezőbodon MT; BK Inv. 6–7]; 1692: vagyon ... almarium. ennek két felé nyilo vas sarkokon pántokon járó Aitőcskái [Mezőbodon MT; BK Inv. 11]; 1694: (A) kapu edgyik Felin, vas-tag Tölgy fabol csinalt ki jaro kis Ajtocskajais van [Kővár; JHb Inv.]; 1694: Az Pincze Ajto keozepin egy Praebenda kiosztó ablak annakis Ajtocskaja Vas Sarkos pantos [Kővár; JHb Inv.]; 1694: Vagyon ... vas sarkokon pántokon forgó retezes, retez fejes tabla forma Ajtőcska [Borberek AF; BfR]; 1695: edgy Vas sarkokon Pántokon forgo Ajtocska [O.csesztve AF; LLt]; 1697: Ezen hazbol vagyon egy kis kamaráb(a) ki nyilo bérlett fenyő Deszkából álló vas sarkokon függő kisdud ajtocska [O.brettye H; Born. XXIXa 2]; 1698: egj Tornacz ... ajtocskaval edgjütt [Kóród KK; LLt fasc. 72]; 1699: Ezen külső Udvarrol ... az fas kertben nyilik bé egy kis cserefa ajto melljékü ajtocskaja [Szentdemeter U; LLt]; 1699: mentünk bé egj alacson ajtőcskán [O.csesztve AF; LLt]; 1699: vagyon zölden festet ajtocskaju almariumocskaja a falban [Boroskrakkó AF; BfN]; 1714: Egj dió fabul való Iro Ladatska, Ajtotskaja rezes Rosaval ékesített [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 55]; 1715: vas Sorkakon forgo vas reteszu ajtocska [Pálos NK; LLt Fasc. 140]; 1724: Vagyon a' kívül fűttő kemenczére be jaro kemeny alat egy ajtocska [Koronka MT; Told. 27]; 1732: ezen Palotában találtunk ... egj avatag fenyő deszkából álló zöld festékű asztalt, melynek ajtocskái nyilnak vas sarkokon [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]; 1732: a Tabernaculum asztalos munkával aranyozva ... kicsiny vas sarkokon forduló ajtocskájával [Kóród KK; Ks 12/1]; 1736: (a) Pintzének ... Cserefa fiok Gerendátskaira borogatott Cserefa padlása vagyon, rostélyos kis ajtotskaja [CU]; 1736: egy ... tapasztatlan szalma fedelű pajtátska ... ennekis fenyő deszkából való paraszt aj-

- totskája van [Várhegy MT; CU]; 1740: (A pohárszék) rekeszén vagyon vas Sarkocskán forgó, vas reteszes és párkánjozott ajtócska [Gyéressztkirály TA; Ks 89 Inv. 6]; 1750: vak Ablak ... vas Sarkakra egy felé nyíló Ajtócskával [Papolc Hsz; Hr]; 1753: avatag egy felé nyíló kapu, egy Gyalag bé járo fa Sarkakon forgo Bikfa deszkák-ból készítettett ajtacskájával együtt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]; 1765: Az Udvarb(an) meg kivantato Ajtócskákra töb szükséges helyekre ... erog(altam) Nro 239 [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.]; 1768: Pohárszék két felé nyíló vas sorkain forgo záros ajtacskáival edgyüt [O.kocsárd KK; Ks 74, 55]; 1772: (A sövény kertnek) fa sorkokon fordulo Ajtótskái vadnak [Szászfenes K; Bkt Mikes conscr.]; 1781: ezen Gyümöltses kertben járnak bé a' ... hitvány fenyő deszkából valo Ajtótskán [Mánya SzD; Hr]; 1781: egy kis Sendelyes fedelű fenyő deszkából valo Ajtótska [Petek U; Hr]; 1788: Két kitsin fehér ajtótska [Tsb 47]; 1788: Egy almariumra valo kis ajtótska ajtó beléssel együtt [Mv; Tsb 47]; 1797: vagyon egy ajtócska [Kórispatak U; Pf]; 1851: tyuk-ól ... ennek négy ajtótskáján van két kis vas sarok [Erdősztyörgy MT; Tsb 34]; 1851: közönséges ló-istáló ... Van egy gané hányásra alkalmazott kis ajtócska [Erdősztyörgy MT; Tsb 34]; 1852: Az Hiuba fel járo ajtótska nints [Dés; DLT 1248].
- ajtócskahely** elfalazott kis ajtó helye 1741: a padláson fenn ki bontottak egy régi ajtótska helyet [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII].
- ajtótáblácska** ajtószárny 1757: fenyő Deszka kisdéd bé járo Ajtó Táblácska [Nagyernye MT; LLt].
- akasztó-horgocska** ablak-kitámasztó horog 1772: Mind ezen két Ablakoknak festetlen Fenyőfa Deszkából való két két vas sorkokon külső Táblái vadnak, egy egy akasztó horgotskákkal [Szászfenes K; Bkt Mikes conscr.].
- akócska** kis akó 1761: (Lopot) Papuk Péter ... Szurdukán Juontol egj akócska vagj buria pálinkát [Fazsacel H; Ks 113 Vegyes ir.]; 1761: Papuk Peter ... töllemis el lopott őtt kupa pálinkát egj kis akócskában [Fazsacel H; Ks 113 Vegyes ir.].
- alábbacska** lejjebbecske, egy kissé lejjebb 1762: azon nevezetű helyben allabbotska [Backamadaras MT; CsS]; 1767: Mégis ott alábbatska igen jó helyen ... szánto föld [Kincsi MT; LLt Fasc. 129]; 1767: Ugyan ott alábbatska hasonló helyen [Pete MT; LLt Fasc. 129]; 1767: Ugyan abban a Sorban vagyon alábbatska a falunak közepe fele [Pocsfva KK; LLt Fasc. 129]; 1776: mingyárt köztők nagy verekedés támada, de ki miként útete egymást, mint hogy alábbatska is mentek volt, nem láttom [Katonna K; Born. VI/14]; 1779: Alábbatska egy kis Föld [MkG]; 1789: (A föld) alábbatska levő szellyessége ... [Kisadorján MT; Sár.]; 1791: A Szűget közepitől fogva ... mindjárt alábbotska [CU Nalácz A. conscr.]; 1791: Alábbatska tavally le esett egy jo Musdalyly fa [Mny XXXVIII, 53]; 1797: a' Tsáni szegbe, az elé jároba, alábbatska [Ajton K; CU]; 1800: Ezen Kedekistírol (!) Malmokon alábbatska levő Sos Forrás penig ma nincs meg [Indal/Mikes TA; JHb].
- alábbacska**való gyengécskébb 1746: mint-hogy az Urfi ő Nga része alábbatska Való ennek gyengesége expleáltatik a felső To felett lévo szakodásban lévő kis foltotskával [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8].
- alábbadka** lejjebbecske XVIII. sz. e. fele: Rétetskéje ... van ... Petlendi Pusztá Falu helyen^a az elébbenivel egj sorba alábbatka [AbN. – ^aTúr (TA) határában]; XVIII. sz. e.: fele Szánto föld van alábbatka azon Sorba [AbN.].
- alábbvalócska** 1. hitványabbacska, gyengébb fajtácska 1802: Mostoha attyatol 8 jármas okrek volt, melyekből ... a aláb valotskakat az Exponensnek adot (igy!) [Komjatszég TA; Komjatszégi lev.]; 2. gyatrábbacska, silányabbacska 1801: A kissebetske és alábbvalotska készületű Hidas [Gernyeszeg MT; TL.].
- álacska** kics hossz- és területmérték-egység 1693: ada(na)k ... egy fel alaczka földeczket [Sszgy; BLt]; 1698: vagion egj fel áll ... azon heliben egj fel állaczka [Szentimre Cs; Hr 2/39]; 1715: Vagyon a patakra menőbenis egj fel allacska (ti. föld) az Utat által keli [Étfva Hsz; Borb. II.].

alakorasztagocska alakorkévékből rakott kis asztag 1723: Zab és Alakor Asztagocska [Holtmaros MT; EMLt].

alkalmasocska *kics* megfelelő 1745: az vanyolohoz egy vedres üst, 1 vízmelegítő alkalmasotska [EMLt]; 1791: egy boronafából készített és Náddal bé fedetett alkalmasotska Tselédház [T; CU].

alkalmatlanocska *kics* alkalmatlan 1755: (A) nagy házból ... két ajtó nyílik ... edjiken nyitanak s.v. az Arnyék székre, mellynek ajtoja minthogy nintsen meg duplázva az házban lévő ágyhoz közel esvén; alkalmatlanotska [Ludesd H; BK sub nr. 1020].

alkalmatosabbacska alkalmasabbacska 1768: meltoztassek Ngto I(ste)nesen meg tekinteni Szegényeket, hogj ok is a szolgálatra is alkalmatosabbatskák lehessenek [Eszmény SzD; Told. 5a].

alkalmatoságocska *kics* kb. kedvezés 1689: N. Boer Thamas, és B. Péter Uraimék Proponálva(n) az eo Ngok Fogarasi Felső Székin Felső Venicei jóságokba(n) sokkeppe(n) valo meg bántodásokat, instaltak mi előttünk közönségese(n) azo(n): hogy az iránt valo háborgattatásokba(n) ha mi alkalmatoságocskával mi töllünk közönségese(n) lehetne az iránt valo succursusunkot ne denegálnok [Fog.; Szád].

állapotocska *kics* (vagyon, társadalmi) helyzet 1656: Az temetés pedig, tsak az en csiekely állapotoczkamhoz kepest legien, tudgiak ki voltam en [Ádámos KK; Bál. 93 végr.].

állásocska állványocska 1804: egy Kis állasotska egy Darab Deszkával [Borosbenedek AF; SLt].

allódiatúracska földesúri birtokocska, majorságföldecske XVIII. sz. közepe: az földes Ur mindenkor szabad volt maganak allodiaturatskat excindalni [Kük.; Ks 66. 45. 17h].

almafaágacska XVIII. sz. vége: Minden fele virág mag hamaréb virágzik ha minek előtte el veted, almafa agocskába Szurod, s ugy földbe teszed [Ks Kerti Oeconomia].

almafácska 1736: ezen le irt metától edgy Stucz lövesnyire edgy alma fácska mellé erigaltatot edgy föld halom [K; SLt F. 40]; 1776: (A) bokros helyly ... a rét közepin lévő

kis alma fátskától kezdve jutot ... Gróff Bethlen Miklósné Aszszony eő Exja részére [Szalonna SzD; JHbK XLII/9]; 1821: van egy néhány almafácska [Uzdizstpéter K; TGSz 18].

almafaoltványocska (oltott) almafacsemetéske 1747: Ejg Kis alma fa oltványotska Flor Hung 1 [Déva; Ks 73. IV. 59a].

almafiatalocska almafacsemete 1595: nap niugot feleol eg' arant eg' vegb(en) vagion három alma fiataloczka [Abrudbánya; Ks 42. B. 22].

almáriumocska 1. (fiókos, üveges) szekrényke, pohárszékecske 1699: vagyon zölden festet ajtocskaju almariumocska a falban [Boroskrakkó AF; BfN]; 1714: Egy Almariumotska elephant tsontal [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 19]; 1714: Kis Almariumotska Tenger színre festett külső Tablakkal [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 55]; 1737: Ejg földön álló paraszt Almáriumotska [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 6]; 1739: egy festékes almariumacska [Kv; Pk 6]; 1742: deszkából csinált Almariumotska [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1745: Vagyon ezen házb(an) egy fejr keskeny magas Almariumotska [Marossztkirály MT; Told. 18]; 1770: Kitsin Almáriumotska tojokás 1 [Királyhalm KK; 23. XXIIb]; 1788: Egy kitsin festett hat tojokaju almariumotska [Mv; TSb 47]; 1797: Egy almárjomotska öt Tojokaival [Mezőköbölkút K; CU]; 1825: ezen Asztalon lévő fijokok tetejére tsináltatott ... egy két felé nyilo levél tarto belől apro rekeszü, gyöngy színre festett Almáriumotskát [Dés; DLT 595].

2. faliszekrényke 1699: egy kő falban lévő régi almariumocska [Szentdemeter U; LLt]; 1794: A nagy házban a' Falban lévő almariumotska Rf. 2 [Deva; Ks 73. IV. 10]; 1797: egy kised kő falba botsátott fenyő deszkából való almáriumotska [Kórispatak U; Pf]; 1797: Egy falba csinált festékes almariumocska [Szu; UszLt XII. 87]; 1802: egy falban lévő almariumotska [Kv; Pk 4].

almásszürkéske foltosan szürkés 1815: mely lovak közül, az egyik kicsiny, almás szürkéske ... hitvány, paripa [DLT 222 nyomt. kl].

átalagocska 1. hordócska 1585: Regy zokas zerent az Atalagochkanak feneket ky waggattak volna es a' bort a feoldel emesztettek volna megh [Kv; Tan]k. I/1. 7]; 1585: Apro Altalagochkak 5 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 4]; 1589: Iget boris vala egy altalagoczkawal [Dés; DLt 226]; 1664: Keottet-tünk égy általagotskát pro f – d 15 [Kv; SzCLev.]; 1697: Az középső pinczeb(en) ... Bor eczet Kétt általagaczkab(an) [Borberek AF; Mk Urb. 4]; 1717: hoztanak ... egy kis atalagocska sert [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]; 1719: Almakerékről, vagy negy Általagocskámát ürmös(ne)k és veres(ne)k el küldem [Ebesfva; KJMiss. Rétyi Péter lev.]; 1726: Edgj pálinkának való általagocska [Görgény MT; Born. G. VII. 23]; 1735: egy Mustárnak való atalagocska [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]; 1740: Ót általagotska [Ap. 5 Apor Péter lelt.]; 1741: találtunk ... egy őtt vedres általagotskát teli alma etzettel [Mezőbánd MT; LLt Fasc. 146/B]; 1744: egy kisdéd általagotskáb(an) etzet ágy [Borsa K; LLt Fasc. 24]; 1746: Bortis küldek ket kűs Altalagotskával [Gagy U; Ks 83 Péterfi Sándor lev.]; 1752: egy négy kupás Átalagotskát ... fel szakasztván ... három kupányit meg ittunk [Algyógy H; BK]; 1754: Groff Teleki Lajos Ur vitetett Bort ... 4,5 Vedres szerű Altalagotskával [Vajdasztiván MT; TGsz 33]; 1763: az utrizált koltsár egy cir(citer) 7 vagy 8 ejteles általagotskát borral meg töltvén haza vitte [Betlensztmiklós KK; BK Gazd.]; 1767: Két vedres általagocska, mellyb(en) Czibere tartatik [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38/P. 2]; 1793: az utzán egy borral tellyes általagotskát kapék [Zalán Hsz; Mk]; 1796: egy általagatska pálinkás [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]; 1796: küldöttem egy Átologotskátis [Vaja MT; Ks 101 Balla Imre lev.]; 1798: Egy 7 kupás atalagotska [Vingárd AF; KCsl 5]; 1799: Két Atalagotska mellyek(ne)k égy égy Feneke nintsen [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]; 1805: Egy kis altalagotskát meg töltöttem fenyő vízzel [Szotyör Hsz; Ks-Miss. I. Gidófalvi László lev.]; 1812: Egy tiz Kupas általagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]; 1812: Más hitvány általagotska [M.gyerőmonostor K; KCsl 11]; 1813: Két Általagocska az egyik egy a' másik

két akos [Kosesd H; Ks 111 Vegyes ir.]; 1819: Mintegy Ót vedres általagotskába ... régi bor [Baca SzD; TSb 6]; 1820: Egy általagotska ... mint egy circiter 4 vedres [F.gezés NK; Told. 30]; 1847: egy átalagatska sos vizet kaptam [Dés; DLt 891]; 1850: egy darab 1 vedres átalagotska [Algyógy H; Born. F li].

2. egy hordócskányi, egy általagocskányi 1685: Zarnóczy hozta Czitromlév két általagocska egisz [Utl]; 1696: láttam ... egy atalagocska mézét [Kv; LLt Fasc. 146]; 1744: vittem ki ... egy Altalagocska bort [Besenyő AF; Told. 3]; 1748: Vagyon egy atalagocska éget bor [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12]; 1759: az el-múlt őszszel ... egy negy vedres áltologocska bort szűrtünk [Marosludas TA; TKI]; 1798: két átolagocska Bor [H; Ks 108 Vegyes ir. 58]; 1849: egy átalagocska pálinka [Drassó AF; HG Lázár lev.].

amicske I. fn-i jellegű haszn-ban: amennyicske, amennyikő 1644/1785: az Ur Isten ... az én Szerelmes Attyámfiát Nyagu Borbárát rendelte Házas társul ... Haza Törvénye szerint a micském van nagyobbára velle együtt szerezvén ötet illetné [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.]; 1710 k.: az szebeni nyomoruságos Estendők alatt ki vesztegettem vala kevés Pinzemet, a' mitske meg maradhatott az terhes költésimből [Cs. Vajda lev.]; 1748: a' mitskéje volt, el takarította [Ne; Told. 56]; 1782: Veress Samuel ... házasságának oly éretlen idejiben oka a' volt, hogy arván maradván a' mitskéje, két felé osztva maradt ne pusztulyon el [Torda; KW]; 1791: a' mitske vagyonis a ketskék által el rágotat [Doboka SzD; MkG]; XVIII. sz. v.: a' mitském vagyon, mind a' Szegény Anyám Aszszony Jussán vagyon [AbN].

II. mn-i jell. haszn-ban: ami kevéske XVIII. sz. v.: a' mitske Joszagotskám vagyon mind a' Néhai b.e. Szaniszló Sigmund Uram Joszáigibol valo [AbN].

ampolnácska korsócska 1629: Egi ampolnacza Teriek Egi kis darab czinadoff [Gysz; LLt Fasc. 155]; 1681: adnak ... Két ompolna terjeket azon kívül kicsiny ampolnacsakb(an) terjeket 3 [Utl].

angáriácska negyedévi járandóságocska 1776: *Recognoscalom ... Egy Angariatskám*at pro Mensibus Majó Junio et Julio A. 1775 kivén, Aztot mái napon méltotztott nékem meg-külden [Moson MT; Bál. 92].

angyalképecske angyal alakú ékszerdíszecske 1716: egy rubintos nyak szorító 19. remekből álló egy kis angyal képecske az Fityegője [Wass 11].

ángyelika 1. többszínű könyvkötő-papiros 1750: a Tabellakot mind ujfolag kellett compingáltatnom Angelicába igen szépen [Ap. 3 Rétyi Antos István lev.]; 1832: *Fizet-tem Diariumok készzessire (!) Angyeli-kara* [RLt O. 4 Rettegi Imre költségjegyz.]. 2. ? angyalgököér/fű; Angelica 1757: Postára orvosságra Angyelikára és egjéb edgyet másra Rfr 02 xr 4 [TL. Teleki Ádám költségnaplója].

ángyó *bec* rendsz csak megszólításban: ángy 1766: le menván Damokos Ferentz a' Baty-tyahoz Damokos Janoshhoz monda az Angyának Damokos Janosnénak jól mon-dotta ked Angyo (: mint hogy az előtt valo estve ott volt :) hogj ne menyek el hanem hallyak itt mert valami bajom lész Azon beis tellyesedék rajtam [Szilágycseh; BfR 104/2]; 1806: jöjen kend Ángyo szoporán lásson ujjságot [Dés; DLt 250/1808].

annyicska akkorácska 1813: úgy gondolkodtam, hogy kedves Bátyám Uramat meg instáljam arra, mely szerént Kedves Bátyám Uram a' maga Földgyéből keresztül annyitska helyet a'mennyi egy közönséges Fogadonak szűkséges ... által adni méltotztassék [Dicsősztmárton; RLt O. 3 Gyárfás Ferenc Weress Sámuelhez].

apparátusocska készülékecske 1732: Mathe-sishez tartozando apparatusocska egj tok-ban [Ks Kornis Zsigmond lelt. 20].

aprócska kicsike 1651: Harom oregh szem Gyengy Negy Apróczkab [Wass 27 Wass Judit kel.].

apród I. mn aprócska, kicsike 1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réam iratott mint el maradott özvegyére Aprod gyerme-keimmel egjütt [Agárd MT; Told. 8]; Hn. 1591: (Egy föld) hatara az falu feleol az Aprod Arok [Náznánfva MT; EHA].

aprodonként kevesenként *rég, táj* kicsidenként | rendre-rendre 1584: az mit hozza kezdeth aprodonkenth Jomodon felüette rezeth es elmenth [Kv; Tjk 4/1. 292]; 1599: Az Eoregh Marok Vasnak szama ... 4762, keolt el benne 469 ... aprodonként attuk kit alab kit fellieb az mit ért [Kv; Szám. 8/ XI. 27]; 1710 k.: meg akartam fizetni azon Summát aprodonkint [Cs. Vajda lev.]; 1754: Ugy emlékezünk, hogy a' mikor a' Maros eszt a' Szigetet nem aprodonként valo lotsogatása, hanem egész darabban áradásával a' Maros Nemeti Határbol avelláltá mintegy tizenhat Esztendeje Vagyon [Haró H; GyK]; 1755: öt hordobol szu ljukakon ... aprodonként mig észre vettük folt el 10 veder [Kiskend KK; Ks 71 Szám.]; 1755: Berkeszinek is amit egyszer, másszor aprodonként adott meg fizettem Rhflr 2 xr. 33 [TL. Teleki Ádám költségnaplója]; 1756: a Nagy Szakadás alatt lévő Sziget ... nem ... a Szamos vize által el szakasztatott hely legyen, hanem aprodonként viz mosása és lotsogatása? [BSz; Ks 19/IX. 11 vk]; 1757: Méltóságos Aszszonyunk eő Excellja ... kívánta ... In Sequentibus ezekről parantsolni hogy aprodonkint Dévai Tiszt Uraim effectumba vegjek [Déva; Ks 92. I. 23]; 1772: (Az erdőt) azoltatol fogva Irtogaták a' Bátoniak mitől fogva tőllünk aprodonkint occupáltak [Bálványosvárálja SzD; Ks 101]; 1778: Ezen Erdőt ... egyszer mászor aprodonkint elhordották [Koronka MT; Told. 79]; 1780: amit ad approdonként végre őszve Summalván azon Summa investáltassék a Czigányakra [Mv; Bet. 4 Újfalvi János lev.]; 1801/1804: eő kigyelmektől aprodonként feles pénzt vettem [Dés; DLt]; 1804: Ezen Szöllők ... apródonként szerezettek [Somlyó Sz; CU Aspremont vall.]; 1806: Vettem Apradonként egytől is mástol is Fadgyatt 53 lb [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.]; 1819: fél kupa Sylvoriumot rend szerént apradonként el költet [Kv; Pk 2]; 1820: a Sz Egyedi közönségis a Borzás es Hársos tetőn foglalt el egj darab erdőt s apradanként ki irtatgatván ma mint szantó es Kaszalo helyeket birja [Szék SzD; Wass 4]; 1821: Nuksori Denyille Tógyer ... költsönzött légyen Bárbu Albunak 7 Forintokat, mellyet most Bárbu Alb ugy

- állit hogy egyszer is máttzor is le fizette (!) volna aprádonként [H; JF 36 Prot. 3]; 1823: Ötves Szathmári Györgynek adta el ezt is aprádonként össze verve és darabolva [Kv; KLev.]; 1826: a materialék szerezgetetnek approdonként [Mv; Told. 7]; 1840: aprádonként az árusok napról napra kijebb teddegelték fedeles asztalaikat [Dés; DLt 784]; 1841: a víz tehát aprádonként alább alább mosta a földet [KLev. 11]; 1844: a' Szamos vize hol ide hol amoda veszi folyását, aprádanként magát a' Fenesi határhoz és a' Monostori Szőlők alá huzván, a' helyt el hagyta [Szászfenes K; KmULev. 1]; 1844: a' Szamos kaszálo helyét aprádanként mosogatta [Szászfenes K; KmULev. 1].
- aprádonkénti** apránkénti, rendre-rendre való 1837: az a felett fekvő meredek hegyek aprodonkénti le le sülyvedezések [Dés; DLt 631].
- apróduka** (három) garasos ércpéNZ-érmecske 1628/1635: Egi hozzu sakban negj zaz forint arra apro duka [Bodok Hsz; BLt]; 1674: Egy Tarisznyab(an) ... Kőremczi péNZ, floreni huszonnegy. Apro duka, huszonkilenc ... Egy tallér ... Nyolczvan apro duka [Szászvárosi ref. egyh. lt. Halics Mihály lelt.].
- apróleányka** szolgálóleányocska, szolgálócska, pesztonka 1666: Az Apro leankaknak is hattam ... egy ünő tinőt (!) [Abafája MT; Told. 21].
- aranyfogacska** ? fogazásos arany szegélydísz 1714: Regi Vorös Barsonybul való Asztali Szűnyog (!), Széllen arany fogatska [Nsz; Fog; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 5].
- aranyfonal-gombocska** aranyszálból kötött gombocska 1711: Egy fejer Scárlát Dolmán, az allyán fejer Viragokra aranyassan szütt béllésü apro arany fonal Gobotskák rajta [Told. 19]; 1714: Baraczszin Seljembul Dolmanj ... az uyán ... 16 aranj fonal gombotskakkal [REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 7]; 1714: Ferfi gyermek(ne)k valo Vörös Bársony Mente ... 8. par aranj fonal gombotskakkal [REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 24].
- aranyfőkötőcske** aranyszálból varrt, kötött női fejrevaló 1673: Egi aranj főkötőtske egi nehanj boglarral [Marossztkirály AF; IB].
- aranyfüggőcske** arany mell-ékecske/medálcska 1634: 1 kis Arany fwggeöczyke [Kv; JHb] XVII/15]; 1668: Vagyon egy kis Arany függőcske [Mk Kapi György lelt. 10]; 1733/1813: Egy arany függőtske, kinek közepében igen igen szép égetett Saphir [Kv; SLt XLII. 6. 26P. Horváth Krisztina hagy. lelt.]; 1786: Egy Arany függőtske egy nagy rubint benne [Nsz; Ks 74. 56].
- aranygombocska** 1633: azon Lanczban vannak peszmas arany gomboczak Negyuen hatt [Ks Vesselini Kata kel.]; 1706: Egy arany gombocska kek es fejer zomancsal (!) [LLt Fasc. 108].
- aranygyűrűcske** 1585: Vagion ... Harom Arany gywreochke [Kv; Szám. 3/XIX. 2]; 1585: Nemeth Menyhart Arany Gywreochkeye vagion zalagba [Kv K; Szám. 3/XIX. 3]; 1586: ada ... ezen keowl haro(m) apro Arany gyurochykeket [Told. 27]; 1586: egi kis Arany giurochike [Told. 27]; 1617: (Adott) Egi Aranj njomo Aranj giureoczet [Kv; Pf]; 1622: Egy granatos felkete (!) zamancos aranj gyeoreoczek [Kv; RDL I. 119]; 1634: Ket arany gyüreoczet nem adhattak ele [Kv; RDL I. 119].
- arany-homlokelsőcske** kb. arany-fejék 1637/1639: Egi Arany homlok elsőcske [Kv; RDL I. 111].
- aranykapcsocska** 1732: Az Gyémántos Arany kapcsocska ... Közre maradot [Nsz; Ks 73. 55].
- aranykarikácska** 1774: Egy Kis Arany Kariácska [Nagyida K; Told. 26].
- aranykezezske** kéz alaku aranyékszer 1709: 1 kis arany kezetske 2 rubit (!) bene [Wass 11 Árva Matskási Erzsébet lelt.].
- aranylakatocska** 1728: Az Antal Vrffi arany mives Ládájában vadnak ezek ... 1 rajta pedig egy aranny lakatocska [Nsz; Ks. 1. Köv. a fels.].
- aranyláncocska** 1586: az melly Arany Lanczocska en teolem el wezett [Kgy]; 1637/1639: Egy Arany Lanczocska egy kis függőeuel együtt [Kv; RDL I. 111]; 1648: Egy kek Zomalczos Arany lanczoska [Mk Kapi Kata kel. 1]; 1655: Egy Aranj lanczocska egy moneta raita [Kv; RDL I. 29]; 1668: Egy kis gyenge Arany Lanczocska, öt Arany benne [Mk Kapi György lelt.];

- 1716: egy kétczeresen faragott arany lánczocska [Wass 11]; 1763: Egy kis Nyakba való Arany Lánczocska [Nsz; TGsz 51].
- aranymarhácska** aranyneműcske 1684: Arany ezüst marhátskám a mi vagyom meg czédulázom, kiki a szerint talállya [Dés; Pat.]; 1710: Anno 1710. Die 5 July Szamlalvan meg keves Szamu arany marhacskamat mellyis következik a Szerint [Nsz 11].
- aranymarhás ládácska** aranyneműs ládikó 1746: Arany Marhás Ládácska [Nsz; Told. 19].
- aranymérő-ládácska** aranymérő dobozocska 1791: 1 Arany mérő Ládácska [Mv; Mv-Lev.].
- aranyocska** 1. aranypénzecske 1631: tudom hoga volt az Aniadnak penze, arra azt felelte hoga hagiót edes koma(m) Aszony ... hagjot ennekem szegeny egi nehany araniaczkat [Mv; MvLt 290. 259a].
2. aranydarabocska 1754: Aproság Aranyotskák Flor. hung. 9 [Nsz; Told. 19 Oszt. 16].
- aranyóra-kulcsocska** aranyóra felhúzásához való kiskulcs 1791: egy arany Ora Koltotska [DLt nyomt.].
- aranyszívecske** szívalakú aranyékszerecske 1786: Egy kis Zamántzos Arany Szivetske egy rubint a közepibe [Nsz; Ks 74. 56].
- aranyvirágocska** virágalakú aranyékszerecske 1758: Egy Rubintos Arany virágotska [Nsz; TSb 21]; 1768: Egy Rubintos Arany virágocska [Nsz; TGsz 51].
- araszocska** 1750: Egy araszocska Füresz fel kézre [Bezded SzD; LLt Litt. B].
- árkocska** 1572: Byzonnyal Twggia az Kys Arkochka desy hathar [Dés; DLt 184]; 1642: (A telek) viczinussa egy Arkoczka [Nagymeregő K; JHbK XVIII/20]; 1694: Arx Keóvár ... Az leg also es külső kapuja eleiben menven ki az Varnak ... Ezen belől mindgyart va(gyo)n egy kőből rakot Árkocska [JHb Inv.]; 1724: az Erdő alatt el jaro utt egyik vege utkezik egy Arkocskaban [M.zsombor K; EHA]; 1745: Szakad bé az Erdőről az holt Szamosra egy árkocska [Szurdok SzD; JHbK XXVI/5]; 1746: egy esső Csinálta árkacskán alol lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig ... volt is valami kis káposztás kertecske kéje [Monor BN; Ks 7. XX. 19]; 1764: vólt úgyan e nevezett két helyek között ezen a' helyen ... valami Árkotska [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]; 1765: az en értemre mindenkor volt a fele Toca és pocsoja ... melyet ... mindenkor ott bocsátott el a falu arkotskán [Bethlen SzD; BK]; 1775: (A föld) vége ... rug egy Arkotskára [Dés; Ks 73. 55]; 1794: a' Szász Káplán Kertyéből lejövő Árkotska [Hosszúaszó KK; EHA]; 1797: az Csorgo vagyis kis árkotska felol falo (!) kert [Kórispatak U; EHA]; 1798: egy arkotska [Korond U; Pf]; 1800: egy keresztűl tsinált árkatskáig [Dés; DLt]; 1803: egy viz nélkült valo árkotska nyúlik a' Galotzás patakára [Toplica MT; Born. XVC. 1/95]; 1804: szabad volt gyümölstfáimat egy oljlan árkotskával ... az el károsodástól oltalmazni [Kv; Pk 3]; 1814: vulgo Pereu Algyeuti nevezetű Arkatska [Récekeresztúr SzD; Bet. 3]; 1815: a Petro Grozávi nevű árkotska [Kosztos H; Ks 112 Vegyes ir.]; 1818: el kezdvén ... a Sztrigy folyó Vízére Szatsal felé le szolgáló Sephedékes, és motsáros Árkotskánál [Szentkirály H; Born. Vegyes oszt. 4/43].
- árkocskatorok** kics ároktorkolat 1572: egy Arkochka Thorokban egy hathar kew vólt [Dés; DLt 184].
- árkusocska** (papír)ívecske 1783: Egy árkusatska Feleletemre K. Bátyám Uram circiter 4. árkos írással felelt [Mv; Told. Fasc. 20].
- árpaasztagocska** 1760: egy Arpa Asztagotska is vólt [TGsz 18].
- árpádka** magyar kiskabátfajta 1861: egy árpádkanak a készítése 4 f. 20 Sing [Kv; Kócsi lev.].
- ártányka** herélt kansüldőcske 1681: Artányka nrő 20. [Szűv; UtI]; 1682: Esztendő Artányka nrő 11 [Szűv; UtI]; 1688: Egy Esztendő Artányka nrő 45 [Fog.; UtI]; 1695: A' Teli Artanka nrő 3 [O.csesztve AF; LLt Litt. C]; 1697: Ez idei Artányka van no 10 [Radnót KK; UtI]; 1753: Eme Sertés No 2. Eme Süldő No 1. Artanka [Búza SzD; LLt].
- ártánykamalac** herélt kanmalacocska 1698: Tavaszi Artánka Malacz vólt 27 [O.csesztve AF; LLt].

ártanyocska herélt kanmalacocska 1684: Téli artanyocskák nro 20 [Ebesfva; UtI]; 1686: akkori Artanyocska tiz [Radnót KK; UtI].

áruoska árucikkecske, portékácska 1586: leowe hozzam Igiarto Giorgi az kamoracikaban Azhon ennekem Arwcikam vagion [Kv; Tjk IV/1. 618–9].

áru-ló-boltocska üzletecske 1826: a' Szekhaz alatt lévő Kis arulo Boltotskák [UszLt XII. 88].

aszalócska kics gyümölcsaszaló 1743: perelylén szalmával fedet Sövényből valo aszalocska [Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

asszonyka asszonyocska 1582: Mikor Menne az Ló és az Azzonyka Gereznaiaban vthanna siethe, Az gereznatole vag miteól vg Jyede meg az ló es ug Ruga fel [Kv; Tjk IV/1. 114].

asztagocska 1. 1683: Buza Perceptioja Kalongyába(n) Asztagocskakban rakatott Kal(angya) [Szúv; UtI]; 1700: Az gabona ... asztagocskaban, es Csüribeli odorb(an) vagion [Bál. 71]; 1714: egj kalongya rakás Szalma három ros sup egj asztagocskával egy kalongya Széna [Pálos NK; LLt]; 1742: az Ispotály Csüreb(en) két asztagocskát ... rakunk [Mérea K; Aggm. C. 12]; 1748: volt mint egy 40. vagy 50. kalongyából állo asztagotskája [Torda TA; Borb.]; 1754: tanoltunk ... egy asztagotskában egy nehány Kalongya Buzáját [Bukaresd H; Ks 62/4]; 1758: vagyon egy Asztagocska [M.bikal K; Mohai lev.]; 1771: lesz edj kis Asztagotska valami husz kalongjabol valo [Eszmény SzD; Told. 52]; 1776: ki ki az magok Számokra egy egy szekér Nádót vittek Asztagotskájoknak meg fedése végett [A.kápolna KK; BK Betlensztmiklós cs.]; 1786: Tavaly két Asztagotskát rakattunk vólt [Egerszeg MT; TL Málnási László ref. pap lev.]; 1789: A Kölös magam ... egy jo asztagatska lón igen termet néhez [Berz. 5. 43 S. 88]; 1792: Az also Tsürhez rakatott egy asztagatska [Kályán K; JF 36 LevK 23]; 1804: két 1802béli Asztagotskában tiszta Tavaszbuza [Alsójárta TA; BLt 11. II]; 1822: jo Szántott földbe Ió Gabonát a maga Jdejében vessen el ött hat Asztagatska elig vagyon [Mv; IB gr. Korda Anna lev.].

2. Jelzői haszn-ban: egy kis asztagnyi 1706: egy Asztagocska Buzát Tótt (!) György Csépellette (!) el [Szederjes U; KvAKt Mss 261]; 1759: Sz. Gothárdi Ferencz Uram Confiscaltott Asztagotska buzája el Csépelletvén ... találatott Metr Nro 30 véka [Branyicska H; Borv. II]; 1760: égy Arpa Asztagotska is volt [TGsz 18]; 1793: most tsépelik a' Tavallyi kis Asztagotska Árpát [Kv; JF 36 LevK 372 Vég Mihály pref. lev.]; 1813: egy asztagocska Tavaszbuza [Veresegyháza AF; Told. 18]; 1814: egy regi meg avult vén Csür ... vegeb(en) egy asztagotska ros [M.sályi TA; RLt].

asztalka asztalocska, kisasztal 1636: egy hitua(n) asztalka [Siménfva U; JHb Inv.]; 1679: Olasz labas hoszszu asztalka csak fejéren nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 18]; 1680: ez kamraban vagjon bakokra szegezve ket szal deszkabol hoszszu asztalka [A.porumbák F; ÁLt Inv. 29]; 1698: edgy közep hoszszu asztalka [Kóród KK; LLt Fasc. 72]; 1744: Kisded négy szegű Asztalka [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1756: Negj szegületű kis Asztalkák [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen Imre lelt.]; 1780: A Tiszti Lako Házban ... Hoszsu iro asztal 1 s kerek fejr asztalka 1 [Bethlen SzD; BK]; 1788: Dio fábol valo kerek talpu égy lábön állo kisded rakott Asztalka [Mv; TSb 47]; 1802: Egy Chinai festesű kis asztalka [Mv; TGsz 52].

asztalocska asztalka 1652: Egy kereszt lábön Asztalocska benne [Görgényi vár MT; Törzs Inv. 19]; 1692: vagyon ebben egy fenyő deszkabul csinált uj asztalocska labostul [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]; 1692/1737: Szen Peteren az Imátkozo Erkelykéb(en) ... láttom az Asztalotskáján sok külöm külöm arany műveket [Szilágycseh; EMLt]; 1712: vagyon ... edgy kis asztalotska lábastol [Mezőbodon MT; BfN 54/12]; 1761: egy egy kisded negy szegű asztalotska [Mezőcsán TA; Ks 15. XXIX. 3]; 1765: Egy nagy kerek és más kissebb asztalacska [Szászsztjakab SzD; Told. 8]; 1786: Ezen Théka mellet egy kis Asztalotska 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/36]; 1805: Három kisded rakott Asztalotskák [A.jára TA; BLt 9]; 1819: egy régi kisded rakott asztalotska [Baca SzD; TSb 6]; 1827: Egy

- kisded zöld Asztalotska fiokjával [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].
- autoritásocska** *kics* (hivatali) hatalom, tekintély 1678: elő keglmek sok helyeke(n) diffamálnak hogy Tiszt leve(n) ott, autoritasotskammal abutaltam, nyilván való kárommal, mint türtem s szenvedtem [Törzs. Osdolai Kun István a fej-hez].
- avatagocska** avultacska 1784: vagyon egy tizenkét ökörré való marha pajta, mely avatagatska fábol készült szalmával fedve [Búrjánosóbuda K; JHbK LX/18. 8].
- bádog-borsolóládacska** borstartó pléhládika 1736: Bádog borsolo Ládátska nro 1 [Mikéfvá KK; CU XIII/1. 159].
- bádogpoharacska** ónpoharacska 1683 k.: vagyó(n) egy Bádog poharacska [Désháza Sz; SzVjk 136].
- bádogtáblácska** pléhsütőlap 1801: Iros tesztá sütő két Bádog Táblátska [Vargyas U; CsS].
- bagaziácska** bagaziadarabocska 1764: Egy Zöld festékes tojókás ládátska, haszantalan aproság fekete bagoziácska mi benne [Kál MT; Berz. 6. Fasc. 54. L. 2].
- balánka** fehérszörű tehén 1757: Egi Balánka bogár szarvu, futtosott 3 es(zten)dös^a [Pusztasztmiklós TA; FRK. – "Tehén].
- baltácska** 1. fokoszerű csákányocska 1801: Vagyon egy kis Baltátska vj Nyellel fel készítve [Vargyas U; CsS]; 1807: engemet is egy nálla lévő Baltátskájával Főbe akara ütni [Magyarfenes K; KLev. 84].
2. ? 1824: Szilkrotbol készült baltátska [Fugad AF; HB].
- barackfácska** kajszi-/őszibarackfácska 1694: (A) Gabonás ház megett vagjo(n) egi Vete-menjes kert ... Ebben most semmi vete-mény; három baraczk fátská(n) kívül [Borberek AF; BfR].
- báránybőröcske** bárányirhácska 1770: valami fejeér apro báránj bőretskékre volna szükségem [Ne; Told. 5a]; 1779: Bárány bőrötské [Nsz; CsS].
- báránka** bárányocska, fiatal juhocska 1750: küldöttem bé ... ött Csirkecskét, két Pipét, két ifju Nyulacsát, és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.cesztve AF; Ks 83].
- bárányocska** bárányalakú ötvösmű-részlet 1714: Meg aranyozott ezüst Pohár Krisztus Vrunck Kinszenvedésit reprezentalo harom figurakkal ékesített, hasonló fő-déllel, melly(ne)k a tetejen Bárányotska vagjon [Szb/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 28].
- bárdocska** 1679: Sindelyezéshez való régi bárdocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János inv. 72]; 1756: kis bárdocska 1 [Ks 92. I. 32 a dévai kúria lelt.]; 1777: Sendelyező Bárdotska ... Nro 1 [Mezőmehes TA; Wass 2]; 1801: Két kis bárdotska [Mv; MvLev.].
- barmocska** 1. szarvasmarhácska 1584: Zekel Balint vallia Eleyen barmochkat tartottam, de hogy twzert leót oda eze(n) Azzony, senkire Ne(m) gianithatta hogy barmanak el vezet Teye, hane(m) ez Azzonra [Kv; Tjk 4/1. 251]; 1617: (A kaszáló) reszet More Boldisar az battianak oda engedte, igi azert hogi ha mi barmoczkaia loua leend azokat ki telettesse [Abrudbánya; Törzs.]; 1839: Ügyekeztem után az Isten vagy két Barmotskát rendelt ... azon Barmotskáimnak olyan alkalmatlan hajlékok vagyon, – hogy teljességgel nem képes abban ki telnem (így!) [Szentdemeter U; Told. 39].
2. ? disznócska 1802: osztályra vetendő barmotskák s. v. Sertések [Kv; CsS].
- barnácska** barnás 1804: hosszuko barnátska Abrázatu [DLt nyomt. kl]; 1805: Felvintzi iffiabb Kolosvári Mihály ... barnátska, kerék Abrázatu [DLt nyomt. kl]; 1846: Forgáts Lázár ... barnácska ábrázatu [DLt nyomt. kl].
- barnásocska** barnásszerű 1802: Püsokan Juon ... Barnásotska tiszta ábrázatu [DLt nyomt. kl].
- bársonymentéske** 1710: Egy viseltes baraczkvirág szín bárson mentéske [DanielAd. 88 id. Daniel István lelt.].
- bársonyocska-láda** bársonyborításos ládikó 1768: Barsonyotska Ládába talaltattak ... Könyvetskék 3 [Marossztygyörgy MT; Ks 23 XXIIb].
- bástyácska** kastély/vártornyocska 1623: legyen ... az Zegeten Egy zep Bastacyka mostani forman kiben 25 puskas legenye

feryen Zw(kse)gnek Jdeyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

bátyuka *alk. gúny* bátya, bácsika, öreg 1598: az en iozago(m)ba hazamba be fogatta(m) vala, magam otalmaert ... engemet, elesen es niugosso(n), tiztessegeben tarczio(n) mint battiat ... de eő nem tekintette az Vristen sem az attiafiwsagot eő engemet tiztessegeben nem tartá rutolt zidot kouetem az kegtek zekit Batiukanak lelek kuruanak es halallalis feniegetet engemet [UiszT 13/117].

becsületecske *kics* becsület 1730: az ország tellyes vala az Aszszony ream valo nehezsegevel s engemet kissebittő, s csak nem átokra fokado Szavaival, de én mind azokat hitetlenséggel, és jora valo magyarázás s türessel palastoltam, sőt ... azonn kész affextiomot tartom fenn az Aszszonyhoz (: kivált ha becsületecskem-et tapasztalhatom :) mellyel ennek előtte viseltettem [Fehéregyháza NK; Ap. 2 gr. Haller István br. Apor Péterhez]; 1730: (Az Isten) engemet az igen terhes Hivatallal^a nem tsak szeretett, hanem magha Dűtső-séghe, édes Városon Tisztességhire, 's magamnakis kicsin Betsületecskémnek nevedekésére, annak végb(e) viteleb(en) jo Lelke által vezérlett [Kv; TJK XV/7. 134. – ^aA városi notáriusság]; 1793: Ngod parantsolattya ellen kezem alatt lévén Az Apámnak sem kedveznék, mennyivel inkább ennek a' valóságos Akasztófára valonak, aki betsületecském Nsgod által valo nagy Sérelmére okott szolgáltatott mikoron cselekedném [Kályán K; JF 36 LevK Vég Mihály pref. lev.].

békácska kis béka-formára készült ékszer 1719: Egy rubintos békácskát Szent Páli Jstvánnak maga adot el az Feleségem Pénzért [Wass 1 Wass Dániel sk. lett.].

belsőcske belsőségbeli telkecske 1853: A falu rendjibe egy belsőtskén [Hr; Inv.].

berbécecske kosocska 1629: Tavalyi berbécecskék nro. 116 [SzO VI, 102 Szu vára lett.].

berbencéske bödönöcske 1594: Ratio Acetorum. Restal az warban egi hordoban altalagba(n) es harom Berbenczechkeben Echjet Somliai chjebberrel cub. 8p. 1 [Somlyó; UC 78/7. 7, MNy LXI, 112].

bércecske csúcsocska, hegyes halmocska 1745: a Tó felé nyuló Bérccecskén [Nagyida K; EHA]; 1746/1831: az negvedik vágatott gypűs völgyben két gödör közt ki nyuló bértzetskének közepin [Csőb U; Told. 38]; 1757: a Hegynek két bértzetskéje [Kissoly-mos U; Márkos lev.]; 1777: Első Tábla ... a mint az Aranyos teriről a' völgy fel menyen a fenn lévő három águ gödrök vagy völgyetskék közt lévő három bértzetskék közül, a' felső, vagy nap nyugott felöll valo bértzin fel mindenütt a tetőre [Magura TA; Ks 89]; 1830: a Malom helyén tul a bértzetskéig énis égy kaszátot 3 Eszten-deig birtam árendába [Köszvényesremete MT; Born. G. XXIV. 1]; 1737: a Kapus Bérccecskék mellett [Nagyida K; EHA]; 1745: a Bértzetskén a gödrök felett valo kerek domb [Nagyida K; Told. 9].

béresinaska béreslegényke/bojtárocska 1719: Két béresré szorultam azt is az édjiket csak rontja az hideg az béres inaska pedig még Csomasodot de nem is az udvra(an) hanem az ökröknél volt [Tövis; Ap. 2 Molnár Márton Apor Péterhez].

béreslegényke béresbojtárka/bojtárocska 1850: jővének az ottan levő töb béres legénykéket meg támadok [Dés; DLT 1320].

berkecske (vízparti) liget(erdőcske) 1694/1764: A Marus folyó vize szakadékjai között valo Berketskék [Abafája MT; Told. 26]; 1694/1764: a Görgény vizén tul szakadott Kis Berketske [Abafája MT; Told. 26]; 1697: a' megbőcsült Hely felet valo berkecskenek teteje [Dés; Jk]; 1729/1733: attuk volt itten a Görgényi^a határban ... egy darab Berketskénket örökösön [Born. G. II. 24. – ^aMT]; 1733: leven ... azon Berek vicinitassib(an) egj kis berkecskeje [Nyárádtő MT; SLT évr.]; 1762: Ezen helyen értem egy darab Berketskét, ezen Arak és Maros portya (!) között [Körtvélyfája MT; Bál. 87]; 1762: értem egy darab Berketskét ... de hogy a kis berekből szakadatt volna nem értem [Körtvélyfája MT; Bál. 87]; 1820: A Malom mellett egy Berketske [Körtvélyfája MT; LLt].

beszédke mondóka 1838/1845: A pseudoorvos egy sarlot vagy kést vévén elő, a keles körül és felett jártatja, mintha éppen

- aratna, mialatt e beszédét szavalja el ... [MNYTK 107].
- betegesecke** betegforma 1820: En regtől fogva betegesecke allopottol vagyok [Mv; Borb. II. Mátyás Sámuel ügyvéd lev.].
- bikácska** fiatal bika 1627: tauali kis bikaczka Nro 1 [Mezőrűcs MT; BLt]; 1632: Egi taualy bikaczka [Hsz; LLt]; 1632: Bikácska 1 [Nagyerce MT; Told. 70]; 1756: Két esztendő Bikácska 1 [Déva; Ks 92. I. 32].
- birodalmacska** 1. országocska, államocska 1678/1638: jlilik azert ... magokra igen vigiazniak ... kiket közületek ... Ez Erdelj Birodalmocskaban Is(ten) megis tovabra tartvan helheztet, s, helheztetet [Ks Kornis Gáspár kezével].
2. (föld)birtokocska XVIII. sz. v.: Azan kis Birodalmotska mellyet ... Arenda titulus alat bir [Usz; Pf].
- birtokocska** kicsiny birtok 1806: ezen birtokocskát Seboss Uram birta [Nagymon Sz; Bál. 68].
- bivalypajtácska** bivalyistállócska 1820 k.: A Csűrös kertbe ... tanálatatik égy Tölgyfa Sasokon álló Bival pajtácska [Dés; RLt].
- bivalytehenecske** nősténybivalyocska 1775: Hagyok és testálok Boér Sofia kedves Ötsém Aszonynak egy három esztendos bial tehenetskét [Örményszékes AF; Bet. 6 Özv. Szalántzi Józsefné Boér Borbála végr.]; 1793: Egy ket esztendő Bihal Tehenetske [Bodola Hsz; BLt 2].
- bizonyáság-íráscoska** bizonyáságlevelecske 1780: vettem 'a Száz harmintz egy M Forintokat melyről adom is ez bizonyás íráscotkámot [Szava K; RLt O. 1 egy kis papírszeletkén Sombori László kezével].
- bodonka** 1. (fedeles) bödönöcske 1637: Harom Bodonka Egresnek valo [Teremi KK; Ks 69, 50, 44]; 1740: hét budonkát ... ki vitette (!) az Asz(o)ny ö Nsga [Ap. 5 Apor Péter lelt.]; 1770: Egy kártya, egy dobonka [Usz; Pf]; 1801: Egy degenyeges dobonka [Koronka MT; Told. 23]; 1840: Két Budunka Záldog fábol Fuszuika tarto xr 50 [Várhegy MT; TLt köz. ir. 1042/840].
2. (laposacska) víztartó hordócskaféle 1730: Egy kártya, egy dobonka [Kórispat U; Pf]; 1744: Dubunko 1 [Branyicska H; JHb 103/151]; 1754: két tarka Erdélyi Kantso egy kis bodonka [Kincsi KK; JHbK XXVIII/10]; 1761: Mezöre Viz hordo Dobonka [Siménfva U; JHb LXX/2]; 1781: Egy kártya. Két Dobonka [Mocs K; CU].
- boglárka** boglárdíszecske 1744: ezüst Csatt 12. kis ezüst boglarkák rajtok [Szentdeme-ter U; LLt Fasc. 67]; 1758: Egy gyöngyös Párta, 138 öreg gyöngy, 9. kiseded Rosa forma boglárka, egy egy kiseded Rubintotska mindenikbe [Nsz; Tsb 21]; 1768: Rubintos apró boglarkák [Nsz; TGsz 51].
- boglárlábacska** ? 1733: Az T. Kolosvári András Uramnál lévo arany romlott boglár lábotkátis hagyom az nagy oltárhoz forditsanak valamit véle [Kv; SLt XLII. 6. 32 P. Horvath Krisztina végr.].
- boglárocska** boglárka, boglárdíszecske 1591: az ewst keozet latek egi kis feier boglaroczkát [Kv; Tjk V/1. 180]; 1673: harom boglárocska [Marossztkirály AF; IB]; 1681: Egy gyongyos pántlika rosa egy rubintos boglarocska az füttyögöje [Wass 27]; 1681: Két gyongyből gomb formára kötöt fülbe valo mindenik végiben egy kis boglárocska [Wass 27]; 1703: egy egy kicsin arany boglarotska mindenik boglaron negy negy szem jo fele gyongyoske [LLt Fasc. 115]; 1716: Egy homlok elő Parta 24 gye-mantos boglarocskakkal fűzött [Wass 11]; 1720: ket kis boglárocska [Kv; Pk 6]; 1734: Ször Selyemmel kötött főkötő ezüst fonallal boglaratskaval rakat [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lelt.]; 1742: holmi dirib darab apro boglárocska [Nsz; Told. 19]; 1742: Öt kis Arany boglárocska [Nsz; Told. 19]; 1761: holmi aproság boglárocskák jötenek volt által Nehai ... Bartsai Josefne Károli Ersebet Aszszonyrol ... Bartsai Agnes Aszszonyra [Szentmárton Cs; Berz. 15. XXVII/12]; 1766: Nyak szoritto tizen nyolcz darabbol álló arany boglárocskával [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]; 1771: Egy kis Boglárocska két jo féle gyöngyötske benne [Nagyida K; Told. 19]; 1776: Tizenhat kicsid, apró fejer zomántzas boglárocskák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.]; 1786: Három kitsin fekete boglárocska [Nsz; Ks 74/56]; 1801: Három zomántzos Boglárocskák [Kv; Ks]; 1801: Két darabba össze aggattatott fekete zamántzos tizennegy Boglárocskák [Kv; Ks].

boglyácska 1. széna v. szalmarakácsoska 1724: Szénája volt két bugjátkskával [Buza SzD; LLt Fasc. 109]; XVIII. sz. köz.: A Kis Simon végiben egj darabocska; mellyen mikor terem; egj közönséges buglyácska lessen [Koronka MT; Told. 18]; 1763: amennyi kívántatott annyi fát vágtunk le s e szerint a' helyet tisztítottuk, hol egy bogjátkskára valo helyet hol többet [Zágon Hsz; SzetkZs]; 1763: egy két bugjátkskára volna [Köpec Hsz; Köpeczi lev.]; 1788: A Jég verte buzát meg kaszáltatván lott rajta öt buglátska [Eszmény SzD; Told. 6]; 1798: Az erdőn csinyált kalongyacskakat 7 ... 3 buglacsát [H; Ks 108 Vegyes ir. 44–5]; 1823: a Szenafűn Kaszalba rakatot 33 bugjátkska [Budatelke K; Born. F. Ic]; 1825: vagy on a volt Bironak meg mintegy ket szerkeske bugjátkskája [Jedd MT; LLt].

2. Jelzői haszn-ban: vhány kis boglyányi, vhány kis boglyára való 1681: (A kaszáló) csak kicsin edgy kűs Buglyácska széna terem rajta [Néma SzD; LLt 16/2]; 1727: az említett irovtvány ... nem volt nagjob egy buglyacska Szénára valonál [Középfva SzD; SLt 29. I. 26]; 1749: edgy buglyátska Szénát külön hagván [Ohába AF; Told.3]; 1751/1753: hat boglyátska szénát is tsináltak [Koronka MT; Told.78]; 1761: a' Rét nehol gazosotska lévén irtógattam, és mind a' felső, mind pedig az alsó végiben egy egy Bogjatska szénára valot a' Falu közönségesnek tartott [Illyésfva Sz; BfN 45/9]; 1764: adött el mint egy vékásnyi foldet egy mellette lévő kitsiny kaszálotská-jával edgyütt ... terem rajta egy mezei bugjátkska széna [Cserefva MT; Told. 30]; 1771: egj bugjatska Sarju maradot volt [Eszmény SzD; Told. 5a]; 1804: egy Bugjatska Széna [Borosbenedek AF; SLev.]; 1822: Hat bugjátkska Szalma [Somkerék SzD; HG Mara lev.]; 1841: Egy buglyátska Széna [Kissár-más K; KLev.]; 1849: Egy bugjátkska széna [Dés; DLt].

Szk: *egy ~ra való* 1753: egy két buglyátskára valo kaszálóját ... Olá István birja [Szováta MT; Told. 3a]; 1754: tudok ... egj buglatskára valo kaszálotskát [A.jára TA; CsS].

boglyácskányi egy kis boglyányi, egy kis boglyára való 1732: Egy mezei buglyácskányi^a [Göcs MT; Berz. 15. XXX/7. – "Ti. a széna]; 1740: lévén ... a njárad nevű Patakon (így!) egj két kővű Malmocskája ... a végiben egy kis bugjátkskányi szénát termő kaszálójával [Nyárádmagyaros MT; Berz. 15. XXXVI/9].

bojérocška kb. (havaseli v. moldvai) közne-mes 1641: niomunkban az Vayda kuldeot ... hofi mindenunet az felső orzagi boierok es boieroczkak el mennienek [Hurm. XV/ II. 1084 Michael Literatus bistriciensis a beszti követekhez].

bokálycsészécske ónmázás (díszes, finom) kicsiny cserépcsésze 1752: Gyümölcs ala valo két bokaj tszesztske [Marossztkirály AF; Told. 19].

bokályocška ónmázás (díszes, finom) cserép-korsócska 1733: Zöld bokallyotska 1 [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1736: Zöld mázu apro bokallyotskák [CU]; 1748: Zöld bokájocskák edgyik tarkás [Ks 8. XXVIII. 5. Kornis Antal lelt.]; 1748: Úveg bokájocška Nro 1 [Ks 8. XXVIII. 5. Kornis Antal lelt.]; 1748: 12. Zöld bokallyotska [Marossztkirály AF; Told. 2].

bokálytálacška ónmázás (díszes, finom) cseréptálacška 1594: Vagjon Bokali talachkais No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 34].

bokrétácska csokrocskaszerű ékszer 1768: Egy Zamantzos bokrétácska 7 rosátskával 4 rubint benne és három jo féle gyöngy [Nsz; Ks 74. 56].

bokrocška cserjécske 1602: wala egi kis arok walamj fwzes bokroskak aba hengeredé be s wgy maradhatek meg hofi le nem waganak^a [UszT. – "Ti. az üldöző hajdúk]; 1727: Ha kinek Tiszta Reth avagy Csak igen keves bokrocskákból álló Tövisseis adatodott volna [Dés; Jk]; 1756: tsak Bokrotskák s Fák Törsőkei Vadnak némely részéb(en) [Veresegyháza AF; Told. 30]; 1774: a' Györgyedben (e) ... ebben tsak térdig érő bokrotskák vadnak [Gerendkeresztúr TA; EHA]; 1781: A' ... helyt ... Néhai Kolumbán János Vr kezdette volt fel fogni és holmi apró Bokrotskáktul meg tisztittattni, irtattattni [Perecsen Sz; IB].

boltocska 1. (bolthajtásos) szobácska 1685 e.: az Sido Uczában ... az első ház ... Ebből az más boltban nyílik ... jo Záros ajto ... Ebből az belsöb boltocskára jo vas sarkos pantos ajto nyílik [Gyf; MvRK Urb. 22, 24]; 1716: adtam Szállásul itt Brassob(an) a Klastrom vczaban lévő Házamnak belsö Boltoczkáját adhaeralo kis tüzelö Konyhácskaval [BLt]; 1737: Ezen Aszszony Házából ... egy fél bélett fenyő ajto ... nyílik egy kis kőből valo Boltotskara ... Az meg nevezett Kis Boltotskából ... béletlen ... fenyő ajto vagjon [Csákigorbó SzD; JHb XXVI/13. 6]; 1742: (A) rab háznak az Délre néző vegiben vagjon egy kis boltocska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]; 1757: Ki jöven ezen boltotskából azon Felső nagy Házban ... [Tapolca Cs; Sándor conscr.]; 1761: két házbol, s közöttök lévő egj pitvarból, és ugjan azon Pitvarbol ki szakasztott Kémény alatt lévő Boltotskákból álló ... udvarház [Spring AF; JHbK LVIII/1. 499]; 1775: menván ... be omlott menyezetű Boltotskára [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 17].

2. (bolthajtásos) kamrácska 1629: Eleol Egy Kalmar Bolt, vtanna Egy kis Boltocziká Hatul Egy io Boltos szobaczika [Kv; RDLI. 132]; 1629: az külső falbeli egy kis torony felső bolt ... Az boltocskaban három kis tonna por [Szu; SzO VI. 92 a vár lelt.]; 1652: egy kis boltocska három lövő lyuk rajta [Görgény MT; Törzs.]; 1681/1748: azon Pitvarbol vagjon egj kis hus tarto boltoczká [Balázsfva; KvAKt Mss lat. 236]; 1681/1748: mély ház héjján vagjon égi Templom forma boltoczká [Balázsfva; KvAKt Mss lat. 236]; 1708: Boer Joseph ur(am) foglalt volt el a' kulcsár ház mellet egy boltocskát [Fog.; KJ Fogarasi János lev.]; 1718: Pestis alkalmatosságával ... Szükség praeservatoria nézve gondot viselni, az imit amót Bóltocskákbán, és kunyhókban Sordidé magokat viselő, es Lako Emberekre ... az affele Szemetes lyukak taploi es Fomentuma az affele nyavalyáknak [Kv; KvLt Fasc. I. 225 gub.]; 1732: ezen hazb(an) be nyilo ajton belől vagyon a kő keményhez ragasztot teglából ki rakot boltotska [Tancs K; Told. 11/70]; 1752: az also Pallota végibe(n) vagyon a Pincze torkán téglából épült egy kisdég, de meg

repedezett Boltacska [Pókafva AF; JHb XXV/73]; 1756: a secessus ... Bolthajtás alatt lévén egj Ablak helye szolgál a le irt Boltotskából [Branyicska H; JHb LXX/2. 22]; 1761: Az alsó Contignatioban ... vagyon egj egj németes oldalú egj contiguitásban lévő Stukaturás három kisdéd alkalmatosság, mellyek jollehet Stukaturások, mind az által Boltotskáknak nevezettnek [Szászvezzsöd NK; JHbK LXVIII/1. 211]; 1807: egy szobában, és egy boltotskában, egy szíjgyárto vagyon szállitva Trandafir által [Kv; WLt Miss.].

3. kb. árulóbódécska 1787: a Fazakasok szinynyek szomszédóságában lévő Boltotskájára ... rá menván ... [Dés; DLt]; 1791: Darlatzon Néhai édes Attyámrol Sztojka Juonrol maradt Boltotskáknak meg nyérése instantiám által Nagyságodhoz alá zatoson folyamodtam vala [Déva; Ks 75. VIII. 159]; 1826: Boltotskais ... vagjon Városunk Piattzán [Dés; DLt 243]; 1826: méltotzassék ... azon ... boltacsát nékem ... ki adni [Dés; DLt 872]; 1844: détzkából ... talpra készülhető Boltotskákat tsak annyi nagyságukra tsináltatnok, a' mennyire az eddig elő már ki mutatott áruló helyünk mekkorassága vagyon [Dés; DLt 1366].

bónumocska *tbsz* holmicskák, portéácskák 1732: hazi eszközökből álló Bonumocs-kák [Kémer Sz; Bölöni L., A Bölöni család tört. 28]; 1750 k./1811: A Csik Sz. Mártoni Janka Miklos Bonumotskái következnek eszerint ... [HG].

borhűtőcske borhűtő-edényke 1715: A Réz edényt fel osztván ... jutot Was Laszlo Vram(na)k ... edgy kis virágos réz borhűtőcske [Wass 27 Wass-osztozás].

borítócska kis (élelmiszer) borító-haragocska 1737: Egj boritocska [Brassó; Ap. 5 Apor Péter lelt.].

borjúbőrőcske nyers v. kikészített borjuirhácska 1755: Ki készített borju bőretske 1 [Batiz H; BK sub nro 1020 Nalácsi conscr.]; 1755: attam el kis vékonj bornju bőrőcskét [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

borjúcska 1681: Az Milványi^a megh holt jobbágy(omnak) ... maradtott eökre négy két borjacska egyik ökör másik úszó [RLt 1. – ^aMilvány K]; 1744 k.: a Menyem Actrix hozot volt házomhoz edgy kis borjucskát

[Kersec H; Ks LXII/13]; 1752: az borjucskám meg nyomorodván meg is Dóglót [Diósád Sz; WLT]; 1764: találtam itten ... Két Kisded fejős bornyus Tehenet valami bornyutskákkal edgyütt [Udvarfva MT; Told. 44/26]; 1793: Egy esztendő metzetlen borjutska igen nyomoru [Bodola Hsz; BLt].

borjúcskabőr borjacskairha 1757: 2 hitván bornyucska kicsin bőr adatot el [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

borjúpajtáska borjúistállócska 1777: egy Bornyu Pajtáska, és a Tehenek aklya [Meggyesfva MT; LLt].

borocska 1. egy kevéske bor 1579: Igen nagy insegbe, es zwkelkedesbe volt az zegenység mostanis mely sok zwksege vagio(n) e kewes borochkara kynek az hire nagioh hogy sem mint Az Summaia [Kv; Tan]k V/3. 203b]; 1592: hul huzon eot hul harmincz ket vider borochkam leott ott zeoleomeon [Kv; T]k V/1. 230]; 1605: gonduisseleert egy Altalagh borochkat Aad [Kv; T]k VI/1. 709]; 1633: Edgy kis Boroczkat töltelekre vettvkn [Utl]; 1670: Az mi keves Buzaija ugy mint ket sak buzaia es Boroczkaia ugy mint Tiz veder ... maradot ezeketis hadtuk az relicta kezelnel hogy taplallia az szegeny Arvakat [Kv; RDL I. 152]; 1747: had küldhetnék egy kevés borotskát eo Excell(enti)a(j)a számára [Gagy U; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]; 1748: minden esztendő szűrt borotskátis [Torda TA; Borb.]; 1764: itten Jó borotskát alig talál az ember [Szu; LLt Fasc. 160]; 1852: Már erre bizony csak ki íríthatnek vagy egy pohár borocskát magokis [Kv; Pk 7].

2. (egy) hordócska bor 1570: mikor az Byro Rea Bochiatta volna Kalmar Janost hogy Marhayat Beochwltesse megh ... eok swlhlw semmy Marhayath Nem Talaltak ky az adossagot megh Erthe volna, Talaltak volt egy Borochkayat, De aztis Mas foglalta volt ely adossagaert [Kv; T]k III/2. 144]; 1585: hoztanak wala Sombory vramnak egy boroczkat witte Somborra Zaz Janos 2 Lowan [Kv; Szám. 3/XVIII. 12]; 1595: az mjnemü 2. boroczka Zilahrol 6. okkres z(ekere)ken hoznak [Kv; Szám. XVIIa/6. 306 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]; 1609: Biro V(ram) ö kegyelme veot Fejede-

lem aztalara ... egy boroczkat Vgy minth tizen kilenczj vedrest [Kv; Szám. 126/IV. 23]; 1688: egy kis borocskamat arultam ki [Kv; Utl].

boronakertecske dorongfa-kerítésecske 1782: vagyon egy borona kertetske [Kisesküllő K; SL].

boroshordócska 1801: Aprobb Boros Hordotskák [Vargyas U; CsS].

boroskarafinácska borospalackocska 1801: Hat pár régi Fátzánra való boros karafináttskák Dugok nélkül [LLt 106/1].

borosocska ittasocska, pityókocsa 1772: mi ezt eszre nem vehettük ben a házban külömben is már akor borosatskák voltunk [Sályi TA; Mk V. VII/17].

borzafácska bodzabokrocscsa 1788: Ezen Curia ... Nap nyugot felől valo vége egy Borza fátskánál kereszttől méretvén, találtatott 36 harmintzhat ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI].

borzbőröcske borzprémecske 1849: Egy ki készített borz bőrötske [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

botoccska 1. 1574: Mond az Kewer Marton, Al hatrab te Azzony ... orrodát Aiakastwl ely Mecchem azt ely higged, egy Botochka volt Nala Meg feniegeteis veleh [Kv; T]k III/3. 365]; 1703: senkit nem bantott ez az Csere István egy botoccska volt nálla csak, nem is szitkozodott [Kv; Wass].

2. 1597: most is kewannyak ew kegmek hogi ez mostani vasarbirakis az reghieknek nyomdokat keowessek. Hogi penigh nem chiak ez varossi ember, hanem az kewlseo nepis megh esmerhesse ewket az ew tiszteknek ielet az botochkat az elebi vasarbirak moggia zerint az vasaron mindenkoron kezekben hordozzak [Kv; Tan]k I/1. 295].

botóka 1. botoccska 1636: ezt az fogoly legend ... Nagy Zabo Istvan karon foghta vala, es ugy vonza uala ... nyerges Istvanis utanok ballagh uala az botokauál [Mv; MvLt 291. 68a]; 1638: egjeb nem vala egj kis botokanál Uidombakinal [Mv; MvLt 159a]; 1686: az tordai vitézek elrugazkodának, engem elszakasztának az loboncok ... sokan vagdaltak hozzám, egy botokával hántam ellent [TT 1889. 509 SzZsN].

2. csipke- v. receverő pálcika 1733: Edgj ládácskában botokák [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1733: Edgj Varro ladátskáb(an) recze köteshez valo botokák [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1761: öt darab szedett pántlika, mellynek szélén arany és ezüst botokan vert kötéseske vagyon [Koronka MT; Told. 8]; 1788: Egy tettzin sejemmel ezüstel botokán kötött fűzző [Mv; TSb 47].
- bödölöske** bödönke, bödönöske 1812: Egy kis új Bodóltske (!) [M.gyerőmonostor K; KCsl 11].
- bödönke** bodonka (abroncsos, dongákból készített faedényke) 1679: Vaj tartó Bődönke nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 61].
- bővebecskén** bősegesebecskén 1758: csak adjon Isten bővebecskén mint Karkoban^a [TLMiss. – *Boroskrakkó AF]; 1844: Fogados Szász Gyuri el mene tölle kaptam bővebecskén pénzt [Széplak KK; SLt évr. Sipos Miklós P. Horváth Ferenchez].
- bővecskén** 1. jócskán 1738: itten az vetések igen szépek, essöis bővecskén kezdet lenni úgy az hovasokon hovacsakák, melyeknekis gyakor hoharmati vadnak [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.]; 1772: az Erdőhátságon ... a' Tavaszi Buza, és Zab vetés vagyon nevezetesbb bővségb(en) ... Mikor pedig bővetskén terem distrahálni szoktak Zalatnan, és Szászvárosan [Algyógy H; JF 36 Ferentzi Ádám szb kezével Tt]; 1826: Szilva és Alma bővetskén vagyon [Szentháromság MT; Pf].
2. túl bőven 1725: igen bővöcskén elte(ne) k öklmek Kolosvárat ... innen az magunkébó (!) kellett ki potolni [K; TKl].
- bőr-párnázásokcska** bőrhuzatos párnácska 1804: Bőr Párna Zsákotska nro 1. [Tresztia H; Ks 108].
- bőrvánkosocska** bőrpárnácska 1675: ket roszbőr vankosoczka [Dés; Borb. II].
- bővebecske** gazdagabbacska 1768: Enyeden bővebetske szüret volt [TLMiss.].
- bundácska** 1766: Adtam ... egy Zöld bundácskát [Berz. 9 Fasc. 73]; 1786: Az Udve(zült) Ur ő Exjától maradtott egy Házban viselni szokott Bundátskát ... elvittem magamnak [TL]; 1815: Pál Márton születésére nézve Udvarhelyszéki Oroszhegyi ... vilselt fekete Bárány bőr kosokat, vagy Bundátskát [DLt 68 nyomt. kl].
- butácska** maflácska 1841: Lakatos Ferencz ... egy kissé butácska [DLt 697 nyomt.].
- butácskán** ? kb. maflácskán 1807: (A szökött rab) beszédjét úgy ejti, mint a' vastag nyelvűek tudniillik butácskán 's keményen, egyeb aránt folytában 's akadozás nélkül, bátran beszéllő [DLt 674 nyomt. kl].
- butéliácska** karcsú-nyakú palackocska 1751: kültem butéliátskákb(an) mind az Specialébol, mustrát mind az másíkból, azaz a második aszszu szőlő borábol [Szentdemeter U; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.].
- butuja** hordócska 1743: küldöttem ... Egy butuja Tejfelt [A.árpás F; EMLt Váradí Zsigmond gr. Teleki Ádámhoz].
- búzácska** 1. (egy kevés) szembúzácska 1633: My az Malmot ... így Attuk eo kegmének. Hogy Epitse megh s legien eoue Birja mint Sajatyat s mi nekunkys legien hol Erőlnünk ne kellessek falukrol falukra budosnunk Buzaczkanal [F.venice F; Szád.]; 1716: szintén most akarnék valami élésétskét, s buzátskát szállítatni vellek Sezenbe [Kiskend KK; Ks 95 Bíró Sámuel lev.]; 1748: Tudom hogy volt két lova, szekere, buzátskája, egy Tehene [Torda TA; Borb.].
2. kics learatott, kalangyába v. asztagba rakott búza 1748: láttam egy kis buzátskájatis cir. 30 Kalongyánit [Torda TA; Borb.].
3. egy kevés szembúza-járandóság 1654: Nd meltotzassek Asztalom tartasara valami keves Buzaczkámatt megh adatnj [Gerend TA; KemLev. 1427]; 1793: ha Nagyságodnak is úgy tettzenek jo volna az oda valo kerülőnek, valami kevés Buzátskát fizetni s inkább tartoznék Kóteleségének tartani réa vigyázni [Hadad Sz; JF 36 LevK 232].
- bükkfadeszkácska** bükkdeszkácska 1772/1812: Bikfa keskeny Deszkátskákból öszve rakott s fa Sorkokon járo Kapu [Kál MT; HG Conscr. 128]; 1795: ezen Háznak padlása vagyon hat darab Gerendákra ra-

- kott, és helyhez tettett Bükfa Deszkátskákból [Algyógy H; Ks 74/56 Conscr. 9–10].
- bükköcske** bükkerdőcske 1756: az Alfalvi határba Kerek bük névű tilalmas Bükköcske [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 90].
- cápcoska** bakgidácska/gödölyécske 1639: Cziapoczka ez idey nro 2 [Hsz; LLt]; 1646: Ez idei czapocska nro. 7 [Örményes TA; RákGI 601]; 1684: Ez idej Czapocska nrő 9. [Déva; UtI]; 1699: ezidei czapocska kető [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]; 1706: Az idei czapocskak no. 6 [Görény MT; Born. G. VII. 4]; 1743: Tavalyi Czápocska No 1 [Buza SzD; LLt 221. B]; 1791: In December 13a Kész pénzen vettem Tavaszi Czapocskákat 8 [Ks 108].
- cápcoskabőr** bakgidabőr 1684: Ez idej Czápocska Bőr nro 8. [Déva; UtI].
- cedulácska** (üzenetes) papírlapocska 1780: külgyen édes Aszszony Anyam egy kis tzedulátskát s tudam hogy őkegyelme szolgál a kenyérral [Kp III. 203 Újsófalvi Sámuel anyjához]; 1812: Ezen Czédulátskámot meg ado Reinhard János [K; KLev. 15]; 1846: írja ki néki egy czédulátskára meg-tudakolás véget [Kv; ÖC-Lev.].
- cigánysátorocska** 1763: egy kitsin cigány Sátorotska [Udvarfva MT; Told. 44/15].
- címerecske** heraldikai jelvényecske 1733: Az ajto felett egj cimerecske felette vadaszoknak képe [Hacecsel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában].
- cinadofkeszkenyőcske** finom vászonkendőcske 1576: wagon ket wekon czynadoff kezkenyechke [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 5]; 1628/1635: Egi cinadoff uiselt kezkenoczke [Bodok Hsz; BLt 5 Béldi Kelemen hagy.].
- cipőcska** kis cipő 1584: Teremy Peterenek Adot vala ... a' zemet birone eg czipochkat melyben hogy eowek Azoniom mingiarast eyel meg bolondula, Enys harmad napian Eóm vgia(n) azon czipoba, de nem veltem hogy attol bolondult meg Azoniom, es enyis mihelt Eóm benne mingiart ell kezdek fwtny ezem nelkwI volta(m), Mas hozot haza, de Ne(m) tudom honnat [Kv; Tjk 4/1. 246]; 1773: midön ezen oláh Fenesi Udvar építettett szoktak volt három Czipotskát adatni Napjáb(an) [O.fenes K; JHb II/3].
- cipőka** cipőcska 1834: A' kerti Szöllő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hivott ... Az üdő sanyarutska volta mellettis vigan mulattunk, a Tracta állot Czipoka, és lágy kenyérből [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].
- cipőcske-forma** kiscipő alakú 1846: Egy gombostő tarto cipőtska forma [Dés; Berz. lelt.].
- compőcska** kis compo 1735: Apáczára küldöttem ... ot vettem 60 darabol alo szép Csuka fiakat egj nehánj Czompocskais vagion [Barót Hsz; Ap. 4 Cserei Sámuel Apor Péterhez].
- cucorka** kender-, szősz- v. csepűkoszorúcska 1838–1846: Pucorka, pucurka; cucorka, fonók alkalmatosságával kender-, szősz- v. csepűből készített koszoru, rakva jelenlevő legény- s lányjegyző tincsekkel, miket folygujtván, mikénti égésökből jósolnak s nevetgélnek rajta [MNyTK 107. 32].
- csákányka** fokosocska 1634: Kerekes Ianos ... ki ragadva(n) cziakankajat monda: Ez az en Atyamfia, megh lattia ki bant [Mv; MvLt 291. 2b].
- csapalja-fenyőkádacska** csap alá való fenyőfa kis kád 1794: Csap ajja Fenyő kádatskák [Zentelke K; CU].
- csapalja-kádacska** csap alá való kis kád 1850: egy kis csapoja kádacska [Gyéressztkirály TA; DE 5].
- csapógátacska** partvédő-vízvető töltés 1803: (A) Malom árkából bé folyo viz Árka előtt lévő Csapo Gátatskája [Náznánfva MT; Berz. 4 31/37].
- csat-gyűrűcske** csatos gyűrűcske 1710: Egy kis gyémántos csatt gyűrűcske [Daniel, Ad. 93].
- csatocska** 1634: attak ... egy cziattocskat szij vegre valot [Kv; RDL I. 105]; 1637/1639: valamj Eöre ualo csatoczjak [Kv; RDL I. 111]; 1818: Négy Sor nyakba való Gránát, a' végibe égy 4 szegeletű ezüst meg aranyozott csattotska, meger 15 Rf [Kv; Pk 5].
- cseberke** 1. csebercske, dézsácska 1756: Egy tsőjü Lombikhoz valo kis Cseberke réz tső egj benne [Somkerék SzD; Ks gr. Bethlen

Imre lelt.]; 1836: egy Cseberke lépes méz-zel [M.péterlaka MT; TGsz 18];

Szk: *borhűtő* ~ 1736: Bor hűtő Cseberke [Várhegy MT; CU].

2. (vhány) dézsácskányi 1595: 5 Jüly ... vöttem 1 Czöber oh Almat ... d 16 ... 7. Jüly ... 1. Czöberkeüel p(er) d 8 [Kv; Szám. 6/ XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]; 1595: 13 Jüly Wistai Nagy István hozot. 1. Czeberke raakot ... d 29 [Kv; Szám. 6/ XVIIa. 200 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

csebrecke 1. dézsácska 1652: egy hosszú szabású Jégnek való Csebrecke [Görgény MT; EMLt]; 1694: Va(gyo)n ebb(en) az Pinczeben ... egj Czap ala való Csebrecke, vagjon mas rendbeli jó viznek való Cseberis három [Kóvár; JHb]; 1732: találunk két csebreckét [Kóród KK; Ks 12. I.]; 1742: Négy Csebrecke, öt Dása [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1756: Kisdéd csebrecke 4 [Déva; Ks 92. I. 32]; 1776: ezen Pinczeben vagyon ... két csebrecke Cir. egy egy vedresek [Mezőméses TA; Wass]; 1804: Csebrecke [Hosszútélke AF; Kath.]. Szk: *csős* ~ 1778: Más-fél vedres Csős Csebrecke [Csapó KK; Berz. 4. C. 18] * *kétfülű* ~ 1747: két fülű Czebrecke [Aranykút K; Ks 73. 55].

2. vhány dézsácskányi/dézsácskára való 1669: Egj czebrecke ablaknak való üvegh Tanjer [Királyfa KK; Ks 67. 46. 24a].

3. ~*vel* (vhány) dézsácskányi/dézsácskára való 1747: adatott ... az Béreseknék is ... fél tsebreckével [Borsa K; Told. 3].

csegelyecske ék alakú (szántó) földecske 1724: egy kűs cseglesketől fogva az Sombari Ur(am) resin valok be szántottak volna három ölnyt közönséges ember öllvel [M.zsombor K; Told. 2]; 1724: egy Szántó föld ... vicinussa egy Darabigh az Almás vize mellett egy cseglesce napkeletről viz folyás Arkocsa (a szomszédja) [M.zsombor K; Told. 2]; 1727/1790: hiva minket ... tiszteletes Popa Mihaila ... hogy elmennénk ... Ádámosra^a az oláh Tempelom vagy Czinteremhez tartozando Cseglyetskére vagy Darabotska helyetskére ... evegre hogy ott ... amely Vallokat mű előnkben állitana ... azokat erős hittel meg esketnők [MvLev. - ^aKK.]; 1731: a viz felől való belső darab csegelyecske is ... azo(n)

malomhoz szükséges volna [Lőrincfva MT; Berz. 15. XXXIII. 1]; 1745: A ... vizmosáson és az oldalon fekvő szántóföldek alsó barázdája között maradt keskeny gye Cseglyecske le felé hasadva ... juta Földvári Ferentz Ur(na)k [Told. 9]; 1747: A Falunak felső végiben ... valo Allodialis Rét, az Vrak Láb fölge és a Nagj Patak szomszédságiban amenyire Cseglyes és egyenetlen voltához képest intéztethett ... juta az Vrank a Felső vagj a Malom felől valo része peniglen azal a Csegletskével – melyett a Viz az Aposztol Juvon haza melle szakasztott az Asszonyonak ... a Teke felől valo része azzal a Csegletskével mely vagjon a Nagj árkon tull [Nagyida K ; Told. 9]; 1766: A' Szöllő alatt egj tseglyecske [Szentgerice MT; LLt B. 339]; 1811: a' Patakon innen a' Kakasdra járo Hidnál kezdve a' Bodoni Határ Szélig lévő Cseglyetskék [Mv; MvLev. 2].

csegelyföldecske ék alakú (szántó) földecske 1641: Az Biro ligeten tudok egj kis darab czegely földeczkét [Sülelmed Sz; GyK X. 30/8]; 1759: Néhai Alb Tyiron ... egy F. Fentősi Menyecskét szeretvén ... egy alkalmatossággal a' Fentősiek rajta kapták bujálkodásokon és azon cselekedeteiért adta vólna a Fentősiek(ne)k ezen csegellj földecskét [F.fentős Szt; TL. Buttyán Petre (66) nb vall.]; 1765: a nagy árok mellett és az erdő alatt kis tsegely földetske [Szentháromság MT; EHA].

csegelyhelyecske ék alakú földdarabocska 1773: Kűs pusztá porongjos, Kűs Csegelj helyecske [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

csegelyke ék alakú földecske 1793: egy darab bokros tsegelyke ... tsak úgy méretlen maradt [O.palatka K; RLt O. 2].

Szk: ~ *föld* 1787: Vagyon ... egy Csegelke föld [Désakna; Hr 1/22].

csegelynyilacska (sorshúzás útján osztályrésztől jutott) ék alakú földdarabocska 1693: Az Biro cserejében egy kűs csegely nyilacska [Dicsősztmárton; EHA].

csegelyrétecske ék alakú rétecske 1750: egy kis tsegelly rétecske [Mezőbánd MT; Hr 2/4].

csehgyémántocska cseh műgyémántocska 1757: egy ezüstben cse gyémántotska [Marossztkirály MT; Berz. 3. 1. 11].

- csekélyecske** jelentéktelenecske 1825: Az Egerpataki Bosa Józsaág tsekélyetske [DLev. XIV. 5].
- cselédcske** 1. gyermekecske 1641: Miucl lattuan Pap Janosne Aszoniom hogy Vratol rajta maradot bonomokbol Nullo modo nem hogj magat czjeledcezikeyuel eggjut sustentalhattna ... azert ... engede ... Pap Margit Aszonnak es posteritasok(na)k eo-rookeoskeppen Negyuen forintert [Uzon Hsz; Kp I/53].
2. szolgálcska, emberecske 1742: Király Biro Ur(am) kedre törvényes napot indicalt, s edgy Jobbágiomot halálra keresik; s ha lehetne Comparealnék annak az Törvényin, mint hogy Cseledetskemet tartozom defendalni [Zalán Hsz; Ap. 2].
- cselédházacska** szolga-lakocska 1817: A Kapun belől mindgyárt vagyon, egy kis cseléd házatska, mely bornából vagyon ki rakva, és szalmával fedve [Kövesd NK; Kp V/319].
- cseplesterdőske** bokros, bozótos erdőske 1797: In Sziliváje ... Erdő helynek valo némely része Szántonak ... egy résziben ... tseplesz Erdőske [Szentegyed SzD; Wass. Conscr. 179–80].
- cserebodonocska** tölgyfabödönke 1740: Hét fedeles Tsere buddonotska [Ap. 5 Inv.].
- cserécske** tölgyfaerdőske 1589 k.: vagio(n) Zabo Thomasnak tizta feolde annak vegebe volt valami keues cziereczke, tudom hogy azt ki irtotta [Szu; UszT]; 1728: Vagjon ... egj kis darab Cseretske [Aranykút K; 55. 73 Petky Dávid inv.]; 1746: (A határ) fel mégyen égy kerek nyárfás Tserécske alá [Nagyida K; Told. 9]; 1768: azon Cserétskét ... valaki vágta volna [Csapó KK; Berz. 3. 7/C. 7].
- cserecsutka** 1747: sokáig keresvén ... ezen erdő(ne)k az Dél felől valo határát, holott egy bongorba ezen borozdán egj régi Csere Csutkacsára vágá(na)k keresztet [Vaja MT; VH].
- cserecsutkó** tölgyfatönk/csutak 1781: ez olyan Sűrű erdő volt nagy Csere tsutkok fák Tövis Füz rakotya es egyeb tseplesekkal ... rakva volt ... a Nagy Fakat Puska Porral hanyattatta el ... eő Nga [Balavásár KK; Ks 19/IV. 8].
- csereerdőske** tölgyfaerdőske 1775: jó veszszős karónakis való Csere erdőske [Komjátszeg TA; AbN]; 1783: Prészétsi nevezetű helyben egy Csere Erdőske [Hosszútelke AF; EHA].
- cserefa-fiókgerendácska** tölgy-keresztgerendácska 1736: (A) Pintzének ... Cserefa fiók Gerendátskaira borongatott Csere fa padlása vagyon rostellyos kis ajtotskája [CU].
- cserefakádacska** 1819: egy Szapullo rosz Cserefa Kádatska [Baca SzD; TSb 6].
- cserefaládácska** tölgyfaládikó 1816: Cserefa fiokos ládátska [Kv; Born. IV. 41].
- cserefiatalocska** tölgyfa-csemetécske 1783: Csere Erdő mellyben tsak Szöllő Karoknak valo Csere Fialatskák találatnak [Hosszútelke AF; Kath.]; 1821: egy erdő ... ritkás Csere fiatalatskákból áll [Uzdiszpéter K; TGsz 18].
- cseregerendácska** tölgyfagerendácska 1742: hat csere gerendátskakra fenyő deszkákkal padlott [Pókafva AF; JHb XXV/58].
- cserenyilacska** tölgyerdőske 1798: vagjon ... őnganak ... szep alldialis szallos tsefas (!) Erdeje melynek deli szomszedcságában nekem is vagjon egy kis apro tsere nyilatskam [Ádámos KK; JHb XIX/58. 25].
- cserépfedőske** agyagfedőske 1798: 3 cserep kitsiny fedőske [Vingárd AF; KCsl 5].
- cserépfüstölgöcske** agyagfüstölöcske 1733: Talatska 2. Cserép füstölgetske [Marossztkirály AF; Told. 2].
- cseréptálacska** agyagtálacska 1733: mazos tserép tálatska 5 [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1750: két cserép tálatska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4.2]; 1772: Cserep talatskák [Tarcsafva U; Pf].
- csészécske** findzsácska 1710: egj Cseszetske [Told. 19]; 1714: egj Vörös börrrel borított futrálj, melljb(en) méreg ellen valo fufán Csiszetske vagyon és bőres talatska Indiai figurákkal ékesített [Fog./Ns; REKLt II. Apafi Mihály hagy. 18]; 1736: Vintzi bokálly Mazu füles Cseszetske [CU]; 1752: Egy ezüst belől aranyos Cseszetske [Ns; CU 2]; 1772: 1 kis Cseszetske [Egeres K; Ks]; 1793: egy retzés szélü 2 füli fedeletlen cseszetske [TL Conscr.]; 1801: Egy hármas kis Cseszetske [Kv; Ks].

csigafalatka (húslevesbe való) csigatésztaácska 1838–1845: a reszelt tésztaból, ormos henger által egybesodort kis csigafalatkák, miket dara – vagy reszeltbe, mintegy előljárokul tesznek bé [MNYTK 107 rigó fütty al.].

csikóbőröcske 1744: hitván Csiko borecske [Marossztkirály MT; Told. 18].

csikócska kiscsikó, rég vemheske 1736: Istálotska ... van egy kiseded ... Lo Istáló mellynek ajtotskaja Vas Sorkokon forog eltelelhet benne ket kis tsikotska [Mártonfva NK; CU XIII/1. 244]; 1807: egy két esztendő, barna Csitkocsa [DLt 391 nyomt. kl].

csillagocska 1. csillag alakú mintácska 1811: visel ... égy fejr gypot gyolts fersinget, égy fejr karton veres csillagostskákkal elő ruhat [DLt 508 nyomt. Kl].

2. csillagszerű fehér ló-homlokfoltocska 1843: Fekete szőrű paripa ... a' homlokán egy fejr csillagocska [DLt 1378 ua]; 1843: Piros pej kantza ... a' homlokán egy kis csillagocska látszik [DLt 1378 ua].

csinosacska szépecskén 1736: Az ... udvarrol ... vagyon ... aditus ... Csinosotskán faragott ... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekély két vas Sorkokon forgó vas retesszel zarlodo gyalog ajtotsával egyetemben [Várhegy MT; CU].

csipkebokrocska csipkerózsa/vadrózsa-bokrocska 1778: Ezen Erdőcskénekis a' hegy oldala ... Csipke Bokrocskákból álló [O.sályi KK; Berz. 4. 8. C. 18].

csipkécske 1714: külömbféle ki varrott Virágokkal ekesített Keszkenyő, kőrös körül arany Csépkétskével fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; REKlt II. Apafi Mihály lelt. 28].

csirkécske 1760: Azonban ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalyát küldöttem bé, Holnap Napra penig, ött Csirkéskét, két Pipét, két ifju Nyulacskát és ez oráig Annyát szopo két Kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

csizmacska kiscizma 1769: Gyermeknek valo viseltes két pár Csizmacska [Nagyercse MT; Told. 19].

csomócska 1. kis csomó 1598: Zeöch Miklos-ne Anna azzony ... wallia. Ennekem vetet wala Vgrai Istwanne egy kannat zalogba huzon eot penzbe egy nehany nap múlwa ieowe oda komaromba(n) egy chiomochka penzt hoza mint egy ket forintig s ki walta az kannat teollem s el wiwe [Kv; Tjk V/1. 153]; 1740: (Egy) Csomocska Fa haj [Novoly K; LLt Fasc. 47]; 1747: a molnarne ada egy Csomocska Lisztet az ablakon az Leánynak [Déva; Ks 101]; 1754: Egy csomocska Stukaturához kévántato Drot [Roskány H; Ks 76. IX. 3]; 1824: négy Csomotska aprobb-nagyobb gyász gyöngy [Fugad AF; HG]; 1848: 1 csomocskáb(an) fülfüggo, kis gyöngy és apróságok [Pk 2]; 1849: Láttam szemeimmel Hogy Csuléj Stefán fia Vaszilia – viszen egy 'sák almát még nekemis adott egy Csomotskát a gyermekeimnek [Héjjasfva NK; CsZ].

2. kötegecske 1744: egj Csomotska viasz Gyertya [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1824: Egy tsomocska égetetlen paszománt [Dés; Újf. Újfalvi Samu hagy. 1]; 1840: Egy tsomotska Lo Szört Zaprán Györgyné^a [Dés; DLt 450. – "Ti. vett meg].

3. ? gombolyagocska 1779: Egy csomotska veres Fejtő [CsS]; 1788: Két tsomotska karmasin szín és fekete Bétsi Selyem [Mv; TSb 47]; 1804: Egy tsomotska veres fejtő [DLt nyomt. Kl]; 1817: Egy Csomotska gyapott [Mv; MvLev.].

4. göngyölegecske 1706: Egy Csomocska dirib darab kék posto [LLt Fasc. 146]; 1741: 1 Csomotska kender vaszon [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1748: Kis Csomotska szősz vaszon [Nagyida K; Told. 11/95]; 1801: vagyon 2 Csomotska Csepű Vaszon [Vargyas U; CsS].

5. rakáscska 1750: Egy szegény Ember(ne)k vagjon resziben jutott circiter három kalongjáni buzája egy tsomotskában [Szamosfva K; JHbK LVIII. 4.3]; 1750: Vagjon egy Tsomotska Zab Szalma [Esztyén SzD; Told. 25]; 1763: maradtatt azon Session a' melyen laktam nekem egy kalongyátska szénám ... Ezen kívül raktam más Csomotskáb(an) két szekerre valott [Záh TA; Mk V. VII/1. 14]; 1794: 1792 béli tsomotska zab szalma [Gyalakuta MT; TSb 17]; 1812: Két Csomotska Sendely

[Gyerőmonostor K; KCsl 11]; 1840: Egy Csomotska Széna betsültetett R. for. 6 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042]; 1843: Egy csomocska széna 5 Rf [Kövend TA; KLev.]; 1854: egy Csomotska Kő ... egy Csomotska zsendely [Sárd KK; Wass].

6. csomagocska 1780: Kolosvárról is ... küldött Cserei Uram ide az Öreg Asszony kezibe egy tsomotska portékát bé takarva, s három helyen le petsételve ... én kezemben vévén a tsomotskát igen Sulyos nehéz portékának érzettem [Bethlen SzD; BK. Juliana Ersekujvári conj. St. Butzi (24) vall.].

7. (mirigy) daganatocska/bogocska 1608: a' füle tövinél vagyon ismét egy Csomótska mint egy kised Dió [DLt 638 nyomt. KI]; 1738: (Marján kocsist) meg nehezédvén, meg nézettem az batyaval ha pestisbe vagyonè, de leg kisebb csomocskajais nem volt [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]; 1852: egy világos piros pelyparipa ... hasa közepén ... egy dionyí tsomotska [Dés; DLt 1066].

csontládácska 1674: Vagyon egy kis Csont ládácska melyben vagyon oh pénz és egy Nihány tallér [Beszt.; Wass 72/6].

csontorka kb. tő, gyökér 1584: Domini Senatores ... deliberarunt Miért hogy az eggik valló... sokzor hallotta azt Zabo Catotol, hogy eo rea az Anniarol marat volna halala vta(n) az Bozorkansagh es attol az Bozorkansagot meg tanolta, Mely vallasa tantum facit hogy Bozorkannak mongia magat, Ez vallasahoz penigh hogy eo ollia(n) zemely volna, illiendolgay accedálnak es ereossitik tudomaniarol valo vallasat hogy az fazakasnet meg feniegette hogy chontorkaiaibol ky vagattia nyelwet addeg Ne(m) Niugzik [Kv; Tjk IV/1. 222].

csoportosocskán sokacskán, számosacskán 1733: I(ste)n kegyelmébul neveletlen arva gyermekim csoportosocskán vadnak [Ap. 4 Árva Károlyi Klára lev.].

csorbácska csorbás, csorbásocska 1817: kivül ezen kis malmon vagyon még egy csorbácska also malom kő, mely nagy Szükségben adplicalható lenne [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 9]; 1817: (A malomból) ki ménvén az udvarra,

találtunk Gerendellynek valo két faragatlan Fát és egy felső kised malam követ mely egy felől csarbátska [Ördöngösfüzes SzD; ÖrmMúz. Conscr. 10].

csőcske csővecske 1803: a' ... négy virágzat a' Pohár szárához a' virágokat felyül és allol egyben foglaló tsőtskéken áll [Nagyteremi KK; UnVjk 203]; 1803: ezüst Pohár, mely fenekéből ki nyúló küsed srofjánál fogva egy három ujnyi magosságu és a' talpja' sipjából egy hat szegeletű tsőtskén fel-nyúló szárához foglaltatik [Széplak KK; UnVjk 212].

csukácska 1585: 27 Janua: Jútanak az Warady Birak B. Vra(m) hagiabol kulte(m) Nekiek 2 Chukaczkat 9 fontot f-d. 29 [Kv; Szám. 3/XVIII. 19a]; 1597: kwltem Aiandekot ... 2 kicszin Czwkacsykat waroset [Kv; Szám. 7/XIV. 50]; 1685: vettem ... Kővi halakat és egj Csukácskat [Utl]; 1730: Az tegnapi halasztatas Ur(am) En rajtam el nem mult – harom Csukacskat harmincz Karaszt Kilenc vén Rakokat fogtak [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz].

csúpocska domb/hegycsúcocska 1747: a Földek ütköznek egy csupotskán lévő erdőtské(en) [Nagyida K; Told. 9, EHA]; 1747: (egy) Cziheres keskeny erdőtske elé njúlván a ... második Csupotskára [Nagyida K; Told. 9, EHA]; 1747: a Pusztá szőlő nevezetű helyén felljúl lévő második Csupotskára [Nagyida K; Told. 9, EHA].

csuporka 1. bögrécske, csuprocska 1740: A' Kamara hijján egy Láda, melyben vagyon egy viseltes bőr vánkös. Egy derekaj rajta lévő vereses kőz vászon hajjal együtt. Két Fringysia. Egy kis tsuporka [Hermány U; Ap. 5 Apor Péterné lelt.]; 1782: Aprosag tsuporka [Szentimre Cs; Hr Inv.]; 1787: egy tsiporkába Tejet töltvén azt meg nád-mézelt [Backamadaras MT; CsS]; 1798: (A) Pohár Székben ... egy Patikabeli Fejér tsuporka orvassággal [Vingárd AF; KCsl 5].

2. Jelzői haszn-ban: vhány csuprocskányi/csuprocskára való 1810: adott egy Csuporka mézet [KLev.].

csuprocska bögrécske 1733: Mazos tsuprotska 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1768: Csuprotska 4 [EMLt]; 1785: vett(em) egy tsupratskát orvasságnak [Kv; Pk 7].

csűrfiacska csűroldalhoz ragasztott fióképületecske 1743: Tsűr, oldalába ragadot őtt ágosokra hosszan lévő polyva tartójával vagj csűr fiacsokájával edgyütt [Boroskrakó AF; BfR dobozott anyag VI].

csűröcske 1673: Kls Aszonyom az mely helyre hitván majoromot Epitette(m) ig(en) sáros szoros hely leve(n) ninczen hova egy hitvan csűrűczket czinaltassak [Fog.; Törzs. Cserej János a fejedelemasszonyhoz]; 1718: az mostani Köhazakot T. N. Miko Judit Aszszonnyal Szerelmes Hazas tarsával építették, ugy azon Nemes Curian levő egjeb épületeket is (: egj Kis csűröcskén kívül :) [Szentmihály Cs; Borb. II]; 1763: ezen Csűrötske kitsin ugyan de nem régen alittatván fel, semmi ruina nem laczik rajta [Hortobágyfa Sz; Born. XXIXa. 19 Néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 16]; 1764: a hól ezen föld vagyon Bódi^a tsüresckémet éppen a tájékján tsináltattam lévén nekemis ott a Borzási Határban ... edgy kis lábotskám [Bethlen SzD; Ks 8. XXVIII. 12. – ^aM.borzás tőszomszédja Bód SzD]; 1815: Ez a' Csűrötske betsültetett ... 90 – kilentzven Rf és 24 – huszon négy xra [Bálványosvárja SzD; Ks 77/19 Conscri. 849]; 1816: vagyon egy székelyesen épített Csűrötske [Szentháromság MT; UnVjk 119]; 1827: van egy szalmás fedelű paraszt tsüreske [Somkerék SzD; Ks 73. 33]; 1832: Egy Kis tsűrötskét volna Szándékom építtetni [Dés; DLT 854].

csűröskertecske szérűskertecske 1783: Tsűrös kertecske fa Tsűrivel most ... Veteményesnek coláltatik [Nagyrápolc H; JHb XXXI/28].

dagadtacska dagadtas, duzzadtas 1836: a Gróf Kendefi féle kancza csikónak hátulsó bal lába hasonló sértődést kapván ezis dagattocska [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár kezével].

darabka darabocska 1589: Enis Irtottam ez peres feoldbe(n) ... egy darabkat [Szentkirály U; UszT].

darabocska I. 1. darabka 1576: wagion ke-teos (!) nem zyn ten wy weres taffotara warroth mynth egy wyomny A ze le negy darabochka [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14]; 1679: Cserzet, Tehen bőr, két darabocska [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János

lelt. 12]; 1700: Fejer ezüstös Materia ... két darabotska [Hr 1/20].

2. földdarabocska 1572: Nadasy balynth zamara valo foldetis Egy darabochykath byrnak [Gyerőmonostor K; KP Thamo (?) Mate jb vall.]; 1587: melibe egj darabochkat Zarka Antal az eo vduarához az dizno olnal el kertelt [Jedd MT; Bál. 1]; 1590: Az tarchahazy feoldreól vegheztenek, hogy az Apahidy Kabos Mihallial Zolnj Akarnak, Az zigetbe egy darabochkat veesznek (!) [Kv; Tan]k I/1. 141]; 1607: az falutol vett daraboczka^a, az az Ingerens kezebe marad [UszT 15/174. – ^aTi. föld]; 1622: ut altal valo labian egy Retth ... Moso rihben egj daraboczika [Csicsókeresztúr SzD; Sz]k 14]; 1678–1684: Rethek vadnak ... az Bóshazi Patak mellett egy daraboczka [Szilágycseh; SzV]k 126]; 1694: egj jo darabocska Szőlös Kert [Kővár; JHb inv.]; 1695: azon pusztá ház helyből egy darabocskát Vass Daniel vr(am) ház helyihez kerteltek [Cege SzD; Wass]; 1710: ugar sém maradt több két darabocskánál [Cssh; BCs]; 1714: Szántó föld egy kűs darabocska [Koronka MT; Told. 26]; 1728: taxas föld ... vagyon a koncz dombjan ... harom darabocska [Nagyborosnyó Hsz; SV]k]; 1736: (A) Szőlőt Ács György Epítetté Erdőből maga háza után, azután egy Darabocskát az Battyának ... adott belőle [Szentgyed SzD; Wass Ács György (60) jb vall.]; 1746: egy darabotska ... most fogatatt – fel pusztából [Vadasd MT; Told. 42]; 1746: egy darabatska fetske farkulag marad osztatlan a B(áró) Ur(a)k között [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 10]; 1751: az kerek Tisztássa szélyin valo erdőket, nem külömben az Szálos erdőnek végiben egy darabatskát ... magok részkeb(en) el vevék [Ákosfva MT; Told. 8]; 1752: vagyon egy más darabatska^a [Pókafva AF; JHb XXV/73. 23. – ^aTi. föld]; 1753: A Falu rétiből adtak volt egy darabatskát [Kisapahida AF; Told. 18]; 1753: az fen megh irt Erdőhez tartazvan megh egj darabacska, az melljetis ... attunk ő kegelmenek ... husz vonas forintakban [Torockó; Bosla]; 1757: a meg nevezet örökségnek ... nagyobb részit a viz mosta el, s a mi a víztől meg maradot edgj darabatskát latván az Mgős Groff Beth-

len Dávid Vr eő Nga Bohoroj Juon nevű jobbágya hogj senki semmi kőzit hozzá nem tartjá a maga örökségihez applicalta [F.borgó BN; BK Orbanás Iuon (60) jb vall.]; 1761: A rét végeib(en) valo két kis darabotskákat ugy tudom hogy Falusinak tartatatt, s a' ki leg első(en) kaszálhatta [Illyésfva Sz; IB 45/9 Marosán alias Rekore Aleksza (40) zs vall]; 1762: a midőn Falu közönseges erdeit, osztották fell, elsőbbenn is egy darabocskát az Udvar számára ki osztottak, s azután egymás között fell osztották [Bögöz U; IB Andreas Kováts (47) jb és Andras Csiki (35) jb vall.]; 1767: egy darabacskát ki irtatta [Mocs K; HG. Eszterházi lev.]; 1769: ezen ... Hegyes ér Nevezetű hely körös környül ... Nyárádtó közönseges Falu helye volt, de eből ... Horváth Ferentz Ur számára is fogtanak egy darabatskát [Nyárádtó MT; SLt XXVIII. 15]; 1772: A Zab Földek között égy Darabatska [Szászfenes K; Bkt Mikesscons.]; 1787: a Péterajjában lévő Darabocskáknak fele [Kisesküllő K; SL]; 1805: égy darabatska ehez tartozo Dioszegi rész föld volt [Dés; DLt az 1825. évi iratok közt]; 1824: Ezen Colonusnak különösen kaszálloja nintsen hanem az Exponens Urasag Allodialis réttyeiből szoktanak nékije imit-amot – égy égy darabotskát ki szakasztani [Szásznyíres SzD; Ks 79 Consr. 125]; 1841: Szerzett meg ezen ... Jozság mellé ... egy darabatskát [Torda; HG]; 1843: akkor pedig a' Deresztés a' Jovából egy darabotskát magának felszántott, 's ugy használta [Bodola Hsz; BLt 12 Molnár Györgye (60) szolgáló ember vall.]; 1866: én ide Valo Szováta Kűs Miklos ... a Sok nyomoruságaim ki potlása véget kételinttettem (!) a belső lako Jozságomnak a külső és also végiből egy Darabotskát el adová teni [Msz; Bereczki József lev.].

3. *egy ~val* egy kicsivel/kevéssel 1769: az ország uttya ... a' mostani hidon felyül égy darabocskával ki tért [Apahida K; JHbK XLII/24]; 1843: a pank egy darabotskával benneb esik a határnál [Körtvélyfája MT; LLt].

4. *egy ~ig* a. egy kis ideig 1783: Megnyugodni látszatott égy darabotskáig az eő nyughatatlan elméjek [Torockó; Thor.

XX/5. 42]; 1786: a' kőzelebb el-mult télen egy darabotskáig Szappany Utzában Pós Thrésianál laktam [Kv; KLev.]. b. egy kis darabon, bizonyos távolságig 1789: Len gyólts, kit (!) végén és Szélén is egy darabotskáig fel Totos Csipkével ékesített kendő [Bölon Hsz; Palotay 18]; 1802: Az Utza felől ... egy darabotskáig avatag Borona palánk [Türe K; MkG]; c. egy ideig/ egy kis darabon 1774: Számtarto Ur(am) ... a' szekeret ki késérte egy darabotskáig [O.zsakod KK; LLt 196].

5. részecske 1732: Viola szín bibor Materia 3 sing, s, egy darabocska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 6]; 1788: Fejér Fláner 1. sing kék veres és külömböző színű kartonok darabotskák [Mv; TSb 47]; 1841: Kék kotzkás Sponyolét dorobotska [Dés; DLt 466]; 1844: Balog Mosinak az Szallannája el veszvén meg Matoztotta s nállam egy Kis Kosárba talált egy darabatskát a Matozo Hütesség [Bágyon TA; Klev Nutzuj János (21) vall.].

6. törmelék 1679: masut minden fele romlott üveget, akár mi kicsiny darabocskatis, hordora gyujtenek [Uzdisztpéter K; TL Bajomi János lelt. 36]; 1717: Edgy könyi Só, appro darabocskák(ab)an [Kentelke SzD; JHbK L/3].

II. Jelzői haszn-ban: 1. 1628: Harom daraboczka feier karasya ... Harom daraboczka dirib darab verez Braszljaj [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 10]; 1668: eo Kége fianak ... advan el penzen egy daraboczka feier on szomorlast (!) p. 12. finum ewst gyanant [Kv; Öjk]; 1696: negy darabocska arany lánzc [LLt 102/24]; 1714: Egj darabotska kek Vaszony [Szab/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 33]; 1724: Három apró darabotska karos fogasok [Koronka MT; Told. 29/12]; 1733: Darabatska aczél 2 [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1733: Edgj darabatska folt Csemellyet [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1733: Öt darabotska kiseded fejér on [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1753: Edgj darabatska viasz [Mezőzáh TA; Told. 18]; 1754: Oldalos nro 2 Sodor nro 7., item 12 darabotska hus [Mezőgerebenes TA; BLt 7]; 1788: darabotska vastag vászon [Mv; TSb 47]; 1796: négy darabatska fát le vetett az Ispotály számára vitt szekér fá-

bol [Kv; Aggm. B. 15]; 1798: 1/2 darabotska on xr 1 [Kv; Pk 6]; 1800: két izben egy egy darabotska hordo bort ki árultatott a' Selléreivel [Msz; DLev. 3]; 1805: Egy darabatska rez [Szamosfva K; BLt 9]; 1805: Ket darabatska Ujj Kartan [Szamosfva K; BLt 9]; 1810: Kétt darabátska fa [Jedd MT; LLt]; 1817: Egy darabotska Tot Csipke [Mv; MvLev. 8 Simonffi Susánna, elébb Csizmadia Prodán Lászlóné, majd kőmíves Csipkés Sámuelné hagy.;]; 1839: Het Darabotska Talp a Dirib Darab Bőrökkel [Dés; DLT]; 1840: Edgy darabatska fejer harisnya poszto rongyos szélű [Dés; DLT 1590].

2. kis darab (föld) 1626: az meli daraboczka zeoleőie uolna Kis Mihalinak ... ada eőreőkbe Pethki Ersebeth Azoninek (!) [Marossztgyörgy MT; Törzs. Gieorfi Gieörgi Szabedon es Kolosuari Janos Deak Kváron lakó nemes ember biz. lev.]; 1631: az Stomp mellett egy daraboczka rét [Abrudbánya; EMLt Georg. Egri (54) jur. civ. vall.]; 1648: az Patak mellet egy Daraboczka fű [Berkés TA; Berz. LXIV/11]; 1650: Az Mezőn két daraboczka Buza vetes [Sólyomkő K; SLt GH. 5]; 1650: ket daraboczka föld [Dicsősztmárton KK; Pf]; XVII. sz. köz.: daraboczka föld [Bethlen SzD; BLt]; 1652: adot ... két daraboczka szena fűvet [Illyefva Hsz; BLt]; 1653: Vettem ... Egi daraboczka Erdot [Kercsed TA; Borb]; 1658: Az Alvinczi Felső varb(an) vőn egy darabaczka ház helyeczkét [Alvinc AF; Berz. 1]; 1670: volt hat daraboczka Erdeje [Tarcsafva U; Pf]; 1671: adott volt Samsond falua holmi daraboczka febldeczkét [Mezősámsond MT; Berz. 14. XVII/8]; 1676: I(ste)n oltalmazzon hogy olyan darabocska föld felett és alkalmatlankodgyam kglddel [Tövis AF; Bál. 1]; 1680: egy darabocska szanto föld [A.porumbák F; ÁLt Urb. 50]; 1685: Tudom hogy az Sándor János uramék gondviselője Gaspár Benkő Samuel Uramnak adta vőlt hogy megh kaszáltassa azt az Kisseb Vizi Péter jóságá közzött való kis daraboczka jóságot [Altörja Hsz; Borb. II]; 1685: egy darabocska lóétetni való hely [Nyárádtő MT; Told. 27]; 1686: egj darabocska Pusztá tőhely [Désakna; Hr 5/1];

1687: az Tompos Imre Csűre hata mégget vagyon egy darabocska kővécs [Menaság Cs; EHA]; 1690/XVIII. sz. köz.: azon Dor-na oldalának nap kelet felől valo Vegeben egy darabotska Volgy és oldalatska marada fen osztatlan [M.fodorháza K; RLt 1]; 1693: ada ... Uzonba(n) egy darabocska Joszagot ... ada egy darabocska kender fodet [Uzon Hsz; BLt]; 1694: lapos csere között hagyatott egy darabocska föld [Mezőméhes K; Wass]; 1695: jutat elsőben egy darabacka őrgősegh (!) [Ilencfva MT; DM 2. XIII B/b. 4]; 1696: vagyon ... egj darabocska kaszálo [Cege SzD; Wass]; 1697: azt az Daraboczka helyet Diosi Ur(amna)k zalogb(an) nem atta [M.köblös SzD; RLt 1]; 1699: ezen joszaghoz szakasztanak ... egy daraboczka joszagot [Kilyén Hsz; BLt]; 1700/XVIII. sz.: egy darabotska szénafű [M.felek U; Hr 5/4]; 1702: az a Darabacska lopally az Kin ... Fejer vari Sándor Sigmund Vram kapdas [Fejér m.; Kath.]; 1702: egy daraboczka veteményezni valo földet, mindenkor éltéig ad, és enged [Kv; Pk 7]; 1703: Egj kis darabaczka szőlőczke [Ádámos KK; Pk 7]; 1711: egy darabocska Joszag [A.csernáton Hsz; BLev.]; 1711: egj Darabacska majorság Szőlő [Mv; RK Bethleni András kezével]; 1712: az Bárdosi hataron levő egj darabocska erdő [Mv; Wass]; 1714: (A) Ház helyly avagy darabacska cselegly vagyon ... azon Balastelkj Lutheraba Ecclesia Papság Házának háta megett [Balázstelke KK; JHb XX/3]; 1716: vagyon két darabocska erdő [Csekelaka AF; KCsl 16]; 1717: vagyon egy darabocska kaszálo [Dés; DLT 504]; 1719: egj Darabocska hasáb szőlő [Ecsellő AF; Kath.]; 1722: Vagjon Egy dorábacska szanto föld [Szőkefva KK; Kp III. 112]; 1722: edgy darabocska föld [Kissolymos U; Márkos lev.]; 1722/1814: egy Darabotska Fetske farku Circiter három köblös Szántó Földetske [Kisjenő SzD; Bet. 1]; 1723: azon ház helyecskéből régen tén el Szakadtott vagy quo quo modo el foglaltatott volna azon darabocska Czikelly [Dob.; RLt vk]; 1726: lévén egy darabotska széna fűvetskeje a Falunak keskenyen az Ur földé mellet [Koronka MT; Told. 19/1]; 1728: Vagjon ... egj darabocska kaposzta föld [Málnás Hsz; SVJk];

1731: egy darabocskas egres (!) fagból (!) allo Szabados erdőcske [M.nemegye BN; Berz. 7. XVIII. 68/1]; 1732: A Szőlő Hegy felett a Kellési patakra nyulik le edgy darabotska tilalmas makk termő Csere Erdő [Szászszjtjakab SzD; Tsb 51]; 1733: két kis darabatska szántó föld [Gálfva MT; Sár.]; 1733: Vagyon ott fenyebe az Er mellett égi darabocskas egy Bugjára valo Retetske [Vaja MT; Sár.]; 1733: ada három fordulo határban három darabocskas földeket, es az felső tanorok nevű helyben az porongj-nal egy darabocsa (!) szena fűvet Zalagban [Jánosfva U; Borb. II]; 1735: két darabatzka Pusztás Szőlő [Pókafva AF; Kath.]; 1735: Janosi István Uram ... Urszan Gabortul kérte azan darabacska kender földet [Szentegyed SzD; Wass Fazakas Peter (20) zs vall.]; 1736: a' Cséhnél van egy darabotska Tziheres [Búzásbesenyő KK; EHA]; 1736: egy darabotska Lo tőveklő hely [Noszoly SzD; CU]; 1736: Vagyon egy darabotska tővisses berek az Nyárosba [Földvár TA; CU XIII/1. 295]; 1740: A János Cseréjében edgy darabocskas bokros hely (k) [Egrespaták Sz; EHA]; 1742: A körpényesen egy darabotska vágot Erdő [Marokháza K; Ks 4. VII. 1]; 1744: A Nyár fánál egy darabocskas irtott rét [Marossztkirály AF; EHA]; 1744: egy darabotska majd haszontalan hely a Falu Borju Tanorokja mellett [Backamadaras MT; EHA]; 1744: egy darabotska pusztas sessio [Désakna; Hr 1/31]; 1746: Popa Adám ... Exponállya hogy itten ... idősb Gyurgya Junotól egy darabotska örökséget vettem 20 márfásokkal [H; Ks 62/10]; 1746: adott Daroczi Samuel Ur(am) két darabotska földet [Szőkefva KK; Ks 91]; 1747: a' Falu adott volt az elmúlt Tavaszkor nekem egy darabotska helyet [Kismuncsel H; Ks LXII/20]; 1748: lá Pojana áluj Petru nevű helyben leven egy darabotska irtása néhai Száva Andrásnak [Brettyélin H; Ks 62/16]; 1748: volt egy darabotska széna fűve [Torda; Borb.]; 1750: a Só székig egy darabotska Rétet és öldalt praetendálnak a' Szabad Rendek Falu közönséges Rétyyinek lenni [Koronka MT; EHA]; 1751: In Gura Péreul (!) a pruszi lévén edgy darabotska helyem ... ellébbi obligatioja ellen az I nem aquiescalt a metákat ki vetetté s mostan is hábor-

gatotom általá azon darabatska földőmben [H; Ks 62/5]; 1751: A Bene Revinel egy darabotska Ecclesia füve [Egerpaták Hsz; DLEv. 5. XIV. 1]; 1753: igirtünk ő kegyelmenek az magunk hatarunkan egy darabacska erdőt [Torockó/Gyertyános TA; Bosla]; 1753: egy kis darabacska föld [Kv; Aggm. 64]; 1754: (Ezen) felyül (!) vagyon egy darabotska tővisses erdő [Hosszúmacskás K; BHn 142]; 1754: Az Vágás Utra jár véggel egy darabatska szanto Föld [Kisillye MT; EHA]; 1755/1805: most Sz. György napjára akarnék váltani ki egy darabatska Joszágot [F.zsuk K; SLt XLVI. 7 Suki János Ferentzi Györgyhöz]; 1756: égi darabotska szántó földje [Petek U; Hr 3/15]; 1758: edes Fianak ... ada itt a' Meszkői hataron egy darabatska rétet a' Köz pad nevű helyben [Asz; Borb. I]; 1758: Ada ... Vadadnak also resziben Telkén egy Dorabotska ben valo örökségit [Vadad MT; EHA]; 1758: az Fügő tetőn tudak egy darabatska Földet [Feketelak SzD; LLt 64/1767]; 1761: egy darabotska pusztas Csere [Fejérd K; HG]; 1762: két darabotska föld [Kide K; Bíró János lev.]; 1762: a ... berekből szakasztatta ki ezt az darabatska berket a víz [Körtvélyfája MT; Bál. 87]; 1762: egy darabotska Rét [Rigmány MT; LLt 86/2]; 1762: az melly darabotska Ház-helyétsket [Túr TA; AbN]; 1763: egy darabocskas kaszálócskas [Szabéd MT; Berz. 5. 44. 5. 30]; 1763: egy daraboczkas két ől szélességű ... pusztas szolejek [Torda; KW]; 1764: a szőlők mellett ... a mely darabotska szántó Föld vagyon ... ki birta ...? [Fejér m.; JHb XXVI. 22]; 1765: más hasonló egy darabotska pusztas helyetske [Csávás KK; LLt]; 1765: egy darabatska szántó földem [Szentháromság MT; Sár.]; 1765: maradott egy darabatska szőlője itt az Bágjoni^a határan [Told. 3a. – "TA"]; 1766: Vagyon két felől egy egy Darabocskas kaszáló [M.köb-lös SzD; RLt]; 1766: Pap Stefán ... egy kis darabotska Irottvánt kezdet volt [Szentegyed SzD; Wass Molduván Kratsun (80) zs vall.]; 1767: vane egy darabocskas Lábocskánk [Dob.; MkG]; 1767: egy darabatska nyil [Pete K; LLt Fasc. 129]; 1767: egy darabatska helyt fenyő deszkákbol valo padlásai vadnak [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]; 1769: lévén ... egy darabotska

Szántó földje [Backamadaras MT; CsS]; 1769: Nyocz vékán vetett kétt darabacska buzája Kétt darabacska Törökbuza Vetese [Marossztygyörgy MT; Ks 67. 48. 31]; 1773: egy darabatska föld [Vingárd AF; LLt 53/17]; 1773: egy darabatska Puszta hely [Mezőerked K; LLt]; 1774: a Kapunál egy darabotska Cziheres bokros pusztá szőlő föld [Vaja MT; EHA]; 1774: adott volt más darabotska szilvást tserébe [Kettősmező SzD; JHBK LIV/3. 5]; 1776: egy daraboczká kaszálo Rét [Backamadaras MT; Hr 1/15]; 1776: egy darabadtška Akol hellj [Keresztúr MT; MvLev. Nemes lev. 9]; 1777: egy darabocška Szena fú helyem [Szentkirály Cs; Hr 8/27]; 1777: Tudom bizonyoson hogy a' meg nevezett Jobbágyok esztendőnként egy egy darabotska Földet adtanak ki barázdára [Sajóudvarhely SzD; KS Steph Veress (46) jb vall.]; 1779: kérvén egy darabotska Rétetskét [Kv; HG]; 1779: egy darabotska Szántó Föld [Szövérd MT; Told. 25]; 1780: Kétt véka kendere valo darabatska Föld [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]; 1780: egy darabatska ... Erdeje [Backamadaras MT; CsS]; 1780: (Adnak) Ugyan azon Hegyen két kis darabocška Szőlőt [Zilah Sz; Borb. II]; 1780: egy darabatska heljet vettem a Nemes Vároستol [Torda; KW]; 1781: egy darabotska irtás [Királyfva KK; LLt 24/25]; 1781: Controversias heljnek edgy darabotska részit az belső széllin az mesde háton szántotta [Bibarcfva U; Hr 1/22]; 1784: Vagyon ... két darabatska erdeje [Diós K; JHBK LX/19. 63]; 1786: Vagjon az Rakosi Labban az Körtövefánál egy darabotska szanto föld [Asz; Borb. I]; 1786: Mindgyárt a' Gáton fellyül a' To Marton vagyon egy darabotska Szégelet az Ut és a' Tó között [Mezőbánd MT; Tsb 51]; 1787: Vettem ... egy Darabatska kaszálott [RLt Mich. Szarvadi kezével]; 1789: egy darabatska gyp [Mezőköplény MT; Hr 6/55]; 1791: volt Csipkés Borkának egy darabotska öröksége [Várfva TA; Borb. II Nic. Székely (59) nb vall.]; 1791: Telek pataka mellet lévő egy darabotska kaszálo [Firtosmartonos U; EHA]; 1792: Vagjon Rákoson a Falu derekáb(an) ... egy darabotska Joszág [Aranyosrákos TA; Borb. I]; 1793: a Comunitás erdejéből egy darabotska mintegy egy

szekér szénára valo rétetskét mi irtottunk az Atyámmal [Kalotasztkirály K; KHn 54]; 1793: edgy kis darabatska Erdeje [Kakasd MT; DM 2. XIII. B/b. 16]; 1793: a' Kis Buruzlo nevű helyb(en) lévő kétt darabatska íratvány [M.köblös SzD; RLt]; 1794: semmi bizonyost vallani nem tudok ... azon darabotska helyetskéről [Somlyócséhi Sz; Bfr dobozott anyag X]; 1796: Az Ördög vára alatt, egy darabatska kaszálo [Pujon SzD; Wass]; 1797: vagyon egy jo darabotska Erdő [Szentegyed SzD; Wass Conscr. 177]; 1799: Tit: Dosa Gergely ur három szegű forma darabotska Joszága [Kakasd MT; DM 1. I. 7]; 1799: valami darabotska Comune terrenum [Dés; Hr 5/46]; XVIII. sz. v: ezen darabatska Szalatruk nevezetű Teritoriumatskáinktól is meg fosztatnánk [Szelistye H; Ks 75. VIII. 97]; 1801: Vagyon egy darabotska kaszáloja a Levitanak [Mocs K; SzConscr. külön mell.]; 1802: ujj Fogások között lévő azon Darabotska szőlő hely [Dombó KK; EHA]; 1802: egy darabotska valamenyib(en) fel Serdült Cziheres erdeje [Lőrinczfva MT; SLt 12. V. 18]; 1803: vagjon ... egy darabatska erdeje [A.jára TA; CsS]; 1803: adott egy darabotska kaszálotskát [A.jára TA; CsS]; 1803: adott volt egy kis Joszágotskát, és egy darabotska Földet [Szenterzsébet U; Borb. II]; 1804: egy darabatska hely a Gáton innen a be kerített Törökbuzás kertnek felső széliben [Km; KmULev. 3 Zágani Szabó András kezével]; 1805: Mitu Kodrán ... kér magá(na)k egy darabotska helyet az hová házat építhessen [Volkány NK; JF 36]; 1805: lévén a Kakasdi határban(an) egy darabatska hasonló fel Serdült Cziheres erdeje [Lőrinczfva MT; SLt 12. V. 21 Kis Görényi Jánosi Antal hit. ass. vall.]; 1806: 4. darabatska allodialis szőlő [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]; 1806: az Árok szomszédságiban kis darabotska kerek bűk erdejek [Bede MT; EHA]; 1807: Köblös felől vallo Fordulójában az ugy nevezet Gombásné Gödre fenekében egy darabatska Bokros íratványak [Páncélseh SzD; EHA]; 1808: egy darabotska kaszálo [Százazpatak Hsz; Hr 19]; 1812: leven Kis Illyében ket darabatska kaszalom [Mv; LLt]; 1813: Ugy látom, hogy ezen darabotska föld ... a körül szomszédolt, és Ha-

tárbeli jegyekkel körül vététt Mlgos Exponens Groffné Aszszony eő Nga fogásának, mintegy egy kőből férüségét tészí [F.berekszó Szl; BfR III. 12/9]; 1814: Az Udvarház háta meget vagyón egy darabotska Palánt Szöllő [Septér K; Bet. 3]; 1814: Három darabatska Erdejek [Szászmóric SzD; CU]; 1815: edgy darabotska Erdő [Kissáros KK; DM 2. XI. A. 14]; 1815: edgy Darabotska Szegelet Szőlőm [Backamadaras MT; Hr 1/9]; 1817: a zsendelly alatt lévő Párkány egy darabatska helylyt Repara(t)i)ot kíván [Ördögösfüzes SzD; ÖrmMúz. 1]; 1818: a' Juon Morus praedecessora irtott az Dán Morus helje oldalaban egy Darabotska oldalt mint egy 6 ploszka széna termő heljet [Petrilla H; JF 36 Prot. 25]; 1818: egy darabatska Szöllő [Kelementelke MT; BkF]; 1820: két darabatska Erdők [Nagyadorján MT; NkF]; 1820: egy kis Darabatska szánto Földők [Etéd U; NkF]; 1822: Egj kis darabotska szőlotske [Kv; Pk 7]; 1822: egy kaszállotska egy más Darabotska Szöllő [Jára MT; KelM]; 1823: egy darabotska maleval be vetett föld [Dés; DLt]; 1823: egy darabatska szegelet erdő [Dés; DLt]; 1825: a' ... Botzokban lévő darabatska erdő [Majos MT; Told. 48]; 1828: egy darabatska Szőlő helyly [Cege SzD; Wass]; 1829: léven egy Darabotska erdeje az Erdő Farka nevezetű helyen [Csekelaka AF; KCsl 16]; 1830: Szurdok Tsorgójánál ... azon darabotska Föld eddig is az Eklésiájé volt [Magyarókereke K; EHA]; 1830: Hét darabotska Szánto Földekkel [Nagyadorján MT; NkF]; 1838: egy darabatska most le vágott Erdő hely [Mezőnagycsán TA; TGsz 35]; 1840: két darabotska kaszáló [Bikszád Hsz; MkG Urb.]; 1841: Percipialtam ... Felső sz Mi(haly)falvan^a a Két Darabotska Pusztá telekért 15 Rft [Bosla. – *TA]; 1842: Vayon egy darabotska bokros erdő a' Búdes oldalon [Felfalu MT; EHA]; 1842: Vas Mihály ... által adá egy darabotska fölgyit [Bözöd U; Borb. II]; 1848: egy darabatska Füzessel bé nőt Szegeletcske, föld [Dés; DLt]; 1863: léven ... egy Darabotska haszony vehetetlen parlagiak [Szováta MT; Bereczki József lev.]; 1871: egy Darabotska pusztás hely [Bere MT; EHA].

3. gombolyagocska 1664: Egy daraboczká Fonal [Dés; Hr 2 Fasc. 23]; 1677: két daraboczká gyapott [Kv; RDL I. 155b].

4. hordócska 1748: most öt darabotska borát vitette Lötsei vramhoz [Torda; Borb.].

5. szakaszocska, rövid szakasz 1636: az haz vegibe(n) vagyón egy daraboczká keő kerítés [Siménfva U; JHb Inv.]; 1851: van egy darabotska sövény kert meg lehető állásu [Erdősztyörgy MT; TSb 34].

6. részecske 1626: egj küs daraboczká faual ugj oltalmazza uala magát [Szentgyörgy Cs; BLt]; 1633: oda ada neki azt az kis darabocska hustis [MvLt 290. 139b]; 1638: Hallottam hogy montak az emberek hogy az Ura(m) Szabadossa egy Daraboczká követ vit volna el az kőz kőből [Torockó; Thor. XVI/1 Joh. Bartha (35) jb vall.]; 1694: az harmadik penig vak Ablak; melljb(en) keresztül áll egj darabotska deszka hol mit le tenni és tartani valo [Borberek AF; BfR Néhai if. Bálpataki János kúria-leírása]; 1726: az városon pedig senki csak egy darabotska kenyeret sem adott [Ne; Ks 90]; 1751: Láttam Fazakas Ferencz Uramnit egy darabotska Cserefát [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]; 1776: egy darabotskát a pecreczből M. Annikó Kis Aszszony bé fala [Msz; LLt Christina Kováts cons. Stephani Miklos (55) vall.]; 1781: az ... Élés házban sints most egyéb számba vehetőbb portéka egy darabotska Szalonnánál [Pálos NK; Hr]; 1829/1830: egy kitsiny darabotska miveletlen arany [Zabola/M.régen Hsz/MT; TLt Közig. ir. ad 196/830].

Szk: *egy ~ ideig* 1846: le mentem boltunkba s ott voltam egy darabotska ideig [Dés; 530/1847] * *egy ~ idő alatt* 1814: a' maga helylén áruván egy darabotska idő alatt [Dés; DLt 203] * *egy ~ idő múlva* 1765: És midőn egy Darabotska üdő mulva viszzá jöttem volná a Falub(a), találám [Kóród KK; Ks 18/LXXXVIII. 11] * *egy ~ időtől fogva* 1765: edgj darabotska időtől fogva [Tarcsafva U; Pf]; 1808: egy darabotska időtől fogva oly privatum Just kívánt formálni [Mezőpanit MT; Berz. 5. 43. S. 113] * *egy-egy ~ ideig* 1840: olykor olykor mint Kereskedő Emberek szoktak még hol egy egy tsikot, hol más Marhátskákatis egy egy darabotska ideig tartogatni, 's ismét el

- adni [Balásháza Sz; RLt] * *jó ~ idő múlva* 1823: jo darabotska idő mulva haza felé indulván [Dés; DLt].
- darabontházacska** hajdúházacska 1647: Az porkolab haza rendiben három Drabant hazaczkak, fabol eppittetek, ajtajok mindeniknek jó ketteiben sövinj kemencze Egjikben Szekelj Janos az Drabant rakatott volt kemenczet. Hejazattjok semmire nem jo [Marosillye H; VLt 55/5415]; 1694: va(gyo)n egy Darabont Hazacska kinekis egy kis rosz Kas kemenczejé padlása penig semmire kellő [Kővár; JHb Inv.]; 1694: va(gyo)n egy Darabont hazacska, ennek ajtaja bellet, de az esső el rothasztotta [Kővár; JHb Inv.]; 1699: va(gy)on jo szarvazás régi sendelyezés alatt ... darabant házacska [Szentdemeter U; LLt].
- darabontházikó** hajdúházacska 1744: boronafából rakott kis ded Darabont háziko Sendelj fedél alatt [LLt Fasc. 67].
- daruszürkécske** hamuszürkés 1757: Egy par kiketz (!): egyik kesej hasu, a másik daru szürkécske, 5 esztendősök^a [Pusztasztniklós T; Berz. 1/9. – "Ti. ökrök].
- defektusocska** hibácska 1757: kitsiny defectusotska interveniált ... harmadik Esztendejének ki nem töltésében [Kv; Aggm. C. 24].
- delnicácska** (föld) nyilacska 1773: Azon Kertin kívül valo Delnitzátskájában megterem esztend(önként) 1 [Szárhegy Cs; LLt].
- demonstrációcska** elszámoláscsca 1774: Ezen occludált Demonstratiotskat Curiosusabbatskan comportaltam volna az egész Confusioba voltam [Sáros KK; SLt XL Körmötzi Joseff Suki Jánoshoz]. Szk: ~t tesz 1733: nekem egy kis demonstratiotskát tégyen [TKI Teleki Sámuel kezével].
- derékaljacska** 1615: Ejg kws derekaljochka [Kv; RDL I. 97]; 1627: egi fel Derekaliochka [Kv; RDL I. 131].
- derékaljhajacska** 1625: egy kekes derekaly hajaczka viselt toldozott [Kv; RDL I. 126].
- derékaljka** derékaljacska 1736: Az Úr Házáb(an) ... Fejér hajas avatag derekalylyka 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 103].
- deszkaajtócska** 1744: Epítettett ... Gabonást ezen Gabonásnak az hijjara fel jaro deszka ajtoscska bőr sarkakon forgo [Ádámos KK; JHbK XXVIII/10]; 1753: vagyon egy Sáfár házatska melyben nyilik egy Vas Sorkokon és pantokon forgo deszka ajtotska [Marossztkirály AF; Told. 18]; 1793: Az Szabo András Háza ... Pitvara is Búfka Deszkaival meg van padolva, ezen van az hijjában járo két fenyő fa Deszka ajtotska retesszel a' Sarkai vas kávékkal az melylyen forog az Sarok [Szér Sz; JF 36 LevK 170].
- deszkácska** 1582: zekerche fokkal valo wthesys vagion az Ayto mellet valo dezkachkan [Kv; TJK IV/1. 9]; 1723: Egy deszkátskára tekert Sárga szőr selyem [Koronka MT; Told. 29/2]; 1772/1812: Bikfa keskeny Deszkatkskákból oszve rakott s fa Sorkokon járo Kapu [Kál MT; HG Conscr. 128]; 1780 k.: Tsináltam két deszkátskát a léptőre [Szászváros; BK]; 1796: No 37 szál, vagy darab deszkátskákért ... szála 18 4/8 [Déva; Ks 95]; 1797: a Gerendához Szegezett kétt jukas deszkátskákba egy fenyő rud [Kőrispatak U; Pf].
- deszkekapucska** 1742: deszka kaputska [Pókafva AF; JHb XXV/58].
- deszkaszékecske** 1679: Közönseges apro deszka szekecske nro 2 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 10]; 1761: Kis Deszka székecske 1 [Szentmargita SzD; Ks CII. 16].
- deszkaszínecske** 1848: égy détzka fedellel fedett détzka színetske [Somkerék SzD; Ks 73/55].
- deszkatokocska** kb. (üvegrekeszes) deszkaládácska 1756: Ejg kitsiny két üveg Palaczkot tarto Deszka tokotska nros 7 [Somkerék SzD; Ks gr Bethlen Imre lelt.].
- deszkatornyocska** deszka-haranglábacska 1729: Vagyon ezen N(o)b(ilita)ris Curiahoz tartozandó... egy szép hegy tetejin pasintos helye(n) epítettett kő templomocska sendellyel fedve és harang(na)k való deszka Tornyocskája, plével borított kereszt kéttő a' tetejin Czinterme lézsás tamoszos kertel bé véve [Buza SzD; JHb V/2].

dézmácska tizedecske 1582: semmikeppen milto nem volna az eo faluia dezmaczkaiatol azokkal^a egy arant walo arendat fizetni [Gyf; ETA V/1. 17. – ^aTi. Kérővel és Ormánnyal (SzD)]; 1583: Kun Caspar Rosaly ... ielenti hogy az eo faluiának Monostorzegnek^a dezmaiatiol zinte anny Arendat kel eo neki fizetni minth az Ormany^b auagy kerőy^c dezmatol fizetnek. Miert peniglen hogi az eo faluiának azokhoz kepest igen kichid hatara wagon ez zeleo hegjeis ninchyen, semmikeppe(n) milto nem volná az eo faluia dezmaczkaiatol ... anny arendat fizetni [Wass. fej. – ^aMonostorszeg, Ormány és Kérő (SzD)].

dézsácska 1. csebrecke 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... egi desachkaban valami appro jskatulak [Somlyó Sz; UC 78/7. 22, 33–4]; 1679: Sós tej ala valo désacska nro 12 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 116]; 1699: az nyári ház alatt lévő Pinczében ... Pisztrang(na)k valo désacska nro. 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]; 1735: Sóós hálnak való kis Désacska 1 [Királyhalma KK; Ks 23. XXIIb]; 1748: Vaj, és méz tarto Desátska [Koronka MT; Told. 11/95]; 1770: Egy vedres Désátska [Esztény SzD; Told. 29]; 1773: viszek Nyolcz darabbol állo desáczkába vaját [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]; 1788: Egy Désátska félig Tök manggal [Mv; TSb 47]; 1813: Kis Désácska 1 [Veresegyháza AF; Told. 18]; 1849: Egy nagy turos dézsza és égy dezsátska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. Jelzői haszn-ban: vhány dézsácskányi 1692: Ket desácska Vaj [Szárhegy Cs; LLt]; 1717: küldötenek két desácska vaját [Abosfva KK; Ks 96 Mátis István lev.]; 1788: ő általa küldtettem konyhára valot ... egy désatska Téjfelt [Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].

diófaasztalka 1790: Ketske Labu Diofa Asztalka 1 [Sv; Ks]; 1790: Diofa Asztalka kanape eleibe valo 1 [Sv]; 1797: egy diofa rakat asztalka láb nélkült [Koronka MT; Told. 34].

diófaasztalocska 1790: Diofa 3 Labu Asztalotska 1 [Sv; Ks].

diribdarabocska 1. (több) kis darabka 1576: walamy dyryb darabochkak [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15]; 1825: egy ügyes jo nagyobb Marhatarto Istálló ... felső Deszka padlózattja dirib darabotskábol [Dés; DLt 595].

2. Jelzői haszn-ban: kis darabocskákban levő 1749: találván az Kebeliben Dirib Dorobotska Hájat [Marossztkirály AF; Told. 25].

diszkréciócska lekenyerező ajándékcscsa 1738: ennek akare ur(am) ktek valami discretiocksával lennj [Fog.; KJ Fogarasi János lev.].

disznócska sertésecske 1587: Tizedben jutott eot diznochka, es egy Meh [Kv; Szám. 3/XXXII. 6]; 1842: közelebb mult özön egi Disznotskát hizni fel vetettünk pajtára [Bözödújfal U; Pf].

disznóolacska sertéspajtácska 1692: egy sövénybol font Disznó olacska [Mezőbodon TA; BK Inv. 16]; 1702: vagyon ... az kérthez ragasztva, egy Sövényből font, Szalmával fedett Disznó olacska is [O.brettye H; Born. XXIX. 4. 9]; 1748: meg rongyollot Szalma fedél alat épült hizo Diszno ollocska is Vagyon egy [Nyárádszbenedek MT; Told. 79]; 1773: egy Diszno olotskát gyujtott fel [Búrjánosóbu-da K; KLev.].

disznópajtácska sertésolacska 1699: A Kü-küllő parton vagyon edgy edgy hitva(n) fakbol rakott romladozott félben(en) álló rossz fedelű diszno pajtácska, kib(en) edgy rosz valuis vagyon [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

disznósüldőcske növendék/süldődisznócska 1587: az három faluban iutott dezmban Swldeo diznochka 16 ... Ezekben az Dizno Swldeochkekben attunk el 8 fl. d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7].

dolgocska (apró-cseprő) tennivaló 1710: magam dolgocskám [Cszs; BCs]; 1722: én Ncsagas Uram csak dolgacskaimat végézhessem fél mégyék runkra [Kéménd H; JHb XIII/39 Váradí András br. Jósika Imréhez]; 1762: szorgos dolgotskaim léven Erdő Csinádra haza mentem [Told. 43/88]; 1769: Ottan kilentz vagy tiz napok alatt dolgotskaimat végezvén, Excellentia-

dtoknak tiszteletekré sietek [TSb gr. Teleki Sámuel kezével].

Szk: *~jához lát munkácskájához fog* 1738: En az Innep előtt egy hettel ujjobban le betegedvén csak tegnap s tegnapelőtt könnyebbettem annyira, hogy dolgotskaimhoz csak gyengén is lathattam volna [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].

dolmányka dolmányocska 1748: volt egy Dolmánkája [Torda; Borb.].

dombocska 1. 1589: Thudom mikor en Zondj István zolgaia valek mikor ez feoldet Ir-tani kezdeok akkor egieb Azalt fa oott (!) nem volt hane(m) egy Domboczkan van valami kewes [Szentkirály U; UszT];

1599: My azon az zekeren eölteonk ... egy dombochka mellet megh zorul az vt ott az Nemes ember kochya megh zorita az lowakat [Kv; Tjk VI/1. 379]; 1603: az ember kie a' tehe(n) volt ... ky futamek egy dombochikara, kezde tolwai kialtani [Kv; Tjk VI/1. 695]; 1724: egy küs kaszaloja ... nap nyugott felé megyen altal egy küs kerek Dombocskán [M.zsombor K; Told. 2]; 1739: (A föld) vege a falu félől tova nem ment hanem csak ezen halas To erányáb(an) lévő elecskeig vagy dombócskáig [Mocs K; JHbK XLVII/24]; 1744: lévén ... a két híd között egy dombocska ... Posta Mester Ur(am) a' Domb tetején lévén futattya a Posta Sipot [Szentand-rás H; Ks 101]; 1745: (Egy föld) mégyen az ellenb(en) lévő Sovány Dombotskára [Nagyida K; Told. 9]; 1754: A Piatzon fejül valo Dombotskán vagyon a' Rft Nagy Kő Templom [Dés; Dési ref. e. m. lt Conscrii]; 1756: mikor az utrizált Széna Rétet ki járák és határát ki mutatak ... meg nem egyezhetének rajta ... hogy hova ásattas-sék a' kő, mint hogy Tompos János Uram a' Rétnek also végire és szegeletire akarát tétetni, András János Uram pedig azon fejül egj dombocskára [Balavásár KK; Ks 17/LXXXI. 20]; 1774: Láttam, hogy ... az Arkon tul a Dombocskán ott is Sereglenek feles emberek [Nádorvallya H; Ks Serbán Juon (40) jb vall.]; 1796: ki menvén ... Felső és Also Szovátok* közé az Ns Unitaria Sz(e)nt edj haz Czinteremjenek Dél felől valo Szeliben ... levő Dombotskára [SLt XLII. 2. – *K]; 1830: a' Fűrész mellett

lévő dombotskán én kaszáltam mindég [Köszvényes-Remete MT; Born. G. XXIV. 1]; 1835: ugy nevezett Falu kerittés nevű helyben lévő kis dombotskára el mentünk [Magyaró MT; EHA].

2. csúcsocka 1792: az hegynek hármason ki állo dombotskájának közepin [Magura TA; Ks 89].

3. halmocska 1817: a Levelés Ládát ... férebb egy dombotskára le vetvén [Torda; KvAKt Mss 363].

döbörke bödön 1838–1845: putina: (a putonból) kis döbörke, dézsácska [MNYTK 107. 32 putina al.].

dőlőföldecske kis dőlőföld 1694: Az also határban gát farkon egy dőlő földeczke [Kilyén Hsz; LLt].

drágácskán drágábbacska áron 1756: Fyat falván^a levő kis portziotskájának nékem engedését az Aszszonynak, noha drágatskán, de meg is Szivemnek telyes háladatosságával köszönöm ... egész igyekezettel rajta vagyok, hogy hová hamarabb meg Szerezhessem [Bonyha KK; JHbK XXIV/10. – *Fiátfva U].

durvábbacska 1821: Egy kisség durvábbatska ujj Kender Lepedők [Backamadaras MT; CsS]; 1844: 14. Keszkenyő az durvábbatskából is hasonló képpen azan szerint van [Kv; IB Konetzn Ignátz takácsmester kezével].

durvácska egy kissé goromba 1802: Déák Mihály, származásra Kolosvári ... durvátska beszédű [DLt nyomt. kl].

ebecske ?kutyácska, kutyakölyök 1597: B. V. kwlde Zekel Martont Vi Varban Egy kis Ebechikeert [Kv; Szám. 7/XII. 56 Filstich Lőrinc sp kezével].

edényecske 1. edényke 1760: kinek Légeje, kinek pedig egyéb edényetskéje volt [Szászörményes KK; Ks 92].

2. hordócska 1754: Vetetett egy edény Muskotály Bort ... Még más két edényetske is volt jocska [Sárpatak MT; TGsz]; 1797: ki adott hét edényecske Bornak árát ... incassaltam [Lunka H; Ks 108 Vegyes ir.].

edényke edényecske 1738: két mázos edényke herbatének való [M.bikal K; Mohai lev.]; 1759/1779: Pálinka 3 Edénykébe [Zaránd m.; CU].

egyecske kicsinyke 1721: alazatosan még szolgálom az Mlgos Urnak ha nekém is ég sértesecskeket küld ézen meszt le vívő talyigan tavaj nem busitotam az Mlgos Urat mivel vot de most egyecskeket öletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind egy falatig el fogot (!) [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz].

egyetmásocska 1. holmiczka 1711: Edes Anynyától jutot egyetmásotskájából ... mi vagon oda [Kv; Pk 6]; 1723: kértem Olosz Ferenczné Aszszonyomott vegye el töllem bár csak Esztendeig, próbállya micsodás az a Leányka, ugy vitte el ő kglme töllem egyetmásocskájával edgjűt [Kv; KvRLt VII. 18 Miszti Eötves Pál végr.]; 1733: Még ha valami kevés edgyet másocskaím vólnának, azokatis reignálni az vr Battyam vram ne terheltessék [TKI Teleki Sámuel kezével]; 1748: Bizonyoson nem tudom hogy mit adtanak a Joszagert, de halottam hogy egyetmásotskát ... ökröt is adtanak érette [Úzon Hsz; Kp I „Eva Kispál Martini Dánér relicta vidua” (70) vall.]; 1754: oldal Deszka kamarabéli egyetmásotskáit kik és kik által Arestaltattak? [Gernyeszeg MT; TGsz 33 vk]; 1766: (A szolgáltól) holmi ringj rongj egyetmasatskáinal egjebet az Udvarbol szekeremen nem vitt [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 18].

2. *fejérnemű* ~ fehérneműcske 1715/1761: Kevés ezüst marhám, köntösöm, Fejérnemű egyetmásotskám a’ mi meg maradot vólt Havasalfoldébenn, azokat is hagyom ... édes Feleségemnek [Nsz; Berz. 17a].

együgyűcske ügyefogyott 1761: Bongardos Bálint és Iános Testvérek léven, publice notum, hogy ezen két Atyafi kivált Bálint együgyűcske vólt, ‘s meg sem vóltak egymás között osztotva, hanem mint olyan együgyű Atyafiak ... mindeneket el adogatták [Kv; PolgK 45].

ekléziácska kis egyházközség 1693: En Iffiabbik Czegei Vas György ... Vitettem el egy Harangot Csaszari kicsid Ecclesiacska(a) [RLt 1]; 1722 k.: Ennek

az Ekklesiátskának égy darab szőlője van [Unoka MT; GörgK 161]; 1755: Romlásban vagon egészben e kis ekléziácskában a templom [Unoka MT; ETF 107. 24].

ekonomiácska kis gazdaság 1802: kevés oeconomiátskám folytatására ... keresetem ... meg tsökkent [Dés; DLT].

elébbecske 1. egy kissé előbb, arrábbacska 1767: Ugyon ott elébbecske oldalas Sovány helyen ... széna fű [Kincsi KK; LLt Fasc. 129]; 1784: Ottan találtam elébbecske az ecsellei ... cigányomat [Vízakna AF; Halmágyi Nlr. 671 Bogáthy János lev.]; 1809: Mindgyart elébetske a’ gyumolcsos kert felé menve találtatik egy ... kisded ház [Algyógy H; Ks 75. 14].

2. valamivel korábban, korábbacska 1740: felő hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt. közönsegesen vekony remensseggel biztattyuk magunkot, mivel elebbecske jo idők leven az buza ki fokadozott vala [Ikafva Hsz; Ap.4 Dombi János Apor Péterhez].

élecske kis él/gerinc 1673/1682: az Bothaziak ellenzették az Also Szovátiakat hogy az melly életske az Gyermek erdőnek Kiraly erdeje felől való végire megye(n) azo(n) innét Botháza felől ne bírják [Keszü K; SLt Q. 12 Mike Mihály (60) jb vall.]; 1681/1748: égj darab kaszálo Réti ... szomszédgja a’ Völgy felől, az ország uttya mellett valo élecske [Tür AF; KvAKt Mss lat. 236]; 1732: la Poenicze nevű életsken a Hoszszu Erdő közepin ki a nagy élre [Szászsztyakab SzD; TSb 51]; 1739: (A föld) vege a falu felől tovább nem ment hanem csak ezen halas To erányáb(an) lévő elecskeig vagy dombócskaig [Mocs K; JHbK XLVII/24]; 1746: a Recsibát farka felé egy ormos Eletsken belől [Nagyida K; EHA]; 1746: Azon életsken tul lévő eszkatskát fel méretvén ... hoszszuságra ... huszonhárom kötel [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6]; 1747: a méta ... az utrol vizont meg tér és egy életsken mégyen [Nagyida K; EHA]; 1751: A’ Tsűr hely nevezetű gődrös hely mind két felől mellette lévő erdős két Óldalotskákkal együtt, azon két életskének közepéig hoszszára gondolatván, keresztül két egyenlő részekre szakadott [Korunka MT; Told. 31/4]; 1769/1802: a Goronyis

nevü hely életskején ... egy Nyárfában a régi határ keresztet még mostis meg kaphatni [Torda; TJK III. 35]; 1777: mindenütt egy kis életsken mennyen fel a Határ szél a Hegy tetőig [Resztolc (később: Hosszúmező) SzD; JHbK LVIII/28]; 1821: az Abo-di Gergely lapossán belől elő járo életskenél [Szováta MT; Told.].

eledelecske egy kevéske/kevesecske élelem 1785: magamnak eledelecskéért vagj italatskáért ... fizettem [Kv; Pk 7].

elegyecske elegy-belegy é.n.: Az itt valo Pék fortelyoskodik mivel jó elegjetske a' Buzánk ne(m) igen akarja bé venni [Fog; KJ Rétyi Péter lev.].

éléscecske egy kevés eleség 1716: szintén most akarnék valami éléscecskét, s buzácskát szállíttatni vellek Szebenbe, az mostani Coniuncturához képest; engemetis pedig Senki á félekben ne(m) Segitt [Kiskend KK; Ks 95 Biró Sámuel lev.].

élésházacska éléskamrácska 1769: Az Istálló mellett lévő Lábos ól Hflor. 2 Dr. 4 ... Ezen Lábos ol mellett lévő Élés házacska Hflor 6 Dr. 12 [Felőr SzD; Bet. 7 öz. Szalánczi Józsefné Boér Borbála lelt.].

elnyílásocska kismérvű elhajlás 1793: az Uttza felől lévő Falnak a' Bót-hajtás végétől lett elnyílásatskáját tapasztalok [Kv; Pk 2].

előkötőcske-fő kötényrész 1576: En Mellyth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy eleo keteo feochket wonth aranyat wyssettet Mas eleoketeochke feot Arays (!) wyssettet [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]; 1576: Wagion wysseth eleo keteochke feo feyr Selyemwel Aranyal waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 14].

előruhácska kötényke 1576: Egy eleo Rwhachkaro walo zederies Aranyas zel mynth egy Syng [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13a]; 1627: Egy veres fonallal szwt Eleo ruhaczika tt. f. – d. 20. [Kv; RDL I. 132].

emberecske 1. emberke 1827: Szegény sokgyermekű, nyomoru Emberetske [K; KLev.].

2. kb. emberke-alakú dísz tárgy 1746: (Földből) Niderlandban csinált 9 emberecské; bécsiek. Hat ahoz való kis ón tárgyér [Vargyas U; DanielAd. 255].

emécske kocmalacocska, *táj* emse 1681: Artany nro 18. Eme nro. 53. Kan nro 3. A(nno) 1680: Kann nro 2 Artányka nro. 20. Emecske nro 30. [Szűv; UtI]; 1684: Téli emecskek nro 33. [Ebesfva; UtI]; 1684: Az idei emécskek no 38. [Ebesfva; UtI].

énekecske 1808: Igen nagyon emelné betsületét nyelvünk(ne)k az is, ha ahoz értő emberek szednék Nemzeti nyelvünkben lévő szebb szebb Eneketcskéket [Kemény, Coll. Manuscr. Tom. XXX. Varia XII].

eperfácska 1694: vagjon ... Nagj Majorság Szőlő ... Vannak benn gjümölt fak is, ugj mint ... Baraczk fák nro 3. Eperj fátcska nro. 1 [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki Jánosk kúria-leír.].

építécske kisebb építkezés 1778: Mosonban^a folyó Epítéscecskének Nagy hátramaradásával kelletvén ide fáradni [Msz; Told 3a. – ^aSzékelymoson MT].

épületecske kis épület 1699: Ezen eppületecské vadnak külömb külömb féle fakbol fel rova [Vécke U; LLt]; 1748: ház hellje rajta lévő epuletetskevel edjütt [Msz; Told. 43/47]; 1782: Vagyon ... egy Nobilitaris Fundussa (: az holott most ugyan tsekély Kertek és Epületecské vagynak :) [Mv; Told. 45]; 1842: egy két ajtoju árnyék szék ... ezen épületecske csak a' folyo év Junius hónapjától kezdve épült [Fárpás F; TSB 51].

erdőcske 1575: Zegenieknek az Zent lelek Espotalyaba zakasztasson Byro vram egy darab Erdeoczket otth hwl Az varos hazahoz vagnak [Kv; TanJk V/3. 110b]; 1604: zagon egj Darab Erdeoczkeje az falunak [Uszt 18/63]; 1646: a halas tok felet valo ket darab Erdőcske [Bethlensztmiklós KK; EHA]; 1668: csak az égh kis erdőcské vala köztünk [A.hagymás SzD; Ks 9. XXXIII. 4]; 1676: egy Kerek Erdőcske [Mezőharasztos K; Told. 8]; 1676: Az Tsonker oldalban egy Erdocske ... alol Falu Erdeje Vicinussa [Szentgerice MT; EHA]; 1685: egy darab erdőtske [Sepsiszkirály Hsz; BLt]; 1700: egy darab Erdőtske mellyis Erdő fark(na) k nevezetik [Csekelaka AF; EHA]; 1727:

Vagyon ... többire tóvis, és csere törőkökből álló jó darab, de apró erdőcske [Mezőcsán TA; Ks 15. XLIX. 5]; 1747: a Földek útköznök egy csupotskán lévő erdőtské(en) [Nagyida K; EHA]; 1753: A Margita^a felől való Plágán vagyon egy erdő ... minthogy igen el vágják gyarló erdőcske, mogyoró és gyertyán vesző is terem rajta [M.décse SzD; EHA. – ^aA tőzsomszédos Szentmargita SzD]; 1761: Vagyon ... bokros gyertyán fábol allo Erdőtskeis a nyíren kívül [Úlke U; JHbK LXVIII/1. 152]; 1766: Ezen Sessiotska utann való Erdőtske vagyon a Bodoni^a Felső forduló Határban [Told. 45. – ^aMezőbodoni (TA)]; 1779: Groff Bethleni^a Gergely Ur ó Nagycsága, a nyáron azon Jobbágyomnak irtásában nevedekett erdőcskéjét hatalommal le vágotta [H; Bk ad nr. 305. – ^aTollvétség lehet Bethleni Bethlen h.]; 1798: ezen miveletlen Szöllő ... a mellette lévő kis erdőtskével ... legyen Sárái [Dés; DLt 12/1806]; 1803: a Magyaro gyakran erdőtskéék vagynak [Bere MT; Bet. 5 Sig. Vajda (70) lib. vall.]; 1831: az magam Nemesi Erdőtském meg vizsgálására menvén ki egyszer csak hallok valami őkrőket hajtani [Hosszúfalu Szt; TKhf Drágos Dumitru (72) ns vall.].

Szk: *bokros* ~ 1718: Az nyar szegb(en) egj kis bokros Cseres erdőczke [Sárd MT; EHA] * *ciheres* ~ 1747: (Egy) Cziheres keskenj erdőtske elé njúlvún a ... második Csupotskára [Nagyida K; Told. 9] * *cserés* ~ 1718: Az nyar szegb(en) egj kis bokros Cseres erdőczke [Sárd MT; EHA]; 1765: igen szép Szalas Cserés Erdőtske volt [Náznánfa MT; Berz. 13. V. 12] * *függő* ~. ' ? 1764: A két kerek erdő ... a kis széna fűn lévő tos bűk nevű függő erdőtskéekkel adatott ... részekre [M.köblös SzD; RLt] * *maktermő* ~ 1744: a Gyertyánosba mak termő tilalmos erdőtske [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * *puszta* ~ 1766: a Brányistván tul ... indivise maradott puszta Erdőtskét [Doboka; DHn 13] * *szabados* ~ 1731/XVIII. sz.: egy darabocska egres (!) fagból (!) allo Szabados erdőcske [M.nemegye BN; Berz. 7. 68. 1] * *szálas* ~ 1750: A Reformata Eklesia Szálas Erdőtskéjének Bos felől való Széllyin lévő Erdőtske [Koronka MT; Told.].

erdőnyilacska nyilvános erdőpázmácska/pasztácska XIX. sz. eleje: Nyirágos Erdő nyilatska [Pk. 7]; 1821: Köszönöm barátságos fáradozását mellyet tett a Kakasdi erdő nyilatskák fainak el adásában [Ne; DLev. 3. XXVIII A]; 1827: Négy Erdőbéli Nyilait, úgy mint Felső Nagy Bűkket, Also Bűkket, Tormást, és Kerek Bűk Kapuját ... Erdő Nyilatskáknak Fáit meg vásárolta legyen [Bede MT; EHA].

erdőreszecske 1863: A Faludi nevű Erdőben fekvő, erdő reszetském [Csekélaka AF; EHA].

erecske 1. csermelyecske 1640: A szena rett hazul felül egy ereczkere jeő labbal [Ne; DobLev. I. 10]; 1685: Az Markos Molna Meget egj darabotska föld az Eretske mellett, vicinussa az Eretske [Kilyén Hsz; LLt]; 1728: Szena fű ... egj erecske tartja az hatarat [Sszgy; SVJk]; 1754: az Arokba szakadnak az Sáros Fakadékos eretskéek olyan helyt pedig belől az árok partyán pástos-forrott helyekenn jár az ember [Szárhagy Cs; LLt Fasc. 152].

2. véreecske 1759: az Gyermeknek az Bal kezecskeje keze fején alol tsudálatos mozgásban van, minden inai erecskéiben olyan rángotás formalag mozog ugyan tsak az kezecskeit az Gyermek nem fájlolta, kivált az húvelykecskeivel, s mutató ujjával az Gyermek kolcsokatis meg fogott, s tartottis [M.csesztve AF; Ks Mike Antal lev.].

ereszecske 1. kis ereszalja 1773: ezen Házból bal kézre nyilik más Ajto egy Sövénnel bé kerített ereszetskére [Szászpéntek K; Mk].

2. kis esőfogó fedél/tető 1699: egy kis hat kötesekre csinált kő falba meg gerendázot csere fa deszkaval meg deszkazot ereszcské alát mennék bé ... ajton az gabonas hazba [Szentdemeter U; LLt Inv. 22].

3. fedélszínecske, rég árnyékocska 1754: egy sütő kementze a falu közönséges helljen egy kis Ereszetske alatt [Hszj]; 1774: egy Sendelly fedél alatt lévő ereszetske [T; Consr.].

4. tornácocska 1737: a Nobilitaris Curia ... Frontispiciuma előtt ... tornacz vagjon. Ezen Tornáczból ... nyilik egy fenyő deszkából való tziiffra vas sorkokon forgo bélett, de zár nélkül levő ajto egy

Kis ereszettskére [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 5].

5. *kics* szakállszárazszo 1632: Komanai Uduarház ... Az Ucza feleől nilik be az Uduarra egy eőregh dezkas kapu, az fele Sindeliezett. Mellette zagion egy kis felszer parazt Aytő Az kis aiton kiuwł egy Sindeliezett ereszezcke [Komána F; UC 14/38. 118]; 1772: Vagyon ezen bé járo kapu mellett egy sendelly fedél alatt lévő Ereszetske, melly alatt egy Cserefa ülő Pad találtatik [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscr.]; 1821: a Kapu előtt kivúlról mind két felől vagon két kisded ereszetske avatag sendely fedél alatt ezen ereszeknek alyai és mindenek oldalai bé vagnak deszkázva mind a kettőben végig vagon egy szakáll szárazszo karos deszka pad [Koronka MT; Told.].

ergécske 1. ? kb. holt meder 1762: mikor én ide szármoztam akkor a szamos egészen innét Magosmart felől fojt ... s tul Közepfalva felől a hol most az Exp(onens) urfi malma vagon semmi árka vagy nyoma nem volt egyéb egy kis viz nélkül valo Ergétskénél ... lévén ottan az előttis valamely kitsin száraz viz nélkülűt valo Ergétske s abból kapott osztég a viz oda [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 5].

2. ? 1592/1593: en azt az zigetett soha tilalmasban nem tudom ... innét egy kis ergeczke volt rajtha [Désakna; Ks. – A dési és a szentbenedeki határ vitás részére von. vall.].

erkécske? kis erkély 1742: Ezen Házból ... az Udvar fele egj kis Stukaturás és padimentomos Erkétske^a protentálodik [Gyeke K; Ks 4. VII. 1. – ^aTollvétség is lehet Erkélytske h.].

erkélyecske bódé 1666: Az Vár előtt vagjon egj Sancz az Arkon kívül ... egi Strasallo deszkabol czinalt erkelyecske [Gyalu K; GyU 162].

erkélyke csukott/zárt kis erkély 1692/1737: Szen Peteren az Imátkozó Erkelykéb(en) ... látom az Asztalotskáján sok külöm külöm arany műveket [Szilágycseh; EMLt].

erősségecske 1. kis erődítmény 1653: Ilyen nagy vigyázással kellett a sok félelmes nép között oltalmaznunk magunkat a kicsiny parányi erősségecskében^a [ETA I, 77 NSz.

– ^aMv nagytemploma körüli erődítményben, a Kastélyban]; 1677: Az Oláh Országi határok felől valo szély helyekben építetet Erősségecskére a' Székelység ugy provideallyon, hogy ne ruinaltassanak sőt inkább job móddal conservaltassanak [AC 156].

2. 1661: Az odabocsátott német kapitánnal egyértelemből, ha tetszenék neki is, az istáló körül kellene valami jó erősségecskét csinálni, árokkal is bekeríteni, úgy hogy az várból is lehetne defenzioja [SzO VI, 235 a feje. Fog. főtisztjeihez].

esővíz-árkocska esőmosa/vájta árkocska 1746: ezen esső Viz Arkocsán fejül [Kissajó BN; Ks 7. XX. 19].

északocska *kics* északi fekvésű föld 1746: Azon életsken tul lévő eszakotskát fel méretvén ... hosszúsága ... huszonhárom kötel [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6].

ételecske 1791: 4szer ételetskeje légyen^a gyénge savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetzke [Dés; DLt. – ^aTi. a beteg gyermeknek]; 1840: házamnál a sints aki keves eteletskeinket meg készítvén gedelgesse öreg voltam tisztálással és egyéb házi szükséges dolgokkal [Dés; DLt 948];

étkecske ételecske 1751: a' Tisztartok ... mig eő Excell(enti)aio Erdeyben volt ... a konyhárol fogtak egj ket Tal étketsket [Gagy Z; Ks 83 Péterffy Sándor lev.]; 1759: az nap kezdett gyengén észre venni az Gyermekek nyelvcskéin szájánis hasanlo mozgást, ugyan tsak ezek mellett az gyenge étkecskéit meg ette, mulatott, jádzott [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

extraktusocska *kics* kb. (rövid) elszámolás 1672: Ebesfalvi Kastélyban eddig bé iöt Majorság, dezma, és egyéb gyülevész borokrol valo rövid Extraktusocska [Utl]; 1672: Almakereki Majorság, dezma, Kilenched es egyéb gyülevész borokrol valo Extractusocska [Utl].

ezüstboglárka 1744: ezüst Csatt 12. kis ezüst boglárkák rajtok [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

- ezüstboglárocska** 1734: Szór Selyemmel kötött főkötő ezüst fonállal boglarotskaval rakat [Born. XXXVIII. 3 Kornis Krisztina lev.].
- ezüstcsatocska** 1768: Ezüst tsattotska 1 [Mézósztyörgy K; Ks 23. XXIIb]; 1818: Négy Sor nyakba való Gránát, a' végibe égy 4 szegeletű ezüst meg aranyozott Csattocska, megér 25 Rf [Kv; Pk 5].
- ezüstcsészécske** 1740: Egi Liktárium alá való hollyagos virágu ezüst Csészétske [Ne; Told. 19].
- ezüstgombocska** 1. 1591: Kún Palné Cathalin vallia ... Lattam Susannanal apro ewzwt gomboczkakat [Kv; Tjk V/1. 181]; 1662: Egy Failandis Veres szokniat, az mellien apro Ezüst gombocsikak [Kv; RDL I. 146]; 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett, Ez is uolt megh premezue egi rend feier ezüst galonnal. Tizen Niolcz feier ezüst gombocskak raita [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]; 1720: Vagyon Egy Csomoban fúzve egy pár Palastra valo kapocz es ket ezüst gombocska, 4 ezüst karikácska, valami kapocsokkák Nro 8 ket kis boglárocska [Kv; Pk 6].
2. ezüstgömböcske 1682/1687: Attam Egi Ezüst aranas egi bokor kesnek ualo hiuellett, kinek az uegin egi kis ezüst gombocska volt [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]; 1714: Atzéljos Pantzér, melljn(e)k nyakra valója meg aranjozott ezüst gombotskák- kal ékesített s hasonló kesztyökkel [Nsz/ Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 51–2]; 1788: Fekete Selyem sinor öv ezüst gombotskák- kal gombozva [Mv; Tsb 47].
- ezüst-gyöntatópoharacska** ezüst úrasztali/vacsorai pohárka 1728: Vagjon egi ezüst gyontato poharoczka [Sepsiszkiráj Hsz; SVJk].
- ezüstgyűrűcske** 1629: uette(m) vala egjszer ket ezüst gyűrűczkét teőle [Mv; MvLt 290. 181a].
- ezüsthordócska** 1692: Egy ezüst hordocska aranyas abroncsokkal belől aranyas [Bilak BN; JHbK 2. 36].
- ezüstkalánka** 1733: Edgj ezüst kalánka [Marossztkiráj AF; Told. 18]; 1752: Egy Ezüst Nadmeztartó Iskatuja hat ezüst kalánka- javal [Marossztkiráj AF; Told. 19].
- ezüstkalánocska** ezüst kiskanál 1693: Jankonak egy ... ezust Kalanocska [Ne; DobLev. I/38. 9]; 1744: Gömböljég nyelvű régi ezüst kalánotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].
- ezüstkannácska** 1598: hattam az Gazda Azzonnak, egi eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czimere(m) rajta vagion egi rottiaz (!) ewzwt Kannaczykat, es egi eozue Jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.].
- ezüstkarakácska** 1615: Egy kezkenőre ualo Geongiös gomb, ezüst karikaczkak raita [Kv; RDL I. 96b]; 1720: ket ezüst gombocska, 4 ezüst karikácska, valami kapocsokkák Nro 8. [Kv; Pk 6]; 1764: Egy Kis ezüst Karikátska [Pókafva AF; Kath.].
- ezüstkehelyecske** 1728: Vagjon egi ezüst kehelyecske (!) arannyas kareju [Szacsva Hsz; SVJk].
- ezüstkötésecske** ezüst csipkésce 1761: öt darab szedett pántlika, melynek szélén arany és ezüst botokon vert kótésetske vagyon [Koronka MT; Told. 8].
- ezüstkulcsocska** 1772: 1 Iro Lada ... zárjához valo ezüst koltoskájával együtt [Egeres K; Ks].
- ezüstládácska** ezüstládikó 1604: Egy kis ewzwt ladachka negy szegw, ormozatos fedelw, partozasa aranas labas, vagion benne m. 2 p. 39 [Kv; RDL I. 77]; 1629: egy ezüst ladaczkaban vagyon szaz aranya [Kv; Tjk 5].
- ezüstláncocska** 1820: Egy ezüst lántzotska ... a' Léánka nyakába [Mv; MvLev.].
- ezüstmarhácska** ezüstholmicska/neműcske 1598: Az mi keuez ewzwt marhaczkam volt, azokbol hattam az Gazda Azzonnak, egi eoregh Serleget, kin az en magam neuem es Czimere(m) rajta vagion egi rottiaz (!) ewzwt Kannaczykat, es egi eozue Jaro Aranyas kupoczykat, kit megh regen Vy Eztendeoben attam volt nekie [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pál végr.]; 1637/1821: (Ha) Feleségeknak, Gyermekeknek pártá-övöket, köszöntyüjüket, s egyéb ezüst marhátskájokat ösze kell olvasztaniok is, még is praestállják a még lehet Nagyságodnak valo Igéreteket, hogy töllünk megszabadúljanak [Torockó; TLev. 8/1];

- 1658: Az My keves Ezust Marhaczka vagion Tudgyak az gyermekim hol vago(n). Azokbol hagyok az feleségemnek egy Ezust poharat egy giras pohart [Mv; Nagy Szabó Ferenc végr.]; 1679: kevés ezüst marhácskám vago(n) [Marossztkirály AF; Told. 18]; 1683: Edgy aranyamis marat volt ezust marhaczka két arany gyuru [Kv; Sár.]; 1684: Arany ezüst marhácskám a mi vagyon, meg czédulázom, kiki a szerrint talállya [Dés; Pat.].
- ezüst-mosdókorsócska** 1732: Egy ezüst kis mosdo korsocsa [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 11].
- ezüstoszlopocska** 1714: Mas Asztali óra külömbféle meg aranzott réz figurákkal, és 4. ezüst oszlopotskával ékesített mind(en) felöl órákot mutatván ... a' tetején ezüst Cupido [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.].
- ezüstöcske** 1. ezüsttárgyacska 1595: küldtem Dyák Mihálytól 3 ezüst karikát, két darab lapos ezüstöcskét ... 1 aranyat, 2 tallért [SzO V, 159 Fejes Mihály alsócernátoni ember lev. feleségéhez a havaselvi hadakozásból].
2. ezüsthalmicska/neműcske 1776: Kevés Ezüsttőskéjeketis bé vinni tartozzanak [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].
- ezüstpalackocska** 1802: A' körül metéllő Instrumentum hozzá tartozó ezüst palatksotkákkal [DLt nyomt. zsidó vagyon-tárgy-jegyzék].
- ezüst-pártaövecske** *kics* ezüst-övfajta 1633: vagion Juditnak egy kis szakat Ezwst parta Eoveczke f. 7. d. 40 [Kv; RDL I. 103].
- ezüstpohárcska** 1598: Gerendj Istuannak hattam egy Ejteles ewzst poharoczkát [Gerend TA; Törzs. Gerendj Pal végr.]; 1746: Léven az Ekl(ézi)anak egy három lotos és két köntinges ezüst pohárotskája, in superabundanti, ezt el adta Megye bira (!) Nagy Fernecz Ur(am) Brassai ötves(ne) k per flr. 3,50 [Kökös Hsz; SVJk]; 1771: az idvezült Teleki Ádám Ur ... az irt M. Nagy Aszszony(na)k adott volt által négy ezüst fertalyos pohárotskát [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy.]; 1803: egy Ezüst Pohárotska circiter egy fertáljos, Arany Virágos [Bethlensztniklós KK; UnV]k 33];
- 1824: Fejérnép vetkezőhöz tartozó Kigyo lábokon álló két ezüst poharatska B. B. R. betűkkel jegyezve [Fugad AF; IB].
- Szk: *capás* ~ 1755: Egy Kűsded gyermek itarra valo ezüst Czapás poharocskát [Petek U; TGsz 51].
- ezüst-srófocska** ezüstcsavarocska 1732: 3 kis ezüst srofocsa [Kv; Kornis Zsigmond lelt. 21].
- ezüstszegecske** ezüst-díszszegecske 1714: Ezüst szegetskékkel ékesített külső Tüker fl. Hung. 2 [RekLt II. Apafi Mihály hagy. 12].
- ezüsttálacska** 1637/1639: Egy Ezüst Talatska mereo aranjos, m. 1. p. – f. 16d. – [Kv; RDL I. 111]; 1817: Három Dultsátzának való Tekenősbéka formájú ezüst Tálatska [DLt 105. gub. nyomt., ugyanez BesztLt 354 al. is].
- ezüsttányérocaska** 1816: Egy ezüst Tányérotska [Nyárádsztlászló MT; UnV]k 66].
- ezüsttokocska** 1732: Egy Szagló két felé nyíló kis ezüst tokocsa [Kv; Ks. Kornis Zsigmond lelt. 21].
- ezüsttollacska** ? 1673: Egy kis ezüst tollatska [Marossztkirály AF; IB. I. Bethlen Domokos hagy. I. Bethlen István lelt.].
- ezüstvillácska** 1629: Egy Ezwst villaczika [Kv; RDL I. 132].
- ezüstvirágocska** ezüstvirágdiszezske 1736: Meltosagos Groffi Vri Aszszony Bethlen Kata Aszszony Nehai Teleki Ioseph Groff Vr házas társa buzgo indulatbol I(ste)n dicsősegere conferalt egy ezüstbe foglaltatott arany füstel üttetett flajt viragokkal ékesítettett es gyöngyökkel is czífrázott Kristály pohárt, melynek fedele tiszta ezüsből álló arany füstös ezüst viragocskákkal tornyozott [Lisznó Hsz; SVJk].
- fabotikó** botocska 1792: Abran Marton ... tsuszo mászo nyomorék ember volt ... az alfelin tsusztatván két kis fa botikokot fogott a kezibe meljekkel maga erotlenségít segithesse [Kőrispatak U; Pf].
- fácska** 1. fiatal fa 1756: lattuk fát vágni ... sótt enis Pap Gáspár egykor vágta valami fátskákat az Vr Malmában vivén őrleni [Bácsi H; KB Casp. Pap (60) ns vall.].

2. fadarabocskas 1585: Halasz Gergelne Orsolia vallia, Latam Hozzw lukachot es kichini feyer fachka vala kezebe [Kv; Tjk IV/1. 421]; 1597: tekintek be az szükseg helyre, tehát egy gyermek szabasu fekszik ot, egy faczkával fel vona(m), tehát holt gyermek [Kv; Tjk V/1. 133]; 1650: Beczki vramis ugy úté egy vekony faczkával hozza de hogy az a' ütes halálos képpen leött volna, nem volt [Becski]; 1742: Fájok pedig sokszor nem volt erőss Télnék idején, magam sokszor hántam a' ház héjárul, hogy holmi dorab ... facskákbul tüzet tsinálhatanak magoknak [Kv; Aggm. C. 12]; 1797: Szávu Markut az al peres rab egy fátskával meg hajtottá [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]; 1800: égy kis fátskát fel kapott [Dés; DLT]; 1838/1845: Cigle, cigléldi, azon játéknem, két végén hegyezett fácskával³, mit másutt cigére, pi, pige névvel hívnak [K; MNyTK 107. 15. – "Tollban maradt: játsszák].
3. lécecske 1676: Ezen Udvarház kapuja ... mellett jobb kéz felől nyílik bé ajtaja ... az szemöldökfáján felyül hat darab szegeletes fácskákbul csináltatott rostélyka [Galac BN; ETF 108. 8].
4. 1700: facskat mitt be szállitvan vele pinzt kap(na)k [Dob.; OL Gub. Köz. ösz. szefrások Doboka Sup.].
- faedényecske** 1742: egy fa edényetskéb(en), hat darab fülbe valo gombok és egy ezüst gyűrű [Kisborszó SzD; TL. Kifor fam. lelt. 42].
- fafarkacska** ? 1831: Al Csernatoni Provid Thodor vagy Vantsa György 24 esztendő ... vall ... tsak ugyan két fa farkatskát kötéllal kötve hoztunk [A.csernátón Hsz; HSzjP].
- fagrádicsocskas** falépcsőcske 1630: Gabonas haz ... karfas nagyon kiczid fa gradiczoczka [Siménfva U; JHb Inv.]; 1743: egj keskeny karfás fa gradisocskán juthatni egj folyosocskában [Boroskrakkó AF; BfN Dobozolt anyag VI].
- faházacska** 1694: va(gyo)n egy faragot Tölgy fabol csinált eoszve eresztet es bardolt Golyobis Tarto fa Hazacska [Kővár; JHb Inv.]; 1695: Találtuk az nagj hámort, az nagj hámor végiben két kő bótót és egy kiss fa házacska, azon felett két kiss házacska és egj kamarát, padok, asztalok lévén mindenik házakban [CsVh 116]; 1703: Az hámor ház végében találtunk ... egy kised kementzétlen fa házacska fa sorakas es fa kelencses ajtajával együtt [CsVh 118]; 1754: edgy közönseges Fa Hazacska [Dés; Hr 5/27]; 1783: egymás mellett lévő két Livágya vagy Füves kert, melyekben vannak feles szilva fák, és égy fa Házotska melyben Zsellér lakik [Kéménd H; JHb XXXI/28]; 1784: a' Csűr Birő... égy kis Szalmával fedett fa házatskája [Búrjánosóbuda (később: Bodonkút) K; JHbK LX/18. 11].
- fahidacska** 1594: monostor vczay kú Hidon tull Egj fa Hidattckatt [Kv; Szám. 5/XXIV. 20]; 1838: A So Ut felől a Mészárszékhez menve vagyon egy fa hidatska [Km; KmULEv. 2].
- fa-iskatulyácska** fadobozka 1717: Egy körökös (!) Kapszátskáb(an) foglaltatnak ... 3. Fekete Futraljkáb(an), két Perspectivam ... 4. Egj kis fa Iskatulatska [Nsz/Fog.; REKlt II. Apafi Mihály hagy.].
- fakápolnácska** fatemplomocskas 1842: A magyarok telepedésekor Isten segitsen 1774-ben, Hadikfalván 1784-ben, Andrásfalván 1785-ben épült fakápolnácskák, mind elromlottak, most árendált házokban tartatik az istentisztelet, Fogadj Istenben még állnak a kápolnácskák [Wlt Egyház és iskola csomó. Bíró Mózes andrásfalvi ref. lelkesz jel. Kelemen Benjáminhoz, br. Wesselényi Miklós jószágigazgatójához].
- fakosárka** vesszőkosaracska 1724: Két kis fa kosárka [Koronka MT; Told. 29/12].
- fakultásocskas** *tsz* vkinek anyagi javacska 1765: Kornis Gábor Uram ... valami atyafiságot praetendalván ahoz az aszszonyhoz azon atyafiság Jussán el vette magához szegénynek facultásotskait ... engemet küldött volt azon szegény aszszony Kornis Uramhoz ... admonitora, hogy az el vett Javait s pénziből pedig bár tsak 100 forintott adgyon ki [Alvinc AF; Eszt-Mk Vall. 153].
- faládikó** faládácska 1805: Egy Györtya tarto Ladiko Teli Buzával ... találtunk Egy Fa Ladikot Aszszu Almával [Szamosfva K; BLt 9].

falatka falásnyi, darabocsk 1838/1845: Tokán ... akármínemű, apró falatkákban rántott s borsal (: borsos tokán :) ... vegyített hús [MNYTK 107].

falucska 1579: V neky vagio(n) chak keozel eordeongeosheoz eg faluckaia Bozed [Néma MT; Told. 31/1]; 1618: Ngos Boczkó Miklos vrünk(na)k az mjmemő faluckaia itt ben Erdeljben most vagjon ... hatta es engette vsq(ue) bene placitum (!) [Kv; Törzs.]; 1630: Nagodnak müis Agnes nevű kis Hugocskánkal edgyütt, mint Keglmcs Urunk(na)k^a könyörgünk ... méltotassék azon Negy Falucskainkrol Nova Donatit Conferalni [JHbK LVII. 31. – ^aTi. a fej-nek]; 1630: tób Jozagot ne(m) vetett szalogb(an) az tot faluczkanal [Gálfva MT; Told. Huszár lev. 17a]; 1632: Ez kis faluczka^abol^a az el mult két esztendeő alatt, az mint hitek szerent mongiak az gabonának szwk uolta miat heten futottanak el, kik mostis oda vadnak [CU 14/38. 143. – ^a„Lupsa integra possessio” mindössze hat jobbágy-családfővel szerepel az összeírásban]; 1659: kénálá ... égy Lonkafalua^a ne’ueő ... faluczkaúal ... hogy zalagosul venne kezehez egy ideigh, bizonyos sum(m)a penzigh, meddigh az Ur redimalhatna [Dés; Ks G. 32. – ^aSzD]; 1661: Erdélyi György ... egi Szent Jakab nevű Falucskát birna [Gyf; Told. 1 a fej.]; 1663: oly falucskáimra vetettenek az passák számára minden hétre tizenöt-öt szán szénát s öt szán fát az mely falucskámból egyikből-egyikből két ekénél vagy szánnál több ki nem jöhet [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balási Erzsébet Bornemissza Anna fejedelemasszonyhoz]; 1663: hitván falucskáim emberim nélkül, pusztán maradnak [Szentdemeter U; SzO VI, 282 özv. Gyulaffi Lászlóné Balási Erzsébet Bornemissza Anna fejedelemasszonyhoz]; 1669: conferalt volt Barsai Akos Fejedlem Küvár videken egi kis Bozonta nevű Falucskát, mely csak ednehány hitvan Emberekből ál [Ks 101 Kornis Gáspár a fej-hez]; 1670: Barátfalva Olah Falucskám [ETA V/2. 3]; 1694: Bodos^a. Ez szabad rendből álló kis falucska [SzO IV, 331. – ^aHsz]; 1708: Póka^a nevű Falúcskáb(an) [SLt AU. 23. – ^aMT]; 1712: Gyergyóban leuen egy

Uaslabu neuw Falutskaja [Görgénysztimre MT; LLt Fasc. 160 fej. okl.]; 1723: Majos^a nevű egész Falucskam [Koronka MT; Told. Fasc. 29. – ^aMezőmajos MT]; 1737: Bánffi Ferencné asszonyom Décse^a nevű falucskájokban építeni kezdett ... kőtemplomocsk [ETF 107. 30. – ^aM.décse SzD]; 1741: azak a kis Falucskák azan Dominiumbeli több Falukhoz lévén applicaltatva a proportio(n)e supportáltak mindeneket [Kéménd H; Ks 99 Zejk István lev.]; 1779: még régi Eleink által el idegenített, és sok esztendoktól fogva Per alatt, s idegen kéznél sinlődő Sútmege, Magyaros-ági, és Kék-búkki Praediumbéli Anyai Rész két Falutskáinkat és Fél Praediumunkat ... Czegei Groff Vass Samuel Urnak által adjjuk [Kv; JHb XIV/46]; 1792: Tormás^a nevű Falutskának az Fiscusra kelletik devodáladni [Kv; TSb 10. – ^aH]; 1841: 6a May Kereszteltem egy a’ Kolosvári hataron a buza között általam talált gyermeket, Kardosfalván, az a falutská lévén közelebb [Méra K; RAK 26].

Szk: *puszta* ~ 1663: több egy heténél éjjelnappal rakva törökkel itt való puszta falucskám [Szentdemeter U; SzO VI. 282].

fa-oratóriumocsk fa-imaház 1754: A puszta templom mellett egy kis faoratóriumocsk és egi fábol valo haranglábon égy harang is vagyon [Dengeleg SzD; ETF 107. 28].

faragottkő-lábacska 1736: tüzelő kementze alatt lévő faragott kő lábotskákon álló ugyan faragott Tűzhelly kövek vadnak [CU].

farkacska 1. farkinca 1838–1845: farkinca: kicsid farkacskája az állatkáknak. Székely kicsinyített szó [MNYTK 107].

2. farokszerű nyúlványocsk/részecske 1745: az erdő közi bé nyuló farkacskának a közepin [Nagyida K; Told. 9]; XVIII. sz. e. f.: az ő Ngá erdejéből rug azon patakba két farkotska azon hegjből [Petlend TA; AbN].

3. *becsm.* 1567: vxor Valentini dorotheam Dorkochka farkochka apellaset [Kv; TJK III/1. 9].

farkaskölyköcske farkasfióka 1763: adott néki ... egy eleven farkas kölykötskét [Mv; Told. 33/26].

farukerdőcske ? erdőnyúlványocska 1747: a ... Toldalagi Mihályné Aszszonj Lo Tilalmas-sán felljűl és az Ilje Pojánján alól ki nyúló farok erdőtske [Nagyida K; EHA].

farudacska ? 1789: Haj por Tok(na)k valo 4. fa rudatskák Rf. – xr 4 [Mv; ConscrAp. 39].

fasajtőcska faprésecske/sajtolőcska 1835: A' Sütő Házban ... Egy sütő Lapát – egy szaksztal Asztal ... Egy czudar fa sajtoltska [Zsuk K; SLt Vegyes perir.].

fátácska (román) leányka 1715: hallottam ... it egy faluban két olha (!) fataczkat [Bethlen SzD; BK].

fatálacska 1627: Egy fa tailaczika Eöt talnieral [Kv; RDL I. 132].

fatekenőcske fateknőcske 1681: Kulcsár Haza ... Vagyo(n) ezen házban ... Kicsiny fa Tekenőczke No 1 [Vh; VhU 527]; 1699: Ezen pinczében ... Csepegés ala valo fa tekenőcské nro 3 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

fatemplomocska 1737: Fenn létemben adtam volt méltóságos erdélyi cancellárius uramnak egy felséges urunknak szoló alázatos memorialist itt nemes Belső Szolnok vármegyében feleségem és Bánffi Ferenczné asszonyom Décsé nevű falucskájokban építeni kezdett, de a méltóságos főispán úr által megtiltatott kő-templomocska felszabadítása iránt, kit is ennekelőtte a szentek alamizsnájából kezdven építeni egy kő-templomocskát, minthogy a secularis fennálló fa-templomocskájok szintén nyakokba szakadoztak volt* [ETF 107. 30. – *Gr. Bethlen József br. Szilágyi Sámuelhez írt lev-ben az építés folytatására engedélyt kér]; 1750: Vagyon ennek a kicsiny eklézsiának a Verőfényben, a falu közepe táján egy kisdad fatemplomocskája és annak napnyugat felől való oldala mellett egy kis tornyocska [Unoka MT; ETF 24].

fatokocska 1791: atzél Petsét nyomó Fa tokotskájával [DLt hiv. nyomt.].

fatornyocska 1. fa-huszártornyocska/(fa) fedéltornyocska 1745: A' Palotákra mennek bé faragott kő gráditsos, és faragott kő padimentomos Folyóson ... mindenik felől ... sendély fedél alatt, mely Sendelyezésnek-is a' közepe táján vagyon egy kis

sendelyes fa-tornyotskája [Marossztkirály MT; Told.].

2. (fa) harangláb 1750: Vagyon ... a falunak dél felől való oldalába a Görgény partján egy tisztességes fatemplom és mellette napnyugat felől egy kis fatornyocska és abban két harangocska [Radnótfája MT; ETF 107. 23]; 1750: Vagyon a falu közepében egy kőtemplom, egy tisztességes fatornyocska, abban egy harang [Sáromberke MT; ETF 107. 23].

favályúcska Szk: *sőtörő* ~ 1688: Egy so törő fa valyucska [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 3].

fazekacska 1. 1696: Volt ennekem ... egy egy keves penzem fazekacska [Dés; Jk]; 1700: Zöld mazu fazekacska [Szászkerked K; LLt]; 1738: egy kús Tálatska ... egy Fazé-kotska [M.bikal K; MLev.]; 1760: a' Tehén Pásztorné ... hoz vala egj Fazekacska Tejet az szokmánya alat dugva [Kóród KK; Ks 17. XXXI]; 1772: és jol esik neki, ha adok vagy egy fazakacsát, vagy egy takarodot [HSzj takaró al.].

Sz. 1774: Keszeg Pált jol üsmertük s tudgyuk hogy minden vagyonyait anyiban el vesztegette sőt adosságokkalis magát annyira meg terhelte s végtére ... a kreditorok ... kevés házi portékátskájára reájöttek ... az Fiaira Keszeg Györgyre csak egy Fazekatska sem jutot [Gálfva KK; Ks 66. 45. 17c].

2. Jelzői haszn-ban: vhány fazekacsányi/fazekacsára való 1760: Az Apám is ada kezembén egy fazakatska Mézet [Bethlen SzD; BK. Kodo Kosztán (22) jb vall.].

fedelecske tetőcske 1742: (Egy épület) külön Fedéletske alatt vagjon [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1768: rez kászro fedelecske egy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116].

fedőcske 1733: Uj Fedőtske 5 mazos tserép tálatska 5 [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1798: 3 cserep kitsiny fedőtske egy Patikabeli Fejér csuporka orvossággal [Vingárd AF; KCsl 5].

fegyverecske 1782: Egy kis Spanyol fegyveretske [Mv; Nkf].

fejecske Szk: *keze ~je* 1759: (A gyermeknek) tsak az kezefejejskéib(en) láttottak az inak, és ezek nem annyira reszketés, mind

- rángatolog mozgani [M.csesztve AF; Ks. Mikes Antal lev.].
- fejérecske** I. 1812: Misztrai Álexa ... fejérecske, kerek ábrázatú [DLt 506 nyomt kl]; 1836: Muresan Péter ... fejérecske 's kerek ábrázatu [DLt 510 nyomt. kl].
- II. fn-i haszn-ban 1722: Barna Szörű Ló 3 esztendő, az Lapoczkáján hátul Egy küs fejérecskéje vagyon [Kv; Tjk XV/3. 85].
- fejszécske** 1812: Egy Fejszécske ... egy jobbatska fejsze [M.gyerőmonostor K; KCsL 11].
- felesebbecsken** többecsken 1725: úgy történhetik, hogy ha az alatt felesebbecsken jüne penz kezem közi, egészen is meg maradhatna [Darlac KK; Ap. 2 gr. Haller János Apor Péterhez].
- felesecsken** sokacsán, számosacsán 1739: az miénk ... eruptiot csinálván hat ágyujokot elnyerték, s felesecskenis vestek az elenségek közül [Nalác H; Ks 98a. – "Ti. a töröknek Kornis Antal lev.]; 1744: mikor az Adózó Rend egyben gyűlt Köpeczre azon Adozo Rend Gyűlésekben vetettek Pénzt fel felesetskén [Középajta Hsz; INyR Vall. 9]; 1749: Gabona felesecsken vólna [Gagy U; Ks Péterfi Sándor lev.]; 1779: Itt a' Czitrom fákot igen meddön találtam, valami Narantsok vad(na)k felesetskin erő felben [Kercisora F; TL. Málnási László ref. főkonz. pap gr. Teleki Józsefhez].
- feleske** felesecske 1754: Idvezult edes Anjától feleske Edjetmásokkal Vitéz Ersébethnek adatott Ládák [Gernyeszeg MT; TGsz 33].
- felházacska** felső szobácska 1656: Kapu felet ualo fa oszlopokon allo fel hazacska [Doboka; Mk Inv. 5].
- feljebbcske** 1. fennebbcske, fentebbcske XVII. sz. köz.: (A földnek) vicin(usa) ... kívül a Gáton felyül mindjárt az Uraság Diszno Dinnyének fogott földje felyebcske a' kerülőjében ... a réája rugo Földek vége [Mezőbánd MT; Wass]; 1732/1793: a' Szász ut mellett egy hold ... felyebcske egy fél ál [Albis Hsz; BartosLev.]; 1754: Koszta Mihally is feljebbcske rajtak irtoni kezdett vólt [Erdőalja KK; Ks 39/XI. 11]; 1754: az Utrumb(an) Specificalt Sz. földet Vládék ... fogtak vólt fel tövisből es gyeptől Koszta Mihally is rajtak feljebbcske belé
- szurta vólt magát [Erdőalja KK; Ks 39/XI. 11]; 1796: Ismét ottan felyebbcske roszt föld [Balázsháza SzD; Wass]; 1824: Ugyan ott fejjebbcske a Petzér réten [Szászníyres SzD; Ks 79 Consr. 98]; 1841: a kö rakástol fejjebbcske ésmet le rogyot a tsiko és az edgyik hid alol valo posvány végébe beleesett az iszapba [Dés; DLt 1541. 8a].
2. kissé magasabban 1770: ha a Király falvi Malmat jól Le eresztik, s magos gátot nem kötnek néki az Adamositis felyebbcske vennék, mind a kettő foroghatna [Sövényfva KK; JHb LXVII. 111].
3. egy kissé előbb/fennebb 1807: azon szántás mellyről felyebbcske emlékezet tettem, az én üdömbe is Contraversia alatt vólt [KmLev. Georgius Bakos (77) mákói (K) ns vall.].
- felserdültcske** serdülő-formácska 1752: Boldur Mariska, mikoron ide jött ... ezen Josziv akkor alig lehetet kétt esztendő, a másik penig Márk felserdültcske lévén Josika Ur földes Ura maga birtokab(an) vette [Vermága H; BK ad nr. 1134 Krisán Máris (66) jb vall.].
- fenekecske** kb. boglyaaljnyi 1810: egy fenekecske széna [K; KLev.].
- fenékgátacska** kb. csapógátacska (vízterelő gátacska) 1681: Veteményes kert ... az egeri^a vizinek sokszori ki áradása ighen el vesztegette es a földét is ighen le szaggatta; ... eszt eddighis könnyű lőt volna megh orvosolni, ha ellenező fenék gátaczkát bár csak két helyen vetettek volna [Vh; VhU 372. – "Később: Cserna].
- fennebbcske** feljebbcske, fentebbcske, vmicskével feljebb 1714: Váltó szántok ... Ugyantsak ot fennebbcske [Borberek AF/Mv; RLt O. 3]; 1775: ezen Jóságokban lakó, már fennebbcskeis meg nevezett Jobbágyok [EMlt].
- fenyőajtócska** fenyőfa ajtócska 1742: mentünk fel ... törpe fenyő Ajtotskán [Pókafva AF; JHb XXV/58].
- fenyőasztalocska** fenyőfa asztalka 1737: Két Varro parkanyos keskeny fenyő asztalotskák [Csákgörbő SzD; JHbK XXVI/13. 6].

- fenyőcsebrecke** fenyőfa csebrecke 1681: Felső Pincze ... Vagyon itt ... Bor töltéshez való Fa Liu Nro 1. Kisdéd fenyő ő csebrecke Nro 1 [Vh; VhU 530].
- fenyődeszka-ajtócska** 1842: egy simpla fenyő deszka ajtócska [Oprakercisóra F; TSb 51].
- fenyődeszka-asztalocska** 1817: Vagyon ezen Házban egy 4 Szegeletű viseltes fenyő Deszka asztalatska, fenyő deszka lábán ... mozog, és ingadoz az asztal [Ördögösfüzes SzD; Örm-Múz. 3].
- fenyődeszka-ládácska** 1735 : Ezen Kamarában, Vagjon egj oh fenyő deszka ládácska [Mezőszttjakab TA ; JHb XI/9. 7].
- fenyődeszka-padocska** fenyődeszka lóácska 1750: az házba egj hoszucska Asztal lábastol: két fenyő Deszka padotska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4].
- fenyődeszka-táblácska** fenyődeszka ablaktáblácska 1756: a Kitsid Bolt Ablakainak vadnak külső részeiben két felé nyíló két két vas Sorkokon forduló fenyő Deszka Táblátskái [Branyicska H; JHb LXX/2. 24].
- fenyődeszka-tolóka** ?fenyődeszkafiók 1756: Üres fenyő Deszka Tojoka [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 23].
- fenyőfa-ajtócska** 1815: ket otska kapufél Fa, kapu nélkül a mellette lévő Fenyő fa Ajtótskával [Kosztésd H; Ks 111 Vegyes ir.].
- fenyőfa-csebrecke** 1819: egy Cserefa avaték hordoban három véka tők mag, egy vedres fenyő fa csebrecke [Baca SzD; TSb 6].
- fenyőfadeszka-ajtócska** 1793: Az Pitvara is Búkfá Deszkával meg van padolva, ezen van az hijjában járo két fenyő fa Deszka ajtótska retesszel [Szér Sz; JF 36 LevK 170].
- fenyőfa-székecke** 1797: egy láb alá való alaton fenyő fa székecke [Náznánfva MT; Berz. 4 Fasc. 22 Lit. No 22]; 1814: egy kis fenyő fa festetlen láb alá való Széketske [Forró AF; KCsl 5].
- fenyőfa-tolóka** ?fenyőfa fiók 1824: Egy kisdéd fenyő fa Tojókába talált két hitván pugilláris [Fugad AF; HG. Mara lev.].
- fenyőkádácska** fenyőfa kádácska 1675: Eőregh Kad három, és kiczin fenyő Kadaczka [Dés; Borb. II].
- fenyőládácska** fenyőfa ládikó 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Musicusok hazaban ... Fekethe fenieő lada chka vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22. 9].
- fenyő-padocska** fenyőfa padocska 1801: Egy fenyő padotska [Koronka MT; Told. 23].
- fenyőramácska** fenyőfa keretecske 1742: Fenyő Ramátskán tsinált 14. Sybillak [Pókafva AF; JHb XXV/58].
- fenyőszékecke** 1833: Láb alá való fejr fenyő Széketske egy [Katona K; Ks 73/55].
- fenyőtáblácska** fenyő nyújtódeszka, *táj* fenyőfalapító 1794: Konyhára Valo Vágo kis Fenyő Táblátska [Tasnád Sz; CU].
- feredőházacska** fürdőszobácska 1629: iutot ... Egy Boltos konyha feredeo hazaczikaual Egiwtt [Kv; RDL I. 132].
- feredőkádácska** fürdőkádácska 1658: 1 Feredő kadaczka Est f – d 40 [Kv; KJ].
- ferslagocska** 1. ládácska 1759: im küldöm tojocskaban v. ferslogocskaban a Specimeneket [Komlód K; WLt Árva Daniel Polixéna lev.]; 1768: Egy kis Freslogotska (!) [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].
2. vhány ládácskányi 1826: Egy Ferslagotska Fuszujka [Dés; DLT 8/1827].
- fertályórácska** negyedórácska 1760: Barcsai Gergelyné Naláczai Sára úriasszony ... ebéd előtt egy fertályórácskával csak azt mondá: „Jaj, be meghevülék.” S azonnal lankadozni kezdvén, míg a mellrevalóját róla lekapcsolták, meg is hala [RettE 11–2].
- fésűcske** 1729: Az árvák számára való kús fésűcskéért d 6 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].
- fiacska** 1. rendsz birt. szr-os alakban: vkinek a kifsia 1573: Anna nehay Nagy dienesne Azt vallia hogi az Nagy Lwkachne haza eleot Latta az ferenchy Istwan fiachkaiait mely Nap az Maiorok meg egtek [Kv; TJK III/3. 190]; 1584: Dorottea Kerekes Ianosne vallia Giakorta panazolkodot enneke(m) Zabo Casparné hogy eotet Keodme(n) Ianosne fattias kwrwanak zida ... egy fiachkaia vagyon ... Azis az eo vratol Kowach Ianostol való volna [Kv; TJK IV/1. 367]; 1593: marad az czywr Balintnak egy kis fiaczykaia Aruaié ky megh polkas (!) volt,

es nemis wl vala [UszT]; 1644: Vagio(n) ket vagj haro(m) Ezust Calano(m) ha holt-
ta terlenik ketteit az fiaczkaianak hadgia
[Mv; MvLt 291. 437a]; 1666/1799: ha Isten
annyi esztendőssé neveli fiatskáját hogy
az dologról vallást tudhat tenni, tehát
fiatskájávalis Confirmaltattya az alku-
vast [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 287];
1681: azon ben ualo örökseghnek ... az
Beres pataka felöll ualo belső reszeczke-
je, marada Marko Borbara fiaczkaianak
Istoknak [Homoródsztrmaron U; Borb.
II]; 1706: Szasz Gergely fiacskaia Miklos
lehet nyolcz esztendő [M.bölkény MT;
Born. G. VII/4]; 1726: egy kövel ... ártatlan
Fiatskáját főven hajtotta és vérit botsátotta
[Dés; Jk 15b]; 1730: az én Jnaskám Török,
s – az Fiatskám haza jövé(n)ek s – mon-
dák hogy Szakács Mátyás áskált azon
Jószágon [Altörja Hsz; Borb. Donát János-
né Aszsz(ony)m Ilona (46) ns vall.]; 1749:
Angiom Aszszony(na)k irtam volt egy In-
vitatort a 9um p(rae)sentis meg akarván
kereszteltetni az Fiatskánkat [Zsibó Sz;
WLT Wesselényi István Wesselényi Fe-
renchez]; 1771: Az egyik Cigán(na)k egy
Fijatskája is vagon maga mellett [Mv;
DLev. 3. XXXIII. 10]; 1783: Megholt Var-
ga Janos Fiatskaja [Inaktelke K; RAK 3];
1795: Lorinczi Joseff Uram ... a Fiatskajat
ki edgygyetlen edgy meg vérté [M.köblös
SzD; RLt Ládár Dávidné Vanna (30) vall.];
1853: Kováts András fiatskája [Bács K;
RKAK 89–90].

Szk: árva ~ 1725: néhai Déési János Arva
Fiatskáját Pap Györgytől el vevén ... eo
kgle vegye kezéhez és Scholaztatván ta-
nítottassa [Dés; Jk 376b]; 1790: Eresztevé-
nyi Elek testvér Etsémnek árva fiatskáját
... segitetvén [Eresztevény Hsz; HSzjP] *
csecsemő ~ 1708: Commendans u(ramna)k
ő Ng(na)k penig csecsemő fiatskaja meg
halva(n) ma Temettek el [Fog; KJ. Foga-
rasi János lev.]; 1758: Márk Prekupis ... el-
szókéék házós Koraba egy csecsemő Fiats-
kaja volt ... ezis ā Szilágyba ment [Szelnice
SzD; TSB IV. 7] * csecsszopo ~ 1680: Radul
Serbanne ... ez egy csecsszopo (!) fiatskaja-
val együt A. Porumbákon1 lakik [Szkorei
F; ÁLt Conscr. 67]; 1832: egy Csecs Szopo
Fiatskáját ... tartsam és neveljem [Dés; DLt

186] * *felserdüendő* ~ 1831: Abba vagjok
ennyi felszegsegemben szerentsés, hogy
egj felserdüendő Fiatskam bele kapott
mestersegeembe, ki az én mutogatásom
mellett faritskál [Dés; DLt 828] * *kicsiny* ~
1719: Baroti Mihály ur(am) ... Relictája ...
egj kicsiny Fiatskája meg halván, annak el
takarittatására ... adta volt Zalogba* [Ne;
DobLev. I/97. – *Ti. két földjét]; 1750: egy
régí füstös házban valami Karasznoi Mes-
ter György nevű Tisztartóját tartotta ...
holála után maradt két kicsin Fiatskait
... az Attyafiai ki vitték Karasznára* [Bor-
sa K; Mk IV. XXIV. 262. – *Kraszna Sz];
1752: Illianak egy kicsin Fiatskája is vala
[Mojgrád Sz; Ks 36. 4. 18] * *kis* ~ 1576/1577:
Egy kys fiaczkayays Maradot Az Azzon-
nak Thorozkay Christophol [Torda/Kv;
TA/K Thor. VI/4. Gr. Zabo de Dengelegh
ns vall.]; 1585: Teomeoswary Balintne val-
lia laktam Zentkiraly Andrasne hazanal
... Egy kis fiachkayais vala [Kv; Tjk IV/1.
429]; 1598: kyldettem vala egy kis fiacz-
kamat vizre [UszT 13/27]; 1613: Keresz-
tesi Pal Uram ... igen beteges allapottal
leue(n) azonkeppen hazanepes, seot egy
kis fiaczkaiais most holt megh [Törzs. A
fej. Fr. Balassi senior de Veczke usz-i kapi-
tányhoz]; 1660: Baczy Katha asz(ony) ugy
mint Tutrix lffiabik Baczy István kis Fiacz-
kajanak Petinek Sos Martont vallia Pro-
curatoranak Buday Mihaly ellen [Kv; Tjk
VII/3. 309]; 1665: Primipilus Petrus Zoltani
de Zoltan (60) fatet(ur) ... el jöve velünk az
Czerjek Pal Uram földiről Zoltanbol egy
küs fiacskaival Thamassal edgyüt [Zol-
tán Hsz; HSzjP]; 1705: édes kis Fiatskaja
Osvat Janko [Kv; Pk 6]; 1739: az kis Mis-
ka fiatskam, meg himlőzött veres himlő-
ben, de már jobban vagon [Ks 99 Kornis
Antal lev.]; 1763: én egy kis Fiatskamat
le küldém négy ókrós szekeremmel Vár-
hegyre [Udvarfva MT; Told. 44/15]; 1780:
Egy Bukur János nevű Feleseges gyerme-
kes ős Jobbagyom ... hon nem letemben
hirem s akaratom ellen Gagyban Miklosi
Mihaly Uramhoz szégödöt esztendeig
beresnek ... küs fiatskajaval edgyüt a kiis
szabad ember [Bözödújfal U; PF]; 1856:
halt meg Tót István fazakos Tot Istvan kis
fiatskája 10 hetűs korában [Dés; RHAK
78] * *kisded/kisdeg* ~ 1662: kis ded fiacz-

kaját fel Enyedi Janos Deak maradékját Istokot [Bsz.; Hr 6/10]; 1722: Feleség(em) I(sten)nek hála, békével meg érkezék, de kisded Fiaccskánk változob Statusvan vagyon, mint mikor el ment volt [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]; 1759: Martinnak is vaginak három kisded Fiatskái [Girbó AF; JHb Valászie Muntyán (99) zs vall.]; 1776: Dán Iuvonnak a Felesége és Kisded fiatskája mit miveltenek ezen Verekedésben? [K; Born. VI. 14 vk]; 1816: vagyon egy kisdeg fijatskája [Torda; KvAkLt Mss 363]; 1831: Vaszi meg halálozván egy küsdeg fiatskája maradt árván [Szentdemeter U; Told. 39] * *mászó* ~ 1756: egy mászó Fiatskajais volt [Sszgy; LLt] * *nevedékeny* ~ 1743: Popa Jion ... egy nevedékeny fiatskával [BfN] * *neveletlen* ~ 1644: úgykezzenek ... az kiczin neueletlen fiackamot az edes kis Mihokomot menteől beczülletesben neuelni es scholaban iartatni [Nyárádtó MT; Sár.]; 1768: Nehai Ajtai alias Kardas István Uram megh hagyatott Eözvegje Tot Maria Aszszony mind maga s mind pengig maga neveletlen Fiatskainak Györgjinek és Istvannak képekben jövenek én hozzám [F.sinfva TA; AbN] * *neveletlen, árva* / *árva, neveletlen* ~ 1651: szegjn neveletlen arva fjaczkam [Körtvélyfája MT; Bál. 1]; 1681: Zarandarmegyeben Bethlenösön^a lako szegeny emberek ... Bethlen Domo-kos vrunknak egy darab idők alatt mint ős örökös iobbagyí adot fizettenek, de Bizonyos időktol fogva nem adozvan, mostan meg irt vrnak neveletlen arva Ficskai-anak Tekt Nemzetes Iktari Betlen Istvan vrunknak Tutora Tekintetes Nemzetes Véér Kristina Aszszony eo kge ... szofogadat-lansagokert katonak által hozatvan fel azon Betleniös nevű faluból ket nőtelen legenyeket [IB. Thuroczi András közbíró Désfalván lakó vall –"Elpusztult település Arad és Hunyad m. határvidékén.].

2. Fiúgyermekre von. megszólításként birt. szr-os alakban 1771: hallottam a Száva Marján Szájából ezeket beszélni ... hogi az Utrizáns Bágyuléknak attját Bágy (!) Juont az ő édes attja hozta, vagj szők-tette ell Vintzről, ide Csákljára, ekképpen hitegetvén ötet, gjere ell édes fiatskám én velem mert én meg ruházlak, s felnevel-

nevellek (így!), s gondodat viselem [Girbó AF; JHb Nikoje Patru (70) jb vall.].

3. kisfiú 1574: hagiom w kgnek tartani az fyczykath es az leankath [Gyf; JHbK XXI/12]; 1725: Az Fijacsát első napján az Innepnek a Jesovitakhoz küldétték misére [Darlac KK; Ap. 2 gr Haller János apósához]; 1758: Aztán vigasztalt meg Isten, ismét egy fiacsát adván [RettE 68]; 1837: égy Nasztászia nevu oláh leány szolgáló és égy mintégy tizenégy esztendő Latzi nevu fiatska beszélték^a [Doboka; Bet. 1. –^aKöv. a nyil.].

fiatalocska I. fn csemetecske 1742: Sok féle virágok s fiatalotlkak [Pókafva AF; JHb XXV/58].

II. mn 1797: Hargos magu Szilva fák Nro 203 ezek közül némelyik fiatalotlcskákis találatnak de nagyobbára régi meg vénhetettek [Kőrispatak U; Pf].

fickócska serdülő fiúcska 1753: hat személyek voltak ... az hatodik pengig egy Kis Fitzkotska volt [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28].

fickó-szolgácska serdülő fiú-szolgácska 1778: Volt egy kis Budai^a Fitzko szolgácskaja [K; KLev. –^aBurjánosóbudáról, azaz Bodonkútról (K) való].

ficsőlik-földecske ?szakadék-földecske (szomszédos földből kiszakadt földdarabcska) 1766: az hol a kérdésb(en) forgó Föld vagyon nekemis vagjon három darab Földem, melyek azon Döllő Földnek a bútúire mennek a melyből az utrizált Fitsőlik Földecske ki szakadtott volt ... ezen két földből szakadtott és a több Földnek végibőlis, amellyek azon Döllő Földre mennek [Kökös Hsz; Kp I. 234 Füzi sen. (60) miles ped. vall.].

filegóriácska 1. faházacska/házikó 1723: Az udvarház szerént vagjon, Egi tisztesseges fabol épített filegoriácska Deszkával [Holtmaros MT; Told. 29/7]; 1736: Ezen Filegoriátskának tsak kitsin Szarvazatotskaja van [CU]; 1775: az alatta lévő Kő pintze Gátorja felett, egy kis Sendely fedél alatt lévő, mind fedelire mind oldal Deszkaira nézve meg rongyoltott és el pusztult filegoriátska [Buza SzD; LLt Csáki-per 107. L. 14]; 1778: Ezen pincze Torok(na)k felette vagyon egy kis filegoriácska oldalai fenyű

Deszkából bélettek [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

2. kertiházacska 1699: a palankhoz vagy ragasztva kötéses, deszkás, karfás Filagoriacska [Boroskrakkó AF; BfR VI]; 1736: Ezen Gyümölcsös közepiben van egy hulladozott, régi ... Nyári Gyümölstartó föld színbe épített pintzére fellyúl az padlásán épített volt egy kis Filegoriatska [Sárpatak MT; XIII/1. 71].

3. kb. huszártorony 1756: A Templon felett edgy Félegoriatska mellyben vagyon mint egy Öt ejteles harangotska [MREmLt Conscr.].

4. ? 1699: fel menván két rendbeli Sendejezes alatt lévő Gradicsokon, Cserefabol valo kötésekre csinált vesszőkből meg font jo készületű tapaszos Sindelyes Hazban melly Gradicsoknak a közepin, edgy filegoriatska van, két oldalán penig ezen háznak körül kötésekre Csinált félb(en) meg deszkázott fojosoja [O.csesztve AF; LLt]; 1723/1799: egy Tölgyfa lábokon álló tornatz, avagy Filegoriatska [Vámosgálfva KK; CU]; 1736: az ... Filegoriatskából hoszszu Gráditson hag fel az ember az Palota kettős Tornátzába [CU].

fillérecske kics 1792: magam tulajdon Sok faratságom s helyes ügyezetem által szereztetett vagyonotskaimbol, az Én Istenem Ladajaban el rendeltem egy Filleretskét vetni; Az az Hagjok és Testalok a' ... KolosVári Unitarium Collegium Szükségire örökösön ... Hung fr. 10000, az az Tiz Ezer Magyar forintokat [Héjjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Marothi István kezével].

findzsatalacska csészealj, kistányér 1759: szállitasson el ... Két közönséges Finsia Tálatskát [Sárd AF; TSb 51].

fióka 1. fiúcska 1661: De talám azért nem jutott eszedben, gondolád, nem fiókád, hanem fátád leszen [TML II, 176 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]; 1723: Luka Vaszilyi ... kétt hetu (!) gyermek ágyban lévő feleségét ágyából fel verte, erőssen megh kötvén másuvá vitte, ott láncon nyomorgatta kis fiókajaval a hideg házban [Hodák MT; VGy. Prekup Gli-gore (34) jb vall.].

2. fiókcoca 1817: Felső Pintzébe Három Ferslag Egy Gyertyás Fióka [Told. 58].

3. fiókcoca, rekeszecske 1674: Egy festett kisebb ládáb(an): Tizen-ött Török keszenő ... Két elő ruha, az egyik reczés ... Egy kendő az fiókáb(an) [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály hagy.].

4. csűrfa (mellék/oldalcsűr) 1752: a Csűrös kertben is vagyon ... szalma fedel alatt lévő Csűr, mellyben tsépelhet egyszersmind tiz ember, az Fiókáib(an) pedig belé fer két száz kalangya [Pókafva AF; JHb XXV/73. 15].

fiókgerendácska keresztgerendácska 1736: (A) Pintzének ... Cserefa fiók Gerendátskáira borongatott Csere fa padlása vagyon, rostélyos kis ajtotskája [CU].

fiókcoca 1. 1714: Körtvely fabul valo s fekete festett Kis almariom hal tsontall kívüli kirakott 9 fiokotskakkal fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 54]; 1714: Kis Almariomotska Tenger színre festett külső Tablakkal, kőrös körül külömbféle irott képekkel ékesített, 7, fiokotskakkal fl. Hung. 12 [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. lelt. 55]; 1778: kisdéd Tábori Asztalocska fenyű Deszkából fiokotskájával, a' Lába Cserefaból csinált [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]; 1797: Egy Fiokotskaban Mentére való Arany készület [Koronka MT; Told. 34]; 1807: Egy fíjokotskába tsatora (!)^a forma darab tsontok [Körtvélyfája MT; LLt. – *Elírás csutora h.?).

Szk: záros ~ 1737: ezen Pohár szek(ne)k három egj más rendiben lévő párkányos, fenyő deszábol tsinált, ki huzogato Záros fiokotskai vadnak [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13.].

2. Jelzői haszn-ban: boglyácskányi/boglyácskára való 1823: az edgyik fiokatska szenat elis vitte [Dés; DLt].

fityegőcske (ékszer) csüngő/függő része 1681: egy pantlika rosa formara csinált fityegőcske egy rubint benne meg az vigibe egy orientalis gyöngy [Wass]; 1758: Egy Arany Rubintos, és gyöngyös Fityegőtske ... az 3. fityegője, mint egy Mezei borsó [Nsz; TSb 21].

fiúcska 1. kisfiú 1748: voltanak gyermekei ... egy Fiúcska s egy Leányotska [Aranyosrákos TA; LLt]; 1826: Az egész Ser háznál égy örmény fiútskán kivül senki sem lakik [Dés; DLt 251]; 1846: Dosáné asz(sz) ont magánál kapta – kit is a' fiútska hívott haza [Kakasd MT; DE 2]; 1848: Nagy kár, szép, derék fiútska volt [Kv; Pk 7]; 1849: szoljon a nő igazat, hogy azon fiúcska ... kitől való legyen? [Kv; Végr. Vall. 27].

Szk: ~t kap 1849: (Krizsán Máriszó) magától Kelemen Bénitől kapott egy fiúcskát [Kv; Végr. Vall. 27] * kis ~ 1814: égy kis Fiútska Kerekes Inas [Dés; DLt 222].

2. birt. szr-os alakban 1803: tekintse meg ezen két fiútskáinkat, kikért törekedünk [Ebesfva; Pk 4]; 1849: Kelemen Béni töllem a fiúcskáját elvéve további dajkálás s nevelés végett átadta ... Holczer Ignácznak [Kv; Végr. Vall. 22].

fizetésescke 1. csekély (munka)bér 1742: á két szolgáló kevés fizetésesckéje esztendeig 17 forint [Kv; Aggm. C. 12]; 1752: Fizetésesckém irántis igen alázatosan, de tellyes bizalommal instálók, ha kegyes szívére nem vészi a' Mlgs Ur igen bajosan Subsistálhatok [Szentdemeter U; Ks 83]; 1764: szoktam vala ... nemelykor enis Praefectust tartani ... fizetésesckéjek. s. Jozsagotskaiis a kezek alatt alkalmasin (!) volt annyi, mint a Kovátsnak [Középlak K; BfR].

2. *papi* ~ csekélyescke/csekélyke papibér 1795: M Vásárhellyi Papi Fizetésescké(ne) k jobbittására tzelzött Pium Legatuma [Mv; Told. 50].

flintácska rövid flinta 1782: Egy kopot damaskos szegeletes Csóú ezüstel munderozott könnyebbszerű flintácska [Mv; NkF]; XVIII. sz. v.: Esmet hozat az jáger ... egy kis flintátskat melnek egy által járo szeget csinaltam [Kv; BK. Gyarmathi Sámuel lakatos kezével].

Szk: *rezes* ~ 1788: Rezes régi Flinta égy. Más régi rezes Flinta égy. Egy kisded Rezes Flintátská [Mv; TSb 47].

fogacska hírmzsminta 1714: Elökettő szélylén 3. rendbéli fogatskákkal ki varrott fl. Hung. 3 [Kv; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 31].

fogadócska kis kocsmá 1799: a' Kérei^a Hágó innenső allyáb(an) valo Fogadon innétvalo Fogadotskával szemben bé érték [Dés; DLt. – ^aA Kérő (SzD) határában levő].

fogaska fogasocska 1798: egy darabotska Deszkabol egy kis potzoska ... Egy Pipa tarto Fogaska [Vingárd AF; KCsl 5].

fogasocska 1694: Az említett Zöld Palotabol nyilik mas Ajto mas Hazacska ... Ebből a Hazacskaabol nyilik mas hasonló Ajto mas hazacska ... keorös környül zölden festet sima Fogasocskák vad(na)k benne az oldalan ... egy rejték Kamaracska va(gy)on ennek az haznak [Kóvár; JHb Inv.]; 1699: (A szoba) minden benne levő appertinentiákkal, kemenczekkel, fogassal, kivéven egy fogasocskát és az Tál tartot [HSzj fogas al.]; 1735: egy kis fejr fogasocska [Királyhalma NK; Ks 23/XXIIb]; 1748: appro fogasotskák az oldalán^a [Koronka MT; Told. 79. – ^aTi. a szobának]; 1797: festett 8 fogakból álló fogasotska két vas rudatskákkal le van szegezve [Kórispatak U; Pf]; 1799: A' Fal Oldalán vagyon Egy hét Srofos Vass Szegekkel készült kőntöst aggato Fogasotska [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]; 1807: Tanaltatik a hazban egy fogasotska mint egy harmad fel singni [Dés; Bet. 6 Gy. Uj Falvi Nagy Ferencz kezével].

fogócska 1748: Vas Fogocska Nro 1 [Mezősályi TA; Ks 7. XVII. 12].

fogvájótartó-tokocska fogvájótokocska 1782: Egy Másfél Iznyi hosszúságu fogvájó Tar-to Ezüst Tokocská^a [M.fodorháza K; RLt. – ^aSomai Sándor ellopott portékái közt].

fogvájó-tokocska fogvájótartó tokocska 1743: Egy fog vájó ezüst Tokotska [O.fenes (később: M.fenes) K; JHbK XXIX/28].

foltocska 1. 1814: Egy ött Esztendő, sötét pej ... ki herélt Paripa Ló mellynek bal szeme fejr, és az Homlokán-is, és (!)^a kis folto-tska vagyon [DLt 769 nyomt. kl. – ^aNyilvánvaló elírás égy h.]; 1823: Egy ... pej Kantza ... Hátán négy fejr fototska [DLt nyomt.].
2. darabocska 1746: minthogy az Urfi ö Nga része alábbatska Való ennek gyengése explealtatik a felső To felett lévő szakodásban lévő folto-tskaival [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 8]; 1746: A Szőlő végéb(en) lévő verő fény ... fel méretvén, hosszúsága huszonkét kötel es tizen három öl ...

legalol egy foltotska jutott Mlgs. B Josika Mojzes Ur ő Ng(na)k [Mezőbodon TA; JHb XI/29. 4].

3. Jelzői haszn-ban: darabocska, nyilacska 1773: egy foltotska kaszálo [Vingárt AF; LLt 53/17]; 1814: imitt amott a' határon vagon egy egy Foltotska közre birato Cseples erdős helyek [Benedekfa Sz; Bet. 3]; 1817: egy Fototska Erdő [Bádok K; BHN 28].

foltocskányi darabocskányi 1808: az Szekely Györgytől acquirált kitsin fototस्कányi (!) Joszag 11 Forintal acquiraltatott es ... az 11 Forintal vasarlot Joszagotska az Szekely Boldisar kezére ment [Harasztos TA; Borb. II].

folyamatocska patakocska 1764: Valaki a' Tohban menő vagy szolgáló vizi folyamatotskákat maga hasznára ki szakasztta, el vészi, nevezetesen a Verespataki nagy Toban folyo Rotundul patakat ... az olyan 12 forint birságban inkurállyan [Abrudbánya; Born. XXXVIII. 8 Abrudbányai bányászok törv.]; 1768: a' Berek nevű Erdő alatt Le menő folyamatatskan innet a Szánto Földek felől egy kis oldalos helynek a tetején vagon ... egy nyilas Szánto fölgye [Cege SzD; Wass].

folyamocska patakocska 1860/1861: a Kétárok nevű folyamocska [Mezőmadaras MT; Benkő, MszIsm. 321].

folyóka patakocska 1757: Gonorás folyóka mellett a hoszszu ág fojókája [BfN Bánffi László conscr.].

folyosocska tornáocska 1699: vagon nyolcz cserifa köteses oszlopokon allo fojlosocska karfa nélkül [Szentdemeter U; LLt]; 1699: vagon egi ajto ki az meg emlitet fojosocsára [Szentdemeter U; LLt]; 1742: a' fejebbe emlitett gjümölttes kert felé egi Folyasotskaban mennek [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1745: vagon egi tölgy fa talpakra, Sas-fákra kötésesen épített deszka Padimentumú ujj Tornáztotska ujj Sendelyezés alatt ... erről a' külső Recesusra szolgál egy kis Folyosotska hasonló épületű ... Melly kis Folyasotskáról a' kerítésre szolgál le egi kis paraszt ujj fa-grádit [Marossztkirály AF; Told. 18].

fordítócska kicsi fordító, (ablak)kallantycska 1732: edj ... köből epítettett rend épület ... bélelt párkányos ajtaja ... előtte penig edj vas Sarkokon két felé forduló fenjő deszkából csinált levél ajtó vagon ... négy ónba foglalt, vas Sárkotskákön nyiló Cserefa rámas ablakjai ... vonodnak vas forditotskákkal [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc]; 1736: vadnak csinos ablak rámatáskájok (így!) és rájok szegezett apro vas Sorkotskákkal egyetemben, Nem maradván hátra a' bé záro vas forditotskák és fogantyú kis karikák [EMLT].

forintocska 1. kicsi forint 1644: eőt forintoczkam volt az szatior czuczaba(n) [Mv; MvLt 291. 399b]; 1788: Ha az Ur I(ste)n Békeséget parantsol, reményhettyük az Aszszu-szölő Borának arrából a' Nyereséget; ha az 1000. s' valamivel többszte vederb(e) Ngd béverte vagy 200. Forintotskáját, de ide hátrébb azt lehetne legalább 6000-forintonon distrahalni, a' Nyereség ... szépetkske lenne [Kercsesora H; TL. Málnási László ref. konz. pap gr Teleki Józsefhez].

2. Jelzői haszn-ban: vhány forintnyi értékű 1807: most nem régiben váltam ki a Csáni portiomot, ebbőlis 300. forintocska árendát kapok [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinczi József lev.].

formácska kb. minta 1788: Holmi dírib darab rongy, ezzel édgýütt valami hulladék gáz végek. Holmi dírib darab formátskák és példák [Mv; TSb 47].

forradásocska hegecske, sebhelyecske 1805: a' bal Pofáján egy Seb forradásotska [DLt nyomt. kl].

forrásocska 1620/1754: Az Iszka uttya mellett vagon egy forrásotska [Ompolyica/Metted AF; Told. 22 Fejérvári káptalanok]; 1744: melly völgyb(en) egy kűs forrásotska van [Torockó; Bosla]; 1775/1802: amint mentünk fel az oldalon ... azon forrásatska felé, a mely ... az eszakban egy meredek oldal alatt vagon [BSz; JHb LXVII/3. 83].

fosztánocska fosztánkelméből készült, ujjatlan kabátocska 1614: Feiueruari Giorgj hoz ... 6 Apro foztanoczkat ... d 4 1/2 [Kv; Szám. 23/XIIIa. 41].

főmberecske *gúny* főnemesecske/uracska, inci-finci főnemes 1736u.: Ó mostani felfordult világ! egy nyomorult fő embecske nem hogy más ember jobbágyaszonyát de magát is jó nemesembert vagy annak gyermekeit szégyenlené atyafiának mondani, nemhogy valamivel succurálni olyan megszűkülte még közelről lévő atyafiának is [MetTrCs 481].

főkötőcske 1673: Egj aranj főkötőtske, egj nehanj boglarral [Marossztkirály AF; IB]; 1823: fejében egy kis főkötőtskét (láttam) [Dés; DLt].

földdombocska-métázás határhalmocskahatárolás 1782: Az Also Sukiak a' Tavaszi félt valami föld dombotska métázást tsináltak [F.zsuk K; XLII. 5. 28 Udvarhelyi János (33) zs vall.].

földecske szántóföldecske 1582: adek ... egy feöldechket Kouach Balynti mellett [Uzon Hsz; Kp 1]; 1582: en az en felesegemteöl el valaso(m)ba Marthatol ... es az el valasbely lewelnek valtsagaba ... adek Lazlo papnak ... egy feöldechket [Uzon Hsz; Kp 1]; 1589 k.: Tudgia az Zabo Thamas feoldett az Zeken hogy darab feoldeczjkett foglalt es rea ment az varas [Szu; UszT]; 1619: ada ... egy kws foldecziket [Petek U; Hr 1/2]; 1671: adott volt Samsond falua holmi daraboczka feoldeczket [Sámsond MT; Berz. 14. XVII/8]; 1676: Vagyo(n) egy Feldeczke [Szentgerice MT; Told. 8]; 1693: Az Sulymos tonál negj hold földetske [Ne; Dob-Lev. 1/37]; 1695/1717: edgy kis földetske [Tarcsafva U; Pf]; 1717: ada ... egy köblös földecskéjét [Pálos NK; Hr 1/42]; 1717: a kús földecske [Pálos NK; Hr 1/42]; 1728: földecskét bir a Tőke szerb(en) [Dés; Jk]; 1737: Földeske (!) van Völcsök felül valo Forduloban is A: Bölcsös uton [Szamos-újlak Sz; Végr.]; 1741: tavally egy Ház helyetskének minemő részecskéit szerzették meg ... és egy bizonyos földecskét ... adtak volna [Nyárádszibenedek MT; Told. 22]; 1750: Volt egj kús földecskéje [Kál MT; Berz. 2. 40/64]; 1755: es Tudok egy kús Földecsket [Szentimre Cs; Hr 3]; 1757: küsed Jóságotskához tartozo kétt Földetske [Vacsárcsi Cs; Sándor conscr.]; 1766: Kispál Bálint Ur(am) így felel hogy, ezen Földetske ebből a Döllő Földből szá-

kadott ki [Kökös Hsz; Kp I/234]; 1772: edgy darab földetske [M.nagyzsombor K; Somb.]; 1773: Hevederfenyőb(en) vagyon egy szilak földecske [Szentsimon Cs; Hr]; 1798: Ád holmi diribb darabb földetskét is [Dés; DLt]; 1805: Rátz Éva Aszszony adá (!) Cserében a' Falu végén ... egy Földetskét [Kód Sz; Végr.]; 1806: Matskási rész Földötske [M.palatka R; RLt O. 2]; 1809: Monostori Utra járo Földetske (sz) [Nyárszó K; KHn 123]; 1825: Igen jo kis földetske [Szárázpatak Hsz; SzentkZs Consr. 337]; 1853: vissza Botsássák azon kítsin földetskét neki [Héjjasfva NK; Pf Nagy Károly lev.].

földhalmocska határhalmocska/dombocska 1782: Groff Székely Adám Vr ... Praefektussa ... az Also Suki Lakosokkal, a' Nemes Suki és Also Suki Határok közé ki menvén ... bizonyos föld halmotskákat Vagyis métázásokat tsinalt az említett két Faluk hataraik között [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 15 Moldován alias Marosán Alexa (36) zs vall.]; 1782: a' Kesej Torkától, vagyis patakától fogva ... elkezdvén az Szamos folyamattyáig le mindenütt föld halmocskák hanyattattak, melyeket ... azon kijáratás alkalmatosságával tsináltatott, vagy hanyattatott volt [F.zsuk K; SLt XLII. 5. 10 Juráth Ignath jb vall.].

földörökségeske földbirtokbeli örökségeske 1748: föld örökségetskéimet ... örökösön birhassák [Komjátszeg TA; AbN]; 1748: méltozatott auctiot adni Harmintz őt magyar forintot ... föld örökségetskéimre [Komjátszeg TA; AbN].

földpincéske földbe vájt pincéske 1722: Az Török buzás kertben vagjon egj föld pintzetske Kortsoma háznak valo [Algyógy H; Born. XXIXa/8 Bornemisza János conscr. 2]; 1763: A ... Kortsoma Ház(na) k kamarája alá, egy Föld Pintzetskeis vagyon ásva ... Melynek száda felett hitván régi drániczával fedet, és fenyő fábol valo deszkakkal két felől bé tsinált árnyék van [Hortobágyfva Sz; Born. XXXIXa/9 Néh. Hortobágyi Gergely György conscr. 28].

földtálacska cseréptálacska 1787: Két tsorba kantsó négy kis föld tálotska [Mv; MvLev. 8 Tolvaj alias Varga Mihály és fel. Varga Kata hagy.].

fruktusocska hasznocska 1733: Ami pedig az Jozságnak az administratioját illeti, a való, hogy tudva lévő egy néhány Esztendő(k)nek el folyása alatt, mivel rám sokat nem kötődtek (!), még csak praetendalhatnék valami Fructusocskát; de én azok(na)k békét hagyok [TKI Teleki Sámuel lev.].

fundamentumocska szerény lételap 1692: minden szántot földeim redeáltak ki annál nagjok kár, s eiletem fundamentumocskájának ebben az hazáb(an) meg szakadása [Monostorszeg SzD; Ks 9. XXXVIII Buday Sigmund lev.].

funduska fundusocska, telkecske 1743: Nagyságodis remenséget adott a Kantai kis funduská(na)k restitutioja és megereztése arrant [Kvh; Ap. Szotyori István Apor Péterhez].

fundusocska telkecske, házhelyecske 1671: Bál Pataki János könyörög ... Kglis Aszszonyom ... Házzammal által ellenben Borberekben^a vettem vólt egj szegenj nemes Aszszontol egy kis paraszt Fundust ... az én kezemmel két kőből buza alá valo földetskevel több utánna nintsen ... meltoztassek Nagd azt az egy Fundusotskat cum appertinent(iis) nekem, felesegem(ne)k es ket agon lévő maradványaim(na)k örökössen adni, meg-is nemessíteni [Törzs. – *AF]; 1684: nehaj Lipcsei Györgj Ur(am) itt Kisfaludon ezeket az ház helyeket birta életében ... Az patak mellet egj kis fundusocskát [Kisfalud AF; Incz. V/57a]; 1701: azon Falu vegin valo fundusotskát ... bősűllenek, és bősűllenek több esküttekkel tiz magjar forintokra [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]; 1730: lévően egj kis darabocska Fundusoskája ... ezen Kis darabotska fundusoskáját által adja örökössön Berzenczei István ur(a)m(na)k [Mezősám-sod MT; Berz. 5. 42. 5. 48]; 1747: azon két kisded fundusotskán a' Nemes var(me)gye Postalis Commoditasokot epithessen, és birhassa pacifice [Déva; Ks 73. III. 18 1/2]; 1747: Curiám alatt lévő kitsin Fundusotska [Vaja MT; Sár.]; 1777: leváltam ujra őtt Magyar forintokot 8 Den az Ns Küküllő vármegyei Erdő allyai fundusotskára [Kük.; Ks 66. 45. 17d].

Szk: *belső* ~ 1726: adott vólt egy kiss belső Fundusoczkát Gyergyó Sz. Miklóson [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 68]; 1747: egy Váradí nevű Tisztartója ... egj belső fundusocskát két felé szakasztott, felit ... Porcsiren (!) Juon nevű Sellérinek attá ... meg halván ... az említett Sellér az említett Szeszocska, vagyis inkább huruba helyecskét az ... M. B. Kemén Samuel Ur részire szakasztatott helyhez foglalták el [Mezősályi TA; Ks 7. XV. 20 Moldovan Jefftin (50) jb vall.]; 1833: többszeri ajánlásokra accedálván, adá tserében ... egy belső fundusotskáért a következők kaszálo és szánto helyeket [Csekelaka AF; KCsl 16] * *bennvaló* ~ 1690: szamos kún-es ben valo fundusoczká [Csíksztmárton (később: Nyárádsztmárton) MT; Berz. 1. 20/15] * *kolonikális* ~ jobbágytelek 1760: Brinze Dumitrunak ... volt és vagyonis egy fel antiqua Sessioja ... egy fertalynyi pusztá colonialis fundusotska [Runk TA; Ks 89] * *nemes* ~ 1722: Vagjon ... égy ugyan Nemes Fundusatska [Zágon Hsz; Szentk-Zs] * *puszta* ~ 1717: Attam Cserében ... Egj Ép szőlőt ... Egj kis pusztá fundusotskáért [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]; 1740/1761: requiráltván az Harai R. Filialis Ecclesiától egy ugyan ott Haroban lévő pusztá Fundusatskám iránt ... hogy épitenén(e)k réája egy kis Isteni Tiszteletre valo Hajlékotskát ... adom és conferálo azon mentionált Fundusatskát Istenünk dítsőségére [Kéménd H; JHb XXXIII/37]; 1768: Léven itt(en) Gy(ergy)ó Allfaluban edgy kis pusztá Fundusotska [LLt 1. A]; 1815: Egy darab pusztá fundusotska [Mv; MvLev.].

furfan-csészecske ? 1714: egj Vörös börrrel borított futrálj, melljb(en) méreg ellen valo furfan Csiszetske vagjon és böres talatska Indiai figurákkal ékesített [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 18].

fúrócska 1740: Öt átalagotska. Hét fedeles Tsere buddonotska ... Harom furutska [Ap. 5 Apor Péter lelt.]; 1757: Kis furucska 2 [Kiskend KK; Ks 71. 52. szám]; 1798: beretva kés xr 2. Kisded sututska xr. 6. Kis furutska xr. 1 [Kv; Pk 6 Pázmány Sámuel hagy.]; 1801: Két kiss bárdotska ... két

- kiss furutska [Mv; MvLev. Tóbiás Antal hagy.].
- furulyka** ?furulyácska 1811: egy ko (?) patkolo vas Kalapáts ... egy furulyka ... két Abrosz [Jedd MT; LLt].
- fuszulykakarócska** paszulykarócska 1810 k.: (A) Tanú ... egy Malatzot, a' kezében vólt fuszulyka karótskával Maga is a' vizből ki emelt [Dés; DLt 82].
- futrályocska** tokocsk 1714: Elseö Pintzetok foglal magáb(an) Egi Cseh Orszagi Koncha formara valo Üvegett futraljotskab(an) Harom gombotskan álló ugjan Cseh Országi fedeles Pohár futraljotskab(an) a' többi öszve zuzott fl. Hung. 3. – [Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy. 56].
- fúvócska** fújtatócska 1679: Tűz gerjeszteni valo fuvocsk nro. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 27]; 1685 e.: az Sido Uczában ... az elso ház ... az más boltban ... vadnak ... Iskatulyas ladacska ... Nro 1 ... Kicsin fuvocsk Nro 1 [Gyf; MvRK Urb. 22. 24]; 1788: Nádméz főző két fülű réz medentze és ehez valo kítsin Fuvocsk [Mv; TSb 47].
- fűgőcske** 1. kis nyakék 1590: Chaki Gabor chinaltatot velem egy arany eoweth ... tudom hogy egy Arany lanczotis chjnaltam es egy fwggeochket melyben a' mint emlekezem ket keo vala [Kv; Tjk V/1. 19 Mich. Igyartho Judex Coloswarien(sis) vall.]; 1648: Egy Pellica(n) forma kis fűgőcske [Mk Kapi Katalin kel. 1]; 1681: Egy Rubintos Smaragdós kis fűgőcske Cupido képe van belé csinálva [WassLt]; 1716: Egy kerék rubintos hat szem gyöngyű fűgőcske [WassLt]; 1749: Egy gyemántos fűgőcske, öt gyemánt benne, jó féle gyöngy fityegője [Koronka MT; Told. 12/4]; 1786: Egy mászli formára tsinált fűgőcske 6 kő héjjával [Nsz; Ks 74/56].
2. ? (ékszer) csüngő/fityegő 1697: Egy homlok pártá ... fűgőcskéjén apro Rubint nro 9 [KGy]; 1697: Egy kis arany boglár, egy kis fűgőcske rajta [KGy].
- fűlbevalócska** kis fűlbevaló/fűlönfűgő 1710: Egy pár filbevalócska, 8 szem gyöngy benne [DanielAd. 92]; 1758: Egy más gyemántos, és Rubintos Arany Fűlbe valotska, két nagy Rubint, és 5. 5. Gyemánt mindenikbe [Nsz; TSb 21]; 1768: Két régi Rubintos Fűlbe valocsk ... Egy más Gyemántos, és Rubintos Arany fűlbe valocsk [Nsz; TGSz 51].
- fűlecske** ?horgocsk 1780: Az béres szekérre ... tiz kis pántotskát xr. 06. az vas matskákra tsináltam három lábat tizen egy fűlets két nols font vasbol tsinaltam Rf. 1 xr. 17 [Szászváros; BK].
- fűlemilécske** kics 1811: a' kis Filemile ... Eként hangítsálta az első Énekét ... Prognéból változott a' gyors szárnyú Fetske, Én pedig lettem a' kis Filemilécske [ÁrÉn. 106].
- fűrészcseke** 1802: Olto Fűrészetske [Türe K; MkG].
- fűrjészecseke** fűrjecske 1728: az Aszszony sajtal s Fűrjészecskével valo kedveskedését alázatosan vettem [Darlac KK; Ap. gr. Haller János gr. Kálnoki Borbálához].
- fürtőcske** 1. hajtincs 1811: a' haja mostani módi szerint el-vagyon vágva, és elől egy kis fűrtske a' homlokára le-nyulik [DLt 151 nyomt. kl].
2. szőlőfürtőcske 1639: latom az egyik(ne) k az kezében vala egi kis fűrtecz(ke) ... s ragais megh az szemeben [Mv; MvLt 291. 180b].
- fűstházacska** ? kis fűstölő helyiség 1753: Ezen ... Pitvarban vagyon egy fűst házotska melyre nyilik egy sövény ajto [Marossztkirály AF; Told. 18].
- fűstölőcske** fűstölőcske 1733: Uj Fedőtske 5 mazos tserép tálatska 5 ... Talatska 2. Cserép fűstölgetsk 1 [Marossztkirály AF; Told. 2].
- fűvecseke** 1. valamennyicske fű 1592/1593: az mely porond vetis felet perleődik Serieny Miklos Vra(m) Cristoph Vrammal az soha zent Benedeky^a marhatul ne(m) volt tilalmas ... az mikor fwuechyke volt rajtha zabadon elthe minden barom [Szilágytő SzD; Ks 35. V. 12. – ^aA tőszomszédos Szentbenedek SzD]; 1722: aszt az terribilis öreg Gerendákat 8 ökrű szekeren kel vinni, és barom kostot ne(m) lesz hová tenni, Tavasszal lehet affélét vecturázni vgy mikor fűvecseke vagyon [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]; 1760: mig fűvetske volt benne azok étették meg az kiknek részek volt benne [Kilyén Hsz; LLt]; 1800: A város

számára hagyott fűvetskenek kaszállásáért fizettünk –/60 [Torockó; TLev. 5]; 1813: az Gabonainkat és szélin lévő fűvetskéinket erőszakkal meg ne étessek [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

2. kaszálcscsa, *rég táj* szénafüvecske XVIII. sz. eleje: vagyon edgy kis darab fűvetske [Tordátfva U; Pf].

fűveskertecske szénáskertecske 1849: Az Udvar ház előtt ... egy Tölgy sas fába rakott fenyő fa gerendákkal körül kerített fűves kertecske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

fűzfácska XVIII. sz. e. f.: két fiatal Fűz fátska mintegy gyalog karo vastagságuk [Petlend; AbN. – *A Tordától Kv felé vezető út mellett egykor önálló település, ma ki-sebb házcsoport].

gabonácska 1. (egy kevéske/kevesecske) szemgabona 1722: Ha megis árta volna az Marhá(na)k, s Gabonácská(na)k mind szerzetnék keveset kevesett [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]; 1736: Bongárdon^a a' pénz keresetre egyéb ut mod nintsen, hanem a' ki-nek márhátskája, gabonátskája van abból a mit szerezheth még azokból is nehezen [CU. – *Szb]; 1737: két rend bili Sertesek beritis kéri Erössen töllem ... En nekem nincs miből meg fizetnem ha Gabonácskából meg nem fizetek ez után [Somlyó Cs; Ap. 2 Léstyán János Apor Péternéhez]; 1754: Ezen fen Specificalt Jobbágyoknak ezen Sepcificalt Taxához accedálnak ezek: úgy mint két Héti kaszállás, Gabonátskából való Dézma adás [M.gyerómonostor K; Told. 12/40]; 1808: a' Désen lévő kevés gabonátskám [Kackó SzD; DLt 622].

2. (egy kevéske/kevesecske) gabonater-més 1756: az Báts midőn maga p(re)men-daját kérte ... meg verte Balog Uram az-után ... Az Lábát butukban tétette három hétig raboskottatta ... hogy az Gabonája Maléja kún ne veszen az Felesége adot Ba-log Ur(am) (így!) 6 Marjásokat de ugyan tsak Gabonátskaja s: Maléja kún veszet [Butyásza (Később: Bucsonfva) Szt; TKl 5 r. jb vall.]; 1840: vagynak más rendbéli Haramiáskodó Katonaságok bé hordott Csűröm körül lévő kevés Gabonátskám 's Csűröm földjét újra készek fel tapodni [Dés; DLt 935].

3. csépeletlen, szalmás gabona 1776: Mi-dőn az őszszel kevés Gabonátskámot Csamoba ractam (!) volna ... Valami Sitvei százszok ... otton Nád Zsupot Csinálván ... azoknak nyomakon fel vakargatván az hulladékaikat, azzal jöttem haza, és úgy ráztam meg Gabonácskamnak Csamoba rakatt tetejét [A.kápolna KK; BK].

gabonáska magtárocscsa, *táj* gabonásocscsa 1825: egj kis Deszkból Csinosonn keszult gjalut (!) deszka oldalu és fedelű kis Gá-bonáska (!) [Szárzspatak Hsz; SzentkZs Conscr. 365].

gabonásocscsa magtárocscsa, *rég. táj* gabo-náska 1747: egy kis gabonásotskát épí-tett [Dés; DLt Liber Inventionis]; 1763: vagyon jó berena Háza pitvaral ... és egy kis gabonásatskával [Felőr SzD; Torma]; 1778: egy egy Marha Pajtátskát vagy egy kis Gabonásotskát tsináltak [Pósa Sz; s 34. VI. 1]; 1802: vagyon ... épület, a mely Három lakhato Házakat ... és konyhát, nem különben egy Deszka padlásu ga-bonásotskát ... foglal magába [Kv; Pk 4]; 1811: Ágosokra Dészkából épült edgy Gabonásotska [Mezőőr K; MkG]; 1842: a' pincze felett van égy rongyos szalma fedelű gabonásotska [F.árpás F; TSb 51]; 1773: Egy kis Gabonásatska [Réceke-resztúr SzD; Becski].

galambbúgocscsa 1. galambdúgocscsa 1750: (A Csicsókeresztúri Torma-kúria) Kapuja ... fenyőszarufákkal szarvazott, fenyőlé-cekkel lécezett, sendellyel fedett, egy kis galamb bugocscsa a teteibe [Papolc Hsz; Hr].

2. galambházikó 1750: a tetejen^a fenyő deszkból csinált kis Galamb bugacscsa [Papolc Hsz; Hr. – *A gabonásnak].

gallérocscsa 1576: Egy kamoka hímel wa-roth kys galerochka [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15].

garasocscsa (fél poltura értékű) pénzérméc-ske 1723: Az apró garasocskáknak bár kü-lönböző formája legyen is: a krajczároktól különbözik és kettő teszen egy polturát [SzO VII. 313 gub.].

gátacscsa kis gát 1751: János Pap úr Gáttya ne-vezetű Gátotska [Koronka MT; Told. 31/4]; 1764: a' Marosnak két ágai közt lévő po-ronδος és berkes helyhez nem igen régen

- ragasztatott az utrizált gátatska [Vajdasztiván MT; JHb IX/46]; 1784: Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsobben Malmunk(na)k gatatskáját potentiose el vagták, tollalták s annak utánna kívánnák a' differentiát Sopíáltottni [Szováta MT; Jeremiás György és Lőrinc folyamodványa (Mt)]; 1805: Kádár Iuon ... kére minket az iránt, hogy ... mennénk el occulatijára azon Gátotskának, melyet ő ... köttetett a Cserefalvi határon ... adnánk arrol hiteles bizonyosság Levelet, hogy azon Gátotska okozott é valami kárt ... Embereinek Fölgyeikre, vagy nem [Rusor H; Ks 92].
- gazdácska** *kics* 1. jó jazda 1763: az én Dobai Györgyöm ... amig ide haza az én kezem alatt lakot, olly virtuosus Gazdátska volt, hogy nem tsak a Rettegi hanem mind a körül valo Nemesseg tsudalkozot az io szorgalmatosságon [Retteg SzD; TL. Árva Bágyi Susanna lev.].
2. birtokos 1790: több Mezőségi Gazdátsskákkal édgýütt egy kevés ősz buzámnál egyéb Semmim sints [Sztrézakercsesora F; TL. Wessényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].
- gazdagabbacska** módosabbacska, tehetősebecske 1760: Szánto-Földekre, és Széna retekre nézve melyik részre jutott jobban nem tudjuk. De Marhásabb és gazdagabbatskák, és jobb Gazdák mentenk (!) Milgos Groff Bethlen György Vr ő Nagys(á)g(ána)k [Somkútpataka/Kővár Szt; KS r. tanú vall.].
- gazdaságocska** *kics* gazdaság 1793: azon alázatosan instálok Nsgodnak gazdaságotskájok fojtathatásában Méltotassék hozzájuk grátiát Mutatni [Kályán K; JF 36 LevK].
- gazocska** bozótos helyecske 1728: körülötte vagyon azon halmoknak egy darab gazocska [Maladé Sz; BfN].
- gazosocska** kissé bozótos 1761: a' Rét nehol gazosotska lévén irtógattam ... egy Bogjatska szénára valot [Illyésfva Sz; BfN 45/9 Brállya Maftyéj (48) zs vall.].
- gerebenecske** *kics* gereben 1836: edgy pár Ujj modi Drot fogu gerebenetske [MNy XXXVIII,132].
- gerendácska** 1589: Egi kwfeoldi (!) ember-teol veotte(m) egi gerendaczkat d. 8 [Kv; Szám. 4/X. 58-9]; 1594: vöttünk ... vgian Ezen Hidaczkakra Egi ttolgi (!) ... d 15 gerendackanak [Kv; Szám. 5/XXVI. 22]; 1732: Az udvar felöll valo köz kert mellett vagyon edgy hoszszu, szalmával fedett török buza kas, mely hat földb(en) ásott ágasokra, nyujtott gerendátskakra veszszövel font [Erdőszengyel/Szentjakab MT/SzD; TSb 51]; 1754: az Hazocska alá Nagy Gyorgy ... gerendaczkakat vonagatot pitvarat maga tsinalta Tapogatassal s fedellel [Dés; Hr 5/27].
- gerendafácska** *kics* 1595: vöttem Ezen Brett fú kis higiahoz nigy gerenda faczkatt [Kv; Szám. 6/XV. 64].
- gereznadarabocska** szórmedarabocska 1576: Egy giolch Sachkoba walamy gywlwez walamy postho zel igen Roz walamy gerezna darabochkak es walamy Nest fark es egy nehan orso [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 9].
- gírácska** *átv* talentumocska (szerény tehetőség) 1636: igyekezetem az vólt mindenkoron, hogy én-is az én Istentol kezemben bizatott Giratskával vagy kereskedhessem, vagy jó szológának találtassam [ÖGr 3 I. Rákóczi György sk aláírásával zárt előszóban tett nyil.].
- golyóbiska** puszkagolyócska 1666: Syskák^a és szakalloshoz váló vár golyobisok ... Golyóbiskák [MNy XXXVIII, 133. – "A közlésben sajtóhibával].
- gombocska** 1. 1588: Vagyon tizenhat Apro gheombeleghe Gombochkak kopot Arania-sok (igy!) [Kv; KvLt Inv. I/2. 13]; 1776: Hét Lot Ezüstből állo Gombotskák [M.köblös SzD; RLt O. 1. 34]; 1785: kis gombotskaert – 30^a [WLT Cserei Heléna jk 10a. – "Értsd: dénár]; 1807: lájblira valo gombotskák [Körtvélyfája MT; LLt].
- Szk: *aranyfonal* ~ 1711: Egy fejer Scárlát Dolmán, az allyán fejer Viragokra aranyassan szütt béllésü apro arany fonal Gomboskák rajta [Told. 19]; 1714: Baraczkszin Seljembul valo Dolmanj az uyan ... 16 aranj fonal gombotskakkal, es annyi követsskékel ékesített fl. Hung. 24 [Nsz/Fog. AH] * *ezüstskófiom* ~ 1759: Egy szederjes sima bársony Aszszonyi mentét ... ezüst

- szkofium gombocskákkal meg gombozva [Nsz; TSb 7] * *fejérezüst* ~ 1682/1687: Attam Egi Uy Angliai Ueres Mentett, Ez is uolt megh premezse egi rend feier ezüst galonnal, Tizen Niolcz feier ezüst gombocskak raita [Fog.; Borb. II Rákosi Anna kel.].
2. gömböcske 1596: Vagion Negy nyoszolya ketty himes az egyknek gombochkak raytha aranyasok, az másik rakot az feyetewl [Kv; RDL I. 65]; 1714: Korbatsotska het szegletes Kristaljomos nyelvél, mind a' ket végén arannyal borított s alab valo Türkész követsekkkel ki rakott, ostorocska penig arany s ezüst skofiummal borított s aranj Scofium, apro gjöngjekkel ki rakot gombotskaval ekesített fl. Hung. 30 [Nsz/Fog.; AH 36].
3. *kivonó* ~ ablakgomb 1764: Egy ablak rá-mákra szegeletes Sorkokért, által foglaló vesszőkért, kivono gombocskákkal és bezáró forditokkal 1 Rfl. 8. xr. [HSzj *által-foglaló-vessző* al.].
- gombolyácska** gomolyácska 1748: Gyapot fonal egy Gomboljátksa [Nagyida K; Told. 11/95].
- gombolyagocska** vhány gombolyácskányi 1746: Egy kis gyomboliegoscska^a czérna [Vargyas U; DanielAd. 255. – ^aIgy az eredetiben, de nyilvánvaló tollvétség g-s szókezdett h.]; 1840: Egy gombolyagotska fonalat Eperjesi Mihaly^a [Dés; DLt 456. – ^aTi. vett meg].
- göcsöcske** 1. göböcske, csomócska 1852: a' hol a könyőke van hátul egy kitsin götsöske vagyon [Dés; DLt 1066].
2. kb. dudorocska 1827: Ezüst kapocs, mellynek karimája négy ezüst götsötskékel ki van tzihrázva [Kv; DLt 1156].
- gödröcske** 1. vápácska 1742: Vagyon egy Gödrötskeis ... egy szekér széna termő [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]; 1745: az ösvény között való gödrötskén [Nagyida K; Told. 9]; 1817: egy gazos bokros gödrötskébe találta [Dés; DLt 18].
2. (ásott) üreg 1779: (A) Széna Fünek szomszédgya ... Marton Ferencz ... Széna Füvecskéje, s, vagyon az Szélyiben egy ostormény Fa Bokorhoz csak két Lépésnyire egy Gödröcske [A.szovát (Később: M.szovát (K) egyik része) K; JHbK VI/17]; 1800: El foglaltunk egy Cziheret ... Az Erdő farka nevű helyen ... határozván ezen tziheret ... mind a' két felől gyakor – ásott gödrötské is [Csekelaka AF; KCsl]; 1842: égy gödrötskét ás [Dés; DLt 85. 10].
3. állon lévő mélyedés 1812: Liebenberger Antalnak ... az állán égy kis gödrötske láttatik [DLt 254 nyomt. kl]; 1815: Chilipp nevezetű Gonosztévőnek ... fejér veressel elegyített ábrázatú, hegyes állú, mellynek közepén egy kis gödrötske vagyon [DLt 96 nyomt. kl].
- gömbölyegvas-rudacska** 1699: a Sütő hazb(an) ... paraszt kalyhakbol valo tűzelő kemencze az allyab(an) edgj gömbölyegh vas rudacska van fel alva [O.csesztve AF; LLt. Gyulafi László inv.].
- görbécske** egy kissé görbe 1815: két hátulso lábai görbétskék [DLt 481 nyomt. kl]; 1820: Básta János ... Silesiai 38 esztendő ... hegyes görbetske orru [DLt nyomt. kl].
- görcsöske** bibircsó, bibircsók 1830: az orra egyik felén egy görtsöske láttatott [Kv; KLev. 8].
- grádicska** lépcsőcske 1681: Vajda Hunyad Vára ... Templom fölött levő Kő Ház; a. fellyeb irt deszkas folyosorul ezen haz ajtajara jaro garadiczka fabul eppetett [Vh; VhU 502, 551].
- grádicsocska** 1. lépcsőcske 1699: fel menénk ed (!) fenyő fakbol valo gradicsocskán ezen Pitvarnak és házaknak hijjára edgy kis Vas sarkokon pantokon forgo retszes es retesz fejes ajtotskán [O.csesztve AF; LLt]; 1736: Tornáztos Gabonás Ház, mellyre hágnak fel Tseréfából készült graditsotskán [CU]; 1743: egy tiz foku vagy lépcsőjü csere fábol valo karfás gráditsotska [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI]; 1772: Ezen Épületnek égy Ajtaja nyilik nap keletről, mely Ajtó előtt négy fogu fenyőfa Dészkából valo Garaditsatska vagyon [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscr.]; 1816: Az palotának ajtaja megett fenyő deszkából készült grádicsocskán ... bé mehetni az Nappali Szobába [Jobbágyfa MT; Bál. 67]; 1842: Ezen gabonás elein van, minden oszlopok nélkül égy tornáczotska ... ezen tornáczra égy három léptsből álló gradicsotskán van a feljárás a' gabonásba [Oprakercesóra F; TSb 51].

2. lépcsős feljáró 1680: (A pince) gator(na) k ket felöl valo oldalán megjen fel egy gabonas hazra ket karfás garadicsocskák^a (!) [A.porumbák F; Ált Inv. 30. –^aMegkísérelték a végső k törlésével egyes számú alakra javítani]; 1852: az udvarra feljáró gradisatska mely fából fa leptsökből volt készítve elromlott [Dés; DLT 1248].

Szk: *feljáró* ~ 1744: (A gabonásnak) Vagyon tágos tornázcocskája deszkával meg berelve, három foku fel járó gradicocskája [Ádamos KK; JHbK XXVIII/10]; 1772: Az Tornáztban sendely fedél alatt egy fel járó garadicsocska vagyon, melynek két oldalai bé vadnak felignyire szegezve [Szász-fenes K; BethlenKt Mikes conscr.].

gránátszoknyácska posztószoknyácska 1576: Wagon kesken granath zoknyachka Alyara walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15].

granumocska szemcse 1757: Kérdés támad ez iránt is: Ha az az vizek folyamatiban található Arany ott termetté, vagy Mineralis Hegyekből devolvalodat oda? ... az ilyen Arany többire korpa forma lapasotska, mert az hosszas kövek közt valo devolutio es attritio által, az eredetektor gömbölyeg granumotska hogy meglaposodik opinione mea ac aliorum méltó a' hitelre [Zalatna AF; JHb. Borsai lev.].

gúnyácska ruhafélécske 1727: az én halalos betegsegemb(en) mellettem forgolodo s hiven serenedő Cseledim(ne)k legjek szabados Testalni Tiz Tizenkét farintokat, vagj egeb Gunyátskát [Gyf; JHb XVI/1]; 1829: kéntelen voltam a mi kevés gunyátskám volt el adni hogy elhessek [Dés; DLT 246]; 1845: a' mi gunyátskát ... szerezhethet [Dés; DLT 591].

guttácska enyhe/gyenge szélütés Szk: *meglegyinti a* ~ 1851: Sala Farkas is tegnap eret vágatott magán ... mint ha nyelvét valami kis guttátska legyintette volna meg, alig tudott hebegni [Kv; Pk 7].

gyakorcsa ?sűrűcske 1705: ezen Falu határán Apró gyakorcsa nevű helylen [Altörja Hsz; Borb. II].

gyalmocska kerítőhálócška 1717: most ujjolag el küldöttem edgy gyalmozkámot Méhesre^a ha valamit tehetnének véle, hogy Sogorkáimnak is succurrálhatnék a bójtre, itt pedig éppen Szűköskös vagyunk

friss hal dolgabol [Darlac KK; Ap. 2. Hal-ler János Apor Péterhez – ^aMezőméhesre (TA)].

gyalogajtócska 1736: Az ... udvarrol ... vagyon aditus ... Csinosatskán faragott ... fenyő deszka kapun rajta lévő kis Csekély két vas Sorkokon forgo vas retesszszel zarlodo gyalog ajtotskaval egyetemben [Várhegy MT; CU]; 1742: Azon ... Curiának Vass sorkokon forgo két felé nyiló regi fenyő deszkából épült kapuját találtuk, mely kapunak is a bal kézre nyilo felin ki járó gyalog ajtocska is vagion [Gyeke K; Ks 4. VII. 1]; 1753: vagyon a Curialis Sessiora be nyilo kétt Cserefa kapu fél fák között Sővényből fontt avatag egy felé nyilo kapu, égy Gyalag bé járó fa Sarkakan forgo Bikfa deszákból készitetett ajtacskájával együtt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]; 1791: vagyon bémenetel az irt nobilitaris curiara égy toldott cserefa kapufelekre alkotott, avadag fenyődeszkából való, zsendellyel fedett galambbúgos, égyes nyílású kapun, melynek nyílásánál vagyon égy törpe gyalogajtocska [Ludvég K; ETF 208. 13].

gyalogfogasocska falifogasocska 1761/1818: két hosszab és egy kised gyalog fogasotskák [Marossztkirály AF; CU].

gyalogkapucska kisajtócska 1669: Ezen haz szegeleteitől fogva az derek hazok alat valo kapuczka melynek ajtaja Vas sorkon forgó fa kilincz rajta [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a]; 1716: Vagyan ezen fen Specificalt Grid nevű Falunák oldalában egy ... Nobilitaris Curia melyre nyilik nap nyugotrol egy felszeres Gyalag Kapucska tölgy fa mellyekivel és fedetlen Geren-dával [Grid F; BfN 92/4]; 1732: az Uczára járó kapü... Sendelj fedél alatt cserefa ajtó melljékeken álló két gyalog kapucskákkal [Kóród KK; Ks 12. 1]; 1763: Ezen udvarba ... két felé nyló nagy kapu mellett lévő gyalog Kaputskátol tsak három Lépesnire' ... adgya elő magát egy köből kirakott Kut ... a Veteményes(ne)k ... dél felöl való szélyin ... palánk vagyon; melynek falai köszt egy kis gyalog kaputska is van [Hortobágyfva SzB; Born. XXIX/19. 16 néhai Hortobágyi Gergely György összeír.].

- gyalogkertecske** kb. alacsony kerítés 1721: egy hitván darab gyalog kertecske vagyon egy végben [M.gyerőmonostor K; KCsl 5]; 1730: Elebb menuen jobb keze van egy kis gyalog kertecske ragasztva a hazhoz [Sze-merja Hsz; HszjP].
- gyalog-kőhidacska** 1593: Az ouarosban valo folliamra ... Egi giallag ku Hidaczhatt czinalltatta(m) [Kv; Szám. 5/XXIV. 5–6].
- gyalogösvényke** ösvényecske 1753: helyben hagyom és approbálom ... azon gyalog ösvénykének békerteltetésit [Koronka MT; Told. 19. 9].
- gyalogpadocska** kicsi pad 1729: Egi keskenj Agj előtt valo gyalog padacska [Marosszty-györgy MT; Ks 23. XXIIb].
- gyalogsajtócska** kis szőlőprésfajta 1744: a Kapu tornáczában találtunk egy Gyalog Sajtócskát cum suis appartinentiis [LLt Fasc. 67].
- gyalogszánka** kéziszánkó 1772: a Gyertyánosbol ... hoztanak fát haza Maftye fia Vónul gyalog szánkával Rátz Pistát is ... lát-tam [Dés; DLt 321. 82b]; 1783: ketten ... két Gyalog Szánkát meg raktanak fával s el hozák [Kissáros KK; JHb XX/8. 20]; 1783: Kiket látott ... hogj ... Szekérrel, szannal, hatakon vagj gjallog Szánkákkal Túzi fát ... hordottak volna? [Kük.; JHb XX/8. 3 vk]; 1836: Egy gyalog Szánka [Dés; DLt 905].
- gyalogszánocska** kéziszánkó 1756: Tudom bizonyosan hogy meg nevezet Makkolo Erdőből Beretzk András és Kováts Joseffel edgyütt ... sött egykor énis ... oda menven egy kis gyalog Szánótskával onnet hoz-tam, réám találván Beretzk András azon Erdőben gyalog Szánátskámval fat hozni [Bácsi H; KB Joanes Onadi de eadem (53) nb vall.].
- gyalogszékecske** kisszékecske 1770: Gyalog Székecske Nro 2 [M.királyfa KK; Ks 23. XXIIb].
- gyalogszekerecske** kéziszekerecske 1732: Bi-halos taliga 1. fa hordo gyalog Szekerecs-ke 1 [Szentbenedek SzD; 40. XXVIIIc].
- gyalogtékácska** (fali)szekrényke 1737: négy darab paraszt gyalog fogasok vagy(na)k oldalaira vas szegekkel fel szegezve, egy paraszt gyalog Tékátskával edjütt [Szép-lak KK; CU Petrichevich–Horváth Boldi-zsár Conscr.].
- gyalogutacska** ösvényecske 1794: a Csontás, vagy gyalag utatska [Búzásbocsárd AF; EHA].
- gyapotasztalkeszkenőcske** 1789: gyapot Asztal keszkenőtske [Abásfva U; EMLt].
- gyarlócska** kb. ostobácska 1764: Maradta-nak gyermekei is^o, de gyarlócska lévén az aszszony, amint láttam neveléseket, nem hiszem egyik is apja fia legyen [RettE 178. – “Ti. a meghalt Simon János prókátornak és Ponori Krisztinának].
- gyémántocska** 1. gyémántszemecske 1652: Egy Kis veress skatulyacskab(an), ket arany gyűrűk egyikb(en) ket gyemán-tocskák [Nsz; IB X. 2 Bethlen István lelt.]; 1685: Ket Arany gyűrű, edgykb(en) 3 gyé-mántoczska [Berz. 2. 27/29]; 1757: Egy kis Gyémántocska [Jobbágyfva MT; BálLt 71]; 1766: ‘a boglárokban két Gyémántots-ka [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]; 1786: Egy Medajotksa 24 rubint benne és 4 gyémán-totska [Nsz; Ks 74. 56]; 1786: Egy reszkető tő hét gyémántotska benne 8 rubinotska középile egy nagyotska rubint két felől, a függője egyik rubint, a másik gyémánt. Más reszkető tő 14 gyémánotska benne a közepin egy nagy Smaragd a függője is egy Smaragdotska [Nsz; Ks 74. 56]; 1798: Más Keresztes fejű Zamántzos aranj gjű-rű, a középile egy négy szegű gjémántats-ka, kőrűlette négy felől rubint [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.].
2. Jelzői haszn-ban; gyémánt kövecské-vel ékesített/rakott 1716: Vagyon azon ladacskab(an) őt aranyban foglalt gye-mántocska tő arolekos függőkbűl hulla-dozott rubintocskakkal egyűt [WassLt].
- gyengécske** 1. kissé gyenge 1806: delelőt gyengétske voltam delutannis, egyszer viszsza adták a Letzkémet [Dés; Ks 87 KMN 198].
2. rosszacskas, hitványocskas 1832: Az Aj-toja^a egy felé nyíló – gyengétske [Sárom-berke MT; TSb 26. – “Ti. a pincének]; 1843: látván hogy a Bakkan Kupfer van ... fel bontattuk, gyengétske Lakatját ő a kezivel le fotsarván, következőleg a ... talált porté-kákat ki vettük [Bágyon TA; KLev. Török István (26) vall.].

3. gyatrácska 1765: ă Termes pedig gyengebbetske [Náznánfva MT; Berz. 13. V. 12].
- gyengécskén** 1. kissé legyengülten 1822: Vére el folyása miat Gyengécskén talaltam [KLev. 15].
2. ~ *van* gyengélkedik 1724: Laczika csak fajtattya az Lepit bizony gyengécskén va-
gyon [Nyújtód Hsz; ApLt 2 Apor Péter feleségéhez].
3. *egy kevésbé* ~ egy kissé gyengén 1759: Hatházi Czilika ... hogy a' rudat ezen föld-
re le ne fektethesse, egy kevésbé gyengécs-
kén mellybe megtaszította ... Marusán
Gavrila [Árpástó SzD; BK].
- gyepcseglyecske** ék alakú parlagföldecs-
ke 1745: A ... vizmosáson és az oldalon
feküvő szántó földek alsó barázdája
között maradt keskeny gyepecseglyecs-
ke le felé hasadva ... juta Földvári Ferentz
Ur(na)k [Told. 9].
- gyepecske** gyepes földterületecske 1669: azon
lekenzce mellet keskeny ala jaro gyepecz-
ke [Mezősámsond MT; Berz. 5. 41. S. 10];
1690/XVIII. sz. köz.: Ez földek vegeben ...
ket gyepecske [M.fodorháza K; RLt].
- gyérecske** ritkácska 1803: Ezen szőlő csutkos
gyeretske, nem igen jól mivel [Koronka
MT; Told. 23]; 1823: a' Rosunk gyérecske,
de ha az Isten szemmel meg áldaná alkalmosint
gyúlne gabonánk [Veresegyháza
AF; Told. 7].
- gyérecskén** ritkásan 1813: egy Csűr vagy sze-
kér szín, az oldalai sővénnel gyérecskén
bè fonva [Koronka MT; Told. 18].
- gyerekecske** gyermekecske 1800: azonn gye-
reketskének fürt haja ... kezébenn mara-
datté? [Dés; DLt].
- gyerkőc** gyermekecske 1838–1845: jární kez-
dett a gyerkőc [MNyTK 107].
- gyerkőce** gyermekecske 1838–1845: Purkuj,
porunkuj" (: a román „prunk, prunkuc =
gyerkőcével egyeredetű") [MNyTK 107].
- gyermecske** gyermekecske 1570: Bak Mat-
thias ... vallya, hogy egy nap Regwel haza
Ment volt, es egy gyermecke eo zolgaya
Mongia Neky" [Kv; Tjk III/2. 18. 130c. –
"Köv. a nyil.]; 1585: Repas Mihaly Nem
tuggya minemeo Allapatbely volt Zent Ki-
ralj Andras ... Az felesége sokaigh az Vra
holta Vta(n) ige(n) zegenyul éle egy gier-
mechkeyewel [Kv; Tjk IV/1. 428]; 1603:
Zabo Miklos ... vallia ... Nyreo Mathenak
az eo tercialtassaba adiudicaltak volt az
Arbiterek f 15 d. 66. Ezenkeowl ezen az-
zontul valo Nyreo Mathenak gyermecke-
ienek portioiat [Kv; Tjk VI/1. 645]; 1732:
János nevű gyermecskejeis ott lévén ugj
meg ijedett hogy talan Ember Soha nem
lészen belőlle [Dés; Jk].
- gyermekcse** gyermekecske 1688: Egy itt quar-
telyozo Lutheranus németnek, recens na-
tus, és ige(n) beteg gyermekcsjét ... meg
kereszteltem [Bethlen (SzD) kör.; Utl].
- gyermekecske** kisgyermek 1681: Udvarhely-
széki Uarosfalui Cziki Balas es Cziki Ja-
nos Lofü személyek ... szollanak ökis Biro
Istuan Urunknak, hogy ... adna megh eo
Kegyelme anny penzt, az menyuel edgy
borius tehenet uehetnenek azon Marko
Borbaratol aruasaghra hagyatott kiczin
gyermekecske tartasara [Borb. II]; 1722:
ă Gyermekcskénk igen el fogjotkozott
[Fog.; KJ Rétyi Péter lev.]; 1759: én magam
cir(citer) Tiz vagy Tizen egy esztendős
voltam, a' többi Testvéreim pedig apro
futkoso Gyermeketskék [Girbó AF; JHb
Szász alias Bágyu Dumitru (70) vall.];
1764: kezében lévő kis gyermeketskéjét le
teszi [Nagyida K; Told. 78]; 1791: a' gyer-
meketskét magamhoz hívtam [Bács K;
RKA].
- Szk: *csecsemő/szopó* ~ 1724: Rusz alias Haf-
rik Mihállynak az Anya ... bé jó az Atyám
házáb(a) egj kis csecsszopo Gyermekecs-
kével a karján, es kérdi az Anyam ... hol
vetted menyecske ezen kis Gyermeket
[Nagykájón SzD; BK Kiskájoni lev. Czer-
mure Iuon (46) jb vall.]; 1749: az Ik ... rom-
lodozott házok meg guladván ... edgy ár-
tatlan tsetsemő gyermeketske is szomorán
meg holt [Torda; Tjkt III. 265].
- gyermekleányka** serdülő leányka, bakfis
1759: ezek(ne)k jobb resze az árva Gyer-
mek Leanykájé [Marossztygyörgy MT; Ks
67. 48. 81].
- gyermeklovacska** egy-hétéves hímcsikó 1653
u.: Gyrokonak, ha ki akarja tölteni az
Inas esztendeit tartozzanak katonaságra
felkészíteni: ha pedig nem, egy gyermek
lovaczkát adgjanak nekj [JHbK XLII/3

- Kovacsóczy Zsuzsánna végr.]; 1736: T. Biro Ur(am) kezére ment fel fogott marhát modo legitimo adván Mlgos Bánffi Dénes Vrrfi Tisztartaja egy seregély szürke szőrű harmad füre meno Gyermeklovacskát, s azon Gyermek lovat T. Biro ur(am) az Város Menessére küldvén és ottan megtalálván Marton Birtalan Cavisünk ... mind hárman ... fateallják hogy a praedecaralt Gyermeklo tulajdon Márton Birtalan igaz marhája [Kv; T]k XV/12. 40]; 1741: egy harmadfű Sárka szőrű gyermek lovacska [Mocs K; JHbK XLIX/25]; XVIII. sz. köz.: Nehaj Czutak Janos is adot vala egi gyermek louaczkat [Impérfa Cs; BCs]; 1754: Tavay őszszel jöttem egy alkalmatossággal Szasz Janossal ... egy Pej Gyermek Lovatskát vezet vala magával [Káptalan AF; TL Béres Petru (26) jb vall.].
- gyermekpásztorocska** bojtárocška 1767: minden ide valo Lakosak valakinek tulkoí, és arra valo Gyermek pásztorskájok volt ... az kérdésben fargo ökör Tilalomba választás nélkül Jártották [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/5. 21].
- gyertyatartócška** Szk: *ón* ~ 1732: Két ón magos Gyertya tartocška koppantoval vassal [Kv; Ks Kornis Zsigmond let. 31].
- gyolcskeszenócška** gyolcskendócška 1576: Vagion egy galos gyolch kezkenyechke Selyemmel waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 7]; 1847: egy gyólts (!) csipkés keszenócška [UnV]k 11].
- gyolcsocška** gyolcsdarabocška 1659: Ket darab Angliay poszto Angliay Teorók mente ennek maradekia ualamy darab gioczocška [Cszs; LLt 118 Litt. C].
- gyóntatópoharacška** *ref* úrasztali/vacsorai poharacška 1728: Vagion egj ezüst gjontató poharocška [Sepsiszkirály Hsz; SV]k].
- gyöngyöcske** XVII. sz. m. f.: hajra valo hajlott Agaczka, melyben vagyon kilencz Rubint és három szem gyöngyöcske [Klobusitzky lev.]; 1714: Egj Par Sveciai Keszttő arany Szkofiummal ki varrott s apro gjöngjőts-ekkel ki rakott fl. Hung. 3. [Nsz/Fog.; REKlt II. Apafi Mihály hagy. 23, 37].
- Szk: *jőféle* ~ drága/igazgyöngyöcske, keleti gyöngyöcske 1703: egy egy kicsin arany boglárotska, mindenik boglaron negy negy szem jo fele gyongyoske [LLt Fasc. 115]; 1771: Egy kis Boglárotska két jo féle gyöngyötske benne [Nagyida K; Told. 19].
- gyűrőtekenócška** 1758: három gyuro tekenócška [HSzj *gyűrő-tekenyő* al.].
- gyümölcsfácska** 1694: Vannak itt hol mi Gyümölts fatskak is, melljeket tsak az ott lakos sellérek usual(na)k [Borberek AF; BfR. Néhai ifj. Bálpataki János hagy.]; 1756: Libertinus Regeni Kis György Uram ... Titt. Vásárhellyi Kata Aszszonynak adá zalogban a Nagy Enyedi Határon ... levő ugyan pusztá szőlő földjét rajta levő néhány gyümölts fatskáival egygyütt [Ne; DobLev. I/271. 1a].
- gyümölcskertecské** 1654: Apaczy Janos ... Gyümöcses kertecskéje [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]; 1758: A Közép oldalon egy gyümöltsös kertecské [Bh; EHA]; 1777/1780: vagyon ... egy őss Curia ... egy Contiguitásban lévő Gyümöltsös Kertetskéivel edgyütt [Alparét SzD; JHbK LII/4]; 1781: egy kitsiny Gyümöltses Kertecské [Mákó K; Hr]; 1783: Vagion gyümöltsüs Szilvás, és veteményes kertecské [Nagyrápol H; JHb XXXI/28]; 1820: Az Also Gyümöltsos Kertetskében vagyon egy Lábnyi Vastagságu ép olaj Fa [Páncél-cseh SzD; Becskij].
- gyümölcstálacška** gyümölcsös tálacška 1651: Apro festet Gyümölcz Talaczka Nedgy. [WassLt Wass Judit kel.].
- gyűrűcske** 1582: Giulay Eothweós Jstwan ... vallia ... Egczer Baba Istwannehoz chak be menek boros valek az Azzonys^a hat ot vagion es vgy Adek eg Gywreóchket chak lo akaratomba Neki [Kv; T]k IV/1. 68. – ^aTi. Thwri Pálné]; 1628: egy gyureocyke p. f. 3/50 [Kv; RDL I. 123]; 1651: Egy küs Czipkes forma gyűrű... Mas edgy gyűrűczke, edgy türkeseczke vagyon benne ... Edgy Sas kóróm formara czinalt gyűrűczke edgy vekoni Tabla Gyemant benne [WassLt 72/2 Wass Judit kel.]; 1669: nyoltzad fel nehezék ezwstit ... eleven az Ceh ladajab(a) teotte az Inasnak ket gywrcwzkejevel együtt [Kv; ÖC]k]; 1700: Egy lánzc forma gyenge gyűrűtske egy szem gyöngy a tetejib(e)n [Hr 1/20].

- Szk: *gamahós* ~ 1637/1639: Egj Gamahos más gúrúcsjke nyo(m) Aran(yat) 2. ort(ot) 1. f. 4 [Kv; RDL I. 111].
- hadacska** kis hadsereg 1619: (Szkender pasa) azmely hadacskaival az ozi varra csináltatni ment vala is, az is eloszlott régen, maga Szilisztrán vagyon [BTN^a 374].
- hágócska** meredek oldalacska/meredek utacska 1763: a' Pétris nevű hágotskán alol [LLt 302. B].
- hajacska** huzatocska 1625: egy kekes derekaly hajaczka viselt toldozott f. /. 20 [Kv; RDL I. 126]; 1734: Egy Sahos Abrosz. uj, két kis fekete selyemmel varrott vánkös hajacsák [Kv; Pk 6].
- hájacska** 1685: Szalonnát láttam ... kettőt egy hajjacsát [A.szilvás H; Kath.].
- hajdúvároska** 1662: Az olah vajdák ... Váradnak délről Szentmárton^a nevű hajdúvároska alatt s határában olly helyre szállottak vala, hogy csak az álgyügolyóbis a várbul reájok ne érhetne [SKr 447. – ^aA Váradtól délre fekvő Pusztasztmárton].
- hajóshidasocska** ?kompocska 1806: Az altal járo Pallo helyett készítettett Hajos Hidasotska akkora ... hogy abban két ökör Szekérrel bele férhetne [Oroszfalu MT; Born. XVI Páskuj (48) vall.]; 1806: Valakik a' fennebb említett Helységeköl a Szász Regeni Hajos Hidasotskán szoktanak járni ... a' Vizek miatt kerulnenek inkább a' Vetsi Hidon [Szászrégen; Born. XVI. 91 Kádár János (63) vall.].
- halastócska** haltartó (tavacska) 1681: Vizi Malom ... eze(n) malom mellett, mindgiart a malom haz felső végenel ighen szep halas tóczka lehetne; melyben ā vizet csatornán vehetnék ... ebb(en) mindenkor friss halat tarthatna(na)k [Brettey H; VhU 593–4]; 1699: a Sütő István kertiben szalma es tövis földel alat sövényből font kertel bé kerítve égy kis hal nélkült valo бүк fábol fel rot halas toczka hal nélkült, mellybe mennek bé kis бүкfa ajton [Szentdemeter U; LLt Fasc. 35]; XVII. sz. e. f.: áoszt 18 1/2 őllnyi keskeny halas Totskának felső végínél [Petlend^a TA; AbN. – ^aMa csak kisebb házcsoport]; 1739: eő Nga Lab földinek az vége az falu felől tova nem ment ezen élecskénél az hol móst allunk ezen Halas Tocska arányaban [Mocs K; JHbK XLVII/24]; 1753: a Maros Parton Vagyon tölgy fa Sass fákb(an) boronákkal fel rott halas tocska Sorvadozolat lévő lészás kertel körül véve [Marossztkirály AF; Told. 18]; 1783: Vagjon közel az Udvarhoz a Maros mellett jo kertben véve halas Tocska, vagj inkább hal tarto Nro 1 [Branyicska H; JHb XXXI/28]; 1790: Látom most, itt ezenn két Halastócskakat [Báld K; BLt].
- halmocska** határdombocska 1592/1633: (A földnek) egy feleol hatara az hegyen fen egy kis halmoczka [Gyeke K; Ks 90]; 1674: jutot az falu helynel ... az Aszszonyok(na) k egy szelben harmincz esez rud: melylyet az ott hanyot apro halmoczakkal határoztanak el az Daczo Uramek reszetöl [Gyalu K; SLt AK 4]; 1728: ott vagyon két halmacska egymás mellett [Maladé Sz; BfN]; 1746/1831: ezen két ut a' hol két felé kezd ágozni, ottan ... hányattunk egj Halmocskát [Szentdemeter U; EHA]; 1755: az uton kívül tsak közel egy máshoz ismét tsinalának két halmotskát [Nagygyeke K; Ks K. 80]; 1791: a Fogadonál lévő Felső lábat ... keresztül méretvén ... két végén, ugy közepin is kised halmatskákkal mindenik részt meg külömböztettük [Szászszt-lászló TA; JHbK XXVI/10].
- hálócska** 1679: Lisztes Ház ... Szakadozott, ros sz haloczka nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 61].
- halomdombocska** határdombocska 1727: egj halam dombocska [Vajdasztiván MT; JHb IX/7].
- halóővecske** 1687: Egy kis igen el viselt Zöld selyem halo ővecs két [Déva; Szer.].
- haltartócska** 1616: Egy hal tartoczka is vagion az haz alat, kinek vize egy beő forrasbul jeő ki, csak mellőle [Náznánfva MT; Berz. 13. II/2]; 1640: Maros Szekben Szent Laszlo nevű falu hataran az hal laknak (!) dugatot fel egy kis haltartoczkat [Sár.]; 1746/1831: a' Falu között való Hal tartócska [Szentdemeter U; Told. 38].
- hambárotska** 1763: 1 Hambarotska [Kv; TJk XVII/1. 17]; 1780: Vagjon az boltban egj 3 rekeszű Hambárotska [Kv; Pk 6]; 1849: vagyon egy avas Hambarotska ... Fedeale alól Nád felől pedig vinyike [Nagypacal Sz; Berz. 8 Fasc. 72].

haranglábacska 1. 1727: Az Udvar közepiben ... egy simplex tölgy faból való pusztá fedél nélkül való Haranglabatska vagyon [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 12]; 1752: a reformata religion lévő emberek egy haranglábocskát emeltenek [Szentlászló MT; EHA]; 1784: a nemes unitária religion lévő becsületes atyánkfiai megavult és elrongyolott, régi, kicsin haranglábcskájok helyibe újat és nagyobbbat is kívánnak építeni [Kórispatak U; ETF 107. 34. – A teljesebb szöveg a *harangláb-hely* al.]; 1789: Egy nagyobb Harang ... vagyon a ... Haranglábocskában [Abásfva U; EMLt]; 1844: A csonka fatorony a közelebbi szelek alkalmával erőssen megrongáltatván, kötelességévé tétetik az egyház előjáróinak, hogy ... ha a harangok többé veszedelem nélkül abban fenn nem állhatnak, levétessek s egy haranglábocskára emeljék fel [Válaszút K; ETF 107. 19].

2. huszártorony 1750: Vagyon az falu derekában fábol csinált templom, az haranglábocska a templom fedeléből nyúlik ki, melyben vagyon két harangocska [Jára MT; ETF 21].

harangocska 1. 1643/1687 k.: vagyon a makfalvi Ecclab(an) ... a Templom hijjánis ... egy kis harangocska [Makfva MT; MMatr. 187]; 1714: 20. fontott nyomo Harangotska fabul való apparatussal egjütt, körös körül irva vagjon: Ditsösség Istennek az magassagb(an) fl Hung. 20 [Nsz/Fog.; AH]; 1730: Egy kis harangocska [Kórispatak U; Pf]; 1750: Vagyon itt ... a felső falu végén egy tisztességes alkalmas magasságú fatorony és abban két jókorácska harangocska [M.fülpös MT; ETF. 107. 21]; 1756: A Templom felett edgy Félegoriátska mellyben vagyon mint egy Öt ejteles harangotska [MRConscr.]; 1778: Cserefa agasokon ... vagyon mintegy 20. 25. fontos harangocska [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]; 1793: Felolvastott a' Görtsöni^a Ref. Eklesia ... mostani Levelében az említett Harangotskának által adattatása iránt való kérését meg ujtja [Kv; SRE 288. – ^aSz]; 1797: Van egy harangotska ... Van egy Onn kannatska [Nyárádsztlászló MT; MMatr. 146]; 1803: vagyon ... a parochiális funduson egy cserefa agason szalma fedél

alatt egy szép kis harangocska, mint egy 45 vagy 46 fontos [O.asszonynépe AF; EHA].

2. csengettyű 1585: Ket Bokor Harangochka [Kv; Szám. 3/XIX. 5 a Szent Mihály templom inv.]; 1591: Az Zegeniek hazaba ... Ket harangochka [Kv; Aggm. A. 53]; 1714: Gömbölő harangotskák No 98 fl. Hung. 5 [Nsz/Fog.; AH]; 1736: a' Tornatz Gerendái között fekszik vas Csapos és Vas Kantákkal szorított Tengellyetskéjeken álnak, és Ingadoznak kis Harangotskak ... (a) kissebb mondhatik tsak Inkámb (!) Tsengettyűnek mind Harangnak [Várhegy MT; CU]; 1757: Egy Rettegi Prodán nevű harangöntőtől Magam Bélyegére való három kised Harangotskakak es ket Csengettyút vévén, fizettem erette Rh f 25 x. 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 113b].

Szk: *csengettyű* ~ 1742: egy ebedre csengető Jókora csengettyű harangotska [Pókafva AF; JHb XXV/58. – Tomai László kijegyzése].

3. kolomp, csengő 1807: meg Szollitottam Tyimost ... hogy nem vette volna le az ókróm nyakáról a harangotskát [Szászfenes K; KLev.].

Szk: *csengető* ~ 1783: egy Tehénről egy Tsengető Harangotskát el lopott volna [O.hidegkút U; Told. 9a] * *hámori* ~ 1815: egy kis Hámori Harangotska van kötel darabból (!) a' nyakába kötve^a [DLt 862 nyomt. kl. – ^aTi. a téhennek].

hársládácska hársfaládácska 1604: Vagion egy vy hars ladachka Vasas egy singes ket Zarral, kiben egygetmas tartatik [Kv; RDL I. 77].

hártyaika *átv* is hártyaicska 1792: Törvényeink Sebeink bégyogyult fris Hártyaikait ollyanok által újra Sértettetni és fell bontatni láttuk, kik magokis ... a' Sérelmek iránt Siránkozván, azoknak orvosságát, ohajtva várták [Déva; Ks 73. 73. VII. 98]; 1806: látam a Morhának a Ganéját s afélé morha bél hártyaikakat [KLev. 10].

hasábjóságocska kb. osztályos birtokocska/jóságocska 1758: (A) hasáb jóságotskának vici(nu)ssa ... Bede Tamás [Papolc Hsz; Hr].

hasábocska (föld)táblácska/darabka 1764:

Kúnn a' Mezőbenn Cserélt ... egynehány hasábocska földet [Csüdötelte KK; Told. 8]; 1778: két hasábocska pusztá szőlő va-
gyon [M.köblös SzD; Becski]; 1785: ezenn Bodon kutra rugo égygyik hasábotska Foldnek jobb része vízenyős lévén meg nem Szanthattuk [Kv; Aggm. B. 26]; 1796: Ózvegy Groza Vasziliáné Marina, és két fiai ... égy hasábotska szöllejeket Zállog-
képpen alkuvák és adák el Titt. Bartok Sándor Vrnak, és Posteritassinak [M.igen AF; DobLev. IV/757. 1a]; 1809: A köből kut nevű helyb(en) volt egy hasábotska Szől-
lőis [Udvarfva MT; Told. 44a].

hasacska *kics* hasikó 1799: Németi Samuel

... nem tudom trefábólé a vagy valójában mit kért mit nem Györfi Máristol mond-
ván: adgyon ked égy kitsit hasatskán ... az után azon szora a Leány azt mondotta a Legénynek, mennyen ké a Legény viszsza azt felelt igen de ked nem jó [Dés; DLt].

hasznocska jövedelmecske 1625: My Va-

rostol ualaztotot Djrectorok Teolczeres Nagy Tamas es Hannes Eppel szamado Regestumunkat be aduan, ezen eztendő-
ben valo keues haznoczkauak, mely az Va-rosra zallot Maradot kezunknel f 19 [Kv; Szám. XXXIII/16. 25]; 1674: Nehai boldog emlekezetű Arkosi Benedekne Orelt Anna Asz(szo)ny ... az Nadas teriben ... feöldet ... masok(na)k adva(n) hasznoczkajaval eldegelt [Kv; Tjk VIII/11. 321]; 1781: élel-
ményekre eddig elé ki Szakasztott Portio-jokbol még ez esztendőben jövendő hasz-
notskájokban Részt a Leány Testvérek is ne kíványanak [Told. 27]; 1827: talám tsak nem egyeztethető dolog lenne, hogy azon tsekély hasznotskáért Házomnak Nemes-
si jussát és Jussomatis valakinek által ad-
jam [H; Ks 121 Vegyes ir.].

Szk: *~ját látja vminek* 1757: (A) Bányais ... négy esztendőig (: belé hagyatván:) puszt-
tánn állott, akkor a' Mgos Gróff Exp(one)ns Vr kezdette ujra dolgoztatni, és ... igen vékony hasznotskáját latni [Nagyalmás H; BK ad nro 144] * *~t talál vmiben* 1775/1781: annak előtte a jóvát a Bányának mind meg dolgozták volt, 's el is vették volt a hasz-
not belőlle, s mi tsak imitt amott találunk benne egy egy kis hasznotskát [Nagyal-

más H; JHb LXXI/8. 421] * *~t vehet* 1672: enis most vehetnek mind hasznocskat s mind (penigh) elemre valot [Kantafva (Szu-be olvadt bele); Bál. 1]; 1756: én' lát-
ván hogj nagyobb hasznacskat vehetnék azon helységről^b, magam két részemre Malmot építettem [Ribicsóra H; Ks LXII/7. – ^aKles György ^bTi. a Gura Brazilor nevű helyről].

határdombocska határhalmocska 1572: eg'

Ther helyen Talalank ugy mint egy ryghy fel hant hathar dombochkat [Dés; DLt 184]; 1780: (A) hegynek is Napnyugatrol valo nyakán, hol más esketés alkalmazos-
ságavalis mutatták, egy éget Bikfa a' regi út hely, ugy is Határ dombotska tsumó-
föld vagyon a Sunkai Ribitsori, Ribitzei, és Vákai Határokokot conterminálnodni tartyük [Zsunk H; TL]; 1542/XVII. sz. v.: A Giróti Tó nevű Végibe a kenderes föld borozdája iránt ... felyül egy határ halmocskát hagy-
ván ekképpen kezdetek el osztását [Gye-
ke K; Ks].

határhalmocska határdombocska 1681/1748:

a régi barazdanak ket végéhez alkalmaz-
tatott a közepeis, és határhalmocskákkal meghatározottat [KvAKt Mss lat. 236]; 1760: holott bizonyos kő rakások, és határ-
halmotskákis vagynak [Báld K; BLt].

határhompocska határdombocska/halmocs-

ka XVIII. sz. v.: A' Berczen levő ezen határ hompotskától fogva ... a' belső hatar hom-
potskaig [Told. 25].

határka ? 1614 e.: Határka pataka [Mezőbánd

MT; EM XLVII, 313]; 1639: az határkában [Mezőbánd MT; EM XLVII, 313]; 1767: A Határka pataknál [Mezőbánd MT; Hr 1/49]; 1807: Az Határka Patakra jár ki vég-
gel fetske farkulag égy 38 vékás láb [Me-
zőbánd MT; Hr 3/25].

határkövecske 1788: Ezen Curia ... egy Bor-

zafátskánál keresztül méretvén, találtatott 36 – harmintzhat ölnyinek ... a' Borostyán arannyában tétetett Határkövetskénél 32 ölnyinek és 4 lábnyinak jutott [Melegföld-
vár SzD; SLt XLI].

határocska 1. *kics* 1580: Immar Annyera Iutot-

tanak hogy Aminemeo hatarochka volt a' három faluhoz^a Azis gondwiseletlenség Miat el foglaltatott [Kv; Tan]k I/1. 43–4. –

^aKv három jő-falujához: A. és F.füülehez, vmint Asszonyfvához TA].

2. határrészezske 1777: Praedium Hosdó^a. Vagyon egy darab Hosdó nevű határotska kiis tsak egy völgyből ál [JHb XXXI/29. – ^aH].

hátrábbacska hátrácskább, egy kissé/vmivel hátrább 1813: Hátrébbotska az Erdő ... bü-tüjibe foglalt Keresztesi István is mint egy 16 vékásnyi helyet [Koronka MT; Told. 22].

havacska 1738: itten az vetések igen szépen, essőis bővecskén kezdet lenni úgy az ho-vasokon hovacska, melyeknekis gyakor hoharmati vadnak [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

havasocska 1756: Virtope nevezetű havasocs-kaért p(rae)stalnak Rf 8 x 20 [Bulzest H; Ks 101].

házacska játszi kics haza 1798: a mi Édes Hazátskákat az emberek nem igen méltotzatnak esmerni [MNy XLVI, 154 Gyar-mathi Sámuel Aranka Györgyhöz Göttin-gából].

házacska 1. 1560: zezerman vagion haz Item seller eozevgy azzony hazachkaia kik-nek sem fewldeok sem kertek ninnen [Szeszárna SzD; Makkai, SzDPuszt. 51]; 1570: Trombitasne azt Monta hogy ... egy hazachkat veotte(m) megh kely az arrat adnom [Kv; Tjk III/2. 160 Kwthy Antal, es Anna az felesege vall.]; 1591: most Georgy Gereb biria az helyet. Kochis Peteris lakek raita az Gerebek számara egy kis hazach-kaba [ÚszT]; 1599: Hogi plebanos Vram az kút mellet walo kis hazochkat meg chinal-tatta, keoltet ... fl 17 d 89 [Kv; Szám. 8/XVI. 22]; 1619: az kws Hazaczjkat Georgj An-talne Czjnalattatta uala oda az eőreőksegre fiaynal egjwtt [Tusnád Cs; BLt]; 1644/1759: Az hátulso két Bolt házacska ... az Ud-varon ellenekben lévő kis házatskával és kamarácskával ... a' Tasnádi István Ár-váinak jutot [Ne; DobLev. III/651. 7a]; 1676: regenten egy Kis hazaska volt rajta [Backamadaras MT; Told. 8]; 1694: Ezzel által ellenb(en) vagjon ... egj kis hazatska kertetskejével egjgyütt [Borberek AF; BfR Néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.]; 1729: Vagyon egy szép proportioju rakó fabol épült házocska mellette lévő oldal ka-

marácskájával edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]; 1735: ezek a Sellérek ... az Udvar Ház helyre csináltak Házacska, azokban laknak [Gyéres TA; JHb XI/9. 50]; 1735: levén egj igen kitsiny ben valo fundussa mellyen tsak egj Házotska vagyon [Kis-solymos U; Márkos-lev.]; 1739: más Huru-bácskát 's darabocska földet excindálván nékie, azon Házacska ... reá ment [Dés; Jk]; 1757: Szakara Szimont énis ismertem, s emlekezem arais hogj ezen Utrumban specificalt öröksegen lakot edgj kis há-zocskában [F.borgó BN; BK. Orbanás Juon (60) jő vall.]; 1765: égy kisded Házotska Szalma Fedél alatt égy Istálotskával ed-gyütt [M.peterd TA; CsS]; 1768: Az Utri-zált Veres részen vagy öt Házotskák mint mezőségen Jobbatskák de a többi olyyak hogj tsak egy vagy két esztendő mulvais másokat kel helyekben tsináltatni [Kis-sármás K; RLt 4. Hét r. tanú vall.]; 1803: Van még egy házocska az udvar kapuja előtt [Ispánlaka AF; MkG]; 1837: vagyon egy más Agosokon épült sövény kertelésű Hazotska meg lehető's állapotba [Szentbe-nedek SzD; Ks 73. 55].

Szk: *kalibaforma* ~ 1705: (Az) eőörökseg igen kiczin fundus s most egy kis kalyiba for-ma hazaczka raita [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151].

2. szobácska 1573: Megen hozza az ha-zachkaba hwl feksik volt, ody a fely az Sebet hogi be keosse [Kv; Tjk III/2. 55]; 1593: Az templumbeli kis hazochkanak Lantornat vettünk ... d 11 [Kv; Szám. 5/XX. 122]; 1603: En is akkor abbany Az hazachyabany voltam, Az Echyetes Al-talaghy mellett wleok vala [Kv; Tjk VI/1. 666 Varga Caspar leania Sophika (7) vall.]; 1632: Kocziolatai^a Udvar ház ... Masodik ház. Inne(n) nilik egj kis hazaczkara egj fe-jez bellett vas pantos sarkas aito ... Az ne-giedik kis hazachkara nilik ... parazt Za-ras aito forditoiaual be vonoiaual edgiwth [UC 14/38. 34–5. – ^aF]; 1654: Roska Deme-ter ... kis hazacska pítuaroacska [Liget MT; Ks Bánffy A. urb.]; 1681: Ezen malom házban vago(n) a Mólnárnak es (!) ki ha-zaczka [Vh; VhU 575]; 1692: Nyilik ezen tornaczocska bal kezre fen megh-irt kis kamara felett lévő kis hazacska ... fűrés

deszkából való parkanyos aító [Mezőbodon TA; BK Inv. 11]; 1723: Egy nagy kő lábokon álló házotskára járo le omlásra hajlando Tornász [Boldogfva H; Born. Vegyes I. 16. F.]; 1756: ezen Serfőzőben tanáltatik egy kis oldal házatska Ezen házacska alatt vagyon egy szalad öntő hely [Déva; Ks 92. I. 32]; 1796: a Néhai Groff Ur Eő Nagysaga ... építettett egy jo Fogadot ... azon helyre egy fedél alatt egy kőz pitvarbol egy másba nyillo két házatskát, az édjik ház vége alá egy kis fábol épült Pintzétstket [Szentgothárd SzD; WassLt].

Szk: *belső* ~ 1692: Ezen háztol el-rekeszte-tett ugyan az ur ő kglme Belső Erkelyes Hazacsckája az ur ő kglme nagy Házától az nap kelet felől-valo része fenyő deszkából csinált rostellyal vagyon el-rekesztve [Mezőbodon TA; BK Inv. 9] * *hátulsó* ~ 1694: ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacsckajais van, kibenis egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van [Kővár Szt; JHb Inv.] * *tanuló* ~ 1803: égy Classis(na)k való kisded Kamarátska vagy Házatska égy kis Tanuló Házatska vagy Kamarátska [Désfva KK; UnVjk 183] * *tüzelő* ~ 1681: vagyon az béresek számára csináltatott, új szél deszkával fedett, négy szegű tüzelő házacska [CsVh 96] * *tüzes* ~ 1703: találtunk ... Azon hámor felet két tüzes házacsckát és egy kis kamrácsckát vas sorkas ajtókkal együt [CsVh 118].

házhelyecske házastelkecske 1620: Kis Pal Balintnak ... conferaltam ... haro(m) buidosso vratlan Jobbagyokat ... es hazhelyeczket ... engedgye bekessgesen birnyi [Kp 1. I. 27 Bethlen István ad. lev.]; 1658: Az Alvinczi Felső varb(an) vőn egy darabczka ház helyeczket [Alvinc AF; Berz. 1]; 1698: adtuk azon haz helyelyetskéjét három forinton [Dés; Jk]; 1716: az Nagy Ercei^a portionakis egész hasonfele eo kglmét concernállya de meghis Filstich Péter ... egy rosz Ház helyecskével szurta ki a szemét [Kozmatelke K; Told. 52. – *MT]; 1736: Török István Isntantiájara engedtetik ... egy haz helyetske eletéig eā conditione hogy semmi nemű szín és praetextus alatt az epuletet nem abalienallja [Torda; TjkT I. 16]; 1767: adá ezen Szilágyi Ferentzet

... ki szakosztot kitsin ház helyecskével [Bethlenfva U; Hr]; 1802: (egy) ház helyetske ... vagyon [Csekelaka AF; KCsl 6]. Szk: *nemes* ~ 1673/1873: A' Patak helylyben vett volt egy Nemes házhelyetskét [Tövis AF; Kath.] * *puszta* ~ 1658: attunk eő kglmenek az Uy keresztienek felől valo Kapu előtt, egy pusztá haz helieczket, ki merő kőszikla volt [Alvinc AF; DLev. 3. XXXI. A. 9].

házicska házacska 1840: bátorságosabban bír-hassam azon Hazitskat [Dés; DLt 1420].

házicskó házikó 1843: tetzet ... admoneáltatni hogy a Tegla vető helyen fel építettett Házatskát es egy kis veteményező Kertetskét elrontsam, holott az a Házitsko az egészég fen tartására ... szükséges képpen meg kelletik lenni ... méltotasson azon Házitskot a maga valóságában meg hagyni [Dés; DLt 1358].

házikó 1. házacska 1640: vagi(on) ennek felette 19. muntanis Jőveveniek kiknek valami hazikoiokis vagio(n) szabadosak el menny vagi ot lakni [Szevesztrény F; UC 14/48. 78]; 1748: Házikót magok építettnek [Ákosfva MT; Told. 8]; 1757: Czigánynak egy kűsded Hazikója [Taploca Cs; Sándor conscr.]; 1798: Kádár János ő kegyelme Cserében adot Joszágan egy Haziko vagyon ... Tar János ő kegyelme Feleségének Kádár János által, lett Csere Joszágan lévő házikónak amig hasznát lehet venni vegje hasznat [Csegez TA; Borb. I Csegezi Csongvai Pál Hütös assessor kezével]; 1826: 14. öl Hosszuságu helyet ... égy hazikonak fel lehet adni [Dés; DLt 930]; 1840: a' Solyom kő alá építettett volt egy házikot [Bikszád Hsz; MkG].

2. kunyhócska 1841: egy rongyos Házikó [Torda; HG].

Ha. 1761: háziko [Jedd MT; Told. 45/3]; 1765: haziko [Szászbanyica K; BfR Fasc. A. Nr. XXI.]; 1765: egy kűss Házikoban [Msz; Pf]; 1786: egy kis háziko [Mezősámsond MT; Berz. 15. XX/18]; 1797: házikoban [Náznánfva MT; Berz. 3. Fasc. 3. N. No 21]; 1815: Házikot [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Szegedi László (58) ns vall.]; 1825: háziko [M.légen K; KCsl 4]; 1831: házikot [Dés; DLt 163]; 1832: Hazikojába [Kissáros KK; DLev. 2. XII. A. 2]; 1835: Kis Háziko

[Etéd U; NkF]; 1844: kitsin Háziko [Etéd U; NkF].

házülés-helyecske telkecske 1725: leven maroszekben Vajaban három Ház ülés helyecskeje [VH].

hegedúske csak hn-ként bizonytalan jel-sel 1761: Hegedúske [Kiskászon Hsz; SzNM Eml. 61].

hegyecske 1694/1764: az hegyetske tetejéig [Királyfa K; Told. 26]; 1738: azon hegyetskében az Szalai Rész szőlön fellyül [Balavásár KK; Ks 13. XV]; 1848: A' Kápolna félre egy hegyetskén vagyon építve [Born. F. VIIC Csiki Sámuel lev.].

hegyesecske Szk: ~ orrú 1821: Monka (!) János ... hegyesetske orru [DLt 631 nyomt. kl]; 1825: Romoselyi Nyikuláje Szimulyész ... hegyesetske orru [DLt 767 nyomt. kl].

hegyeske hegyesecske 1835: A Hegyeskékben (sz) [Nyén Hsz; EHA].

héjacska huzatocska 1629: Egi varrot vankos heaczika [Gysz; LLt Fasc. 155].

helyecske 1763: Léven szüksége ... egy helyetskére aholis ketskékét nyuzogathatna [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 149]; 1767: Nehai Ladányi legált 1000 For. Interestét, approbállya 'a Supr Consistorium hogy fordittassék Bibliotheca augmentatiojára, sőt hogy azon Testans emlékezetire 'a Bibliothécab(a) külön helyetskére tétesse azok a könyvek mellyek ezzel vásároltatnak [Nsz; BK A kv-i ref. koll. csomója].

Szk: *bejáró* ~ 1726: Busittatom Becsületes Perceptor Uraméktol, az mostani magyar utzai házam végiben levő kapu bejáró helyeckém iránt [Kv; Pk 6] * *fatartó* ~ 1694: az Kemenczebe fat szoktak be hanni, kinekis vagot fa tarto helyecskejeis va(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. földecske, határrészecske 1600: En mindenkor Fekete Balaseeknak tuttam azt a helechket ... eók kazaltak [UszT 15/87 Iswanffy Isthwan, Kaidichfalui, Zabad Zekely vall.]; 1636: Ez negyedik resze az kertnek cziak magaba(n) valo szep fuues baraniok hizlalasara valo kies helieccke [Siménfva U; JHb Inv.]; 1667: Vagion két kús helyecziike ... azt szancziuk ki az patakig [Imecsfa Hsz; LLt]; 1733: Toth

János szabad szemellj helyecskeje [Bac-kamadaras MT; LLt Litt. B]; 1751: neha palánt magot vetettek belé az hol száraz helyetske találatott [Kóródszmtárton KK; Ks 17/LXXXI. 18]; 1766: ezen kis helyetske mindéig Falu Földének tartatott [Szentegyed SzD; WassLt Pap Togyer (40) zs vall.]; 1825: Ezen helyetske igen jo hely [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Consr. 337]; 1784: a' Mlgös Groff ur ö Nagysága ... kaszálatott mintégy két szekér szénára valo helyetskét [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4.28].

Szk: *árkos* ~ 1762: az utrumban ... Specificalt Árkos Helyetske ... égy darab időtől fogva senki nem curálván ... abalienalodott [Cege SzD; WassLt] * *bokros* ~ 1690: van Ngd(na)k egj kis helyetskéje, mely ... semmire kellő iszapos Olt most a porond ... magab(an) haszontala(n) bokros helyetske [Fog.; Szád. Recsei Bojer Péter lev.]; 1807: egy fenekes bokros keskeny helyjtske ... most pusztáb(an) hever [Nyárádszbenedek MT; Told. 37] * *erdős* ~ 1774: négy ölnyi Szélességű Erdős helyetske [T; CU] * *gyümölcsös* ~ 1798: égy Gyümötsős helyetske és Pusztácska ... törőkbuzás és káposztás földetske [Kv; Pk 6] * *pityókás* ~ 1825: a Falu also végibenn vagyon egj kis pityókás helyetske [Papolt Hsz; SzentkZs Consr. 191] * *puszta* ~ 1672: Bodis Peti pusztá darab helyeje (!) [Alvinc AF; Incz. VI]; 1765: egj darabotska pusztá helyetske [Csávás KK; LLt] * *seppedékes* ~ 1799: Azon seppedekes helyetske ... a Kender földekből szakadott é el? [T; Ks 89 vk] * *szabad* ~ 1752: szabad kis helyetske [Msz; LLt 80/9] * *tisztás* ~ 1761: a kérdésben fel tött Vad almáfák, ezen tisztás helyetskével vagy kaszalotskával égyjütt ... eo Nga földéhez tartoznak [Koronka MT; Told. 26] * *vizes* ~ 1764–1766: vagyon égy kitsin motsaros vagy vizes helyetske ... mellyet mikor meg lehetne kaszálni a víz es ingovány miatt Lenne rajta két merekje széna [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

3. (ház) telkecske 1681: Az holott valami oly alkalmas helyeccke volna, melyen is Groff Vram^a eő Nga Cziganyinak kellene lakniok; az olyan helyek el vannak foglalva [Vh; VhU 11. – *Gr. Thököly

Imre]; 1770: azon kis helyyetskén ... egy Kurucz Tivodor nevezetű szabad ember épített leg elébb házat [Burjánosóbuda K; JHbK LVI/1]; 1795: a' Szántó Sándorné Jármí Ágnes Asszony fél Pusztá Sessioja ... a' Turi Kristina Asszony Kis Hellyetskéje pedig ... Szántó Sándorné Asszony(na) k ... az Turi Kristina Asszszontol adatot Hellyetske kisebb volt [Veresegyháza AF; DobLev. IV/756. 1a]; 1806: Getse Klára asszony azonn Teleket mely az nehai Óregeke volt jól réám tudta Sűtni advánn érette Négyszaz tiz 410 vforintokat mely ennekem bizony amint ki ki lathatja elég drágábann áll azonn kicsid helyetske [Dés; DLt 17/1809].

Szk: *belső* ~ 1784: itt bedetsben^a vettünk egy Kús Belső helyetsket [Szentimre Cs; EHA. – ^a1567-ben Bedechy (SzO II, 220), 1601-ben Bedecsfalva (EHA) néven még önálló település, később – de mikor, nincs rá adatunk – Szentimrébe olvadt bele] * *bennvaló* ~ 1741: a' fellgyebb le irt ben való helyetskét meg vásárlották [Koronka MT; Told. 22]; 1759: Vagyon itten ā Faluban egy benn való helyeske ... egy huruba vgyan el térne rajta [Tusnád Cs; BLt 9]; 1760: egy benn való hejtske [A.volál Hsz; LLt] * *kuriális* ~ udvarházhelyecske 1781: égy Curiális helyetske [Berend K; CU].

4. helyiségecske 1776/1787: egy Bóltnak való helyetske [Dés; DLt].

Szk: *kovácsszéntartó* ~1694: Kovacs mihely ... az Garadics alat va(gyo)n egy meg romladozott ritkason megis Deszksztatot Kovacs Szentarto helyecskeis [Kővár Szt; JHb Inv.] * *vaskőtartó* ~ 1681: vagyon ... szén tartó csűr, melynek jobbik oldalában vagyon fényő boronákkal el rekesztetett vas keő tarto helyecske [Vh 89].

Ha. 1658: helieczket [Alvinc AF; DLev. 3. XXXI. A. 9]; 1673: helyecske [Fog.; Törzs.]; 1727/1790: helyetskére [Ádamos KK; Mv-Lev.]; 1737: helyecske [Tancs K; Told. 11/73]; 1749: Hejecskenék [Dés; Jk 535a]; 1766: helyetskéjin [Szentegyed SzD; WassLt Öreg Pop luon (76) zs vall.]; 1770: helyetskére [H; JHb XXXI/17. 3]; 1815: Hellyetske [Ms; LLt 88/13].

helyésecske földecske, határrészezske 1744: A Lunka Kinyipa helységetskét ... Gánya Petru birta ... s háza volt ott [Nagyalmás H; BK sub nro 181 Szidera Filip (58) jb vall.].

hetecske (vhány) röpke hét 1758: Barcsai Jánosnál laktomban mentem volt ki az asszonnyal Váradra az feredőre ... Négy hétig laktunk ott, de elmondhatom, hogy sohasem éltem olyan jól, mint ott azt a négy hetetskét [RettE 65].

hevederecske keresztpántocska 1699: az aiton egj fa rostély, vas hevederecsken Sarkokon forgo [Boroskrakkó AF; BfR dobozott anyag VI]; 1736: vas kávátskabban alol vas Tsapon forgó ugyan Cserefa Sorkokba vésett, két hevederetskére fa szegekkel szegezett Gyalog kapu [CU].

hiányosocska meglehetősen hiányos 1798/1812: egy ujj, de héjánosotska Conscriptio [Ms; HG Conscr. 222].

hibácska kis hiba 1772: ezen Malomnak, a' mint láttam, némely apro hibátskái vadtak [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 313]; 1826: Ifjab Ajtai Moses ... némely aprólékos hibátskákért büntettetett tsak három ezüst forintokig [Kv; ÖCJk].

hibásacska 1785k.: Kata ugyan mégis nem oly hibásacska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacská, Alattomban ő is akaratosocska [EM XX, 503 Balás-kódex].

hidacska 1. kis híd/palló 1585: (Az ölf) Egy Rezet az kezep kapún belol walo hidachkara Raktak. Hogy ez hidachkat megh Chinalta az Korcholiasz Negied Magaúal fizettem ... d. 25 [Kv; Szám. 3/XVIII. 26a]; 1594: vőtünk ... vgian Ezen Hidaczkakra Egi ttolgi gerendackanak (így!) d 15 [Kv; Szám. 5/XXIV. 22]; 1679: Felső Tó ... Ez mint hagi ighen csékely, gáttýais nem ighen derekas Zugoja ninczen, hanem az folyásan egy hidacska [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.]; 1727: ezen Vendég fogadonál vámot az úton jároktol vesznek ez szerint ... Ezt penig abban az uttban találato egj nihány Hidatskáktol vészik [Csákgorbo SzD; JHbK XXVI/13. 25]; 1758: tőnek ... az Korodi pallon avagy hidatskán való által járásokért ilyen meg égyezést [Kóród KK; Ks 17/LXXXII. 14]; 1758: van edgy Cserefa Gerendákon álló boronákkal meg padol-

tatott Hidatska [M.kiskapus K; Mk]; 1806: a' Pallo Hellyett azon kis Hidatskát kesztették a' melly helyen a' Viz szélessegere nevezve a' mint hozza vethetek vagyon mint egy 100 ölnyi (így!) [Szászrégen; Born. XVI/76 Kiss György (50) vall.].

Hn. 1728: A hidacsánál Pataki hagob(an) (sz) [Aldoboly Hsz; EHA]; 1750: A hidatskanal (sz) [Körös Hsz; EHA].

Szk: *karfás* ~ 1694: ezen az Var árkan altal vagyon egy keskeny hitván regi Karfas Hidacska, az közepin ennek erős Pallo va(gyo)n [Kővár Szt; JHb Inv.].

2. Szk: *felvonó* ~ 1632: Fogaras vára ... uagion egy fel uono hidaczka keötelesteöl, kin uagion egy hat szemw lánczbol czinált retez [UF I, 130]; 1694: az öreg Kapunak ... közpepe irant egy keskeny Pallo formara fel vono Hídacskajais van [Kővár Szt; JHb Inv.].

3. gyalogos kompocska 1806: jól tudom hol vagyon egy kis által járó Hidatskája ... Azon a helyen a hol tudni illik az említett hidasotska vagyon [Szászrégen; Born. XVI/85 Sepres Mihály (80) vall.].

hidasocska gyalogos kompocska 1770: a' Szasz Regenieknek azon által járó Kis Hidasotskája a Mellyet ... a' viz által gyakorta el rontatott pallo helyibe tsináltatának [Szászrégen; Born. XVI/79–80 Kiss Márton (98) vall.]; 1806: Azon által járó pallo helyett kesztetett Hidasotska jól lehet akkora legyen, hogy azzal két lovat a' Vizen által lehessen vinni ... csupán a' gyalog való járás engedtetik meg [Radnótfája MT; Born. XVI. Csavasi Mihály (34) ns vall.].

hidegecske meglehetősen hideg 1836: a hó le esett ... az óta el lepve a földet áll – most hidegecske (!) van, de nincs nagy fagyás [Zsibó Sz; WLT Nagy Lázár lev.]; 1847: Az nap is ... több ízben esett hidegecske eső [KCSl 13].

himecske hímzés 1576: Wagon egy weres tereok Ingh taffota kereol A galyran igen zep gyngye (!) Aranyos hymechke [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 4].

himlőhelyesecske egy kissé himlőhelyes/ragyás 1822: Kibédi Samuel ... hoszszuko himlőhelyesetske ábrázatu [DLt 70

nyomt. kl]; 1822: Pipa Antal ... szürkétske himlőhelyesetske ábrázatu [DLt 73 nyomt. kl].

himocska ? 1692/XVIII. sz. köz.: Nyulas-ra^a menő utt mellett egj darab himocska szánto föld [Told. 36. – *Kisnyulas MT v. Nagynyulas K?].

hintócska 1.kis hintó 1687: az mely 18 lovat masodszor Szigetre hoztak vala, penzen el ne(m) attam 8 bénne, hanem kit az Generalne hintocskajaert, kit török aszanyokert, gyermekert [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról].

Szk: *német* ~ 1687: Ha elombe ki jövel, az szép nimet hintocska szinten ma fog által jöni az maramarosi havason, s azon édgjűt mehetnének haza [ApLt 6 Kálnoki Sámuel feleségéhez Nagybányáról].

2. játékhintó 1816: Egy Sárga festékű gyermeki kitsi Hintotska [Bányabükk TA; MkG].

históriácska 1. történetecske 1736: Gondolod talám, ez az utolsó két-három históriácska nevetésre való; de bizony nem nevetésre, hanem nagy oktatásodra vagyon, kedves olvasóm, ha jól meggondolod [MetTr 420–1].

2. *szent* ~ bibliai történetecske 1823–1830: Trencsényi Sámuel nevű pap ... holtáig Marosvásárhelyt lakott egyes-egyedül egy kis házikójában ... A városon felkereste a gyermekes házakat, ott tanította őket valásra, szent históriácskára, azután küldözgettek neki egy-egy kenyeret s egyebet [FogE 94].

hitványka satnyácska, véznácska 1749: Tavallyi ... okör bornyu 2 Az edgyik hitvánka [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

hitványocska 1. csenevész, satnyácska 1750: egy tavalyi ünnő borju vagyon de maga hitványocska [Marossztygyörgy MT; Ks 23. XXIIb].

2. silányocska 1781: A nagy Palota ... ajtaja ... zöld festékű, és Sárga párkányu fenyő deszkából való de hitványotska [Petek U; Hr]; 1792: széna 8 Szekérnyi Tavalyi pedig hitványotska 4 Szekérnyi [Szentkirály Cs; TL].

3. rosszacska 1752: a' most közelebb elfolyt
összel a' kert hitványocska volt [Abosfva
KK; Ks 8. XXIX. 29]; 1812: Egy négyfelé
hányó Drotos Hitványotska Rosta [Kört-
vélyfája MT; LLt].
4. rozoga 1847/1851: Az uttza kapu mellet
egy hitványocska ház [A.szovát K; Pk 3].
- hivatalocska** állásocska 1765: eő kegyelme ...
ezen Fassiomért ujrais meg neheztelhet
és ... mint potens ember ... hitvány hiva-
talocskában meg ronthat [Borbánd AF;
Esz-Mk Vall. 316]; 1853: szabadulva hiva-
talocskám bajaitól, igyekeztem ... dolgai-
ban el jární [Balástelke KK; DE 3].
- hívesecske** I. mn hűvösöcske, meglehetősen
hűvös 1723: most esmét ... harmadnapotól
fogva esmét szép üdök kezdének fordul-
ni, de az etczakák hívesecskek, s kivált az
el mult etczaka ugyan hűves vala [Darlac
KK; ApLt 1 gr. Haller János anyósához].
II. fn meglehetősen hűvös idő 1848: estve
felé vólt, s hívesetske [Kv; Pk 7].
- hívesecskén** hűtötteskén 1778: (Hasszorulás
ellen) itassanak vele hívesetskén sok szö-
ke Savót, főtt Szilva Levét magára [MvÁlt
Mátyus, ConsSan. gub.].
- hízódizsnó-ólacska** hízó-ólacska 1748: meg
rongyolott Szalma fedél alát épült hizo
Diszno ollocska is Vagyon egy [Nyá-
rádsztbenedek MT; Told. 79].
- holdacska**¹ csak lóra von.; fejeér (homlok) fol-
tocska 1629: latam akkor azt az Czikotis ot
... kerdemis teőle, hogj ha vagjone jegj raj-
ta, s monda hogj vagjon egj kis holdoczka-
ja, enis szinte ugj lata(m) hogj vagjon egj
kis fejer holdoczka az homloka(n) [Mv;
MvLt 290. 165a]; 1703: Gyerőffi Borbára
Nénem Aszony eő kglme egy Pej lovat (:
kinekis az homlokan levén egy kis hol-
dockska :) hozám küldöt [Kv; Ks 38. VIII.
4]; 1807: Egy setét pej, az homlokán egy
fejeér hódotskája vagyon [DLt 391 nyomt.
kl]; 1837: barna pej kised paripa Ló ...
jobb felől való szűgyének egy kis szürkés
holdotskája láttatott [DLt 391 nyomt. kl];
1837: Vagyon egy barna kised vén paripa
Ló ... az első lábánál levő lapotzkáján egy
xrosnyi mekkoraságu szürke hódotska ta-
láltatott [DLt 391 nyomt. kl].
- holdacska**² 1. mértékegység 1678/1684:
Wagyo(n) Tihocz alattis egy holdacska²
[Szilágycseh Sz; SzV]k 126. – "Szántó";
1685: A' Törvény fa alatt egy hólacska
cir 1. vekas [Nyárádtó MT; Told. 27]; 1693:
Szánto földek ... Az Bűdös kutnál négy
holdatska [Ne; DobLev. I/37]; 1783: Ezen
mellettem lévő egy holdacsának szom-
szédgya fellyul 2. Kótél Borberekí Vramé
[Újfalú AF; DobLev. III/573].
2. Jelzői haszn-ban; vhány holdacsakányi
1635: az mely apro holdaczka Zanto feől-
deket Kun Janos uram be kerteltetet [Kál
MT; Berz. 2. 40/82]; 1719: lévén ... két hol-
dacska szántó földgye az Nagy retes Nevű
szőlő Málra fel jaro lábban [Ne; DobLev.
I/97]; 1767: vagyon a hegy és szőlő alatt
áz árkon fel ruo egy holdatska szánto
föld Cub 1 1/2 [Ne; DobLev. II/380. 3a];
1845: A Vervolgybe 2 Holdatska földért 7
Rf [F.szentmihályfva TA; Bosla].
- holmicska** 1737: amibe lehetet a kartol igje-
keztem oltalmazni az holmicskeje volt
Ngodnak kezem alatt [Noszoly SzD; ApLt.
4 Hatházi Kristóf Apor Péternéhez]; 1749:
az Ablakon bé meg nézém, s láttam hol-
micskét, máskint igen keveset [Hosszú-
szó KK; EMLt Georg. Kádár (45) jb vall.];
1765: az Commissariusok ha látak modot
benne erovelis vettek holmitskéket [Om-
poica AF; Eszt-MK Vall. 18]; 1790: Fekete
uram is küldett holmicskét, azokatis az
eő klme levelével egygyütt bé küldettem
[Bencenc H; BK Bara Ferenc lev.].
- holocska** ? 1778: a Vajatis küldöm Holotská-
val még ha, lehet fogatok s magam bé vi-
szem Na(go)dnak [Nagyida K; Told. 6].
- homlításocska** bújtatás (bújtatott szőlővesz-
sző) 1667: maga Monostori Uram egy
homlításotskát megh fogván fel huza [Kv;
RDL I. 148e Stephanus Fekete alias Szeots
jur. centum vir Colosvariensis (67) vall.].
- hordóbélyegző** vasacska hordóhitelesítő vas
1654: Egy hordo Bilegző vasaczka [Szász-
nadas KK; Ks Bánffy Anna urb.].
- hordócska** 1. 1645: egj kis hordoczka is uala
[Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]; 1669: Ezen
pinczeben vagyon ... Egy cziknak valo
üres hordoczka [Királyhalma NK; Ks.
67. 46. 24a]; 1679: hal hordáshoz valo
hordocska nro 1 [Uzdisztpéter K; TL Ba-

jomi János inv. 136]; 1699: Hitván úress hordócska Nro 1 ... Ser Szűrő kosarocská Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]; 1706: Egy hordocskában Malom por vagyon cub 1,,3 [Görgény MT; Born. G. VII. 4]; 1789: Egy 12. Vedres Hordotskába valami két vedernyi meg veszett Bor [Mv; ConscrAp. 7]; 1797: ött száz Hordótskák-nak készítéséhez meg kívántató dongá-kot, és fenekeket Lipovára egyenesen ... le szállítatok [Déva; s 78. 20/20]; 1846: Az Udvar ház ... hijjba tanáltattak – egy hosz-szu egy fenekü hordotska [Szászkerked K; LLt].

Szk: *boros* ~ 1801: Aprobb Boros Hordots-kák [Vargyas U; CsS] * *ecetes* ~ 1693: edgy ecetes hordoczka den. 30 [Tarcsafva U; Pf] * 1741: egj etzetes hordotskában bor etzet [Mezőbánd MT; LLt 146. B]; 1744: egj kis ecetes hordotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * *gabonatartó* ~ 1801: Egy Gabona tarto Hordotska [BLt II/11] * *öreg* ~ nagy hordócska 1720: egy vak ablakban egy öreg hordotska [Köröspatak Hsz; HSzjP] * *vízfordó* ~ 1784: viz hordo kis hordotska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22].

2. vhány hordócskányi mennyiség 1823: kortsomárolni valo Borunk nints, hanem veszünk egy-egy Hordotskával [Alpestes H; Told. 7].

3. Jelzői haszn-ban; vhány hordócskányi 1736: egy Cir(citer) tiz vedres Hordots-ka bor [CU]; 1738: S: Miklosi korcoma-ros korcomalat el harom hordocka bort [Gysz; LLt]; 1741: Egj hòrdotska éczét ... 1 [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Bene-dekné Beszprémi Orsollya lelt.]; 1749: lesz egy Hordocská boro(m) [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]; 1766: oly szoros ez a' két Ház között valo Vdvar, hogj ha ez két felé szakaszatnék is, és kerteltetnék, tsak egj Hordotska Borátis egjik Gazda maga Pintzéjéb(e) nem vihetné szekérrel [Torda; TJkT V. 327]; 1848: egy hordotska sos káposztát el éltek [Dés; DLT].

horgocská kampócska 1699: az Ablak tablai vas pantocskakon s horgocskakon forgok [Boroskrakkó AF; BfN VI].

hornyocská ? 1729: Marhák lábához valo hornyotska [Tarcsafva U; Pf].

hosszabbacska 1748: mely le irt helység ha valamivel hoszszabatska lenneis az más rész atyafiak Erdejeknél, de sokkal keske-nyeb, alá való és pusztáb [Kál MT; Berz. 2. 41/127]; 1803: (A ház) fedelire kének (!) még fel őlni hoszszuságúnál hoszszab-batska búkfá Dranitzá 50 szál [Kőrishánya H; Ks 108 Vegyes ir.]; 1822: Girotán János ... az üstöke nyírott, hátul hoszszabatska haju [DLt 67 nyomt. kl]; 1839: két darab hoszszabatska folyo gerendák [Dés; DLT 700].

hosszabbacsán 1700: Takarodot estve avval^a harangozzanak hoszszabbacska(n) mint eddig [Dés; Jk 311a. – ^aA Dési Diószegi Ist-ván adományozta kis haranggal].

hoszacska hoszúkö 1698: edgy hoszszacs-ka asztal [Kóród KK; LLt 72] | egy hosz-szacska folyoso [Buza SzD; LLt Fasc. 208 B]; 1720: nem kaphatak az ki négy hitvány Lovamat el hajcsa, kettővel ménuén pedig nem lehet az utnak alkalmatlan s hosz-szacska voltara nevezve [Balázstelke KK; Ks 96 Simon Pál lev.]; 1721: az harmadik haszacska mustranak singe 48 pénz [Ks 96 Bornemisza Imre lev. Nsz-ből]; 1754: Festetlen keskeny hoszszatska fogasok vannak ezenn Házban [Uzdisztpéter K; CU]; 1766: egy hoszszatska régi fogass a' falon Szegezve [Hosszútelke AF; Kath.]; 1802: Anniska ... közép kartsu termetű, hoszszatska száraz ábrázatu [DLt nyomt. kl]; 1808: hoszszatska szakállá bajuszsa [DLt 101 nyomt. kl]; 1832: megkaptuk a kaptzáját a mely szőr volt és egy krajtzárt, továbbbatskát egy hoszszatska pipa szárt [Kv; KLev.].

hoszacsán 1. vminek a hossza mentén 1739: a miolta én értem minden esztendő-ben használtak a Sz: Benedeki Révésznek egy darabotska rétet a Révre menő uton alol hoszszatskán és keskenyen a Viz le mentére [Dés; Ks 28. V].

2. hoszacska ideig tartó 1765/1783: Hogy-ha ... a' Venditorok ... azon Csekelaki Portiot valamely praegnans impedimen-tum miatt által nem adhatnák, és által adá-sa hoszszatskán terjedne ... tehát azontul egész az által adásig legalis Interesté az ő Nsgok fel adott penzek(ne)k currályon [Kv; DobLev. III/574].

hosszúciska hosszúké 1710 k.: Az alsó állam éle hosszúciska volt [BÖn. 492]; 1726: Vagyon Sövénnnyel font perje fákra szalma fedél alatt készített hosszúciska disznó ól [Nagyfalu Sz; BfN Nagyfalusi csomó]; 1732: ezen kamorában ... találtunk ... egy rendbeli kovacsnak való miv szert, ugj-mint egy nagy vas pörölyt, egy hosszúciska szinkáló vasat [Kóród KK; Ks 12. I]; 1749: Mas hosszúciska pintze tokb(an) Srofos Üvek [Marossztkirály AF; Told. 19]; 1788: Üvegnek valo kitsin tojokás Ferslog ... Egy hosszúciska fejer Tojoka [Mv; TSb 47]; 1845: Egy hosszúciska fenyőfa asztal [Doboka; Mk].

hosszúka hosszacska, hosszúké 1693: Tizenhat aranyas hosszúka Dolmanra valo gombok Szives formak pikkell [Ne; DobLev. I/38. 8b]; 1710 k.: Termetem sem hosszú, sem kurta ... ábrázatom hosszúka, barnaszeg, piros [BÖn. 491]; 1838: Kádár János ... egy kevésé hosszúka halavány ábrázatu [DLt 264 ua.].

Hn. 1637/1778: Hoszszuka mező (sz) [Erdősztyörgy MT; EHA]; 1774: a Hoszszuka Mező Pataka [Erdősztyörgy MT; EHA].

hosszúdad 1864: Várhegy, melly is egy fel-emelkedett hosszúdad hegy [Nagyalmás K; KHn 316].

horgocska kampóciska 1699: Ket Ablaknak az Ramain vagyon paraszt vas plehecske tizenhat horgocskával [Boroskrakkó AF; BfN VI].

húgocska 1. testvérhúgocska 1599: ha zerelemes hugoczkamnak az Isten zerenczet paranczol [BálLt 51 Kowachocz János nyil.]; 1598: azonkippen az kis hugocskamrais legen io gongia kegdenk hogj ne apagjon dolga hanem araggjon [BálLt 51 Kowachocz János nyil.]; 1630: Nagodnak műis Agnes nevű kis Hugocskánkal edgyütt, mint Keglmcs Urunk(na)k könyörgünk ... méltóztassék azon Négy Falucskainkrol Nova Donatit Conferralni [JHbK LVII/31]; 1784: Minden Fejér gunyabéli részemet ... hagyom az kis Hugatskámnek Fodor Hedvigának [Ara-nyosrákos TA; Borb.].

2. unokahúgocska 1631: Agoston Falvanak^a hason felit ... hagyom ... az kis neveletlen hugoczkam(na)k Petki Katának ... el ne vegyéek tölle az eő rész jószágottskájaval edgyütt [Nagyteremi KK; Ks L. 5 Sükösd György végr. – ^aNK].

huncfutka 1817: Márton Juon Hajdú mintegy 24. esztendő ... fekete hajú barna ábrázatu szemöldökű ... hoszszu huntzfutkája van, nyirt hajú [DLt 444. nyomt. kl].

hurubácska viskóciska 1739: más Hurubácskát 's darabocska földet excindálván nékie; azon Házacsakára ... reá ment [Dés; Jk]; 1772: Ezen Akollyba vagyon egy roz Hurubácska [Szászfenes K; BethK Mikes conscr.]; 1793/1794: Vagyn(a)k még ben a' Faluban köz helyre épült egy néhány házatskák, vagy is Hurubácskák, mellyek ... hagyatnak a' Falu pásztorainak [M.bagó AF; DobLev. IV/739. 21b]; 1836: egy kis hurubácska [Dés; DLt 556]; 1810: Hurubácskája [Nagyesküllő K; Lészai lev.].

huruba-helyecske kb. hurubás telkecske 1747: egy Váradí nevű Tisztartója ... egy belső fundusocskát két felé szakasztott felit ... Porcsiren (!) Juon nevű Sellérinek atta ... meg halván ... az említett ... Sellér az említett Sessiócskátis, vagyis inkább huruba helyecskét az ... M.B. Kemén Samuel Ur részire szakasztott helyhez foglalták el [Mezősályi TA; Ks 7. XV. 20 Molduvan Iefftin (50) jb. vall.].

húzóka fiókhúzó (fogantyú) 1849: két almárium ... 9.9. tojokáikkal, – mellyeknek közepén vasbol huzokájok van [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

hüvelyecske kb. tokocska 1625: Ezüst es arany marhak szama ... Egy ezüsteos hüvelyeczkeis [Kv; RDL I. 126].

hüvelykecske hüvelykujacska 1759: az Gyermekeknek az Bal kezecskeje keze fején alol tsudalatos mozgásban van, minden inai erecskéiben olyan rángotás formalag mozog ugyan tsak az kezecskeit az gyermek nem fájlta, kivált az hüvelykecskeivel, s mutato ujjával az gyermek koltso-katis meg fogott, s tartottis [Csesztve AF; Ks Mike Antal lev.].

időcske 1767: Kis Vaszij és Telegucza Juvonis ... bellyeb nem jóvének hanem egy időcske mulva el menének onnon [Betlensztmik-

lós KK; BK. Demeter Ersok Forkos András Felesége (32) vall.]; 1769: jó időcskét edgütt beszélgetvén [Oltzem Hsz; Mk]; 1791: ez kitsiny időcske alatt hozzánk érkezének [Szucság K; RKA]; 1791: én is, egy időcske mulva bé menék a' házba [Méra K; RKA].

idősecske öregescke **a.** emberre von. 1757: egy Geréb nevű Csapodar N(eme)s ember vagyon köztők, idősotske, ez hol egyinél hol másiknál élődik ő az tanátsosok^a [Retteg/Kendilóna SzD; TKI Perlaki András gr. Teleki Ádámhoz. – *Ti. a rettegieknek]; 1800: Salat Ur már idősötske ember [TLev. 5/17 Köpetzi Nagy Iosef Nsz-ből]; 1823–1830: Ez az asszony Görög Mária volt ... Mikor Bakcsi elvette, idősecske leánynak kellett lenni, mikor gyermekei kezem alá jöttek már nyeg csorba volt [FogE 99]; 1823–1830: A kutyfalvi pap volt Daroczi György, idősecske, de jó beszédes ember [FogE 117]; **b.** állatra von. 1805: Egy kiseded barna pej Kantza minden jegy nélkült, idősotske [DLT nyomt. kl]; 1823: mokány-fejű mint egy 11 Markos már idősotske-Lo [DLT 68/1806 nyomt. kl].

időtöltöttöcske idősebbecske, idősöcske 1758: időtöltöttöcske volt ugyan, de jó-forma dáma lévén, csak elvettem volna [RettE 73–4].

ifjacska I. *mn* fiatalka, fiatalcska 1753/1781: néhai idősb osdolai Kun Miklós Ur(na)k özvegyét kiis sok pénzű és nagy Jozságu volt, noha öreg is völt, B. Jósika Imre pedig igen iffiatska lévén, nem is igen gazdag völt maga el vette, a kitől nagy gazdagságot nyére, erősen meg gazdagula [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 332–3 Komán Togyer (50) jb vall.]; 1763: Kúsded, barna, iffiacska Leány volt [Nyárádsztlászló MT; Sár.].

Szk: ~ *korában* 1736 u.: ott voltam^a igen ifjacska koromban apámmal, mikor Székely László lakodalmá volt [MetTrCs 465. – *Cserei Mihály] * *goromba* ~ 1710: Felnevelkedvén azalatt László^a, királyságra beállítatik, de goromba ifjacska lévén ... Hunyadi Lászlót és Mátyást, a Hunyadi János fiait, hite ellen megfogatja [CsH 62. – *V. László 1444-ben, majd 1453–1457 közt magyar király].

II. *fn* kb. legényke 1614/1615: egizer egi iffiacska Ieoue hozzá az Christoph deakne Azzonio(m) zolgay keozwl [Györgyfva K; Ks 14. 20a]; 1629: en attam oda az műre az iffiacsikat en tanittattam [Kv; Tjk VII/3. 110]; 1702: edes Atyamnak üdvezült Banjaj Istvan Uramnak ... keves Bonumi ... én holtom után adattatnának az T. Unitaria Ecclesiában, az vegre, hogy az Scholaban tanulo szegenj Iffiacska ... azokbol segitessenek [Kv; Jakab, Kvtört. Okl. II, 458 Sárdi Mihály végr.]; 1724: mikor én ezeket hallottam ... Circiter 16, 17 Esztendősz Iffiacska voltam [Backamadaras MT; Ks 12/III Michael (80) jb vall.]; 1732: Kováts al(ia)s Budai Szimeon ... ennek egj fia Nikulaj jo Ifiatska [Szentbenedek SzD; Ks 40. XXXVIIIIC]; 1740: en akkor iffiacska voltam [Kobátfva U; Pf]; 1748: láttam azon alkalmatossággal a' kétt iker Fiaitis és már jól fel-serdült Iffiacska valának akkor [Aranyosrákos TA; LLt]; 1799: Vagyon vélték még egy 16. Eztendősz forma Nagy Elek nevű Nemes Iffiatska-is [DLT nyomt. kl].

ifjacskan fiatalcskán 1629/1676: Nagj Erdélyi Miklos is meghalvá(n), igen Ifiatská(n) maradott Bátyá(m) [Somkerék SzD/Sv; WassLt St. Erdélyi vall.].

ikerfiúcska 1748: Nézzé kgld az én kétt iker Fiacskáim micsoda nagyvott nőtek már [Aranyosrákos TA; LLt]; 1748: két iker Fiacskáival ... innen elsőbb(en) a' Szilágy-ságba mentenek [Aranyosrákos TA; LLt].

imádságoskönyvecske imakönyvecske 1596: In 16. Imatsagos keonywechke Nemetewl [Kv; RDL I. 65].

inacska 1763: Jobban vagyon kis Jankó Urffi Lábais, meg rándúlt volt valami inatskaja [Ks Baló Antal lev. Nsz-ből].

inaska 1. legényke 1600: Én Gyeörgyffi Martont, mindenkor Gyeörgyffi Balint fianak tuttam ... a mikor el wetekezek hazulis az Marton io kora inaska wala, nekem hagyás az apiawal eggiott mi tartuk oztan [Zetelaka U; UszT 15/38 Gyeörgyffi Thamas Ersebet lib. vall.]; 1760: Hallottam valami inaskáktól ... hogy ... etczakának idején iffiu Boda Juvonnét egy kertben látták egj Férfival [Kóród KK; Ks 17. XXXI]; 1764: Az hideg kuton alol ... volt ... egy darab

Réttyek ... mikor az Inoskák sástépni oda mentenek, Miklós Déák Uram megkergette őket [Ne; EM XXXVIII, 228]; 1767: (Ezen földnek) egy vad tseresznyefa volt a belső barázdájában, arrúl sokszor meg is kergette Boldisár György termésének idején az reája menő Inaskákat [Göcs MT; VH].

2. fiúgyermek 1800: az Alperes kis Leánya és Inaskája szilvát vittek [Dés; DLt].

3. tanonc, *ek* apród 1683: Az Szakacs, es az Janos nevű inaska dolgot az mi illeti, mivel Uram magame s Atyam Uramis magam számára taníttatta az szakacsot; az inast pedigle(n) magam tartottam örökbe; mint jó Uramat kerem alazatosan kegyelmedet, ha tovább nem, bar csak három vagy négy esztendeig, míg edgyet tanítana engedgye ide, mivel kegyelmednek szakacsokat eleget adott [Diód AF; Incz. V. 20]; 1695: Bánfi Mihály Uram(na)k egy idegen arva Inaskából álló (így!) Szakács Inassa Tekei Tivadar több lator Complices társaival együtt az eo klgmek ... Sz: Királyi pinczejét egy néhány izbe(n) fel vevén, nem kevés karokat tölt [Marossztkirály AF; WassLt Sz: Györgyi Mihály sch(ola) mester vall.]; 1771: Tavaj Ugarlaskor úgy esik, hogy Kis Istvánnál lévő akkori Tímár Inaskát Enyedi Marczit el kérvén Tímár Istvántól hogy ott az Ekét hajtáná ki addig a Béla hegy alá és ott étesse a marháját ... a Gyermekek Inas fel ment a Béla Hegy tetőre ... ott étette az Ökrökkel Imbrefi Ferentz is hogy ki jöve azt mondá az Inaskának hat te mért butál el előlem hogy idejöjj Lantzas Diszno Ordog Menkő Kutya Teremtette? [Dés; DLt 321. 39b–40a].

4. szolgálégyenke 1580: Az my penigh Illety az varassy feo zemelyeket es tyztesses lakasba eleoket vegeztek eo kegmek hogy ha az Iambor hazas Emberek ollya(n) tyztesses lakasba vannak es leendnek, azoknak szabad legie(n) hog' Inaskaya zablayat vtana vigie [Kv; Tanjk V/3. 231b]; 1696: vót két par csizmát két Inaskának [Kv; LLt Fasc. 146]; 1730: az én Jnaskám Török, s-az Fiacskám haza jövé(nek) s-mondák hogy Szakács Mátyás áskált azon jószágán [Altörja Hsz; Borb. I Donát Jánosné Aszsz(onyo)m Ilona (46) ns vall.]; 1742: Moldován Györgyöt Flora

Vonyát egy kis Magyar inaskájával hogy Vágta és hordotta az szilva fát láttam [Kincsi KK; JHbK XXVIII/6]; 1779: oda futamodek egy Iosi nevű Inaskája az mostani Tisztünk(ne)k az ki (!) egy bottal úgy meg ütött hogy mingyárt egybe görbött [Záh TA; Mk V. VII/12].

5. bojtárlegényke, béresfiú 1596: oda menek tahagh zynthe be fogiak az eökreket megh úaro(m) be fogok, ozton el veóm az Inaskától [UszT 11/33]; 1701: edes Anyam Aszszony ... ha az ökröt el adgya kegjelmed fizessem meg kegjelmed az kinek ados ha penig tartani akarja fogadgjon egj inaskat hogy gondot tudgyan viselni az ökrökre [Ne; BLt 9 Toth István a koll-ból édesanyjához Angyalosra (Hsz)]; 1751: mongja az Juhaim mellett lévő Inaskám [Torda; CsS]; 1771: Szengyorgyi Czako Josef Uram házánál béreskedo Repa Jancsi nevű Inaskáját tudom hogy az Ökrök Nyakakrol a harangokat be lopogatta [Dés; DLt 321. 5b–6a].

inaskaköpenyeg kb. béresfiú-köpenyeg 1798: Vitt magával ell a' Kotsis egy Inaska köpenyegét és ugyan azon Inaskának holmi fejjénéműit [DLt nyomt. kl].

inasocska szolgálégyenke 1771: egy kobor inasocska ... maga beszéllette hogy ő ... valami Lovokot által a' Markodi patakon [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Fr. Katso (30) ns vall.].

ingecske 1576: Weres zel Selyem zel (így!) Mynth egy wynyira walo zeles, tyzon egy Syngh, kyth Rwhajara kyth Ingechkeyere chynalok [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13]; 1752: ott hagytam az háló egyet mását, 2. Ingetskéjét [Beszt; Told. 37. 44].

ingvállacska (rövid) nő ingecske 1629: Egy hitua(n) Jng vál ... d. 50 Más, Egi hitua(n) Ingh vállaczika ... d. 10 [Kv; RDL I. 132].

instanciácska kérvényecske 1819: egy egy Instantiatskát írogattam [Fog.; Konstantinus lev.].

interesezske kamatocska 1779: a husz pénznek ... interesse egy pénznél valamivel többecske, viszontag ajálalom a Tekintetes Aszszonynak, hogy azon interesetskét méltosztassék ez alkotmatossaggal meg fizetni [Bő MT; Sár.].

- íráska** 1. írásocska 1678/1683: In nomine D(omi)ni Anno 1678 kezdte(m) ez iraskamhoz [Ks Kornis Gáspár kezével].
2. leveleske 1664: Énnekem is Kegyelmed ez kis íráskámról meg bocsásson és ne tartson idegennek [TML III, 328 Teleki János atyjafiához, Teleki Mihályhoz].
- írásocska** 1. 1632: noha k(ne)k ualazt irattam mind az által ket három szoual magamis ez reouid irasochkammal akaram kdet biztatni közöttünk ualo bekesegees alkalom es eggiesegh feleől [Kv; Ks 41. D. 20 Lud. Bornemisza lev.]; 1795: Kérem jó Vr(am) KglDET, szíves köszöntésem mellett, ne terheltessék ezen írásotskámot közolni azon Jó Vraimmal [TL. Málnási László ref. főkonz. pap Debreceni István tt-hoz]; 1817: fel vévén egyszer akkora írásotskát, mint az edgyik tenyerem, vagy valamivel nagyobbatskát [Torda; KvAkKt 363].
2. iratocska 1663: Kérem azért, jó és csendes alkalmazatossággal, igen szépen, rendesen instáljon az én kegyelmes vram ő nagysága előtt, méltóztassék ez íránt valo kegyelmes ígéretiről egy kis írásotskát adni ... donationak kellett rúla lenni [TML II, 476 Teleki Mihály Gilány Gergelyhez]; XVIII. sz. eleje: Pálosi dőlógokatt illető írásotskák [Ks 1593-beli okl. reg.]; 1752: egj negyedrés papirosra irt írásotskát láttam Tótfalusi subscriptioja alatt [Bálványosváralja SzD; Ks 43].
- íróasztalocska** íróasztalka 1767: hamu színre festett négy fíjokós író Asztalocska záros [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2].
- íróházacska** dolgozószobácska 1679: Úr Haza ... Ezen házban levő Erkély vagi íróházacska [Uzdizspéter K; TL Bajomi János inv. 19–20]; 1735: bojt hajtásos író házacska [MNy XXXVIII. 55].
- íróládácska** írószeres ládika/ládikó 1714: Egj dió fabul való Iro Ladatska, Ajtotskaja rezes Rosaval ékesített, 8. tsiga formala (!) tsinált labain áll. külömbfele fiokokat foglalván magáb(an) fl. Hung. 15 [AH 55].
- írótablácska** 1714: Iro Tablatskanak valo futrálj, meg aranzott ezüst bagjoggal ezüst viragokkal ékesített fl. Hung. 6. Egy par Író Tablatskának való futraly Tekenjös békaval ki rakott fl. Hung. 20 [AH 12].
- írotványka** írtványocska 1703: Somos odal felett egj kis Irotvánjka és az Borbelyok Irotvánja [F.tők SzD; RLt]; 1739: az Tövisses helyben edgj darabocsát hagjanak az írotvankához [Szentmargita SzD; Kgy]; 1763: vagyon egy szekerre valo írotvanka [Ispánmező SzD; Torma].
- Hn. 1739: az ... Irotvánjka közt levő tövisses [Szentmargita SzD; Kgy]; 1773: Trombitás Janos írotványkája [Bálványosváralja SzD; EHA].
- írotványocska** írtásocska 1744: Lévéen ... egy edes szűleiről rea deveniált írotványnya és a mellett ... eő kglmétől aquiralt zalogos irtoványocska [Dob.; WassLt]; 1754: Tudom bizonyosan hogy ezen kérdésben forgo irtoványotskat erdőből Husziai Nehai Temes On, és Fia Temes Togyer irtogatták [Goroszló Sz; WLT Román János (38) jb vall.]; 1766: Pap Stéfán ... egy kis darabatska Irottvánt kezdett volt ... de Szabó Pál Uram nagy darab Irotvánt tsinált belolle ... a' ... Fundeturában lévő kis Irotványotskával egyut négy Véka Törökbuzát és két Német forintokat adott érette Szabo Pál Uram [Szentegyed SzD; WassLt Molduván Kratsun (80) zs vall.]; 1777: Ködmönösről egyszersmind őt Szarvas Marhát egj ejtzaka el lopván a' Tolvajok ... akkoron éppen ide Nyomoztuk felyül rajtunk egj kis keres Irtoványotskába, a hol meg kötve tartották a Tolvajok a lopott Marhákat [Resztolcs SzD; JHbK LVIII/28]; 1739: Kozma Janos írotvanyocska [Szentmargita SzD; Kgy]; 1761: iratványocska [BSz; Bfr 38/18]; 1766: Irotványocsák [M.köblös; RLt].
- irtásocska** írtványocska 1643: Uagion egi iritasoczkja [Szentsimon Cs; BLt]; 1800: A töllem kérdett két Irtasotskakat mind az Kódi emberek birják [Benedekfva Sz; Bfr II. 58/21 Fodor Vaszali (!) (67) col. vall. Várvölgyi Bányai János kézírásában]; 1800: Kelentze és Kód nevezetű Faluk között ... két darab irtásotskákon kívül, hogy az öszve rugó Határok felett valami versengés lött volná tudja é, hallottaé értette é a' Tanű...? [KSz; Bfr IV. 58/21 vk]; 1824: Vagyon egy kis Irtásotskája az Aknás dombjába [Szásznyíres SzD; EHA].

iskatulyácska, skatulyácska dobozocska, ládikó 1685: Egy skatulyácskáb(an) Szebeni Patikában vött Ket Kis Csuporbeli Mel Rosar. [Utl]; 1697: Egy kis Scatulácska apro oh Pénz [KGy]; 1716: Bal felől való iskatulyacsakáb(an) egy gyöngyös fekete Csipke hát alyával együtt [WassLt]; 1737 k.: Edgy fejer Skotuja, más Véres Skotojacska [Brassó; ApLt Apor Péter lelt.]; 1744: 8 Iskatuljatskak [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1752: egy Iskotolácska aporsaggal [Eszk. Gr. Petkiné lelt.]; 1764: Egy Veres kerek Skatujácskában égy szép jó féle Gyöngy párta [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2]; 1773: Egy uti gömbölyű borsolo Pléh Iskatulya, benne lévő hat kerek Iskatulyácskakkal [Lele Sz; Marínai Pap lev.]; 1798: égy Szalmából kötött kitsi iskatulyátska [Dés; DLt]; 1807: Kitsiny iskatulyátskák ... Egy rosz Iskotulyában krispány virág [Körtvélyfája MT; LLt]; 1807: Kitsiny iskotulyátskák, melyyekb(en) orvosság formák vagyn(a)k 5 ... Egy Scatulyába fejer gálitzko [Körtvélyfája MT; LLt]; 1810: Egy tojás kerekégü ezüst Skatulyátska [DLt 368 nyomt. kl]; 1816: Négy Iskatulyátska [Varsoz Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

iskatulyaforma-ládácska ládikó 1767: drága gyöngyös és Kőves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kiseded Iskatulya forma Ládátskában [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78].

iskatulyaládácska ?fiókos ládikó ?rekeszes ládikó 1767: (A) kitsi Záros Iskatullya Ládátskában tudom hogy volt Kézre es Nyakra valo két rendbéli jo féle, és Orientalis Gyöngy [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78].

istállócska 1699: Vagyon Tisztarto lova Istállócskája mellyis füz vesszőből támasz nélkül Sással meg fedetve építettett [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.]; 1736: Istálotska van egy kiseded négy Cse-re ágosokon álló Tapaszos oldalú Szalmával supozott Lo Istáló mellynek ajtotskaja Vas Sarkokon forog [Martonfva NK; CU XIII/1. 144]; 1740: Vagyon ... edgy négy Lónak valo jó istállócska ... fedele szalma, és igen meg avúlt, hidlás is vagyon benne [Szentkirály TA; Ks 89 Inv. 8]; 1757: még

két Istállócskát kívántatván végső igazításba vétetni el ne mulassák [Déva; Ks 92. I. 23]; 1762: Mlgos Groff Bethlen Lajos Ur eő Ngá Boros nevezetű Vas mives Cziganya(na)k ... volt egy Kis Istállócskaja [Bethlen SzD; BK. Szabó Marton (56) j b vall.]; 1797: (A) Házacska ... vegiben ... vagyon ragasztva Közönséges Cse-re ágosokra vesszővel font, és meg tapasztott négy Márhákra valo istállócska [Hosszúasszó KK; JHb XX/35]; 1825: egy kis Tölgy és Bikkfa Boronákbol épített Istállotska ujj csinos zsupfedéllel megfedve [Szárzapatok Hsz; SzentkZs Consr. 386]; 1830: égy színetske ... vagyon az udvar napkeleti oldalába, melynek oldala, és fedele avaték Dészka, egy ehez hasonló dészka fedelű, és oldalú Istállotska [Kv; Somb. II].

istenke *kics áto* vki vkinek mindene 1832: úgy láttzik, hogy ez a' Fia az Istenkéje [JHb Br. Jósika Jánosné gr. Csáky Rozália fiához, Samuhoz].

italocska kevés ital 1785: magamnak eledeletskéért vagj italatskéért ... fizettem [Kv; Pk 7].

ittasacska kaptatosforma 1762: Tudom azt világosan hogy az Utrizált Házhoz Kassai János jöve és ott kűsködött ... ezen kívül mit telekedett egyebet nem jut eszembe, mivel ittasatska voltam [Geges MT; IB. Fr. Csok (35) ppix vall.]; 1774: mindjajan többire itasatskák voltunk [Bábahalom KK; Ks 19. VIII]; 1794: magam által mentem itasotska is lévén Zakariához [Déva; Ks 79. XXVI. 10]; 1820: Gán Silip ... mikor ittasotska azt szokta mondani, hát nekem egy semmi parantsollyon Demén Máriskó [Várfva TA; JHb Bontz Mária Szakmári Samuelné (37) vall.]; 1843: első szavaiból észre vettem hogy ittasacska [Dés; DLt 65].

Ha. 1838: ittasotska [Nagyadorján MT; TSb 15]; 1842: ittasotska [Dés; DLt 916].

ittasacsbán kaptatosan 1778: mint egy ittasotskán mondotta ezeket alattomba sugva [K; KLev.].

ivókancsócska ivóvizes kannácska 1748: Apro ivó kantsotskák [Nagyida K; Told. 11/95].

ivókutacska 1766: ezen Rétnek az Also Vége jó egy ingoványos és egy kis forrásos ivókutacska [M.köblös SzD; RLt].

járóka jární kezdő kisgyermek; járószék/szekér (kisgyermeket járásra szoktató alkalmatosság) 1823–1843: járóka 1. jární kezdett gyerkőc; 2. kereken járó gépkosár (így!) melybe ide-tova mozgattással tanol a gyermek jární [MNYTK 107. 23].

javacska 1. kb. vagyontárgy 1614: az negyvtolzorj Arúaknak penigh iouachkait Sopia Azzonnak vgj mint Edes Anioknak gonduisellesébe(n) bíztk [Kv; RDL I. 96a Andreas Júnck kezével]; 1640: Ez meghirt jouaczkatat penigh az gyermekekkel, edgieót, az Atiafiak akarattiból, hagiok ... Vigh Laszlónal, vgi mint edes Apiok kezel [Kv; RDL I. 123]; 1655: (Feleségem) Nem regen hon nem letemben titkon ... hazamtul el ment, hazamot javaczkaimot praedára hagyván [SzJk 74]; 1670: oly iavaczkaia maradt melliet szükségheztől kenszeritetven el kellett az relictanak adni [Kv; RDL I. 152]; 1710: akarja ... Isten kegelmeből gongyat viselni mind magának, mind kicsin javacskaiknak [Vadad MT; VK]; 1738: Váradi Mihály Atyánkian(a) k ... minden Javacskaja 's Haza elégett [Dés; Jk]; 1774: Ha ollyas Jobbágy holt meg, kinek gyermeke Nem maradt, bé hoszták 'a mi jovatskaja volt az Udvarban [Szentdemeter U; LLt Vall. 104]; 1817: Az Eccla régi Jovatskairól való Conscriptiok [Csókfva MT; UnVjk 381]; 1844: a' mi kevés jovatsáink vagjan azokra müis gondat tudunk viselni [Várfva TA; Borb.].

2. vagyonka 1623: Az gyermekeis kiczin Jouaczkaiaual eggiut adtuk es bíztk az éo kegme Tutelaja Ala [Kv; RDL I. 121]; 1627: (Öreg Kanta Mihályné) vgj viselhesen gondot Jouaczkaikra, hogj Jstenteol Aldast es az Emberektol Jo hirt n(eue)t vehessen [Kv; RDL I. 134]; 1629: (Az árváknak) Az Anyai harmadat Excidálnok, Es Jnuentariumba(n) Czinalnok, hogy ieöendeoben eokis tudnak az eo keues Jouaczkaikat mi volna [Kv; RDL I 146]; 1687: Tegledi Beniamin Sogor vr(am) ... árvaságra maradt kedves házas társomnak, s édes gyermeki(m)nek ... javacskaik takargatásában, s gyermekim neveltetésekben ...

szeretetit és igaz affectiojat meg bizonyitya [Alpestes H; Incz. VI. 19a]; 1727: kevés jovacskaiból rájuk nézendő portiojokat ki akarván mutatattatni ... [Kv; Pk 6]; 1758: nekik, hozzájuk illendőképpen mint Gazda embereknek vagyon keves javotskájok [Bethlensztmklós KK; BK].

3. vminek jobbik/jobacska fele/része 1752: az Szarvas marhák közül a jovatskáját, kit Tiz forint, kit kilentz forintokra [Torda; CsS]; 1792: Makfalván^a felettébb sok rosz földek vagynak a' jovatskáit mind rontya a' Kúkküllő vize [Mv; DLev. 2. XXA. – ^aMT]; 1843: a' Dereszté körül, a' Deresztés számára, a' Helynek Jovatskaja felszántatott, 's a' Deresztésnek ... termett az Árok körül a' Jovatskáján egy egy kevés szénájais [Bodola Hsz; BLt 12].

Ha. 1662: javacskaímot [Mv; SzO VI, 266]; 1664: jovaczkajnak [Kv; RLt 1 Diosi János kezével].

jegyecske 1. ismertető jelecske 1747: Pap Mihály ... falumbéli ismérem, ábrázattyában fejérszeg, Szőke Sárga bajusza vagyon ... az állán pedig egyik felől forradás forma jegyecske vagyon [Csicsópoján SzD; Ks 27. XVII].

2. (tulajdon) jelecske 1803: (Az abrosz) egyik szélyin veres fejtővel varrott jegyetske láttzik, egyik színéről egy kús keresztetkét, az ellenben valo p(e)d(ig) O forma Betűt mutató [Désfva KK; UnVjk].

3. foltocska XVIII. sz. v.: egy Nyári pej tsikotskával melynek a homlokán kis jegyetske [PfM IV].

jegyzőkönyvecske 1735: Ez jegyzőkönyvecskét ecclesia számára, Két nyujto padokat halottak számára, Templom pitvarában mindnyájunk hasznára, Kovásznai András az oskola rectora ... Csinálta mind ingyen januariusban [Martonfva Hsz; HSzjP].

jobbacska 1. 1699: edgyik^a ... jobbsatska [O.csesztve AF; LLt Litt. C. – ^aBárka]; 1722: a kapu mellett vagyon jobbsatska lészajú kert [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 1]; 1733: Jobbsatska abrosz három, edgyik igen kisded [Marossztkirály AF; Told. 2]; 1735: örömmel érttetem az Excellentiad jobbsatska appetitussát, reménlem hogj az erejitis lassan

lassan recuperalhattyá Excellentiád [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből]; 1741: lehetne pedig jobbacská reménség ... de igen vékony reménség [Told. 74]; 1813: Három tekenő jotska ... Egy Tekenyőtske ... Kis Asztal egy jobbacská, más haszon vehetetlen [M.sályi TA; RLt Szikszai Szikszai Elek kezével]; 1817: Egy jobbacská, és egy rosszabb Cserge pokrotz [Mv; MvLev. 2]; 1836: a tolvaj Pujkás János volt ... ha v(ár)megye kezébe adjuk be fogják zárni s ezis elég rövidseget okoz, mert elől hátul most csak ő jobbacská lovaglo [Zsibó Sz; WLt Kemény Benjámín lev.].

Szk: ~ állapotú 1844: Egy kö Istálló ... a' Kas felől valo bütiije bé van fogva vesszővel ... – a' más oldala jobbacská állapotu [Abafája MT; TSb 11].

2. jobbfajtácska/félécske 1698: Csereből Erdőből al az hatarunk többire es Tövis bokorboll ... az mi benne jobbacská asztis az Possessorok ö kglmek birják [Told. 24]; 1716: az széna fű majd egyenlő, noha ottis jobbacskának láttzik valamivel az Flis-tich rész [Jára MT; Told. 52]; 1789: azon Földeket ... a melyek jobbacskák Török Buzának szokták hagyni [Szkr; UszLt XIII. 77]; 1796: a Szaraz Malomtól hoztanak 160 véka szilvát mivel ott volt jobbacská termes egyebütt most szedetjük [Szilágycseh Sz; IB Fogarasi István lev.]; 1846: 40 véka ros egy része jobotska egy része gyenge [Csán TA; Born. F. Id].

3. egy kicsivel/vmivel jobb 1798: egy Fekete Fodor Fátyol félviseltesnél jobbacská 3//6 [Kv; Pk 6 Pázmány Hedviga hagy.]; 1811: Rako fákbol épült három Majorság olak mellyeknek kettejé avatag az harmadika jobbacská [M.bogáta SzD; BetLt 5]; 1806: dél előtt nem a leg jobb voltam, délután jobbacská [Dés; KMN 207]; 1836: (A búza) már reményleni lehet ez is jobbacská áron el kél [TSb 20].

Szk: ~ magaviseletű 1795: jobbacská magaviseletű Embert formálhatnék belőlle [Mv; Told. 47] * egy szikrával ~ 1807: dél előtt egy szikrával jobbacská voltam mint ez előtt [Dés; KMN 368] * sokkal ~ 1785 k.: Kata ugyan mégis nem oly hibácska: Dolgaiban serény, sokkal is jobbacská. Alattomban ő is akaratosocska, Titkon

lappang, mint az alá néző macska [EM XX, 503 Balás-kódex] * valami kicsinnyel ~ 1807: egész délig majd semmit sem tanultam ros voltam, délután valami kitsinnyel jobbacská voltam [Dés; KMN 351]; 1807: dél előtt igen ros voltam kivált magam viseletem(en), a Letzkeis sovány volt, dél után valamivel jobbacská voltam [Dés; KMN 216].

4. jóval jobb/kedvesebb 1824: Reád haraghatnánk, édes Máriskó a feredőn még jobbacská voltál, de Branyitskan^a, Illjén^b felénk sem jöttél [Kv; EM XVII, 173 Csáki Rozália Lázár Benedekné Bethlen Mária-hoz. – ^aH. ^bMarosillyén (H)].

5. nagyobbacská 1831: azon adosságnak jobbacská részit tsipegve tsupogva per partes 170 ~ száz hetven Rforintokban s 20 Xrokban, kezemhez vettem [Hagymás-bodon MT; Pf Pogány Sándor lev.].

6. kissé jobb/kedvezőbb/kissé szebbecke 1683: Jobbacská üdő volt Istennek hálá [Torda; SzZs 254]; 1684: Augusztus 12. Ez három nap mind esett az eső. 13. Jobbacská üdő volt Istennek hálá [Torda; SzZs 254].

Szk. ~ tehetségű tehetősebbecke 1823–1830: Vagynak ezen ispotályokban^a betegre ügyelő cselédek (Krankenwärter), a férfiaknak férfi, a fejrénépeknek asszony. Ide még a jobbacská tehetségű városi betegek is bevitetik magokat [FogE 261. – ^aA bécsiekben].

Ha. 1744: jobbacská [Marossztkirály MT; Told. 18]; 1750: jobbacská Földecske ház helyyetske, Malmotska, Szőlőtske [Vescérd NK; Berz. 11. 88/5.]; 1764: jobbacská [Polyána H; JHb XXXII/37]; 1782: jobbacská [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]; 1799: jobbacská [Albis Hsz; BLev.]; 1805: jobbacská [Hodák MT; Born. G. XVI/14].

jobbacsán 1. vmivel jobban 1771: Minthogi néha jobbacskán, néha pedig igen rossz-szul viselnek a' Bethlen Miklósné Asszonj eő Excelléntiaja Adámosi Malmára gondot kétség kívül az az oka rossz-szul for-gásának [JHb LXVII/173–4]; 1807: dél előtt ... semmi Letzkét nem mondtam, akkor bé küldött a Rector egy tzedulával Nagy Papához, ot jól le mőtskolt pironगतott Nagy Papa, sirtam, ki jöven elmondottam

a Letzkémet, irtam exponáltam, jobbatskán mint ez előtt [Dés; KMN 353].

Szk: ~ *érzi magát* 1742: Az Orvosság vétel után jobacskán érzi magát [BálLt 1 Gyulaffi László lev. Bécsből]; 1780: En be vitetem volt magamat Kolosvárra curaltatni, ā hunnétiis tegnap délben érkeztem meg, már most Istennek hála jobbatskán érzem magamat, tsak erőm nintsen [Korpád K; SLt XL Henter János Suki Jánoshoz]; 1851: a' lelkem Anyám ... jobbatskán érzi magát [Kv; Pk 7] * ~ *van/lesz* 1672: Asszonyunk Istennek hála most jobbatskán vagyon [TML VI, 48 Naláczy István Teleki Mihályhoz]; 1717: I(ste)n(ne)k hála az Gyermekeim jobbatskán vadnak, ... igazán meg valloim hogj féjtem őket [ApLt 2 Kálnoki Borbála férjéhez, Apor Péterhez Szu-ról]; 1722: Gyermekesckén ugyan jobbatskán vagion, de ig(en) el fogjott gyenge [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]; 1722: Ha szinte Felesége(m) el mehetneis és jobbatskán lenne gyermeke, de én nem mehetek [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]; 1747: már kevés-sé jobbatskán van [LLt 135 Litt. C Cse-rei Farkas lev. Nsz.-ből]; 1852: a' Lelkem Anyám egy nap jobbatskán van másnap fekszik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. vmivel jobb állapotban 1731: Sok és nagj kölcséget tétetvén az Nemes Város az Jég, és Szertelen Arviz miatt meg romlott s el szakasztott Gátunkon Ugyannyira hogj már szinte éróleg érnők, ha el esett Marhai között jobbatskán maradt Marhait kiki hárman, négyen ószve fogván szalmát földet hordana az ószve foglalt Gátnak le nyomtatására [Dés;DLt 415a]; 1777: az oláhok Szőleje maradót jobbatskán^a [Szászcsanád AF; BfR II. – ^aA jégverés után].

3. bővebecskén 1722: Ugy itelem ha más Regentia ne(m) supervenial a sok boros Gazdák miatt kevés lucrum lesz az korcsmákrol, de ha szorosb Statusban vétetődik a Proventusis jobbatskán lenne s gyűlne [KJ. Rétyi Péter lev. Fog.-ból]; 1751: Az Madarasi szőlő ... néha jobbatskán néha pedig szűkebb(en) termett [Backamadaras MT; Told. 29/51].

4. kb. mentől előnyösebben 1792: biztam vala a' Feleségem képeben Testvér Bátyámra Dévai Istvánra azt hogj M Bándi kevés minket illető portiotiskánkat ki vévén onnan az hol eddig volt és jobbatskán el adván a' mit abbol kaphatunk, tehát ... folylo Caussáinknak ki őrlésére fordítanak [Kük; MbK XI/84].

jobbad jobbacská 1571: egy jo paripat keoztunk nem találunk, lofeweknek sokaknak es keossegeknek is kijet kijet jobbadnak hal-lottak nyayatul el üzettek [SzO II, 326]; 1627: Egy vekoni len szál lepedeo tt f 1 d. – Más Duruáb lepedeo tt f. – d. 65. Jtem, Annal iobbad lepedeo tt f. – d 85 [Kv; RDL I. 132]; 1627: Egy viselt Kender szál lepedeo aestimaltuk f 1 ... más Egy iobbad Kender szál lepedeo ... f 1 d. 25 ... Egy szeósz lepedeo alábválö. d. 32 [Kv; RDL I. 133]; 1637: az Gal Mihaly szőleie iobbad lott volna az Sarosi vramenal [Szentlászló MT; Sár.].

jobbadik jobbacská 1633: Chaualt barani bö-rök jobbadiknak No. 62. Alab ualo chaualt döggel holt barani börok roszak No. 75 [Fog.; UF I, 311].

jobbadka jobbacská 1694: Majorság-Sző-lő ... Ennek két felől fel menő szelei ... igen pusztások, homolitlatni kévának: a közepe(n) jobbadka [Kisened AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János urb.].

jobbadocskán jobbacskán 1747: Samuel Ur(am) ... beteges állapotall van, de most Jobbadocskán van [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

jobbadon 1. jobbacskán 1586: Eo kegme-k varosul, egy bizonios es reowid napra hal-laztottak, az Instructionak iobbadon valo megh igazitasat vgy hogj mind az malom bírak vrain s mind az Molnar Mesterek megh maradhassanak mellette [Kv; TanJk I/1. 28]; 1589/XVII. sz. eleje: az Legeny rend ez Varosbol el mehet iobbadon valo tanulasnak okaert idegen mesterekhez, orszagokat iarhat az tudomany kedueert [Kv; KómcArt. 7–8]; 1590: ebben a' gond-visselesben ha eo kgmek az peres tanach-bely vrain kesedelmet eeznek, Ne a' Io Akaratnak meg vonasanak, hane(m) az Igyekezetnek iobbadon(n) valo vegheoz vitelenek tulaydonicchak [Kv; TanJk I/1. 138].

Szk: ~ *vagyon (vele)* 1651: az Labaim kezdettenek vala faini, most I(ste)nnnek hala ismet jobbado(n) vagiok vele [Fog.; BK. Kemény Jánosné Kállai Susánna lev.]; 1749: ha meg holt is szegény kis Fiam, ha eleth(en) vagyon, ha jobbadon is had tudgyam, mivel meg nem csendesithetem magamot [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez].

2. alaposabban 1587: Valasztottanak ket feó vraitat ... Eotweos Andrast, Benchel Andrast Hog' ... az Istennek tiztesseget ... eorizek otalmazak, ha mely zemely-heöz Bizonios Sorok (!) ertetednek, az bwnnek megh chelekedeseben (így!), Azokat citalliak, seot iobbadon ertekezwen az bwnreól meghis fogtathassak [Kv; TanJk I/1. 48]; 1588: Jobbadon Akarnak Cancellor(ius) vrammal a' Paticar(ius) feleol zollany veghezny es tudokozny [Kv; TanJk I/1. 76].

3. bővebecskén 1595: Bogathj W. fő szolgaiis ... panazolkodanak hogy fel nem ertek volna az elesel: Adatot Biro W. Jobbadon [Kv; Szám. 6/XVIIa. 182 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]; 1621: Biro Vram hagia hogi az keözeönseges Postaknak iobbadon Gazdalkodgia(na)k [Kv; Szám. 15b/IX. 17]; 1722 k.: Proventus Pastoris ... A Nemesektől a kik(ne)k jobbadon vagyon vetesek Buza Gel. 10 [Msz; GörgJk 125].

Szk: ~ *birja magát* 1589: tudom azt hogy az ado dolgabol vgy vegezenek hogy az ki Jobbadon biria magát tehát az teobbet adgion [Szu; UszT].

4. inkább 1621: Annakokajert hogi Biro vram eő kglme mindenfele iobbadon el erkezhessenek ... es az reank imponalt subsidionalis penztiz zallithassak, vettek eő kglmek adot egj vonasra f. 1 [Kv; TanJk II/1. 333].

jobbágházacska 1729: egj kis Jobbági házatskab(an) njomorog [Sövényfyva KK; TSb 51]; 1760: Mósa László Uram ... épített ... egy közönséges Jobbágy házatskát, és Sendelly alá, egy kapu fél fát [Árpástó SzD; BK].

jobbágleányke 1764: Jármas ökrök az irt Jobbágy Legenkének vagyon nro 2 [Pókafva AF; Kath.].

jobbágyocska 1657: Bojér Simon nevű bortöltő szolgálja mellett instálék, hogy Fogarasföldén Kopacselen valahány jobbágyocskát adna neki^a; kire felele, van azonféle jószág Gitás nevű faluban, azt neked adom. Ekképpen ada szegény kéretlen azt az jóságocskát [KemOn. 97. – ^aBethlen Gábor]; 1662: Kun Gergely vram Algiogon^a és ott közel léuő két három falukban levő husz ház iobbagiocskámot Ngodtol ... megh kérte volt uolna, melj portiocskát ... conferalt volt [KJ. – ^aH]; 1715: keözöttünk lako némely egyházi rendeknek lévén nemes vármegyében ... két vagy három jobbágyocskája ... mégis velünk együtt contribuílni nem akarnak [SzO VII, 207 a székely nemzet kíváncsi mai a gub-hoz]; 1756: (Az attestatoriából) ki tetczik hogy tized magamal kell a házamnál a' Sot ennem, s azon kívül kéves Jobbágyatskaimat s pénzes dolgassaimat etellel kell tartanom [Feldoboly Hsz; Dob-Lev. I/279. 2b].

jobbágyocska-zsellér zsellérecske 1747: az Falu nem mind eő Ngaje mert az Szabad emberekből álló derékos Falu, hanem tsak udvarháza van eő Nganak abban az Faluban tiz tizenkét Jobbágyjotska Sellérekkel édgýt hozzá [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

jócska I. *mn* 1. meglehetően jó állapotban levő 1710: jotska viseltes öreg gombok [Told. 19]; 1750: Egy Jocska lo keffe [Bezded SzD; LLt Litt. B]; 1761: Avadag jocska altalag ... 3 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 22]; 1794: Kapa 19 melyek közül kilentz jotska Rosz haszon vehetetlen kapa Nro 7 [Gyalakuta MT; TSb 17]; 1806: Kotyetz roszszatska, Kerittés pedig a Telek körül jotska [Nagymon Sz; Bállt 68]; 1829: Egy jotska abrosz [Mv; MvLev. 1e]; 1849: E' Szoba ajtaja veress festékű jotska [Somkerek SzD; Ks 73/55].

2. elég jó (minőségű); A. Földre von. 1732: egy láb föld ... mellyet falu földiből fogtanak fel jotska föld [Nagyida K; Told. 11/70]; 1739: A' Felső Vágásban ... ez jótska Erdő [Erdőcsinád MT; TSb 51]; 1803: szántó fölgyeitis tudom ... de azok közűll kevesett mondhatok csak jótskánakis, nagyobb része el soványodott majd a ha-

szonvehetetlenségig [Márkod MT; BetLt 5 Emericus Kováts (53) ns vall.]; 1843: a' ki borozdolt Helyről, a' hol jotska volt, hordottuk a' hompot a' Dereszté Árka töltésire [Bodok Hsz; BLt 9]. **B.** Termésre, terményre, termékre, takarmányra von. 1724: Koronkaj fel hegy szőlő sajtoló Bora jocska Ur 29 [Koronka MT; Told. 27]; 1752: az határunk(na)k mi voltához képest Jotska Gabonáink termettek és teremnek [Ludvég K; Told. 30/30]; 1753: Penna pénzt a Dézmasnak minden Ember ordinarie 4 ejtel mustot szokott adni ha jotska szüret van többsketis [Cikmántor KK; KCsl 5]; 1780: Sarju is jotska volt rajta [Csehét-fva U; Pf]; 1796 k.: A Dedradi es Batosi born(a)k vedret ako jotska három Márjás alol nem adják, az Tekei dragabb [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. **C.** Állatra von. 1757: Egy pár Csonka kesej a más bingyo jotskák 6. es(ten)dösök [Mezőpagocsa TA; Berz. 3. I/9]; 1820: egy sárga jocska kantza [Born. F. Ig]. **D.** Időjárásra von. 1807: Délig mindig esett az eső keményen ... délután nem esett jotska idő volt [Dés; KMN 269]. **E.** átv képességre/magaviseletre von. 1807: délelőt meg lehetős Repetiot mondtam, delután is jotska voltam [Dés; KMN 353]. 3. jobbacská, derekabbskák 1734: Ujsagul írhatom Ngod(na)k hogy Brassóbol a Nemetek kemenjen szöknek által a Török Pártra Molduvába, innét a mi jotska régj katonak voltak ki vittek egjnehány nyomoru ujjakat hoztak helyibe [BK. Bethlen Ferenc anyjához, öz. gr. Bethlen Lászlóné Folthi Máriához]. 4. jókorácska, kiadósacská 1758: nem ugj vagjon a termés mint másszor, ugyan csak itt többcsket át Isten Ngának, jocska léssen [Boroskrakkó AF; TL]; 1781: Tegnap előtt az Isten jocska essöt adott [Mv; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]; 1807: reggel vgyan jotska ho volt de délután olvadni kezdett [Dés; KMN 356]; 1807: Ma^a reggelre jotska hoharmat volt [Dés; KMN 363. – ^aMáj. 5.]; 1841: mi előtt haza érkeztünk, 's azóta is jócska essők voltak, 's éppen mos-tis esdegel [Kv; Pk 7]. 5. módosacská, tehetősecske 1774: jotska Gazda [Gerend TA; CU].

II. *fn* 1. holmicska, javacska 1798: Már ekkor még meg Nem holt volt az Aszszony, s a' mi Jotskája volt, el takarította Kováts István Uram Miko Urfival ... minden jo felkelhetőit Csernátonba magához [Szentkatolna Hsz; Mk IX/109. 4].

2. ~val alább jóval alábbacska 1739: szomorú és véletlen actusok volt az Nagy Táboron lévőeknek, vgy mint Mascherován Orsova fele alá Landorfejeváron jocska-val alab ... az exploratorokat az fak melől harmincz ezerig valo jancsár puska szokál excipialtak [Ks 99 Kornis Antal lev.].

jócskán 1. 1715: némellyek nékem jócskán adossok [BSz; JHb I/23]; 1720: jócskán öszve vesznek [H; UtI]; 1736: Az uraknak, első főrendeknek az pompára való mentéjek hosszú volt, annak nagy hosszú szélyes galléra, hogy majd a háta közepit érte, az karjának felit, elől is az mellye felől jócskán leért [MetTr 350]; 1740: Puskaporos és seretes Zácsko mindenik jócskán Teli [Novoj K; LLt 47/1216]; 1761: Kantza Csitkok ... egy sárga szőrű^a a Homloka jotskan hodoss [Branyicska H; JHb XXXV/39. 16. – ^aCsikó]; 1794: foj vala a' vére a' fejből jotskán [BfN Dobozolt anyag X]; 1809: Már jottskánn zajosok lévén durvábbul tréfáltak Váradi Mártonnéval szobolis [Dés; DLt 145]; 1843: akkori gazdám vagy két poffot adott Nékíe, s' (me)g lehet jotskán találta [Dés; DLt 586. 19–20].

2. derekasan, derekascskán 1784: Ludesdenis meg fordultam ... ottis jotskán trágyáztak [Bencenc H; Bk. Bara Ferenc lev.].

3. jó bővecskén 1718: Proventust Husvét után küldhetnék jócskán, csak tudhassam hová [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]; 1742: Török buza ... három esztendőben jotskán volt [Méra K; AggmL C. 12]; 1771: most is vagjon jotskán mind Buza mind Málé, de nem mérem fel míg töbetske nem gyűl [Eszteny SzD; Told. 5a]; 1774: (Az erdőből) hordott jotskán Gyertján ágat [Csóka MT; Ks 31. XXIXb]; 1791: ottan^a derék Tél^b vagyon ... és a' Ménes alig győzi szalmával, de szénája is jotskán lévén bizik hogy takarékosan bánva ki éri a' Kostal [Sztrézakercsesora F; TL. – ^aA.szócsón (SzD). ^bFebr. 18-án Wessenyei Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez]; 1847: dinnyénk csak

teremget ... zsendült szőlőt az enyimből már ettünk, téli gyümölcsis jótskán lesz [Kv; Pk 7].

Szk: *csak* ~ is 1752: itt ritkán szokott csak jótskán is ereszteti a Gabona [Ludvég K; Told. Fasc. 30].

4. elég jól 1772: A szegény Salánki Mózes ... Jó gazda is volt, tudta hogy ő életre való, jócskán is tanult, tehetős is [RettE 285]; 1804: Dél előtt jótskán tudtam a Letzkét ... a G. Antiquitásból is meg lehetősen tanultam [Dés; KMN 14].

5. elég/jó sokkal 1753: jótskán bellyeb szántottak az igaz határánál [Nyárádszt-benedek MT; Told. 28].

jókorácska jócskán nagy 1724: egy Gyümölcsös jokorácska [Mezőmadaras MT; Berz. 13. II/36]; 1749: vagyon ezen cinteremben egy fabul épített harangláb, melyben vagyon egy jókorácska harang [Nagyercse MT; ETF 107. 22]; 1750: Vagyon ... egy alkalmas magasságú fatorony és abban két jókorácska harangocská [M.fülöp MT; ETF 107. 21]; 1803: égy jó korácska nagyságú szép Harang [Nagyteremi MT; Vjk 204].

jóságocská 1. birtokocská 1592 k.: az Jsten az en Atiamott ell veotte az mi kicsi(n) eo-reoksege es Jozagoczkaia s marhai volt minket Jiletett volna az en Atiamnak ket fiawal Peterrel es Mihállal [U; UszT]; 1595: az louas legeni Caspar Deak mellett^a legien, es miert hogi annak az Jozagocskanak gongia viseleseben alkalmas értelme vagion [Kv; TanJk I/1. 253. – ^aAz ispánok mellett]; 1621: azon Thorda es Colosz (!) warmegieben leueo kiczin Jozagoczkat birhassak [Gyf; LLt Fasc. 155]; 1681: Jóságocskáim alapottyaöl ualo jedzése. 1681. Balintith Sigmond mapr. szüksegesnek itiltem ... hogy a mi keues Jozagocskaim uadnak ... azoknak allapott yokrol ualami tanusagot hadgyak nekik Feier Varmegye-beli Jozagocskaimrol ... Vduezült edes Atyámról ... két féle Jozagocskám maradt [BálLt 1]; 1714: Méltóságos Első Appaffi Mihály, akkori Erdélyi Legitim(us) Fejedelem Kegjelmes Urunktól Conferáltatott kegjelmesen azon Csatáni Jóságocskája szegény Városunk(a)k [Dés; Jk 547a]; 1757: küsded Jóságocskához tar-tozo kétt Földetskei [Vacsárcsi H; Sándor

conscr.]; 1782: édes Annýáról maradtott Jóságocskája, s vagjonkája ne pusztuljon el [Torda; KW]; 1838: Nékem itten Ns Hunyad Vármegyében egy Szép kis jóságocskám jött kezemben N. Rápoltan Gr: Haller Jánosné Néném Testamentumánál fogva [Nagyrápolt H; Bosla br. Miske Ferenc lev.].

Szk: *fiskális* ~ 1712 k.: most azon Fiscalis jóságocskának birodalmában vagiok [Esztmk Cserei Cserei Mihály kezeírása] * *külső* ~ 1785: itt Thorotzkon, tsak nem minden Gazdának mint (!) Fundussa rajta lévő Épületével, mind belső és külső Jóságocskája, partim örökös, partim Zallag titulus alatt pénzében áll, mert ... vagy tulajdan maga, vagy Elei acquirálták, s vásarlatták ... a' mellyből igaz az, hogy nem Melto-ságos Patronus Uraink adamánnyából vagyon Jóságunk [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 19a] * *zálogos* ~ 1792: azon kis Zállogos jóságocská ... minekutánna ki váltattatt, azon szerzemény-jóság árát el osztották három felé [Borb. II Agillius Andreás Kedei ez M. Sákod^a (97) vall. – ^aU].

2. földecske 1652/XVIII. sz. v.: Fel Dobolyb(an)^a az Erdő Szélyb(en) vagyon egy darab Jóságocská vicinussa ab una Szabo János, és Sándor Jozága, mely Jóságocská ugyan a feljül meg irt Jóság-nak egyik szelib(en) mégyen [DobLev. I/17. – ^aHsz]; 1685: Tudom hogy ... Gáspár azt az kérdésben megh irt darab jóságoczkának az fúvit nekem adta vala, hogy az körül vgyan tegyek edgy darab kertet, én kertelék edgy darabot érette [Altörja Hsz; Borb. II Andreas Biro (42) pp kezével]; 1791: Léven ... egy Kis Jóságocskája nevezet heljetské égy fél Szekér Szenát termő Retetske [Vaja MT; VH]; 1801: Léven ... Szilágyi Borbárának valami Jóságocskája ... Szükő felé forduloban Rokalik nevezetű helyben Szilágyi parlagának nevezik [Malomfva U; EHA].

3. telkecske 1696: ada ... Bikfalvan all tizben egy kis jozagoczkat ... az templo(m) hidgya előt [Bikfva Hsz; EHA]; 1721: kellett maga Jóságocskáját egy ház vlesét áruban bocsátani [Koronka MT; Told. 26]; 1779: ezenn Jóságocskának a Patak felől való vége [Szövérd MT; Told. 25]; 1803: azt

hallottam Szabo Andrástól, hogy a Nagy Anyának Nagy Moses János mint Leányának adott volt egy kis Jóságotskát, és egy darabotska földet [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Máté Mihály (78) vall.]; 1805: Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész jóságotskáját el adá örökösön ... ötse Uranak ... 100 ~ száz Magyar forintokert, mely jóságotska vagyon itt Albisban^a Felszegb(en) [BLev. – "Hsz].

Szk: *belső* ~ 1728: A' Leány Testvéreknek ismét Commoditassakban intéztünk el egy darab Belső Kertünket ... ezen belső Jóságatskám is egy kis Gazda meg férhet ha házat kivannanak reája építeni [Marossztygyörgy MT; Pf]; 1806: felső falu Szeriben egy pusztá belső Jóságotskája [Szabéd MT; EHA]; 1829: egy belső Jóságotska [Sóvárad MT; Nkf] * *bennvaló* ~ 1763: adott ... egy 4 ölni benn való Jóságotskát [Udvarfva MT; Told. 44.14]; 1794: lévén ... M.Járában egy darab ben való Jóságatskája [LLt 2/7] * *ős örökös* ~ 1802: lévén ... benn a Faluban egy kis benn Valo ős örökös eleiről maradt Jóságotskája [Lórinfcva MT; SLt 12. V. 18] * *partikula* ~ 1770: Bodó Páll el árvasodván nem volt modgya, hogy ... Testvér huga szegotséget a Melgos Udvarnak meg fizethesse kénytelenített azon ... pártikula jóságotskát orokos fundusából kiszakasztani [Madéfva Cs; Ks 65. 44. 13] * *puszta* ~ 1632: kicsiny pusztá Jozagoczikaiat kezehez kellett volna venni [LLt 100/9]; 1840: Lévéen ... egy pusztá Jóságotskájok, melly Jóságot Kitsinsége és közös volta miat ... használni nem tudhatván által adák örök Tserébe Tkts Kispál Károlyl Urnak [Uzon Hsz; Kp V. 369].

jóságocskabeli vmely birtokocskához/jóságocskához tartozó 1581: wagon az Sohoz tartozó hawas allat egy nagy kazalo mezzé ... az En Jozagochkambeli zegeny Jobbagimis onnat Eltenek minden fele mwhebe (!) walo fakkal barmokotis ott tarthatta [Gyf; Törzs Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez].

jövedelmecske 1. bevételcske 1621: Zam veweőket zoktanak valaztanj, kik az varosnak kewes Jeöwedelmeczkejenek exitusarol, es mindenfele erogatiokrol

az Tiztviselő vrainktol zamot zoktanak vennj [Kv; Tan]k II/1. 335]; 1649: akkori kiczid iovedelmeczkeből Postakra Orszagh szolgálattában forgolodo rendekre ... az mire érkezhetünk abbol költöttünk [Dés; DLt 424]; 1657: az honnan mi kevés jüvedelmecsém jü vala, én azt az hadakra, kémeke és uram dolgai mellett költöm vala [KemÖn. 237]; 1709: Az Ecclesiákban sok helyeken az Ecclesiák jüvedelmecskejét, ugjmint, borát, búzáját és egyszer s más-szor gyült pénz kölcségét rész szerént egymás közt régen ki osztottanak, és mostan is osztogattyák az Ecclesiák kárra [REKLt Cons. jk I. 30]; 1726: egy kevés cameraticai jüvedelmecskeének okáért szabados lévén [Cssh; SzO VII, 328]; 1764: a' két féle jüvedelmetskéből inkább élhetne [Szőkefva KK; BálLt 1]; 1840: nem tartozik osztozni azon ... kitsiny Jüvedelmetskéből [Dés; DLt].

2. hozamocská 1605: minden ember jóságának jüvedelmecskeéből táplálta magát [SzO VI, 14]; 1622: annak^a jeövedelmeczkejen semmit ide nem szolgáltattanak [Dés; KGy. – "A révnek]; 1643: Mivel ... azon ioszagoczkamnak jeovedelmebeol egyebüttis azt decimat ki szoktam vetetni ... Azert az mi kiczin az ott valo ieovedelmeczkeből jut annak mind exigalasalbol s mind erogatiojabol ehez tarcza magat [ETA V/2. 75 I. Bethlen István ut. a bethleni dözma felhasználása felől].

3. járandóságocská 1683 k.: az Pástor jüvedelmecskejenek része ... Fa hordas es marhacskaianak táplálására valo szena adás [Szilágycseh Sz; SzV]k 123]; 1739: mivel a' Feleki Taxát a' Quartas szokta percipálni ... a' melly Jüvedelmetske az említett Falu(na)k Proventusaiból szokott eddig jární a' Curatorok(na)k az ennekutánna légyen és cedáljon a Quartas(na)k [Kv; SRE 173]; 1794: nintsen hatalmokban jüvedelmetskéinkben minket megszorítani s abban minket meg károsítani [Mv; Berz. 7. 71/7].

jövésceske sarjacska, sarjadzásocská 1821: Doboka vármegyében Ös nevű Falu Hattarán La Saleo nevű helyen egy erdőtske ... haszontalan apro jövésetskék láttzanak tsak [TSb 18].

juhászházikó juhászkunyhó 1777: egy földetskének a vegire tsinált volt Nehai Pap Gábor előklme egy Juhász Házikot azután a maga Nemes Curiáját ugj vitte azon földdek végeiben valo nyilatskara [Marossztgyörgy MT; MkG 36. 5/5 Bojtos Todor (63) zs vall.].

juhocska 1599: Iffiu koromba(n)is volt Juhoczkanek es ott a' taiban tartottak neha [UszT Antonius Thorniay de Zataloka (!) (60) pp vall.]; 1614/1777: Iván István ... valami kevés Johatskaja es vagyon [Zágon Hsz; Szentk]; 1633: Tudom hogy Nagy Thamas Vram Ide jöue Komanara Mindenfele marhayatt ide hoza, Juhat, disznajat, Tehenet, Eökrít Menesit, es itt is adogattak az emberek Jühaczikakat [A.venice F; Szád. Radul Juonie (70) vall.]; 1659: ez fekete juhoczkanak meghalt az barania [HSzj *fekete* al.]; 1711: egy nehany Juhotskamis talam aztis nem veszi el tolem [Ks 96 Árva Kemény Kata leányához, Gyeröfi Borbárához]; 1729: az Atjám adot neki két tulkot edgj fojato tinot es egj nehanj juhocskát [A.oroszfalu SzD; BK A.oroszfalusi jö-ügyek. Pap Jonásk (40) vall.]; 1742: a Fatens, kevés Juhocsakaja Léven közikb(en) sem egyelitette magát [Kovácskápolna Szt; TKHf Dancs Adám (30) vall.]; 1814: Ezeknek felette hallom, hogy Kevés Juhacsakaja Tulkokcsái lennenek Barabás Uramnak [Banyica K; BfR 117/1 Ladislaus Dorgo (49) ns vall.].

jussocska 1. birtokcska 1791: Jussotskájoknak terjesztéséb(en) töröködvén itt valo kicsiny s majd haszon vehetetlen Jussatskajokat ... által adák [Ádámos KK; JHb XIX/33]; 1815: Mü, ide alább subscribált nemes Szárhegy falvának hütös birái és esküttjei ... sárhegyi Czimbalmos Albert gyalog katonának ... Szárhegy Alszeg tiziben ... adó(n)k egy kicsin particula jószágot, vagyis belső lakhelyet ... vitzinusa ... napnyugatról az Páll András gyalog katona moston kapott jussocsakaja örökre [RSzF 110. 1.Cs]; 1845: Berei István Uram ... által adá ... minden Köz helyyekből jutando jussát örökösön 7 az az hét magyar forintokért ... evictziot is vállalja Berei István Uram magára hogy azon Vas János Uramnak által adot kis Jussotskában Vas

János Uramot meg tartsa és oltalmazza minden háborgatok ellen 3 válto magyar forint vin Culom (!) terhe alatt [Bözd U; Borb. II].

2. örökrészecske, örökségcske 1751: Tts Basa Istvan ura(m)n(a)k Sepsi Székben Egerpatakon holmi Jussotskaja volt és vagyon most ... a Ttes Basa Istvan Uram Relictaja ki keresésére Basa Ferentz uram is mint igaz Attyafi nem denégálja, hogy az ő klme Eg(er)patakon levő jussaban része nintsen [DLev. 5. XIV. 1]; 1774: leven ... egy harmad részni Jussotskaja [Bölön Hsz; Berecz lev.]; 1847: Mivel már mind a férjem mind pedig az atyámiai háborgattak, hogy a szüléimtől maradt jussocskámat eljátszottam ... azonba válást is indítottam [VKp 153 Varga Katalin kezével].

Szk: *anyai* ~ 1817: Reám jöven által ezen kötelesség hogy ... Sárdi Nemes Szilágyi Ádám, és Felesége Várad Kata jussán bíró kevés Anyai jussotskájok iránt a Tit Urhoz tudositást tegyek [M.igen AF; KmULev. 3 Benkó Sámuel lev.] * *jószág-beli* ~ 1791: Léven ... Néhai édes Anyyok, és nagy Anyyok ... Jussán ... Adamoson, bizonyos rész Jóságbeli portiotkájok ... mely Jóságbeli Jussotskajoknak sok felé szakadozások de effelett távol lakások mián telyességgel semmi hasznát is nem vehetvén ... által adák ... ő Excelentiajanak [Ádámos KK; JHb XIX/33]; 1791: Jussatskájoknak terjesztéséb(en) töröködvén itt valo kicsiny s majd haszon vehetetlen Jussatskajokat ... által adák [Ádámos KK; JHb XIX/33].

kacolácska kancácska 1620: Az két elől jaro eökrököt hajgom Balas fiamnak az veres kaczolácskát is neki hagyom [HSzj *kacola* al.].

kádacska 1. 1594: Az Somlioy maior hazban ... Soos viznek walo kadachka vagjon No 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 16–7]; 1621: Veöttwnk egy kadachkat sos viznek p(ro) d 28 [Kv; Szám. 15b/VII. 25]; 1632: Komanaí Uduarház ... Pincze ... Egy kis kadaczka N 1 [Komána F; UC 14/38. 129]; 1647: Kisded Kádatska [Borsa K; Told. 49]; 1683: (A káposztát) egy ug kicsin kadacsában szep tisztán bē szozattam fedél s lakatt alatt tartom [Utl]; 1743: fenyő fábol csinalt ka-

dacsák [Boroskrakkó AF; BfR VI]; 1754: Két Kádatska, és egy őszve omlott Cseber össze rakásáért egy Ernye Embernek adott in denar 60 [Mezőgerébenes TA; BLt 7]; 1761: Lenmag ... egy Kádacska(an) Metr 2 [Branyicska H; JHb XXXV/39. 12]; 1781: égy kádotska [Szentdemeter U; Hr].

Szk: *faabroncsos* ~ 1849: Csap alá valo fa abroncsos kádatska egy [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *kerek* ~ 1790: Csap alá valo Kerek Kádatskák 4 [Déva; Ks 76. IX. 24] * *szapuló* ~ 1770: Szapullo kádatska [Eszmény SzD; Told. 29] * *szűrő* ~ 1793: Nyomo kádok és apróbb Szűrő kádatskák No 5 [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8] * *víz tarto* ~ 1694: Egy víz tarto Kadacska [Kővár Szt; JHb/Inv.].

2. vhány kádacsakányi 1708: A (commendans) holmi discreciokat kevanna latom, egy szeker szenat bar csak egy kőből szep buzat, edj kadoczka kaposztat keves ker-ti vetement és egj kőből kasatis emleget [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

kádacskaforma kádacszaszerű 1820: Egy talpon álló Cziradás szélű, és viragos fedelű Nád méz tarto ... égy kádacska forma fedeles és ovalis figuraju más Nád méz tarto mind a kettő F. T. betűkkel jegyezve [Felőr SzD; BetLt 5 Fráter Theresia kel.].

kádárló-házacska bodnár/pintérműhelyecske 1744: Kádárló kis Házacska, padlásotlatlan [Marossztkirály AF; Told. 18].

kakaska kakasocska, kiskakas, *táj* kakóca. Szn. 1759: Susanna Kakaska [Dés; RkAk 37].

kakóca ?kiskakas. Hn. 1820: A Kakotza erdő [Udvarfva MT; EHA]; 1840: A Kakotzánál (sz) [Udvarfva MT; EHA].

kalamáris-ládacska írószeres és irattartó ládikó 1773: Kalamáris Ládacska holmi aprólékokkal Nro 1 [Jobbágyfva MT; BálLt 71]; 1775: égy viseltes vasas kis Pintzetok forma Kalamáris ládátskát ... fel nyitotunk [Szászkerked K; LLt Fasc. 110].

Szk: *ezüstös* ~ 1673: Egy ezüstös két felé nyíló fekete kalamáris ládacska [Fog.; Útl]; 1679: hozzon ... egy francia ezüstös kalamáris ládátskát [TML VIII, 449 Teleki Mihály lev.] * *lakkírozott* ~ 1746: Az asszon író asztalán lévő lakírozott kalamáris ládátskában ... Vargyasi jószágához tarto-

zó levelek ... Néhai idvezült méltóságos asszon bécsi útjáról való maga diariuma [Vargyas U; DanielO 256].

kalangyácska 1. gabonakeresztescske 1808: Hát arra emlékeziké a Tanu, hogy azon Hetven kalangyátskát is ... nem a maga csürihez, hanem az erszény Lupujéhoz rakatta? [Erked K; LLt vk].

2. szénaboglyácska 1791: Csinyáltattam ... szénát ... az Erdőkön kalongyátskát 4 [H; Ks 108 Vegyes ir.]; 1798: Az erdőn Csinyált kalongyacsakot 7 ... 3 buglacs-kát [H; Ks 44–5].

3. vmiből vhány kalangyácsakányi 1742: égy kalangyácskát^a tiz vonás forintokon ada el [Méra K; AggmLt C. 12. – „Szénát”]; 1750: vagjon tavallyi szalma egj kalongyátska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 3]; 1750: kaszáltatott két kis kalongyátskát [Kárásztelek Sz; Told. 3]; 1823: Az alsoreti Széna egy kalongyatska [Budatelke K; Born. F. Ic]; 1840: Még széna van három kalongyácska 's egy fenék [A.ilosva SzD; KfMiss.].

4. Jelzői haszn-ban; vmiből vhány kalangyácsakányi 1761: Sárpataki László Ur(am) egy kalangyátska szénát tsináltatott az ide valo Lipitorokkal [Szeszárna SzD; BK. Popa Alexa (30) jb vall.]; 1765: Margai Ferentz Vram(na)k ... Vagyon a Csüres kertben egy kalongyátska szenaja és egy kazlatska szálmája [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 9]; 1781: edj kalongyatska széna vagjon [Eszmény SzD; Told. 6]; 1794: az idén nevezetesen elég avar gyujtogatás volt mindenfelé s nekemis ... volt egy kalangyatska szénám, s ha ki nem mentem volna oltalmára ott égett volna [Nagykristolc SzD; JHb]; 1803: Egy Kalangyátska Széna Hfr. 18 Dr. 36 [O.asszonynépe AF; DobLev. IV/862. 28b].

kalánka kiskanál, kávéskanal 1654: kwl-deottem ... külön egy Jwegh palaczk vizet, melybeölis harmadnaponként igyek egy egy kalankaul regellenken (!) [Gyf; BesztLt]; 1744: Lapos nyelvű ezüst régi vásott kalánkak 2 [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

Szk: *tojás eo* ~ 1772: 1 Fő szerszám reszelő egy tojás évő kalánkával [Egeres K; Ks].

kalánocska kiskanál, kávéskanalál 1700: Harom fejer kis kalánocska [Hr 1/20]; 1763: hat aprob kalanotska [Hsz; Ks 23. XXIIb].

kalapocska 1. 1787: (A) Leg kissebb árvának, Mihálllynak 2. Pendejes Ingre, egy fonalas Materia Kantusra, égy kalapatskára ... égy téli flánel Kantusra [Mv; MvLev. Császár György hagy. 14].

2. egy kalapocskányi, egy kis kalapnyi 1806: instáltam, hogy ne terheltessek én nekem édyg kalapotska szilvát adni [Dés; DLt 82/1810].

kalaptokforma-ládácska kerek ládácska 1780: Cserei Uram beszéllette nekem dicskedve ... hogy nekem adták az Gróf Urak eo Nagyságok a kalap tok forma ládátskában lévő jo féle gyöngyöket is, melyeket Ked is láthatott [BK. Beniamin Orosz de Sárd (20) ns vall.].

kalendáriumocska naptárocška Szk: *asztali* ~ 1847: Maga számára tett le vagyis küld általam az angyal néhány darab csekélységet válogatott dalművekben, és égy asztali kalendáriumocskát [Kv; Pk 7].

kalibácska (cigány) putricska 1681: Mint hogi a' Cziganyok(na)k, valami bizonyos jó rendb(en) valo hazok nincze(n), hanem csak imit amot, a ki hol csinálhat maganak kalyibacskat, az Úr földén, ugi lak(na)k, azert bizonyos Sessiojok nem is irrattathat [Vh; ÁLt Urb. 41]; 1829: Az Ujj hegyről le jövő, út mellett a Város végénn, az agyag gödröknél vagyon egy szegeletske, melyenn egy földbe ásott kalibátska meg férne [Dés; DLt 729].

kalmárboltocska áruló-bódé 1744: Curialis Fundus vagyon edgy Allvintzen az Piatz soron romlodozot pusztá kőfallal, melynek edgyik végéb(en) építet fábol egy kicsiny kalmár Boltotska [Alvinc AF; Ks 23. XXIIb].

kályhafűtőcske csempe/cseréptűzhelyecske 1813: van az Házban egy hitvány és dőlő félben lévő gogány Kementze egy avatag kájha fűtőtskéivel [Udvarfva MT; Told. 42].

kályhakemencécske csempekemencécske 1743: föld tűz helyre rakot rakonni kezdet zöd de regen építet kályha kemencécske

[Boroskrakkó AF; BfN dobozolt anyag VI].

kamarácska 1. szobácska 1636: Azon hazbol nilik egy kamaraczkara egy hasonlo festett bellett vas sarkos pantos forditos kiliczies ayto vas be vonojuual eggüt [Siménfva U; JHb Inv.]; 1636: Vagyon eggik szegeletib(en)^a dezkaival altal rekeztue(n) egy kis kamoracska [Siménfva U; JHb Inv. – ^aA serfőzőházaknak]; 1803: égy Classis(na) k való kiseded Kamarátska vagy Házatska égy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátska [Désfva KK; UnV]k 183].

2. (élés)kamarácska 1637: Korczyoma haz ... sendelyes haz ... az pituarrol nylik bal kez fele egy hazra vagy vas sarkas pantos ayto ... Azon hazbol nylik egy kamaraczkara egy uas sarkos, pantos, reteszes ayto [Fog.; UF I, 424]; 1701: az regi Majorhaz Sövénybűl való kis szobájával es kamoracskaival [Páncélcseh K; Hr 1/4]; 1752: (A) Specificalt Házak között vagyon egy kisedg Pitvaracska ... Nem különben ... egy kisedk Kamarácska be nyilo ajtajával együtt [Pókafva AF; JHb XXV/73]; 1754: nyilik egy bérletlen vas sarkon járo ajto ... egy kis Kamarátskában [Uzdisztpéter K; CU]; 1797: tanáltatik egy Szalma fedél alatt valo paraszatosan készített épület, melynek a Kapun felől valo résziben vagyon fenyő deszkákkal Csere gerendákra padolt Házacska ... Kicsin pitvarával és hozzá ragasztott Kamarácskájával [Hoszsúaszó KK; JHb XX/35]; 1825: egy régitske fenyő Boronából épült Ház ... ezenn fedél alatt vagyon egy kis kamarátska is ugyantsak Boronából rakva [Csomakörös Hsz; SzentkZs Conscr. 3/7].

Szk: *cipótartó* ~ 1748: egy nagy Hinto Szin ... Gabonás felől valo Szegeletib(en) vagyon Czipò tartó égy nyári Kamarácska [Kocsárd KK; Ks 8. XXVI. 5] * *szalonnatartó* ~ 1774: Szalonna tarto Kamaratska [Pókafva AF; Kath].

3. kb. áruló-bódécska 1586: ki leowe hozzam Igiarto Geiorgi az kamaracikaban Azhon ennekem Arwcikam vagio(n) [Kv; Tjk IV/1. 618–9]; 1621: Az Eóregh keo Boltok Jövedelme az kenyr Zer feleol ... Zigiarto Ambrusne Bottia is puztaba allot,

Eu magais Buday Tamasne kamaraczkaja-ba keolteozeot [Kv; Szám. 15b/IV. 2].

4. raktárhelyiség/szobácska/szerszám-kamarácska 1632: Az kapu keőzeöt uagion eöt kamoraczka mellien uagion egj egj felszer parazt aito [Fog.; UF I, 131]; 1656: Az Istallo faraban egy kis gabonas haz forma kamaraczkaban, ket buzanak valo vesz-szőkből font kas tapaszos, haro(m) üres hordo [Doboka; Mk Inv. 7]; 1732: ezen major háznak is van az oldalában egy kamarácska ... találtunk benne egy régi füstös pohár széket [Kóród KK; Ks 12. I]; 1795: Találatott egy Szalmaval fedett sorvatt fedelű Sövény oldalú Ház ... pitvarával a hátul lévő kis kamarátskájával Hfr 15 – E mellet találatott egj más Sövény oldalú ház meljnek fedele hasonlilag el van sorvadva ugyan Szalmaval fedett ez is Pitvarával hátulso kamaratskájával ... Hfr 15 [Ne; DobLev. IV/750. 1a]; 1797: Ezen ház oldalában tsinálva vannak kétt kitsid kamarátskák [Kórispatak U; Pf]; 1807: édgý Szena tartó és édgý Nyereg Szer szám tarto Kamorátskam [Szentmargita SzD; Ks 76/56 Consr. 7].

5. bódécska, rekesztékecske 1632: (A) hazban uagion egj dezakabol rekesztett kamoraczka, mellien vagion egj paraszt fél-szer uas sarkos pantos retezes aito [Fog.; UF I, 137]; 1711/1761: A tornác végiben sövényből font kis kamarácska, dészka aj-taja, vassarkokon járo fazárja [Szászvesz-szód KK; ETF 108. 10].

kamukamentécske damasztatillácska 1763:

1. Egy szín kék kamuka mentetske bélet-len arany varrással [Nsz; Szer. özv. Harsá-nyi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.].

kanavászzubbonyka 1662: Ebéd után ... sze-kerében nagy nehéz álom jött vala reá^a, mellybül felserkenvén, hát nagyon megiz-zadott, csizmáját ... Levonta dolmányát is aszerint és csak a kanavász zubbonyában ... egész Vécsig^b mind aludt [SKr 290. – ^aII. Rákóczi Györgyre. ^bMT].

kancacsikócska nöstény csikócska XVIII. sz. v.: egy fekete esztendő kancza tsikotska [Pf].

kancácska nöstény lovacska 1627: Tauali lu-oaczka Nro. 4. Tauali kanczaczkais Nro 4 [Bodola Hsz; BLt 1]; 1639: Ket Surke (!) Kan-

cziaiczika Egi Veres holdos Kancziaiczika [Hsz; LLt]; 1725: Nekem jöve ... egj Sere-gély Szörü forma negjed fű Kanczacska [Úsz; Pf]; 1778: egy Kantzátstkát 8 forintón ... tserélt [K; KLev.]; 1798: béfizették ... Egy vén, s kiseded kanczácskának az árát 21 Rf 15 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 57]; 1812: Egy egér színű 4. esztendő Kantzátksa [DLt 383 nyomt. gub-i kl].

kancalovacska kancácska 1640: egj ros z kancza Louaczka [Kv; RDL I. 123]; 1698: Kancza lovaczka nro. 1. Tanulatlan [Oroszfalu MT; LLt Fasc. 138].

kancsócska 1698: edgj zöld kancsócska [Kóród KK; LLt Fasc. 72]; 1749: Husz darab Üveg Cre(de)ntia Nro 20 Hozza valo Nagyobb és kisebb pohárkái és kantsotellskaji Nro 32 [Told. 19]; 1791: Két portzellán fer-tállyos Kantsotstkák [Mv; MvLev.].

Szk: szópó ~ 1678: Dje 18 July Eperjesi által vasaroltatván az Uj Keresztenyeektől vin-czi edényeket ez szerent ... Bokaly kancsot ötöt Tizenöt öt pénzen egyet egyet teszen f – // 175 ... Szopo kancsócska hét három penzen egyet egyet facit – // 21 [UtI].

kandérocška fazekacska 1714: Harom par harom szegletes Konderotstkák 8 kb. 3. 84 [AH 49]; 1729: Egy káposztás Uti réz Kan-dérotška [CsS].

kannácska 1560: En thorouk (!) Marton Nagy-laky feyer warmegy Jspan kyrálnak w felsegynék dyrectora adom Emlekezetre Myndeneknek, hogy ... weotem kezzem-hez ... Zewch Lenartwl bezterczey pol-gartul ... Egy kys azywsth (!) Kanaskath [Beszt.; BesztLt 27]; 1596: Egy nagy sima kanna harom eyteles ... Esmet harom dret-teles kannachkak [Kv; RDL I. 65]; 1612: ket kis fertalyos kannaczkak [Kv; PLPr I/3. 1612–1615]; 1623: ket kis vy kannaczka es egj Talaczka niomnak Lib. 8 [Kv; RDL I. 121]; 1728: Egy plebol valo kannácska [Ár-kos Hsz; SVJk].

Szk: bécsi ~ 1596: Ket egygaranyw Bechy kannachkak drettelesek [Kv; RDL I. 65] * keresztlő ~ 1633/1687 k.: Vagyon ā Paniti Ecclában ... egy keresztlő fertalyos kan-nátska [Panit MT; MMatr. 341]; 1722/1770 k.: a' Keresztlő Kannátskát pro tempore engedte^a a' Batzai Ecl(esi)na usussara, de úgy hogy el-ne veszsen [SzConscr. 227. –

- ^aCsicsó Mihályfalvi (SzD) ref. ekl.] * *sima* ~ 1615/1628: Egy *sima* meszelyes kannaczika [Kv; RDL I. 96c] * *törpe* ~ 1615/1628: Egy kis *teorpe* kannaczika [Kv; RDL I. 96c]; 1629: Egy kis *teorpe* Kannaczika mely nyom Ket Girat három nehezeket aestimaltunk tt f 41 d [Kv; RDL I. 132].
- kanocska** kandisznócska 1682: Esztendősz Kanocska nro 2 Esztendősz Artanyka nro 11 [Szűv; UtI]; 1798: A Nagy kanok egy kanocskának béli kiontván megőlettem a Cselédek(ne)k [H; Ks 108 Vegyes ir. 51]; 1826: én Istálnék Ngodtol egy Tavallyi Kanotskát [Mv; Told. 7].
- kantusocsk**a köntösöcske 1775: midőn ottan az irt Kis gyermeket kantusocskájába fel akartuk volna öltöztetni, monda az Aszony Anyja ne vigyék, mert mezitláb vagjon [A.volál Hsz; HSzjP Sigismundus Illés (40) vall.].
- kapácska** 1791: Egy kerti két águ kiss kapácska [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mihucz kereskedő hagy.]; 1817: Egy viseltes Ásó és Négy Kapa, Két Kapatska [Mv; MvLev.].
- kapcsocsk**a 1585: Ersebet Sarlay Ambrusne vallia ... Agya es leple haz ezkeoze vala Az Azzonnak es keosseontuye, kapchochkaia, es egy Eowechkeyeis [Kv; TjK IV/1. 428]; 1615: Mas ket Bokor kapczioczka szokniara való nem igen viselt niom G. – p 11 [Kv; RDL I. 96b]; 1635: adatot volt... egy bokor kapczioczikat [Kv; RDL I. 105]; 1720: Vagyon Egy Csomoban füzue egy pár Palastra valo kapocz es ket ezüst gombocsk, 4 ezüst karikácska, valami kapcsocskák Nro 8 ... Valami elegy belegy pénzecskék [Kv; Pk 6].
- Szk: *aprólék/apróság* ~ 1611: Ezwst teő tarto valamj arolek kapsochkaual ... f. 1 [Kv; RDL I. 88]; 1763: Három Lántz végire valo Kapots Uagy holmi aprosag kaptotsokák nro 24 [Nsz; Szer. öz. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes lelt.] * *virágos* ~ 1637/1639: Egi kis szokniara valo viragos kapcsocsjka njom(m) p. 9. f. 3 d. 50 [Kv; RDL I. 111].
- kapitál**ocska tőkécske, tőkepénzecske 1792: valameddig az Sz. Ur Isten hatra lévő rövid eiletemnek fog kedvezni, mind addig azon Capitalotskaim, és azoknak Interesse hatalmom és birodalmom alatt legjenek [Héjjasfva NK; SLt XLIII. 17 Felső Dobofalvi Marothi István nyil.].
- kapocsk**a 1. (ékszerű) ruhakapocs 1637/1639: 1. Szoknyara ualo viragos kapocsk – p. 9 – f. 4 [Kv; RDL I. 111]; 1720: ket ezüst gombocsk, 4 ezüst karikácska, valami kapocskák Nro 8. ket kis boglárocska [Kv; Pk 6].
2. ácskapocs 1640: Tatrosi Nagj Ja(nos) ... panczel Cheben malom Hazara ment eyne(k) ideien ... molnarinak zekerczeiet furuiat, kapoczkaia el(vitt)e [Dob. Ks 90]; 1696: Kapoczka Atsna valo no 1 [Bethlen SzD; BK]; 1726: Egi szekertse (!) ... Egi Uy kapoczka ... Három furu [Kv; Pk 6]; 1816: Egy nagy Kapotska ... Egy kupás, és egy tollas véső [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].
- kápolnácska** 1662: Báthori István azon harcon^a lovával és súlyos sebekben való elesésének emlékezetére építettett cse-réphéjjazat alatt levő kápolnácska ma is fennvagon [SKr 517. – ^aA kenyérmezei csatában 1479. okt. 13-án]; 1724: Bosi Miklos vr(am) Ő Kglme maga ... fateala hogj a' Bosi^a Kapolnacska földéért a megye Közönséges buzajabol adtanak buzat metr nro 6 [MMatr. 301. – ^aMT]; 1742: egi kis bólt hajtásos, ugjan tsak padimentumos kápolnácskára ... külön külön ajtok nyilnak [Gyeke K; Ks 4. VII]; 1767: Egy Kápolnátska is ... vagyon [Csapó KK; Berz. 3. F. 7. C. 6]; 1781: ezen Kápolnátska bóltajtás alatt vagyon [Pálos NK; Hr].
- káposztácska** káposztavetésecske 1768: Hagjma semmi sem lett ... a kaposztatska mutattya magát, talán lesz valami belőlle [Eszmény SzD; Told. 5a].
- káposztáskertecske** 1746: eő Nagjga Nehai Csinsca Mihály nevű Jobbágjának volt egi kicsiny káposztás kertecskeje [Monor BN; Ks 7. XX. 19]; 1766: holmi káposztás kertetskét procurálnak az uton alol többire minden emberek [Szentegyed SzD; Wass-Lt Barnosz Precup (54) zs vall.].
- kapszácska** ládácska/szekrényke 1714: Egy ... Kapszátskáb(an) foglaltatnak 1. Réz Pixisb(en) Tengeri Compasz. 2 Microscopium födelestül. 3. Fekete Futraljkáb(an), két perspectiv(m) egiik zöld másik feje. 4. Egi kis fa Iskatulatska [AH 35].

kapucska 1. 1637: Az varbol kj menven az jstallokfelé nyilik be az jstallokra egy nagy eöregh deszkas kapu s mas egy kws kapocsykaia, mellyeknek kapu baluany czifrasok [Fog.; UF I, 411]; 1676: (A) kapucskan tul az Majorhaz elleneben vagyan sások közze boronában fel rokott ... tapasztos jstallo [Fog.; UF II, 74]; 1717: vagyon egy kitsid kapucska [Körspatak U; Pf]; 1736: Azon fedél alatt van a' Hinto Szin ... fa szegekkel Csekelly Hevederre szegezett kaputskája két felé nyilik [Várhegy MT; CU XIII/1. 111–2]; 1842: Egy rongyos kaputska és hasonló ajtó nyilik egy őszve hánt kerítésen belől a' szilvásba [F.árpás F; TSb 51].

Szk: *egyed* ~ 1842: A' Csűrös kert, melybe a' major kertből egy rongyos édgyes kaputska nyilik [Oprakercsóra F; TSb 51] * *félszeres* ~ 1681: Innen elébb menvén, vagyon az vas hámor gátyára nyiló, fenyő fából csinált mellyékű vastag deszkákbul álló, ugyan afféle deszkákkal meg fedett, fa kilincsetlen fél szeres kapucska [CsVh 90] * *fenyődeszka* ~ 1715: az nagy Tanorokra nyilik egy sendelyzés alat valo Kapu fél fák között fa Sorkokon forgo Fenyő deszka Kapucska, melynekis Fa Zára Fenyő Deszkából csináltatott [O.brettye H; Born. XXIXa. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

2. **kiskapu** 1656: Tudom hogy Damokos Thamasnit szolgaltam es Becző Miklosne kapuczkat tartot ot ki az Becző Peter hazanal ki az templom fele [Ikafva Hsz; HSzjP Koczis Ferenczne (70) vall.]; 1680: nyilik ... az hazok meget valo kertre fa Sarkon egj gerezdes kolcsos kapucska [A.porumbák F; Ált Inv. 22]; 1732: ezen Csűrös kertből ... a gjümölcsös kertbe nyilik egj ... kapucska [Kóród KK; Ks 12. I]; 1742: Nyilik egj kis fenyő deszkából csinált kaputska a' Major haz udvarára [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1742: reteszfejes kaputska a' Gyümölcsös kertbe [Pókafva AF; JHb XXV/58].

Szk: *bejáró (kis)* ~ 1698: Mely udvarházon Északrol nyilik tölgyfából faragott bálvány álló vas kává két fele nyilo deszka kapu bejáró kis kapucskával vas be tolyo zárjával edgyütt [HSzj *faragott-bálvány* al.]; 1758: vagyon edgy bé járo kaputska

[Kiskapus K; Mk] * *kis/kisdé (benyíló)* ~ 1680: az harmadik vetemenyes kertb(e) ... nyilik ... fa sarkon fa kőgerezdes, kolcsos egy kisdé kapucska [A.porumbák F; Ált Inv. 28]; 1697: ezen udvarházhoz ez ut felől vagyon egy Fenyő Deszkából álló vi-seltes kapu vas sorkakon függő mellyhez vagyon applicálva egy kúsdé kaputska ugyan Fenyő Deszkából csináltatott ... egy kisdé bé nyilo kapucska vas sorkon álló ugyan Fenyő fából valo [O.brettye H; Born. XXIXa. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.]; 1758: (A) Két rend galambbugos kapu* ... aspectusa napnyugotra néz mellette lévő kis kapucskájával együtt [Kiskapus K; Mk. – "Néhai Gyerőffi Kata udvarházának telkén]; 1775: vagyon ezen említett Nagy Kapu mellett egy Kis Kaputska [Mihálc-fva AF; LLt Csáky-per 106. L. 13].

3. **kisajtó** Szk: *leveles* ~ 1680: Az Sütő haznak pitvarából nyilik az kemény alylyara fa Sarkakon egy leveles kapucska [A.porumbák F; Ált Inv. 7].

4. *felvonó* ~ felvonóhidacska 1694: Az Garadicon fellyül az leg felsőb varnak fel vono Kapucskaján kívül va(gyo)n egy boltozatos Szugalyat [Kővár Szt; JHb Inv.]; 1754: A' kő folyósóról mennek bé a Palotákra egy retesz, reteszűs vas kaptos fel vonó kaputskán, melly(ne)k két mellyékin vannak vas kaptos Táblák [Marossztkirály AF; Told. 18].

kaputocska¹ kabátka Szk: *anginét* ~ 1813: Belmán György Bavariai ... anginét Kaputotskát visel [DLt 229 nyomt. kl].

kaputocska² fejezetecske 1806: dél előtt egy Caputotskát el mondottam Repetitioiba [Dés; KMN 197].

kardikó kardocska 1738: Az úrfi Kardikóját ki hozattam Bányárul [Nagysomkút Szt; TLMiss.].

kardocska 1700: Egy kis Zöld aranyos Gyermek(ne)k valo kardocska [Hr I/20]; 1714: Kissebb szablja Zöld barsonnjal borított, markolatlja hasonlóképpen meg aranjozott ezüstel s selyem Szijal fl. Hung. 24 ... Kardotska hasonlóképpen ékesített, Vörös barsonnjal borított futraljb(an) fl. Hung. 16 [AH 7]; 1737 k.: Edgy kis kardocska [Brassó; ApLt Apor Péter Inv.]; 1763: egy fekete kardotska fekete sellyem

maitz köteivel ... Egy kitsiny veres barsonyos kardotska Gyermek(ne)k valo [Hsz; Ks 23. XXIIb].

Szk: *aranyos* ~ 1688: Egy Gyermek(ne)k valo Portaj Arányas kárdocská véres barsonnyal borított szíval fel kötve boglárosan szablya tasalys (!) rajta [Beszt.; Ks S. Misc. 27] * *ezüstös* ~ 1823–1830: csak a consiliariusokat láttam gyermekkoromban kicsiny ezüstös horgos kardocskával járni későbbre a Királyi Tábla assessorait [FogE 64].

karikácska 1. 1742: onba rakott vas Sarkotskákkal, vesszőtskékkal, és karikátskákkal [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1797: az ajtó egy tojogalo fiok vas kis karikátskával [Kórispatak U; Pf].

Szk: *kivonó* ~ 1669: (Az ablakon) ki vono karikácska hat [Krakkó AF; BfN dobozott anyag VI].

2. ?ablakkarikácska (ablakszemkeret) 1676: Ezen házban most vagyon két ablak ... onban foglalt üvegekkel csinálva kiknek vas sarkai, pantyai, forditoi, és karikátszkai megh vannak [Fog.; UF II, 721].

karniol-gyűrűcske karneolköves gyűrűcske 1791: egy Garas nagyságu Carniol Gyűrűtske [DLt hiv. nyomt.].

karócska 1. 1768: Nyikita egy szekér kast akart csinálni, mely(ne)k karotskait az földben fel szurdolván, már kertelni akarta, de Nemes Toth Gábor Fia Juvon kezib(en) levo bottyával az karotskakat el ütötte [Káján SzD; BK]; 1849: A' Színtől a marhák pajtájáig vagyon egy hegyes karotskákkal el látott Csinos kert [Somkerék SzD; Ks 73/55]; 1849: Rostélyos kertnek valo hegyes karotskák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

2. szénakarócska/boglyácska 1819: 1818-ban temett Szederjesi Széna Egy karotskába [Baca SzD; TSb 6].

3. vhány karócskányi/boglyácskányi 1736: Egy Karotska Tavaji Széna cur. 2. [Martonfva NK; CU XIII/1. 249]; 1788: Egy Karotska sátes Széna [Mv; TSb 47]; 1791: egy Karotska szénáját elsőben én alkut-tam volt meg [Gálfva MT; Sár.]; 1810: Egy karotska Szénája [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]; 1816: a' Balás János Mészénél

vagyon egy karotska Szénája [Mezőmá-daras MT; Born. XVb Puro Juvon (50) mé-hész vall.].

karosszékecske karszékecske 1585: chinaltatunk Aztalos Benedek az Scholaban az Mester hazaban egy Aztalt es egy karos Zekechket, es egy fenywfabol chinalt padzeket, attunk az chinalassatol f. 1. d. 20 [Kv; Szám. 3/XIX. 29]; 1594: Az Eczetes hazban ... Karos zekechke No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 25]; 1638: vagion az szamtarto haz ... Egy kis pitvarkajara nilik eggy kis paraszt aitoczka. Vagion benne eggy eg-gjes karos szekecske [Fog.; UF I, 661]; 1685 e.: Rövid karos szekecske Nro 1 [Borberek AF; MvR-KLev. Urb. 7].

kárpitocska 1647: Vagjon két reghi karpitoczká, ember kep rajta [Marosillye H; VLT 55/5415]; 1656: vagyon az szamtarto hazban ... az falhoz szegezve 2 labas fogas egyik alat vagyon ramara szegezett karpitocská [Fog.; UF I, 111–2].

karszékecske karosszékecske 1632: Komanai Uduarhaz ... az Szakacz hazra nilik egy parazi felszer Ayto ebben vagio(n) ... Két parazt pad szék N 2 ... Egy kis kar sze-keczke N 1 [Komána F; UC 14/38. 120].

kártácska kb. hirdetményecske, falragasz 1698: Az pápista atyafiak novemberben indítanak olyan hírt, hogy nekik akadé-miájok leszen, és ugyan egy nyomtatott kártácskát is ragasztának az óvári, immár 3 esztendőök előtt az unitáriusoktól elvött schola ajtajára [Kv; KvE 271 SzF].

kártékonyosocská kártevőcske 1776: Popa Györgyről mondhatom azt hogy eleitől fogva kártékonyosotska Ember(ne)k tapasztaltam lenni [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.].

kártocská fakannácska, *táj* kártusocská, kártyácska 1679: Kicsiny fedeles kártocská nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 28]; 1688: Luczai Sándor adminisztrált ... Kártocskát, nro 6 [Porumbák F; Uti].

kártyácska, kártyáska fakannácska, *táj* kártyusocská 1748: Kis kártyáska nro 1 [Nagyida K; Told. 11/95]; 1822: Kretsun Nutzuj egy Kis Kártyába egy Kupa Bort vett magához, ezen Kártyáska borral Nagy tűzzel Nagy Indulattal, felém jött [KLev.].

kasocska 1. kosaracska 1717: (A pitvarban) két kis kasottska, edgyikben ... Csicsiri borsó metr 3 [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 2]; 1748: Kissebb, s nagyobb kasocskák, melljekk(en) gyűmölcsöt Tojást, és egyebb e' félét Szoktak tartani, és hordani Nro 9 [Ks XXVIII. 8. 5]; 1770: Az Hijjuban Két vékas Kasotska [Eszmény SzD; Told. 29].

2. kukoricagórécška 1738: el Csepeltettem kezem ala ingredialt kasocska Torok buzat ingredialt belőle mett 130 [Szentbenedek SzD; Ks 70 Szám. 51].

Szk: *gabonatarító* ~ 1742: Gabona tarto kis Kasotska [Bh; Told. 25].

3. vhány górécskányi 1818: Még van ... egy kasatska Majorság Mále. Csépetlen [Galac BN; WLT Kováts Mihály gondv. lev.]; 1850: egy kasatska Törőgbuzámnak felét ... verettem el ... az Császári Dragonyos Lovakkal étették meg [Nagylak AF; DovLev. V/1282].

kastélyka kastélyocska 1650: az Castelyka eő magaba(n) keo keriteseuel eggiut alkalmas ... az benne valo lakasra [Folt H; BK sub 117].

kastélyocska templomváracska 1653: Immár kastélyocskánknak tiz holnapja vala hogy csinálni kezdtűk vala, és a czinteremet is két kicsiny bástyácskával erőssíteni kezdtűk vala [ETA I, 81, 88 NSz].

kaszáló-csegelyecske ék alakú kaszálócska 1751: a Tó gáton alól és a' Nagy Árkon túl lévő kaszáló Tsegelyetske [Koronka MT; Told. 31/4].

kaszálócska 1714: To kert nevű helyb(en) egy darab kaszálócska [Lengyelfva U; Orb.]; 1724: az Sásba egy kaszálócska [Középlak K; JHb VI/3]; 1762: az Néhai Orbán Györgytől zállagasított kaszálotskát birta [Körtvélyfája MT; BálLt 87]; 1822: egy kaszálotska ... égy más Darabotska Szólló ... égy kitsiny Nova Sessiotska [Jára MT; KelM].

Szk: *alldialis* ~ 1798: alldialis kaszálotskát bir a Fogados mely a fogado után kaszálattik [Mezőbodon TA; IB] * *dirib-darab* ~ 1797: Falu osztatlan közönséges helyei vagynak imitt amott egy egy csegely dirib darab kaszálotskát [CU IX. 2. 115] * *kerülő* ~ 1785: a Két víz között lévő Major-

ság szánto föld végénél ... két kerülő kaszálotska [Varsolc Sz; Born. XXIX. 20/378 Kornis Krisztina conscr.] * *zálogos* ~ 1762: volt ... az Falu közönséges Berkes helyén tul egy kevés Zállagas kazálotskája [Körtvélyfája MT; BálLt 87].

kaszálódarabocska 1821: Fodor Irímia ... kénтеленítettett ... bizonyos Kaszáló darabotskát ... Zálogjára vetni [Szókefva KK; Kp II. 117].

kaszálófüvecske kaszálórétécske 1639: egy darab kaszalo füvecske [M.köblös SzD; KmKonv. C. Doboka D. 43]. 1690: ada egy kis kaszáló fuvecskét [Aldoboly Hsz; BLt].

kaszálóhelyecske kaszálórétécske 1699: Ezen haz hely után Van két kaszalo helyecske [Vécke U; LLt]; 1728: az Ivanka patakánál égy darabotska föld ... a labja kaszalo helylyetske [Mogyorós Hsz; SVJk]; 1762: még az el mult Holnapba ki idéztetvén a' meg írt Czegei Esküttek és örögök, égy darab kaszáló Hellyetskének el igazittása végett [Cege SzD; WassLt]; 1770: Vagyon ... egy darabotska kaszáló helylyetskéje ... mint egy szekeretske szenat termő helye [Berekeresztúr MT; BetLt 7]; 1786: azon darabotska helylyért adtam Cserébe az én részemen Gyulai nevezet alatt lévő kaszáló helylyetskémet [O.borosbocsárd KK; DobLev. IV/762. 1a].

kaszálónyilacska sorshúzással vki részébe jutott kaszálócska 1701: egy Kaszáló nyilacska [Nagykend KK; Told. 28/5]; 1788: a Bornyu kert nevezetű helyben egy fertály kaszáló nyilatska [Mezőbodon MT; MMatr. 317]; 1821: Fodor Irímia ... kénтеленítettett ... Zálogjára vetni ... egy kis kaszáló nyilatskáját [Szókefva KK; Kp II. 117].

kaszálóparlagocska parlagon hagyott kaszálócska 1801: égy kis kaszalo pallagotska [Székes MT; MvLev. Msz-i anyag 8].

kaszáló-pojánocska kaszálórétécske 1747: a Zaharia kalibájánál lévő, három apro szánto és kaszáló Pojánátskák(na)k tetejétől fogva ... a Bértz felé [Nagyida K; Told. 27]; 1747: apro szánto és kaszáló Pojánátskák [Nagyida K; Told. 27].

- kaszálórétecske** 1641: Kozla Gergelj ... bir eggittis másuttis egj égj kis kaszáló retetzkéket [Kisgoroszló Sz; GyK X. 30/8]; 1721: adtak volt ... két kaszáló retetzkét [M.gyerőmonostor K; KCsl 5]; 1762: lévén egy darabotska kaszáló retetzkem [Szentrontás MT; Sár.]; 1830: Hét darabotska Szántó Földekkel és egy kaszáló rétetzkével [Nagyadorján MT; Nkf].
- kásztrofedeletcske** lábosedelőcske 1768: rez kászo fedeletcske egy [Szárhegy Cs; LLT Fasc. 116].
- katlanocska** Szk: *égettbor-főző* ~ 1722: A Sütő házban ... éget bor főző katlanocska [HSzj *sütőkemence* al.].
- katonatisztcske** 1778: a Gyulai Kolozsvárt quardizonban lévő katonatisztcskéi mind odavesztenek volna [Rette 384].
- kávéskalánka** kávéskanalacska 1748: Egy kávé kannácska 36 1/2 loth ... 6 cáffé kalánka 5 1/2 loth [Brassó; DanielAd. 261 Georg Ötves Ollesher testimoniuma néhai Vargyasi Daniel Ferenc ezüstműről].
- kávékannácska** 1748: Egy kávé kannácska 36 1/2 loth [Brassó; DanielAd. 261].
- kávéskalánka** kávéskanalacska 1772: Ezüst ... 9 kávé kalánka [Egeres K; Ks]; 1800: Nyóltz kávé kalánka ezüst [LLt]; 1803: Nyóltz egy forma kávé kalánkák [Ne; DobLev. IV/858. 1b–2a].
- kávéskalánocska** kávéskanalálka 1748: Néhai Kordai Sigmond Ur eo Nga Özvegye Nemes Iulia Asz(szon)y, dolgoztatott vélem ... holmi kávé kalánotskákot és egy Néhány kés Nyeleket [Kv; Szentk. Sam. Jónás (42) vall.]; 1748: Én Frajja voltam Néhány esztendőig az Aszszonyinak Korda Sigmondné Aszzyomnak ... vittünk volt ezüst portékákot oda e-szerint: egy ezüst ibriket 12. kis kávé kalánotskaival edgyütt [Bögöz U; Szentk. Julia Szabo (22) vall.].
- kávészó-asztalocska** 1787 k.: Katzkoi^a udvarban található Fa Eszközök ... Keskeny kávézó fél viseltes asztalocska [RLt. – “SzD].
- kazalocska** kis kazal 1650: Egy kazalacska s Eötteódfel kalangya szena [Sólyomkő K; SLt GH. 5]; 1735: Csak edgy kalongya széna van az is el fogy ... hanem van meg az katonai^a határon két kazalocska [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev. – “K]; 1765: Margai Ferentz Vram(na)k ... Vagyon a Csüres kertben egy kalongyátska szenaja és egy kazalatska szálmája [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49. 9]; 1804: 3. Kazalatzka Szalma [Hosszútélke AF; Kath.].
- kecsécske** szőnyegecske 1643/1770 k.: Vagyon a’ Prédikáló széken egy darab zöld posztó, mellynek egyik vége rojtos. Vagyon a’ Prédikátor széken egy tarka Keczecke [Bethlen SzD; SzConscr.].
- kehelyecske** kelyhecske 1728: Egj on kehelyetske Brassai Kis Gjörgjine Collatuma [Gidófa Hsz; SVJk].
- kemencécske** 1694: Arx Keővár ... Ezen Kapu között az also reszin vān egy kis Darabont Ház ... Mely Darabont Hazon fellyúl van mas egy Kis Hazacska ... egy rosztapaszos font Kemenczetske benne [Kővár Szt; JHb Inv.]; 1742: egj Sütő Kemenczetske ... égetett téglából rakott kementzetske, és két kis Lantorna ablakotskái vad(na)k [Pókafva AF; JHb XXV/58. – Tomai László kijegyzése]; 1774: Tészta néműek sütésére készítettett kis kerek kementzetske [T; CU]; 1798/1821: van még egy Vas pleből való viseltes avatag Kementzetske is [Kv; Pk 5].
- keményebbecskén** kissé erősebben 1732: csag (!) éppen aszt látam vona leg szükesebbnek lenni, hogy az M: Ur ot léti-ben ő Nganak keményebbecskén szollat vona, és tanácsával is éltette vona a M: Ur, ő Ngát [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc Kornis Istvánhoz].
- keményecske** 1. 1778: Jo az igen bádogyatt és álmoságba, hagymázba merült betegnek a’ két szárok ikrájára ... Kovással és meg tört mustár maggal s’ kevés etzettel tsinált keményetske tészttát kötni egy gallérni nagyságra, hogy verességet, vagy hojjagot szivjon [MvÁlt, Mátyus, ConsSan. gub. – L. Színi Karola kijegyzése].
2. szigorúcska, jócskán szigorú 1807: halál légyen a Jo Istennek esmét egy esztendőt bé végzettünk, mellynek tele keményetske vala [Dés; KMN 271].
- keményecske** 1736: a konyha ... sövényből font tapaszos Kéményetskéje [CU].

keményke Szk-ban: ~ szó *esik köztük* XVIII. sz. köz.: ha szintén magok közt keményke szo eset vagy eshetetis [Nsz; Told. 2].

keménykén keményecskén, egy kissé keményen 1736: Tömlecz Tartoi kötelességheis kénseritette, hogj keménykén visellye magát, az elegy belegy személyekből allo Rabokhoz [Kv; Tjk XV/12. 5].

kenderecske egy kevés kender 1751: Soha felit sem adta ki fizetésb(en) ígért Gabonáját, Eledeleket, s Kenderetskéjeket [Marossztkirály MT; Told. 29].

kenderföldecske 1696: Kender kertb(en) van egy Kús Kenderföldecske [Szermerja Hsz; LLt]; 1702: Két Kender földetskét minden Esztendőnként tartoznak égsyszer meg szántani [M.valkó Sz; SzVjk 44]; 1710: egy kús kender földetske [Backamadaras MT; CsS]; 1737: a patak mellett lévő Kender földetskével edgyűtt [Nagyida K; EHA]; 1760: Harom Populosa Sessio vagyon a Bartoké mind jobb mind nagyobb, a más kettőt lehetne potolni egy egy vékás kender földetskével [Feltorja Hsz; LLt]; 1788: a Tit. Felszegi és Kakutsi Rész Kender Földetskéje [Melegföldvár SzD; SLt XLI]; 1807 k.: az Nyilas Kender Földen kívül egy Kis Kender földetsket a Reformata Ecclesia Szomszedgyab(an) melly Burkus Gyuritól került odá miképpen ki Szerzemennye által nem tudom [Sinfva TA; Borb. II Pető Ferentz (67) szabad személy vall.].

Szk: *csegelyes* ~ 1678/1741: A Somodiban a Magyar Szilásban ... egy Csegelyes Kender földetske [Nagylak AF; DobLev. I/27a].

kendőcske ?terítőcske 1694: kétt kis viselő kis kendőcske Zöld selyemmel varot [Homoródsztpál U; Bállt 71]; 1742: Két kis kendőcske [Kisborszó SzD; TL 42 Kifor család lt]; 1763: 1 Kendőcske – 29 [Kv; Tjk XVII/1 Polykter István hagy. 13–4].

kenyerecske 1800: Vettünk egy kenyerecsket [Torockó; TLev. 5].

képecske 1. 1710 k.: Corderius Colloquiumit és valami képecskékkel nyomtatott kis evangéliumot exponáltam kicsiny koromban [BÖn. 535]; 1733: két rámában valo kisseb képecske [Hacacsél H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában]; 1756: harmadik almárium, melly asztal Almáriumnakis nevezetetik, mellybe bé járó Ládács-

kák járnak ... edgyikben üvegben foglalt öt apró képecske reperiáltatik [Déva; Ks 92. I. 32]; 1757: Egy Ezüstben foglalt képecske [Jobbágyfa MT; Bállt 71]; 1807: valami képetskét vettünk kis Mámától [Dés; KMN 277].

Szk: *üveges* ~ 1782: üveges Képetske [Nalác H; CsS].

2. 1770 k.: Nemes és Vitezló Szász Mihály Vr(am) Istenéhez valo szent buzgóságából conferalt az Arpastói Ekla(na)k egy ezüst pohárt ... a szarán három füle vagyon ... a fedelé(ne)k a gombján egy képetske vagyon [Árpástó SzD; SzConscr. 221].

Szk: *oltári* ~ 1805: játzodtunk ... onbol öntött oltári képetskékkel gyértya tartokkal [Dés; KMN 113].

kérdécske kics (leckeként) feladott kérdés 1804: Dél előtt a tegnap előtt hagyott Letzkéből tanultam két kérdésetskét [Dés; KMN 39].

kerekecske 1756: negyedik asztal ... kicsin kerekecske [Déva; Ks 92. I. 32].

kereskedőcske kiskereskedő 1826–1829: Nemes Torda Városa Piaczán Azaknak az Arusoknak s Kereskedőtskének Nevei, a' kik ... tartoznak fizetni^a [Torda; TVLt szltan. – "Köv. a nevek fels.].

keresztcske 1. 1816: a kapu teteinek két szélyin cserefából keszített két keresztcske tiszteltetik [Jobbágyfa MT; Bállt 67].

2. kereszthalakú jelecske 1803: (Az abrosz) égyik szélyin veres fejtővel varrott jegyetske láttzik, égyik színéről égy kús keresztetskét, az ellenben valo p(e)d(ig) O forma Betüt mutató [Désfva KK; UnVJk].

3. kalangyácska 1819: egy keresztetske Buzát találtunk itten [Dés; DLt 91].

kertcske 1. kis kert 1586: Zok peter vallia, megh ertem hogy Arullia lakatos Tamasne az eo kerteckkeyet, velle egie(te)mbe ky Menek latny, kerdem mint hatta volna, Azt monda hogy husz frton Aggya [Kv; Tjk IV/1. 578]; 1595: az haz ... eg' darab kerteczkeuel [Abrudbánya; Ks 42. B. 22]; 1623: Ez ... kerteczjkét ... ada órókósón fiurol fiura Alvinczi Andras deaknak [Dés; KGy]; 1681: Udvar ház ablaka alatt lévő kis kertecske sövennyel kerétt; fedele ighen bomladozott [Hátszeg; VhU 603];

1694: vagyon ... egj kis hazatska kertetskejevel egjgyütt [Borberek AF; BfR]; 1718: lévén ... az Piacz szerben egy pusztá romladozott kő háza nemes Curiaeskájával és kertecskéjevel edgyütt [Torda; JHb XV/17]; 1772: Ezen kis kertetskébe nyilik égj Ajto [Szászfenes K; BethK Mikes conscr.]; 1777: (A) nem Unitus Pap is Nehai Also Janos Uramnak esztendőnként egy egy Baranyt adott ... az ott lévő Pajtatol es kertetskétől [Mezőpágyocsa MT; BK. Vermesán Thoma (35) zs vall.].

Szk: *alodialis* ~ 1825: Egy ... alodialis kertecske vagyon a Falu also végiben [Körös Hsz; SzentkZs Consr. 323] * *gyümölcsfás* ~ 1802: Egy Gyümölcsfás kertecske, melyben vagyon termő és terméketlen 55 fa [Mezőrűcs TA; SLev. 1 Somlyai János udvarháza] * *méhes* ~ 1738: Ezen Veteményes kertnek az Felső résziben ... egy szegletben van egy Méhes Kertecske kerekdeden kerített jó Támaszos Sátoros kertel bé kerite [Szászvevessződ NK; Born. XX/12] * *szeglet* ~ 1775: szeglet Kertecske [Dés; Pat.] * *veteményes* ~ 1726: egjébutt a veteményes kertecske körül, találatott valami rossz, Tűzre való porgolát kert [DobLev. I/124]; 1783: Vagyon gyümölcsös Szilvás, és veteményes kertecske [Nagyrapolt H; JHb XXXI/28] * *veteményező* ~ 1783: A Major Ház megett va(gy)on Veteményező kertecske tsellédek számára való [Branyicska H; JHb XXXI/28]; 1843: tettzet ... admoneáltatni hogy a Tegla vető helyen fel építettett Házatskát és egy kis veteményező Kertetskét elrontsam [Dés; DLt 1358] * *virágos* ~ 1679: Belső, virágos kis kertecske Ez az Aszszonj eo Kglme haza mellet, es az Leany Aszszonyok hazai ablaki alatt vagyon [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 57]; 1842: egy virágos kis kertecske [O.kercsisóra F; Tsb 51].

2. kerítésecske 1584: Ekkert Mihaly vallia, Zememmel láttam hogy ez varganę Annianak Aminemeo hitwa(n) kertecheike vagyon ot vala es egy tamaz mellet Al vala, le haylot vala ... es vgy keny vala 'a Tamazt [Kv; Tjk IV/1. 285]; 1721: a' Nagj Enyedi Vartzogás uttza végén lévő gjümölcsösek ... eddig indivisé volt ... 's a két fél között sem(m)ji circulus vagj kertecs-

ke körüllette nem építettett, hogj belölle hasznot vehette(ne)k volna [DE 2]; 1750: (A) templom és harangláb környül van véve az helységnek vékony tehetségéhez képpest valami kertecskével, néhol támaszos is [Unoka MT; ETF 107. 24].

Szk: *rekesz* ~ 1710 k.: Egy kis rekesz kertecske az ablak alatt, mely miatt az ember az ablakhoz nem mehetett [BÖn. 562] * *törpe* ~ 1804: a fenn irt kerteknek epitesire ugy keszülyenek az emberek, hogy a Pünkösdi Napja előtt esendo Heten egyszerbe fel tetetodgyon és be is fedődgyek, támaszul meg rakattasék az ut hoszan a kert vedelmére való törpe kertecske meg csinaltassek [Zágon Hsz; Szentk.].

3. juhfejő kosaracska, karámocska 1781: az előtt igaz hogy tsináltattott vólt ... azon helyyre egy kis Juh fejo kertet, és egy fél kajiba formát ... de azon hitván kertecske azonnal mindjart azon esztendobe el pusztult, és nem emlékezem hogy tsak egyszer is fejték volna benne a' Juhokat [Perecsen Sz; IB. Valentina Máthé (60) jb vall.].

kertszölőcske kerítéssel körülkerített szőlőcske 1684: egj kert szölőcske az falu végin [Borosbocsárd AF; Incz. V. 52].

késecske 1668: Egy kis Zomanczos keseczke mely tart ket szem orientalis gyöngyöt, Zomanczban van be foglalva, egy kis függő gyöngyis rajta [MkG 10 Kapi György inv.]; 1714: Egj kisetske elephant csont nyelével [AH 12]; 1714: Kisetske ezüst Nyelével fl. Hung. // 80 [AH 23]; 1714: Gyermekeknek való 4 ezüst lábon allo Ladatska ... fedelének belső részén vagyon egj Tüker, Ladatskab(an) penig kisetske [AH 32]; 1723: Vagyon egy pár ezüst nyelű gyöngyházás késetske hüvelyével [Koronka MT; Told. 29/2]; 1798: egy Arany élű Késetske [DLt kv-i nyomt.]; 1801: Tizenkét Pár vékony ezüst nyelű Confecthez való kiss Késetskék három ágú Vass évő Villákkal [BfR 106. 1].

keskenyecske keskenyke 1744: Zazor völgyin valami keskenjecske helyen [Vécke U; LLt Fasc. 67].

keskenyke keskenyecske 1576: Wagon egy nehan Syngh tyzta Selyem weres zyl zeeold zyl walami keskenke partha zabasw [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 3].

későbbecske egy kissé később 1844: későbbetske vissza hozták Szöllősi Jozsit is [Torda; KLev.].

későbbecsken egy kissé később 1670: jobb későbbecsken lenni az dolognak jól, hogy sem futva rosszabbul [TML V, 264 Teleki Mihály Bethlen Jánoshoz]; 1753: későbbetsken ocupalta^a [Marosbogát TA; MkG. – ^aA földet]; 1785: Lunda későbbetsken jött bé mint sem a többi [Torda; KLev.]; 1801: ha későbbetsken is, de tsak ugyan ha élek, bizonyosan eleget teszek ígéretem(ne)k [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez]; 1816: én későbbetsken a Piaton jártam [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

későcsken (egy kissé) későre 1718: enjim let volna a kötelesség hogj a Groffnak eléb inserviállyak, de későcsken érkezvén kevés Szüretemen vagjok occupatus [Postelke KK; Ks 96 Székely Ádám lev.]; 1740: Az doktortol későcsken kaptam választ [M.csesztve AF; Ks 99 Kornis Antal lev.]; 1763: a' mi pénzséket gyűjtegettem a' Joszag proventussából, ha későcskenis, el indultam, és ide Szőkefalvára le hoztam [Szőkefva KK; Bállt 1]; 1797: estve későtsken a' Falus Birot holmi szükséges (!) dolgoknak ki-Szolgáltatások végett elő Nem Vehettem [Kolozs K; Told. 42/24]; 1809: most későtsken vagyan (: s A Pappiros Malmunk későre lett le készítése miatt :) a kívánt két kötés Pappirassat előre küldem, oly alázatos kérelem mellett, hogy a Rongyok által küldésében nem késni méltotassék [Bogát NK; UszT 1600]; 1843: Levelet vettem (: jól lehet későtsken a' Datumra nézve :) [Zentelke K; BetLt 4 Török Zsigmond lev.].

későcskére egy kissé későre 1748: Mikor az Ura Enyedről meg szabadult, akkor is életb(en) volt, s fenn járt Tasnadiné, 's még azután későtskére eset le a' lábáról [Marossztkirály MT; Told. 56]; 1803: most pedig későtskére érkezvén meg a' Szebeni Computusrol, magam mentem Kétszer Házomba [Kv; MészCLev.].

keszkenőcske 1. kendőcske 1570: Anna Semy (!) Jakabne ... vallya, hogy ... Ment volt Zabo Janos hazahoz es chak ketthen eznek volt Zabo Janosne az Trombitassal ... Az wtan az Azzon vyth volt egy kezke-neochket hogy gombot Rea (így!) kerdy ki-nek chinaltatya azt Mongya hogi az Trombitasnak [Kv; Tjk III/2. 32]; 1576: Wagon egy Jgen zep wekon czynadoffon varoth kezkenyechke kamoka hymel [Szamosfva K; JHbK XVII/7. 5]; 1584: Golchey Sigmond vallia, Latam hogy Zabo Georgnek megh Ada cheob Georgy az tizen egy forintot es meghis olwassa egy kezkenyechke thewe [Kv; Tjk IV/1. 211]; 1770 k.: Veres fonallal szótt veres elegyes Keszkenőtske [Bálványosváralja SzD; SzConscr. 210]; 1726: Emleget ellene(m) egy hitván keszkeőtsket [Dés; Jk].

Szk: *árnicsos* ~ 1692: Ket arniczos keszkenőcske den. 12 [Zabola Hsz; HSzjP].

2. templomi terítőcske 1732: ezen oltáron vagjon két könyv alá valo kicsinj párnácska, edgj oltár takaró csipkés gyölcs, egy abrasz ... egj keszkejőtske, egy antipendium [Kóród KK; Ks 12. I].

keszőcske ? 1714: Egy fa Palcza ... meg aranyozott keszőtskekkel fa futralban, melln(e)k a' gombja Cseh országi Szegeletes Adamas köbül valo fl. Hung. 8 [AH 6].

kesztyűcske 1651: Vagyon három Kesztyűcske, edgik Szederjes Barsony, az Masik Med szin Barson, az Harmadik Zöld Aranyas Terczinilla Mi(n)d az három Arany Czipkes [WassLt Was Judit kel.].

kétremekecskéjű két darabocskából álló 1719: Egy huszan ött remekből allo nyak szorito rubintos. Egy husz remekből alló huszan négj smaragdos nyak szorito két remekecskeu [WassLt Wass Dániel saját kézzel írt inv.].

kettescsken kettesben 1831: kettetsken által mentünk Ábelhez a Fogadóshoz, és egy fertály Páinkát nálla meg ittunk [Dés; DLT 332. 4].

kevesebbecske vmivel kevesebb 1730: az Portiot nem fizetők legyenek az elsőbb Classisb(an) mind egy iránt, Az második Classisbeliekre kevesebbecske Az 3dik

Classisbeliekre a legszegényebbekre analízis kevesebb [Dés; Jk 401b].

kevesecske kevéske 1663: Erdélyben az mi kevesesckém ezelőtt volt ... azokhoz való jutásimat is ő nagyságok tellyességesen meggátolták [TML II, 570 Teleki Mihály Bánfi Dieneshez]; 1710 k.: Bort kevesesckét mindenkor, sert eleget ittunk [BÖn. 575]; 1725: az uton belől egj kevesetske^a el szakad a' meg irt Tökés Mihály nevű Felében lakó szabad ember részire [Ménes MT; BK. – ^aFöld]; 1736 k.: az hol mi kevesesckét vetettek volt is, semmi termésé nem volt [Csz; SzO VII, 380].

kevesed kevesecske 1826: a praetendált jövedelemnek kevesed része az özvegyi kevés Jozságnak az igazi jövedelme [Ne; Dob-Lev. V/1114. 9a].

kevéske kevesecske 1589 k.: Az Demeter deakott penigh tudom hogj foglalt egj keueskett az attia birodalma vtan Vgian ott az szeken valo feoldben [Szu; UszT]; 1879: Megpróbálom értékesíteni azt a kevéskét, amim van [PLev. 38 Petelei István Jakab Ödönhöz].

kezecske 1759: az Gyermek ... azon reszke-tő kezecskeit Feleségem Kánforos Spiritussal mosogatván tegnap semmi ollyas felettébb valo nagy változása nem volt az Gyermeknek [M.csesztve AF; Ks].

kézfűrészsce kézfűrészsce 1775: 1 kez főrézetske x 3 [Déva; Ks 76. IX. 18/4].

kézikönyvecske tankönyv 1845: az alsobb Classisták között, némi kézi könyvecskek szereztesenek, és osztassanak jutalomul [Mv/Gerend TA; DE 2].

kézmalmocska kézi daráló (kásátörő/sóörölő) malmocska 1838–1845: rezsnice: „Resznice (daráló) kása- és sóörölő kézmalmocska.” Román „eredeti szó Erdélyben” [MNYTK 107].

kézvonócska kézvonolócska, vonókésecske/vonószekecske 1683: Mihoknak Egy jő öreg furu Egy kis kez vonocska [Ne; Dob-Lev. I/38. 9].

kicsid I. *mn* 1. kicsi, kis 1633: egi kiczid darabbal többnek találkozek az huss annal az menire Kornis Istua(n)ne megh fizetet uala, de Meszaros Georgi akkoris ugia(n) oda ada neki azt az kis darabocska hust is

[Mv; MvLt 290. 139b]; 1636: egy fa kertes Ablaka, kiczid [Siménfva U; JHb Inv.]; 1710 k.: Külömben fel dicserék azt a hajót, hogy az kicsid ... csak úgy jár a vizen, mint egy tök vagy réce [BÖn. 589]; 1745: (A) Ház(na)k vad(na)k önba foglalt üveg táblás három ablakai, egy tábla hijján, és egy kitsid csorbával [Marossztkirály MT; Told. 18].

Szk: ~ *ajtó* 1797: az kertbe ki járo kitsid ajto [Kórispataka U; Pf] * ~ *asztal* 1744: Kicsid négj szegű Asztal lábástol [Marossztkirály MT; Told. 18] * ~ *bokor* 1589: (A földet) ekeiwl fel zantotta ahol akarta ahol valamy kiczid bokra volt aztis teorette [Szentkirály U; UszT] * ~ *bolt* 1765: a Kitsid Bolt Ablakainak vadnak külső részeiben két két felé nyilo két két vas Sorokon fordulo fényő Deszka Táblátskái [Branyicska H; JHb LXX/2] * ~ *eklézsiácska* 1693: En Iffiabbbik Czegei Vas György ... Vitettem el egy Harangot Csaszari kicsid Ecclesiacska(b) [RLt 1] * ~ *fagrádicsocsk* 1636: az Istalo mellett vagyon fa labakon allo fűreszen meczet Gabonas haz, Jo syndelies ereszes tornaczios es karfas, uagyon kiczid fa gradiczioczka rea [Siménfva U; JHb Inv.] * ~ *kamara* 1786: adam által ... is Petri Curialisomat égy kitsid komorával ... s ... két kis Sövény Házatskákkal [Kispetri K; RLt O. 4] * ~ *kapucska* 1797: vagyon egy kitsid kaputska [Kórispatak U; Pf] * ~ *láda* 1711: Egy kalmár láda, egy Nagy láda, egy kitsid láda [Kv; Pk 6] * ~ *palota* 1797: Az kicsid Fő Tiszti Palotán ... Egy tráncsérozo festékes negy szegeletű Asztal [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *véső* 1749: Az Korodi kádárnál Merk Juonnál lévő Kádár miv Szerszámok ... Kús Gyalú.. nü 2 ... 1 Kicsid fületlen véső [Kóród KK; Ks 18/XCII. 20] * ~ *viasz* 1733: Az Pinczében taltaltatott egj Sakban nagj és kicsid viasz nro 6 [Haccesel H; JHb Jósika Zsigmond udvarházában].

2. apró, kicsinyke 1776: Tizenhat kitsid, apró fejár zomántzos boglárótskák [M.köblös SzD; RLt Sombori Klára és Sándor lelt.].

3. rövid 1632: az parta ouet latta(m), egi kiczid uala [Mv; MvLt 290. 105b]; 1765: adott el ... egy pej szőrű kitsid Serényű Lovat [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

4. ~ *ideig* kis/rövid ideig 1590: Amy Nezy a faydalmas zywew vrainm kewansagokat, halaztiak eo kgmek varosul Ne(m) az eo kgmek hozzusagara, hane(m) az Zas vraimnak tawol voltokert egy kichid Jdeigh [Kv; Tan]k I/1. 140].

5. *átv* alacsony 1786: Itten e mi földünken eddig elé a gabonának az időhöz képest igen kitsid ára vagyon, ugy haljuk hogy Enyed s Torda körül jo árra indult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

6. ? kis termetű, alacsony 1606: Kychyd Thamas. Az Kiczid Lukacz Leania marta [UszT 20/9, 20/107]; 1614: Kiczid Istwan lib. [Csomortán Hsz; UszLt VI/56, 3/8]; 1665: Kiczid Andras [Olosztelek U; UszLt X. 79]; 1748: Kitsid Mihaly [Egerpatak Hsz; Kp I. 166].

7. kis kiterjedésű 1583: Kun Caspar Rosaly ... ielenti hogy az eó faluianak^a azokhoz^b kepest igen kichid hatara wagian [Gyf; WassLt, ETA V/2. 17 fej. – "Monostorszeg SzD. ^bOrmány és Kérő SzD]; 1679: Kesz To vagon. Nro 2 pokol üdö malmaval. Pusztá To hely egy kiczid [Vajdakamarás K; Thor. 21/33]; 1751: Kováts János ... azt mondá hogy Moros székb(en) magánakis valami kitsid portiotstkája vólna [Borbánd AF; Ks 83 Borbándi Szabó György lev.]; 1808: nyil után jutot kitsid kaszálo [Szárzypatak Hsz; Hr].

Hn. 1707: A Kiczid erdő felet [Pálfva U]; 1732: A Kicsid nyirnek hivjak csere es nyir fak vadnak benne [Oltszem Hsz]; 1781: Kitsid Erdő megett (sz) [Bencéd U]; 1801: A kitsid orotásba (sz) [Bibarcfva U]; 1821: A Kitsid Avas felett vagy Balás orotásán (sz) [Bodok Hsz].

8. keskeny 1630: aszt^a pedig kiczid ut nélkül nem lehet az hun az őrlő el Jarjon [Fehéregyháza NK; TGsz 51. – "Ti. az egyezséget megkötni].

Hn. 1773: az Alfalura menő kitsid ut mellett (sz) [Szárhegy Cs]; 1781: Kitsid ut alatt (sz) [Bencéd U]; 1804: Kicsid ut [Alfalu Cs].

9. sekély 1632: kőzbe(n) ki jöue Mihali mester az Malo(m) hazbol es mo(n)da Timar Janosnenak ne kősd ide, ugia(n) ne keosd ide az beoroket mert most kicsid az Viz es el fogia az beor az malo(m) kerek alol az Viznek szebesseget [Mv; MvLt 290. 108a]; 1742: A Zsilipje most sem jo á Malomnak, és ha kitsid á viz, majd mind alatta foly el [Kv; AggmLt C. 12].

10. gyermekre von.? kis, kicsike 1558: Az melly Arwakat En Mostan tarthok mynd kyczydekert, mynd, Nagyokat azt Akarom hogy Meg Elegechek [JHbK XLIII/21 Mikola Ferencne Melyk Anna végr.]; 1627: Keőmives Jakab fia kiczid [Bibarcfva U; UszLt IV/50, 135]; 1794: akkor mi kitsidek lévén arra nem annyira ügyeltünk [Déva; Ks].

Szk: ~ *gyermek* 1592: mikor Tot Janos és (!) Eorbe lakot, Ez is az Tot Mihál akkor vette volt es kichid gyermek volt [Dés; DLt 235] * ~ *leány* 1618: Köpelli Oglinak ... vén anyja vagyon és egy kicsid leánya [BTN² 166] * ~ *unoka* 1784: 1784dik esztendőben Juliusnak 16-dik Napján adta Isten e világra Máté Klára kitsid unokát [Kp 16 özv. Újfalvi Samuelne Sombori Borbára nyil.].

11. fiatal 1589/XVII. sz. eleje: az kiknek Zalogiokat el adgiák es belölle az Ceh Igassagat ki vészik, effele birsagolt szemeliek, se kiczid, se nagy, ez dologert az Ceh mesterekkel semminemw wdeőben ... ne perelhessenek [Kv; KőmCArt. 26–7]; 1653: a kastély^a falait az ácsokkal bérteni kezdik nagy cserefákkal belől, és tölteni földel. Minden ember: bíróné, polgárné, papné, pap, bíró s polgár, nagy és kicsid, a ki életét szerette minden ember a míglen megkészüle, csak hozzája nyult akkor [ETA I, 97–8 NSz. – "A mv-i templomváréit].

12. állatra von. 1744: Kicsid Artány Malacz 5 Kicsid Eme Malacz 9 [Told. 18].

13. kevéske, kicsinyke 1592: Az mely Idon valamy kyczyd makkoczyka hazon volt az felj Byk erdoben, az fanczyaliak diznoiokatt onnatt az orozhegy hatarból az Nyulad tartományból Ide az Varhoz be hozattak Myndenha Az mykor akartak az Itt valo tiztartok [UszT]; 1656: ha hol mi kiczid prouentuso(n) fogh lenni, aztis igazan akaro(m) fel iratni [Ádámos K; UszT];

1792: a Széna Sátés, drága, és igen kitsidek a Portiok [H; Ks 80. XLVII. 5 vk].

Szk: ~ *híja* 1592/1593: Meegh az Rew hely, az húl által jarunk vala^a igen kichid híja, hogy az keet Malmot reyta nem chinaltak [Décse SzD; Ks. – *Dés és Szentbenedek határán a Kis-Szamoson].

14. csekély, csekélyke 1573: Amint ktek Jria az feiedelmet Nem kellene ilyen kichid dologgal bantanj ug’ wagoon de az kichid dologbul zoktak esmet nagy dolgot Jndjtanj [Szúv; BszLt 37. 50]; 1661: A kicsid böcsülemem nem engedi urunk mellől való távozásomat [TML II, 127 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithhoz]; 1787: kitsid dolog volna elottem azért Halált is szenvednem [Kackó SzD; Kp II Újfalvi Sámuel Máthéné Újfalvi Krisztinához].

15. szerény 1644/1785: az én kitsid állapatom és rendem szerint ... ilyen utolso valást, rendelést es Testamuntumat Tészek [BfN Kémeri Huszti Menyhárt erdélyi főharmincados végr.].

II. *fn* 1. egy kicsi rész 1592: Thwdom hogy’ fen a teteon egy kiczdydet foglalt vala Domokos Mihaly be kertelte vala [UszT]; 1658: az kicsidis az mi közel kedvesebb [BszT; Ks 90 Cseffey László nyil.]; 1762: ada a ... joszagnak ... Del felől valo szegeletiből is egy egy kitsidet [Káposztás-sztmiklós MT; Told. 76].

2. kevesecske 1589: egez eleteonkben az mi kichidet keresteonk vala es giwteottwnk vala, vgy mint fl 32 es tiz singh hean zaz singh vaznat [Márféva U; UszT]; 1667/1778: bizony senkinek semmimet nem kötöttem, hanem a mi kitsidem vagon, tiéd édes uram [Told. Transs. 229]; 1831: az öreg Pákeiné is meg holt ... a Szelesek Plénipotentiáriusa elé állott már most Szolga bírák által iragattyák a’ mi kicsidje volt [Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

Sz: *megszaporíthatja Isten a -et, elfogyaszthatja a sokat* 1738: Meg szaporíthatja Isten az kicsidet, s el fogyaszthatja az Sokat [Ks 14. XLIIa Kornis István végr. fog.] * *szánja a -et, veszti a nagyot* 1710 k.: (Az országon át Bécs alá vonuló) tatár khám ... a fejedelemmel, ki Fogarasban volt, kívánt szemben lenni Szánánk kicsidet, veszténk nagyot ... A fejedelem Fogaras-

ból, ugy mint a khám marsusából méne Ebesfalvára ... mind menésében, szállásában, megbecsülhetetlen cárokat tett [BÖn. 733–4].

3. kicsi baj/betegség 1584: Roma Janos vallia ... eg’ delkort Aluzom vala, Megh erzem hogy a’ Labom fayny kezdé ... Masodnap igen meg Dagada ... kwldem feleségemet ez Catalin Azonyert ... Ezt monda Bizony zegien hogy eoregh ember lewe(n) oly kichiddel fezik [Kv; TjK IV/1. 275].

4. (*egy*) ~del egy kevésse/kissé, egy kevésse/kicsivel 1653: (Az) 1651-k esztendőben is ... nagy drágaság vagon mint a tavalyi esztendőben; hanem újbúzan meg szálla az ára igen kicsiddel [ETA I, 53 NSz]; 1716: egy kicsidel soványob az övé^a [WassLt. Lako Kis jános (60) j b vall. – *A földje Heszadon].

5. *egy* ~ig egy kis/rövid ideig 1672: Viszszatervén az rácz, utánna kiált Bethlen Domokos: Várd még, úgy mond, egy kicsidig, hadd beszéljek veled [TML VI, 8 Naláczy István Teleki Mihályhoz].

6. Szk: *csak ~, hogy* 1701: az házában lövődöztek, csak kicsid, hogy a háza is fel nem gyuladott miatta [Rákos Cs; SzO VII 76] * *egy* ~del *többet teszen* 1710 k.: Hasonlítja tovább Salamon ... a nagy gazdagságokhoz, aranyhoz, ezüsthöz, és azoknál is feljebb becsüli a jó hírnevet, melyet is hárszabunk, a hírnév magasztalására vagy ócsárlására egy kicsiddel tézen csak többet, mint a drága kenet [BÖn. 424] * *egy/igen* ~en *múlik* 1618: Bizony csak egy kicsiden múlék, hogy Alexander nem kapá el az moldovai vajdaságot [BTN^a 217] * *egy/vmi* ~del *több vminél* 1611: zeöleő ... Bretfeöbe(n) uagon Egy holdnal teöb ualamj kichidel [Kv; RDL I. 88].

kicsidded kicsiny 1585: Talak kicsid(d)ed keopezzerewek vadnak Niolcz, tizenharmadfel font, tt f 2/7 [Kv; KvLt Vegyes I/2–3].

kicsiddég 1. egy kicsit/kissé 1638: latam az ladat hogi egy kiczidegh fel uala szakadva az sarka [Mv; MvLt 291. 123b]; 1639: kerde, hogi nem turose kicziddegh az lo s monda Marton, de bizonj az egy kicziddegh Turos [Mv; MvLt 291. 191b]; 1779: ezen helyről még kisidek (!) beljebb

a Szent Egyedi Határ felé el vétetvén egy Űres Szekerem a Széki Lakasok által máig is oda vezett [Szentegyed SzD; WassLt Mich. Kozma (50) ns vall.]; 1826: (A csikó) a' mult kedden el esvén jártatás közben, térdecskéit meg puffintotta, 's égy kicsidég meg dagadott [Kv; Pk 7]; 1830: Beretzi Borbárának ... egy kitsiddeg láttzato csomo a nyakán [DLt 233 nyomt. kl].

2. kevés/rövid ideig/ időre 1734: hogj egj kicsidég meg fordultam volt fel vettem magamot ismet a nyavalyaban estem [Meggyesfva MT; Ks 99 Árva Bálintith Susanina lev.]; 1742: hallom hogj nyolcz polturán jo bort adnak vásárhelyt és ha ugy vagyon had haladgyon még egy kicsidég [ApLt 4 Apor Péter más kézzel feleségéhez Nsz-ből]; 1744: én mondam a társomnak hogj egy kicsiddeg maradgyunk meg had menyenek el ezek az rëszege emberek [Gyeke K; Ks]; 1780: Kovács István Ur azt felelé, most egy kicsidek ki nem nyithatom [Páva Hsz; HSzjP Mich. Gáspár (56) vall.]; 1840: onnét haza jöttem kitsedég [Dés; DLt 1073].

kicsidell kicsinek tart 1763: ha a ket Szász Lo nagjab let volna ugjan ada Sűtném mast Tudi (!) Sigmand Urnak, de kitsidelli [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]; 1776: azon Bikát az Falu tellyesseggel nem szerette azért hogj kicsidelt es maskentis disztelen, nem szep faju Bika [Szentháromság MT; Sár.].

kicsidít kisebbít 1690: Ha az károkat kicsiditene ... mondgja azt reá, hogj ... ha vala holott valamit fizetnekis tsak semmi, ötöd, hatod, meg tized reszet sem adgyak [Ebesfva; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instrja].

kicsidség 1. gyermekség (gyermekkor) 1795: Ferentz eő kegyelmét tudom kicsidségétől fogva, hogj szolgált [Ozsdola Hsz; HSzjP Ito Mihály (70) gy. kat. vall.].

2. csekélység 1801: Negy ezer ember^a Erdélynek kicsidség, de gyalázat a nemes embernek erre is patvarkodás [Berve AF; GyK. – ^aHihetőleg a katona-adásra vonatkozik gr. Gyulai Sámuel lev.].

kicsind 1. kicsinyke, kis Hn. 1773: A Kicsind uton teröben (sz). a Falu mellett Kicsind ut Hoszszában [Alfalu Cs; GyHn 60]; 1773:

A Kitsind Hidnál (sz) [Vasláb Cs; EHA]; 1780: Az kitsind Hídnál (sz) [Kissolymos U; EHA].

Szk: ~ *ajtó* 1852: A bėjáro kitsind ajto cse-refa kapu féllel fenyő deszkából [Felfalu MT; DE 4] * ~ *batizi levevestál* 1824: Egy kitsind batizi leveves tál fedelestől [Fugad AF; HG Mara lev.] * ~ *kamara* 1760: ezen Session találtatik egy ház közönséges füst házával, és kitsind Kamarájával együtt [A.vólál Hsz; LLt] * ~ *rézüst* 1744: másfél ejteles kicsind réz üst [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. alacsony/kis termetű 1796: Providus Kitsind István 23 Esztendő [Albis Hsz; BLev. Vall. 5].

3. apró 1749: Midön ki tiltotak szakadozvan az Viragos Kendert, a mely fejek kicsindek voltak kettőtis egyben tettetvén, apadott el belőlle 2 [Kiskend NK; Ks 70 Szám. 51].

4. kis kiterjedésű 1760: Az Száraz Pataki Kantai Kitsind portiotkák még inventálatlan vadnak [Feltorja Hsz; LLt]; 1760: égy kitsind szanto ... égy kitsind kaszálotska [Körtvélyfája MT; LLt]; 1772: egy kitsind veteményes kertetske vagyon ... az közkert mellett [Kv; BethKt Mikes conscr.]; 1774: a Nyulasi kitsind Portziotska [Sár.]; 1818: ugy meg fizettem egy, két vékás kitsind földüket, hogj pénzzel több Esztendokre is el zálogosithattam volna [Vályebrád H; Ks 111 vegyes ir. Gentsi Aloysius krájnik nyil.].

Hn. 1773: a Kitsind vész n. h.-ben (sz) [Remete Cs; GyHn 48].

5. sekély 1743: az olta miolta a' Sővenjfalvi Malom epitetet mikor kitsind a' viz még akkor is holt vízben járnak a' kerekék, melljet Studio meg is néztem mikor kitsind volt a' Küküllő [Ádámos KK; JHbK XXXVIII/9]; 1766/1770: Vagyon midön a' Viz kitsind ... az harisnyámat íffjukoromban fell túrvén könnyen egy lábbal által mente(m) a' Küküllő Vízén [Széplak KK; SLt évr. Transm. 262]; 1768: a vizis kitsind lévén, annál kevesebb viz ment a kerekékre [Told. Huszár lev.].

6. Szk: ~ *fiacska* 1770: Buta Anutza három holnapos Fiatskájával Hesfelán Szimionnal árvaságra maradt, gyámoltalanul,

akarván tehát édes Attya ... Buta Juon Atyai gondviselése alá venni, neveletlen kitsind Hesfelán Szimion nevű Fiatskájával edgyütt ... azon kitsind neveletlen szermek ... Jobbágya volna az [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31] * ~ *gyermek* 1744: Mikaran engem elvőn Feleségül Nehai Grúz Todor akar ezen Grúz Petre igen kitsind gyermek Vala Még esztendő is sem Vala [Uraly MT; SLt Nehai Gruz Todor Meg hagjattat özvegye Oltyán Ráda (58) vall.]; 1770: azon kitsind neveletlen gyermek ... Jobbágya volna az ... Sz Györgyi Udvarhoz [Nagyernye MT; Ks 67. 48. 31].

7. állatra von. Szk: ~ *borjú* 1760: tinoját a' Kicsind Borjúkkal jártotta [Vadad MT; VK] * ~ *csitkós kanca* 1763: és az kitsind Csitkos kanczákat nem hágattam meg [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.] * ~ *korában* 1755: (A bivalyok) mind őszve szagatták a kőteleket, mivel kicsind korakb(an) nem szoktatták volt kőtélre őket [Szentmargita SzD; Ks CII. 18 Kosa Sigmond tt lev.] * ~ *malacka* 1760: Vagyon két tehenecske ... négy kitsind malaczkaja [A.volál Hsz; LLt].

8. kevesecske 1699: enis in meo privato nem kicsind kart vallok a' kgyld ide nem jövese miatt [MvRKLev. 6 Bethlen Miklós lev.]; 1760: a mi kitsind vagjonotskam léssen néki hagyom [Msz; VK]; 1796: ide jöttem vala egy Kitsind nyirfáért [Albis Hsz; BLev. Vall. 3 Tot András (29) jb vall.].

9. csekély 1731: azon Szoross útb(an) az Agyagas és Iszopos Sárt a Viz annyéra concumulálni szokta, hogy Marhájok(na) k nem kicsind erőltetésével vontattyák azon ált(al) a terhet [Kv; Pk 7]; 1755: Ngad magais bölcsen meg itílhethi hogy nem kicsind dolog mikor az igaz Nemes Embert maga Nemesi szabacságáb(an) meg akarják rontani [Szentmargita SzD; Ks 18. CII Kosa Sigmond tt lev.].

kicsinyded I. *mn* 1. kicsi, kis 1584: Cathalin Borbely Ianos felesége Vallia ... Lattam esmeg Arany forintokatis Nalla eg kichinded feketé keskeny Sachkoba [Kv; TJK IV/1. 389].

2. kevéske 1633: megh merte az husst es egi kicsnded (!) hussal teob leon ... azert leon teob, az egi kiczid hussal, hogi az

eleot ketczer merte volt fel Georgi Vra(m) [Mv; MvLt 290. 39a].

3. kisdéd 1594: Amy nezy Az Algiuk, tarzokk es ahoz valoknak el vontatasat, mely tereh visselesben ha az Zwksegh hozná kewantatnek. Ne tala(m) Az zaz vrain lowainak Barmainak oda Adása, az eo kgmek kichinded reghi zabadsagok ellen. Vegheztenek eo kgmek hogy Biro vram aggion mindent ... eo kmeknek eleibe [Kv; Tan]k I/1. 237].

II. fn kb. kisdéd 1661: Légy vígan, könyörögj Istennek ... az ő kegyelmes oltalmában ajánllak mind az édes kicsinddeddel együtt [TML II, 181, 185 Teleki Mihály feleségéhez, Veér Judithoz].

III. hsz-szerűen: kissé 1710 k.: Orrom nem a felette való nagy orrokféle volt ugyan, de nagyocska, horgas ... gyermeki csintalanság miatt való esés egy kicsinydéd a hegyét meglapositotta volt [BÖn. 492].

kicsinydég kis/rövid ideig 1763: hármon voltunk egy kitsindég az malomb(an) ... akkor énis ki fordultam volt egy kisség az Malomházból [Záh TA; Mk. V. VII/19 Ginga Pásk (54) vall.].

kicsinyecske kicsinyke 1812: ezen Fok nevezetű fiatalos Berek gyermekségemtől fogva örökké a' Nagy Laki Eklésiájé volt, e' nevelte ekkorára, mert én tudom mikor a fák kitsinyetskéki voltak [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 25b].

kicsinyke 1. kicsike, picike 1560: Keth darab teoroth arany es egy kychynke azokkal Egywth [JHb QQ Temeswary János reg.]; 1688: 3 eóregh ezüst tál negyedek egy kicsinke [Beszt.; Ks S. Misc. 27]; 1740: Negy öreg vankos 's egy kitsinke [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné Kálnoki Borbála lelt.].

2. kicsike, kis kiterjedésű 1589 k.: Tudom hogy Demeter deak egj kiczinke feoldett mint egy borozda foglalja be kertiben [Szu; UszT]; 1666: Azon taybannis egj kitsinke^a vagion [Illyefva Hsz; BLt. – ^aFöld]; 1732: az Samsondi territoriumon ... egj kis kender föld orotványbol valo ... Ezen feylül más orotvány ... megis e mellet más kicsinke orotvány [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 59].

3. (korra von.) kicsike 1807: két gyermek-
kek lévén azok csak kitsinykéek voltak
[Makfva MT; DLev. 4. XL A].

kijebbecske egy kissé messzebbre/távo-
labbra 1790: Rutkai Vr(am), látom magais
igen szereti Tövisset, s nem örömet válna
meg tölle, de kéntelen, mert szegény;
Hunyad Vármegyéb(en) szándékozik
meg fészkelődni, s ha módja lenne benne,
ott valamivel a' Tövissi Részinek árrával
küllyebetske terjeszkedni, mert nem ca-
pax szegény feje ideis tovais figyelmezni
[Celná AF; TL. Málnási László ref. főkonz.
pap gr. Teleki Józsefhez].

kilimecske 1733: Az Asztalon egy kilimecske
[Hacecsel H; JHb Jósika Zsigmond udvar-
házában].

kisasszonyka főrendű leányka 1661: Az
kisasszonyka^a felől nem tudósítál édes
szívem [TML II, 138. – ^aSzületendő gyer-
mekét érte Teleki Mihály feleségéhez, Veér
Judithoz]; 1661: az kisasszonykának ke-
resztelésében kívánok gazda lenni [TML
II, 221 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz];
1744: ā Kis Aszszonykát ex acquisitio
könnyű leszen Ngsd(na)k ... a Mákai^a, és
Szép K. Sz. Martoni^b Szőlők iránt conten-
talni [Kv; Ks 40. XXVIIIc. – ^aMákón (K)
levő. ^bSzépkenyerűsztmártonban (SzD)
levő.]; 1793: a Grófné ... a' Nagyobbik
kis Aszszonykával sokkal keményebben
bánt, mint a' más kettővel [Koronka MT;
Told.].

kisasztalka kicsi asztalka 1756: Négjszegeletű
kis Asztalkák [Somkerék SzD; Ks gr. Beth-
len Imre lelt.]; 1792: Négy Szegeletű kis
Asztalka [TL Conscr.].

kisdéd, kisdég I. mn 1. kicsi, kis A. 1584: Anna
Jllyes Kowachne vallia, Kadas Miklosne-
nak vala eg giermeke Az laban egy kisdéd
fokadek león [Kv; Tjk IV/1. 255]; 1587:
Egy Eoregh Serpenyeo d 32 Mas kisdéd
d 8 [Kv; KvLt Inv. II/2. 4]; 1647: Teomleo
Turo kisdéd No 1 1/2 [Drassó AF; BK
48/16]; 1696: Arany Gyűrűk jutottanak: A
negyven forintos Gyemantós gyűrű. Mas
egy zomanczos gyűrű. Harmadik egy kis-
déd [Mv; MbK 80. 7]; 1714: Hat özsze kö-
tött bál Dohány, ketteje küsdéd [HSzj bál
al.]; 1756: A Seccessus kisdéd lévén nem
méretetett fel [Branyicska H; JHb LXX/2.

23]; 1795: Két Ibrík egyik fedeletlen, más
fedeles kisdéd [Mv; MvLev. Szabó
Moses hagy. 3]; 1803: Két tajték pipák kis-
déd [Ne; DobLev. IV/858. 2a]; 1830: az
elől ment 24 deákok vittek kezekben egy
zászlót, kisdédet [FogE 243]. B. 1653: Vet
magához ... Egi Cziatlo lanczot kisdéget
[Ilencfa MT; DLev. 1/II. B]; 1758: Egy pár
kengyel vas kisdég [Brassó; ApLt 5 Apór
Péter lelt.]; 1760: Cseber Kúsdég [Parajd
U; LLt Fasc. 139]; 1766: akkora mint egy
kisdég fél dio [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96];
1774: a' Fia vágatt le egy küsdég Jáhor fát
hogy kalánjokat csináltasson belőlle [Csó-
ka MT; Ks 31. XXIXb]; 1798: Csergék kis-
dégek viseltesek [Kovácsna Hsz; HSzjP];
1808: Másfél kisdég Szalonna [HSzj sza-
lonna al.].

Szk: ~ *ablak* 1694: Ket Kisdéd Ablak
va(gyo)n rajta [Kővár Szt; JHb Inv.]* ~ *ab-
lakocská* 1790: Ezen Kamarának ... vagyón
égy kisdég kerek ablakotskája [MNy
XXXVIII, 208]* ~ *ágyú* 1705: Ma jó reggel
az hadak kitakarodván ... hat kisdéd
ágyúkat is vivén ki és ahhoz kívántató
municiókat [WIN I, 607]* ~ *ajtó* 1656: Egy
vas panthos vas kisdéd ayto [UF II 113];
1732: Nagy jo kapu, melette valo kisdéd
ajtajával s rajtok lévő kapu levelekkel [LLt
224. B]; 1761: jobb kézre egy küsdéd Ajtajá-
val a mezőre járo még kevés ideig meg
szolgálható Galambbugos Kapu [Spring
AF; JHb LXVIII/1]* ~ *ajtócska* 1697: Ezen
hazbol vagyón egy kis kamaráb(a) ki nyi-
lo bérlet fenyő Deszkából álló vas sorka-
kon függő kisdéd ajtotska [O.brettje H;
Born. XXIXa/2 néhai Bodoni Balázs
conscr.]* ~ *almafa* 1769: méta csinálván a
Kús Maros felől valo küsdég Alma Fátol
fogva [Egerszeg MT; LLt 63/6]* ~ *almári-
um* 1752: (A) Tornácznak a kőzepe tállyan
vagyón ... Nyari Fillegoria ... abban falban
csinált kisdég almarium [Pókafva AF; JHb
XXV/73]* ~ *almáriumocská* 1797: egy kis-
déd kő falba bótattott fenyő deszkából
valo almáriumotska [Kőrispatak U; Pf]* ~
általagocská 1747: egy kisdéd
általagotskáb(an) etzet ágy [Borsa K; Told.
24]* ~ *aranygyűrűcske* 1752: adott Kezem-
ben nékem egy Kisdéd arany gyűrűcskét
[Szászkerked K; LLt Fasc. 143]* ~ *aranylánc*

1562: Egy kysded Arany lancia Negwen hat arany forynth [KP] * ~ *aranyvirág* 1770/1773: hagyok ... Edes Leanyomnak ... mas kesdeg Arany viragot, ennek tetején vagyon egy Törkés nevű kövecske [Szárhegy Cs; LLt] * ~ *áryék* 1744: a kert lesza alatt küsded arnyék alatt vadnak az ekék nro 3. Borona nro 6 [LLt 67] * ~ *asztal* 1640: Van egy kisded asztal búza [Marosillye H; Hunyad megyei Tört. és Rég. Társ. Évk. X (1899), 133] * ~ *asztal* 1615: Egi kisded Asztalt [HSzj *asztal* al.]; 1698: edgj küsded Asztal ... ket kisdet (!) ablak üvegestol [Kóród KK; EMLt]; 1819: egy kisdeg régi rakatt asztal [Baca SzD; TSb 6] * ~ *asztalka* 1744: Kisded négy szegű Asztalka [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *asztalocska* 1761: egy kisded negy szegű asztalotska [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3]; 1819: egy régi kisdeg rakatt asztalatska [Baca SzD; TSb 6] * ~ *bárd* 1849: Egy Hus vágo kisded bárd [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *bejárókapu* 1756: (A) kisded bé járo kapu ... Nagy fejű Fa szegekkel foglaltatik a' Nagy kapu Zabejához [Branyicska H; JHb LXX/2. 10] * ~ *berbence* 1802: Egy kisded Berbentze otska cir. tiz vedres ... Más kisded Berbentze otska cir. 6 ved(res) [Dés; DLt 4] * ~ *bokály* 1773: Kisded tarka bokaly [LLt Fasc. 149] * ~ *bolt* 1688: edgy küsded bolt [Kv; BLt] * ~ *boltocska* 1752: az also Pallotta végib(en) vagyon a Pincze torkán téglából épült egy kisdég, de meg repedezett Boltacska [Pókafva AF; JHb XXV/73] * ~ *boronafa-pajta* 1814: ezenn Curialis Telken Találtattak ... Egy kisded meg lehető Boronafa Pajta [Kecskeháta SzD; BetLt 3] * ~ *boronaház* 1680: vagyon ... egy kisded borona ház [A.porumbák F; ÁLt Inv. 10] * ~ *cseber* 1586: Csinaltatot ... három eoreg Cziebret kiert attam -/65 egi kisded Cziepret (!) attam -/6 [Kv; Szám. 3/XXIV. 25] * ~ *csebrecke* 1756: Kisded csebrecke 4 [Déva; Ks 92. I. 32] * ~ *cserge* 1842: egy kisdeg csergét bé adnak, hogy özvegy Szabo Ferencznénél kapták [Bereck Hsz; HSzjP] * ~ *csésze* 1733: Edgj Tokban három fintsia, edgyik porczenella kisded csészejevel [Marossztkirály AF; Told. 2] * ~ *csizma* 1672: Asz(szony)embernek való Kisded Czimak [Utl] * ~ *csuka* 1597: 3 kwsded Czwkat waroset [Kv; Szám. 7/XIV. 61 Th.

Masass sp kezével] * ~ *csűr* 1697: Az Var alatt is vagion edgj kisded szalmával fedet csűr [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt.] * ~ *deberke* 1728: vagyon egy üres, öreg deberke más kisded üres deberke [Aranykút K; Ks 55/73 gr. Petki Dávid lelt.] * ~ *derekalj* 1673: A Némának hagia egi küsded Derekalt [KJ]; 1753: Takas Derekaj Nro 3. Takatlan kisded Derekaj Nro 1 [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]; 1819: egy kisdeg keskeny kék tsiku derekaly [Kv; Pk 3] * ~ *dézsza* 1594: Kis ded (!) desa Nő 3 [Somlyó Sz; UC 78/7. 23–4] * ~ *ecetes áttalag* 1741: Egi kisdéd étzetes áttalag 1 ... Egy igen kistsin tekénő ... 1 [M.nádas K; RLt Csekelaki Varsányi Benedekné Beszprényi Orsolya lelt.] * ~ *eklézsia* 1740: Tiszs és Tks Ballo Judit Aszszony adott egy ejteles ön Kannát ezen kisded Ekkle(sí)anak [Hb-Ek] * ~ *ereszecske* 1821: a Kapu előtt kívülről mind két felől vagyon két kisded ereszetske avatag sendel fedél alatt [Koronka MT; Told.] * ~ *ezüstibrik* 1774: Egy kisded Kávés Ezüst Ibrik [Nagyida K; Told. 26 néhai gr. Nemes Judit ingóságainak lelt.] * ~ *ezüstpohár* 1614: Egy közep szerű kisded szerezendü Ezüst Pohar ezer Leuélú az laba [Kv; PLPr 1612–15. 115] * ~ *fakalamáris* 1789: 10 Nagy Fa Kalamaris ... Rf 6. Xr ... Egy kisded Fa Kalamáris ... Rf – Xr 5 [Mv; ConsrcAp. 33] * ~ *faköpecé* 1787: egy kisded fa köpétze Dr. 6 [Mv; MvLev. Csizsár Gyula hagy. 8] * ~ *faliu* 1832: Egy kisdég fa Liu [LLt] * ~ *faputina* 1837: Egy kisded fa Putina [Dés; DLt 526/1838] * ~ *fa-tekerőlevél* 1820: Egy kisded fa Tekerő Levél [Mv; Told. 19] * ~ *fejsze* 1837: két Küsdék Fejszi [HSzj *fejsze* al.] * ~ *fenyőcsebrecke* 1681: Felső Pincze ... Vagyon itt ... Kisded fenyő ő csebrecke Nro 1 [Vh; VhU 530] * ~ *fenyődeszka-asztal* 1789: A hátulso Házokban Szálláskodo Boérnál 2. fa Szék és egy kisded fenyő Deszka Asztal Rf 1 [Mv; ConscrAp. 16] * ~ *fenyőfakád* 1765: Két kisded fenyőfa kád [Ilencfva MT; DLev. 2/IX. 13] * ~ *ferslóg* 1728: Egy kisded avatég Ferslóg [Mv; TSb 47] * ~ *fogas* 1677: Paraszt fogosak karjaival edgyütt és egy küsded fegyvernek valo fogas [Mezőmadaras MT; Borb. II]; 1797: Két Kisdeg fogas a fal oldalán [Szu; UszLt XII. 87] * ~ *fogasocska* XIX. sz. e. f.: egy kisded fogasotska [Pk 5] * ~

fűrő 1656: Egy kisdéd Furu [Doboka; Mk Inv. 4]; 1714: kúsded furu, egy nagyob [Kásonfelsőfal; LLt Fasc. 85] * ~ *fűrész* 1750: Nagy és kisdeg Fűrész Nr 4 [Gyeke K; Ks 83]; 1777: Rámás kisdég Fűrész Nro 1 [Mezőmehes TA; WassLt] * ~ *harang* 1700: Teken(tetes) Nemz. Déési Dioszegi Jstva(n) Uram Istenfelő Hazastarsával ... conferált egy kisdéd harangot a' Déési Toronyban [Dés; Jk 311a]; 1822: pléh keresztet 'Sendely fedél alatt lévő kisdég Harang [Mocs K; HG Conscr. 17] * ~ *harangocska* 1757: Egy Rettegi Prodán nevű Harang öntőtől Magam Bélyegére való három kisdéd Harangotskakat és két Csengettyút vevén, fizettem erette Rh f 25 xr 30 [TL. Teleki Ádám költségnaplója] * ~ *ház* 1744: a Pater kisdéd háza ... benne egy asztal [LLt Fasc. 67]; 1636: Ugyan ezen hazból nylik mas egy kisdéd hazra egy bellett ... ayto [Siménfva U; JHb]; 1788: Egy Nobilitaris Curia ... Egy barna szalmával fedett nagy Ház ... E mellett egy kisdéd konyha forma Haz 1 [Feldoboly Hsz; HG]; 1799: kettős kisdég ház egy fedél alatt ... fába rakot két kisdég Üveg ablak [Nyújtód Hsz; HG] * ~ *házacska* 1637: Az második contignatiojara az malom haznak, nylik egy ... vas sarkas pantos ayto ... Azon ismet fellyeb egy kwsded rekeszes hazacsykara egy ayto [UF I, 420]; 1752: Vagyon ... Sendely de régi fedel alatt egy kisdek Hazatska, Pitvarával [Pókafva AF; JHb XXXV/73. 13] * ~ *házikó* 1757: Czigánynek egy kúsdéd Hazikoja [Taploca Cs; Sándor conscr.] * ~ *hid* 1850: a mézszárszék kapuja, és ajtoja eleibe kívántato négy ölös hoszságú kisdéd hid [Km; KmUlev. 3] * ~ *hintóderék* 1735: egy hinto allya ... Egy kisdéd hinto Derék avagy kass nem egészen el készülve [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] * ~ *hordó* 1720: találtattak edgy kisdéd hordoban elegy belegy könyvek nro 62 [Köröspatak Hsz; HSzjP] * ~ *hordócska* 1789: Egy kisdéd Hordotskába Cerussa Veneta edényestől 55 font Rf 17 xr [Mv; ConscrAp. 8] * ~ *húsborító* 1715: jutot ... Katona Mihályné Asz(ony)nak edgy hűtő öreg rez palaczk, edgy kisdéd hus borító [WassLt] * ~ *iskatulya* 1780: (A) Bethleni Boltban volt egy kisdéd Záros iskatulya, és ebben állottanak az ő Nga drága gyöngyei, és kőves marhái

[Kv; BK. Sig. Kun (20) lib. vall.] * ~ *istálló* 1760: egy hitván kisdég istáló [A.volál Hsz; LLt] * ~ *kád* 1744: edgy kúsdéd kádb(an) fél vékáné köles kása [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *kádacska* 1746: Kisdéd Kádatska [Borsa K; Told. 49] * ~ *kalán* 1789: (Az egyik) Fijokban 10 Sárge réz kettős kisdéd kalányok [Mv; ConscrAp. 43] * ~ *kamara* 1835: A velnitze pitvarába egy jo Sövény tserénis jol meg tapasztva ... ezen pitvarbol job kéz felől egy kisdéd kamara ajto nélkül [Várhegy MT; TGsz 8] * ~ *kamarácska* 1726: vagyon egy kisdéd kamarácska vas retezfő és retezfő rajta [Görgey MT; Born. G. VII. 23] * ~ *kanta* 1777: egy kisdéd kanta félig mézzel [A.detrethem TA; DobLev. III/503. 3a Haderán Alexa szökött jö javai között] * ~ *kapu* 1716: levelekből álló kisdéd kapu [HSzj levél al.] * ~ *kapucska* 1680: fordulván az harmadik vetemenyes kertb(en) ... nyilik arra fa gerezdes, kolczos egy kisdéd kapucska [A.porumbák F; ÁLT Inv. 28]; 1697: ezen udvarházhoz az ut felől vagyon egy Fenyő Deszkából álló viseltes kapu... mellyhez vagyon applicálva egy kúsdéd kaputska ... Vagyon egy kisdéd bé nyilo kaputska vas sorkakon álló [O.brettye H; Born. XXIXa 2 néhai Bodoni Balázs conscr.] * ~ *karafin* 1761: Három Simma Kisdéd, karafin [Kémend H; JHb XXXV/39. 28] * ~ *kártya* 1760: Kisdeg. Kártya, fedeles 1 [Szentdemeter U; LLt] * ~ *kas* 1755: Csős török buza ... két nagy, és két kisdeg kas [M.orbó AF; TGsz 35] * ~ *kaszten* 1837: Egy Tükör alá való kisdéd két fioku kasztén [Gombás AF; TSb 20] * ~ *kásztro* 1816: Réz edények ... Fedeles kisdéd kásztro 2 Rft ... Kisdéd fedeles uti Kásztro 4 Rft 20 Xr [Kv; Born. IV. 41] * ~ *katrinca* 1777: tétettünk ... azon Párna hajakb(a) ... négy fejer nép Inget, egy Rokoját, egy rongyos abroszt, és egy kisdéd katrinczát [A.detrethem TA; DobLev. II/503. 3b] * ~ *kemence* 1697: Ezen konyhabol vagyon ki függő kisdéd kemencze egy [O.brettye H; Born. XXIXa. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.] * ~ *kép* 1698: Három kúsdégh farra való kép [Köröspatak Hsz; HSzjP]; 1744: üveg tekaba való fris kisdéd kép, apácza munka [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * ~ *keszkenő* 1803: Egy kúsdéd vastagotska Keszkenő [Ha-

rangláb KK; UnVJk 168] * ~ *kijáró-ajtó* 1732: (Az udvari kapu) Tölgy fa deszkából egy felé nyíló csipkés kapu, mellette lévő kisdéd kijáró ajtóval [LLt 224/B] * ~ *kocsi* 1647: Egy festekes kisdéd, kasos, de boer sarhanioju koczy [M.királyfa KK; BK 48/16] * ~ *kordovány* 1726: nagy veress kordovány nro 25. kisdéd veress kordovány nr 18 [Görgény MT; Born. G. VII. 23] * ~ *kosár* 1729: Két kezben hordozo kisdéd kosár [Usz; Pf] * ~ *kötőfejsze* 1792: Kisdéd kötőfejsze [F.oroszfalu MT; Told. 17] * ~ *kristálypohár* 1770: Viz ivo Nagy Kristály poharok 2 Bor ivo Kisdéd Kristály Pohár 1 [Rücs MT; Ks 21. XV. 24] * ~ *kuffer* 1823: Két kisdéd rongyos kuffer [Nsz; DobLev. V/1080. 3a] * ~ *láda* 1699: Vagyon más edgy kisdéd fekete Láda [Kv; WassLt]; 1728: Egy kisdéd ladaja az Ecclesiának [Illyefva Hsz; SVJk]; 1803: Egy kisdég vasas ládába találtattak: Patyolat Elő kötő 1 [Kvh; HSzjP] * ~ *ládácska* 1698: selye formán csinált két kisdég ládácska tele üveggel [HSzj *parasztkályha* al.]; 1752: Vagyon egy Fejér kisdég ládacska a' mellyben tanáltatot Egy begyín szarv puszkapor tartó [Brassó; ApLt Apor Péter inv.]; 1767: drága gyöngyös és Kőves Reszkető Tőket és Boglárokat is láttam azon kisdéd Iskatullya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78] * ~ *lakat* 1813: egy kisdéd srofos láncsu Lakat [Koronka MT; Told. 18] * ~ *lánc a. szekérlánc* 1750: Egy bialos szekerhez valo Kisdéd Láncz [Gyeke K; Ks 83]. **b. ékszerlánc** 1659: küldtem Kegyelmednek egy gyűrűt csak ajándékon ... Bizony lánczot is küldének, de bizony nincsen olyan kisdéd lánczom [TML I, 363 Árva Bornemiszsa Kata Teleki Mihályhoz] * ~ *legyező* 1679: Festet vászonbul, keredgeden czi-nált kisdéd legyező [Uzdisztépéter K; TL. Bajomi János inv.] * ~ *malmocska* 1772: eő Excellenciaja Malma fogjatkozásának nem az én kisdéd két kővű Malmocskám, hanem az eő Excellenciaja Tisztei gondviseltenségek okai [Kük.; JHb LXVII/238] * ~ *malom* 1772: vagyon Építve kisdéd Malom [Tusnád Cs; BethKt Mikes conscr.] * ~ *mángorló* 1832: Egy kisdég mangurlo [LLt] * ~ *motolla* 1797: Két Kisdéd Matolla [Názánfva MT; Berz. 4/22. N. 22] * ~ *nyoszolya* 1692: (az) erkelyben vagyon egy kisdéd

nyoszolya, es egy kisdéd labos asztal [Görgénysztimre MT; JHb Inv.] * ~ *óntál* 1810: Egy kisdéd fűles on Tal ... Rf 7 Xr 43 [Mv; MvLev. Trincseni Mihály hagy. 20] * ~ *pajtáska* 1825: A' Serház Udvarának végében lévén egy kisdéd Pajtáska [Dés; DLt 595] * ~ *pálínkás általag* 1813: Kisdéd Pálínkás általag [Veresegyháza AF; Told. 18] * ~ *pálínkás hordó* 1830: Négy kisdég pálínkás Hordó [Msz; Told. 19] * ~ *parasztláda* 1632: Vagyon egy kisdéd paraz (!) ladaban Viasz Lib: 68 [UC 14/38 Kománai Urb. 124] * ~ *párna* 1698: Egi kisdéghek párna [Köröspatak Hsz; HSzjP]; 1798: Egy kisdéd haj nélkül valo Párna [Mv; MvLev. Cimbalmos Ferencné hagy. 3] * ~ *pártaövecske* 1588: Wagon egy kisdéd partha eowechke fekete viselt Mayczos ... 16 boglar rayta [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23] * ~ *pince* 1636: Ezen öregh pinczeből nilik ... mas kisdéd pinczere egy fejer uy felszer vas sarkos pantos, retezes ayto [Siménfva U; JHb Inv.] * ~ *pincéske* 1748: Vagyon Szalma fedél alatt egy kisdéd Pintzéske [Nyárádsztbenedek MT; Told. 7] * ~ *pitvarocska* 1752: (A) Specificalt Háza között vagyon egy kisdék Pitvarocska [Pókafva AF; JHb XXV/73] * ~ *pohár* 1696: Egy kisdéd aranyas Czapas pohár [Mv; MbK]; 1792: Két kisdéd keredged egyenlő nehézségű poharak [Kv; SLt 17] * ~ *poharacska* 1801: Hét Rosolisos kisdéd virágos pohárotskák [LLt] * ~ *rézmozsár* 1848: Réz Edények ... Egy Kisdeg réz mozsár útőjével. 1 [Szászkerked K; LLt Kovats Mihály gub-i írnök kezével] * ~ *rézüst* 1687: Egy töredezett kisdéd rez üstet [Déva; Szer.] * ~ *satucska* 1798: Kisdéd sututska xr 6. Kis furutska xr. 1 ... nagyobb sutu xr. 34 [Kv; Pk 6 Pázmány Sámuel hagy.] * ~ *selyemkeszkenő* 1847: Egy szivárvány színű, virágokkal s közepén fekete csillaggal ekesített kisdéd selyem keszkenő [Kál MT; UnVJk 130] * ~ *serpenyő* 1760: Kisdég Serpenyő N 1 Kisdég Sita (!) ... Cseber Kúsdég [Parajd MT; LLt Fasc. 139] * ~ *sróf* 1803: ezüst Pohár, mely fenekebből ki nyúló kisdéd srofjánál fogva ... egy ... tsötskén fel-nyulo szárához foglaltatik [Széplak KK; UnVJk 2/2] * ~ *statua* 1789: A' Stellások tetején ... kisdéd fejér Statua, egy antic fő aranyos Rft 4 xr 30 [Mv; ConscrAp. 44] * ~ *statuácska* 1760: a'

Frontiscipium Tetein lészen Gombok helyett három kisded Statuátska [Kv; Told. 26] * ~ *sütökemence* 1849: Egy kisded Sütő kemente vas pánt a száján [Somkerék SzD; Ks 73/55] * ~ *szegletalmárjóm* 1848: A nagy palotán ... Egy kisded szeglet almárjóm [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd] * ~ *szék* 1753: Kisdeg Tekenyő ... Kisdeg Szék [Buza SzD; LLt]; 1813: kúsded székek Koporso alá szolgálók [Betlensztmiklós KK; UnVjk] * ~ *székely szekér* 1777: kisded szekely szekér [Majos MT; Told. 26/21] * ~ *székér* 1774: Mátyás nevű Jobbagynak Csak egy kisded Szekere maradat volt [Paptelke/Mocs SzD/K; Ks Conscr.] * ~ *szénakonzervatórium* 1789: Egy kisded Széna Conservatorium [Mv; ConscrAp. 18] * ~ *szepet* 1628: Harom wres Teóreók szepet approk egik labas. Egy kisded szepet, Torok szappannal teli [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 8] * ~ *szőnyeg* 1620: Egy kisded szeőniegtul f-12 ... Egy eőregh es io fele szeőniegtul es Paplantul arra szerent uegiek [Kv; KvLt II/69 VectTr 15]; 1688: Egy kúsded szőnyegtul f -// 24 [BfN Vect.] * ~ *szuszék* 1632: Az Swteő ház megett ... egy hozzu Suppal keőteőt fedel alatt uagio(n) egy nagy eőregh ket szakasztasu szuszek No 1 ... Ugian ezen fedel alatt más eőregh szuszek N 1 ... Ezen szuszek mellett mas egy kisded szuszek N 1. meliben vagion keőleős Cub N 11 ... Ugyan itt egj kisded szuszek meliben vagion szemem szedett tizta buza Cub No 10 [A.porumbák F; UC 14/38. 175] * ~ *szuszé-kocska* 1741: A Vár mellett ... egy kövű Lisztelő Malom ... Vám tartó kisded szúszékotska Nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37] * ~ *tál* 1587: veottem 1 Kisded Talat p(ro) d. 2 [Kv; Szám. 3/XXVI. 66] * ~ *tálas* 1798: Egy Kisded Tálos -// 30 [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.] * ~ *tányér* 1788: 5. tsipkés Hollitsi kisded fejer Tángyér [Mv; TSb 47 néhai gr. Rhédei Zsigmondné br. Wesselényi Kata hagy.]; 1839: Egy kisdég tányér [Kv; Pk 3] * ~ *tarack* 1637: a' mellett vadnak negy vasas kereken egy agyon kett kisdegh tarackok [UF I, 397] * ~ *targonca* 1839: Vagyon négy kisded Targontzája [Dés; DLt 87/1840] * ~ *tekenő* 1681: Sütő Ház ... Sütő, szarvas őregh tekenő Nro 2. Kisded tekenő Nro 1 [Vh; VhU

519–20]; 1753: Kisdeg Tekenyő ... Kisdeg Szék [Buza SzD; LLt] * ~ *tekenőcske* 1682: edgy kovász tartó kisded iszkabas hasatt tekenocska [MNy XXXVIII, 206] * ~ *templom* 1736: Az templom ... az kiben az catholicusok jártanak³, kívül az városon az hostátban volt; kisded setétes templom vala [MetTr 436. – *Gyf-ott] * ~ *tojókácska* 1761: Kisded Iro asztal ... melynek a négy oldalán kisded Tojocskája [Branyicska H; JHb XXXV/39. 7] * ~ *tonna* 1745: A' Malomban vagion két kisded Tonna, edgyik vám buzával, a' másik török buzával tele [Marossztkirály MT; Told. 18] * ~ *tonnácska* 1814: Egy kisded Tonnátska [Mv; MvLev.] * ~ *tornác* 1760: Ezen Udvaron tanálatatt egy Négy Szegeletű ... Ház elol valo kisded kerek formájú Tornattzal [Kissáros KK; SLt PQ. 10] * ~ *tükör* 1791: Két kisded aranyos Czirádjú Tüker [Mv; MvLev.] * ~ *udvarházacska* 1775: Ezen ... kisdég udvar házatskának a véginél [Mihálcfa AF; LLt Csáky-per 106. L. 13] * ~ *üllő* 1820: Edgy nagy és két kisded üllő [Mv; MvLev.] * ~ *ülőszekecske* 1656: 2 kisded üllő szekeczke [UF II, 124] * ~ *üst* 1588: Egy kisded fel fwggeo wst [Kv; KvLt Vegyes I/2. 19]; 1719: Egy kúsded üst [TSb] * ~ *vagdalo tábla* 1697: (A) konyhá(na)k ... vagyon egy le eresztő kisdéd vagdalo Tablája [O.bretttye H; Born. XXIXa. 2] * ~ *varróláda* 1774: Láttam ... egy kisded Varró Ládátskát [Szentdemeter U; LLt Vall. 93] * ~ *vasfűtő* 1802: Három lábakon álló kisded Vas fűtő kéménnyével együtt [Ne; DobLev. IV/858. 8b] * ~ *vaskalán* 1812: Egy kisded hitván vas kalán [Mv; MvLev. Szabadi József hagy.] * ~ *vashorog* 1681: Kinzó Bástya ... Vagyo(n) itt ... Kisded szerű vas Macska Nro 1 Kisded vas horog, fa nyelestől Nro 1 [Vh; VhU 511–2] * ~ *vasküsi* 1820: Két sima reszelő, és edgy négy kisded vas küsi [Mv; MvLev. lak.] * ~ *verő* 1681: Edgy kisded szerű vas vágó nro 1. Kisded verő, egy nro 1 [CsVh 92–3] * ~ *véső* 1729: egj kúsded füles véső egy nagj Füles véső [Tarcsafva U; Pf] * ~ *viaszsajtó* 1749: Egy kisdég Lábakra tsinált Viaszsz Sajto [F. zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *zsák* 1740: Vagyon ... egy Láda, mellyben vagion két kisdég Sakban toll [Hermány U; ApLt 5 Apor Péterné inv.] * ~ *zsindeleyező szekerce*

1744: Kisdéd Zsindelyező Szekertze edgy, hornyolgo (!) edgy [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

2. rövid Szk: ~ *karabély* 1827: Egy kisdéd hitván Karabéj két forintba [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.] * ~ *mente* 1756: kisdéd Jappon forma Sepő szín Posztból tsinált vagy készített bèleletlen Menték [Burjánosóbuda K; TSb 21] * ~ *pisztoly* 1714: Egj Par kisdéd Pisztolj elephant tsontal ki rakott [AH 14] * ~ *stucc* 1714: Egj par kisdéd stucz Szilva fa agja elephant tsont viragokkal ékesítve [AH 25–6] * ~ *szarvasszarv* 1789: Egy fél Dámvad szarv kisdéd, item egy pár Dámvad Nagy Szarv Rf 4 [Mv; ConscrAp. 13].

3. ~ *ideiglen* rövid ideig 1590: Az Zam we-weo vrain ... eg' kisdéd ideighlen Walo Warakodast veottenek eleő [Kv; TanJk I/1. 128–9].

4. apró Szk: ~ *aranszemecske* 1757: Két Kisdéd arany szemetske [Szentkirály MT; Berz. 3. 1/11] * ~ *boglár* 1757: aranyból való.

5. kisdég boglárok ... aranyból való kapots formára tsinált 6. boglárotskák [Szentkirály MT; Berz. 3. 1/11] * ~ *boglárka* 1768: Rubintos apro Boglárkák, nyakra valonak valók 23 ... Egy gyöngyös pártá 138 öreg gyöngy, kilencz kisdéd Rosa forma Boglárka, egy egy kisdéd Rubintocska minde-nikbe [Nsz; TGsz 51] * ~ *mogyoró* 1716: ak-kara juk volt az csőjin, hogj egj egj küsdéd magjaro be tért volna rajta [Nagyida K; Told. 22] * ~ *sümmölcscsöke* 1801: az állán egy kisdéd sümmölcscsöké [DLt nyomt. kl].

5. alacsony/kis termetű **A.** 1710: Fejérvár-ra ... érkezék ... gróf Seeau, csúfos kisdéd, görbe hátú, szeles ember [CsH 321]; 1750: Szökött el innet K. Lonárul* Ötves Bancsi ... kisdéd jo vállas, csontos, fekete kondor hajú [TKI. – *Kendilóna SzD]; 1757: Hajdu Márton ... kisdéd és nem igen magos kerek kőpczős ... ember volt [Szováta MT; IB]; 1762: Dobai Joseph ... egy kisdéd, nagy hasú ember volt [Doba/Perecsen Sz; IB IV. 76 Joan. Béres (90) jb vall.]. **B.** 1745: hallam hogy egy hoszu Sárga bajuszu kisdég katona őszve Szidá Feő Biro Urat kö teremtetének [Mocs K; Ks 5. X. 6]; 1829: egy társa érkezett egy kisdég ember bundába [K; KLev.].

Szn. 1614: Kisdéd Mathe puer ppix [Bölon Hsz; BethU 194].

Szk: ~ *termetű* 1772: A szegény Salánki Mózes kisdéd termetű, de jól tanult, friss ember volt [RettE 285]; 1843: Kovács Ferentz ... kisdéd zömög termetű [DLt 380 nyomt. kl].

6. Állatra von.: kicsi növésű 1772: Két Gyermek lovat el-adattam a mult Hunyadi sokadalomban ... az edjik Gyermek Lovat 30 Mfor. 58 pénzen az más mely-is kisdég volt – 28 Mfor 50 pénzen [Óraljaboldogfva H; JF Baranyai János lev.]; 1813: Egy Tehén kisdéd [DLt 788 nyomt. kl]; 1850: Székely szármozásu Bara Joseff ... két lovait tudják ... edgyik veres pejkantza kisdéd, a' más hasanlo szörü paripa a' másnál magasabb [Mv; DobLev. V/1303 Soos György Tanátsi Biztos kezével].

Szk: ~ *borjú* 1823: Egy barna kisdéd esztendősz metzetlen mokány bornyu [DLt nyomt. kl] * ~ *gyermeklő* 1801: hodos homloku, fél szemivel tsokás ... kisdéd, metzetlen gyermek lo [DLt nyomt. kl] * ~ *kanca* 1801: egy igen setét pej kisdéd Kantza, tuos hátú [DLt nyomt. kl] * ~ *kancacsikó* 1808: Egy világos pej szörü ... hitvány, és kisdéd kantza-tsiko [DLt 578 nyomt. kl] * ~ *kancácska* 1798: bé fizették ... Egy vèn, s kisdéd kancácskának az árát 21 Rf 15 xr [H; Ks 108 Vegyes ir. 57] * ~ *kancaló* 1805: kisdéd fekete orü... Kantza Ló [DLt nyomt. kl] * ~ *ló* 1619: (A követ) Egy küsdéd füstös szabású fejr lovon ül vala [BTN^o 280]; 1729: Bányabukón lakó Roszu-an Gábor, Fiscus sellérének egj Vértse Deres Szörü küsdéd Lova, el tévejedvén 13. Maji fogatott fel [Kv; TJK XV/7. 40]; 1840: adatt még egy kisdég veres lovat ... Som-bori Ferentz urnak [Kisesküllő K; Somb. II] * ~ *ökör* 1754: Egy kék ökör 8/16. Más egy kisdéd Veressetske ökör 4/168 [Kecset/Kajla környéke SzD/BN; WassLt] * ~ *paripa* 1599: az Papnak egy nagy kek lovat adot wolt, az Pap esmegh egy kisdéd porozka zabasu paripát [UszT 15/190. Nobilis Agilis Joannes Miklossy, Primipilus Jenlakensis^a vall. – *Énlaka U] * ~ *paripaló* 1837: barna pej kisdéd paripa Ló [DLt mv-i nyomt.] * ~ *tehén* 1687: Az Vendég Lovagoknak fizetésekbe is lábán Szörin adatat

ki kamara Ispán Uram ő kglme ... Egy vén ősztevér kiseded ... Tehenet [Máramaros-sziget; Törzs] * ~ *tehenecske* 1768: Béres Gyurkának Conventioja szerént való fizetésében adtam egy kiseded Tehenetskét [K; DobLev. II/390. 11a] * ~ *tinócska* 1575: Két megdőglött kiseded tinócskák(na)k bőre 2 [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

7. kicsi kiterjedésű A. 1699: menénk bé második közönséges Cserefa deszkából való gerezdes záru ajtócskán ... edgy kiseded vetemenjes kertb(e) mely hat táblából álván ketteib(en) az ajton belől menten veres hagjma van [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László lelt.]; 1716: (Az udvarház) hata meget egy kiseded méhes kert lézsás [Doboka; JHb III668]; 1757: küseded Jozságotiskához tartozo kétt Földetske [Vacsárcsi Cs; Sándor conscr.]; 1760: az Szent Iványi ... határhoz szakasztott Kiseded rét [Vajdasztiván MT; EHA]; 1761: Dési rész küseded Sessio [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 29]; 1782: kiseded kaszáloja két Merekjéni [Magyaros MT; Told. 76]; 1803: advan nehái nagy Moyses János Szabo Miháljnének egy kitsid ben valot, meljet mostanis Szabo András uram bir egy kitsid kün valoval együt ... azon kiseded (ben)valo pedig ... Tordai jus volt [Szenterzsébet U; Borb. II]; 1805: a' nagy Szamos folyamattya mellett ... vagyon ... háram szegü Formában adott küseded Kőves Rézecske [Kv; Pk 3]; 1835: A Veteményes kiseded kert [Várhegy MT; TGsz 8]. B. 1823: kisedeg veteményes kert [Csekelaka AF; KCsl 16].

Hn. 1810: Kisedég nyilba (sz) [Bibarcfa U; EHA].

8. csecsemő v. gyermekkorban levő 1708: Parancsolt uolt Asz(sz)onyom ő kglme hogy egy tizenkét esztendő leankát szerezzek ... Gergely Mihaly(na)k vagjo(n) egy küseded, talám valnék valamire [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]; 1710: Csak kiseded lévén, olyan meszünnen gyalog úgy jártam, az urakot supplicáltam [CsH 151].

Szk: ~ állapot 1755: Groff Lázár János Ur eő Nga akkor kiseded nevedékeny állapotában volt [Havadtó MT; LLt 72/6] * ~ *árvácska* 1764: szoptattam az akkor született Kiseded Arvátskát [Pókafva AF; Kath.] * ~

csecsemő 1779: Lula Josi kiseded Tsetsemő Josefjét [Gyalu K; RAK 129. – *Temettem el*] * ~ *fiú* 1745: Hajdoni szüle Atyánk ... meg halálózván, szule Anyánkat ... edgy kiseded Togyer Nevű fiával, özvegységben és árvaságban hagyta [Kápolna SzD; ÁLt Com. Szolnok Interior 2/1795] * ~ *fiúcska* 1722: kiseded Fiacskánk változob Statusban vagyon [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]; 1831: Vaszi meg halálózván egy küsedeg fiatskája maradott árván [Szentdemeter U; Told. 39] * ~ *gyermek* 1592: Az Maylad eleot valo futaskor kiseded gyermek valem [UszT]; 1724: ezen Jánosnak it vagyon két árva küsedeg gyermeke [Gelence Hsz; BetLt 6 Földi Gergej (56) jb vall.] * ~ *leány* 1796: egy kiseded fiatal Leányt tartott szolgálónak [Bács K; RKA] * ~ *leányka* 1743: melj Legénkéket adá ... küseded Leánkájo(na)k Groff Lázár Susi Kis Aszszonykának [Szentdemeter U; LLt 25. C]; 1775: a magam kertemben valami magos kenderrel bajlodván egy küsedeg leánykammal együtt [Tarcsafva U; Pf].

9. Állatra von. Szk: ~ *kanca* 1752: Egj Vén Fejér Kantza ... Egj Tiszta Fekete Kiseded Kantza [Dob.; TL 42].

10. csekély 1585: Jloná Damakos Mathiasne vallia, Nallam lakik vala az Ersebet mint egy tizenket eztendeos leanka vala, hat vagy huzon eot penzt gywteogetet volt az Zonzed Azzonyhoz, kenyeret fatis Adot volt oda ... ez kiseded vetket tudom hozza [Kv; TjK IV/1. 506]; 1592: Az Biro es tanachis ... keoteleselek legienek, az egy eleobe rendelt kiseded bwntetet Minde(n) renden meg Vennj [Kv; TanjK I/1. 175].

II. *fi* csecsemő 1573: Feyerdy Kato azt vallia Twgia hogi haza volt Teremy ferench mellett az Ilona Attyanak, ky azkor kiseded volt mykor az atya meg holt [Kv; TjK III/3. 186]; 1766: (Temettem el) Ifju Kadar István kisededét ki nem régen született vala [Gyalu K; RAK 125]; 1778: Vagyon egy fábol ki metzett Apálcza (!) kép egy kiseddeddel [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18]; 1785: a' Hostátban gyakran éjjel is vagy terhes betegeknek meg látogatásokra, vagy pedig az ollyan Kisededeknek meg keresztelesekre, a' kik halo félben vagynak ... meg kívántatnék, hogy ezen negyedek Papnak

a' külső Templomnál lenne lakása [Kv; SRE 241]; 1850: a papok teendői közzé tartozik ... össze irni azon Kisdedeknek neveket, kikbe ... a himlő bé nem oltatott [Nagykapus K; RAK 4 esp. kl].

Szk: ~ *korában* 1710: II. Rákóczi Ferenc ... kisdéd korában maradván árvaságra, a jesuiták tutélája alatt nevededik [CsH 328]; 1791: Tudom bizonyosan hogy néhai Székely Lászlónak ... voltanak itten Rákoson négy Léányi egyik még kisdéd korában meg halálózvan a' nagyobbik Judith ment volt férjhez Péterfi Pál Uramhoz [Várfva TA; Borb. II St. Pető (68) ns vall.] * ~ *korától fogva/óta* 1714: Colosvárj Mihokot boldogtalann küsded korától fogva Orb(an) Elek Ur(am) tartotta fel, es most Olá falub(an) lakik [Orb.]; 1839: Néhány esztendőkhig tartám örökképpen kisdéd korától olta, most már hajadon Rosaliát [Dés; DLT 1230].

kisdedecske kisgyermekecske 1672: Isten Kegyelmeteket továbbra is oltalmazza, az asszonyt pedig gyógyítsa. Szegény kisdedecske teste csak azt kívánta: ő jó helyen van [TML VI, 163 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

kisebbscske 1. kicsike, kisebbke 1733: Ejj borona kisebbscske [Kv; Pk 6]; 1750: tartozom ... negy Boltot, ketteje Nagyob ketteje kisebbscskék ... Epittetni [Déva; Ks 73. III]; 1793: Tepsí, melyek közül edgyik késbbscske [TL Conscr.]; 1795: tudok ... két ezust nagy Gazdalkodo kalányokat, melyek közül egy nagy, a masik kisebbscske volt, tudom ... égy ezüst poharát is egy fertályosnal kisebbscske lehetett [Folyfva MT; Told. 23]; 1801: A kisebbscske és alábbvalotska készületű Hidas [Gernyeszeg MT; TL]; 1824: Egy nagyobbotska, egy kisebbscske Skatuly (!) [Figad AF; HG Mara lev.].

2. apróbbacska 1786: Egy Arany függőtske egy nagy rubint benne, és 19 kisebbscske [Nsz; Ks 74/56]; 1791: Négy rend gránát kisebbscske [Mv; Told.]; 1800: adott által ... 10 Egy Nagyobatska jo féle gyöngyöt egy jo hoszu rendes 20 Kisebbscske jo féle gyöngyöt felfuzve 3. kis darabot [O.fenes K; JHb LXXXVI/46].

3. kisebb területű 1779: ezen két darabb Erdők kússebbscskek [Szeredasztanna MT; LLt 90/25]; 1820: Ezen Helység Hátáran vagyon két fordulo – Also és Felső az also Kisebbscske [Bogártelke K; KmU-Lev. 2].

kiskalanocska kiskanalacska 1700: Harom fejer kis kalanocska [Hr 1/20].

kiskertecske virágos kertecske 1650: Az harmadik riszt ... also hazak ablaki alat leuő kis kerteczkeuel ... marada ... Folti Farkas vr(am) szamara [Folt H; BK sub nro 117]; 1679: Belső, viragos kis kertecske Ez az Asszonj eo Kglme haza mellet, es az Leany Asszszonyok hazai ablaki alatt vagyon. Ezen kertecskeben, majoranna, szekfű, rosa ... tablak vannak [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 57]; 1814: a' Malomhoz tartozo kis Kertecske [Borberek AF; RLt O. 3]; 1842: égy virágos vagy kis kertecske [Oprakercisora F; TSB 51].

kisleányka 1. leányocska 1583: Vaida Andras vallia hallomással ... hallotta ezt(is) Biro Mihálnak es Mostany feleségeol hogy kialtotta az vchan Biro Mihál feleol hogy Az kis leankan kapta volna az vrat [Kv; TJk IV/1. 140]; 1603: Dobaj gergely otalma alat wala az Kis leanka ő kölcziegen Tartota ... ő wiselte az kis leany gierneknekis gongiat [UszT 17/21 Timar Andras Benczier Gergelj hazaban lako gagj vall.]; 1679: Anno domini 1679 die 13 Aprilis. Adott az Úristen egy kúsleánykát kedves házastársamtól ... kinek neve Borica [Kv; KvE 217 BP].

2. birt. szr-os alakban 1591: Mindeneket hagiok ... kis leankamnak Frusinnanak [Gyf; BálLt 93]; 1639: az mikor fejemet veszíks ez elomben tartota az kús lian-kamot, hogy annakis ussek el az fejet [Mv; MvLt 291. 198b]; 1701: Estve születt kús leánykám Kata [SzZs 309]; 1760: Csetsemős kis Leánykaja Rebeka negyed fél holnapos [Feltorja Hsz; LLt]; 1856: Halt meg Fodor János Úr kis leanykaja Ilka 1. éves korában; tüdő hurutba [Dés; RHAK 80].

klárisocska korallszemecske 1824: egy Szem Klarisotska [Fugad AF; HG].

kocsicska 1710 k.: Ratisbonában mű egy kocscsikát fogadánk ketten, Norimbergáig, alkudtuk két tallérban [BÖn. 571–2].

Szk: *ernyős* ~ 1619: (Szölfikár agának^a) nagy kívánsága vagy arra, hogy ő Felségedtől egy-két lóval ernyős kocscsikát impetrálhatna [BTN² 326. – ^aCsaknem egy félszázadig a Portán az erdélyi követek diplomáciai tolmácsa].

kolészácscsa, kolyészácscsa kocscsica, kicsi kocsi 1681: Két Ló után valo Lengyel Kolyiszaczka noha ighen viseltes, de még a' vasai jók Nro 1 [Vh; VhU 505].

komponácska kis karosmértleg 1676: az külső safar hazban ... az asztal felett egy komponaczka tiz fontos golyobissal [Fog.; UF II, 712].

Szk: *húsmérő* ~ 1680: Vadnak ket kisebb szerű hus es Turo merő kumponacsakak is no. 2 [A.porumbák AF; ÁLt] * *túrómérő* ~ 1680: Turo merő komponacska [A.porumbák AF; ÁLt].

kondorocska göndöröcske, göndörke 1811: Togya Lapú ... fejár kondorotska hoszszu vágtatlan haju [DLt 495 nyomt. kl].

kontroverziácska kics perpatvarkodás, vilongás 1764: Hoszszu Gligorás ... azon ... Széna-fűvet ... eddig birta békességben, hanem ennekelötte két Esztendővel volt valami controverziácska iránta, de aztis magok közöött Sopiálták [Buza SzD; JHb IV/13].

konvenciőcska kb. (holmi) járandóság 1793: az Asszony eő Nga felől nem felelek ... hogy szokott kegyességétől viseltetve conventiotskátis nem adott nékie, de ebben bizonyos nem vagyok [Kémer Sz; TKhf St. Dombi (60) zs vall.]; 1793: nem mondom, hogy az Asszony eő Nga mint kegyes Asszony talám valami Conventiotskátis nem adott nékie [Kerestelke Sz; TKhf Roska Togyer (80) zs vall.].

konzervatórium-házacska kb. raktárkamrácska 1820 k.: A nagyobbik szoba ajto nyíllásán kívül Jobra, van egy jobatska mely a Posta Expeditura Háza volt ... Balra: egy Conservatorium Házacska ... tanáltnak még ezen Conservatoriumba ... egy poltzos Nagy Almárium [Dés; RLt].

konzervatórium-pincécske pincekamrácska 1820 k.: ezen Epület alatt van egy Fa Gradientsos Boros Pintze ... Amellett a kapu felől egy kiseded Conservatorium-Pintzétske [Dés; RLt].

konyhácska 1. kis konyha, nyári konyha 1750: elébb menvén egy kisség jobb kéz felé találtatt egj alkalmas konyhátska régi sendellyezéssel ujj foldozással, sőt még az fala is egj felől rosszatska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4]; 1772: Ezen belől egy Konyhátska, vagyis Pitvar vagy on [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

Szk: *főző* ~ 1638: Az kut mellett vagjon egj sütő, főző konyhaczka, deszkabol sasokban fel rott, deszka az fedeleis [A.porumbák AF; UF I, 661].

2. *tüzelő* ~ tűzhely 1694: eze(n) pitvarba(n) egy Kemeny alat tüzelő Konyhacska, mely mellett, egj Egetborfőző Katla(n) [Kővár SzT; JHb Inv.]; 1716: adtam Szállásul itt Brassob(an) a Klastrom vczaban lévő Házamnak belső Boltoczkáját ad harealo kis tüzelő Konyhácskaval magamnál tartván ezen emlitet Konyhácska(na)k kulcsát [BLt].

3. *~ját tarthatja* ételre valóját megszerezheti 1722: Törvényes Székem nincse(n), hogy abbol bár csak fű szerszámra valot, és konjhácskát tarthatnám [K]. Rétyi Péter lev. Fog-ból].

kopottácska kissé kopott 1803: Egy Sótét zöld festéki kopottatska rostélyos scriptorium szegeletes négy Lábakon [Ne; DobLev. IV/858. 1a].

korbácsocska kis korbács 1714: Korbatsotska het szegletes Kristaljomos nyelvél, mind a' ket végen arannyal borított alab valo Türkesz követskekkel ki rakott, ostorocska penig arany s ezüst skofiummal borított s arany Skofium, apro gjöngjekkel ki rakot gombotskaval ekesített fl. Hung. 30 [AH 36].

korlátocska palánkocska 1797: vagy on egy fél ölni ... labakra keszített kollátotska [Kórispatak U; Pf].

koronácska szószékkoronácska 1803: deszkából készítettett küsded festett koronátska ... Ezen korona alatt vagjon három

gráditu, köből rakott Prédikáló szék [Betlensztimiklós KK; UnVjk 30].

korsócska kis korsó 1652: az Udvarház felől valo kis veres bastya ... Tűzős szerszám ötven öt veres korsócskákba(n) benne [Görgény MT; Törzs.]; 1700: kettő kis korsócska [Szászkerked K; LLt]; 1772: Cserep talatskák ... Ket Korsotska [Tarcsafva U; Pf]; 1829: a' kis korsotskát küldem ha méltotztatik a Tekintetes Sogor Ur egy kis palinkát küldeni [Asszonynepe AF; Dob-Lev. V/1154 Zabolai Pál Kökösi Dobolyi Sigmundhoz].

Szk: *fedeles* ~ 1699: Két ezüst ampona es egy kis fedeles ezüst korsócza [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150] * *mustáros* ~ 1772: Ezüst ... Egy mustáros korsócska kalányával [Egeres K; Ks] * *rostás* ~ 1679: Fejér bokaly, rostas vizes korsocska nro 1 [Uzdiszt-péter K; TL Bajomi János inv. 29] * *veres* ~ 1652: Tűzős szerszám ötven öt veres korsócskákba(n) [Görgény MT; Törzs.].

kosaracska 1. kicsi kosár 1773: egy kűs kosárotskába belé tette [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].

Szk: *sörszűrő* ~ 1699: Ser Szűrő kosarocska Nro 1 Ser merő Sajtár Nro 1 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

2. Jelzői haszn-ban: vhány kosaracsányi 1836: küldünk ... egy kosaracska Szöllőt ha erőssen őszsze nem mocskolodnék [Ádamos KK; Pk 7].

3. porcelánkosárka 1714: Ezüstös virágokkal ékesített kosarotska két hasonló fűleivel 4//50 [AH 43]; 1743: Kafés Csésze gyenge 6. Kosarotska [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

Szk: *gyümölcsös* ~ 1804: Két gyümölcsös kosaratska [Borobenedek AF; SLev.].

kosárka kosaracska 1724: Egy kosárkában ... holmi rosdás el vetett kultsok [Koronka MT; Told. 29/12]; 1736: Hal tsont veszőből font tál forma kosárka 1 [Várhegy MT; CU XIII/1. 101]; 1744: feles kosárkák [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1811: egj Kis kosárka [Jedd MT; LLt].

Szk: *kézbe való* ~ 1699: Kezbe valo Kosárkák [O.csesztve AF; LLt Litt C].

koshólyagocska 1806: Egy Kos hojagotskáért 12 x [Tresztia H; Ks 109 Vegyes ir.].

koszorúcska 1. ékszerfüzérecske Szk: *gyöngyös* ~ 1768: Egy Gyöngyös Koszorucska, melybe vagyon őt ... boglár Magyarországi forma, apro gyöngyös virágokkal őszve kötve [Nsz; TGSz 51].

2. (hagyma) füzérecske 1799: három rudakan 124 koszoru veress Hagyma. Vagyan két koszorutska Fok hagyma is, meljen vagyon Fő 46 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

3. Jelzői haszn-ban: vhány koszorúcskányi/koszorúcskára való 1775: 6 koszorutska veres, és 7 fokhagyma x 48 [Déva; Ks 76. IX. 181/4].

kőbástyácska 1650: az Gradicz alatt leuő bolt tömleczel, es napniugat felol leuő reytek Teömleczel ... napniugat felol leuo kis keo Bastiáczkaual mind az ket contignatiot ... valasztá maganak ... Folti Ferentz vram [Folt H; BK sub nro 117].

köblöcske vhány kicsinyke köbőlnyi 1730: bízom Ngod gratiajában is vagy egy köblötske szalad iránt ... Felesegem főzőn sert s kerjen fa hozó kalákát [Somlyó Cs; ApLt 4 So János deák Apor Péternéhez].

kőházacska kőházikó 1742: egj közönséges fellyül padlásos kő házocska [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].

kőhidacska kő-gyaloghidacska 1593: Az ouarsorban vallo folliamra vallo kollyczig ... Egj gyallog kő Hidaczkat czinalltatta(m) [Kv; Szám. 5/XXIV. 5–6].

kőkamarácska kő-éléskamarácska 1735: ezen Tornácznak bal kéz felől valo vegiben, vagjon egj el romlott Kő Kamaracska [Ó-Torda TA; JHb XI/9. 54–5].

Szk: *tejtartó* ~ 1636: uagyon egy Teytarto Ablaktalan keő Kamoraczkara nylo ayto ... vagyon benne furesz deszkabol czenalt teytarti polcz ... egy hus tarto fogas [Siménfva U; JHb Inv.].

kőkéményecske 1774: az padlásra ki nyúló kő kéményetske [Pókafva AF; Kath.].

kőkéményke 1676: Le jöven az szalonnás házrol, vagyon jobra egy kis darabant ház, ajtaja vas sarkas, vagyon egy kő kemeny-kéje [Fog.; UF II, 702].

kőkutacska kövel bélelt kutacska 1729: a' mehes kerten fellyül a' föld szinin egy közönséges kő kutacska, vize mind(en)

kor lévén szükség(ne)k idején a' vetemeny öntözésre [Buza SzD; JHbK V/2].

kőlabacska kő-kemencelábacska 1736: tűzelő kementze alatt lévő faragott kő lábotskákön álló ugyan faragott Tűzhelly kővek vadnak [CU].

költségecske 1. kb. (kész)pénzezske 1675: Batjam vram; ha mi kölcségecskeje volna kglmednek valakinél mondana mg kglđ [Szotyor Hsz; BLt]; 1684: Nehai Desfalvi Miklosnak könyveit s köntösit attá el s abból allott költségecskéje [Torockósztyörgy; Pk 7]; 1712: Bóer (!) Samuel Uram és Feleséghe Nzts Bároczi Christina Aszszony ... jelenté, hogj az mostani közelebb el múlt haboruságghos üdőkben min(en) marhájokból nagjobbára ki pusztultak volna, ugj hogj ... akarnák el adni ... Nagylakon lévő portiojoknak egj részét és abból kevés kölcségecskét abbéli szükségekre szerzeni [Hari AF; DobLev. I/75].

2. *kics* hideg ételneműcske (ázalék, sajt, szalonna, túró) 1775: lattam aztis hogy innen Peselnekről honalja alatt egy kevés lisztet ... költségestkét vitt [Hsz]P Conjunx Ladislai Opra Clara (40) vall.; 1869: Következik a harmadik pásztor, ki így hallatja magát: „Én is hoztam egy báránybőröcskét, Örömeztöbb adnék juhot avagy kecskét, De mivelhogy tartok feles cselédecskét, Eladtam a juhot s vettem egy kis költségecskét” [Orbán, SzfLeír. II, 154 Betl. mondóka. – ^aJegyzetben: Költségecske = túró s egyéb enivaló].

köntösöcske 1. gyermekruhácska 1755: Kis Susi Unokam(na)k köntösötskére Rhf. 4 xr. 10 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 2b]; 1757: Ádám édes Unocskám (!) Köntösöcskéjére ... R. fl. 3 xr. 48 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 140a].

2. kb. szerény öltözet 1665: az ott maradt éhel holt németeknek lenne provisiojok ... kilencz hetét hópénzek kiadásoknak mondják, és azolta a kinek köntösöcskéje s egyebe volt, azt adták el [TML III, 478–9 Béli Pál Teleki Mihályhoz]; 1823–1830: A prokurátorok is, aki valamire való volt, tartott scribákat. Ezeknek fizetések nem volt a királytól, hanem párfalásból a peres emberektől lehetett a szorgalmas írónak

annyit kapni, hogy egy kis köntösöcskét csináltathatott magának [FogE 90].

könyöklő-párnácska könyöklővankoska 1849: negy könyöklő párnácska [Somkerék SzD; Ks 73/55].

könyörgő-levelescske kérelmezske 1658: im egy könyörgő levelescsket küldöttem kegyelmedhez cselekegyek kegyelmed anyi irlgalmassagot en vellem olvassa el kegyelmed ezt a könyörgő levelet [Beszt.; Ks 90 Cseffey László kezével].

könyvecske 1. 1560: Az minemv dolgok ez könyvechkeben vadnak arról valo Tabla [Kv; ÖArt.]; 1573: Ne(m) alkhattak volt meg egymással, Mond Thamas deak meg Bizonytom haza fut es hoz egy könnywechket oda [Kv; Tjk III/3. 144b]; 1664: kérvén Kegyelmed én számomra ő kegyelmétől egy néhány könyvecskét [TML III, 59 Kászonyi Márton Teleki Mihályhoz]; 1710: Legvégen az asztalnál ül vala egy szegény katona ... kétségkívül tanult ember volt ... a tarsolyában volt egy zsíros könyvecske [CsH 102]; 1768: Barsonyotska Ládába talaltattak ... Könyvetskék 3 [Mezősztyörgy K; Ks 23].

Szk: *vigasztaló* ~ 1591: Az Udvarhaznal az Espotalyban a' keönyvek ... Egi Magyar Cantualis ... Vigasztalo keöniwechke [Kv; AggmLt A. 53] * *zsoltáros* ~ 1801: Egy kis Soltáros könyvetske [Vargyas U; CsS]; 1802: Egy soltáros könyvetske [Dés; DLT].

2. kb. írott mű 1583: Az varost illendeó theorweniekreol ... vgy vegezenek ... Annak vthanna mikor ezekben Az valasztot feo vrain eleo Mennek, es az Zep es hasznos munkat el vegezük, tehagy (!) Az varos eleot referalliak vegezetre mindenek iol meg Ruminallatwa(n) A menybe(n) a theorwenyreol Irt keonywechke meg tiztul es helyen hagiattatik, Vrunkal eo Ngawal az varossy keosseg keozeot, eoreokbe valo maradasara meg Confirmaltassek [Kv; TanJk V/3. 277a]; 1621: veotte(m) Zabo Thamastol az Azzoniunk eo Flge keonyuenek ki nyomtatasa Papyrossat keotest Nro 9 1/2 ... Vgian ahoz az keoniueczkehez veottem Nyreö Ferenczteol papyrossat Nt 15 [Kv; Szám. 15b/XI. 301].

3. (ezüsthúst)-ívecske 1789: 7 Könyv Ezüst, és tiz Könyvetske Rf 5 xr. 24 [Mv; ConscrAp. 25].
- kőpadocska** 1799: Alkalmas kő padotska [Bányabükk TA; MkG Conscr.].
- kőpalackocska** ? 1752: egy kő Palackocska [Eszk. Gr. Petkiné lelt.].
- kőpincéske** 1694: van egy Kő Pinczecske eppített kivül belől tapaszos jo Sindelyezes alat levő Hazacska, Korcsoma Hazis szokot lenni [Kóvár Szt; JHb Inv.]; 1748: Sővényből főtt (!) egy ház mellette lévő kémény aljával kő pintzéskéjével sővény kerteivel, és gyümölcseivel edgyűt aestimaltatott ad H. fl. 84 [Déva; Ks 73. IV. 59f]; 1777/1780: Ezen Házon fellyül vagyon edj romladozott Státusban lévő kő Pintzéstskeis [Vád SzD; JHbK LII/3. 279].
- kőöntőyűcske** mellboglárocska (női ékszer) 1589: Ket O keosseonthiwhcke, egy fekete Mayczw parta Eeowechke [Kv; KvLt Vegyes I/2. 33].
- kőtemplomocska** 1729: Vagyon ... egy szép hegy tetején pasintos helye(n) épített kő templomocska, festett, de már hulladozni kezdett mennyezettel [Buza SzD; JHb V/2]; 1737: adtam ... egy felséges urunknak szóló alázatos memorialist ... feleségem és Bánffy Ferencné asszonyom Décsé nevű falucskaikban építeni kezdett, de a méltóságos főispán úr által megtiltatott kő-templomocska felszabadítása iránt [M.décsé SzD; ETF 107. 30].
- kötécske** 1. kötegecske 1746: Egy kötécske vasdrót [Vargyas U; DanielAd. 258]; 1776: En ... el mentem ... Dikuj Toma nevű Jobbágyával ... az Uram eő Nagysága Nagy Erdeje széllyibe ... mind az ketten egy egy kötécske Sűtni valo aszszu ágbogat kihozván hátainkon fel vetettük a szekérre [A.kápolna KK; BK. Dikuj Pável (24) jb vall.]; 1804: négy kötécske Selyem [Borosbenedek AF; SLev.].
2. kötetecskényi 1714: Egj Kötéssetke (!) Geographiai jadzdo mappat magab(a) foglálván [AH 11].
3. kötött/hurkolt szegélydíszecske 1761: Öt darab szedett pántlika, melynek szélén arany és ezüst botokon vert kötésecske vagyon [Koronka MT; Told. 8].
- kötéske** kötésecske (kötött/hurkolt ruhadíszecske) 1676: Egy Csomo recze, egy csomo feje kőtes. Egy darab kőteske [Gyf; JHb XXXI/2].
- kőválúcska** ? 1797: vagyon fa lábakon kivül és belől ki rakott kő valutskan fel emelve tüzelő kementze [Kőrispatak U; Pf].
- kővecs** 1. kavics 1737: egj egj szekér porondot és követset vigjen vagj vitessen [Dés; Jk]; 1762: a Nagy Szamos ... ezen helyet a midőn el szakasztotta követssel porondal és minden ágokkal megrakta [BSz; SLt XXIV. 6]; 1770: Ezen helyet nem de nem a hegyről le folyo eső, és hoviz töltötte fel porondal, és követssel [H; JHb XXXI/17. 3 vk]; 1806: (Az a hely) pusztaságban hagyatott, mint viz aradásával követssel s porondal meg hánt hely, marhák deletlenek azon a helyen [Erdősztygyörgy MT; WH]; 1815: a Nagy oldalokrol Zápor Esök idején áradó és nagy sebességgel rohano viz ... alattább való helyeinket el iszapollya, követssel megrakja [Szóváros SzD; HG Gr. Haller lev.]; 1834: a' viz ... a' felöllem valo partot ... kemény követssel borította bé [Dés; DLt 566/1837]; 1864: földje száraz természetű fekete és agyagos követssel elegyített [Alfalu Cs; GyHn 19].
- Szn. 1627: Keőveczj^a Boldisar, Keőveczi Thamas [Agyagfva U; UszLt IV/50. 37. – ^aA forrás hangjelölésében az olvasat: Kővecs].
2. kavicsos rész/terület 1597: lata(m) hogy az víz mellett az keőueche(n) megh harcholottak, Ferench Keleme(n) el futamodek [UszT 12/78 St. Bondez (!) de Kis falúd jb vall.]; 1687: az Tompos Imre Csúre hata mégget vagyon egy darabocska kővecs [Menaság Cs; EHA]; 1697: edgi darab ben valo örökseg ... vicinussa egy felől ... a Fejerniko vize es követse [Kadács U; Pf]; 1775: ugj lépet az hid padlása végere az el törvén ugy eset le az Kővetrsre [Udvarfva MT; Told. 44/50].
- Hn. 1590: melj heliet Keoweczj newu heljnek hittunk [Márfva U; EHA]; 1680/1825: Az Kővets hagoban (sz) [Vajdasztiván MT; EHA]; 1694/1764: a Kővets hágó alatt [Abafája MT; EHA]; 1698: Kővecs ajban ... egj hod föld [Páncélcséh SzD; RLt O. 5 Solymosi Mihály (38) jb vall.]; 1754: A'

- Követs hágfőn (sz) [Gernyeszeg MT; EHA]; 1758: A Követs heg alatt (r) [Sztána K; EHA]; 1770: Kövecs Ajban Dersei határ-szélben (sz) [Páncélcseh SzD; EHA]; 1797: a' Követs [Etéd U; EHA]; 1781: A Követsben (sz). Kövecsek lábján (k) [Szárzatak Hsz; EHA]; 1784: A Követsáj torkába (sz) [M.derzse SzD; DHn 40]; 1807: A Követsáj torkába (sz) [Páncélcseh SzD; EHA]; 1807: A Követsen (k) [Mikháza MT; EHA]; 1808: Követsen a' Miklosvári Határon (sz) [Köpec Hsz; EHA]; 1812: a kis Kővets Uttzában [Torda; EHA]; 1820/1851: Kővets dombnál (sz) [Makfva MT; EHA]; 1861: Kővets kut rétjén (sz) [Sáromberke MT; EHA].
- kővecske** 1. ékkővecske 1714: Baraczk szín Seljembol valo Dolmanj, nagjób részrűl kek Atlas Materiaval bélett, a' mellyén 15, s az uyan penig 16 aranj fonal gombotskakkal, és annyi követskéekkel ékesített el. Hung. 24 [AH 51–2]; 1730: á ... kereszt fl vezet ... hallottam hogy tizenkilencz kövek vóltak benne Gyémánt és egyéb apró kövecskék [Torda; MvRKLev.]; 1770/1773: Arany virág ... tetején vagy on egy Törks nevű Kővecske [Szárhegy Cs; LLt].
2. hűgykő 1773: Balás János ... meg vallotta hogj meg rekket az ökre nem vizehetik, és hogj meg dőglóttis moga beszellelte hogj edgj dorabotska követsskét talált a Madarába(n) vagyis Hojagjában [Aszszonyfva TA; JHb II/3].
3. kőöntőformácska 1679: Boglár öntéshez való kőveczke [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 60].
- kővérke** kis, kővér vad 1704: Ma voltam ki gyalog sétálni a mezőre az úrfiakkal, azonban Haller György és Lázár György uramékkal, amikor is Dienes úrfinak legelső puskásságának gyümölcse volt egy kis kővérke, melyet legelsőbben lőtt flintával [WIN I, 256].
- középnagyobbacska** közepes méretű 1729: Egy közép nagyobbatska jukas üst [Tarcsafva U; Pf].
- középnagyocska** közepes 1829: Schütz Márton ... közép nagyotska termetű [DLt 977 nyomt. kl].
- közföldecske** vmely település köztulajdonú földcskéje 1768: Az also Sziget s Kőz Földetske a Csorda Pásztorok(na)k hagyatik [Ákosfva MT; EHA].
- közkoronácska** kb. (drágakövek nélküli) diadém 1628/1635: Az Zegeny Azzonj^a eolteozeti ... Koronák: Egj gjongjos korona, tizen niolcz, boglar rajta. Mas egj kys aranj boglaros korona uege rubjnt es egj Samaragd benne. Kett gyongj nelkwl valo kőz koronaczka [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béli Kelemen lelt. – ^aNéhai Uzoni Béli Kelemenné Bánfi Mária].
- közrétcske** részleges földközösségben élt/használt rétescske 1750: mentünk a' Nagy Berek között lévő Falu köz Rétetskéire, melynek hossza 37. öl, Széllye 7. öl [Koronka MT; EHA].
- kristályhordócska** 1736: Cir(ci)ter Másfél ferállyos Kristály hordotska 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 157].
- kristálykancsócska** 1754: Kristály kantsotskák mustár(na)k 2 [Told. 51].
- kristályocska** kristályüvegecske 1733: Rosolisk valo Kristályotska [Marossztkirály AF; Told. 2].
- kristálypalackocska** kristályflaskócska 1738: egy Kristály Palatzkockában valami Tsinnált viz [M.bikal K; MLev.].
- kristálypoharacska** 1733: edgj kristály pohárocska [Marossztkirály AF; Told. 2].
- kristályserpenyőcske** 1679: Fejer kristály labos serpenyőcske nro 3 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 24].
- kulcsocska** 1807: sok apro koltsotskák [Körtvélyfája MT; LLt].
- kupácska** serlegecske Szk: *apró* ~ 1597: Kwpas Janostwl wedtem Melybwl az Olahok idtanak 13 Apro kwpaczkat es poharokat ... – 36 [Kv; Szám. 7/XIV. 42 Th. Masass sp kezével] * *aranyos* ~ 1560: Egy aranyos Kupachka fedeletől. Masyk fedeletlen az ys aranyas kuppa [JHb QQ Temeswary János reg.]; 1642: egy aranyas kupaczka ad fl. 30 [Koronka MT; Told. 1a II] * *aranyos ezüst* ~ 1739: egy virágos és ember személyekkel rajzolt szép Aranyas ezüst kupácska cir fel ejteles [Szászkerked K; LLt Fasc. 96] * *fedeles* ~ 1628: Egy kis fedeles Uiragos kupaczka [Gyalu K; JHbK XII/44. 4] * *félaranyos* ~

- 1596: Egy fel Aranyas kúpachka m 0 p 38 [Kv; RDL I. 65] * *német* ~ 1638/1663: Két óh Nimet Kupáczkám vagion [Bethlen SzD; BLt] * *összejáró* ~ 1598: hattam az Gazda Azzonnak ... egj eozue jaro Aranyas kupaczykat [Gerend TA; Törzs].
- kupás-vésőcske** 1656: Ezen saffar hazban vagyon ... Kupas kis veseöczke nro 1 [Fog.; UF II, 114].
- kúriácska** udvarháztelkecske 1638: Az eöreggh Curia mellett oldalul vagion meghint egj Curiaczka [A.porumbák F; UF I, 662]. Szk: *nemes* ~ 1718: lévén ... az Piacz szerben egy pusztá romladozott kő háza nemes Curiacsckájával és kertecsckéjével edgyütt [Torda; JHb XV/17] * *nobilitáris* ~ 1755: Nobilitaris fél Curiatska [Mv; Told. 47/52]; 1804/1816: Patak falván^a egymás mellett két kis valóságos nobilitaris Curiatsckája a Falu derekába [Jobbágyfa MT; EHA. – ^aU]; 1846: Lévéen ... Jobbágy Falván ... két kis valóságos nobilitaris Curiatsckája [BálLt 92].
- kurvácska** ringyócska 1570: Mond volt zabo Janosne Meny ky kwrwachka Mert Beled verem az kest [Kv; Tjk III/2. 28].
- kurvanócske** szajhácska, ringyócska 1568: Anna consors Stephani Nagy ... fassa e(st), Ezt hallotta(m), hogy ... az leant ... Jgy zida, kurúa nochke, veyelek, de egzer se(m) wtte [Kv; Tjk III/1. 185].
- kutacska** 1751: Bos patakán innen lévő ... Láb földének alsó borozdáján valo kutatskáig rug [Koronka MT; EHA]; 1768: Vagyon egy kutacska, rosz kut gárgyával [Sarmaság Sz; TGsz 23]; 1781: én meg szonyazván le mentem inya egy Kutacsára [Mezőszopor K; MkG 36. 3/2 Petrás Atyim (50) jb vall.].
- kutyácska** kutyus 1704: Pekriné asszonyomtól valamely kicsi kutyácska adattatott volna az asszonymnak [WIN I, 269]; 1721: egy kicsi kutyacsckát küldet Ngdnak [Nsz; Ks 96 Bornemisza Imre lev.]; 1736: Sok óra volt a házában^a: az többi között egy az asztalán állott, mint egy bojtos kicsin kutyácska, mikor ütni kellett, megmozdult az asztalon valahány óra volt, annyiszor az száját feltátotta s annyit ugatott, mint-ha valóságos kutya lett volna [MetTr 337. – ^aI. Apafi Mihálynak].
- kutyocska** ? 1629: Egy Ezwstbeol czinalt Kuttiozcza aestim: tt. f. 15 d. 33 ... Egy Ezustbeol czinalt Bika [Kv; RDL I. 132].
- lábacska** 1. talpacska 1772: Ezúst ... Egy Asztal kezepére valo Tábla négy lábatsckájával [Egeres K; Ks].
2. hintórészecske 1780 k.: az hamu szín hintora ... atsigának (!) egj srof házat meg vágtam hátul az bakan xr. 6. az két kis lábatsckáját ki tottam az magam vasambol xr. 6 [Szászváros; BK].
3. földtáblácska 1737: Az Szorosban lévő Lábocska [Nagyida K; Told. 11/73]; 1747: Méltóságos Asszsonj Toldalagi Mihályné Asszony Nyilljától fogva elé menvén az említett Méltóságos Asszsony eő Ngā Csegljes Lábotsckája (: melj Csegljes Foldetske fekszik a Méltóságos Ur Földvári Ferencz Ur Láb földgyei között :) [Told. 9]; 1756: A Csolti Hidnál valo Lábacsckát ... fel szántván ... bé vetette [Szakatura SzD; TKL Pap Gábor (28) jb vall.]; 1764: a hól ezen föld vagyon Bódi tsürecskémet éppen a tájékján tsináltattam lévén nékemis ott a Borzási Határban ... edgy kis lábotsckám [Bethlen SzD; Ks 8. XXXIII. 12]; 1767: Bab föld nevezetű Lábotska a' Bértzen [Mezőbodon TA; Torma]; 1772: A Két Fúznél két Lábocska egymás mellett [Kozmás Cs; EHA]; 1772: A Gorbó völgyiben égy labotska [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]; 1772: Ezen fellyül égy Lábatscka [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.]; 1776: A Felhágó nevezetű Hellyben lévő Lábatscka [Szövérd MT; Hr]; 1776/1823: A' Kurta Láb nevezetű helyben lévő Lábotscka [Gerebenes MT; KelM]; 1788: Ez a' Lábotscka hosszszára meg meretvén találatott ... ket száz ölnyinek [Melegföldvár SzD; SLt XLI]; 1832/XIX. sz. köz.: A' Csetelkéből ki jövő uton fellyül valo lábotscka [Novaj K; HG Thorotzkay lev.].
4. Jelzői haszn-ban; vhány táblácsckányi (szántóföld) 1756: A' Tavalji esztendőb(en) a' Dézma buzának a' szépit el tsepettetvén Molduán Vonya külön magának belőlle egy Lábotscka földet bé vetett [Galac BN; WLt Lukáts Onul (60) jb vall.].

lábacska-föld lábföldecske, földtáblácska
1788: Vagyon a' Köblös László ur udvara
felett valo Hegyen kívül fetske farku Lá-
batska Föld [Melegföldvár SzD; SLt XLl].

láb földecske földtáblácska 1737: A Ton túl
valo Láb Földecske [Nagyida K; EHA];
1741: A Kőbánya nevű helyben a Forrá-
soknál vagyon egy kis kurta Lább földets-
ke [M.fráta K; EHA]; 1745: Kapusnál lévő
Láb földetskének also barázdáján [Nagy-
ida K; EHA]; 1747: A két Kapus között az
Eszakban fekvő Láb földetske [Nagyida
K; EHA]; 1756: (A) kis Láb földetskén alol
levő Tanorokjáb(an) [Koronka MT; EHA].

lábosocska kis lábosnyi (étel) 1823–1830: ta-
lán ha élt volna, mikor fiat taníttattam,
egy-egy lábosocska ételt adott volna an-
nak fel a kollégyomba, mert igen jószívú
volt [FogE 280. – "Az emlékiró húga].

ládácska 1. ládikó 1647: Egj hitvan Ladaczka
holmi dib dab egyetmasnak valo [Maros-
illye H; VLt 55/5415]; 1660: Egy kis la-
daczka [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117]; 1697:
ezeken felyűl aprobb ládák s ládácskák
nro 5 [Alvinc AF; Mk Alvinczi Péter lelt.
8]; 1720: Más ládátscában Hámokra valo
őregh czifra csattok nro 20 [Köröspatak
Hsz; HSzJP]; 1733: Edgj kis ládátscában ...
vadnak apro üvegetskék [Marossztkirály
AF; Told. 2]; 1736: Fél singes rosz üres
Ládátcsa [Várhegy MT; CU]; 1744: Edgy
hitván régi Ládátcsa s edgy parányi bé
zárt régi Pintze Tokotska [Szentdemeter
U; LLt Fasc. 67]; 1798: egj kis lādatska [Bo-
dola Hsz; BLt]; 1816: Egy mérő Kampaná-
hoz valo jo két Ládatska [Bányabükk TA;
MkG]; 1828: Két Ládatska festékekel [DLt
118/1829 nyomt. kl].

Szk: *bort hordozó* ~ 1736: Vasas pintze tok,
vagy bort hordozo Ládátcsa [CU] * *fatar-
tó* ~ 1849: Egy fa tarto gyöngy színre fes-
tett lādatska [Somkerék SzD; Ks 73/55]
* *gyertyás* ~ 1793: Egy gyertyás ladatska
tanaltattak Reamuri portzellan aranyas
viragu edenyek [CU] * *gyűszű tartó* ~ 1792:
Gyűszű s' ollo tarto Ládátcsa [TL Conscr.]
* *líktárium* ~ 1788: Száraz Lictárium tarto
kitsin reteszes Ládátcsa [Mv; TSb 47] *
paramentum hordozó ~ 1690: Egy paramen-
tom hordozó kis lādatska [Tusnád Cs;
SzO VI, 426] * *pártás* ~ 1688: Partas Ladacs-

ka [Beszt.; Ks S Misc. 27] * *szalmás* ~ 1788:
Egy Szalmás kis Ládátcsa [Mv; TSb 47]
* *tojókás* ~ 1683: Tolyokás lādatskáb(an)
Székfű olaj. Gyik olaj. Lilium olaj [Utl] *
üveges ~ 1688: Hintora valo Üveges La-
dacska [Beszt.; Ks S Misc. 27] * *üveg poharas*
~ 1688: Üveg poharos Ladacska [Beszt.; Ks
S Misc. 27] * *varró* ~ 1788: Más kisebb vi-
seltes varro Ládátcsa [Mv; TSb 47].

2. (vasazott) záros lādikó 1570: Nagy Ja-
nos ... vallya, hogy ... vyt volt az Trombitas
egy ladachkat az eo hazahoz fely Nytotta,
Es otth latot varrot Ingeket kys kezke-
neot gathyat varrotat [Kv; Tjk III/2. 24];
1595/1603: En Zarkadi Anna ... veottem
keszemhez egy kezozepszerw lapos la-
dachykat Az en Bizodalmas Vramtúl Ke-
resztúrj Christoph vramtwl ... Mely ladat
veottem oly gonduselesemben, hogy ha
Az vrsten, Az en keues Marhamat Megh
tarttya, Azúal egyyút gongyat viselem
[Hada Sz; Ks P. 16]; 1627: Egj ladaczka-
ban Tizenket gjemant giureo [BLt]; 1647:
leanya(na)k ladaczkajat fel nytva(n) negy
gwrwjet uette volna el [Kv; Tjk VIII/4.
232]; 1657: Egy Paczel formara csinalt vas-
tagh arany Lancz egj kús ladaczkaba(n)
[Mihályfva NK; JHb XXII/42]; 1726: edgy
gömbölyég fedelű kisded új lādatska zár
és sarkok nélkül [Görgény MT; Born. G.
VII. 23]; 1744: Kisded Lādatska tojókás
fedelű [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67];
1762: ma ugj el takarítottak onnan a' Mes-
teri Háztol mindent ... hogy egj Lādats-
kánál, egy Derekajnál, kétt párnánál, egy
Festekésnél egyebb nintsen az Háznál
[Oltszum Hsz; Mk RN. IX/109]; 1793: egy
Schmuk(na)k valo kis lapos ladatska uere-
sen s zöldön festve [TL Conscr.].

Szk: *bársonyos* ~ XVI. sz. m. f.: Volt egy kiss
Bársonyos Lādatskában egy Eőregh gye-
mantos függő [EMLt Klobositzky lev.];
1757: Egy Bársonyos Főkötős kis lādatská-
ban ... vajon ... az Arany portékám [Bállt]
* *bársony tetejű* ~ 1788: Egy Bársony tetejű
viseltes kis Ládátcsa [Mv; TSb 47] * *borsoló*
~ 1744: Borsoló ijos fijas 7. rekeszű Lādats-
ka, záros [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] *
fejér ~ 1628: Az kwlseő tár hazban Egy fe-
ier szeles Alachon wres ladaczka [Gyalu/
Kv; JHbK XII/44. 8]; 1752: Vagyon egy Fe-

jér küsdég ládacska, a' mellyben tanáltatot Egy begyin szarv puszkapor tartó [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.] * *fekete* ~ 1681: Vagyon itt Petőne Aszszonyo(m) arany műhőz valo fekete Ladaczkaja Nro 1 aranyas vas fogantoja Nro 2 ... ez most Üres [Vh; VhU 554] * *félkéz* ~ 1761: Egy Festett vass sorkokon forgó avadag féll kéz Ládácska ... a' Tisztarto Házban [Branyicska H; JHb XXXV/39. 6] * *fűszerszámos* ~ 1774: egy Fű Szerszámos Ládátska [Hosszútélke AF; Kath.] * *iskatulyaforma* ~ 1767: drága gyöngyös és Kőves Reszkető Tőket, és Boglárokat is láttam azon kisdéd Iskatulya forma Ládátskába [Egrestő KK; Ks 21. XVIII. 78] * *koporsóforma* ~ 1744: kisdéd koporso forma zöld festékű záros ládátska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67] * *perselyes* ~ 1789: Vagyon egy fél singes kotzkás Zöld festékes jo vas Sorkas, záros persellyes Ládátska, benne egy kis tojoka Iskotulja [Abásfva U; EMLt] * *pincetokforma* ~ 1748: Pincze tok forma kicsin Ládácska bé zárva [Ks 8. XXVIII. 5]; 1770: Pincze tok forma Ládátska nro 2 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb] * *tojogató/tojókás* ~ 1728: egj Lakattal járó zöld tojókás Ládátska ... 20 Dr [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]; 1764: Egy Zöld festékes tojókás ládátska, haszantalan aproság fekete bogoziácska mi benne [Kál MT; Berz. 6. 54. L. 2]; 1768: Tojogatos kis Ládátska [Mezősztyörgy K; Ks 23] * *tubáktartó* ~ 1821: egy kis Börös rezes szegeletű egy tubák tarto ládátska [Veresegyháza AF; Told. 19] * *vasas* ~ 1569: Annak wthana nem sok Nap mwlwa Latyk Egy kys wassas Ladáczkat a Azzonyom Labanal az Agy Alat [Kv; KvLt II/19. – Kiss András kijegyzése] * *veres posztós* ~ 1733: Edgj kis Veres posztos Ládátskában vagyon holmi elég belegj recze kötő eszközök [Marossztkirály AF; Told. 2] * *vetkező* ~ 1768: Vetkező Ládátska [Mezősztyörgy K; Ks 23] * *záros* ~ 1643: Templom eszközei ... egy záros ládátska [Sóvárád MT; MMatr. 207]; 1700: egy Kiss Záros ladacska [Csicsó Cs; Bállt 71]; 1803: egy fél singes, vas sorkos, Záros Ládátska [Szőkefva KK; UnVJk].

3. pénzesládikó 1637: ada negj avagj eöt szaz forintot ... s en felis veöm en magam hoztam hazais ... egj ladaczkaba(n) [Mv; MvLt 291. 85b]; 1757: Mennyi Summából álló pénze vólt azon Ládátskában [Kv; Mk IX Vall. 209]; 1757: hadgyak 600 M. Farintakat ... egy kis Ládátskában lésznek bé zárva [Torockósztyörgy TA; Berz. 3. 1/4].

Szk: *rezes* ~ 1802: Egy rezes négy szegeletű Ládátskában ... Banko Tzédulákban öt szaz négy m for(to)k [Ne; DobLev. IV/858. 8b].

4. levelesládikó 1740: Egy kis ládátska haszontalan Levelekkel [Hermány Br; ApLt 5 Apor Péterné lelt.]; 1755: A Bándi jóságrol valo levelek mind külön valának egy kis ládacskaiban teve [Csomafva Cs; LLt Fasc. 109]; 1854: A Jóságaimat és más egyéb tárgyakat érdeklő Leveleim közül azokat, a melyek ... schatuljában, s egy más ládátskában tanáltatnak ... kedves és jó feleségem tartsa meg [Kv; Végr.].

Szk: *leveles/levéltartó* ~ 1802: Egy kék festékes Levél tarto Ládátska [Türe K; MkG]; 1805: kezünk alá vévén azon Leveles Ládácskát mellyet ... Báro Jo'sika János Ur Nehai b. e. Edes Attyának ... által adott volt Nehai L. Báronissa Bálintith Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Reg.] * *rezes* ~ 1782: egy kis rezes Leveles Sima fábol valo Ládátska [Mv; NkF] * *záros* ~ 1744: Fejer s zöld Festékű kitsin záros ládátska, misilis régi levelek benne [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].

5. céhládácska 1662: Vagyon az B. Cehnek egy feier ladáczykáia, melyben az B. Céhnek privilegimunj (!) Articulusj, és hasznos levelej vadnak [Kv; SzCLev.].

6. ruhás és holmis ládácska 1629: Az mikor ... ezt az Szantaj Janosnet Susanna Aszont el vette valo Borbely Ferencz, en nem latta(m) semmit hogy oda hozta volna egi kis vankosnal egjebett, s egi kis ladaczkat [Mv; MvLt 290. 158a]; 1710: Mi elmenénk, ő azalatt a szállásomra menvén, a gazdaasszonyom előtt ládácskámot felnyitja, s ott találván a sok képeket, olvasókat, könyvecskéket, magával elviszi [CsH 140].

7. faragásos, festett v. virágzott díszládáska 1714: Gyermekeknek való 4 ezist lábön allo Ladatska ... fedelének belső részén vagjon egy Tüker, Ladatskab(an) pedig kisetske Vidlatska gyűszű, két Pixis, három fedeles Palack mind ezüstös s meg aranjozott fl. Hung. 30 [AH 32]; 1714: Vörös Kordovan Börrel borított Ladatska mind(en) felől Vasas Pléhell meg erősített, belől vaszonnjal borított fl. Hung. 2 [AH 55]; 1760: Egy Cziprus Fa Filegránt munkával Ezüst virágokkal készített Ladatska [Mv; TGsz].

Szk: *aranyos* ~ 1735: Egy teczin Aranyas Ládácska [Sv; Hr] * *bécsi* ~ 1733: Edgj kis aranyos Bétsi ladatskab(an) [Marossztkirály AF; Told. 2] * *ezüstös* ~ 1796: kérem ... Néhai kedves Bátyám ő Nga kítsiny Veres Bőrös ezüstös Ládátskáját is bé küldeni ne sajnálja [Vajdasztiván MT; DE 4] * *fekete (festékű)* ~ 1759: Egy fekete s veres záros Ládatska [Alvinc AF; Berz. 20]; 1759: Egy Kis fenýő fa Záros fekete festékű Ládatska [Náznánfva MT; Berz. 4. 22. N. 22] * *festett* ~ 1808: egy avatég deszka ágyán, egy festett Ládátskáján, egy Jo fejő Tejes vedrén, és egy Sajtárján kívül ... egyéb Házi Eszközeit az exponens ur el nem vette [Szászkerked K; LLt Bretfelyán Gavril (35) vall.] * *halhajas* ~ 1673: Egy fejr ládab(an) vago(n) egy ueresse(n) festet hal hajas ládácska [Fog.; UtI] * *kék* ~ 1812: Egy kék Ládácska [M.gyerőmonostor K; KCsl] * *rakott* ~ 1792: Kitsin rakot Ládatska [TL Conscr.] * *török* ~ 1714: Festett fabul tsinalt hosszas Török Ladatska Pornak és Tintan(a)k való 1/50 [AH 34] * *veres* ~ 1759: Egy kis veres Ládátskab(an) feles Timsot [Sárd AF; TSb 51] * *zöld festékes/festékű* ~ 1722: Fél singes zöld festékes Ládácska [Nagyercse MT; Told. 36]; 1744: kised koporso forma zöld festékű zaros ládatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1748: Zöld festékes Ládatska volt [Olasztelek U; CsS].

8. hintőládácska 1736: Az ablakban^a levő egyik ládácska ... volt az kocsisoké, abban hordozták az patkolózacskót, lóvakarót s törló szűrt s affélét [MetTr 369. – ^aA hintónak így nevezett része].

9. 1847: a' 2ik viz keréknek kalátsai-bérlései, és ládátskái oly rosszszak, hogy a' miatt ezen keréknek hasznátis alig vehetni [Kv; KmU Lev. 2 László János mérnök kezével].

10. ládafia, fiók 1669: Ket kised szerű asztal, egyiknek ladaczkaja vagjon [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a].

Szk: *bejáró* ~ 1756: Dévai Curia ... a' két ablak között vagyon harmadik almárium, melly asztal Almáriumnakis nevezetik, mellybe bé járó Ládátskák járnak őtt számból állók [Déva; Ks 92. I. 32].

11. ékszeretok 1748: ada Nékem ... Korda Sigmondné Asz(sz)onyom ... egy Nagy arany Lánczot, s két szép drága köves Medállyokat egy kis Ládátskában bé tsinálva [Szentk. Sig. Pálffy eccl. ref. Kányádiensis pástor nyil.].

12. aranyzúzó malom ládikója 1757: minek utánna ki hordatik néholt a' Bányából ki jövő, néholt pedig Tokból a' Bánya, szájához csatornákan dirigált vizre három atasz szélességű és négy arasz hosszúságú ládátskát tsinálunk, a' fedelét sűrűn meg furdallyuk [Zalatna AF; JHb Borsai István kezével].

13. Jelzői haszn-ban; vmiből vhány ládácskányi 1732: Haller Ferencz Ur(am) ... el vitt egy ladacska penzt, lattamis a' parna sakba be takarva [Szászvevesszős KK; Szentk. Catherina Fogarasi providi quondam Thomae Blényesi (60) jő ancilla vall.].

ládika ládácska, ládikó 1846: Egy ládika Klauzal Gabor képével [Dés; Berz. 20]; 1846: Egy papir lemez ládika [Dés; Berz. 20].

ládikó ládácska 1849: Kis ladiko finom cir kalmakkal 30 Rft [Görgénysztimre MT; Born. G. XXIVd].

Szk: *gyertyatartó* ~ 1805: Egy Gyertya tarto Ladiko Teli Buzaval [Szamosfva K; BLt].

lágycska 1. ? könnyű (bor) 1715: lágycska, de jo italu bor [Ebesfva; UtI]; 1715: Kedves italu finum bor ... Vad izű bor ... lágycska, de külömb(en) jo bor [Ebesfva; UtI].

2. gyenge kezű, erélytelen 1817 k.: az uj Birorol Nagyságos Groff Ur annyit írhatok, hogy lágycska, de talám meg szokik,

- mert külömben eléggé ügyel a parantso-
latra [Héderfája KK; IB].
- lágycica** a malom őrlőszerkezetének ládácská-
ja 1755: malom kö körül valo kéreg régi 1
... Lágycica No 3. szál deszkából láb nél-
kül [Déva; Ks 76. IX. 4].
- lájbicska** mellényke 1779: Egy Veres, egy
Kék, s egy hammu szín láblitskák [Nsz;
NkF].
- lajstromocska** számadásocska 1678:
Esztrendőre valo laistromacska [Mv;
MvRLt].
- lajtorjácska** létrácska 1741: találtunk ... egi
lajtorjártskát [Mezőbánd MT; LLt 146. B].
- lakatkulcsocska** 1648: Negy ayto kults zar-
nelkwl ... 4 apro lakat kutsuczka [Porum-
bák F; UF I, 887].
- lakatocska** 1637: az keőfolyoso alatt uadnak
eőt rekeszes boltocsykap, azokon mind
vas sarkas pantos reteszes aytocsykap ...
Az kettein ket lakatoczyka [UF I, 399];
1676: az ... bastya ház fölött valo felső ren-
den lévo másik bastya hazra vas sarkon
panton vas retezes retezfos vas fogantyos
lapos fejű vas szegekkel megh vert bontá-
kozot bellesű aytó egy uj lakatoczka rajta
[Fog.; UF II, 734]; 1706: Az más szuszek-
ban vagyon circiter korpa cub 28 ... egy la-
katocska vagyon rajta [Görgény MT; Born.
G. VII. 4]; 1736: Boros pintzén állo nagy
Bétsi lakat 1. Aprobb Lakatotskák 4 [Mi-
kefva KK; CU XIII/1. 171]; 1736: (Az) ajto
... retesz főbe függő lakatotskával zárlo
[CU]; 1750: Három rosz kiss Lakatotskák
kolcs nélkült [Bezded SzD; LLt].
- lakhelyecske** telkecske 1757: volt egy negyed
rész pusztá lák helyyetskéje [Rákos Cs;
Sándor conscr.].
- lakír-topánka** lakkcipőcske XIX. sz. köz.: egy
pár lagir topánka [Berz. 17b].
- lakóházacska** 1782: sokuknak Lakő házats-
kájoknál egyeb semmijek nints [Torockó;
Thor. XX/5].
- lakótelkecske** házas telkecske 1819: két lako
Telketskeinket rajtak fekvő minden épüle-
teinkel [Kóródsztrmárton KK; Pf].
- lám pásocska** lámpácska 1714: Rezes Lám-
pásotska, hal Csont Ablakotskakkal,
futrljb(an) fl. Hung. 1. Más két Lám-
pásotska egjik rezes, masik feketére festet,
- mind kettő penig kerekcs fel emelt üve-
gekkel 1//50 [AH 36].
- láncocska** 1. 1667: Ez Várban mennek bé nap
kelet felől három öregh kapun, kiknek a'
külső kapujan vagyon a' kapu oszlopjá-
ban szegezve egy kis lánczocska, mellyel
az nagy kaput, és kis ajtot öszve foglalván
zárhatni be [UF II, 334]; 1694: Nyilik ott
azon Pincze-torokra avagy Gátorra, vas
sarkako(n), pántokon forgó őtt szem lán-
czotskából álló retezes, retezfejes, fa-ros-
teljos Ajto [Borberek AF; BfR]; 1711/1755:
Egj dirib darab Lantzotska [Kál MT; Berz.
1]; 1714: Nád Paltza, ezüst gomball, és
hasonló Lantzoskaval fl. Hung. 8 [AH 7];
1797: Egy darab lantzotska Dr. 10 [Dob-
Lev. IV/775]; 1820 k.: Vagyon egy kőből
rakatott 8. Lora valo Istálló ... az Udvar-
ra nyillo ajton Retesz helyyett vagyon egy
kisded Lantzotska [Dés; RLt]; 1849: Egy
Szekérhez valo Sarogja két lantzotskával
[Somkerék SzD; Ks 73/55].
- Szk: *címervas-tartó* ~ 1846: két eke geren-
délly mind kettőn folytok és Czimer vas
tarto lantzotskák [Szászkered K; LLt].
2. ékszerláncocska 1682/1687: Attam Meli
fűző uegiben ualo Ezüst Tött, kinek az
uegib(en) uolt mint egi Uyomni hoszszu
apro szemű Lancsocska [Fog.; Borb. II
Rákosi Annak kel.]; 1714: Sziv formára
futrlalyb(an) találatnak: Kisetske Vidlats-
ka, szivetske, gyűszű, Lantzotska, mind
ezustbül [AH 32].
- Szk: *színarany* ~ 1697: Tiz szín arany Lan-
czottska [Kv; LLt 17/18].
- lángocska** 1710 k.: A tűz ... megszámlálhatat-
lan szikráknak, lángocskáknak és a vilá-
gosságnak véghetetlen, megfoghatatlan
sok apró részecskeinek a napban öszve-
foglaltatott golyóbisa [BÖn. 448].
- lantorna-ablakocska** bendőhártyás abla-
kocska 1742: (A háznak) két kis Lantorna
ablakatskái vad(na)k [Pókafva AF; JHb
XXV/58]; 1761: három Lantorna ablakots-
ka az Házban [Kövesd NK; HG].
- lapocska** vékony deszkalap 1823–1830: hogy
pedig elébb-elébb mászhassanak, a bal
vállakra és csípőjekre egy-egy falapocskát
kötnék szíjuval, mi is ilyen lapocskákat
kööttünk magunkra, s úgy mászkáltunk
előbb-előbb [FogE 207].

laposacska I. *mn* 1. 1757: a' Mineralis He-
gyekben vagyon az ilyen^a Arany(na)k is
eredete ... az ilyen Arany többire korpa
forma lapasotska, mert az hosszas kövek
közti való devolutio és attritio által, az az
eredetekor gömbölyég grammotska ...
meglaposadik [Zalatna AF; JHb. Borsai
István kezével] – ^aA folyóvízbéli];

2. ~ *orrú* tompa/tömpe orrú 1828: Bako Mi-
hály ... laposotska orru [DLt 279 nyomt.
kl].

II. *fi* sík helyecske 1746/1831: mentünk
fellyebb égy Lapasatskában [Szentdeme-
ter U; Told. 38].

leánygyermekcske kicsi leánygyermek
1657: egykorban az kapitány Zoltán Jósza
... egy leánygyermekcskének pártjába
csinálván levelet küldi ki [KemÖn. 198].

leányka 1. kislány 1570: Latthya hogy egy le-
ankat az leorinch deak leaniat ky tolyyak
az Ayton mynd az kyssebyk gyermekel
egetembe [Kv; Tjk III/2. 28]; 1582: Kis Ta-
más ... vallia ... Mastol hallotta hog bele
eset Az leanka Az vízbe [Kv; Tjk IV/1. 82];
1600: hozot egi szegen leiankat [Kv; Szám.
9/XIII. 19 Damakos Máté sp kezével];
1635: kerdeze(m) de el tágádá az Leany-
ka [Mv; MvLt 291. 42a]; 1750: születésétől
fogvást tudom hogy egézségtelen volt
a Léánka [Bulzest H; Ks 113 Vegyes ir.];
1762: Hallottam Marika alias Molduván
Peter Leankájától beszelleni egy hozzá
hasonlo Léánykámnak mondván^a [Gyeke
K; Ks. 4. VII/12. – ^aKöv. a részl. Stefania
cons. jobbagionis Todorán Kosztán (34)
vall.]; 1818: egy leán, félszeg vagyon ...
Ezen félszeg leánykának ... egy tehénye
vagyon [Jenőfva Cs; RSzF 244].

2. leánygyermek 1574: hagiom w kgnek
tartanj az fiacykath es az leankath [Gyf;
JHbK XXI/12]; 1582: Ilona Domakos Ma-
thiasne vallia ... Rab fabian ... eg kis lean-
kaiait kwlde^a vthanna kezde Indulnj az
Zekel Mihál Leankaiaias [Kv; Tjk IV/1. 83.
– ^aVízért]; 1584: leyankaymnak felséged
wthán az mjth nekjk kerestem ha mind
bele kel fjzetne(m) ys ydegen kezben
ymmar nem hagyhatho(m) [Komlód K;
Wlt Petrichевич Kozma foly. a fej-hez];
1599: oda iúta az en leankam, mondá Anja
ieoj hasza [UszT 14/27 Catherina Consors

Nobilis Nocolaj Fúlo In Ders vall.]; 1603 :
Budaky Georgy Vramnakis Ke(gyelme)d,
mondia Zolgalatomat es az mely Leankatt
ennekem Commendalt uala itt az en gyer-
mekim keozeott io Egessegbe vagion ...
Him warraastis az en lyankammal egywt
tanulnak [Dés; BesztLt 65 Th. Szabo dési
városbíró G. Frank beszt-i esküdt polgár-
hoz]; 1697: nevetlen leanykamat Sarkadi
Ersokott meg fogta lanczra vetette [Dés;
Jk]; 1719: Száva Mihályné Aszszonyom ...
az szegény nehai Antos vr(am) ... Léánká-
ját maga Tutelaja ala vitette erőszakoson
[Széplak KK; Ks 95 Horváth Boldizsár
lev.]; 1724 : kértem a Leánkát An(n)ya
előtt, ki leánykája vagy [Náznánfva MT ;
BK. Roska Nyisztor (45) jb vall.]; 1852:
Moldován János lánykája Róza ... Holya-
gos himlőben halt el [Dés; RkHak 138].

Szk: *árva* ~ 1691/XVIII. sz. eleje: Domokos
Janos ... Felesegevel Dobos Kisannával ...
ha mellettek lévő arva leanykat ... eletek-
ben ki nem hazasíthatnak ... holtok után
az Ecclesia^a tartozzék ki hazasítani [MMatr.
450. – ^aA szentgericei (MT) ref. eklézsia] *
csecsszopó ~ 1647: vadnak szegény ember
marhai is ... mellieket restantiaert hajtot-
tak el ... Az eokreok Oppra Bazarrae vol-
tanak. Az pestisben maga fia leany meg'
holtanak, egy czecz szopo leanyka volna
hozza ... 22 forintban betswltek borara-
ban [Fog.; UF I, 846]; 1800: Lengyel István
csecs szopó Leanykája [Gyalu K; RAK 190]
* *hajadon* ~ 1690: Néhái Nemzet(es) Kolos-
vári Mislei Péter Hajadon Léánykájának
Annisnak ... házoknál ... szidalmazta az
Ac(tort) [Kv; Tjk XIII/1. 444].

3. szolgálóleányka 1584: Luch Gergelne
vallia, Tartok egy leankat ... Mondok a
leankanak hogy Melliezze(n) eg Ludat
holnapra [Kv; Tjk IV/1. 246–7]; 1597: Si-
mon Janos wallia ... hiwa egizer eleombe
Sardine az leankat, monda neki hallode
te leany mond megh az gazda eleot mit
chelekedet az vrad veled [Kv; Tjk VI/1.
95]; 1633: az eo keglme szolgálója az kit
el bocatot vala en hozza(m) St Leorincz
előt ... jeot uala, es en ugi szegőtte(m) uala
megh uelle ... keőz igler szokniat igittek
uala az leankanak [Mv; MvLt 290. 132a];
1708: Parancsolt uolt Asz(sz)onyo(m) ő

- kglme hogy egy tizenkét esztendő s leányát szerezze, nem ige(n) tallok az kit hasznos(na)k űsmerhetnék Kgtek szolgaltatásra [Kozmás Cs; ApLt 5 Molnár István Apor Péterhez]; 1851: lenne oly jó és szerezne egy el nem romlott jó leánykát előre ... kötelességét tanulná bé karácsonig [Kv; Pk 7].
4. leányunoka 1662: Rudnai Anna Aszszony, monda: Myuel engemet Unoka Leankam(m)al Baczi Kis Annaval edgyut ez haborusagos ideőben ellensegh előtt ualo futasba(n) ez varosba ualo szorulasban, penzeuel tartot, s taplalt, Papay Imreh vra(m) ... adom, vallom, es kótóm megh neuezet Leankammal edgyut ... Pintek^a neuēō Faluba(n) való puzta haz helyimet [Dés/Besz.; RLt O. S. – ^aO.péntek, Déssel tőszomszédos település].
- leánykabarány** nőténybarika 1740: fejeér nőtény Bárány ... Tavallyi Leányka Bárány [Vingárd AF; BMúz.].
- leánykagyermek** 1595: Az Adam Janos Swete hazaban egi Arva leanka gyermeknek vettunk egi Czondorat f –/ 32 [Kv; Szám. 6/XIII. 34].
- leánykaszolgáló** szolgálóleányka 1720: Kiraly Davidne Zajzon Cxtina aszszony az Leanyka szolgálójival az ... specificalt Ré-tiben bele hajtatta marhait [Koronka MT; Told. 26].
- leánykaszőlő** 1847: A Cikmántoriak^a a Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek híjják [KCSl 13. – ^aCikmántor (KK) lakosai].
- leánykaszőlőszem** 1847: A Cikmántoriak az Madárszőlőt Lyánykaszőlőnek híjják; ámbár igen tévesen, mert a Lyánjka szőlő szemek sűrűbbek, sárgásabbak, és sokkal vékonyabb héjuak [KCSl 13].
- leányocska** 1. leánygyermekecske 1612: ket leanczkaia es egy ferfiu gyermeke és egy balgatag felesége maradot ithon [Kv; PLPr I/3]; 1630: az szomszed ... Azzoni ... hiuata engemet az Leanioczkaiaual által hozzaia az paitaba [Mv; MvLt 290. 187b]; 1661: talala meg minket ... Csomai Balintné Aszszonjom, mivel az Ur I(ste)n egy kis lianjotskajat ez vilagbol ki szollította [SzJk 174]; 1730: Leven ket leanyocskája is az Aszszony ember(ne)k kiket edgjütt meg vett volt Bartos Marton Ur(am) azokat nem manumittálá ő klme, hanem kezit tartya rajtok [Albis Hsz; BLEv.]; 1757: Ma-the Thodor feleli az praetendensnek sertésit egy Leanocskám találta egy nagy Sárba dögölve [Újbárest H; Ks 62/3]; 1768: egy alkalmatossággal hozzám jött vala Illyefalvi Kovács Pall betsületes Legeny egy Leanyocskámnak Látogatasa veget [Uzon Hsz; Kp IV Sám. Kovács (64) pp vall]; 1853: Márton Anna ... Márton Mihály leányocskája [Bács K; RHAK 89–90].
2. kisleányka 1783: Még vagyon egy leányocska, testvér Bíró Józseffel. Ennek tartására és ruházatjára adjanak az közönséges gabonából 4 köblöt [Jenőfva Cs; RSzF 235].
- léckapucska** rácsoskapucska 1772: A Házat Pitvarastol edgyütt aestimaltuk ... Egy létz kapucsát ad // 50 [Nagyalak AF; DobLev. II/441. 1a].
- leckécske** 1806: egy Letzkétskét tanultam a diák Aríthmetikából [Dés; KMN]; 1807: magam egy sovány Letskétskét mondotam [Dés; KMN 360].
- léckertecske** léckerítésecske 1797: Mentünk az ... kis lécz kerteskéhez [Kőrispatak U; Pf].
- leeresztő-hidacska** kis felvonó/billenőhíd 1681: Nebojsza Bástyá ... a le eresztő kis hidaczka mellet fel fölő deszka volna Ugyan, de eszak felől valo oldaláról a deszka ighen le hullott [Vh; VhU 557].
- légelyke** hordócska, csobolyócska 1638: Vagion eggj hal hordozo legelyke [A.porumbák F; UF I, 658].
- legényecske** legényke 1736: Egy Bergenyei Legényetskét bé vitetett szekerstől az Megye Erdejiből [Udvarfva MT; Told. 44/15]; 1736: Imre Minya nevű Legényetske [Udvarfva MT; Told. 44/18].
- Szk: *gyenge* ~ 1763: minthogy gyenge legényetskék völtunk, el szaladozánk szélyyel [Udvarfva MT; Told. 44/15] * *iffú* ~ 1630: fel haniua(n) az szenat Istua(n) Deak lata(m) hagi ez az Leani egy Inassal fekszik vala, kiket fel pironगतua(n) az Inasnak monda(m), jai iō fiam illien Iffiu Legenieczke leuen bezzeg nagi korpa hwuelihez fogtal volt [Mv; MvLt 290. 197b].

legényke 1. legényecske 1585: Marta Vekony Jstuanne vallia, Ez ersebet leany Vala, es Az Gazdaya hon Nem vala, Egykor ke-seon estwe hat valamy leghenkek vad-nak Az leannal ... es hat viragh eneket Mondank, de semmy gonozsagot Ne(m) latta(m) hozza [Kv; Tjk IV/1. 506]; 1743: melj Legénkéket adá és conferálá ... Groff Szárhegji Lázár ur és Felesége Kun Klára Aszsontol eő Nagatol Született kűsded Leánkájok(na)k Groff Lázár Susi Kis Asz-szonkának [Szentdemeter U; LLt 25. C]; 1757: Flora Demeter ... árván maradván Néhai Groff Kornis Istvan Ur az Udvar-ban bé vétette volt Fellejtár(na)k fekete-szeg Legényke volt [Gyeke K; Ks 4. VI. 7]; 1765: némely ide való szász Legényké-kis valának ottan, Isván s tánczolvan [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]; 1783: az legénke Tanko Andris is oda futot [Lengyelfva U; EMLt].

Szk: *iffiu* ~ 1696: Vagion edgy iffiu Legeny-ke Mirsa Jonnuts 16 annor(um) [Szentbe-nedek MT; LLt Fasc. 75]; 1718: Fogatatt meg az megirt Urfi ő kglme maga két Czi-gánj Jobbágyat iffiu legénykeket [M.bece AF; Told. 2]; 1747: Juhaikat őrző Iffiu le-gényké-k haza futattak [LLt 47/2]; 1769: Dragán Csilib Csak Iffiu Legenke [Szent-gothárd SzD; WassLt Szeletsán Molduván Nyikuláj (40) zs vall.] * *nőtelen* ~ 1797: Szi-lagy Sandar mint nőtelen Legenke maga Josagait nem curalhattyá annal is inkab maga eddig tanult hivatalját folytatni akarja [Kercsed TA; WassLt].

2. jelentéktelen emberke 1879: Csekélyebb legényke a kis Kálmán, semhogy számot tegyen nekem az, mit ő felőlem elmond [PLv. 43 Petelei István Jakab Ödönhöz].

3. szk-ban; ~ *korában* 1775/1802: Buda Jo-nucz ... referalja, ő mintegy 15 vagy 16 Esztendő-s Legenyeke korában ... a Bezded-hoz tartozando Erdőben Sertéseket pász-torolt [BSz; JHb LXVII/3] * ~ *testvér* 1807: hivta segítségül ... Legénke Testvérét Fer-kót [M.fenes K; KLev].

legyezőcske 1657: (A fejedelmet) én ... le-gyezvén kis legyezőcskével [KemÖn. 98]; 1657: inas jüvén bé, az legyezőcskét annak adván az írást megolvasám [KemÖn. 98].

Szk: *nyári* ~ 1717: Egj viseltes njári Legjezőtske [Nsz; WassLt Wass Zsuzsan-na lelt.].

lejjebbsce lennebsce 1796: Antiqua Populosa Sessio ... a Falu Derekánál lejjeb-betske [Cikud TA; WassLt].

lejtőcske kis ereszkedő 1572: Talalank Ismet egy ryggy fel hant hathar domboth az mint nekewn tecczek Job kez feleol egy Leyteochkeben [Dés; DLt 184].

lelkecske 1661: jobb ez mostani időre nézve annak az ártatlan lelkecskének is az ő Iste-néhez, honnan jütt volt, megtérése^a [TML II, 55. Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz – ^aÚjszüöltt gyermek halálára von.].

lenecske egy kevéske len 1686: En is hoztam kendért ... Lenetskét is affe hitvánt [Ma-daras Cs; BK].

lepedőcske terítőcske 1738: Egy elegyes sellyemmel varrott lepedőtske [DobLev. I/171].

Szk: *gyapotgyolcs* ~ 1706: Két készítettlen uj gyapot gyolcs lepedőcske [LLt Fasc. 146].

levecske kevéske lé 1632: az az Annok ... hoza egj kis labasba(n) egj kis sarga leueczket az piacra s azt ugia(n) sokan eueök ot megh [Mv; MvLt 290. 94b].

levélajtócska deszka/lécajtócska 1730: Elebb menuen iobb kezre van egj kis gyalog kertecske ragasztva a házhoz, meljen ta-laltatik egj bele nyilo ajto level ajtocska cserefabol valo es sorka es eleje [Szemerja Hsz; HSzjP].

levelecske 1. iratocska (kisebb jelentőségű vagy rövidebb irat) 1763: Meghala a sze-gény Ujhelyi András Némában ... Ez ... olyan ember volt, hogy az apja kimen-vén Magyarországra ottan megtelepedett s meg is házasodott, vévén el ennek az anyját, medio tempore megholt s marad-tak valami levelecskéi. Ez minthogy jól tanult volt, azon leveleket kezéhez vette s Erdélybe jött s cancelláriára állott s hívat-ta magát Körmendinek [RettE 156]; 1765: néhai Veres Daniel Ur(am) és mi voltunk a Divisorok, nekünk ... valami Leveletské-keket mutogattak, de mikről valók voltanak már meg fejtettük [Kökös Hsz; Kp I. 225 Sam. Sigmond sen. (46) gy. kat. vall.];

1832: Kontzeiana Szerzesről szollo két leveletskek de A(nn)o 1740 [Mv; RLt].

2. rövid, kis terjedelmű magánlevél (mísz-szilis) 1573: Kadas Mathias Azt vallia hogi ... veszen fely gergel deak hazanal az ablakrol egi lewechhet (!) meg olwassa es fely kely az hazbol ky Megen ... Mond otth kywn gergel deak Ihol mychodat Ir ez Neke(m) Nem Igen teccyk, ely olwassa eleotte [Kv; Tjk III/3. 155–6]; 1667: Édes Komám uram, asszonyunknak ír Nemes János uram egy kis levelecskét; öt-hat szóból állott [TML IV, 248 Nalácz István Teleki Mihályhoz]; 1670: Ivanoczki^a egy kis levelecskét írt énnekem ... Im, Kegyelmednek azon levelecskét is beküldöttem, abból jobban is megláthatja Kegyelmed [TML V, 334. – ^aLengyel nemes, aki Máramaros közeleiben lakott Katona Mihály Teleki Mihályhoz]; 1729: hoszszasobban most az Asz(szonyo)m(na)k nem udvarolhatok, hanem kívánom ez levelecském találhasa az Asz(szo)nt örvendetes friss jo egességbe [ApLt I gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből]; 1797: A Salmzman^a tanításáról, módjáról, előmenetelességről; s. a. t. ekkora leveletskébe írni bajos volna ... ki ditseri, ki gyalázza [MNY XXV, 262. – ^aKorabeli híres pedagógus].

Szk: *~t vesz* 1749: vettem az ökeme Levelecskeit [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]; 1791: Az Ur(na)k leveletskéit vettem [Nagyteremi KK; SLt évr. Csath Lajos lev.].

3. *udv* magasabb méltósághoz intézett levél 1741: mostan biztam ezen csekely Levelecském olj kézre, mely vér szerint valo kedves Öcsém Uram által fog menni méltóságos Groff Uramnak kezéhez [TL. Onadi B. Josef alumnus gr. Teleki Josefhez Francofourti ad Oderamból]; 1756: Ezen Alázatos Leveletském elvégzése után enis indulék Tiszt Urammal Merab(a) [M.szentpál K; TKI Perlaki András Teleki Ádámhoz]; 1776: Onnan ira ... ő Ngä egy Leveletskét a' Mlgs Praepost Urnak, melyben ... nagyon kérte, hogy meg ne eskettené Mlgs B. Henterrel a' Kis Asz-szony ő Ngä [Kóród KK; GyL. Geor. Vizi (30) rk kántor vall.].

Szk: *köszöntő* ~ 1668: akarám Fölségedhez valo teljes indúlatomat ez köszöntő levelecskémmek küldésével is megmutatnom [SzO VI, 320].

leveles-kapucska rácsos ajtócska 1648: Az uy hazak alatt valo pinczenek az torkolaty-tya ... bolt hajtasos felywl sendelyes, küül egy leueles kaputskaja fa sarkon jaro fel-iul egy vas pantal az gerendara foglalua [Porumbák F; UF I, 890]; 1680: Az Sűto haznak pitvarából nyilik az kemeny allya-ra fa Sarkakon, egy leveles kapucska [A. Porumbák F; ÁLt Inv. 7].

levelesládácska kis levelesláda 1688: Leveles Lada ... Regi leveles kis Lada ... Leveles Ladacska [Beszt.; Ks. S. Misc. 27]; 1750: egj leveles ládácskát vesztet volna el valaki [Pókafva AF; Told. 3a]; 1805: kezünk alá vévén azon Leveles Ládácskát, melyet ... Báro Jo'sika János Ur Nehai b. e. Edes Attyának Meltóságos L. Báro Jósika Antal Urnak ... Atyafiságosonn által adott volt Nehai L. Báronissa Bálintith 'Susánna Kis Aszszony [Mv; LLt Registr.].

Szk: *rezes* ~ 1782: egy kis rezes Leveles Sima fábol valo Ládátska [Mv; NkF].

levélkapucska kis levélkapu 1730: E mellett^a az Csűrkertbe benyilo ujj kis level kapucska mely jár cserefa sarkokon, ennek talaltatnak két kis csere tamaszai ... az istalo feloll talaltatik egj kinyilo Level kapucskaja [Szemerja Hsz; HSzjP. – ^aA kút mellett].

levélke kis levél alakú hajdís 1758: Drótra hajba tsinált gyöngyös levélkék, egyikben 27 gyöny (így!) [Nsz; TSb 21].

levesecske leveske 1791: 4szer ételetskeje^a légyen gyenge savanyuságu korpa Cibre, vagy megyből készített Levesetske [Dés; DLt. – ^aBeteg gyermeknek].

libegőcske ? *rég* reszkető tűcske 1718: 1 Gyongyos libegőcske Gyeongios libegő öreg Gyongiokel [Maksa Hsz; HSzjP].

liktárium-tartó ládácska gyümölcsiz-tartó ládácska 1788: Száraz Lictárium tarto kútsin reteszes Ládátska [Mv; Tjb 47].

lineácska 1. sorocska 1737: Mar most ezen atiafisaghos lineacskaik által kívānok Excellentiadnak Istentűl, minde(n) lelki es

testi iokat [O.fenes K; Ks 99 Mikola László lev.].

2. vonalzócika 1817: a' kis pad széket két liniátskat a Diariummal edgyütt vettem [Hidalmás K; Tsb 11].

lisztecske kevéske liszt 1740: Juhos Anna, lisztecskétt szallonnácskát, Czipot adogatott másoknak [Kük.; Mk IX Vall.]; 1747: láttam hogy ettzer mászszor hozott haza a Molnar Janosne Leanya egy egy Csomo Lisztecskét [Déva; Ks 101]; 1775: Borsai Nagy István Uram ... felesége ... a Jobbágy Aszszonyoknak is sző és fon lisztettségért [Peselnek Hsz; HSzjP].

lisztelő-malmocika lisztőlő malmocika 1756: Roskány^a ... Két Lisztelő Malmocskát, és egj ványolótól Rf 6 xf. 32 Déva [Ks 94. 24. 3. – ^aH]; 1756: a Falu más két lisztelő Malmocskáért Rf 4 xr. 32 [Vályeb-rád H; Ks 101]; 1794: lisztelő Malmotska [Papolt Hsz; Hr Torma-osztálylevél].

Szk: *kétkövű* ~ 1825: egy fellyül Csapo ket kövű Lisztelő Malmotska [Papolt Hsz; SzentkZs Conscr. 189].

liucika kis liu, fatölcsérecske 1638: Azon aszkon vagjon egj ürs altalagh, rajta egj liuczka [A.porumbák F; UF I, 657]; 1724: Egy Lív ... Egy Liutska [Koronka MT; Told. 29/12].

livadácska ? gyümölcsöskertecske 1828: Egy Livadátska kerteletlen régen Ház volt rajta [Fúzkút K; LLt Csáky-per 490. L. 10].

lóistállócika 1762: Boros nevű Czigany(na) k ... egy lo Istállotskaja volt rajta [Bethlen SzD; BK. Olyégyéla Iuon (40) zs vall.]; 1822: égy ágosokra épült gazzal bétlet Lo Istállotska [M.köblös SzD; RLt Pataki Jó-zsef hagy.].

lombocika leveles ágacika 1771: égykor égy hajnalb(an) meg indulok Engi Uram felé és ... látok valami lombocskát az ablak alatt [Dés; DLt 321. 33b St. Gyöngyösi (43) ns vall.].

lopajtácska lóistállócika 1762: Mlgos Groff Bethlen Lajos Ur eő Nga Boros nevű Czigányának az kérdésben említet ház mellett egy lo pajtácskaja volt [Bethlen SzD; BK].

lovacska 1. csikó, fiatal ló, kistermetű ló 1631: Eöt louaczka [Hsz; LLt]; 1670: had lenne bárcsak egy tisztességes lovacska; úgy adom meg az árát, valamint Kegyelmed kívánja [TML V, 11 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz]; 1705: Ugyan ma jött volna a kurucoktól egy trombitás és egy kisgyermek párdubörösön, kinek hozzávaló kis lovacska volt és aranyos forgója, kik is délután jüvén ki, estére ismét kimentenek [WIN I, 501]; 1748: Tudom hogy két Lovatskaja volt [Torda TA; Borb.]; 1825: a Murhárimbolis ugj annyira kipusztultam, hogj egj Lovatskám nál egjebem nints [TLt Köz. ir. 1470 Vutka Ilia Styopu kérv. a tisztességhez].

Szk: **A. almáskék** ~ 1640: lattam az teöbbsi keözeöt egy kis vastagh almas kek lovaczkat, bekoban vala [Mv; MvLt 291. 223a] * *barna* ~ 1635: ez az Nanasi Gyurkö.. az vizen egy nyerges barna lovaczkan által mene [Mv; MvLt 291. 40a]; 1636: egy uekóny barná lováczyká [Mv; MvLt 291. 71a] * *barna pej* ~ 1852: egy kis barna pej lovatskát ... vásárolt [Dés; DLt 1066] * *fakó* ~ 1731: nem is volt edgy kis fako Lovatskájánál több de aztis el vitte mikor él ment [Kendilóna SzD; TKI St. Szakáts (40) lib., aulicus et conventionatus coquus vall.]. **B. harmadfű** ~ 1590: wolt egy harmad fw lowachka [UszT]; 1633: Harmad fw louaczka [Hsz; LLt] * *metszetlen* ~ 1788: Kitsi pej szörű metzetlen lovatska, serénye, farka fekete [HSzj pej al.] * *tavalyi* ~ 1686: 3dfü s Tavalji Lovacska ... Az ideje (!) Csitkok [Radnót KK; Ut].

2. csödröcsikó 1700: Egy deczeg Kancza harmad magaval, az Idej Csitkaja lovaczka, az Tavalyi Kancza [Csicsó Cs; BálLt 71].

Szk: *pej* ~ 1637: Esztendeös kanczacsikok nro 11 Esztendeös csyedeöreök nro 14 Vagyon pey louacsyka ket esztendeös nro 1 mely az menes keözeött maradt volt [Fog.; UF I, 415]; 1798: Egy pejj Lovacska, és az Nemes kancza két esztendős kancza csikáját ... el adtam [H; Ks 108 Vegyes ir. 47] * *tavalyi* ~ 1627: Tauli louaczka Nro 4 Tauli kanczaczkais Nro 4 [Bodola Hsz; BLt]; 1633: Taulj louaczjka 2 Taulj kanca 3 [Hsz; LLt].

lovacska-csikó csődöröcsikó; Szk: *tavalyi* ~ 1634: Tavalj louaczka czitko 3 egjk kek zar egjk fekete 3madik fekete barna [Hsz; LLt]; 1637: Tavalj Louaczka czikok Nro 3. Tavalj kancza Cziko Harmadfw kancza Cziko Nro [Teremi KK; Ks 69. 50. 44].

lövőbástyácska 1664: az csonka bástya végében csináltatott egy kis lövő bástyácskát^a [TML III, 95. Katona Mihály Teleki Mihályhoz – ^aKőváron].

lunkuca rétecske 1765: ezen Lunkutzát nem emlekezünk reá hogy mikor és ki irtotta légyen ki [Hosszútelek AF; JHb XXVII. 25. 5].

lyukacska 1. 1783: egyenesen a Papnak mentünk, akkor láttam a meg holt Papnak a fején hogy egy kis Jukacska volt, s úgy Itéltük hogy a mint a vas villáknak a Nye-lin égy vas szeg szokot lenni az érte volna a fejét s a Jukaszta volna meg [F.répa MT; KLev. Bondra Todor (34) jb vall.].

2. *lejáró* ~ pincelejáró nyílás 1727: Vendég fogado ... vagyon egy tölgy fábol rakott közönséges nagjságu jó föld, torkos Pincze ... mellyre az Ház ereszszeből le járo jukatska is vagjon [Csáki gorbó SzD; JHbK XXVI. 13. 25].

madárka 1710 k.: Nevetjük annak a phrygiai embernek együgyűségét, aki filemilét sohasem látott volt és az énekléséről azt gondolta, hogy valami szép nagy madár ... és mikor meglátta, hogy olyan kicsiny s nem is igen szép, öszvecsapja a két tenyerét s azt mondja: Ez a madárka merő csak szó semmi sem egyéb [BÖn. 422].

madzagocska spárgácska, kötőcske 1584: Angalit Razman Palne vallia, Ez hus hagiataba ez Minapiba meg betegeswlek, hiwan hozzam Zabo Catot, es megh kené vegre fel keonniebedem, Es mikor hazamat seprenem, Az kemencze Alat talalek egy darab sot, es három Mazagal vala Altal keoteozve rajta, ige(n) Zep feier So vala, es az három mazagochkan harmincz keotes és chomo vala [Kv; TJk IV/1. 217].

magasabbacska 1. nagyobbacska 1747: ezen katonáknak egyike ... kőpczós és nem igen magos ... az másiknak ... borzos verés kalpagja ... nem éppen olyan erős Compactióju mint az más de anál magasabacska természetű [A.hagymás SzD; Ks 27/XVIIb].

2. kiemelkedettebbecke 1819: Szolga Biro Buda Simon Ur állott fel egy magosabatska helyre [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28].

magasacska 1. elég magas 1853: A hegy meredek és magasotska [Kv; KmULev. 4].

2. nem nagyon magasra készített 1766: a Szegeletben Magosotska ... régi Kemen-tze [Hosszútelek AF; Kath.]; 1806/1818: 1 Fiokos tükör magassotska [Mv; Told.]; 1823–1830: Az első ülés vagyon benn a koci fenekében, a második középben az ajtónál, s ezek mind eléfelé fordulva, az harmadik ülés vagyon a középsóvel szemben, ezeken kívül az első bakon volt még egy magasocska ülés [FogE 253–4]; 1833: Magossatska Tűz helj [Nyárádsztanna MT; MvLev. 8].

3. kissé magasra formált 1807: Báts Vonuly ... oláhos magossatska kívül szőretlen bőr zsiros süvegbe ... járt [DLt 494 nyomt. kl]; 1811: Senker Mihály ... visel ... egy viseltes magosotska fejű Kalapot [DLt 148 nyomt. k].

magasacsán elég magasán 1700: ha pedig magossacsán kötődik az gát úgy hísz-szúk hogy nem lészen kára nélkül Vas Daniel Ur(amn)ak [Dob.; WassLt]; 1831: lako Házomnak jo ép Nádos Fedele lévén, noha a Fedeleis Földtől magossatskán esett [DLt 951 nyomt. kl].

magyarka magyaros férfikabát 1823: Mártonfi Simon ... Jár világos vadgalamb szín mellértés Magyarkában [DLt nyomt. kl]; 1838: Egy fekete uj Magyarka, seprő-szín merino bélléssel; hozzávaló gömbkötő munkájú láljbli (!) [RLt O. 1 Mike Sándor ellopt tárgyai közt]; 1842: Egy magyarka ujra bérelve Rf xr 15 [Kv; Ujf. 1]; 1850: Egy fekete magyarka virágos selyem bérléssel [Mv; DE 2]; 1862: Magyarka kék közönséges posztóból [M.szilvás TA; HG]; 1870 k./1914: 1834-ben a főkonsistorium leirata szerint a hosszú magyar dolmány, a magyarka ismertetik el törvényes deák egyenruhának^a [MvÉrt. 50. – ^aA mv-i ref. koll-ban].

Szk: *nyári* ~ 1866: nyári fekete magyarka rongyos bélléssel [Megyesfva MT; LLt].

majc-kantárocska 1732: egy Zöld majcz kantárocska kis Zabola rajta [Ks Kornis Zsigmond lelt.].

majorházacska kis majorgazda-lakás 1675: Egy jo Czür, mellette vago(n) barom tarto okol major hazaczka jó Egy Diszno pajta [Dés; Borb. II]; 1687: Méhes kert ... mellette egy Major Házatska [Nagynyulas TA; BLt]; 1706: egy hitvány major hazocska körül kert [Görgény MT; Born. G. VII. 4].

majorocskahely 1776: egy kitsiny Majorotska helye [Mv; Told. 21].

majorságocska kis gazdaság 1669: mihelt az kevés majorságocskámnak takarítását ... hacsak valami részében is végezhetem, az jószág árának felvételéért bemegyek Kegyelmedhez [TML IV, 505 Ispán Ferenc Teleki Mihályhoz].

makkocska-haszon makkoltatásból származó kicsiny haszon 1592: az mely jdoben valamely kyczid makkoczka hazon volt az felj byk erdőben, az fanczyaliak diziainokatt onnatt az orozhegy hatarbol, az Nyulad tartomanyabol jde az Varhoz be hozzattuk [UszT].

malacka 1591: jeowe oda az Peresnek egy keues apro malaczkaik hire(m) nelkwl [Szu; UszT]; 1730: negy el veszemedet hitvány malaczkák, kik is nem íltre valok [Szentlászló TA; JHbK XLIX/4]; 1760: vagon két tehenecske ... két kitsind malaczkaja [A.volál Hsz; LLt]; 1781: Aki a faluban belől lakik, vagy egy malackája vagy vetése az határon vagon: tartozik kertet tenni [Oroszfalu Hsz; RSzF 146]; 1785: Az elsőköti Szem Mártoni Jobbagynak Vintze Jánosnak el maradván egy Malatzkája el adtam [TSb 6].

malacocska malacka 1743: Kis malaczocska eme [Tekerőpatak Cs; LLt Fasc. 158]; 1775: Deső János Vramat újra fogadtam Karátsomban, kinekis vólt 12. véka tiszta búzája, ezt költsen el vettem, két malatzotskájával együtt [Örményszékes AF; BetLt 6. özv. Szalánti Jösefné Boér Borbára végr.]; 1786: aki egy egy Disznot vagy malatzacskat vehet vegjen [Torockó; TLv. 4/13. 14].

málécska kukoricácska 1714: a felettéb való tavalyi esőzés miatt, mind pedig a gabona kevés volta miatt, felette keveset vethettünk ... a' vetetlen maratt szántó földek, hijában ne heverjenek, és avagy csak Málécskaja lehessen a' szegénységnek, Concludáltuk firmiter, hogj a' buza földekbe is, a kik buzával bé nem vethetik málét vethetnek [Dés; Jk 549b]; 1743: Adott vala Isten ő felsége ... annyi gabonácskát, mely csinosan költve s málécskával elegyítve ... talán elegendő lett volna [HalmágyiNr. 450].

malmocska 1. 1736: építhet ... azon Patakon egy Malmotskát [CU]; 1750: edj Malmotskais vagon ezenn Also fordulo határb(an) [Vecserd NK; Berz. 11. 88/5]; 1770: ezen Kis Nyárad Nevezetű patak vizén ... Vass Ferentz ur(am) Malmotskaja [Berekeresztúr MT; BetLt 7]; 1783: La bor-kutye Si lá Sipot nevezetű helyeken lehet Malmotskákat állítani [Kéménd H; JHb XXXI/28]; 1801: egy szeglét részetskéjét a Falu közönséges Helljéből fogta bé ... egyenesen elé egészen a verőfényen ... végibe ragasztott és épített Malmotskájával [Nagynyulas K; DLev. 5].

Szk: *csutura* ~ 1756: Onokuszk Thomának ... lévén egy Lisztelo csutura Malmocskája taxáját ad(mini)stralni tartozik Rf. 2 xr. 16 [A.lapugy H; Ks 101] * *egykövű* ~ 1750: Az Ton fejül egy, egy kövű kis Malmocskaja [Papolt Hsz; Hr] * *felülcsapó* ~ 1662: vagio(n) az Babolnay patak(n) ... ket kis fellyül czapo malmoczka [Bábolna SzD; UtI]; 1722: Vagjon ezen Rápolti patakon egj fellyül Csapo malmotska [Rápolt H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 13] * *kétkövű* ~ 1740: lévén ... a njárad nevű Patakon egy két kövű Malmocskája ... a végiben egy kis bugjácskáni szénát termő kaszáloval [Nyárádmagyaros MT; Berz. 15 XXVI/9]; 1772: eő Excellentiája Malma fogjatkozásának nem az én kisedet két kövű Malmocskám, hanem az eő Excellentiája Tisztei gondviseletlenségek okai, kik ... szánt szándékkal nem igazítottak [Kük.; JHb LXVII/238].

2. *sóörló* ~ sóörló kézimalom/rezsnyice 1835: A' Hinto Szinben ... Egi so örló Malmocskaja [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

malomházacska 1599: Az malom hazaczikának az Tapasztasatol es mazlasatol attam d 80 [Kv; Szám. 8/XII. 3 J. Chanadj mb kezével]; 1637: Az uduarhazon fellyel uagyon egy malom hazacsyka ... uagyon egy malom benne keő podgyauual ... garattyauual, lizteleő valuyauual, egy keőjuel [Breaza F; UF I, 428]; 1656: Az malom hazrajs nilik egy felszer vassarkos panthos retezes retezejes aytő Ezen malom hazaczka előtt vagyon ... egy kis kert [Fog.; UF II, 103].

mamuka, mamujka *csúf* kb. ügyefogyott 1812: a Groffné nagyon indulatba jött, és a' Grofot nagyon kisbebitette sőt motskolta, gazolta mondván: Te Samuka, Mamuka, Mamujka, Tőkös [Héderfája KK; IB. Molnár György (58) ref. esp. vall.].

mángorló-színecske mángorlás végzéséhez szolgáló színecske 1842: ezen kis kertbe a' cseléd és sütő ház mellé ragasztva égy avaték sendely fedelű mungorló szinetske [O.kercisóra F; TSb 51].

mántlicska (gyolcs) köpenyke 1788: Galléros gyolts mántlicska égy és gallératlan négy [Mv; TSb 47].

mányika (bélelt) kesztyű 1699: Egy veress boitos barsony aszony embernek valo kesztyű vagy manyika tetszin pantlikak raita, az pantlikak vegein mind io féle győngy [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 150]; 1732: Egy béllet nüst kestyű vagy manika [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 15]; 1821: Vagyon egy Manyika 3. Rfl [Kvh; HSzjP]; 1829: Vagyon két manyika, 3 ujjas lájbi 30 flo. [Kvh; HSzjP].

marhabél-hártyika marhabélhártyácska 1806: láttam a Morhának a Ganéját s afélé morha bél hártyikákat [KLev.].

marhácska 1. vagyonka 1564: mostan ... ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet, es ilien modon roia hogy az mely zeginy ember meg holt, az vagy az mely meg nem adhatna mingiarast az zeginsgiat miat annak öröksigyt es marhachikaiat el foglalialia, es maganak nemesyty es földön lakot hoz reaia [Cssz; SzO II, 178 a cssz-i közszékelység panasza a fej-hez a tisztviselők és főemberek törvénytelen-ségei ügyében]; 1588: Ertyk eo kegmek az paticularusne feleol valo panaszt hogy Egy Zabo legennyel egygywt Laknak Az

Anya Zent egyhaznak Rendy es Moggya kyweol hwtnélkw, es a' zegeny Arwanak Marhachykayat tekozollyak [Kv; Tan]k I/1. 80]; 1631: annakutanna hogi eőzue kelenek Munkaczi Janossal, tudom hogi mind volt Marhaczka Munkaczi Janosnak Az mikor penigh munkaczi Janos el ueue azt az Boncz borbarat tudom hogi vala mind Marhaczka, s mind penze Munkaczi Janosnak [Mv; MvLt 290. 251a]; 1722: Az én Nervusom ebből áll; ejjel nap-pal azon igjekezem hogy Marhácskaimat maga(m) hotarát szaporgathassam per curiosam oeconomia(m) [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]; 1729: zolgalattjaval szerezte az Marhácskáját [A.oroszfalu SzD; BK. Pap Jonáš (40) vall.]; 1729: Vagyon szép Kenyerű Sz: Martonb(an)^a ... két közel való attyaffi iffiu Legény ... ide való Centei örökös jobbágyok, most szolgálattokkal marhácskát szereznek magok(na)k [JHbK V/2. – "SzD].

2. értéktárgyacska 1570: Angalyt Emryh Kasneren eozwege, Azt valya hogy My kor gereb Balas megh holt Maradot volt ket germeke, Es az my Marhaczka Maradot volt azzal Egetembe hoz Bartosne hordott hazahoz, Es aztis twgia hogy hoz Bartosne Megh Beochwltette volt, Es azt Mongia volt hogy Mykor az gyermekeknek kellethyk eo Jobbat ad erthe [Kv; Tjk III/2. 98]; 1592: Bachmegiey Miklos ... vallia: Mikoron Nagi Balasne Ersebet Azzoni el nehezedet volna, hiuata engemet tiz orakor ejel hozzaia, es mikor eggiet mas marhaczkaiait ele rakatta volna, kere hogi el vigiem velem: kerdem houa kel tenni, ha holta teortennek [Kv; Tjk V/1. 284]; 1768: hivanak mint egj Regiusnak hogj közöttök holmi aprosag házi portékát és egj nehanj marhatskát meg oszszak [Kissolyos U; Márkos Lev.].

Szk: *belső* ~ 1620/XVIII. sz. eleje: Előszször az mi belső marhatskám vagjon, vgjmint Arany Ezüst marhám, pénzem és egjéb drágáb marhám ... az két Fiam Miklos és Gjörgj oszttozzanak velle [SLt AJ. 11. P. Horváth János végr.].

3. holmicska, egyetmás 1582: Múler Potentiana Rlcta qu(on)d(am) Pauli Bwser ... fassa est Kinchies Kalmanne leowe en

hozzam hog Keodmen Janosnetol Az Angalit Neweo leannak vendelyet es marhachkayat megh kernem ... Elys ment es kerte a Leany vendelet es marhayat ... de Azt montha hog Neste kwrwa legien ha Aggia [Kv; Tjk IV/1. 3]; 1599: Makay Dekan Mathiasne Ersebet azzony ... vallja ... latta zoknyaiait es egyet marhachkajatis [Kv; Tjk VI/1. 281].

4. jószágocska, kevéske lábasjószág 1588: Illyes Nyomorwsagonkis vagyon hogy ith zinte az falw zelen vagyon egy kis Erdeo ... soha ... a falwtwl ell nem zakasztottak sem meg nem tiltottak hanem marhaczykank zabadon rea iarth, mostan Sombori Lazlo vram azth meg fogta nekeonk semmi marhainknak nem zabad rea menny [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall.]; 1731: Baraika Mikola nevű Jobbagya meg halván, tölle el maradott Onuly nevű Fiackáyanak marhácskayat, ugy mint 4 ökrit, Circiter 18 Juhát vagy 8 sesites ... praedalta el hordatta el Zambo Mihally nevű ... Jobbagya [O.bikal K; DobLev. I/143 Ginczke Szimeon (50) jb vall.]; 1815: Hersány Iuvonnak, tudom két nevendék Fijai maradtanak ... Marhátskájok is vagyon ... édes Annyakkal lak(na)k [Orsova MT; Born. G. XV. 13 Szóts Daniela (72) vall.]; 1822: öregségéhez képpes meg gyengülvén a veje kezébe adta marhátskáit [K; KLev.].

5. szarvasmarháska 1683 k.: az Pástor jóvedelmecskejenek része ... a Fa hordas es marhacskaajanak táplálására valo szena adas [Szilágycseh; SzVJk 123]; 1757: Csak negy Esztendeje, hogy ide az havasra kezdettem járnai marhátskáimmal [Gyszm; DE 3 Juon Rádully (40) jb vall.]; 1774: ezen Legény hogy szántó vető Ember volt, Magának Marhátskátis szerzett volt azon végre [O.zsázkod KK; LLt Vall. 198]; 1814: Honnan jött Bányitzára a tisztelt Tisztelendő Ur nem tudom, valamint azt sem, hogy miye? és mennyije van, hallottam ugyan, hogy vagynak Marhátskáit, Juhai, de ezek is, hogy mostan mennyi szammal vagy-nak nem tudom [Banyica K; Bfr 117/1 Andr. Csatt (58) ns vall.]; 1846: a Gujába volt marhátskáim a Gujás által hiba nélkült számba adattatván [Dés; DLt 1248].

Szk: *csordabeli* ~ 1768: Mikor a falu csordájának tavasszal ideje leszen kimenni, azaz kihajtani: futkosó szérben minden ember tartozik őriznie, akinek vagy egy csordabeli marhácskája vagyon, amíg elkerül egyszer a falun [Oroszsfalu Hsz; RSzF 187].

marhapajtáska szarvasmarha-istállócska 1778: egy egy Marha Pajtátskát vagy egy kis Gabonásotskát tsináltak [Pósa Sz; Ks 34. VI. 1].

markocska kis marok 1661: A lovaknak, ha drágácskán is, de ha lehet, szénát, abrakocskát is szereztess; ha egyébb nem lehet, búzát két-két markocskát adass, de vigyázás legyen reá, meg ne zabáljanak [TML II, 137 Teleki Mihály Veér Judithhoz]; 1738: egy Mázos Szűrő regi Aszalt Meggygel egy fel Markocskával [M.bikal K; MLev.].

martocska partocska 1765/1770: azon az martocskán is tul ... az a darab helyis mind Simén rész, az marton aloll pedig mind az viz mosta oda, mert regenten ott volt az viznek jobb, és derekasabb Follyása [Széplak KK; SLt évr. Transm. 350]; 1772: Szántó Föld ... vicinussa Délről az közönséges Martocska [Szászfenes K; BethK Mikes conscr.]; 1803: Egy kús szakadozott Martotska [Csikfva MT; UnVJk].

medálócska 1668: Egy kis Medaloczka Zomanczos smaragd benne [Mk 10 Kapi György lelt.]; 1786: Egy Medajotska 24 rubint benne es 4 gyémántotska [Nsz; Ks 74/56]; 1814: Egy kerek Medalotska, vagyon benne három zamántzos engem ne Felejts [Kv; Born. IV. 14]; 1816: Egy kerek Médályotska, benne vagyon három Engem ne felejts Zamantsos [Kv; Born. IV. 14].

medencéske tálacska 1611: Fa tanyr vagio(n) tizen ketteő es két hitua(n) medencechke [Kv; RDL I. 88]; 1793: egy kús mosdo csipkés szelű medentzetske [TL Conscr.].

medvebőröske medvebocsbőr 1732: Sigo Urfi kis Német nyerge cu(m) apparatu és két kis medve bőröczke [Kv; Ks 15 Kornis Zsigmond lelt.].

meggyeske ? Hn 1722: A' Medjeskeb(en) [Papolc Hsz; EHA]; 1750: A' Medgyeskebe (sz) [Papolc Hsz; EHA]; 1825: A Meggyeske nevű helyen (sz) [Papolc Hsz; EHA].

méhecske 1. 1662: A méhecskének kaptárjokban egy bizonyos anyjok és mintegy királyuk vagyon ... ki mind teste állapotjával, s mind az ő tornyos friss hajlékával a lép között közönséges méhektől megkülönböztetik [SKr].

2. méhcsaládcska 1729: le akarván vélek hozatni ... nállok lévő kevés mehetskémitis annak ideiben [Gyf; Ks 83 Erdei József lev.].

méheskertecske méheske 1736: ezen Méhes kertetskének ajtaja tsak Sövényből valo [CU]; 1738: Ezen Veteményes kertnek az Felső résziben ... a szegletben van egy Méhes Kertecske kerekdeden kerített jó Támaszos Sátoros kertel bé kerítve [Szász-vessző NK; Born. XX. 12]; 1799: a' Méhes kertetske [Mártonfva NK; Told. 30].

méhészházacska 1767: tapaszos Sövény padlásu Pitvaros Méhész Házatska [Mezőbodon TA; Torma].

méhtartó-kertecske méhkertecske 1638: Eggi mehtarto kerteczkeis vagion benne^a rekesztve, reghi leszas, azonnis hasonlo aító fa zarja mindeniknek [A.porumbák AF; UF I, 663. – ^aA veteményes kertben].

méhszínűcske méheske 1822: egy jó állapotú sénédezett fedelű Méh Szinetske [Szentdemeter U; Told. 18]; 1827: Az Udvarház nyugoti szegelete mellett találatik egy meg lehetős állapotba lévő kitsi méh színetske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

melegecskén langyosan 1778: A' kiknek a' Torkok, oldalok, vagy mejjek fáj, azok mindent melegecskén iganak [MvÁlt Mátyus, ConsSan. gub.]; 1843: a fűszereket mustba meg főzve, melegecskén be önteni a hordóba [KCsI 13].

mellrevalócska mellényke, lájbika 1791: 1 Gyermekeknek valo Mejre valotska [Mv; MvLev].

mélyecsken kissé mélyen 1864: a' porondköves hegy méjjecken be van vágva [Váralmás K; KHn 316].

mentécske (prémezett) felsőkabátocska Szk: *csonkaujjú* ~ 1616: egj ... csonka vjú Mentechke [Kv; RDL 1. 101 Andreas Junc kezével] * *kis* ~ 1622: Egj kws menteczke f. – d. 50 [Kv; RDL 1. 119]; 1637: Egj kis mentetske barack viragh szín angliai malla bellet [Marossztkirály AF; IB. Bethlen Domokos hagy-ból Bethlen István lett.] * *rókás* ~ 1741: Josef Beszterczére ment volt vassal kereskedni egy kis Szép Fiaccskája is vala Rókás mentécskében [Hévíz NK; JHbT] * *szorító* ~ 1657: Vala pedig ily rendtartás is: hogy néhány főemberek s urak gyermekeiből álló inasit maga lovain merő páncéloson, azon feljül páncélszorító veres virágos bársony zubbón avagy szorító mentécske ... nusztal prémezett bársony süvegessen jártatta [KemÖn. 41].

mérföldecske közel egy mérföld 1571: M Vársárhelly Szabad Kiralyi varossa ... Káltól menyí földnre vagyon, nevezetesen hogy ha nem kevesebb egy Mej földcskénél [Nsz; Berz. 2. 40/80].

mérgecske kissé mérges természetű 1846: Annyi igaz hogy Ifj: Imre Mihály mérgecske ember [Kakasd MT; DE 2].

merinó-magyarka merinó-posztó magyaros kabátka XIX. sz. eleje: Egy zöld Nyári mérino magyarka [EMLt].

mérő serpenyőcske mérlegtányérocška 1640: Egi kis méreő serpenieőcskebeől f. – d. 17 [Kv; RDL I. 123].

mesécske rövid mese 1805: a Rector historiát, és mesécskéket mondott nekünk [Dés; KMN 49]; 1805: míg eljött a Vatsora ideje apro mesécskéket mondott a Rector [Dés; KMN 126].

messzebeccske kissé messzebbre 1782: (A föld) meszebecske vagyon [Kászonújfalu Cs; MvLev. Vegyes anyag 8].

messzezske 1. meglehetősen távolsgában 1747: a kaljaniak Marhákat legeltettek ottan, de meszszetske lévén töllők egyet sem ismértem közüllök [Báré K; Székely lev. Supl. 28–39 Marosán Gligor (38) zs vall.]; 1761: Szolgalattya ezen két Jobbágyoknak, mint hogy Veszsződtől meszszetske vadnak, az hogy mikor oda mennek dologra egj jó darabig oda tartattnak s az után itthonis jó darabig dolgozhattnak magok számokra [A.gezés NK; JHbK LXVIII/1. 457]; 1792:

meszszetske lévén hozzája az fárol le szökött [Nyárádsztlászló MT; Sár.]; 1796: Meszszetske voltak tollúnk [Kv; AggmLt B. 15]; 1800/1802: az Exponens Ur Lak helyétől meszszetske vagyon [Mv; DLev. 6 Transs. 533]; 1817: lévén ... joval alább a vad Gyümölsfák között meszszetske ... észre nem vehettem [Bos MT; Berz. 9. 73].

2. ~ről meglehetősen távolról 1759: láttam meszszetskéről, hogy az emberek ezen helyre gyűlnek, és kiáltoznak [Hosszútelke AF; Kath].

3. meglehetősen sokára 1710 k.: az én második fiamnak ... nagy keresztelőt akarék csinálni, híván komáknak a többi felett Telekit ... Rhédeit, Tophaeus püspököt, de az olyan nagyrendű emberek sok dolgok miatt nehezen érkezhettek, messzecske rendelé Teleki a keresztelés napját [BÖn. 716].

4. átv meglehetősen messzire 1823–1830: Messzecske távoztam nemzetségem leírásától, de akarom, hogy a régi dolgokból is vegyetek valami kevés esméretet [FogE 69].

mezőcske 1. kis mező 1714: az melly darab mezőcsket fuz fakal ... tegnap ültet be ... arolis tiltatom eő Kegelmet [Abafája MT; Born. V. 36].

2. legelőcske 1616: egy darab szabad mezeocze vagion, alat valo lapalios helyen szinten az Maros Parthon [Náznánfva MT; Berz. 13. II. 2].

3. kaszálócska 1599: ott a' taiba az hul valami kis mezeoczek uadnak csak ne(m) rege(n) kezdek kazaiokkal birni [UszT 14/13 Petrus Istua(n) de Ilke (40) ppix vall.]; 1781: a Kőszörű pataka fele vagyon egy mezőcske [Gyszm; DE 3].

4. irtásocska, kis (erdei) tisztás 1572: tuggy a azh hogy az gardan, nagy erdew volth Kemeny Peter Kabos Jacabal egy korban oda mene Egy kys darab mezochykeys voth oth azth Kemeny peter haggya kabos Jacabnak [Gyerőmonostor K; KP]; 1639/1727: fellyebmenvén^a egy kis mezeoczyben Eotődik föld halmot erigaltattunk [Ks. – ^aZágor és Kisszólós között (KK)]; 1757: (Ezen a) helyen akkor csak egy bugja Szénára való mezzőtske volt, a többi derék bükkös Erdőből állott [Gyszm;

DE 3]; 1771: a' Mezőtskében ... meg olyan fü nem volt, hogy a marha ügyeiben ehetett volna [Vadad MT; VK]; 1777: Popa Juon ... egyedül maga költségén kezdett irtogatni ... eleintén hivta Testvéreit, de ... nem jötte(ne)k hanem most ... látták ezen mezőtskét őkis örömet részesülni kívánának [Dupapiátra H; GyK].

5. kis sima felület 1803: egy Nagybatska sima On Tángyér, mely(ne)k feneke közepére kívülről egymás mellett lévő két küs Mezőtskében az öntőnek Czimerei bútús, a más sima [Harangláb KK; UnVJk 167].

mezővárosocska kis mezőváros 1642: Oda fel Ersek Uy Var mellet Egy Udvard nevő mező varosoczka vagio(n) [Fog.; Told.]; 1657: Elfogván azért iránzásképpen egy úton, vón egy mezővárosocskára, holott bémenvén, az utcában láték egy kovácműhelt és abban mivelő kovácsot [KemÖn. 55].

mindenecske kevéske vagyon 1663: Ha idegeny uraim mellett nem szántam sok izben mindenecskémet elhagynom, bizony később lesznek Nagyságtok mellett ... mindent elszenyvednem [TML II, 474 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

minutácska kisebb feljegyzés, iratocska 1676: Arkosi István Ur(am), minutaczkáját producallya, melyb(en) azt írja, hogy az 51 forintokat Fejér vári Mihály(na)k attá [Kv; RDL I. 155a].

mocsárka kicsiny mocsár 1799: a Motsárka mevezetű helyen (k) [Kézdialmás Hsz; EHA].

molnárházacska 1688: az malomb(a) menvén vagyon job kéz felől egy molnár házacska [Csicsógyörgyfva SzD; BK]; 1722: Az Udvarház kertén kívül vagyon malom ... Az ut felől valo oldaláb(an) molnár házotska alkalmas [Algyógy H; Born. XXIXa. 8 Bornemisza János conscr. 3]; 1759: Vagyon az udvarház arányáb(an) ... Molnár házacska [Lázárfva Cs; BLt 9].

mordályocska (gránátvető) pisztolyocska 1754: Egy pár rezes kápájú kised kis Mordajotska [Nsz; Told. 19].

morécska cigánygyermek 1589: Hallottam bizonnial ki zemiuel latta egi Moreczka ki vgia(n) en zolgam volt [Dés; DLT 226]; 1592: meegh egyczyer mikor ez vallo Iuhaz volt akkoron az Juhtul haza menth es hagi-ot egy Morechikat az Juhual [Dés; DLT 235].

mosdócska kis mosdó 1615: Egi Teörreö-deözeöt Sarga mosdochka f – d. 12 [Kv; RDL I. 97 Junck András kezével]; XVIII. sz. eleje: Egy Szöllő Gerezdes forma leueliuel ezüstből formalt Mosdocska [Berz. 17. XII].

mosdó-korsócska kis mosdókorsó 1732: Egy ezüst kis mosdo korsocska [Ks 11 Kornis Zsigmond lelt.].

mosdómedencéske 1793: egy kis mosdo csipkés szelü medentzetske [TL Consr.].

mozsárágyúcska kis mozsárágyú 1737: Korodon^a ... egy mosár ágyúcska [Ks 40 Varia XXVIIIc. – “KK].

mozsárocska kis mozsár 1714: 3. fontbul allo Mosarotska törövel egütt s egi fülével 1/80 [AH 48].

mugil-poharacska 1655: Egy Mugyil poharotska ... M – p. 25 [Kv; RDL I. 29].

mundér pisztolyocska kis katonai pisztoly 1782: Egy kis aranyozott Munder ezüstös Virágokkal ékesített Csőjü Dámának valo par Psitolyotska [Mv; CsS].

munkácska 1. kevéske munka 1777: láttunk itt Észag (!) felöl valo oldalában ezen hegynek az akkori nagy Erdőnek közé-pötte tájékán valami munkátskát, mellyet mondottak, hogy az Exponens nagy Apja vit volna véghez ... nem jártunk [Dupapiatra H; GyK. Kretson Szimion (56) jb vall.].

2. rövid jelentés/beadvány 1791: ezen Commissiora bizattatik az is, hogy egy particulare Domest. Consistorium organizatiojáról, hogy ez kikből és hány személyekből álljon, és mind ennek mind a’ plenum Consistoriumnak objectumarol egy munkátskát készitvén a’ Consistorium eleiben terjeszsze a megvisgáltatás véget [Kv; SRE 214]; 1794: Eleget mesterkedtem benne hogy Ngöd parantsolattya szerént de oti-ori Juris cursu valo Munkátskát bé küldhessem, de sohol sem lelem [Hosszúfalu

Szt; TKhf Jakab Gábor gr. Teleki Imréhez]; 1798: Nagyon örvendek ha jo szivel irt Munkátskám a betsülletes Communitas^a előtt is kedvet nyert légyen, s kívánom is szívemből hogy örömmel tellyes ki mene-tele lehessen, s az idő ugy hozza magával hogy a’ reá tejendő feleletre még valami Reflexiot kellene tenni munkámat s fáradságomat kedves Jo Vraimtol ... nem fogom sajnallani [Torockó; TLev. 5/14. 1a. – “A torockói verős kovácsi társaság].

mustocska kevés must 1604: Myerthogy az Zwret instal az zegenseghnek Arra vagion kiwaltkeppen gongya, onnet varhat keolchyegetis maganak ... az Zwret eleot ne(m) vehetnek adot, hogy így felzegh arran az Zegenisegh kewes mustotskajat arra valo tekintetben el ne veztegesse [Kv; TanJk I/1. 484].

muzsikácska hangszerecske 1681: Török sip uj Nro 2 ... Virginia ... Orosz Musikaczka, ighen kiczin, fa Tokostol Nro 1 [Vh; VhU 539].

nádaska kis nádas 1731: Nádaskában (sz) [Kászonimpérfva Cs; EHA]; 1774: Nádaska hidgjanál (sz) [Kászonfeltiz Cs; EHA]; 1807: Nádaskába felmenő (sz). Nádaska pataka Melet (sz) [Kászonaltiz Cs; EHA].

nagykorácska nagyocska 1750: A cinteremben vagyon egy tisztességes fábol épült fatorony, melyben vagyon két nagykorácska harang [Marosvécs MT; ETF 107. 22].

nagyobbacska I. *mn* 1. nagyocska A. bútortazra, berendezési tárgyakra von. 1658: Kett Eőregl lada Est f 1 d 60 Kett masfel singes lada Est f 1 Egy singes es mas nagioabczka [Kv; KJ]; 1736: nagyobbatska fenyő deszkából valo paraszt fogas [A.idecs MT; CU]; 1745: egy kitsiny paraszt ‘s két nagyobbatska karos avatég fogasok vannak benne [Marossztkirály AF; Told. 18]; 1791: egy nagyobbatska viseltes ord Tüker [Mv; MvLev.]; 1795: Három nagyobb ‘s egy kis karikás Ágy viseltesek, és egy más nagyobbatska [Mv; MvLev. Szabó Moses hagy. 5].

B. edényneműre, (házi) használati tárgyakra von. 1648: Harom kiczin fejer Czapa Pohar ... Es egy nagyubbaczka [Born. XXXVIII. 14]; 1719 k.: ket ezust pohár

nagyobbatskak [LLt Fasc. 115]; 1744: Két ust edgy edgy vedresnél nagyobbatskák [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67]; 1768: Vagyon négy tseber edgyik nagyobbatska [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116]; 1816: Négy Désa egy nagyobbatska [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

Szk: ~ *óntányér* 1803: égy Nagyobbatska sima On Tángyér [Harangláb KK; UnV]k 167] * ~ *rézüst* 1817: Égy rosz nagyobbatska réz üst [Mv; MvLev. 2] * ~ *skatulya* 1824: Egy nagyobbatska, egy kisebbetske Skatuly [Fugad AF; HG Mara lev.] * ~ (*vas*) *serpenyő* 1817: Egy nagyobbatska vas serpenyő [Mv; MvLev. 2]; 1832: Egy nagyobatska Serpenyő [LLt].

C. ékszerre von. 1672: Az gyémántnak az aprója nyolcz, ez tizenkét tallér árra, nagyobbatska kettő, ez tíz tallér árra [TML VI, 44 Nemes János Teleki Mihályhoz]; 1758: Rubintos arany fityegő, melyben vagyon egy nagyobbatska, és 41 apróbb Rubint [Nsz; TSb 21]; 1766: három rubint kétő kisebb egyik Nagyobbatska [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 96]; 1781: Apro Gyöngynél nagyobbatska őszve fűzött Gyöngy tizen nyolcz Arany nyomo [Nsz; Told. 3].

Szk: ~ *aranyboglár* 1786: Három nagyobbatska arany boglár egy egy rubint a közepibe [Nsz; Ks 74/56] * ~ *gyöngy* 1706: egj nagjobbatska gyöngy [LLt Fasc. 108]; 1800: adott által ... 1 Nagyobatska jo féle gyöngyöt [O.fenes K; JHb LXVI/46].

D. állati bőrre von. 1767: nagjobbatska fekete Bárány Bőr [Marossztkirály MT; Berz. 5. 38. P. 2].

2. nagyocska befogadóképességű/úrtartalmú (vmennyi ételmyszer/ital tárolására/szállítására való) 1737: Etzettel tellyes általagok nro 5 – ött, melly(ne)k négie nagjobbatska, edgíjk pedig kiseded [Csákgigorbó SzD; JHbK XXVI/13. 10]; 1801: Vagyon 3rom Romladozot Gabona tarto Szuszékok, Vagyon két Nagyobbatska regibb [Vargyas U; CsS].

Szk: ~ *boroshordó* 1787: Egy nagyobbatska üres Boros hordo [Mv; MvLev.] * ~ *csobolyó* 1738: Harom nagobatska Cobolyo numero 3 [Gysz; LLt].

3. nagyobb kiterjedésű 1742: az Urffi rezsire valo föld valamivel nagjobbatska [Koronka MT; Told. 26]; 1768/1771: a' ... Dsugya ... azért repartialta és desumalta is ā ... Pénzt, hogy midőn az Örökségeket rudalta ... nagyobbatskaknak találtattak valamivel mint ā több örökségek [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]; 1774: az Bencze Kata Aszony öröksége valamivel nagjobbatska [Aranyosrákos TA; Borb.]; 1781: el tserélt szöllője nagjobbatska ugyan, de mostani állapottyában igen pusztás [Koronka MT; Told. 10]; 1820: Ezen Hellységnek két Forduloja vagyon, melyek közül az Also nagyobbatska, és jobbatska is a felsőnél [Jegenye K; KmULev. 2]; 1820: Lörintzi Péter adta föld többetske vagy is nagjobbatska a' tisztelt Ur adta földinél [Kőrispatak U; Pf].

Szk: ~ *nyíl* 1782/1798: Az Elekes felől való nagjobbatska nyilakban az harmadik osztásban [Szentbenedek AF; EHA].

4. aránylag nagyocskára/magasabbacskára nőtt 1795: Egy Krumplit, ha nagjobbatska négyfelé, sőt hat felé-is lehet ... el-darabolni [DLt nyomt. kl]; 1844: meg betsülték ... az nagjobbatska fákat [Náznánfva MT; LLt].

5. nagyobb (növése) 1682: Barna Pej nagjubbatska [Görgény MT; Uti]; 1755: 3 eszt(endős) nagjobbatska testü és szarvu Tulok 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020 Nalácz conscr.].

6. vminél idősebbecske 1759/1779: Más fél Esztendősnél nagjobbatska Süldők [Szilágycseh; CU].

7. serdülő 1770: az Szimion nagjobbatska fiát is Peteléb(e) vitték [Nagyercse MT; Told. 3a].

II. fn 1. nagyobb/felsőbb osztályba járó tanuló 1797: Az gyermekek oskolába járának ... Az oskolamester ... szorgalmatosan tanítsa olvasásra, írásra, arithmetikára, szent historiára, a keresztyén vallásnak ágazataira, geografiára, erkölcsi tudományra, éneklésre, s a nagjobbatskát a deáki tudománynak kezdeteire [Hsz; Csetri Kőrösi Csoma 43 esp. rend.].

2. *~ja* egyenemű dolgok közül a nagyobbak 1705: Vagyon elegies jo féle gyöngj az nagjobbacsaja 68. az az aprobe 220 [Kv; Pk 6].

nagyobbadka nagyocska 1644/1648 k.: egy Veres scarlat szúniegh nagjobbátka [Born. XXXVIII. 14]; 1692: Apro Tekendő no. 4 nagjobbátka. no. 2 [Mezőbodon TA; BK Inv. 13].

nagyocska I. *mn* 1. nagjobbacska; A. bútortatra, berendezési tárgyakra von. 1733: (A) Bástyában vagyon edgy nagyoczka fejeér láda [Marossztkirály AF; Told. 25]; 1737: Egy rosz regi negy szegű nagyotska lada [Told. 19]; 1763: Egy nagyotska Tükör in fl. 6 [Kv; Tjk XVII/1. 13 Polykter István hagy.]; 1789: Egy Nagyatska sima Tükör, fekete arannyas rámába foglalva [Mv; ConscrAp. 5]; 1816: Egy viseltes avatég Fenyő Fa Nagyotska Láda [Mv; MvLev.]; 1817: Egy Fenyőfa nagyotska Asztal [Mv; MvLev.].

B. edényneműre, (házi) használati tárgyakra von. 1730: egy nagyocska So tarto [Kv; Ks 15. LVIII. 6]; 1742: Egi nagjotska réz Mosár [Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1781: egy nagyotska tsengetyű [Szentdemeter U; Told. 18]; 1789: Bor innya valo arannyas talpos Kristály nagyotska poharak [Mv; ConscrAp. 4]; 1798: szilva iz főző Nagjotska üst [Kv; Pk 6 Rázmány Hedviga hagy.]; 1801: Két jó nagyotska Kávé pergelő Serpenyők [LLt 106/1]; 1808: letévén Mátl József mester és Fekete Farkas mester a magok kövedző májrásaikat a békövedzésre ... csináljanak egy lábost, jó nagyocskát fedővel [DFaz. 34]; 1850 k.: 1 talpas metzett pohár nagyocska [Kv; Pk 2].

Szk: *~ dészsa* 1732: Találtunk ... hát nagjocska désát [Kv; Ks 40. XXVIIIc]; 1822: egy nagyotska Desa [CsS] * *~ fakompona* 1817: Egy Dohány mérő nagyotska fa Kompona [Mv; MvLev. 2] * *~ fatányér* 1817: Egy nagyotska Fa Tángyér [Mv; MvLev. 2] * *~ serpenyő* XIX. sz. eleje: Egy nagyatska serpenyő [Óraljaboldogfva H; KCSl 5] * *~ tál* 1765: Nagyotska tál 6 Aprobe Tál 5 [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/8] * *~ üst* 1817: Egy Nagyotska lábas üst 12 Rf 40 xr [Varsolc Sz; Born. IV. 41].

C. ékszerre, díszítésre von. 1813: (A) keszkenő ... négy szegeletin négy jukatos nagyotska virágok [Asszonynépe AF; UnVJk]; 1817: Egy nagyotska ezüst, Füles pikkely Gomb [Mv; MvLev. 2]; 1823: Két sor, nagyotska szemekből álló kláris [LLt Csáky-per 601. L. 1]; 1827: Egy nagyatska arany csiga [DLt kv-i nyomt. kl].

Szk: *~ jóféle gyöngy* 1713: Egy elő pártá aranybol, 29 szem nagyocska jo féle gyongy rajta [WassLt id. Wass Györgyne Nemes Mária hagy.]; 1733: egy szem jo fele nagyocska gyöny (!) [Cszs; Borb. I] * *~ rubint* 1750: Vagyon egy öreg boglar, az melyben vagyon egy nagjotska Rubint [WassLt Wass Danielné ékszerei közt]; 1758: Egy Gyémántos, Rubintos, és gyöngyös Medály, melyben vagyon ... nagyotska Rubint 8 [Nsz; Tsb 21]; 1786: Egy reszkető tő két gyémántotska benne ... középile egy nagyotska rubint [Nsz; Ks 74/56].

D. szerszámmra von. 1840: két fűrés nagyatskák [Dés; DLt 1039].

2. meglehetősen nagy 1766/1770: a' Küküllőn lévő revűnken Széplakra Bonyha felől menet, hatsak valamenyére nagyotska gabonáinkal meg terheltetett szekeireinkel nem járhatunk [Széplak KK; SLt évr. Transm. 258]; 1784: kicsin haranglábocskájok helyibe újat és nagyobbbat is kívánnak építeni ... (minthogy harangot is egyet ugyan szépet és nagyocskát vettenek) [Kőrispatak U; ETF 107. 34].

3. kissé hosszú 1801: A' Páltzát vettem Sombori által – nagyotska, de ha lehet elébb adok rajta, mert ötsém Uram(na)k még inkább nem való minthogy nem éppen modi az ilyen nagy páltza [Kv; SLt 17 P. Horváth Miklós öccséhez].

4. meglehetősen kiterjedt 1789: (A) Szénafűvek Sumájába nagyotskának láttzik [Majos MT; Told. 26/33]; 1823: két vagy három Szekérnyi termésű helyet foglal magában azon Rét, mert nagyotska darabb Föld [Bh; HG Eszterházi-perek].

5. magasocska 1766/1770: a' viz ellenében ... minthogy az alja követes volt, és a' Bonyha felől valo nagjotska Martrol a' gyengébb vagy kisebb vízben könnyebben ki kaphatott a' Szekér [Széplak KK; SLt

évr. Transm. 366]; 1807: egy jo nagyatska Barázdának felső és also széllyein [M.fenes K; KLev.].

6. meglehetősen bővizű 1770: a mikor oculáltatott ezen Királyfalvi ... malom a Kúkküllő nem szállott volt úgy meg mint most, hanem a Kúkküllő még nagyacska volt, úgy hogy cir(citer) Lehetett fél árjában [Királyfva KK; JHb LXVII/96]; 1772: kitsin Vizben az irt két also kerekék alig alig vánszargattanak is, de nagjocska vizben tellyességgel edgjet sem fordultak [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 338]; 1773: a császár ... a Szamoson általsapatott, de nagyocska lévén a Szamos, megmerült a szekere, melyért nagyon indignálódott [RettE 302]; 1810: Egy nagyotska patak, vagyis folyó Viz keresztül megyen a' Falunn és határonn [Doboka; Ks 76 Conscri. 197].

Szk: ~ *árjában van* 1806: mikor a' Vizek Nagyotska árjokban vagynak ... veszedelem nélkül el nem mehetven meg gatoltatnak [Radnótfája MT; Born. XVI Tordai György (34) lib vall.].

7. meglehetősen széles; Szk: ~ *karimájú* 1703: az ki penig az kalapot veszi, nagyotska karimajut vegyen [Ks 96 Kornis István feleségéhez].

8. kissé túl hosszúra növesztett 1704: Pekri uram hajszín köntösben volt, fekete süveg a fejében, és a szakállá is nagyocska [WIN I, 125].

9. kissé (túl) nagy 1774: Nemes Judit ... szép termetű, kisdéd, hanem a két felső fogai elől nagyocskák voltak [RettE 326]; 1823–1830: (A leány) nem is volt dísztelen személy, csak egy kisség nagyocska orra volt [FogE 285]; 1827: Hosa István ... feje nagyotska [DLt 37 nyomt. kl]; 1843: seregély szürke paripa csitkó-feje nagyocska [Dés; DLt 85].

Szk: ~ *orrú* 1813: Gros Julis Katonáné ... nagyotska orru [DLt 63 nyomt. kl]; 1815: Arko Antal ... nagyotska tompa orru [DLt 950 nyomt. kl]; 1829: Kereszter György ... nagyotska orru [DLt 505 nyomt. kl] * ~ *szájú* 1846: Müller Vincze ... nagyocska száju [DLt 1114 nyomt. kl]; 1848: Páskuly György ... nagyocska száju [KLev.] * ~ *szarvú* 1757: Egy Bogyán nagyotska szarvu kik

9 es(zten)dös tavallyi és idei únő borjaival [Mezőpagocsa MT; Berz. 3. I/9].

10. elég jól fejlett 1815: Pujka Fiu nagyotska 12 [Majos MT; Told. 35].

11. eléggé magas növéssű 1800: Gautieur Friedrich August, Komoediás, nagyotska Személy [Dés; DLt nyomt. kl].

12. serdülő 1782: egy Kalotaszegi, Monostori nagyotska Léányt ... tartván maga Házánál [Koronka MT; Told. 20].

II. fn meglehetősen nagy dolog 1792: Etzetes Általagok, mellyek égy Nagyotskán kívül mind kisebbek [CU].

nagyocskaszzerű nagyobbfajta 1791: Egy nagyotska szerű Kávé örlő avatég [Mv; Mv-Lev.].

nehezezsken 1. ügyyel-bajjal, dőcögve 1790: A' Szarvas Marhák itt mostis döglenek, és tilalom alatt vagyunk ... melly miá az ott valo oeconomia nehezezsken foly [Sztrézakercesora F; TL. Wesselenyi Dániel gr. Teleki Józsefhez].

2. kínosan 1755: Klmes Asz(onyo)m eo Excellya ... egyedül lévén, mostanáb(an) ide bé, nehezezsken tölti idejit [Ks 96 Baló Antal lev. Nsz-ből].

nehezedke sutácska, ügyetlenke 1796: Zsuzsi Urnaptol fogva a Gyapot miveléssel bajlodik, de nehezetke a' keze, hanem idővel tsak meg tanul [IB. Molnár György héderfaji ref. pap lev.].

népecske kis tömeg, csoportosulás 1710 k.: (Audenciakor) A házában ... egy darab által volt rekesztve ... aranyos fa orsókkal, övig ... ő azon belől állott ... a rekesszel ellenben seregel a sok supplicans ... aki mikor érkezett ... aszerént szólították, és elément a rekeszen belől; ki csak supplicatiót adott s elment, némely ... beszéllett is, de nem igen nagyon, úgy hogy az ... ott jelenlévő népecske nem hallotta [BÖn. 593–4].

nótáriusocska (jelentéktelen) jegyzőcske 1773: Gr. Bánfi Dénes tudna az igaz, de az is nagyon fractus: mely szerént tudom aféle nótáriusocskákkal, procuratorocskákkal fogják kipótolni a fogyatkozást, az aféle pedig maga ellen nem ír [RettE 304].

nőcske nőtényke 1884: Tavasz Józsinak meghalt a felesége. Március végén új aszszonyt visz a házhöz ... (Zárjel közt ide írom, hogy a tavaly a fecském elvesztette a feleségét, amelyikkel együtt rakták a fészket, egy hét múlva más nőcskét hozott a házacskába) [Plev. 110 Petelei István Jakab Ödönhöz].

nyáraska kis nyárfaerdő 1800: A Nyáraska (sz) ... szomszédgya egy felől ... az ő Nat-sága allodialis erdeje [Jedd MT; EHA].

nyársacska kis hússütő nyárs 1750: egj vas kalány, vas fogó s egj kis Nyársotska [Szamosfva K; JHbK LVIII/4. 2]; 1787: Egy hoszszúró füles csésze ... Egy csésze alá való tangyérocška ... Egy Nyársotska [Kv; Ks 73/55 Oszt. 110]; 1787/1788: Egy Nyársotska [Kv; Ks 88 Oszt. 126].

nyelecske kis nyél 1714: Kristalyomos Kalán, meg aranyozott ezüst nyeletskével Túrkes kövötskekkel ki rakott [AH 18].

nyelvecske kis nyelv 1759: az nap kezdett gyengén észre venni az Gyermekek nyelvcskéin szájanis hasanlo mozgást, ugyan tsak ezek mellett az gyenge étkecskéit meg ette, mulatott, jádzott [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

nyelvesecske meglehetősen nyeltes 1794: Muntyan Gligort jól esmérem ... éppen távol vagyon attól, hogy rosra való hajlandóság volna ő benne, hanem minthogy Szomszédjai is Nyelveteskék, az Felesége pedig Annál nagyobb Ördög, nem enged ő senkinek [Déva; Ks].

nyergecske kis nyereg 1688: Egy kis olah nyergecske pusztán, nintsen semmj szer-szam rajta [Beszt.; Ks S. Misc. 27].

nyersecskén meglehetősen gorombán 1855: Én se kértem ... nyersecskén nyilatkozni [ÚjFE 283].

nyilacska 1. (közföldből kiosztott) nyílföl-decske 1635: Ezekbe(n) senkinek Eőreó-keós feölde nem volt, hanem ez falu forgo Nyila vala ... Tudom ... az eok Nilaczkayokot, az többit nem tudom [Kál MT; Berz. 2. 40/82]; 1680: az Karolyb(an) vagjo(n) egj kaszálo rét ... az Lokótó hely előt való nyilakb(an) is egj nyilaczka [Backamada-ras MT; Ks 15. XLVI. 15]; 1692: Az Vize-lben egy Nyilatska Mester számára való

[Várfva TA; EHA]; 1730 k.: A Kozma kerte vigibe a Kutnál egy nyilatska [Pinárd MT; MMatr. 432]; 1751: egy darabotska hely Harmintz nyilotskákra való capit Metr circiter 60 [Nagyercse MT; Told. 36]; 1775: a Járai Völgybe ... a' Kis András ... Nyilatskája [Telek MT; TGsz 59]; 1777: három Nyilotska a verő fényb(en) [Bos MT; Berz. 15. XXXIV/16]; 1802: Kaszálok ... Szöllők alatt a Karolyi Delniczék közt 3 Nyilatska [Bürkös NK; RLt 1]; 1807: Vóltanak még ... néhai Mlgs Szalkai Antal Urnak résziben jutott őt nova Sessioi, vagy-is nyilatskái [Mezőbánd MT; TSb 47]; 1809: Vagyon a' Falunak közönséges osztatlan helye ... mindenik Colonus kapott belőlle egy két vékára való Nyilatskát [Csicsógyörgyfva SzD; Ks 76/56 Conscr. 83]; 1834: A kintesi Veszszős Erdőből adtam el 4 Nyilatskát [Hosszúaszó KK; Born. F. 1a Bod Péter tt lev.].

Hn. 1748: Ugyanabban a Lábban egy nyilatska (k) [Udvarfva MT; Told. 79]; 1794: a' Hideg Völgyben ... az Aprob Nyila között egy nyilatska (k) [Mezőbánd MT; EHA]; 1803: A' Bakotsban egy Nyilatska (sz) [Csókfvá MT; EHA]; 1816: egy küs Nyilatska a' Bűdös kutnál (k) [Iszló MT; EHA]; 1834: A' Nyilatskában [Gombás AF; EHA].

Szk: *fertálynyi* ~ 1760: azon Josika és Szilvási részekre sorte divisionaria esendő Fertálynyi nyilatskat ... az ötödik Atyafinak cedálak [Runk TA; Ks 89 Vall.] * *kicsil kis* ~ 1788: a' Hallogosban egy kis nyilatska [Melegföldvár SzD; SLt XLI]; 1803: Különös erdeit ... a Tekintetes Exponens Aszszonynak ezen az határon tsak a' Magos Sármás vezetéű helyb(en) levő kitsi nyilatskáját tudom [Berekeresztúr MT; BetLt 5 Mart. Sinka (50) ns vall.]; 1803: Az Ugy Nevezetett Bakots rétin egy küs Nyilatska [Csókfvá MT; EHA] * *pázsitos* ~ 1702: Pasitos nyilocska [Fejér m.; Kath] * *török-búzás* ~ 1797: egy Török buzás Nyilatska [Balavásár KK; Hr].

2. *vhány nyilacska* (vmilyen) földterület XVIII. sz. köz.: Pusztá Erdje egy nyilacska [Udvarfva MT; Told. 18]; 1761: (Az erdő) a patakra megyen véggel tsak apro bokros tsere fákból álló és kitsin helyen

feküvő egj Nyilatska [Pókafva AF; JHbK LXVIII/1. 724]; 1818: egy Kis nyilatska Csere bokros erdő [Jedd MT; LLt].

Szk: ~ *erdő* 1757: egy egy nyilatska Erdő [Mezőcsávás MT; Hr 6/26]; 1761: egy nyilatska erdő és kaszálo [Szava KK; Lészai lev. V. 27]; 1815: edgy Nyilatska Erdejét ... meg jártuk [Kissáros KK; DLev. 2. XI A. 14]; 1828: vettünk meg ... a Völtsi^a Határon ugy nevezett fundu Szekerilor neuű Tábla erdőből egy nyilatska erdőt [ELt. – *SzD]; 1832: Három nyilatska Erdők [Etéd U; NkF]; 1860: egy nyilatska erdő ... a' Budai lakosoknak el van adva [Szomordok K; BetLt 2] * ~ *fuszulykaföld* 1774: egy nyilatska fuszujka föld [Aranyosgerend TA; UC] * ~ *fű* 1648: Az Patak foliasban Egy Nyilaczka fű [Berkes TA; Berz. LXIV/11] * ~ *kaszálo* 1774: nyilatska kaszálo [T; CU]; 1792: A Patákon tul a' Szegény Szérb(en) egy nyilotska kászalo [Náznánfva MT; EHA]; 1807: Egy Nyilotska ... kaszalója [Mikháza MT; Sár.] * ~ *kaszálóréti* 1787: egy nyilatska kaszalo rétye [Kibéd MT; NkF] * ~ *kenderföld* 1811: vagyon egy nyilatska kender Föld [M.gyerőmonostor K; HG Conscr. 308] * ~ *szántóföld* 1721: Az also völgy fön egy nyilacska szanto föld [Körispatak Hsz; Told. 19] * ~ *szénafű* 1678/1741: A somodi Erdo alatt ... egy kis nyilotska szena fű [Nagyak AF; DobLev. I/27a]; 1782: adott a Toháti egy Nyilatska Szénafüvet [A.detrehem TA; Born. IX. 52 David Nemes (56) ns vall.]; 1842: vagyon két nyilatska Széna füvem [Kv; Pk 3] * ~ *szőlő* 1828: A Falu szőlő hegyében ... egy Nyilatska szőlője [Mohaly SzD; WassLt]; 1847: ezen vitzinált helyet Kontz János ifju Legeny ... által adá ... Vas Jánosnak örökös Cserébe mellyért Vas János is ada ... egy Küs nyilatska Szöllöt [Bözd U; Borb. II].

nyílföldecske kisebb nyilas föld 1651: egy küs darab nyl foldeczke [Vadad MT; Berz. 11. 84/4]; 1743: Az Mikosban két nyil földecske, edgy más mellett [Sajósztránd SzD; JHb XXIX/16]; 1752: a' Faluból rákos patakban le folyo patak(an) rug veggel egy nyil földetske [Komjátszeg TA; EHA]; 1778: ada eő Kegyelme Zalogba ... Szánto Sándor Ur(amna)k ... három kis darabots-

ka nyil fűvetskéket [O.déllő TA; DobLev. III/522].

nyomorúcska soványka, véznácska 1768: azon Csikkot mikor edgyüt telettünk volt tavasz felt be hozták Moldovába meg pokrotzal takarták volt bé hogy Nyomorutska volt [Kovácsna Hsz; SzentkGy Stojka Ráduly (40) zs vall.].

nyomósocsa nyomatókos, határozott 1816: méltotassék Kedves Sogor Vr ... ezen kérdezett körülállásoknak közelvalo 's immediatus tudója lévén ... nekem egy nyomosotska Utasító Informatiot küldeni [Kv; DobLev. V/1000 N. Sz. Szigethi György lev.].

nyoszolyácska ágyacska 1694: Ebben az hazba(n) va(gyo)n egy nyoszolyacska labostol es egy sing vason allo zöld mazu kemenczeje [Kóvár Szt; JHb Inv.].

nyugodalmacska nyugalmacska, kevéske nyugalom 1779: hogy nekem is Excellentiád kegyelmessége után nyugodalmatskám lehessen ... azon Fundust instálom [Déva; Ks 73. IV. 59]; 1811: Körül keritik a' kitsin udvarotskát, Rajtok a' sétáló kap nyugodalmotskát [ÁrE 106].

nyulacska kis nyúl 1705: Ma voltam kinn nyulászni Disznód felé lovon ... egy nyulacsakát is fogatánk [WIN I, 114]; 1750: ezen Talyigán két Zsák szárnyas majorságnak valo buza rostaalyát küldöttem bé, Holnapi Napra penig, őtt Csirkécskét, két Pipét, két ifju Nyulacsakát és ez oráig Anynyát szopo két kis Báránykát [O.csesztve AF; Ks 83 Szabó István lev.].

nyusztocsa kis nyusztprém 1743: Egy Rokas Téli Sűveg. Egy Nusztotska [O.fenes K; JHbK XXIX/28].

óborocsa 1595: Biro Wram Adot egy Oh Borozkat: 50: vedrest ... Eyttelet p(er) d 6 ... f 22 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 219]; 1748: Idai Ujj hegyben termet o Borotska Vas. 1 urnar. 07 [Koronka MT; Told. 11/95].

odrocskájú kis odorral ellátott 1722: egy közönséges két odrocskájú Csür [HSzj odor al.].

odvasocsa meglehetősen odvas 1769/1802: Buda Juonnez ... egy felett (!) Udvasotska nagy búk fában mutatott régi kereszt formát [Torda; T]kT III. 19].

officiumocska tisztségesce 1741: pro Harmonia Christiana, azt cselekűtt, az ő kglmek^a p(rae)tensiojok felett, hogj 'e szegény Városb(an) lévő Officiumocskára ... Catholicus atyánkfiait admittaltuk [Dés; Jk 548a. – "Ti. a dési rk-ok].

oklowska aklocska, (állattartó) szálláshe-lyecske 1767: egy kis oklocskában tartván^a [Mocs K; HG. Eszterházy lev. – "A marhákat]; 1767: Mokányokkal hajtották bé^a ... egy szoros Kis oklocskában [Mocs K; HG. Eszterházy lev. – "A marhákat].

olacska 1. gazdasági építményecske (háziál-latok számára) 1743: Kriszta luon Teleke féle Pusztá ... Ebből ... Toma Ignat elfoglalt volt, es oklot, s valami olatskátis épített rá [Kincsi KK; SLt 8. K. 15]; 1746: Gabonás mellett két felől vagjan Sővényből font s a kettő Négy Szakaszokra osztott, szalmával fedett Olacsák Kikneki ketteje Szárnyas Majorság, ketteje jo Sertések számakra csináltattak [Ádamos KK; Ks 23. XXIIb]; 1753: Mindenféle Pajták, Csűrös kertb(en) lévő szinecske hizó ol és ilyen ehez hasonlő aprólek accidentiák mint a kapun kívüllis egj olacska [M.nádas K; RLt].

2. disznópajtácska 1729: Szurdokonis az Malomház mellet Csináltattam 3 sertes(ne)k valo oloczkát [Ruszkova Mm; TKl Zólyomi János Teleki Pálhoz]; 1775: Rúdeg sertés hitván olotska [Kisillye MT; LLt].

Szk: *lábás* ~ 1717: Ezek(ne)k az Istállók(na) k hátok meget ... vagjon ... egj kis udva-rocska, mellyen vagjon két lábás olacska, edgikben mostan van két kövér Sertés [Abafája MT; JHbK XXXIV/20. 7].

3. baromfiketrececske/ólacska 1694: Vagjon ... Ennek vegib(en) egj rendib(en) ragasz-tatott, hasonlo Barona fákból fel rotatott, Tjukok(na)k, Ludak(na)k, Réttzek(ne)k és egieb apro majorsagok(na)k valo Olatskak is [Kisened AF; Bfr néhai ifj. Bálpataki János urb.]; 1697: Ez Udvaron ... Vad(na) k szarnyas majorsag(na)k valo olacsák [Borberek AF; Mk Alvinczi Péter inv. 6]; 1741: A major ház végénél majorság(na)k sővényből font négy szakaszú ollotskák majorság lud egy egyikb(en) 13 [Mező-bánd MT; LLt 146. B]; 1753: vagyon még

ezen Circulusban egy Majorságnak való olotska [Karácsonfva AF; Told. 18].

Szk: *lúdhizlaló* ~ 1636: E mellet egy lud hizlalo olacska szalmas, egy aytoczka raj-ta [Siménfva U; JHb Inv.] * *majorság hizlaló* ~ 1750: (Az) épület ... végibe ... majorság hizlalo két Rekeszbe lévő kis olacsákak vagynak [Papolc Hsz; Hr]; 1809: egy ma-jorság hizlalo olacska [Torda; KW] * *major-ság* ~ 1767: Majorság Olacska [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6].

olcsóbbacska vmennyiskére olcsóbb 1739: Mlgs Gróff Fő- Ispán Urunk ő Ngának ígért 50. Köből Zabn(a)k penzen leendő meg-vétettetésére, míg olcsóbbacska lé-szen a' zab, facultáltatik Hadnagy atyánk-fia ő kglme [Dés; Jk 523a].

olcsócska az olcsónál is olcsóbb 1785: ez előtt ... oltsotska volt a rossz bor, de a millyen szükség volt az idén ezen a földön felejtet-ték inya a parasztok s még másokis [Ben-cenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

oldalacska (lejtős) hegy/domboldalacska 1640: mentwnk ... egi oldaloczikara [Nyá-rádsztlászól MT; Sár.]; 1657: Az sereget ... rendben állítván magam felnyargalék egy oldalocskára [KemÖn. 203]; 1741: az Kornis rész kaszalonak felső szeliben lévő oldalacskát ... dézmálta volt [Vel-kér TA; Ks]; 1745: A Kis Tekenyősb en ... vicinussi egy felől mellette fekvő Falu közönséges Erdellye, vagyis nagy bok-ros ódalotskájá [Koronka MT; Told. 26]; 1746: (A méta) ütközik ... Tziheres, bok-ros ódalocskáb(an) [Nagyida K; Told. 9]; 1751: A' Tsűr helyl nevezetű gödrös helyl mind két felől mellette lévő erdős két ól-dalotskákakkal együtt, azon két eletséknek küzepéig hosszára gondoltván, keresz-tül két egyenlő részekre szakadtott [Ko-ronka MT; Told. 31/4]; 1767: haszantalan Semmire kellő forrásos oldalatskájak ... oldalos forrásos Sessioicska [Vajdasztiván MT; LLt Fasc. 129]; 1807: Dsiszán ... el fog-lalta a' fellyebb ki szomszédolt oldalacskát és magának réa szőlőt épített [Kersec H].

oldalacska meredekecske 1767: a hosszú lábban oldalacska, de alkalmas jósa-gu helyen [Dányán KK; LLt Fasc. 129]; 1767: a hágoban oldalacska ugyan, de jó ga-

- bonát termő helyen [Pócsfva KK; LLt Fasc. 129].
- oldalbástyácska** szélső bástyácska 1694: Az Kapun belől Balkez felől egj oldal Bastyacska va(gyo)n [Kóvár Szt; JHb Inv.].
- oldalföldecske** lejtős/meredek földdarabocska 1694/1764: A Törvény fánál valo oldal földetske [Abafája MT; EHA].
- oldalházacska** oldalszobácska 1725: Nehai Ne(me)s Szathmári Szabo János Ur(am) decessusa után ... gyermekire ... maradván eö kglmekre mind ketten itt N Enyeden ... edgy fedélnélkül valo romlondo kö házak egy oldal kamarácskával, egy oldal kis házacskaival [Ne; DobLev. I/115]; 1742: Ezen Aszszony házából ugjan Eszakra, az Udvar felől keskeny hoszszu oldal házotska nyulik, mely keskeny ház kis Aszszony Házának tartatik [Gyeke K; Ks 4. VII. 1].
- oldalka** domboldalocska Hn. 1795: A' meleg oldalka [Szénaverős KK; EHA].
- oldalkamarácska** 1638: Az masik szobarais nilik hasonlo aito ... Ebből nilik eggj oldal kamoraczkara egj felszer fa sarku aito Benne vagjon az major egjetmasa [A.porumbák F; UF I, 663]; 1656: az hatulso hazbolis nyilik más egy oldal kamaraczkara egy Ajto mellik [Doboka; Mk Inv. 4]; 1725: Nehai Ne(me)s Szathmári Szabo Janos Ur(am) decessusa után ... gyermekire ... maradván ... edgy fedélnélkül valo romlondo kö házak egy oldal kamarácskával [Ne; DobLev. I/115]; 1729: Vagyon egy szep proportioju rakó fabol épült házocska mellette lévő oldal kamarácskájával edgyütt [Buza SzD; JHbK V/2]; 1729: (A) két ház mellet két oldal kamarácska [Buza SzD; JHbK V/2]; 1732: Az ... Aszszony hazabol egj keskeny ... ajtotskan jarnak be az oldal kamaratskab(an) [Nagyida K; Told. 11/70]; 1732: az oldal kamaratskab(an) ... aprosag egjet mas conservaltatik [Nagyida K; Told. 11/70]; 1748: A' Sz. Jakabi udvarhazok háta meget van egj oldal kamarácska [Told. 11/95].
- oldalszobácska** 1830: Nyillik ezen szobából egy ... ajto ... a hátulso oldal Szobátskába [Kv; Somb. II].
- olló-bőröcske** kecskegida-bőröcske 1706: Harom semmire kellő juh bőr, kecske bőr no 9 ollo bőrecske no 2 [Görgény MT; Born. G. VII. 4].
- ollócska** 1671: Ket Aranyos oloczkakert egy forint [Gyf; UtI]; 1675: adtam az varroládába, az mátkájának elküldte ... két aranyos tallért ... másfél forint ópénzt ... egy ezüst mellfűzőt, egy ollócskát, egyéb dibdabot is [Kv; KvE 195 LJ]; 1692/1737: nékemis István Deák Vr(am) nevű Deákja ajándékozott papiros nyirő formáson ezüstből kiveret olocskát ... mely olotskát Tőkőlyi Imre Vram(na)k eö Nganak ajándékoztam [Szilágycseh/Nsz; EMLt Simeon Furenda Literati kezével]; 1775: 2 ros azcel s egy ollótska [Déva; Ks 76. IX. 18 I/4].
- ollótartó** ládácska 1792: Gyüsöz s' ollo tarto ládátka [TL Conscr.].
- oltárocska** 1732: Ezen kápolnában találunk, egj kicsin arannjos oltárocskát, és erre függesztett aprólék pergament (!) üvegbe foglalt, aranyos rámás képeket tizennégyet, három üvegbe foglalt más képeket írottakat [Kv; Ks 40. XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond kv-i házának conscr.].
- ón-gyertyatartócska** 1732: Két ón magos Gyertya tartocska koppantoval vassal [Kv; Ks 31 Kornis Zsigmond lelt.].
- ónkannácska** ónból készült kannácska 1574: Kalara az nehay Hegedws Mathene ... vallia ... kyt^a eo ely adot es egy on kannachkat veot az arrawal [Kv; TjK III/3. 347. – "Egy kristálypoharat]; 1747 e.: Tiszteletes Bölöni Sigmond Ur(am) adot a Bói^a Templom számára egj on kannácskát mint egj fertalyos [MMatr. 264. – "MT]; 1797: Van egy Onn Kannacska [Nyárádsztlászló MT; MMatr. 106].
- Szk: *fedeles* ~ 1693: Mihoknak ... Egy fedeles ón kannácska [Ne; DobLev. I/38. 10]; 1736/1770 k.: Egy kis fedeles ón Kannátska Keresztelésre való [Hesdát SzD; SzConscr. 184] * *keresztelő* ~ 1643: egy keresztelő ón kannátska [Sóvárad MT; MMatr. 207]; 1643/1687 k.: edgy keresztelő ón kannátska [Szentimre MT; MMatr. 234]; 1722: egj on tångjér egy keresztelő ón kannátska [Nagyercse MT; Told. 36]; 1728: Edgj keresztelő on kannátska [Angyalos Hsz;

- SVJk]; 1749: Egy keresztelő on kannátska [Kökös Hsz; SVJk].
- ónkehelyecske** kis ónkehely 1728: Egi on kehelyetske Brassai Kis Gjögjne Collatuma [Gidófva Hsz; SVJk].
- ónpalackocsksa** 1634: Egy ohn palaszkozcska [Kv; RDL I. 105].
- ónpoharacska** 1690: adott a kozmási temp-lomba két kis ón poharoczkát bornak és víznek misére [SzO VI, 425].
- Szk: *keresztelő* ~ 1732: Vagjon ... egi keresztelő on poharocsksa [Szotyor Hsz; SVJk].
- óntálacska** 1627: Egi kis ón Talachka egi fontt szukon f. – d. 25 [Kv; RDL I. 131]; 1636: Nagy Mihaly ... egy kis on tálaczkatis adott válá [Mv; MvLt 291. 65b]; 1673: Hét apró on talacska [Fog.; UtI]; 1737: Egjb(en) járó ón tálacska [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.]; 1743: Apro ugorká(na)k valo on Talacska 3 [O.fenes K; JHbK XXIX/28]; 1744: Edgy lyukas ón tálatska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].
- óntányérocsksa** 1738/1770 k.: adtak ... az Ur Asztalához egy szép ezüst Pohárt ... és egy ón Tányérotskát [Buza SzD; SzConscr. 96]; 1745: egy kopott on tányérotska [Sárd KK; UnVJk 115].
- opiniócska** szerény vélemény 1656: Az mely kérdésekre penig nagyságod az én opiniócskát kívánja, látja Isten szívemet úgy kívánom nagyságodnak minden dolgaiba való boldog előmenetelit ... mint az idveségemet [RákDiplő 452 Rédei Ferenc II. Rákóczi Györgyhöz Husztról].
- óracska** 1. kis óra 1724: Intzedi Gergely Uram vett ... egj bontakozott óráttskát [Koronka MT; CsS]; 1724: vettünk ki ... egy bontakozott óracska [Koronka MT; Told. 29/15].
- Szk: *nyakbavető* ~ 1629: Egy kis nyakbauteő Oracziaka aestimaltuk tt f 25 [Kv; RDL I. 132] * *zsebbéli* ~ 1818: által adott ... égy régi 'sebbéli óráttskát [Mezőbánd MT; TSb 35].
2. kb egy órányi idő 1786: alkanyadat után mint egy órátskával Házamhoz jöve a' Faluból három legény [KLev.].
- órapárnácska** 1842: Csengettyű három rézből valok, két párnátskával ... égy ora párnátskával [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].
- órás tornyocsksa** óratornyocsksa 1679: Harang láb avagi órás Tornyoczka. Felljeb irt kapu felet valo haz mellett vago(n) gerendakbol fel czinalva; oldalai gjalult fenyő deszkaval borított ... az fele jo sindelyes [Uzdistszpéter K; TL. Bajomi János inv. 7].
- oratóriumocsksa** 1. kápolnácska/kis imaház 1803: béis gyülekezek az Ecclesia maga Templomáb(a), vagyis Oratóriumotskájáb(a) [Szőkefva KK; UnVJk]; 1834: Egy oratóriumotskát akarván a' Szamosfalvi Ekklesiánkban építeni [KLev.].
2. ? házioltár 1782: Egy Kis Oratóriumatska* [Nalác H; CsS. – *A faportékkák közt].
- ordatómlőcske** orda tartására való tömlőcske 1688: 1687ben valo Nyaron az Bucsumi határon holt meg Milliora Nő 1. Mely milliora(na)k bőrit orda Tömlőcske(ne)k csinálták [Bucsum F; MvRKLev.].
- ormocsksa** (domb)élecske 1718/XIX. sz. eleje: az oldalban lévő két ormocskán [Becsiki]; 1746: a describalt helység felső oldalának vicinussa házának kapujának also részitől fogva, egj esső csinálta árkacsán alol lévő kis Ormocskán le a fen álo kert Szegeleteig ... volt is valami kis káposztás kertcskéje [Monor BN; Ks 7. XX. 19].
- ostáblácska** kockajáték-táblácska 1804: Egy os-táblácska [Borosbenedek AF; SLev.].
- ostorocsksa** 1714: ostorocsksa ... arany s ezüst skofiummal borított s aranj scofium apro gjöngjekkel ki rakot gombotskaval ekesített fl. Hung 30 [AH 36].
- oszlopocsksa** 1850: a kisebb Lo Istálóba a Zablo helylen vagyon a földbe ásva 3 kurtá oszlopotska [Gyéressztkirály TA; DE 5].
- osztovátácska** 1793: egy prém szövő rosz osztovatatska [TL Conscr.].
- otthonka** háziroha XIX. sz. köz.: Küldök 14 Zsemlet ... a Marika rozsaszin otthonkáját hozzá valo darabakkal [BLt 11 Cserei Róza férjéhez, Béli Alberthez]; 1859: M Újfalvi Sándor Natsága Részére ... Egy Egy othonkát vásárolt 16 f [Kv; Újf. 1].
- öblőcske** kis öböl 1777: Kretson Triful ... mingyárt mingyárt kapta fejszeit, és ide ezen a' bokros öblőtskén tul irtogatni kezdet

[După Piatră H; GyK. Ádám Toma (70) jb vall.].

ökonómiácska 1. gazdaságocska 1743: mivel e nyári szoross idő s tsekély oeconomiatskánk lovainkot distrahállya, meltoztassék Nagysagtok egy szekér iránt parantsolni [Hatolyka Hsz; ApLt 5 Pótsa Lázár Apor Józsefhez]; 1775: Telék el az 1775-dik esztendő is. Istennek kegyelméből én reám s hozzám tartozóimra nézve tűrhető folyással ... Sőt mind oeconomiácskám, mind marhácskám körül az ő szent felsége áldását tapasztaltam [RettE 361]; 1781: engedetlen Jobbágy embereim ... magokat nem jobbitották s szolgálatbeli restantiajokot szollítani nem igyekeztek sőt inkább nevelték kitsin oeconomiatskam(na)k nagy hátra maradására s neveletlen árváimnak Nyilván valo károokra [BetLt 6].

2. kicsinyke/szerény gazdálkodás 1702: legyen kglđ egy kis patientiával octoberig, mégh én-is kevés Oeconomiácskám el végezem Novemberbe ... ā Capitalisrul-is contentalom [Ádamos KK; ApLt 5 Mikes Mihály Apor Péterhez]; 1757: A Gyogy vize mellyekin lévő Lakóskul mindnyájon Erdő hatságon nyomorgunk, Cultiváló Szanto és kászalo helyeinket erdőből kell irtás által tisztogatnunk, mely szerint ... ha ki mi kevés oeconomiatskát folytat, minden esztendőb(en) szűkségesen kívántatik hogy helyeit tisztogassa [Középalmas H; BK ad nro 144]; 1757: A mi Határunk erdős helyen fekszik, mindnyájunk(na)k irtás által kell segíteni mind szántó ugy kaszálo helyeinket külömb(en) oeconomiatskainkat nem folytathattjuk [Runksor H; BK ad nro 144].

ökörborjúcska 1757: Tavalyi de igen későn bornyuzott kitsin ökör Bornyucsák egészségtelenek lévén dőglótt meg ... Nro 2 [Kiskend KK; Ks 71/52 Szám.].

ökröcske kis ökör 1595: Jo eóchejm ket eökrechket hizem adhattok tizen hat eökerbeól az gazda aszon(n)ak, de ne adgiatok az Jóúaba, hane(m) adgiatok ket eökrechket [UszT 10/59]; 1604: Zola alard matene hog' uarna egj keueseg es meg agja mert hat ökröchykey uagjon es ha azt el uezj nem elhet el [UszT 20/207 farkas laky mihalj zent kiralj vall.]; 1708:

Kemecsei uram igen szegény-legény, négy ökröcskéje, vagy két tehene [SzZs 505]; 1748: vólt Ferenczi János Uram(na)k 6. ökrötskéje [Torda; Borb.]; 1757: két Ökrötskét vétettem Rhf. 20 xr. 20 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 11a]; 1769: két ökrötskét vet [Nagyercse MT; Told. 3a]; XIX. sz. eleje: Két rozš ökrötském vagyon tsak [Zágör KK; Hr].

ölecske 1. egy négyszögölecskényi 1784: a nemes unitária religion lévő becsületes atyánkfiái megavult ... haranglábecskák helyibe újat és nagyobbbat is kívánnak építeni ... avégre ... kértenek egy ölecske földet pénzért a reformáta eklézsiától [Kórispatak U; ETF 107. 34].

2. nyálábocskányi 1765: ő Naga emberei a Fejérvári Kristina Aszszony részében vág-tanak vólt két vagy három ölecske vesszőt [Hosszútelke AF; JHb XXVII/25. 3]; 1817: A Gyogy viz meg Áradása Alkalmatosságával Lendvay kapitány Ur ... a gátból embereivel Annyit le vétetett a mennyivel az exundatiót a maga Udvarát és Csúrit Securizálhassa ... azon Nyitott rést két Öletske vesz(sz)övel bē is lehetet csinálni [Algyógy H; Born. Vegyes X. 81 Szuszian Gavriła (40) vall.].

ölecskényi egy négyszögölecske nagyságú 1784: installunk az Urnakis hogy a sz: Eccla tsak egy ölötskeni szelesesgüt^a penzünkert adgyon [Kórispatak U; Pf. – ^aTi. földet].

öregecske nagyocska 1685: Egy öregecske Réz üst [Utl]; 1713: Egy elő pártá aranbol, rubintos, öregecske jo fele gyöngy közébe 13 boglárból álló [WassLt id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.].

örökségecske birtokocska, jószágocska 1660: Sas Balasnenak egy Darab eőreökecskegec-keje, itt Szárhegyen^a, az Eőttsiuel, Orsolyauál Edgyütt [LLt Fasc. 152. – ^aCs]; 1666: leven ... Fianak ... egy pusztulásra jutott, és többire sorvadolag vessző félben lévő örökségecskeje Mező Bándon ... kerek ... Kovats Istva(n) Uramot, hogy ... venné meg az denotalt pusztulásra jutott, és többire sorvadolag vessző és dőlő félben lévő örökséget [Mv; MbK]; 1737: itt Kémeren vagyon kevés örökségecském [Kémer Sz; Ks 99]; 1756: őš Elejekről deveniált

örökségetskét ... tserelte volt idegeneknek [Kibéd MT; NkF].

Szk: *belső* ~ 1799: Sztán Mageránnak szakasztott ... Földős Ura egy kis Belső örökségetskét [A.árpás F; TKI IV/5 sub BB].

ős-erdőske vérségi felmenőktől törvényesen örökölt kis erdő 1750: a' Maros Vásárhelyi szálás Erdő között fekvő allodialis öss Toldalagi Jusson forgó Erdőtské [Koronka MT; EHA].

ősjóságocska ősökől örökölt jószágocska/birtokocska 1663: Egyébaránt is tudván Nagyságod az én igen elfogyatkozott állapotomat, minden kevés ős jószágocskámnak elveszését, legyen minden kegyelmességgel, had maradékim is érezhessék magokon Nagyságtok fejedelemségének hasznát [TML II, 591 Teleki Mihály Bornemisza Annához].

ősvényecske kis ősvény 1769/1802: Szakatura Burgyin alol egy ősvényetske mellett lévő udvas fákbán tanaltatott egy kereszt [BSz; JHb LXVII/3. 45].

ősvényke kis ősvény 1751/1753: a' Falu azon két ősvényke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78].

őzecske őzike 1785 k.: Elég légyen ez néhány versecske; Néked írom te dali őzecske [EM XX. 501 Balás kódex. – A vén lány panasza].

őzollócska őzgidácska 1731: János Albert ... egy őz vagy Szarvas ollócskát vett volt [Gysz; LLt].

özvegyasszonyka 1758 k.: Léven pedig Gyulatelkén egy özvegyasszonyka, Pekri Gábor leánya^a ... elmentem nézésére [RettE 73. – "Pekri Borbára].

padlásocska 1702: Ezen kis Házból ... nyílik edgy ... oldal kamarára ... három fennyű gerendákból álló s fennyű deszkával padolt padlásocskája vagyon [O.brettje H; Born. XXIX. 4. 7].

padocska kis pad 1669: ezen leányok hazában vagyon, éj kis padocska [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a]; 1736: Tűzhellyen allo padocska, egy kis üst rudacska [HSzj tűzelő-ház al.].

Szk: *cseber alá való* ~ 1813: Kis Désátska 1 ... Egy tseber alá való padotska 1 [Veres-egyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]

* *fedeles* ~ 1809: Egy Kenyér tartó festett Fedeles Padotska [Mv; MvLev.] * *tányér-száraztő* ~ 1788: Tányér szarasto kis padatska [Mv; Tsb 47].

padszékecske padformájú kisszék 1746: Vagyon Kis Pad Székecske ... A Palotán Kis pad székecske jeges vizet tartó 1 [Maros-sztkirály AF; Told. 14].

pajtácska 1. kisebb gazdasági épület 1581: Vegezte eo kegmek hogy az mely paytachykat Barbely Mihalnak engedet eo kegmek ... chyak durante beneplacito Ciuitatis ... legien eowe [Kv; Tan]k V/3. 243b); 1654: Hancz Janos ... Csüre fedetlen, haro(m) pajtacska oldala nélkül, fedelyeis mindenek(n)ek ros [Kétey SzD; Ks Bánffy Anna urb.]; 1736: kis Sövényből font pajtácska [Bongárd BN; CU]; 1778: Hogy egyebet azon Ház körül építettek volna, egy egy Pajtátskánál, nem jut eszemben [Pósa SzD; Ks 34. VI. 1]; 1801: Edgy Pajtátska, vesszéből font roszsz szalmás [TL]; 1805: A Káposztás kert kulsű bütűjinél egy pajtácska [Makfva MT; DLev. 1. VIIIA. 29]; 1825: A' Serház Udvarának végében lévén egy kised Pajtátska [Dés; Dlt 595].

2. istállócska, ólacska 1654: Rét György ... Egy Istaloja, Pajtátskaja [Szásznádas KK; Ks Bánffy Anna urb.]; 1753: jobb kézre a Sessionak Nap nyugati résziben találtatik egy Pajtácska Agasakra Sövényből font, jo szalma fedell alatt Sövényből fontt jász-lával egyűtt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7]; 1774: egy kis Pajtátskát, vagy is Istállót, az mely régen ház volt ad fh 2 ... aestimaltak [Kászonújfalu Cs; BCs]; 1786: A fejős Bihalyok(na)k ... az udvarba lévő egygyik istállót igazítottuk meg, a bornyaik(na)k pedig külön jo pajtátskát banyalitottunk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]; 1797: Cserefa ágakra csinált Sövény oldalú pajtácska [Bözödújfalu U; Pf]; 1814: Zilahinének értében volt egy pajtátskája, melyben egy két Tehenet tartott [Dés; Ks 79. 29. 793].

Szk: *hármás* ~ 1728: vagyon egy fedél alatt harmos Pajtátskák három Ajtokkal mellyek majorsagnak rendeltettek [Ludvég K; Told. 29/19] * *két szakaszos* ~ 1803: sövényből font két szakaszos Pajtátska

[Csokfva MT; UnV]k 231] * *majorságtartó* ~ 1812: Majorság tartó pajtátska [Sorostély AF; Born. XXXV. 66] * *mezőségi* ~ 1783: Hátulsó Ház ... Valami alacson Mezőségi Pajtátska is vagyon mellette [Mocs K; JHbK XXXI/1. 13].

pakkocska kis csomag 1839: Dánielnének ezen pakotskát ... kérem, sietve juttassa át [Kv; Pk 7].

pakocs csomagocska 1850 k.: piskota, makaroni pakocsban [Pk 2].

palackocska 1. kis palack 1730: Egy szentelt Viznek valo Palackocska [Kv; Ks 15. LVIII. 6]; 1755: Fertályosnál kissebb kigyo köből faragott fedél nélkül egy palackocska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 152].

Szk: *hatszeglés* ~ 1754: Ezüst Portékai ... Hat szegléses Palatzkotskát Lot 50 konzing 2 [Nsz; Told. 19].

2. vány palackocskányi 1759: Dindár vram ... kíván pénzért egy butelia, vagy egy palatzkotska aszszu szőlő borát (!) [Déva; Ks 94. 24. 2].

3. löportartó 1714: Egy körökös Kapszátskáb(an) foglaltatnak ... Porn(a)k való Palatzkotska fekete börrrel borított s meg aranjozott [AH 35]; 1759: szállittason el ... Egy kis puská por hordozo kerek palatzkotskát [Sárd AF; Tsb 51].

palánkocska deszkakerítésceske 1676: Ezen udvarnak ... bik fa kapuja és kétt felől az kapu mellett tölgy fa sas fakban fenyű gerendakkal fel rott kétt darab palánkocska desz(ka) [Fog.; UF II, 748].

palástocska kis palást 1710: Egy olajmagszín Lengyel palástocska [DanielAd. 90]; 1710: Egy hajszin atlasz palástocska [DanielAd. 96].

pálcácska 1. kis pálcá 1599: az Vduaron faraczkal vala Deak Peter, egi palczachikat veon kezebe kj mene, de azt ne(m) latta(m) mjkor verthe [Ust 14/39]; 1654: Egi kis Palczaczika [Csapó KK; LLt 100. C]; 1714: Avram Csilye, Eszt monda en csak Evel az küs palczacskaival vagyok nem ugy jöttem hogy harcallyak, nem is vala nagy bott hanem csak Edgy küs palczaczka vala kezében [Tamáspatak H; BK sub nro 261 Aramia Kosztesszkuly (50) falusbíró vall.]; 1725: felem Júvén eő

kegjelme, egjéb nem vala eő Kegjelménél egj Pátzátskánál [M.köblös SzD; Becski]; 1748: Tasnadiné Aszszonyomot ... egy kis páltzátskával veri vala [F.karácsonfva KK; Told. 56]; 1761: Lupéj Vaszali ötötis a' földhöz tsapta, Blidár Gligoris oda jött, s kezéb(en) lévő páltzátskával kétzer meg ütötte Krisán Vonult, de el-választván ökött egy mással meg békéllettek [Illyésfva Sz; Bfr 45/9 Farkas Makari (46) zs vall.]; 1765: Varga György ... sokáig ment hátra kökkel, és ... Az keziben egy kis ujni páltzátska lévén azzal hadarázott maga előtt, oltalmazván magát [Szépkényerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 22]; 1796: Dániel János István és ... Bálint Jánosnál vas villa volt a többieknel egy egy páltzátska [Uzon Hsz; Kp IV. 288 Anna Nagy cons. Jos. Berbek (20) col. vall.].

Szk: *vesszőszabású* ~ 1590: Lenart Vra(m) ... egy vekonj uezzeo zabasu palczaczkat hoza kj kezében [Kv; Tjk V/1. 3 Musnai Georgj vall.].

2. díszes (séta)botocska 1714: Paltzatska kigjo börrrel borított, ezüst almával, alsó részen ezüstel borított fl. Hung. 6 [AH 37].

3. szk-ban: *~jának felemelítésével repellál* 1766: Király Biro uram meg indula ... hogy bé menjen a kapun és a Deliberatumok szerint ... az Exponens Aszszonyonak executioni mediante contentumot tehessen, de a kapun belől álván ... Bölöni Ferentz nevű Udvari Birájok egy páltzátskájának melj keziben vala fel emelítésével repellála [Msz; Ks 20. XIV].

pálcika kicsiny pálcá 1584: Sos Jstwan ... wallia ... hallek kialtast ... Hatra tekintek es hat Daud Ianos es Sardi Ianos Leo vtanna(m) Ez zora kialtasra felele igit Sardi Ianos, Jhol Neste lelek Curwa fy lasd meg Minemeo palczika vagion en Nallam [Kv; Tjk IV/1. 348]; 1629: ez az Andras sokat kesek borett Uram megh uere egj palczikával [Mv; MvLt 290. 156a]; 1647: latua(n) hogi balta va(gyo)n kezében ugi mente(m) kj egi palczikauál, hogi jncziem hogi mennien tova [Kv; Tjk VIII/4. 236]; 1725: nem vala eő Kegjelménél egjéb egj Páltzikánál [M.köblös SzD; Becski]; 1755: verni kezdék Lázár Jánost, akinékis csak

- egy kis palczika vala kezében [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.]; 1765: Varga György ... kezében lévő kis ujjomni pálczikával maga előtt Czivészlett, hogy valamiképpen belé ne szaladgyon Szabaszlai Ur(am) és meg ne foghassa [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13].
- pálcikó** pálcácska 1733: Bricz Stéphan főbe úte egj patzikoval Gligort [Szentmargita SzD; Ks 15. LXXVIII. 6]; 1749: Palffi Ferenc Uramnál égj kitsin Paczikot láttam [Tarcsafva U; Pf]; 1763: én nálla Sem láttam egy kis paczikonál egyebet a verekedés-kor [Nagyida K; Told. 9]; 1765: az midőn Varga György az említett patzikoval hadarásztot és hátra felé ment volna, Szabaszlai uram beléje szaladván, akkoron érte azon pálczával az karját egyszer [Szépkényerűsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 13]; 1783: égy sebet ejtven Kálo Miskán, egy Pátzikoval, melyet kutya ütni vett volt kezéb(en) [Koronka MT; Told. 19/81]; 1825: találtam Molnár Lászlónét egy kús páltzikoval [Havad MT; CsS].
- pálínkafőző üstöcske** 1801: pálinka főző üstetske, egy Szakáts Asztalkával együtt [BLt II/11].
- pallosdarabocska** pallosról letört fémdarab 1598: Varga gaspar zolgaia ... wallia. Semmit en abban ne(m) thúdok ki ewteotte Thot Itsúant agion hane(m) ... kewlde Biro vra(m) az Darabos korchioimaiaira hogi megh erchiem ki bantotta, ot enneke(m) mutatanak egj kis pallos darabochkat ... ot azt mondak hogi pallos lapossaúal ewteottek s az az darabia [Kv; TjK VI/1. 205].
- pallosocska** kisebb pallos 1656: hagiom az vertyse Lovamot, uy köves partai legh szeb szerszámmal, orra valoival, fek emleivel, zabolajaval, köves veres Barsonios pallosoczkával [Ádámos KK; Bállt 93].
- pántlikácska** szalagocska 1759: (Az úri aszszonyok) Melltartót, vagy amint most hívják laszli, vagy maszli vagy mi-ördög, nyakszorítót tudom mikor senki sem viselt, hanem 1733 tájban kezdének csak igen keskeny nyakszorítókat vagy pántlikácskákat az ifjú leányok és asszonyok viselni [RettE 91].
- pántlika-rózsácska** szalagcsokrocscsa formára készült ékszer 1719: Három smaragdu és három szem gjöngju pántlika rosácska (!) [WassLt Wass Daniel inv.].
- pántocscsa** vmit összekapcsoló/megerősítő kis pánt 1780 k.: Az béres szekérre egy Lántz szemet és egy horgat xr. 06. – tíz kis pántotskát xr 06 [Szászváros; BK].
Szk: *foglaló* ~ 1680: Pincze tokokrol le szedet három darab foglaló Pantocskak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 17].
- papírdarabocscsa** 1710 k.: Így szépen, rendesen két columnába írván a questiót és responsiót ... fedje bé papírdarabocskával a responsiolumná, és kezdje úgy repetálni, garagynolni, mint a vocabulát vagy phrasist^a [BÖn 543. – "Keresztúri Pál tanítási módszere szerint].
- papiroska** papírdarabka 1710 k.: A responsiót bétakartuk papiroskával, melyet kezünkkel alá s fel vontunk, mint szintén a vocabulák tanulásában^a [BÖn 538. – "Keresztúri Pál tanítási módszere szerint].
- papirosocscsa** papírdarabocscsa 1710 k.: Hozta a város pecsétit is kettős papirosocscsa között zöld viaszra ütve [BÖn 970]; 1746: Egy papirosacskában krispány [Vargyas U; DanielAd. 255].
- paplanka** kisméretű paplan 1737: egj kis paplanka [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].
- paplanocscsa** kisméretű paplan 1693: egyeb supellitelekből Mihok reszt nem vett, egy uj Paplanocskat adtunk neki [Ne; DobLev. I/38. 3].
- papocscsa** lekicsinylően: jelentéktelen kis pap 1772: ki szalada ... Popa Juane Tamas Maria ... teli tarakkal kiáltván vár meg te Papotska mért te vével Tűzet, es Fel Gyujtád az Popa Házát [Ludvég K; KLev.].
- parasztablakocscsa** egyszerű/közönséges (festetlen) kis ablak 1694: ezen Haznak Pitvara(n) va(gyo)n ket felszer Ajtó mindenik vas nélkült valo jo tapaszos fa Kemennye, ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskaiais van, kibenis egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van, Ket paraszt Ablakocskaja annakis [Kővár Szt; JHb Inv.].

Szk: *lantornás* ~ 1681: vagyon két lantornás paraszt ablakocskaja [CsVh 95] * *üveges* ~ 1679: Onban foglalt, kívül vas keresztes, paraszt üveges ablakocskaja nro. 2 [Uzdistszpéter K; TL. Bajomi János inv. 26].

parasztajtócska egyszerű/festetlen kis ajtó 1736: Előbb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelű paraszt pajtátska, melly Bihalok számára való ennekis fenyő deszkából való paraszt ajtótskája van [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

parasztalmáriumocskaja festetlen kis almárium 1737: Egy földön álló paraszt Almáriumotska, mellynek is vagyon két rekeszse, elé s hátra huzogató deszkájával [Csákgörbő SzD; JHbK XXVI. 13. 6].

parasztasztalka egyszerű/festetlen kis asztal 1680: Vagyon ezen házban ... egy hosszú paraszt Asztalka. Harom darab paraszt fogas [A.porumbák F; ÁLt Inv. 5]; 1681: Majorház ... Szobája ... Vagyo(n) eze(n) Szabab(an) ... Paraszt Asztalka Nro 2 [Vh; VhU 566].

parasztcsűrőcske kis paraszti csűr 1827: van egy szalmás fedelű paraszt tsüretske [Somkerék SzD; Ks 73/55].

parasztfogasocskaja festetlen/paraszti kis fogas 1720: Egj keskeny paraszt fogasocskaja [Szentimre Cs; Hr]; 1763: a Provisorialis Házba ... három paraszt Fogasotskák, és egy kiseded Táltartotska fenyő deszkából [Hortobágyfa SzB; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 12–3].

parasztházacska (jobbágytelekhez tartozó) kis falusi ház 1763: belső antiqua Colonialis Sessio ... Vagyon a' Falu közepiben, hajdon Kosztándin Bárb Jobbágy Mosiájanak hivattatott, melyen egy paraszt Házatska lévén; lakik benne egy Alexandru Muntyán nevű Sellér [Rákovica SzB; Born. XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gergely György conscr. 58]; 1814: paraszt Házotska [HG].

parasztházikó falusi házacska 1774: Zöld Uram aban az Űdőben a Falun kívül egy oldalban az Uraság fölgyin egy paraszt Hazikot epitetett [Mocs K; Ks Conscr. 31].

parasztkapucskaja falusi/gyalulatlan/ácsolt kiskapu 1681: az patak fölől mégyen bé az barom okokra egy fenyő fábul csinált, fedetlen és ajtó nélkül való paraszt kapucskaja [CsVh 96].

parasztkemencécske falusi/paraszt kis kemence 1694: ennek az haz(na)k pitvarkaja es hatulso Hazacskaiais van, kiben egy sing Rud vason, es Vas Labocskan allo paraszt Kemenczecske van [Kővár Szt; JHb Inv.].

parasztocskaja parasztfurma 1823–1830: Vettem volt már egy lovat ... E parasztocskaja kanca volt, de fiatal, sebes és iramló [FogE 282].

paraszt-padocskaja falusi/paraszt módra készült kispad 1798: Az hátulsó kissebb házban vagyon ... két kiss paraszt padotskák két pusztá fa rostélyos ablak [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27].

paraszt-pajtátskaja falusi/paraszt módra készített kis paja 1736: Előbb azon gyalog ajtonál van egy földbe vert karokra vesszővel font tapasztatlan Szalma fedelű paraszt pajtátska, melly Bihalok számára való ennekis fenyő deszkából való paraszt ajtótskája van [Várhegy MT; CU XIII/1. 115].

parentációcska rövid gyászbeszéd 1796: A koporsom tsinálására, és a" Sirások(na) k munkálkodásokra, ugy eltemtetésem után, ha talám a' Barátim akarnák, vagy lehet, volt más jo akaroim is kívánnák, egy akármely bizonyoss napon tartando Parentatiotskára hagyok ötven Forintokat ... Getse Beniámin mp. [Déva; Ks 73. 74. VII. 126].

parlagocskaja kis parlag 1695: az Olt vize mentib(en) va(gyo)n egy darab Parlagocskaja [Kilyén Hsz; LLt]; 1720: edgy jó darab Szőlő ... nyúl ... eo Nacsága Parlagocskájára [Kide K; EHA].

párnácska 1. kis vánkoss 1816: A' Cselédek 2. pokrotza és 4. párnátskája ... 6 Rf [Kv; Born. IV. 41]; 1817: 7. Kissebb és Nagy párnátskák hajastol [Varsolc Sz; Born. IV. 41]. Szk: *tarka* ~ 1733: Edgy kis tarka párnátska [Marossztkirály AF; Told. 2].

2. oltárra való kis párna 1732: ezen oltáron vagyon két könyv alá való kicsiny párnácska, edgj oltár takaró csipkés gyólc egy abrasz [Kóród KK; Ks 12. I].

3. csengettyűpárnácska 1842: Csengettyű három rézből valok, két párnátskával [Dés; Újf. 3 Újfalvi György hagy.].

párpisztolyocska páros pistolyocska 1782: Dámának valo par Pistolyotska [Mv; CsS].

pártácska kis pártá 1674: Egy haj fono körül valo keskeny Gyenge Partatska el bontani valo [Tövis AF; Kath.]; 1709: 1 kis pantikara tsinált Partatska talam van kilenc arany bene [WassLt Árva Matskási Ersebet inv.]; 1781: Egy kitsin gyenge pártátska rész szerint pedig apro Gyöngyökből tsinálva, két kitsin Arany Boglár benne [Nsz; Told. 3].

Szk: *gyöngyös* ~ 1673: egj hajfona körül valo késkeny gőngyős pártácska [Tövis AF; BálLt 93].

pártaövecske (ékköves) kis öv 1588: Az Orsik Reze. Wagon egy kised partha eowechke fekete visselt Mayczon Niom Maiczostol, 16 boglar rayta, M 1 p. 16 [Kv; KvLt Vegyes I/2. 23]; 1602: Honesta Martonra Catharina Rlcta Ioanis Kadas ... fassa est ... Tudom azt hogy az Thamas deak vram felesége Catha azzony ott az Annyanal lakott gyermek volt ... Ruhazattia feleol pedig, azt tudom hogy egyg yoknyaczkaya, es egyg kis parta Eowechkeys volt az Leannak [Kv; Tjk VI/1. 606b]; 1629: Egy kis pártá Eöuetzke az mely nyom m. 1. p. 45. aestimáltuk tt f. 48 d. 40 [Kv; RDL I. 132]; 1638: egj kis parta eöueczkeje volt az motis jelen vagjon az Aszonnal [Mv; MvLt 291. 144b]; 1693: Edgy pártá Eöueczke hét Gerezdcs Tall -- 8/ 1/2 [Ne; DobLev. I/37].

Szk: *fekete majcos/majcú* ~ 1589: Ket O keos-onthiwhcke, egy fekete Mayczw parta Eowechke [Kv; KvLt Vegyes I/2. 33]; 1676: Adott ... Egy fekete maiczos rövid czattu, 14 ezüst boglaru pártá öueczkét, mely szíjjával, maiczával együtt ... f. 12 [Kv; RDL I. 155a] * *merő ezüst* ~ 1596: Egy mereo ezewst partha eowechke n 1 p 6 [Kv; RDL I. 65] * *remekes* ~ 1625: Wagon mas egy gyermeknek walo ezüst remekes parta eo-

weczke nyom ez m. O. p. 32 er ezis f. 12 [Kv; RDL I. 126].

partikulácska 1. területecske 1735: (A fundusából) hasítottak volt ki azon kitsiny partikulatskat mellyet most Mathe Janosne Buzzoganyi Borka Aszszony bir [Kissoly-mos U; Márkus lev.]; 1747: közös Jóság lévén, még pedig tsak egy kis Partikulátska [Vaja MT; Sár.]; 1780: Beretzkis Lörintz Nóva Sessioja ... a Falutol vásárlott particulátskával [Harasztkerék MT; Told. 86 Consr. 6]; 1814: az nemes hűtősség elejiben azért jöve híre (!), hogyha magáénak elnyerhetné^a azon kicsin munkás elfoglalt partikulátskát [Szárhegy Cs; RSzF 139. – ^aCzimbalmos Albert gy. kat.].

Szk: *zálogos* ~ 1759/1766: ha azon Portiokbol valamely Zalogos Particulátska relualtatik a' Zalog Summát végye fel Kemény Kristina Aszszony [Mv; DobLev. II/372. 2a].

2. kis részlet 1732: Raczkevi János Vr(am) eő Kglme Relatiojából értettem hogj az Mgs Ur(am) neve alatt expediatatott Instructio(na)k valamely particulátská-jában kívánná az Ur csekély succursusomat [Mezőbánd MT; WassLt Szodos György Wass Lászlóhoz]; 1742: Mi azert primo is az Assumptiorol Junior Bekesi István Vrammal egy kis Particulátskát Sub Sigillo et subscriptione concipiálván alázatosan ell küldöttük Ngod(na)k [Kovászna Hsz; ApLt 4 M. Sándor Deák Apor Péterhez]; 1772: Fassiomban az mingyárt említett ki maradott particulatskát inse-ralták [Drág K; TSb 21].

3. jelzői haszn-ban: részecske, kicsinyke 1731: Sz Imren Bedecs falva közöt egy kis particulacska joszagok [Szentimre Cs; EHA].

pászmácska (szőlőből) keskeny darabocská/pászta 1757: egy darabotska szegeletenn két három Folthi embernek lévenn egy egy pászmátska szőlejek [Danulest H; BK ad nro 144]; 1792: adom által ... az Agyagos n. hegyben lévő egy pászmátska szőlőt és Gyümöltösseit [Kide K; BHn 96]; 1840: Vagyon K. Okloson egy paszmátska Szőlő [Kv; Ks 100 Nyilak könyve 40].

paszomántövecske zsinórövecske 1788: Egy ezüst kaptos állott paszamánt övetske [Mv; Tsb 47].

paszulyka (szemes) bab, fuszulyka 1792: Malé szemül 9 Köb ... Paszujka 1 Köb [H; JF 36 LevK 12]; 1806: már a Szalonnát Fuszujkát, aszu gyűmöltstöt hogy mennyi légyen nem mondották hanem azt monda, hogy a Paszujka mind nálla maradt [Szentkirály K; KLev].

patakfolyasocska kis patak, vízfolyás 1727: Szüntelen volt ... egj Makai István nevű halászsza aki is nyár(ban) mind ott Lakat az To között egj Csupan ... Es az eleven halakat ott tartotta holmi annak valo patak fojásacskáb(an) [Mezősámsond MT; Berz. 14 XVIII/19]; 1744: a Gát ... háromszor szakadott él, tudom két rendben hala vízevel edgyütt el fojt, tsak egy kis patak fojásotska maradt [Tóhát TA; JHb XI/17. 13].

patakocska 1. kis patak 1680: az Patakocskán tuul tiz oltovanyok vad(na)k ... szepen meg fogantak [A.porumbák F; ÁLt Inv. 10]; 1681/1748: A Falu felső Porgolát kapuján kívül valo patakocskán felyül [KvAkKt Mss lat. 236]; 1784: ezen Vala Unguruj Nevű helytől, szakasztja meg a' Pojána Boldisoit egy Patakotska [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 40]; 1803: az Abrahám hegye alatt lévő patakocskán ment volna [Aranyosrákos TA; Borb.]; 1815: A' Kosesdi Posta Stätiohoz tartozo erdő Napkeletre az ohábai határ felől határozodik a' vále Szereturi nevű patakotskával [Kosztess H; Ks 112 Vegyes ir.]; 1826: ez a' patakotska váloszsza el a' Bontznyiresi Határt a' Vasas Szentiványi Határtól [Szék SzD; WassLt]; 1838: Pap erdeje alatt (sz) (szomszédja) egy patakocska [Báboc K; BHn 18].

Hn. 1681/1748: A Falu felső Porgolát kapuján kívül valo patakocskán felyül [KvAkKt Mss lat. 236]; 1740: A Patakocskánál (sz) [M.gyerőmonostor K; EHA]; 1756: Mátyéj nevű patakotska szomsz(édságában) [Celná AF; EHA]; 1760: az Sámsondi utt mellett valo patakotska mellett az felhágoban (sz) [Mezőbánd MT; EHA]; 1780: Vér Völgy patakotskája [Bonchida K; BfN]; 1816: Csulakally patakotskája [Kelemen-telke MT; EHA].

Szk: ~ árka 1700: vicinussi^a ... alol oldalul Gyalakuta között le foljo patakocska árka [LLt 65/17. – *Ti. egy belső örökségnek]; 1766: az Hendistotsaból le fojo patakotska árka [Szásznýires SzD; Ks 33 Szásznýires II. 16]; 1772: A' Malom árkára óldalaslag folyó patakocskának árka^a öl számra három singes öllel 39 [JHbK II/17. – *Kisfenes és O.léta (TA) határán] *kis ~ 1639: Koronka fele azon ut mellet vagion egy kvs Patakocsika [Nyárádbálintfva MT; EHA]; 1736: Bartok András ... kere ... egj darabb gaz erdőt ... az ő kegelme kevansaganak műis engedelmekedtünk es az magunk hatarunkan adank ő kegyelmenek egj darabocska gaz erdőt ... az also hatara egj kús patakacska [Gyertyános TA; Bosla].

2. kis patak vize, kis vízfolyás 1674: azon viszsza folyo lókon nevű helyről le folyo patakotskának mind ket felin [Tekerőpaták Cs; LLt Fasc. 69]; 1680: az havasrol le folyo patakocskán vagyon egy kötörő malom [A.porumbák F; ÁLt Urb. 674]; 1714: Csak nem messze a faluhoz kezdődővén eredeti a nagj vadon erdők kozót két setét kietlen völgyekből le folyo két patakocskának melyben Pisztrángok teremnek [Sztanisa H; JHb XXXVII. 7]; 1724: az falun le fojo patakocska felől el kezdődővén felyül a szeljesedés huszon két ölnyivel, fecske farkulag szeljesedett [Derzse SzD; JHb III/67]; 1745: a Tyira Patakjáról le folyó patakocskáig [Nagyida K; EHA]; 1756: az Hámorok vize tsak egy patakotska [Torockó; TLev. 9/8. 1a]; 1759: A Malom innen egy patakotskán két őlős ág töltes és a közepén Bodon vagy is üres Tőke [Csáki-gorbó SzD; JHbK XL/8]; 1763: Az Arpastoi határ szelib(en) patakotska folyt [Felőr SzD; Torma]; 1768: egy patakotska foly le benne [Buzásbesenyő KK; BálLt 1].

Szk: *alájáró* ~ 1607: az zenafiue(m)nek zelen ala jaro patakocziká, melj az zena fiue(m) zelen valo kértbol jndul megh [UszT 19/103] *folyó ~ 1637: Vagyon szep folyo patakoczykaya kiben rak keő hal terem [Lupsa F; UC 14/42. 191]; 1641: ezt az kis folljo patakoskatt ... melljet Zaraz patatknakis hinak ... azt Csokmanj hattarnak tudom [Csokmány és Turbuca között SzD; JHbK VIII/8] *kicsid/kis ~ 1669: Halaszo Vi-

zek nincsen egyeb égy kis patakocskánál ... de abban sem foghatni igen sokat bár akar ki próbállyá megh [Tormás H; BfN Székely László lev.]; 1700: Patakjok vagyon kicsid Kicsid patakocskayok van [Doboka; OL Gub. Köz.ig. összeírások]; 1744: Két rendben tudom, hogj a Gát el szakadot, és Vizével edgyütt hala is el ment, és mind a kétszer szárazon maradtott a Tho hely, tsak valamely kis patakotska maradtott [Tóhát TA; JHb XI/17. 11]; 1811: Lisztelő Malmát is tudjuk lenni ... a' Springi és Vingárdi kis Patakotskák égy be Szakadásokon [Spring AF; KvAkKt Mss hung. 6] * *közönséges* ~ 1632: a falu keözöt ala folio keözönseges Patakotska [Pókafva AF; Sár.] * *rakos* ~ 1674: Ez hataron foly egy Lajta nevű rakos patakocska, melyet az mint az boerok es az esküttek hitek utan referalljak még az elejek vette volt meg az boeroknak az Kerczesoriaktol egj lovon, tizen két kőből buzán [A.porumbák F; UF II, 636] * *rövid futású* ~ 1864: Ágypataka vagyon rövid futású patakotska [Szu; Pesty, MgHnt 41. 577a] * *tilalmas* ~ 1680: Vagyon az Falunak apro halos Tilalmas patakocskája is, mely az halos toba mégyen [Szaráta F; ÁLt Urb. 64].

3. kis patak medre 1672: magyar nádas feleol ... az hol égy nagy keo pince és To helyis vagyon azon az helyen égy Erdős Borbára nevű nemes Asz(on)nak vala nemes udvarháza ... seot ott az házánál égy nagy veteményes kertis vala, és abban be veotték vala az patakocskát, és az ott léveo To helyis oda valo vala [Méra K; EHA].

patakocskaforma 1. kis patakhoz hasonló 1812: ez előtt is volt az én értékre egy kis patakotska forma kis Maros Ág, de ez olly kítsin volt, hogy által lehetett lépni [Koppánd AF; DobLev. IV/943. 18a Petrutz György (70) jb vall.].

Szk: *porondos* ~ 1812: értem az előttis a' mostani Marosnak folyamattya helylyin egy kis porondos patakotska formát [Nagylak AF; DobLev. IV/143. 37b Marsínán Juon (42) jb vall.].

2. kis patak medréhez hasonló 1812: Tudok ... egy kis patakotska forma Árkotskát, vagy vgy szolván egy kis porondot azon Maros mostani folyamattya helylyin (:

melly a Víznek sokszori ki útése Áradása alkalmatosságával let vala :) de az ollyan kítsin volt, hogy a két Berket tellyességgel mint most ketté nem vágta [Nagylak AF; DobLev. IV/943. 28b].

patikaládácska kis méretű patikaláda 1698: Patika ládácska vagy iskatulya [MNy XXXVIII, 206].

patyolatkeszenőcske finom gyolcsból készült kendőcske 1576: Wagion wyselth pattyolat kezkenyechke parazth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 15].

pénzecske 1. kis pénzösszegecske 1722: ki adta(m) kevés pénzetskémét dolog feiben, az által folj az oeconomia(m), amaz nagy szűkségben szépecskén adta(m) el Gabonácskát, abbol teremtettem vala pénzetskét, de aszt ki rívá az szegénj oláh töllem [KJ. Rétyi Péter lev. Fog-ból]; 1743: én egy kevés pénzetskét Borbol Congeráltam s pálinkából [A.árpás F; TKI Váradi Zsigmond Teleki Ádámhoz]; 1748: hallottam masoktól köz beszédben hogj mi keves Penzecskeje volt az Matye Felesegenel tartotta volna [A.jára TA; Borb. I.]; 1763: a' mi pénzetskét gyűjtegethettem a' Joszág proventussából, ha késcskénis, el indultam, és ide Szökefalvára le hoztam [Szökefva KK; BálLt 1]; 1776: B. Bálintitt János Ur ... méltotzatott nékem meg-küldeni Flor. hg. 257 Dr. 50 ... Allvan penig ezen Pénzetském nevezett Mlgs ötsém Uramnál Tiz Holnapokig [Moson MT; BálLt 92]; 1782: Fattyu Todor ... az mikor ... valami pénzetskét hozhatott az házbol abbol részesitette Bocska Gligort és Annyát mint Szűléit [Sólyomkő K; Eszt-Mk].

Szk: *semmi* ~ 1830 k.: lészen Ur Bátyam oly Jo hogy meg nem Neheztel reám hogy alkalmatlan lészek ezen Semmi Pénzetskémért [Mocs K; BetLt 1 Henter Farkas Vajna Istvánhoz].

2. *elegy-belegy* ~ értéktelen pénzérmecske 1720: Vagyon Egy Csomoba fúzue egy pár Palastra valo kapocz es ket ezüst gombocská ... ket kis boglárocská ... Valami elegy belegy pénzescskék [Kv; Pk 6].

perselyládácska pénz gyűjtésére/tárolására szolgáló záros ládika 1728: Egj kis persely ládácska [Sszgy; SVJk]; 1728: Persely Ladácska nro 1 [Sztotyör Hsz; SVJk]; 1728:

- Persely ladacska jo szoros nro 1 [Uzon Hsz; SVJk]; 1752: Egy persely ládatska [Bikfva Hsz; SVJk].
- pesztonka** 1822: Szarvadi Ur ... mikor ötet meg zabolázni kéntelenittem ... több izben meg vert; mellyet meg bizonyit az akkori Inassa, Kotsissa ... égy szolgáló, égy pesztonka [KLev. Gergelyfi Bénéámin (28) kibédi ns vall.].
- piacocska** terecske 1783: mingyárt ország uttyán kívül vólt edgy Piatzotskát mutató pusztá helyly, melly ... az Fogadonakis prospectust és diszt adott, és a' Fogado előtt Innep napokon mulatni kíváno ifiúságnakis mulato helylye volt [Bergenyé MT; LLt 38/13].
- pikszisecske** szelencécske Szk: *hajkenőnek való* ~ 1714: egy haj kenőnek való Pixisetske [AH 55] * *rezes* ~ 1714: Tojas formara tsinált rezes Pixisetske [AH 35].
- pilivánkosocska** pehelypárnácska 1749: két kis pili vánkoscoka [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 116].
- pillangócska** 1. lepke alakú ékszer 1716: Egy pár öreg gyöngy Fülbten való Egy pillangocska. Egy kis gyemántos egy szem gyöngyű tollacska [WassLt].
2. (repdeső) pontocska 1710 k.: Az aer másként láthatatlan, de mikor a nap valamely kisded lyukon vagy nyíláson bésüt, ha oldalfél állasz, szemeddel is meglátható apró fényecskemorzsáknak, pillangócskáknak, melyek atomusoknak neveztetnek a physica scholában, azoknak számtalan sokaságából álló nagy test, halom vagy rakás [BÖn. 448].
- pincécske** kis pince 1637: Vagyon ugyan az kemencze mellett egy kws pinczeczyke; abban apro muskataly alma cubul. nr. 6 [Fog.; UF I, 422]; 1652: (A pécének) Job kéz feleol valo szegeletiben egy kis keskény Pinczécske fokhagymát tartottak ezeleot benne [Görgény MT; Törzs.]; 1748: Vagyon Szalma fedél alat egy kisded pintzétske [Nyárádsztnedek MT; Told. 79]; 1796: a Néhai Groff Ur Eő Nagysága ... építettett egy jo Fogadot ... két házatskát, az édjik ház vége alá egy kis fábol epült Pintzétskét [Szentgothárd SzD; WassLt]; 1825: egy kis kőből rakott Péntzécske és a felett égj kis Padlásos és Simpla reteszes ajtoju Kamarátska van [Szárázpatak Hsz; SzentkZs Conscr. 381].
- pincetokocska** kis rekeszes ládacska 1697: veres Pincze tokocska [KGy]; 1744: Edgj hitván régi Ládatska s edgj parányi bé zárt régi Pintze Tokotska [Szentdemeter U; LLt Fasc. 67].
- Szk: *rozsolisos* ~ 1732: Vagyon egy kis Réz-zel boritot, Vás pántokkal foglalt Rosolisos Pincze tokocskáb(an) 6. üvegecske on srofos [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 25].
- pintyőke** pinty 1766: Az új esztendő oly iszonyú hideggel köszöne be s oly hosszason tartá egész martiusig, hogy soha keményebb telet a mostani ember nem ért ... szememmel láttam a pintyőkét halva azon helyt, az hová háltni elült volt [RettE 195].
- piroska** pirosas, pirozsgás, Szk: ~ *ábrázatu* 1846: teli piroska ábrázatu [KLev.]; 1847: Bogdanel Dumitrü... teli piroska ábrázatu [Dés; DLt 201]; 1817: Müller János ... pirossotska ábrázatu [DLt 366 nyomt. kl]; 1822: Gramma Thodor ... kerek pirasatska ábrázatu [DLt 242 nyomt. kl]; 1826: Zaharie Brod ... egy keveset Pirossotska hoszszuko ábrázatu [DLt 120 nyomt. kl].
- pisztolyocska** kis pisztoly 1780: magam is láttam nálla a közelebb mult télen olyan forma pistolyotskákat [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.].
- pitvarocska** 1. pitvarka 1629: (A) két ház mellet, két oldal kamarácska, a' ... megh irt három házok végiben egj pitvarocska [Buza SzD; JHbK V/2]; 1629: (Vagyon) Azon pitvarocskából a folyósóra egy kis bétlet festett ajtó, záratlan [Szu; SzO VI, 96]; 1654: Roska Demeter ... kis hazacska pitvarocskaja [Liget MT; Ks Bánffy Anna urb.]; 1752: (A) Specificalt Házak között vagyon egy kisdék Pitvarocska ... festett bérlett jo záros ajtajaval együtt [Pókafva AF; JHb XXV/73]; 1777: vagyon elől kö lábokan álló Tornátz, azon belől egy kis pitvarska [Megyesfva MT; LLt 28/531]; 1781: járnak bé egy kis Pitvarotskán [Bac-kamadaras MT; Hr]; 1783: az két Ház között lévő Pitvarocskában ... fenyő Deszkából csinált paraszt ajton mennek bé [Mocs K; JHbK XXXI/1].

2. előterecske, ereszezske 1676: Ezen házból nyílik ismét az Tömlőcz bástya felet lévő ház előtt valo pitvarra ... bétlet régi ajtó... Ezen pitvaroczka boltásos [Fog.; UF II, 725]; 1743: majorság ol ... közepin egy kis pitvaracskaival [Boroskrakkó AF; BfR dobozott anyag VI]; 1747: Ezen bolt mellett vagjon egy Pitvaracska mellete S: V. kamara Szek [Aranykút K; Ks 73/55].
- plántácska** növényecske 1803: szép ágas plántácska [Harangláb KK; UnVjk].
- pléhecske** 1. bádgedényecske 1733: Méts(ne)k valo pléhetske [Marossztkirály AF; Told. 2].
2. *kolbásztöltő* ~ 1788: orosz Kolbász töltő kítsin pléhetske [Mv; Tsb 47].
- pléhpalackocsk** bádoggalackocsk 1816: Egy Pléh, Szűk száju palatzkotska [Csiksztmárton MT; UnVjk 150].
- pléhtányéroc** bádogtányérka 1788: Konfect alá valo ezüstös pléh Tányérotskák Tíz [Mv; Tsb 47].
- pléhtölcsérecs** bádogtölcsérecs 1804: Egy Pléh Töltséretske [Hoszsztülke AF; Kath.].
- pogácsácska** kicsiny pogácsa 1723: ma Szintén Uram eő kgme fel menven ... a Mlgos Vajdanét köszöntötte ... hozodott elé Kgd Atyafiságos io akarattyából mely szép fedelmi czipokkal szokott volt Kgd Uram eő kgmének kedveskedni ... és mely Szép gyenge pogácsácskát kalácsokat s több afféle gyenge sütögeteseket Szokott Kgd készítetteti [ApLt 5 gr. Ferratiné gr. Kálnoki Ágnes Apor Péterné Kálnoki Borbárhoz Jászvásárból].
- poharacska** 1. kis (nemesfém) pohár 1611: Egy sellek pohar ... Mas egy kwsseb poharochka vgia(n) azo(n) formara valo ... 6/25 [Kv; RDL I. 88]; 1630: Húshagyó ked tájatt az czéh dutkáját adtuk az ötves kezéhez, hogy egy poharacska csináljon belöle [Mv; EM XVIII, 57]; 1635/1650: Az Iffiú Mesterek keozonsegessen ennek eleotte czináltak volt magok számokra egy Cristal forma mereo(n) aranyozot poharoczkat ... az vtolsó az ki ideiben az pohar keszwlt, az Kolczyos mester tisztit el erte [Kv; ÖCjk]; 1638: nemis volt egjeb egj poharoczkaianal az Aszonnak [Mv; MvLt 291. 144b]; 1645: egj kiczin poharoczkat ... czinjaltam, de en nem Tudom miczoda eszustóth adott az czinjalasara [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 120]; 1700: apro Poharotskak [Hr I/20].
- Szk: *A. aranyos* ~ 1628/1635: Kett egj forma aranyos poharoczka, hetue(n) ket nehez [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.] * *fedeles* ~ 1651: Edgy kús Kristaly formara czinalt kívűl belől Arannyos Fedeles poharoczka [WassLt Wass Judit kel.] * *fehér* ~ 1589: egy feyer poharochka [Kv; KvLt Vegyes I/2. 64] * *lábás* ~ 1694: Egy kis lábós holyagos Pohárocska [Kv; Berz. 2 29/76]; 1695: Egy kis labos holyagos poharoczka [Berz. 2. 27/29] * *tarka* ~ 1674: Négy ezüst pártá eővek, egyik(ne) k lánczais vagyon; a láncza egy tarka pohárotskáb(an) vagyon [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.]. *B. rozsolisos* ~ 1801: Hét Rosolisos kised virágos poharotskák [LLt 106/1] * *szalamiás* ~ 1682/1722 k.: egy zomanczos szalamias Poharoczka [Ludvég K; Görgjk 97].
2. úrvacsora-osztó kelyhecske 1798: Nékünk ... vagyon egy kitsiny Poharatskánk, a' mellyből a' Pap a' Bort szokta a' Sakramentomok(na)k administratiojakor ki osztani, de tellyessegel nem tudhatyuk, oné? ezüst é? ... vagy pedig Compositio [M.bikal K; RAK 30].
3. poharacsányi 1753: mikor sok Buzát mértem fel véle olykor olykor egy egy kis pohárocska pálinkát adott [Szentbenedek SzD; Ks Varia Paskuly (46) jb vall.].
- pohárka** 1. poharacska 1650: az ezüst poharaim között vagyon egy törpe szeles poharaka aztis agyak az monostori Pater kezében az teóbbiuel egyűtt [Kv; JHb III/7]; 1749: Husz darab Üveg Cre(de)ntia Nro 20 Hozza valo Nagyobb s kisebb pohárkái és kantsotskaji Nro 32 [Told. 19].
2. *keresztelő* ~ 1728: Egy keresztelő plehből valo poharka [Eresztevény Hsz; SVJk].
- pohárszék-almáriumoc** kis pohárszék 1839: Egy kis diofa pohárszék almáriumatska [Kv; Ks 73/55].
- pohárszékecs** kis pohárszék 1679: Pohárszékecske nro 1. Ennek also részenek ajtoja, csiklos hevederes pléhes nro 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 108];

1681: Egi kis pohar szekeczke [HSzj *pohárszék* al.].

Szk: *festett* ~ 1694: A' falon is vannak itt katoná fogasok ... Item egy kis festett Pohár székecske [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúrialeír.].

pojánácska kis erdei tisztás, erdőből irtott kis szántóföld 1746: a' Bükkös(b)(en) az Erdő között lévő Polyánocska a vulgo Pável Polyánnya a Néhai Zaharia Gábor kalibájánál lévő két Pojánocskából a Kis Polyánb(an) bé járó útonn feljül az Erdő között [Nagyida K; Told. 9]; 1747: a' Meta ... nyulik a' kis és nagy Bükkös között valo életskére, mig egy Árkotskán által menvén ezen specificált Pojánatskákán feljül terminálódik [Nagyida K; Told. 27]; 1825: soha is az ők ki irtva lévő kevés pojánatskaikal meg nem elégedtek, hanem ... mindig bejebb, bejebb ... irtogattak es harapoztak [Kötelesmező SzD; TSb 47 Veszutz Todor (50) gr. Kornis Ignác szolgáló embere vall.].

pojánka kis erdei tisztás, erdőből irtott kis szántóföld Hn. 1781: Az alsó pojánkán (sz). A Közepső pojánkán (k) [Szárzapaták Hsz; EHA]; XVIII. sz. v.: a' Pojánka (sz) [Zabola Hsz; EHA]; 1825: az also Pojánkán (k). A Felső Pojánkán (sz) [Szárzapaták Hsz; EHA].

pojenica kis erdei tisztás 1782: azt tudom hogy egy helyyetskét a Gorbai határon in vályá Unguruluj nevezetű völgyben Pojáná Boldizsojének hívják mely Pojenitzát én tudom, hogy olly kitsiny hely volt tsak az én emlékezetemre is, hogy alig termett meg rajta egy szekeretske széna ... de ezen Pojenitzát miért hívják annak, nem tudom [Paptelke SzD; JHbK VIII/18 Petrán Togyér Senior (72) jb vall.].

polcocska kisebb polc 1746: Paraszt Fogas 1 Potzoska 1 [Borsa K; Told. 49]; 1797: rövid gyalulatlan polczotska [Kórispaták U; Pf]; 1798: egy darabotska Deszkból egy kis potzoska [Vingárd AF; KCsl 5].

ponkocska halmocska 1798: a Doduj szőlője ... amaz ponkatskán elé, és szakadásos oldalon fel, viszont erre a Vaczkor fa felé feküdt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisz Annamária lev.].

pontocska 1826: viselt ... fejer tsikos bő nadragot, fekete pontotskákkal telyes sárga Lájblit, fejer pontotskákkal telyes téglaszínű Nyakravalót [DLt 1126 nyomt. kl].

porceláncsebrecke porcelánedényke 1846: Két nagyobb és egy kisebb aranyos szélű porcellán csebreckék [SLt 17].

porcelánkancsócska 1791: Két portzellán fertályos Kantsotskák [Mv; MvLev.].

porcelántálacska 1763: Hat fejer Kafes Fingisia talatskaival es hat tarka gyümöltshoz valo Porcellein talatskak s egy fedeles tsesztske [Hsz; Ks 23. XXIIb].

Szk: *aranyosszájú* ~ 1849: egy aranyos szaju portzellán hoszszuko talatska [Somkerék SzD; Ks 73/55] * *kávészín* ~ 1755: Ugorkának való Kávészín Portzellán Tálotska 1 [Batiz H; BK sub nr. 1020] * *kinai* ~ 1846: Két egy forma gazdagon aranyozott Chinai porcellán tálatska [SLt 17].

porcika darabka 1842: Portzika Gligor [DLt 240 nyomt. kl].

porciócska 1. részjóságocska 1638: ualamin kor eő naganak arra ualo kglms akarattyá lészen, és én teőlem ki akaria uáltani, le tétetuén ... más féll ezer forintott ... az megh irt Eörkei portioczkatt, kezembeől minden teőrueny és imide amoda ualo halogatás nelkwl, ki ereszttem [Bsz.; Ks 901]; 1659: az mely keues portioczykaia uolna eő kegnek [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 157]; 1662: Kun Gergelj vram Algiogon^a es ott közel léüő két három falukban levő husz ház iobbágiocskámot Ngodtol ... megh kérte uolna, melj portiocskát ... conferált volt [KJ. – ^aH]; 1666: birok ... Sz: Margita^a nevü faluban egy Portiocskát [KGy. – ^aSzD]; 1716: Budosban a mely portiocskat bir Somodi Istvanne Aszszonyom, edes Attyarul Csonka Györgj Urunkrul álló (!) portio [Dés; Ks 26. XIII]; 1722: hogy én az Runki maga(m) illető kevés porciocskamat hogy él ata(m) volna ... aban Nacsagos Uram Sými Sincs bénne [Kéménd H; JHb XIII/39 Váradí András br. Jósika Imréhez]; 1760: Az Száraz Pataki és Kantai Kitsind portiotkskák még inventálatlan vadnak [Feltorja Hsz; LLt]; 1833: N Lakon bizonyos Portiotkskajak lévén nállam el adva ... azon Portiojakért ... fizetnem is

kell 300 ... Rftokat [Nagylak AF; DobLev. V/1197].

2. osztályrészcseke 1693: Lűn ... ilyen vegezések és kötesek Doboka varmegyebeli Solyomkúti és Uyfalvi Csegezi Susanna Aszszony reszire jutott portiocskai veggett [Kv; RLt 1]; 1792: biztam vala a' Feleségem képében Testvér Bátyámra Dévai Istvánra azt hogy Mbándi kevés minket illető portiotkskákat ki vévén onnan az hol eddig volt és jobbskán el adván a' mit abból kaphatunk, tehát ... folyo Caussáinknak le őrlésére forditanok [Kük.; MbK XII. 84].

3. jelzői haszn-ban; a. vány porciónyi vmilyen takarmányból; Szk: *vhány ~ ízék* 1843: a' pajtám hijjára felhaigált 8. portiocska ízeiket [Dés; DLt 316] * *vhány ~ széna* 1808: égy Nehány Portiotkska széna termő helyly [KLev.]. b. vány adagocskányi; Szk: *vhány ~ pálinka* 1796: Ezekre sem költ ... a Mlgos Uraság Semmit egy kis kenyéren és egy egy portiocska pálinkán kívül [Verebes Cs; Berz. 7. 66. V. 1].

porocska kis orvosságpor-adag 1735: kültem az ő Ngá számára valami apro Porotskákat ... be kell adni tsets téjben ő Nganak [Ks Borosnyai N. Márton lev. Nsz-ből].

Szk: *vitális* ~ 1759: egj kis nyavalya tóres ellen valo port adott ... már ma vitális porocskát tőkéllették el hogj az Gyermekek adgyanak [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

porondhordó-szekérke homokszállító kiskocsi 1849: Vagyon egy porond hordo Szekérke vasas kerekkel kerék szeg – 's tengelly vég szegek nélkül [Somkerék SzD; Ks 73/55].

porondocska porondszigetecske 1812: Érttem ... ennek az ágnak folyamattya helylén egy kis porondotskát, melyet a Viz Áradása okozott volt, de nagyon kitsi és száraz kopatz porondu helyletske volt [Káptalan AF; DobLev. IV/943. 16a].

portékácska (személyes) holmicska/kisebb házi berendezési tárgy 1591: Minden egieb partekachkamat marhamat valahol my lezen Nenem es Ewchem zerezzek ewzze [BálLt 93]; 1670: Huszton nyomorgó leányomért is ez mai nap expedáltam. Tudom, elég nehézségére leszen szegénynek,

hogy az maga kevés portékácskája sem adatik ki [TML V, 348 Tökölly István Teleki Mihályhoz]; 1693: hirem s akartom (!) ellen azon sákb(an) kötöt portekacskaikat ki oldotta, és kirakogatta [Dés; Jk]; 1759: hozott egy Ládában holmi portékátskákat [Backamadaras MT; CsS]; 1777/1785: akinek házánál meg hal, nem tartozik (azo)n Édes Anyarol maradando portékátskákrol és penzrűl a Töb Atyafiak(na)k számadol-ni [Vajdasztiván MT; MbK X. 48].

Szk: *aproság* ~ 1765: Egyéb minden nevel nevezendő aprosag portekatskaim maradgyanak Ferkőnek [Torda; Pk 2] * *deáki* ~ 1823–1830: midőn Aprilisbe a' Kolégyomból ki jöttem, Könyveimet, 's Deáki Portékátskáimat kotyavetyéztettem [FogEK 185] * *dibdáb* ~ 1733: Edgj Varro ladatskában(an) recze köteshez valo botokák, és ugjan holmi dib dáb portekátskák [Marossztkirály AF; Told. 2] * *házi* ~ 1831: minden Házi portékátskáim minden nap ázik és rothad [Dés; DLt 665] * *nyílhúzás által esett* ~ 1754: Nyíl huzás által esett portekátskái [Nsz; Told. 19].

posztócska posztódarabka 1628: Egy Uerez fonallal szeot Uankos heyban ... valami dirib darab poztozczak [Gyalu/Kv; JHbK XII/44. 13]; 1756: Holmi dirib darabb posztótskák [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 21].

posztódarabocska kis posztódarab 1732: sok dirib darab hánt vetet poszto darabocskák, kapczák Salavári övek, és egyéb materiák [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 9].

posztómagyarka posztóból készült magyaros kabátféle 1850/1851: Egy fekete poszto fél viseltes magyarka [Kv; EMLt].

pótlásrétecske kiegészítésül adott rétecske 1841: A' tanorakba lévő kis potlás rétetskéért [Nagyernye MT; MRLt].

potyácska kis ponty 1597: kwltem Aiandekot az debre(cze)ny Byraknak ... 1 pogyakaczkat ... / 80 [Kv; Szám. 7/XIV. 13 Mass Tamás sp kezével].

pökölőládácska köpőládácska 1849: Vagyon ezen szobába két fekete színre festett három labon álló pökő ládátskák [Somkerék SzD; Ks 73/55].

prédiuocska kisebb birtok 1755: Nemes B Szolnok V(ár)(me)gyéb(en) Csűrfalva nevű Praediumocskát kit az Oláhok Súrénny nevezettel neveznek Tudjaé ... a Tanu hogy azon Praediumocskát is akkor apprehendálta a Mgos Csáki Familia midőn Szurdokot? [BSz JHbK XXX/5 vk]; 1808: az Ördengsbéli praediumatska [Msz; Berz. 17].

Szk: *puszta* ~ 1656: (A) Szentgeorgi, s kereszturi puszta praediumoczkakot, attá volt ... Feleségemnek ... Kosztesden valami portioczkakot ... adva(n) neki [Ádámos KK; BálLt 93].

prémecske szegélyecske 1714: Minium szín Brokad szoknya ... előkelő tenyérnyi széles, Vallon aranjos s ezüst kisebb primetskék f. Hung. 104 [AH 3].

Szk: *arany-ezüst* ~ 1714: Férfi gyermeknek való Vörös Bársony Mente köröskorül keskeny aranj ezüst primetskével [AH 24].

pretenziócska kisebb követelés 1733: nem sok adósságocskám lévén hátra ... tehát azokat fizesse meg az Vr Battyám vram ... ugy osztán én-is minden praetensiocskákul a mellyek talan lehetnek volna lemondok [TKI Teleki Sámuel lev.].

prokurátorocska jelentéktelen kis ügyvédecske 1773: Gr. Bánffy Dénes tudna az igaz^a, de az is nagyon fractus; mely szerint tudom aféle nótáriusocskákkal, procurátorocskákkal fogják kipótolni a fogyatkozást, az aféle pedig maga ellen nem ír [RettE 304. – "Ti. felelni a II. József kérdőívében szereplő pontokra].

promóciócska szerény előmenetel/előléptetés 1758: azon gondolkoztam, hogy s mint lehetnék katonává valami kevés promotiócskával [RettE 66].

proventusocska jövedelmecske 1741: a Malombol is a' mi proventusocska jó, azt, az egész Város közönséges hasznára egyenlő képpen sine respectu Religionis fordítottuk [Dés; Jk 547b]; 1742: Pénzes kenyerral 's eledellel kelletvén magunkat Szolgáinkot, és házunk nepeit tartanunk, ami proventusotska ingredial, tsak arra sem elég [Torockó; TLev. 9/2. 2a]; 1756: Mivel a' Torotzkoi vas csinálás mások előtt szokatlan munka, ahoz képest proventusotskánkról nétalál lehet oly velededés

is; hogy a' Vas csinálás mellett egyéb vas portéka készítésből is volna valami proventusunk, holott mi csak szintén vasat veretünk száljában, és azon tul abból egy szeget sem tudunk csinálni [Torockó; TLev.].

Szk: *vásári* ~ 1782/1799: (Városunk) Szombati Vásári proventusotskát eleitől fogva ... helységünk birái Szedték bé 's a' Városnak ottan ottan következett szükségire költötték [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 348].

pugilláris könyvecske jegyzetkönyvecske 1714: Egy körökös kapszatskáb(an) foglaltatnak ... Csonbtul vallo Pugillaris Könyvecske tengeri kis Compassal és magnetica tövel [AH 35].

punctumocska 1. kisebb feltétel 1668: Ez feljebb specificált punctumoknak megál-lására igirje magát ilyen formán, hogyha csak az kisebb punctumocskát által hágná is, tehát énnekem se püspököt, se ecclesiát ne kellessék érette keresnem, hanem lehessen szabados elválásom tőle [TML IV, 402 Szalánczy Krisztina Teleki Mihályhoz].

2. kicsiny pontocska/részecske 1710 k.: a lineát helyesen ... definíálják a mathematicusok, hogy sok punctumocskáknak összevettől láncá avagy kötele [BÖn. 449].

3. *átv* jelentéktelen részecske 1782: Mel-tosagos Liber Báró és Gyeneralis Branyicskai Josika Joseff Ur ... meg emlekezvén ez boldog, és boldogtalan örökkevalóság közötté helhezettett, kitsiny Punctumotskának az az ennek az Eletnek bizontalan voltárol ... Testamentumot tett [Kv; JHb V/9].

pusztácska 1. kis puszta telek 1722: A Hid előt a' Viz mellett ... kiseded pusztácska [Barátos Hsz; SzentkZs]; 1751: A rét szélben aloll egy kis pusztátska [Nagyercse MT; Told. 36]; 1763: A Grope Gávrrilla pusztátskája ... Vagyon ismét más pusztátska a La Podur [Garbonácva SzD; TGsz 70]; 1767: ottan mindenkor birtak az ... eo Nga cseledi egy egy pusztácskát hol kertel hol penig ekivel [Hídvég Hsz; Eszt-Mk]; 1798: égy Gyümölsős helyetske és Pusztátska ... törökbuzás és káposztás földetske [Kv; Pk 6]; 1803: Hasongardban eddig birt egj

fertályni pusztátskáját örök áron meg vásárolta [Kv; Pk 3].

Hn. 1731/1802: A Nyárad partyán egy Pusztátska [Nyáradgálva MT; EHA]; 1798: vagyon edgy kis pusztátska (szö) [Dés; DLt 12/1806].

2. kis erdei tisztás 1761: midőn Pipei Szász István orotni kezdette tsak a közepin volt egy kevés pusztátska, körül mind Erdő vólt [M.zsakod U; Told. 69].

puszta házacska puszta zsellérházacska 1756: Elek István ... egy Puszta házotskában mene lakni [Burjánosóbuda K; JHbK XLIII/27].

pusztásocska eléggé kopár, elhanyagolt 1769: hogy ha munkát tétet eő Nagysága azon szőlőb(en) (: mint hogy pusztásotska^a :) verificalodvan, menyí munka ment reá; aztis a szőlő mellé todván tartaz(z)am meg fordítani eő Nagyságának [Ádamos KK; MbK IX. 39. – "Tollvétség pusztásocska h.].

puszta szessziócska elhagyott jobbágytelkecske 1732: Vagyon egy puszta mocsáros Sessiotska ... ezen Sessiotska ... minden külső appertinentia nélkül vann [Göcs MT; Ks 17/LXXXIII]; 1767: ezen puszta Sessiotskát ... által adta volna hoszszas szolgálataiért [F.gezés NK; Berz. 3. 7. C. 6]; 1783: Czerjék Ferencz vr(am) mind két ágon s életb(en) Lévo edes Gyermekai meg edgyezett kőz akaratbol egy más között kívánván ... mint (!) két agat illető rész Portiojokat meg osztani ... Nyil Vonás szerént ... ugy hogy ki menván az irt osztó Atyafiak mérjék el, nem külömben azon puszta Sessiotskat is ... hat fele mérvén kinek kinek Cincus szerint való része a fenn irt Numerus szerint jutott [Zoltán Hsz; Borb. II]; 1817: Vagyon ... egy el súlylyett puszta Sessiostkaja [Buza SzD; LLt Csáky-per 28. L. 2].

Szk: *nova* ~ 1775: Nova Puszta Sessiotska [LLt Csáky-per 107. L. 14].

puszta telkecske kis puszta jobbágytelek 1830: egy benn való puszta telketskét [Etéd U; NkF].

putinkaforma kis putinához hasonló 1755: Putinka forma otska általag No 3 [Batiz H; BK sub nro 1020 Naláczai conscr.].

puttonyka kis puttony 1638: Vagyon ... eggy palinka feözö hazis ... Vagion benne ket kad, eggy putton, es eggy altalagoczka. Meghint eggy puttonka [A.porumbák F; UF I, 665]; 1758: Egy putonka káposztának valo valora den. 36 [HSzj *puttony* al.].

rabka fonókerék 1820 u: Egy len fono kerék vagy rabka kéz orsojával [Mv; MvLev.].

rációcska kis/rövid számadás 1664: alázatos könyörgésünk mellett való rátiocskánkat ez levelünk ... nemzetes Ugrai Gergely uram ő kegyelme által Kegyelmednek igen nagy bizodalommal in scriptis el küldöttük [TML III, 296–7 Boldai Márton Teleki Mihályhoz]; 1681: Eszt ... percipialván Péter János uram gondviselője Jenei István uram kezéből, adtuk inventáriumban mostani tiszt Endes Miklós uramnak, eő nagysága részire való lüvén ez. Ezeken kívül ... Endes uramnak maga pecséttye alatt költ hiteles diariumbul álló ratiocskát adott mi előttünk [CsVh 94].

rajzocska rajzolatocska 1881: Kétségbe vagyok esve, Ödön! Nem tudok bár egyetlen vidám rajzocskát írni. Nem fog a pennám [PLev. 89 Petelei István Jakab Ödönhöz].

rakásocska 1. kis rakás, halmocska 1763: Lattam Bereczki Gábornális Farkas Dombi fát jo rakásotskát egy vagy két teréből állót [Zágón Hsz; Szentk. Sam. Domokos (58) pp vall.].

2. jelzői haszn-ban; vhány rakásocskányi/halmocskányi 1633: az en feleségemnek ... hagyok ... az Mayorban egy Rakasotska fatt [Kv; RDL I. 101]; 1772: A Csűrös kertben egj rakasocska buzaszalma [Tarcsafva U; Pf].

rámácska (ablak)keretecske 1656: Az fal mellett egy darab deszka polcz jvegh ablakhoz valo ramaczkák nro 6 [Fog.; UF II, 162]; 1789: A' Laboratoriumbol ezen Házban bé járo Ajtonak felső része közepén egy Rámátskába tsinalt onos Üveg ablak Rft – xr 15 [Mv; ConsrAp. 42].

rátaporciócska birtokrészecske 1734: Conrád Andrásné Dési Christina Aszszony Contractusa az ... Zutorj^a rata portiocskájáról [SL. – "K].

reditusocska jövedelmecske, bevételecske
1733: Malom vagyon a Berekb(en) a Dobokai Patakon két kövű ... mikor szárazság nintsen, akkor vagyon reditusocskája, de ha az vagyon mint a Njáronnis nem forog és oljkor semmi proventus nem redundál belőle [Doboka; DHn 11]; 1737: Mint hogj I(ste)n ő Sz: Felsege kglmességéből szintén el-közölget az az idő, mellyb(en) a Nms Város Privilegium szerint való Három Hónapi Kortsomája bé állyon ... a meg-íható Dési borok szedettenessenek bé a kortsomákra mas felével 1:/1 m. forint(n) ... Borbirák atyánkfiak ... ez után(n) ne expondállanak a borok(na)k kortsomákra való vecturáztatásokért: hanem minden betsülletes atyánkfiak magok vecturázassák boraikat a kortsomákra; ha ki pedig maga nem vecturázthatná, valamelly rationabilis ok miatt, tehát mikor borok árát bé fizetik Borbirák atyánkfiak, akkor az olyan magok vecturáért remítállanak 12:/12 hogj ezen reditusotskával is angeáltathassék Nms Városunk Proventussa [Dés; Jk 476].

régebbecsken kissé régebben 1761: Galambadon a menyi Drágány vagyon mind edgy féle, ennek az itt valonak Szamontzája ... régebbetsken jöttek volt Galambadra, mert ez sokat budoklott imit, amot [Mezőcsávás MT; TL. Burdusán Gligor (60) jb vall.]; 1767: Az ide valo Possessor Urak közül mostanában, vagy régebbetskenis a közönséges falu földiből ... mennyit fogtanak fel? [K; JHbK XLVIII/1. 8 vk].

régecske 1. meglehetősen régen 1827: (A) rectificatiót tárgyazo Perfolýásátt nekem meg mutatta, de ... hogy menyibe lett, effectum azt nem tudom ... mint hogy már régecske a meg mutatas idejenek [Albis Hsz; BLev.].

2. meglehetősen régóta 1806: A mostani jó vásárhoz képest, mellyhez hasonlóba régecske hogy nem voltam, mondhatom, hogy ... ő Klmének ... igen sok kára következett [Torda; UszLt ComGub. 1753u]; 1814: ezen barátsága ... már régecske hogy foly [Ne; TSb 12].

régecskén elég régen 1712: nem emlékezem jól rea mivel regeczken volt [Dés; Hr 6/28]; 1743: fa Záros régecskén csinált ... aijtaja

[Boroskrakkó AF; BN dobozott anyag VI]; 1778: a melly Recruta Transportok az Eszterháziból és Gyulaiból már régecsken itt által mentek az Ármáda felé, azok ezen két három napok alatt meg ... itt lésznek [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]; 1793: régecsken vivén Bort a' Falukra, vagy két hejt fogyatékn tudom lenni a bort [Hadad Sz; JF 36 LevK 294 Benkő Elek lev.]; 1796: láttam már régecskén, hogy egy Lakadalmi alkalmatassággal egy Kamarában egygyütt ittak szerelmeskedtek [Kv; AggmLt D. 15]; 1813: Groff Korda Anna Vr Aszszony ... fogattott fel egy jo darab fiatalos Erdőt ... ugy hallottam, hogy az akkori Udvari Tiszt az eő Nga emberei által fogattatta fel már régecsken ... imitt amott a régi fogásnak jelei és valóságos kereszt jegyei a Fákön találtatnak [F.berekszó Sz; BIR III. 12/9 Fluerás Mikás Vonucz (40) col. vall.]; 1824: a' már régecsken volt [Szentdemeter U; Told. 40].

régicske 1. meglehetősen régen épült 1771/1817: Cseléd ház ... fedele régitske [Kardicsfa U; Mk Török-Rhédei transmiss.]; 1825: egy régitske fenyő Boronából épült Ház [Csomakörös Hsz; SzentkZs Conscr. 317]; 1837: Egy borona Sertés ol ... régicske [Várfva TA; Borb.].

2. meglehetősen ócska 1788: Palatsinta sütő vas égy, régitske [Mv; TSb 47].

3. meglehetősen régen learatott 1755: eresztett ... a' Buzánakis kalongyája edgy vékát, s többecske; hanem az edgyik – buza asztag régitske Léven két kalogyais alig adott abból edgy vékát [Gernyeszeg MT; TGsz 35].

4. elég régen történt 1749: arról éppen bizonyost mondani nem tudunk ... mint-hogy régitske a dolog [Koronka MT; Told. 29/42]; 1808/1809: Már most nem emlékezem régitske léven a' dolog, a' kérdett rendelés publicatott volte, vagy nem [UszLt CombGub. 1753u].

5. idősecske, meglehetősen idős 1761: Én jóllehet régitskének látatom lenni Eszterdeimre nézve [LLt 38/18]; 1793: ez iránt ámbár régitske szolgálja vagyok Nagyságodnak Parantsolattyát nem tuttam mivel az én Időmben Istené a' ditsósség ollyas

Marha dógi nem volt [Drág K; JF 36 LevK 261 Tollas György lev.].

regisztrumocska lajstromocska 1768: kérem ezen emberem által, ezen acludalt registromacska szerent valo leveleket külgye el öcsém Uram [Marossztygyörgy MT; Ks 61 Kornis István lev.].

rejtekboltocska boltos rejtekhelyecske 1681/1748: be menvén két kis graditson, vagjon két alatt valo rejték boltocska [Balázsfa AF; KvAkKt Mss lat. 236].

rejtekecske rejtekhelyecske 1726: jó épp, hideg pintze ... az nagy ház alatt lévő harmadik pintzéből bé járó kis rejtekecske ajtó mellyék nélkül [Ne; DobLev. I/124].

rejtekkamarácska titkos kamarácska 1694: Ebből a Hazacskabol nyilik mas hasonlo Ajto mas hazacskara ... keorös környűl Zölden festet sima Fogasocskák vad(na)k benne az oldalan ... egy rejtekkamaracs-kajais va(gyo)n ennek az haznak [Kővár Szt; JHb Inv.].

rekeszecske 1. vmely helyiségből elkülönített kis rész 1632: Az Koniha feleől ... valo also rend hazban ... egy dezkabol czinalt rekeszecske kibén vagion valami romladozott luegh [UC 14/38 Kománai urb. 121]; 1692: 5. Haz ... most premendas haznak mondatik ... vagyon ebben egy fenyő deszkabul csinalt rekeszecske, fenyő deszkakkal be padolva [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]; 1767: a Tarnátzában Dél felől vagion egy kis rekeszetske [Csapó KK; Berz. 3. 7. C. 6]; 1781: Élés Ház Melybe járnak ... egy hítvány vas Sarkokon forgó vas reteszszel járo ajton, egy kis rekeszetskén által, mely rekeszetskének bal felől valo részében vagion egy deszkával el rekesztett kamaratska [Pálos NK; Hr]; 1781: vagion ... egy kisebb Gabonás, melybe járnak bé az ... Tornázból egy kis rekeszetskén által [Petek U; Hr].

Szk: *parasztalakú* ~ 1699: nyilik bé ... ajto ... egy két kötésseken álló előé három Nyar, cserefa sasokba rakot egy paraszt ablaku rekeszecskeben [Szentdemeter U; LLt] * *párkányos* ~ 1692: ebben az hazban ... o fenyő deszkabul csinalt parkányos rekeszecske [Görgénysztimre MT; JHb Inv.].

2. kis ól/istálló 1679: Bialy borjuk(na) k valo rekeszescske [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 117]; 1792: majorságnak meg kívántato rekeszetskékis voltanak [Recsenyéd U; Pf].

Szk: *rostélyos ajtajú* ~ 1820 k.: vagyon ... a Tornázt alatt egy Majorság tarto rostélyos ajtaju rekeszetkeis [Dés; RLt].

rekeszke kis rekesz 1694: Ezen Folyoso vagy Tornacz vegén viszont van egy Kis Rekeszkeis, kinek sem Ajtaja, sem egieb nincsen semmis benne [Kővár Szt; JHb Inv.].

rekesz-kertecske kis elrekesztő kerítés 1710 k.: Egy kis rekesz kertecske volt az ablak alatt, mely miatt az ember az ablakhoz nem mehetett [BÖn. 562].

remekecske kis ékszerdarab 1700: Egy rubintos nyakravalo huszonnégy kerek remekecskéje huszon kettődik az fityegője két két rubintocska, az közte valo remeken olyan hoszsuzuko remeke 19. az fityegőjének az Pántlikáján egy Rubint [Hr 1/20].

reménységecske reményecske 1670: Gábor, hogy értett Ádámtúl, nem kétlem, mert éjjel-nappal csak együtt beszéltek, de nem hiszem, hogy az mi levelünk meritumát egészen megmondhatta volna Ádám is, mivel bizony maga sem tudta, az modalítások mutogatásúl mit írt Rottel, kihez képest Kegyelmednek is csak in generali-bus terminis kell nekik mondani, hogy vagyon nyujtva valami jobb reménységecske most, mint eddig volt [TML V, 376 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz].

remeteházacska a magányos fülemüle fészke 1811: Pusztájában volt e' Remete házatska, Miglen találkozott égy szarándokotska, Mely lakást választott annak a környékin, 'S járkál a' sűrű fák' zöld ág boritékin ... Itt' változtattya száz formákra, tülile – Hangját e' Remetét a' kis Filemile [ÁrÉ 106].

részecske I. *fu* 1. darabocska 1656: az kemenj allira nilik be vas sarkon panton forgo vas pantos pleh ajtó forditojaval faragott kö mellyekeuel ... Felseő resze ... küleömb küleömb fele viragokkal ki csinalt mesz metczesses, meli mesz metczeseknek az jstalo feleöl valo reszecskeje az víz rea csepegven, meli miatt egy kiczin hellien megh bontakozott [Fog.; UF II, 131].

2. rekeszecske 1712: Ezek vétettek ki egy régi két felé nyíló ládából ... az felső skatulyából, bal kéz felől az hátulsó részszecskéből [Ebesfva; CsVh 104].

3. folyószakaszocska 1765/1770: (A föld) innét ezen uthon közel lévő két fűzfa között ... a' Kűkűllő folyamatyának egy részszekjén keresztül nézven ... a' középsőtől három olynire ... határozodik [Széplak KK; SLt évr. Transm. 191].

4. mezőgazdasági területecske, (erdő/föld/szőlő stb.) darabocska 1592: Az S. egihez mellett uagio(n) falnúl egy darab mezeonk, kiben kerteltette(m) ez idey haznaerth be egy reszechket [UszT 11/61]; 1596: egy keöz erdeónkbe, mellyet eó kgmeis keoznek mondott az eleott ... az megh Irt keöz erdeóban egy reszechket az en reszem zerenth epettemh [UszT 11/24]; 1626: Az berek Elót valo ret hatara feleól az min vezekettek nagj Gergelljel az vezekedeo rezeczket ket fele merjek es fele Nagj Janosnak fele Ozdj Gergeljnek maradgion [Bálintfva MT; Sár.]; 1696: vajon egj Darab szenafú Templum számára ... mikor niomasban esik egj kís reszecskeje, es egeessen egy irant nem kaszalhattyak Taxaja három forint [Alfalu Cs; GyHn 16]; 1721: az ő kglnél zálogb(an) lévő részszekjét azon gjümölcsös(ne)k meg ereszté [Ne; DE 2]; 1737: informáltattunk vala ... Határunk egj(gj) részszekjén(e)k a kozárvariak által lótt el-foglaltatása iránt [Dés; Jk 485–6]; 1739: (A szőlő) nagj részét az Dumitru Ignát Fiai kezdettek birni, s, egj részszekjét en magam, minthogj verség szerent ket reszre kellenek oszlodni [Sáldorf NK; JHb XXIII/49. 15]; 1745: ezen szántó földnek edgy kevés Ingoványos részszekje [Fejér m.; Kath.]; 1748: az Fűves kert nevű Telekbeli részszekém [Komját-szeg TA; AbN]; 1777: (Az) irtásnak egy részszekjét ... az erdő ujjolag bé fogta [Dupapiatra H; GyK]; 1787: Ezen Fiscalis Tiburtzi határnak a' melly Dimensuraltatott egy részszekje ... kaszálattik [Kajántó K; KmULev. 2].

5. birtokrészecske, részjószágocska 1602: Gergh Seifner ... vallja En az Job apamrol ream marat darab zeoleochket mind az hugomrol ream marat kichin rezzechkeúl

vgy attam Veimerer Martonnak hogy ha leowendeoben el Adnays en hyremnekeol el ne Adhassa [Kv; Tjk VI/1. 591]; 1606: Az melj keves rezeczket Keczielj Gaspar Erezeth wolt Kezemben azt kez wagiok ozlasra keozre bocziattany [UszT 20/47]; 1712: Léven egj Kis részszekje az említett R(eformátus) Parochia mellett valo Fundusnak Zalagban [Mikesásza K; MúzRadák]; 1758: az Relicta ... azzal nem Contentalodik, ha nem tovább mégyen ... az Öss Joszágbol estimalni kell Dosához illendő jövedelmű részszekjét, és a Férje Házában meg kell hadni [Asz; Borb. I]; 1769: az utrizalt erdőhöz közelis kivált amelly szomszedcságában volna éppen nem bir Barótz Uram, hanem tavolyatskán tölle a Bagyoni Sandor Uram részét birja ő kglme zálogban, melly a Béli részszekből szakadott ki, de ez is igen kitsiny részszekje [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/53]; 1795: Groff Széki Teleki Kata Aszszony ő Nsága ... igen kevés héjjával egész Bányabűkköt birván, és így az én részszekémis ő Nsgának keze ügyiben esvén, tehát én azon Bányabűkki Jóságbéli részszekémet minden belső és külső hozzá tartozoiaval egyetemben adom által ... örökös cserében ... Groff Teleki Kata Aszszony ő Nságának [Kv; JHb XIII/19]; 1816: Atyafi Babos Ur itten járván, minthogy kedve vala a kotsárdi Részszekénket kivenni, tehát azt általís adtuk árendába [Kv; DobLev. V/1000]; 1822: Balog Márton ... az Orbán István és János részszekjéketis meg Vásárlotta [Szentimre MT; BalLev.].

Szk: *belső* ~ 1681: az Beres pataka felől ualo belső részszekje marada Marko Borbara fiaczkaianak Istoknak [Homoródsztmárton U; Borb. II]; 1791: ezen Adámoson lévő Solymosi részszekből jutott, osztály szerint, kevés belső és külső részszekjéket ... adák által ... eő Excelentiájának [Adámos KK; JHb XIX/33].

6. töredék országrész 1662: a hatalmas nemzet minden tanácsát arra kezdé fordítani, hogy ... Erdélynek ... nyakát kedve szerint megnyomhassa, s Magyarországnak megmaradott kevés részszekjének holdoltatásához és foglalásához is nagyobb kaput nyithasson [SKr 531].

7. megyei részterület 1661: Zaránd vármegyének részecskejét szüntelen fenyegetvén, holdolásra kényszeríti [KemIr. 343].

8. kis örökrész 1629: Az Eötuos Nagi Mathe vram leaniat is, Nagi Margit Aszszont egy reszeczike illetve, melliet Inuentariumba(n) irtunk; az myk az Szabo Nagi Ferencz iouaibol iutottak [Kv; RDL I. 143].

9. járandóságocska 1782: Minthogy a fűbéli kár is prétendáltatik, illő, hogy a határpásztoroknak fűből is legyen valami részecske falu közönséges helyéből [Oroszfalu Hsz; RSzF 151].

Szk: *pénzbeli* ~ 1674: Fimbriger Márton szeoleje félébenis vagyon az városnak vallami pénzbeli részecskeje [Kv; Szám. 34/L. 23].

10. hányadocska 1649: az mivek(ne)k kik feleől az per va(gio)n ighen kezcin (!) reszeczikeje volt tizen ket lottos [Kv; TJK VIII/4. 376].

11. kb. mértékecske 1710 k.: Bízom Isteben, avagy csak mi részecskejében elmondhattam volna Job. 31:33–36 [BÖn 933].

Szk: *kicsiny* ~ben 1673 k./1681: kivaltkepen valo tekintetem lévén, az I(ste)n hazaban húsegl forgolodó Egyhazi szolgakra ... hogy holtom utanis jo emlekezetem mindeneknél fen maradgyon, kivantam ha csak mi kicziny részecskeben is, jo indulatomnak kész voltat, az érdemeseknél irasban hadni [VhU 317 Thököly Imre ad. lev.].

12. kis csoport, töredék 1678: egy részecskeje az magyar nemzetnek akár mint erőlködjek is, de az többi nélkül félő, markába ne szakadjon, akármikor fog is [TML VIII, 157 Haller János Teleki Mihályhoz].

13. részletecske 1590: ha mit Ebben tagadnal wagj walami rezeckejet tagadnad az my lehet bizonittok az mellet az teorwint is kerem tudomant tezek hogy zawa halwa ez dolognak minden rezejhez zabad leg(je)n teobet zolno(m) [UszT].

II. jelzői haszn-ban; részecskenyi 1766: egj kis részetske föld [Hr 10/3]; 1860: meg vásárolta ... egy másfél öl Széles és 28 öl

hoszszu részetske belső birtokát [Mv; DE 2].

részecske-birtok részjóságocska 1864: Kegyelmednek egyezesünk szerént a' Gagyi részetske birtokunkért fizetnem kell vala ez előtt egy holnappal [Újszékely U; Pf Révai Dénes lev.].

reszelőcske 1656: Ezen saffar hazban vagyon egy negy szegre csinalt asztalos miszerszam tarto lada, kiben vagyon miveleő ez köz ez szerint ... Reszeleőczke nrő 2. Veseő 2 [Fog.; UF II, 114].

részerdőcske részjóságához tartozó erdőcske 1775/1802: Doszu Nadosuluj nevezetű Erdőbeli resz Erdőtske ... azon kis resz Erdőtske, oly kitsiny extensioju, hogy respective Erdőnek sem lehetne mondani [Bsz; JHb LXVII/3. 6–7, 96].

részföldecske részirtokocska/jóságocska 1717: a kérdésb(en) specificalt resz földetske ... Nagy Istvanek sessiojahoz jutott [M.csesztve AF; JHb XXVIII/21].

részfüvecske részzénafüvecske/kaszálócska 1728: Az érb(en) egj resz füvecske, a Kese fiak oszlo füvei között [Lisznýó Hsz; SVJk].

részjóságocska részirtokocska/porciócska 1582: Az eo Rez Ioszagoczikajat ... Varadi Pal deaknak es Az eo felesegenek ... ada eoreok aro(n) [Mv; Bállt 55]; 1584: yelenthethem wala few okath oda menisemnek hogy ha weselenj wramthwl ez kjs riz yozagocykath ... kólcymeg athaljs meg zabadithatna(m) [Kömlód K; WLt Petrichewich Kozma foly.]; 1618: az minemw rezz Jozagoczkat Niarlo Kekessen Doboka Varmegieben Coloswari Barbelly Martonne Azzonion birt, ahöz en nekem bizonios Competentiam leuen Vrunck eò Naga kgessege utan [Kv; RDL I. 105 Kowachocz István nyil.]; 1623/1624: Mivelhogy az mi kiczin Jouaim, Jozagoczkam, es egieb keresmeny(m) uadnak, azokat en tulaidon iambor zolgalathommal kerestem ... mind az Olah Peterlakj Feiuar megiebeli rész Jozagoczkam ... mind penigh minden egyeb kwlseő es belseő iauaimat ... hagiom es uallom Testamentomban az en szerelmes Feleségemnek, Lőrincz Judithnak eőreőkben mindenek ellen [Medvés/Gyf AF; KCs IV/103]; 1782:

az egész rész Jozságotcska a Néhai Atyafi által ell volt 2180 Forintig kötvé [Ne; Dob-Lev. III/570]; 1805: Bartos Sara Asszony itt az Albisi rész jozsagotskáját el adá örökösön ... ötse Uranak Bartos Samuel Uramnak 100 – száz Magyar forintokert, mely jozságotcska vagyon itt Albisban Felszegeb(en) [Albis Hsz; BLev.]; 1810: Küküillő Vármegyében Kis Szöllösi, és ... Kővár vidékin Borkuti Rész Jozságotcskák ... sem égyszer, sem mádszor meg nem voltak osztva [Kv; Ks 89]; 1819: Dombóház Közél levén a' Tekintetes Ur Ádámosi rész Jozságotcskája [Dombó KK; Pk 5].

reszketőtűcske rezgő díszes kis ékszertű 1749: Egy kis arany boglárból, jó féle gyöngyel gombos türe tsinált reszketőtűcske [Korona MT; Told. 12/14]; 1786: Egy Galamb formára Csinált reszkető tűtske 1 nagyobb rubintal, és három kisebb 13 szem jóféle gyöngyel [Nsz; Ks 74/56].

Szk: *gyémántos* ~ 1758: Egy Gyémántos, Rubintos, és Gyöngyös Médály, melyben vagyon ... nagyotska Rubint 8 ... Más gyémántos, s Samaragdos reszkető Tűtske, melyben van 5. Smaragd s 10 gyémánt [Nsz; TSb 21].

részporciocska részjóságotcska 1662: Fejérvár megyében egy Tohát nevű faluban vagyon egy kis rész portiocska ... Könyörgők alázatossan Nsgod(na)k mint Keglmcs Ur(am)n(a)k meltoztassék Nsgod az megh említet rész portiocskát Jus regiummal megh adni [JHb XXVI/71]; 1761: Léven Sáljiban lako Menasági Josef nevű Nemes embernek Veszszödön bizonyos rész Portiocskája, asztat ő velle Nehai Mlgs Josika Josef Generalis vr el tserélvén adott azért itten ... egy Vlád Andréka nevű Jobbágyot [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 31]; 1783: Léven ... Szilágyi Sándor ö klmének ... Csekelakán bizonyos rész portiotcskája ... édes Annjának abbol a Dos ki nem fizetődött [Mezöbánd MT; MbK XI. 69].

rész-szessziocska részjósághoz tartozó telkecske 1747: egy darab rész Sessiotska [Mv; Told. 43/36].

rétecske 1. kaszálócska, legelőcske 1599: 1 Zakaz Zena niolcz eol. Az hawason es az reteczken eot boglia [Kv; Szám. 8/XV. 18]; 1622: Szena Meszeő labian vagi(on) egi

Reteczke [Felőr SzD; SzJk 14]; 1634: Ez mult 1633 eztendeoben menek az holt Marosban egy kis reteczykem latnia, hat ot az maros mellet jar az menes [Mv; MvLt 291. 29b]; 1675: mivel már itt Fogarasban telepedtem megh, itt vagyon valami hitván házam, de hozzája valo majorkodásra valo külső alkalmatosságom csak egy talpallatni-is nincse(n) hanem hogy ha valakitől kaphatok á-beli szűksegemre drága pénzemen egy darab magh ala valo földet es egy kis retecskeket neha neha együttis másuttis [Fog.; Törzs. Fogarasi János portai posta lev.]; 1687 k.: Malom szegb(en) vagyon egy darab rétecske Benedekfi György házára járo az hasznáért ad ā Templomnak d 25 [Seprőd MT; MMatr. 238]; 1719: A' szena Füven ket Rit ... Perczen fele ... Egy darab Riteczke Vagion egy darab pusztas Szőlő is [Varsolc Sz; Ks 83]; 1724: azon erdőn álló egy retetskét meg kaszálattott volt edczer egy Vingárdi Uszkai János nevű Gondviselő [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2]; 1754: Reszkota nevezetű helyben lévő rétetskét az Vtrizáltakat értem tisztítani mint Husziai határban lévő helyet [Hosszúújfalú Sz; WLt Nagy Gyermán (44) jb vall.]; 1796: Ezen ket utolsó rétetske a Falu közönséges réttyéből jár a házak után [Szentgothárd SzD; WassLt]; 1804: Hány esztendeje annak is hogy ezen rétetske fel hagyatott? [Kiscég/Kissáros K; RLt O. 4 vk]; 1824: a szomszédalt két Rétetskéek ... 10 ... öt Esztöndökik kiválthatatlanok légyenek. 20 És mivel Ezüst Hüszasakban mégyen most a' Pénz ezekben légyen a kiváltás [Asz; Borb. I].

Szk: *allodialis* ~ 1747: Kender földei és a Nagy Patak között fekvő Allodialis Rétetske [Nagyida K]; 1748: A Szoka (!) Rétén is Vagyon egy darab Allodialis Rétetske [Korona MT] * *közönséges* ~ 1745: a ... Falu közönséges oszló Nyilas Rétetskéjén(en) [Nagyida K] * *majorság* ~ 1733: edgy darab Majorság Sáros Retecske [Sólyomkő K; SLt GH. 43]; 1795: Sztolnán adatik egy két Szekér Szénát termő Majorság Rétetske [Kv; JHb I/36] * *nemes* ~ 1766: Vagyon ... igen jo Nemes Rétetske ... melly régenten az Néhai Diosi Ferencz Nemes kaszálloja volt [M.köblös SzD;

- RLt] * *vhány buglyára való* ~ 1699: A Kis lakon edg bugjara való rétecske [O.zsakod KK; LLt]; 1733: Vagyon ott fennyeb az Ér mellett egj darabocska egy Bugjára való Retetske [Vaja MT; Sár.] * *vhány rúnyi* ~ 1641: uagion ... hatt rudni Reteczike [Csepőmacskás K; SLt AM. 19] * *vhány szekér szénára való* ~ 1681/1748: 3 szekér szénára való rétecske [KvAkKt Mss lat. 236]; 1766: (Az iskolamesternek) Vagyon fél szekér szénára való Retetskéje [M.goroszló Sz; SzVJk 172]; 1766: Colal Pataki István Uram ... egy szekér szénára Valo Rétecskét [M.köblös SzD; RLt]; 1793: a Communitás erdejéből egy darabotska mintegy egy szekér szénára való rétetskét mi irtottunk az Atyámmal [Kalotasztkirály K; KHn 54] * *vhány szekér szénát termő* ~ 1791: Léven ... egy Kis Joszagotskája nevezet heljetskék egy fél Szekér Szénát termő Retetske [Vaja MT; VH].
2. írottányrétecske 1784: Egy írottányból készült Rétetske [Diós K; BHn 69].
3. mocsaras, zsombékos helyecske; Szk: *sétás* ~ 1766: 1 szekér szénára Valo Satés Retetskét ... Tokai Ferencz Uram Miron Nevű Jobbágyais bir [M.köblös SzD; RLt]. Hn. 1678: kis Reteczke [Vadad MT; VK]; 1700: egj rétecske az Csernyicz Pataka mellett (k) [Abrudbánya; EHA]; 1717: az Gatok kózót ... reteczke [Gyulatelke K; EHA]; 1722: Az Pap Szököllejenél egy Kús Rétetske (sz) [Váralmás K; KHn 311]; 1737: A Vár Rétecske (k) [Nagyida K; EHA]; 1742: A Pásintos kutnál edgy rétetske [Mezőbánd MT; EHA]; 1747: A Tormás Gátján alol való kis Rétetske [Nagyida K; EHA]; 1748: A Vágás alat egy darab rétecske vi(cinusa) fellyül az erdő [Koronka MT; EHA]; 1753: a felső Nádasban lévő rétetske [Szováta MT; Told. 3a].
- reteszecske** riglicske 1638: az ablakan vagjon két vas sarkocza pantostol, egj retezcze ke fejestől [A.porumbák F; UF I, 656].
- rézágycska** 1667: Felső Czejt haz ... Nyeregben való réz agyucska nro. 1 [Fog.; UF II, 338].
- rezecske** rézdarabocska 1737 k.: 2. darabb vasacska ... 2 darab rezecske [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].
- rézfazakacska** 1673: egi Kis rez fazakacska [WassLt Borsai István hagy.]; 1685 e.: Szász Sebesen Piheni (!) Peter Uram Házánál vadnak ... Kis réz fazakacska Nro. 1 [Borberek AF; MvRKLev. Urb. 18–9].
- Szk: *kávés* ~ 1837: Kávés réz fazakotskák 8 [Szentbenedek SzD; Ks 88 Oszt. 11] * *úti* ~ 1823: Úti réz fozokatska [LLt Csáky-per 601. L. 1].
- rézfillérke** réz-aprópénz 1710 k.: ha ki a te sátorodhoz egy marok kecskeszörte vagy a te házad ládjába két rézfillérket adott, nem utáltad meg, hanem kedvesen vetted [BIm. 1002].
- rézgombocsa** kis rézgomb 1755: Sára Aszszony az maga kertébe híván Palko társammal, mondgya: fogjátok pázmára fiaim a Török buzát, mert itten bizonyoson tanalunk valamit ... tanáltunk egy kiss vászon Zacsokcskát ... benne két kis réz gombocskát, és egy gyűrűben való követ [Déva; Ks 101].
- rézharangocska** rézsengő 1632: Az kapu felet való porkolab ház Az foliosioan uagion ... Egy kis réz harangocza ... N. 1 [Fog.; UF I, 131]; 1652: Egy kis agoson való rez harangocskais kivel az kapu betételre és be eresztésre szoktak csengetni [Görgény MT; Törzs.]; 1714: Egj Theca, mellyb(en) következendő mobiliak vann(a)k ... Egynehany réz harangotskak^a [AH 10–1. – ^aFels-ből kiemelve].
- rézibrikecske** rézfindzsácska 1733: Réz Ibrikecske [Marossztkirály AF; Told. 2].
- rézkalánocska** kis rézkanál 1742: egj réz Kalányotska [Pókafva AF; JHb XXV/58].
- réz-kasztrolocska** rézláboska 1791: Egy réz kasztrolotska [Déva; Ks 108 Vegyes ir. Grék Mihucz kereskedő hagy.].
- rézkondérocaska** kis rézüst 1729: Egy káposztás Uti réz Kandérotska [CsS].
- rézládácska** kis rézláda 1765: Egy Rez Ladacska [Kóród KK; Ks 19/I. 6hoz].
- rézláncocska** rézből való kis lánc 1666: Viszki Paál ez szerént Harminczadoltatta ki hozot jóvát ... maszkaras Tükört. Jo fele tükört, Kep iro Aranyat ... Rez Lanczoczkakat [Uti]; 1849: Vagyon egy metzett üveg Lúszterhez három réz lántzatskákon igen ékes rézből készített három férfi

- fők a' lantz vegeken [Somkerék SzD; Ks 73/55].
- rézlobbikocska** rézből való kisebb pároló edény 1723: edgy kis réz lombikocska [Görgény MT; Born. G. VII. 24].
- rézmoszárocscsa** 1733: Réz mosárocscza Törőjével 1 [Marossztkirály AF; Told. 2].
- rézpléhecske** rézlemezesecske 1789: 3 Por töltő réz Pléhetske Rft – xr 5 [Mv; ConscrAp. 44].
- rézserpenyőcske** lapos rézedényecske 1627: Egy rez serpenieoccke ... Egy Kis fel fw-geszteő wsteoczike hitua(n) szabasu aestim: f. – d. 50 [Kv; RDL I. 133].
- rézskatulyácska** 1829: Edgy bors tarto réz Skatulyácska [Mv; MvLev.].
- réztálacscsa** 1729: Egy rez talacscsa tangjer helyett [Erősd Hsz; SV]k].
Szk: *megaranyozott* ~ 1714: Confectnek való meg aranjozott réz Tallotskak No. 12 2//40 [AH 46].
- réztekenőcske** hosszúkás rézedényecske 1715: A Réz edényt fel osztván ... jutot ... Pongrácz Andrásné Asz(szonynak) edgy töredezet tekenőcske [WassLt].
- réztőkőcske** '?' 1714: egj Sakotskab(an) réz Tőkőtskek No 20. Mas Sakotskab(an) rez Tőkőtskek No 11 [AH 11].
- rézüstőcske** 1. rézkondérocscsa 1638: Vagion azon megh irt pitvarban ... Egj rez üsteoccke [A.porumbák F; UF I, 657]; 1673: 1 Réz Üstőcske készségüel [Gyf; UtI]; 1687: vőtünk ... Egy réz üstőcskét Segesvárrul pro f. 1//75 [UtI]; 1711: Egy Réz üstőcske [MúzBethlen].
Szk: *fogantyús* ~ 1627: Egj fogantos rez osteoccke f – d. 20 [Kv; RDL I. 134]; 1736: Fél ejtelesnél kisebb fogontyus réz üstőcske [Várhegy MT; CU] * *hatkupás* ~ 1787: 6 kupás réz kis üstetske viseltes [Mv; MvLev] * *kétfülű* ~ 1789: Egy két fülű réz Üstetske Rf – xr 6 [Mv; ConscrAp. 6] * *vasfogantyús* ~ 1736: Vas fogantyus roszt réz üstőcske [CU].
2. templomi rézedény; Szk: *keresztelő* ~ 1690: keresztelő-kőben levő réz-üstőcske [SzO VI, 424] * *szenteltőviznek való* ~ 1752: (A templomban) egj pár onbol való ampolna paténajaval edgyutt, egy Szentelt viznek való réz üstőcske [Kóród KK; Ks 12. I].
- ridegsertés-ólacscsa** kis pajta nem hízlalt disznónak tartására 1775: Rúdeg sertés hitván olotska [Kisillye MT; LLt].
- rigőcska** kis rigó XVII. sz. v.: Rigottskám, Rigottskám tsatsogo szajkotskám [ETF 20. 7 Thoroczky Zsigmond daloskönyve 13b].
- rőkácska** kicsi rőkabőr 1711: (A káson újfalusiak) most is oda fogytok (!) Kegdhez egj rokaczkaval [Újfalú Cs; BCs].
- romlottacscsa** kissé hibás 1806: Weress Samuel Ur ... kéntelenített ... egy fél Arkus Albat Subscribálni, melyet Déakul akarván meg tenni Nevének első Sillabáját az S. leis írta, a' midőn műk meg szollítottuk, hogy ... Magyarúl kelletik Subscribálni, így oztan az S böi romlottatska Vét tsinált [Szék SzD; RLt O. 2 Kasza József keze írása].
- rongyocscsa** rongydarabka 1733: holmi aprólékos rongyocskákkal egj viseltes és foldozot veres Csuitár [Hacasel H; JHb]; 1805: egy kis darab ... rongyatskának az edgyik vége az Ajtohaz volt^a [Szamosfva K; BLt 9. – ^aPecsételve].
- rongyolottocscsa** kissé elrongyolódott 1849: karas székek sárgán porituzva (!) masziv ... veres tarkájú massával bé huzva; – de már rongyollattaskák [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].
- rongyosocscsa** 1. kissé rongyos/szakadozott 1747: Egy Bibliaja magyar de Rongyosocscsa [LLt 3. B]; 1827: három bőr Táscsa ... de mind a' három rongyosotska [Koronka MT; Told. 34].
2. meglehetősen rossz állapotban lévő 1732: vagion edgy kis rongyosocscsa hintó gjerme(ne)k való fa és vas appertinantiával edgyütt [Kóród KK; Ks 12. I]; 1829: A Veress Jánosné Aszszony felől való köz kert rongyosotska [Torda; KW].
- rostélyka** kicsiny (fa)rács 1676: ajtófélfája ... szegeletesen kifaragott tölgyfából álló, az szemöldökfáján felyül hat darab szegeletes fácskából csináltatott rostélyka [Galac BN; ETF 108. 8].
- rostélyocscsa** várkapu kis rácsa 1653: ha megviradott is, nem nyitották meg a kapukat mindjárt, hanem a közel való házakat ... megjártatták ... úgy nyitották meg osztán

a kaput s a rostélyocskának az ajtaját [ETA I, 77 NSz].

rosszabbacska kissé rosszabb 1735: Jo üres Meh Kosár nro 151 Roszszabbatska Meh Kosár nro 7 [Mezősztjakab TA; JHb XI/9. 10].

rosszabbacsán kissé rosszabbul 1728: Az Feleségem ... csak nem épülhet ki nyavalyájából, ha három négy nap jobbacsán vagyon, megint három nap rosszabbul ... most megint tegnapot fogva rosszabbacsán vagyon [ApLt 1 gr. Haller János gr. Kálnoki Borbárához Nsz-ből].

rosszacsk 1. kissé rossz, eléggé megromladozott 1730: aszt Geczi Uramtól magától hallattam az bepecsetlese után hogy monda en az palaczkamat üressen felejtettem volt egy hordonak minthogy rosszzacsk vala az Csopja be ütem s abból meg tölttem az palaczkamat [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 24]; 1764: régi rosztatska Agy [Pókafva AF; Kath.]; 1784: Más Ökör Szekér, mellynek minden része jó az egy Nyujto agoson kívül, mely rosztatska [Rücs MT; Ks 21. XV. 22]; 1801: jászolly rosszztatska [TL]; 1813: Egy rákász Hálo rosztatska [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]; 1813: A' Malom jo állapottyába vagyon ... Három szüszék benne kettő zárral – rosztatskák 3 [Veresegyháza AF; Told. 18 Toldalagi Kata lelt.]; 1864: két rosztatska festetlen deszka ágy Négy rosszzacsk zsák [Mihálcfa AF; HG br. Gerliczy cs. lev.].

2. omladozó 1750: elébb menvén egy kisség jobb kéz felé találtatott egj alkalmas konyhátka régi sendellyezéssel uj foldozással, sőt meg az falais egj felől rosztatska [Szamosfva K; JHbK LVIII. 4]; 1771: az én Gyepüm ... a Bangordban rosztatska lévén minden kárát ... nekem tulajdonítja ... hozzám jöve reggel 8 vagy 9 ora tájban Nagy Josefné az Palinka főző Üstömet Csebremet a két ujjával keresztül cirtalta s azután az én pálinkám olyan lett mint a Savo [Dés; DLt 321. 42a Catharina Fülöp cons Antonii Stikler ns vall.]; 1806: Kotyetz rosszztatska, Kerítés pedig a Telek körül jotska [Nagymon Sz; BálLt 68].

3. kissé megromlott, gyengébb minőségű 1763: a' széna a' mint ök praetendáltak rosszztatska lévén azon ő Nga szénájából

vásárolni nem akartanak [Záh TA; Mk VII/1. 19 Marosán Nyikita (30) zs vall.].

4. nehezen fegyelmezhető, fegyelmeztelen 1806: delelőtt meg lehető voltam a Letzkét ki véve e sovány volt, delután rosszztatska voltam [Dés; KMN 193]; 1807: delelőtt meglehetőtske Repetitiot mondtam, és olvastam, delután rosszztatska voltam [Dés; KMN 233].

5. gyenge, tartalmatlan 1804: Dél előtt a Letzke rosszztatska volt, az expositio hasonlokeppen [Dés; KMN 15].

rosszacskán rossz egészségi állapotban, betegcskén 1724: En is Isten engedelmeből, holnap ki fogok menni, csak Köleséri Ur(a)m(ma)l conferralhassak, mivel az estve is rosszztatskán vala^a [ApLt 1. – "Ti. a felesége gr. Haller János anyósához Nsz-ből]; 1794: kitsin változása vagyon, rosszztatskán van, de ugyan ezen Változásáért tsak meg nem holt volna ő mert ép egészséges embernek esmértném mindég ötet [Somlyó Sz; BfN dobozott anyag VI]; 1797: Nagyságod rosztatskán ... volt [Vaja MT; BLt II. 12]; 1809: Czitrom áruló Tár-sa rosztatskán lévén le fekszik [Dés; DLt]; 1817: rosszztatskán lévén nem költem fel ágyamból [Ne; DobLev. 3. XXVIIIa]; 1829: erosen sajnálom Köpetzitől halván hogy Anyád rosztatskán volt [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez, Gál Miklóshoz].

rózsácska kis rózsza alakú ékszer/ékszerdísz 1694: gyöngyből és klarisból csinált rosácska [Homoródsztpál U; BálLt 71]; 1700: Egy Aszszony ember Suvegben valo virág három rosácskája edgyik egyik Rosácskájában negy Smaragd, egy Rubin és negy szem Gyöngy [Hr I/20]; 1703: arany miről le eset egj kicin fejer zomancu rosacska [LLt Fasc. 115]; 1703: két arany bogláról le eset rosatskák; mindenikb(en) negy negy kicsin robintoskák [LLt Fasc. 115]; 1786: Egy Zamantzos bokretatska 7 rosatskával 4 rubint benne, és három jo féle gyöngy [Nsz; Ks 74/56].

Szk: *briliántos* ~ 1768: Groff Haller Maria kis Aszszony eő Nsgának jutott ... Egy Brilliantos Rosatska Rh. flor 50 [Nsz; Ks 74/56] * *gyöngyös* ~ 1768: 4 Gyöngjős Rosatskák hét hét arany szemmel [Nsz; TGsz 51].

rozsasztagocska kis rozsasztag 1647: Egy Arpa Aztagh gel. No. 180./ – Egy Ros Aztagocza gel. No 80./ Egy Alakor Aztagh gel. No 100/– [Drassó AF; BK 48/16].

rövidecske kissé rövid, rövidke 1730: A Lo külömben szegeny Legenynek meg lehet. Csak rövidétske [Somlyó Cs; ApLt 2. S. János Deák Apor Péternéhez]; 1788: rövidetske farku* [Kv; DLT. – *Ló]; 1791: rövidetske dereku, tsinos fejü marha [DLt hiv. nyomt.]; 1794: Egy akasztó rövidetske Lántz [Gyalakuta MT; TSb 17]; 1811: Egy Lovát le-irom fülitől farkáig. Ilyen az, nem tartlak függőbe sokáig: Fülel nem hosszszak, inkább rövidetskék [ÁrÉ 155]; 1815: piroslo sima ügyes ábrázatú orra rövidecske [DLt nyomt. kl].

rövidke rövidecske, kurta 1887: Kegyeskedjék egy rövidke történettel megajándékozni a Kolozsvárt – ha csak lehet e hó 19-éig [PLEv. 136 Petelei István Szilágyi Sándorhoz].

rubintocska kis rubin 1625: Wagon egy rosas arany boglarocza melyben vagyon kilencz rubintocza [Kv; RDL I. 126]; 1652: Egy kigyo forma gyűrű kinek ket szemei, két türkesecske koszoruja egy kis gye-mant; szajaba(n) egy rubintocska [Nsz; IB. I. Bethlen István ir.]; 1700: Egy rubintos nyakra valo huszonnégy kerek remekecskeje huszonkettődik az fityegője két két, rubintocska, az közte valo remeken olyan hosszszuko remeke 19. az fityegőjének az Pántlikáján egy Rubint [Hr I/20]; 1758: Rubintos apró boglárkák, nyakra valónak valók, 23 s egy egy szem Rubintotska benne [Nsz; TSb 21]; 1763: Egy nagy arany függő Medály ... Egy pár Fülbe való Ros-télyos két szem jó féle gyöngy és két két Rubintotska rajtok [Nsz; Szer. özv. Har-sányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]; 1786: Egy reszkető tő két gyémántotska benne 8 rubintotska közepibe egy nagyotska ru-bint két felöll [Nsz; Ks 74/56]; 1791: Egy lántzon függő Zamántzos Madár, tizenkét Rubintotska benne, és három gyöngy fi-tyegő [Mv; Told. 19].

Szk: ~*val cifrázott kard* 1732: Egy ezüst arannyos elefánt csontbol valo markola-tu két rubintocskával czifrázatot régi modi kard Karmasin Szin vastag Selyem Sinor

rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 16] * *kicsiny/kis/kised* ~ 1647: egy kis rubintoczka araniban foglaluan [Brassó; LLt Fasc. 137]; 1703: két arany bogláról le eset ro-satskák, mindenikb(en) negy negy kicsin robintoskák. Es ket arany szegetske egy egy kicsin robintotska az tetejekb(en) [LLt Fasc. 115]; 1758: 9. kised Rosa forma bog-lárka, egy egy kised Rubintotska minde-nikbe [Nsz; TSb 21].

rudacska 1. Szk: *kétágú* ~ 1842: egy két águ rudátskát találtam [Dés; DLT 916].

2. tartórudacska 1647: Ejg mecznek valo Vas serpenyő negj rudaczkán [Marosillye H; VLT 55/5415].

3. *kifeszítő* ~ feszítőrudacska 1595: Fol-doztattam az Tanacz hazba(n) az also kemenczet ... az első kj főzzite rúdóczkát, mert egyben dölt vala, és az 5. sing vas-sat haitotta megh fizettem töle d 16 [Kv; Szám. 6/XVIIa. 122 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

4. *szuperlátnyító* ~ szuperlát megeresztő rudacska 1732: ezen házba találtunk ... egy ágj eleibe való szép virágos olosz falt ... egj Superlat njitó vad kecske szarvas rudacs-kát, más egj bé csinálót a melljel superla-tot ki terjesztik [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc néhai gr. Kornis Zsigmond conscr.].

5. legyező-rudacska 1778: Zöld festékes rudacskával, varrott legyező [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

6. órarudacska; Szk: *verő vonító* ~ 1599: 9. Die Marty hogi az felseo oranak az vereo vonito rüdochkaia el teoret volt, ahöz vettünk egj apro vasat fl – d 12 [Kv; Szám. 8/XVI. 28].

7. pénztartó rudacska 1644/1648 k.: Egy rudaczkaba(n) nyolcz belyezett taller No 8 [Born. XXXVIII. 14 St. Bethlen felj.].

8. jelzői haszn-ban; rudacska alakú; Szk: ~ *ezüst* 1793: 3 darab rudatska ezüst 13 probas [TL Consr.].

rugó-zárocscsa rugóval működő kis zár 1694: az Var(na)k masik Szegeletiben va(gyo)n egy Czeyt haz, ennek külső Ajtaja, felszer parkanyozott, vas Sarkos pantos, rugo za-rocskaja van [Kővár Szt; JHb Inv.].

ruhácska 1. terítőcske 1790: Egy Csengetű ... Két oltárra való ruhácska [Déva; Ks 76. IX. 24].

2. *homlokkötő* ~ homlokkötő kendőcske 1788: 8. Slájer főköttő és négy homlok köttő ruhácska [Mv; TSb 47].

ruhaleszedő-rudacska ruhaelemelő rudacska 1585: Egy Ruha le zedeo rudachka [Kv; Szám. 3/XIX. 5 A Szent Mihály templom lelt.].

ruhazacskócska vászonzacskócska 1807: maga Fitori Péter is egynehány ízben egy ruhazacskócskában lopott búzát a' csűr-ből [F.rákos U; RSzF 169].

rutacska csúnyácska 1806: Az írás rutatska volt [Dés; KMN 189].

sáfarházacska kis raktárház/helyiség 1753: Ezen árnyék székek mellett bal kézre vagyon egy Sáfár házatska melyben nyílik egy Vas Sorkokon és pántokon forgo deszka ajtótska [Marosszékirály AF; Told. 18].

sajtócska kis méretű sajt 1596: 1. Sajtóczkat vöttem vala p(er) d 14 hogy az el kele hosszú Ianos Wram küldöt 1. Saitot [Kv; Szám. 6/XXV. 8]; 1609: veottem ... Egi Saitóczkat ... d 16 [Kv; Szám. 12b/IV. 296].

Szk: *őszi* ~ 1596: 1 őszi Saitóczkat vöttem, kibe(n) fel atta(m) p(er) d. 14 [Kv; Szám. 6/XVII. 13–4 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]; 1716: elküldöttem két őszi sajtótskát [Méhes TA; ApL 2 Makkai Mihály Apor Péterhez] * *tavalyi* ~ 1660: Taulayi kis eó-szi sajtóczka nro 3 [Lázárfva Cs; LLt Fasc. 117].

sajtócska kis sajtólószerkezet 1788: Dio olaj sajtolo Sajtotska [Mv; TSb 47]; 1789: Wgy Füvek Sajtolásához alkalmaztatott fából tsinált Sajtotska pléh Fészkevel 's Csator-nájával Rft 2 xr [Mv; Conscrip. 8].

Szk: *paraszt* ~ 1736: Tserefából készült, nem is tzifra, hanem paraszt Sajtotska ... tsak akkora a' Kádja ... hogy alig jöhet le belölle három veder must Szűrt bor [CU].

sajtószíneske kis sajtószín 1775: azon ... Allodialis Szöllő alatt egy jo forma Saj-to Szinetske [LLt Csáky-per 106. L. 13]; 1797: tanálthatik egy Szalma fedél alatt való parasztosan készített épület, melynek a Kapu felől való résziben vagy fenyő desz-kákkal Csere gerendákra padolt Házacs-

ka ... közepin ezen épületnek vagyon egy Sajto Színeske ... a tulso végiben ... négy Márhákra való istállócska [Hosszuászó KK; JHb XX/35].

salláriumocska fizetésecske 1664: ha kicsiny salariumocskánk kiszolgáltatása dolgába való supplicationkat ő nagysága méltósá-ga előtt való törekedésével promoveálni igyekezi, Kegyelmednek mind a hárman megiszolgálni igyekezőnk [TML III, 184–5 Szalárdi János Teleki Mihályhoz].

sanyarúcska meglehetősen kedvezőtlen 1834: A' kerti Szöllő megszedésekor Anyám teméntelen vendéget hívott ... Az údó sa-nyarutska volta mellett is vigan mulattunk, a Tracta állot Czipoka, és lágy kenyérből [Kv; Pk 7 Pákei Krisztina lev.].

sápadtacska kissé sápadt; Szk: ~ *ábrázatú* 1833: Cservenka József ... sápadtacska ábrá-zatú [DLT nyomt. kl].

sarjú-kalangyácska kis sarjú kalangya 1747: A Lunkában Találthatik Szena Kalongya Numero 5. Item Sarju Kalongyácska Nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

sarkocska kis (ajtó)sarok 1724: az ajtaja(n) Ket Sarkacska [Koronka MT; Told. 27]; 1775: vagyon az nagy Udvarház, az melynek Sktukaturos onba foglalt nyoltz Sarkatskákon forgo négy vas horgotska-kal zárodo üveg karikaju két ablakkal világoskodo Pitvarában, Kancellusos kö gráditson fel menvén vagyon bé menetel [Nagyiklód SzD; CU].

sarokpléhecske sarokfelerősítő pléhdara-bocska 1695: ablakja ... sark vasacscai es plehecskei meg vadnak [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI].

sarokvasacska ajtó/ablaksarokra való csukló-san működő vaspántocska 1699: ablakja ... sark vasacscai es plehecskei meg vadnak [Boroskrakkó AF; BfN dobozott anyag VI].

sasocska kis horog 1842: (A konyhának) van három egy forma – két két fligelű ablaka – melyben van két két vas sarok és egy egy bé horgolo kilints formájú sasotska [Opra-kercisóra F; TSb 51].

sátorocska kisebb sátor 1657: itt az sátoroc-skám hol volt, oly számtalan volt az fül-benmászó féreg, hogy csudálkozásra mél-

tó Isten providenciájából maradtam meg [KemÖn. 238–9].

Szk: *árnyékszéknek való* ~ 1714: Pamuk vaszonybul arnyék székn(e)k való Satorotska fl. Hung 20 [AH 47] * *szecesszusnak való* ~ 1714: secessusn(a)k való Török Satorotska, Pamuk Vaszonybul, már Szakadozott [AH 47].

savanyúcska savanykás 1715: tiszta izu savanyucska jo bor [Ebesfva; UtI]; 1735: az savanyutska étkek által hamarabb appetitusra kap az ember [Ks Borosnyai Nagy Márton lev. Nsz-ből]; 1763: a' Borok a' mostani údó szerint Savanyucskák [Szókefva KK; Bállt 1]; 1815: Allodialis Szőlők ... A' bora Savanyutska, de jó iható [Bálványosváralja SzD; Ks 77. 19 Conscr. 849].

sebecske kis seb 1644: Az mint engemet Munkaczi Borbely Istua(n) el hiut vala, ennek az Baczio Ianos fejének fel meczesere hogi sebes vala, ugia(n) en meczem fel az sebet, az melliet üteöttek volt ... hanem egi igen kiczinj sebeczike vala az fejen oldalt felt mint az körmöm feketeje [Mv; MvLt 291. 411b]; 1722: Az mely kis búr elmenes latczott az orczajan ... Nimeth Sigmondnak tudgyae az Tanu hogy ez így történt ... az nyavalya töres rea juven felem esven Sietéssel hogy meg nem tarthattak úgy ütötte meg valamiben az orczajat, s abból esett rajta azon kis Sebecske [Kük.; Szent. vk]; 1749: a nyakán egi Sebecske lévén [Ohába AF; Told. 3]; 1756: a fejen volt egy Sebecske de ő attól meg nem halt volna, hanem ... a Nyaka töröt volt ki neki [Bencenc H; BK Misc. 1143]; 1764: a bal felől való vékonyán egy kis sebecske láttatott [Illyefva Hsz; HSzjP].

sebeseskén hadarva 1799: Pap István ... beszél sebesetskén Magyar, és oláh nyelven is [DLt nyomt. kl].

sebforradásocska kicsiny heg/sebhely 1805: a' bal Pofáján vagyon egy Seb forradásotska [DLt nyomt. kl].

selyemdolmányka 1710 k.: anno 1674 k.: Anno 1674. májusban Fejérvárott országgyűlése alatt estve igen meghevülván, egy pohárba bor közé jeges vizet tölték jegestől ... megivám ... és másnap felmenék a gyűlésbe reggel, csak egy vékony selyem dolmánykában [BÖn. 526–7].

selyemövecske 1599: Kalmandy Jaanos. Hozot Crakay Marhatt ... 17. Seliem Eoweczett^a ... ~ 180 [Kv; Szám. 8/XIV. 19. ~ *Elírás: Eoweczket h.?]; 1732: Egy halo Jáponika övezni való Selyem ovecske ezüst csat rajta [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 8].

selyemvesszőcske selyem csikú hímzéselem 1714: Skofiumbul való Török Czafrang meg egyelitett Selyem vesszőcskével, Sarga Atlas beléssel fl. Hung. 60 [AH 4–5].

selyemecske selyemdarabocska/fonalacska 1788: Egy tsomoba kötve dírib darab Sejmetcské, két kis háló sapka, és velle együve kötve holmi apro patyolatok, és egy keszkenyőbe virágoknak való dírib darab matériák mind együtt [Mv; TSB 47].

seregecske kis sereg/had 1657: izenék Daniel Jánosnak, hogy sietne az derék sereggel aláereszkedni; de az is késő vala, mert az magammal elől vitt három seregecske, melyeknek egyike puskás, másikja kurtán, harmadikja az magam zászlója alatt lévők valának, már tovább az dolgot nem állhatja, és az általköltöző paraszt nem tarthatja vala [KemÖn. 234–5].

sereskádacska sörfőzésre használt kis kád 1638: Egy kis seres kádacska [A.porumbák F; UF I. 659].

serlegecske kis serleg 1757: egy Sellegetske-met ugyan el lopták vala s el dugták vólt de az után meg tanáltam [Gyszm; DE 3].
Szk: *halhajás* ~ 1655: Egy halhajás sellegetske 14 – p. 34 [Kv; RDL I. 29].

serlegpoharacska kis serlegpohár 1622: Egy kws sellek poharocza nio(m)m. – p. 16 1/2 tt f. 4 d. 50 [Kv; RDL I. 119].

serpenyőcske kis serpenyő 1770: Kitsin Serpenyőtske nro 1 [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

sértécske malac 1769: Vagyon Egy bornyus Tehen, kétt Sértécskéje [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 81].

sértécske kis disznó 1721: alazatosan meg szolgálom az Mlgos Urnak ha nekem is eg sértesecskét küld ezen meszet le vivő talyigan tavaj ném busitotam az Melgos Urat mivel vot de most egyecskét öletem vot mind aprolikja mind szalonaja mind

egy falatig el fogot [Szentpál K; TKI Mihály Deák Teleki Pálhoz]; 1778: én töllem vett hat Márjason, egy jó Sertésetskét [Pósa Sz; Ks 34. VI/1]; 1851: Valami Sertéseskeim is vadnak el hozva [Széplak KK; SLt évr. Biró Sándor lev.].

sertésólacska disznópajtácska 1774: Egy Sertés olatska Vastag Cserefákból egy rodalt Szalma fedél alatt [Hosszútélke AF; Kath.]; 1817: Ezen Molnár Ház körül vadnak aproság Épületetskék kised sővény Pajta és egy Sertés olatska, és egy Törökbuza Kas mellyek a fel adás szerint a molnárnak Tulajdonai, maga tévén reájak a kölcséget, és fáradságot [Ördögösfüzes SzD; Örm-Múz. 8].

sertéspajtácska 1763: (A konyha) véginél négy fa lábra epítettett, és szalmával fedettett egy Sertés pajtatskais van bé fervén beleje s. v. Sertes Nro 2 [Hortobágyfa SzB; JHb XXIXa. 19 néhai Hortobágyi Gerély György conscr. 13].

sikátorocska keskeny köz, ösvény 1767: ezen Jozság mellett béjaro sikatorotska [Mezőbánd MT; MbK]; 1775: Colonialis Sessio ... vicinussa ... Nyugotrol más kis Sikatorotska [Buza SzD; LLt Csáky-per 107. L. 14]; 1779: a Templomba járo Sikatorotska [Szövérd MT; Told. 25].

skarlát-subica skarlátposztóból készült kis suba 1560: Rwha Nemw Marha ... Egy Skarlatth Swbycha weres kamuka az galleran [JHb QQ Temeswary Janos reg.].

smaragdocska kis smaragdkő 1697: Gyűrű, melyben vagyon négy rubintocsk, és az közepin egy kis Smaragdocsk [Kgy]; 1786: Arany portéka ... 14 Smaragdotska és tizen négy rubintotska benne [Nsz; Ks].

smukládácska ékszerdoboz 1752: egy Űres Schmuk Ládácska [Eszt. gr. Pekriné lelt.].

sógorka fiatal sógor 1717: most ujjolag el küldöttem edgy gyalmoczkámot Méhesre ha valamit tehetnének véle, hogy Sogorkáimnak is succurálhatnék a bőjtire, itt pedig éppen Szűkösök vagyunk friss hal dolgaból [Darlac KK; ApLt 2 Haller János Apor Péterhez].

sokacska I. *mn* 1. meglehetősen nagyméretű 1847: a' játzintok elvitelével nem akartam alkatmatlankodni, mert sokatska pak, hanem mihelyt lesz kitől, elküldöm [Kv; Pk 7].

2. meglehetősen nagy összegű 1814: kenyérrel sokatska költségem vagyon [NkF]; 1828: oda küldhető emberem nincsen addig a meddig oda bé valo kevés jóságotskáimból viszsza nem jön praeffectusom ... 's ha olyan jószágú, 's akkora ki terjedésű helyel teszszük a Cserét, a mostani pénz szűkibe a kívánt fellyül fizetés talám sokatska is lenne [Kv; RLt O. 1 Béli István lev.].

II. *fn* meglehetősen nagy összeg; Szk: *~ba kerül* 1844: biz e' sokatskába fog kerülni [Széplak KK; SLt évr. Menyhárd Péter P. Horváth Ferenchez] * *~t költ* 1788: négy béres öket vettünk hogy a dolog jobban foljon a pusztá bé kerítésére is sokotskát költettünk s még adob(an) is sokat kell adni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

III. *hsz-szerű* haszn-ban; *~t* meglehetősen sokáig 1861: Mult év utolsó holnapjában írott Levelét ez év elejével tiszteltem; mert a' postán úgy láttzik sokatskát ült [Komoló Hsz; BetLt 4 Sylvester Dávid lev.].

sokacsán meglehetősen sokan 1738: ittenis hagy mázban sokacsán kezdettek betegeskedni egy nehanyon holtakis meg [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

somfapálcika somfavessző 1823–1830: privatus praeceptorom volt Szigeti Mihály uram ... Igaz, hogy kemény ember volt, kisujjamnyi somfa pálcikával vert engemet is, mást is [FogE 80].

sóórló-malmocska kis sódaráló malom 1835: A' Hinto Szinben ... Egy so órló Malmocsk [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.].

sorocska 1. rövid levél 1880: Emlékezel-e arra, mikor Klasszit felküldtem a Főv. Lapoknak, s onnan írták azt a gonosz három sorocskát [PLev. 83 Petelei István Jakab Ödönhöz].

2. kisebb göngyfüzér 1848: 3 sor aprobb gránát göngy 1 sorocsk felfűzve [Pk 2].

sótartócska kis sőtartó; Szk: *aranyos* ~ 1651: Edgy nedgy szegű Arannas So tartoczka [WassLt Wass Judit kel.] * *kerek* ~ 1711:

- Kis kerék sotartocska [Told. 19]; 1730: egy dupplás fedelű kerek Sotartoczka [Kv; Ks 15. LVIII. 6].
- soványka** meglehetősen gyengén termő 1746: égy soványka Domb [Nagyida K; Told. 9]; 1794: Soványka föld [Marosjára MT; PfM].
- soványocska** 1. meglehetősen gyengén termő 1720: Az Udvarház mellett edgy láb föld ... soványocska [Gorbó SzD; JHbK XXVI/2]; 1780: egy Láb Föld ... a' Felső Része soványotska [Nagyercse MT; Told. 79]; 1794: Soványotska föld [Marosjára MT; PfM]; 1794: Soványotska hely [Marosjára MT; PfM].
2. *átv* gyengécske 1807: dél előtt kulómb(e)n meg lehetős uoltam tsak a Letzke soványocska volt [Dés; KMN 224]; 1807: 7 után tanultam a Letzkét de soványotska voltam [Dés; KMN 361].
- sötétebbecske** kissé sötétebb 1807: Az Harmadik Kantza setétebbetske Pely [DLt 234 nyomt. kl].
- sötétecske** 1. kissé homályos 1771: mikor égy alkalmatossággal hozzám szállot volt Halász Hadnagy, történik hogy bé jöve Szabo Ferköne is a házomba részegen és a mint a házom Ablaka papyrosból volt csinálva Setétetske volt a Házom [Dés; DLt 321. 39].
2. a kelleténél kissé sötétebb árnyalatú 1850: a' Szóvetet Schindler megfesté ... csakugyan ha setétetske is, de használható lesz [Kv; Pk 7].
- sövényajtócska** vesszőből font ajtócska 1753: az Udvar háznak szarvazatjáig belől vagy egy darab jó Leszas Tamaszos kert melyre szolgál az ház szegeletitől be egy sövény ajtótska [Karácsonfva AF; Told. 18].
- sövényházacska** kis sövényfalú ház 1726: találánk ot egy sövény házacska [Eszmény SzD; Told. 29]; 1760: egy kis hitván kunynyó Forma Sövény hitvány házatskánál Semmi egyéb épület rata (!) nem vólt [Mv; Told. 15/44]; 1786: adam által ... Kis Petri Curialisomat égy kitsid komorával ... s ... két kis Sövény Házatskákkal [Kispetri K; RLt O. 4].
- státuácska** szobrocška 1732: Vagyon egy Mariaczeli B: S. M: Statuácskája, kis Jézuskával rajta Lévvő Sárga Vont arany materiával [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 30]; 1760: a' Frontispicium Tetein lészen Gombok helyett három kised Statuácska [Kv; Told. 26]; 1779: Egy kis sz. János Státuácskaja [Nsz; CsS].
- stelázsicska** kis állvány 1789: A' belső Patika Hazbol által járo Ajto felett két oszlopokon álló Stellasitskában melly(ne)k felső fele réz Pléhekkal vagyon bé boritva találattak ilyen Portékek [Mv; ConscrAp. 66].
- stompocška** kisebb érczűző malom 1642: Aztis ugy tudom, hogy az mely hat nyilu stompozjkat mely pusztá uolt, adott Fodor Pal az Vaczi Benedek fiainak ... Isten neuier atta nekiek, hogj gonoszt holta vtan ne mongianak [Abrudbánya; Törzs. Rapolt Andras (70) városi rend vall.].
- strázsaházacska** őrházacska 1694: Kúlső Vár ... az Also Kaputol fel nyulo Kőfal mellet az leővő Bástya szegeletib(en) va(gyo)n egy fa Labokon allo eoszve bardolt fakbol csinalt Strasa Hazacska [Kővár Szt; JHb Inv.]; 1807: a midőn azon hely még szabad hely volt, egy kis Strásza házatska volt réa építve [Apahida K; RLt O. 5 Moga Von (50) col. vall.].
- subica** kissuba 1529: Cui dedi pro expensis fl. octo ac pro dolman Swpicza caligis et calceis ac sartori quinque et denarios 90 [Vh; MNy XXXI, 125]; 1531: panum michi pro una supicza seu tunica parva purgamal emere feci pro fl II 1/2 [Vh; DomH 112]; 1572 k.: Kys Myhal zolgalta barat Istwant ... zolgalatomert ados mynd Enye ydeigh fl 12 d 50, es 2 nadragh kysnycher, 1 fodor Jgler keccher swbyccha, ket lng ket gatya es egy szwr es egy sywegh [Kv; Tjk III/3. 262f].
- subika** kissuba XVIII. sz. v.: Egy veres Subika ... Egy ramas Aszony Embernek valo Czima (!) [Borb.].
- sugárocska** elég jól sikerült/fényes 1806: dél előtt jól ment a dolog, délután is estvíg akkor sugárotska Letzkét mondtam [Dés; KMN 174].

summácska I. *fn* (pénz) összegecske 1613: mely Summaczykanak hatra maradt Tizen hat forintiat my eleottwnk veűe fel ... es így Aztalos Miklos vallast teon my eleottwnk, hogy Radnothy Jstua(n) vram Jmmar Egy penzeuel sem uolna eó nekj ados [Kv; RDL I. 92]; 1823: meg esmérem hogy N Laki gazdaságom jobban folyhatása tekintetéből vásároltam légyen hitelbe Tks Doboly Sigmond Uram Bátyámtól ... egy pár járomra valo bihaj tulkokat 60 – Hatvan Rh forint valto czédula, forintokban (így!) ily feltételek alatt ... Hogy ... a minket Komaromianusokat illető negyed részből ... jöhető részt által engedem Kökösi Idősb Dobolyi Sigmond Vram Bátyámnak hogy abból ezen Summátskát ki vonván ... engem ki fizessen [Nagylak AF; DobLev. V/1072 Horváth Elek kezével]; 1842: kötelesek ... a' fenn irt sum(m)átskát Czéhbe állásokkor mindjárt le-fizetni [Kv; ÖCLev.]; 1846: a' legénytől le-huzzák, 's a' könyvbe bé-nem írják, s iratták azon bé-fizetni, vagy fizettetni kellettő sum(m)átskát [Kv; ÖCLev.].

II. jelzői haszn-ban; vmekkora kis összegű/summájú 1772: bizonyos summátska pénzt kinek kinek annak érdeme szerint adott [Drág K; TSb 21].

sutucska tokocska 1798: beretva kés xr 2. Kisded sututska xr. 6. Kis furutska xr. 1 ... egy pár beretva tokostol xr. 20 ... nagyobb sutu xr 34 [Kv; Pk 6 Rázmány Sámuel hagy.].

süketecske kissé süket 1794: maga Hajda és Felesége mutatták Festeken a' kékséget, 's láttam mely erőssen meg-verettetenek ... ennél többet nem láttam nem hallottam, mivel süketetske lévén nem hallottam mindent [Ne; DobLev. IV/728. 3a]; 1799: Rajka Mihály ... kevéssé siketetske [Dés; DLt]; 1830: Nutza Sóni ... kevéssé süketetske Fejérnép [DLt 1025 nyomt. kl].

süldöcske kis süldő 1692: Három süldöcske [HSzj *süldő* al.]; 1736: vehessen Discretioban egjg 5 vagj 6 Máriásos süldötskét [Dés; Jk]; 1757: Süldötskéek találtattanak Nro 7 [Pusztaszatmíklós TA; Berz. 3. I/9]; 1765: Süldötske melly actu hizlaltatik [Eszmény SzD; Told. 29]; 1818: Legfelylyebb Tsötörtökön vagy Pénteken bizonyonn le inditom azon Pénzt a milyen

Szalonatska s hájja létt két süldötskéeknek aval együtt [Galac BN; WLt Kováts Mihály gondv. lev.]; 1840: vásároltam volt a Nagyságod sertés nyájából ket kűs Süldötskéket [Vécke U; Told. 39]; 1841: Egy süldötske [Kissármás K; KLev.].

Szk: *idei* ~ 1674: Disznok ... Hizo Galla nro 5. Az idei süldöcskéek nro 50 [Radnót KK; UtI] * *nyári* ~ 1741: két kiss nyári süldötskét vetettek bé hizlalni [Mezőbánd MT; LLt 146. B].

süldődisznócska növendéksertés 1587: Maradott Nyolcz dizno Swldeo dezmbaban. Mindenesteol fogua az harom faluban iutott dezmbaban Swldeo diznochka 16 ... Ezekben az Dizno Swldeochekekben atunk el 8 fl. 3 d. 62 [Kv; Szám. 3/XXXII. 7].

sümölcsöcske kis szemölcs 1801: az állán egy kised sümöltsötskéje [DLt nyomt. kl].

sűrűcske meglehetősen sűrű 1754: (Az erdő) mind jókora Tölgyfából áll sűrűtskeis noha sokatis ki vagtak imitt amott benne [Uzdisztpéter K; CU].

sütőházacska kis sütőház; Szk: *zsindelyes* ~ 1793: Egy sendelyes Sütő Házacska egy árnyékkal valet 10 Rf [HSzj *árnyék* al.].

sütőtekenőcske kis dagasztó tekenő 1747: Egy Sütő Tekenőcsket is ada a Relicta Janosnak [Kórispatak U; Pf]; 1776: ezen Pinczében vagyon ... cserefa Lijju 1 ... két csebrecke Cir. egy egy vedresek egy fejér Sütő Tekenocske, egy kőz Czipo Sütő Tekenő egy más Csonka Tekenő, Sajtár 2 [Mezőméhes TA; WassLt].

szádok-budunka hársfából készült bődön 1840: Juh fejő 2. Krinta 1 és 2 Turos Désa R. for. 3. ... 2. Zádag vagy hársfa Budunka R. for. 2 [Várhegy MT; TLt Közig. ir. 1042 Bencze Illyés lelt.].

szájacska kis száj, gyermekszáj 1759: az midőn le akartunk volna takaradni jobbanis ell álmosodván az Gyermek, azon szájcscakája nyelve reszketése erőssebben réá jött [M.csesztve AF; Ks Mikes Antal lev.].

szajkócska *nép* mátyásmadarca 1695 k.: Rigottskám Rigottskám tsatsogo szajkotskám [Thoroczky Zsigmond daloskönyve 13b. – A virágének id. sora: ETF 20. 7; az egész ének: Haja, haja virágom 94].

szakácskönyvecske 1802: Egy kis szakács könyvecske fél bőrből de A(nn)o 1785 [Ne; DobLev. IV/858. 6b].

szakadékcsonka folyóágacsk 1760: el kezdvén a mérést a Maros felől való felső részén, a hol a Marosból egy kis Szakadekotska ered, a kotsárdi ... nagy Berek also végénél be jövő utig huszon két kötelnek találtak [Székelykocsárd TA; LLt 1/111].

szakaszocsk 1. rekeszecske 1680: Majorház ... az hazban körös környűl kotlo Tyukok Pujkak, es Ludak alá való fabol csinált szakaszocskak vad(na)k [A.porumbák F; ÁLt Inv. 28–9].

2. kazlacsk 1819: 1817 beli Zab Szalma egy Szakaszotskaba [Baca SzD; TSb 6]; 1848: A hatodik Szakaszotskába volt 17 kal(angya) dézma Zabszalmát Consumáltak a Tiszt marhái [Bezded SzD; LLt].

3. jelzői haszn-ban: vhány szakasz vmi-ből. Szk: *vhány ~ rozs* 1814: Szakaszotska Magnak való Ros [Told. 43] * *vhány ~ sarjú* 1802: Egy Szakaszotska Sarju melyben vagyon három Szekeretske [MkG]; 1819: 1818ba termet és Szalmával őszve rázatt egy szakaszatska sarju [Baca SzD; TSb 6] * *vhány ~ szalma* 1782: három kalangyátska széna, és két szakaszatska szalma maradván [M.fodorháza K; RGYLt VII. 27 Pop Togyer (33) zs vall.].

szakasztócska rekeszecske 1767: A Pitvarban vagyon, egy felyől deszkából, tsinált szalonna szakaszotska, melynek egyik oldalának két deszka hujja vagyon [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

szálacska I. fn (vékony) szálfa 1731: Fát tudom hogy Kolosvárra ... Sz. Pálrol, és Vajdaházról hordatott a Nagy Ur^a, innen minden nap két szekérel vittének, mely miá néhány kor nagy tsonkulásais esett a Gazdaság folytatásban, az eő Nga különös Joszágából pedig még tsak edgy szálatskát sem vittének egyszeris [Szentpál K; TKL. – Gr. Teleki Pál Bara András (94) jb vall.].

II. jelzői haszn-ban: 1. vhány szálacska (fa/deszka) 1763: két hárón (!) szalatska fának le vágásáért [Udvarfva MT; Told. 44/13]; 1797: kétt szálatska deszkából álló polcz [Kórispatak U; Pf]; 1797: 51. Szálotska bükfa deszkák [Kórispatak U; Pf]; 1799:

Két szálatska Deszkából való Pad Tzövekeken [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]; 1807: három Szálatska fát vágtak az Groff erdejében [Udvarfva MT; Told. 44a].

2. vhány darabka (vasrúd/vessző) 1736: edgyik edgyik ablak hat szalatska vas vesszőkkel van meg erőssítve és négy nagy Fijokjai két vas Sorkotskákon forognak [CU].

szalmaládácska szalmából font doboz 1763: Három Lántz végire való Kapots Ugy holmi aprosag kapsotskák nro 24 ... öt Kitsid szalma Ládátskákb(an) [Nsz; Szer. özv. Harsányi Sámuelné Tisza Ágnes inv.]; 1768: Nehai Mlgos Gróf Kis Aszszony Ládája 1 szalma Ládátska 1 [Mezősztyörgy K; Ks 23. XXIIb].

szalmapántlika szalmából font pántlika 1711: 12 Vég Szalma Pántlika ... 8 // 16 [ApLt 5 Apor Péter inv.]; 1788: Egy iskutyába színes Szalma pántlikák 12 darab [Mv; MT TSb 47]; 1788: Szalma bandlika (!) [WLT Cserei Heléna jk 16a].

szalonnácska kis szalonna 1589: Ket Zalonachka, es egy darab [Kv; KvLt Vegyes I/2. 70]; 1591: Az Ispannok hozttanak az falúkból 11 Tawaly Baranyt egy kis zalonachykatt [Kv; Szám. 5/I. 57]; 1729: ā 1mā May szalonnátskát egjebet is a mi vagyon adott jó akaratyából mivel az Katona is kért [Sövényfva KK; TSb 51]; 1775: Borsai Nagy István Uram ... felesége ... a Jobbágy Aszszonyoknak is, sző és fon lisztetskeért, turotskaért, szalonnátskáért, egy soval ... nagy kuldussággal élnek [Peselnek Hsz; HSzjP]; 1818: Legfelyebb Tsötörtökön vagy Pénteken bizonyosonn le inditom azon Pénzt a milyen Szalonatska s hájja lét két süldötskének aval egyűtt [Galac BN; WLT Kováts Mihály gondv. lev.]; 1839: Egy szalonnátskának fele [Kv; Ks 73/55]; 1854: 2 és 1/2 Szalonnátska ezek felett 6 pár Ser-tés Láb [Sárd KK; WassLt].

Szk: *aprólek* ~ 1687: Voltanak az Kamaraháznál ... egy nihány igen avasos husas aprolek szalonnácskák [Sziget Mm; Törzs].

számartóházacska a számartó kis háza 1694: az Pincze Tornattza között va(gyo)n egy szamtarto hazacska [Kóvár Szt; JHB Inv.].

szánacska 1. egylovas szán 1849: Egy, egy lonak valo szánatska két rudjával [Somkerék SzD; Ks 73/55].

Szk: *vhány ~ra való* 1778: szokot ugjan ő Nsga nékünk maga embereinek külön-külön minden Gazdnak két-két szánatskára valo fát adatni [Bányabükk TA; BLt 11].

2. jelzői haszn-ban: vhány szánacskaára való vmiből 1684: Fogarasban ... Vettünk egy szánacska szénát fl. 1/40 [SzZs 260].

szánka kisebb, lovas szán 1595: 1. zankaia eleiben, adot Biro Wram 4. loat [Kv; Szám. 6/XXVIIa. 38 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]; 1596: fat vettünk egy kis zankaüal ... d 16 [Kv; Szám. 7/II. 18]; 1756: hirtelenséggel Balog Uram Pistolyal az ablakon ki löve a szánkájáb(an) lévő gazban mely meg is Gyuladot allovak (!) az szánkát el ragatták [Remete Szt; TKI].

szánocska szánka. Szk: *~ra való fa* 1778: szokott ... eő Nga nékünk ... két két szánotskára valo fát adatni [Bányabükk TA; MkG] * *deszkás* ~ 1761: Alkalmas Deszkás szanocska kassával s Rudgyaval egybe [Kémemd H; JHb XXXV/39. 34].

szántócska szántóföldecse 1787: parlagban hagyott egy Szántotska [Désakna; Hr 1/22].

szántóföldecse kis szántóföld 1654: Azon küüöl ket darab szanto földecske ket forintba vet volt Zaloghba(n) az maga Jobbagyatul [Szásznadas KK; Ks Bánffy Anna urb.]; 1715: Vagyon ... a Köszörü patak alatt edgy szanto Földetske ... melylyet is Sztojka Gergely fogott volt fel a falu közönséges földiből [Nagyercse MT; WH]; 1717/XVIII. sz.: Vagjon ... egj darab szántó földecske [Benedekfva Sz; Berz. 7. 68/1]; 1728: Tudok az Pojenb(en) egy darab kaszálot körülette harom szanto földetskéket [M.újfalu K; RLt Goron Páskul (70) jb vall.]; 1741: ugy vélem hogy Szilágyi János vramé fogott lenni azon szántó földecske [Nyárádsztbenedek MT; Told. 22]; 1782: azon Szántó földesckéjeket ... Vásárolván Zalog titulusal [M.köblös SzD; RLt]; 1792: a Zugonál lévő Szánto Foldetske ... mint hogy meg ugaroltatt volt név szerént kineveztetvén viszsza adatatt a Melgos Urnak [Msz; MbK XII. 87]; 1823: méltotassanak ... nékem meg-

engedni, hogy ezt az oláh Templomnál lévő szántóföldesckémet ... vehessem 's vétethessem kerítésbe [M.köblös SzD; RLt Incze István lévita-lelkész kérv.].

Szk: *alldiális ~* 1777/1780: vagyon ... Alldiális Szánto Földetske, melly a Praebendásoknak szokott ki osztatni [Alparét SzD; JHbK LII/396]; 1802: egy alldiális Szanto földetske [Mezőpagocsa TA; Berz. 5. 38. P. 14] * *fecskefarkú* ~ 1722/1814: Az ország uttya és a' ... Lonai Patak között egy Darabotska Fetske farku Circiter három köblös Szánto Földetske hagyattatott az Reformata Ecclesia számára [Kisjenő SzD; BetLt 1] * *nemes* ~ 1766: az Pataki Istvá(n) Ur(am) Málé Földének az Végiben az Vancsa Gligorek által Csinált Irotvány Kosztájok alat, mindgyárt Vagyon az Kántor részen égy Nemes szánto Földecske [M.köblös SzD; RLt] * *nyíl* ~ 1766: egy kis nyíl szánto Földetském [Szásznýres SzD; Ks 33. II. 16].

szappanozótekenőcske 1699: Szappanozo tekenőcské Nro 3 Úress hitvan ládácskák Nro 2 [O.csesztve AF; LLt Gyulafi László inv.].

szapulókádacska kis szapulókád 1770: Szapullo kádatska [Esztény SzD; Told. 29].

száraz liktáriumtartó ládacska aszalt gyümölcsből készített lekvárt tartó ládacska 1788: Úvegnek valo kitsin tojokás Ferslog ... Száraz Lictárium tarto kitsin reteszes Ládátska [Mv; TSb 47].

szárika kb. (posztó)guba, suba 1739: Szárikámot az nyakambol kivetvén, mondám az Öcsemnek, Lőjjed ... mert el kell vesznünk [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP St. Hodor (49) pp vall.]; 1758: Egy szárika valora flor. Hung 1. den. 24 [Páké Hsz; HSzjP]; 1801: Georgie N. mint egy 20. esztendő ... sár-ga haju, az Oláh Országi modra fésülve ... egy kurta rongyos Oláh bundát, s' azon felyül egy uj, ugy nevezett zárikát ... viselvén [DLt nyomt. kl]; 1801: Szávu Popa mint egy 24. esztendő ... fekete szemü és haju, az Oláh Országi modra fésülve ... egy nagy Oláh bundát és azon felyül egy régi ugy nevezett zárikát viselvén [DLt nyomt. kl]; 1808: Felső Porumbáki ... Gytiza Pap János ... visel szörös Oláh bubot vagy szárikát [DLt 171 nyomt. kl];

1811: hegyi Tolvajok ... vittének el ... Három ujj által vetöt ... Egy ujj szárikát ... Egy Puskát [DLt 629 nyomt. kl]; 1819: aprobe panaszokból világosságra jöven az, hogy egy uj szárika az eő kegyelme házánál tanáltatott meg [Bereck Hsz; HSzjP]; 1826: a' Nyakamba levő szárikámat ki huzta és el vitte [Lisznyó Hsz; HSzjP Karátson Gyurka (36) prov. vall.]; 1829: Tudom azt nyilván mivel szemeimmel láttam, hogy Hoszsza Péternek egy szárikáját el vette [Bodzaforduló Hsz; HSzjP Bulárka Thoma (40) vall.]; 1839: Majláth Jeremiás ... visel ... fekete zekét, vagy is sokszor csak szárikát [DLt 1355 nyomt. kl].

Szk: *comközépig érő* ~ 1817: Egy Szilágyi modi fekete váslott Czomb középig érő szárika, vagy Gubába [DLt 70 nyomt. kl] * *szürke* ~ 1752: Edgy Szürke Szárika [Szászveszöd NK; JHb XXIII/27] * *viseltes* ~ 1803: Bochoday András ... öltözete volt egy viseltes Szárika, egy viseltes fekete Bárány – bőrrrel prémezett, és zöld posztóju Süveg [DLt nyomt. kl].

szárikás kb. gubás, subás 1796: jöttek hozzá oda ki valo szárikás isméretlen emberek [Hidvég Hsz; HSzjP Támpa István (60) col. vall.]; 1873: néhány ... vámhivatalnok lakik itt^a a nagyszerű magányban, heteken át alig látva mást, mint egy-egy nyájai után számaron haladó nagy sárikás^b és kucsmás juhászt [Orbán, SzfLeír. VI. 77. – "A brassói Királyhegyen lévő határállo-máson. bÍgy! Lapalji jegyzetben: Lombos suba, melyet a hétfalusiak (Br) viselnek. Ez az értelmezés nem a szárm-ra, hanem az alapszóra vonatkozatható].

szarvacska kis szarv 1697: Tinő... Tavaly Kek Barna fel allo szarvacskai [Almakerék NK; UtI].

szarvasborjúcska 1759: méltóztassék ... valami szarvas bornyutskákkal szigorú szegénységemben fel emelni [Szőkefva KK; Ks 72. 54].

szarvasmarhácska marhácska 1765: az Béres Ökrökre, Magam Lova Birák lovaj és töb szarvas Marhácskákra ... Széna [Nagybarcsa H; Ks 71. 52 Szám.].

szarvasocska szarvaska (figura) 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzoni Thar hazaban ... vagion fabul csi-

nalt szaruasochka is No. 1 [Somlyó Sz; UC 78/7. 22].

szarvasollócska ?szarvasborjúcska 1731: János Albert ... egy őz vagy Szarvas ollocskát vett volt [Gysz; LLt].

szarvazatocska alacsony fedélszék 1736: Ezen Fillegoriátskának tsak kitsin Szarvazatotskája van [CU].

szebbecske meglehetősen szép 1747: a Hámbárnak edgyik rekeszszében találtunk ... szebbetske buzát Cub: 3 metr. 3 [Spring AF; JHb XXV/88. 5]; 1821: több a bűk fa benne^a – is szebbetske [Ködmönös SzD; LLt. – "Az erdőben]; 1822: valami igen apró körtvél tizenkettő vala nagyobb ezis tsak bé lévén hányva^a össze romlott, de az Idegen Uraságok ki katzagtak hogy fejjül egynehány szebbetske volt [Mv; IB. gr. Korda Anna lev. – "A kosárba].

szebbecsken vmivel szebben 1748: miolta Ferenczi Uramhoz ment férjhez, az ólta maga szebbetsken jár, mint az előtt [Torda; Borb.].

szebedkén kibetűzhetőbben 1670: Uram, én nem bánám, bár maga írma, mert talám még valamivel kevesebbet írma, csak írma egy kevésse szebedkén, ne kellenék oly főtöréssel elolvasnom [TML V, 5 Naláci István Teleki Mihályhoz].

szegecske kis szeg Szk: *rezes* ~ 1714: Ló számszám barsonnal burított és atzéljos halhával rezes szegecskével, három darabbal álló fl. Hung. 12. – [AH 22].

szegelet-asztalocska sarokasztalka 1819: egy szegelet cserefa kis asztalocska, rajta lévő kétfelé nyíló ajtajuk kitsi tékátskával [Baca SzD; TSb 6].

szegeletcske 1. szélföldecske 1643 u./1770 k.: A' szőlő alatt való kútnál vagyon egy szegeletcske [SzConscr.]; 1667: az Kapolnan kúul, az ket vt között való szegiletecske ez marada közre [Imecsfa Hsz; LLt]; 1676/1687 k.: volt Pápai Péter Vr(amna)k egy ülés helye rajta való épületeivel edgyütt ... egy kis szegeletcske, melyet ő kglme ada a' megyének örökösön hogy legyen a Schola Mester lako helye [Mezőcsávas MT; MMatr. 412]; 1739: adattatott egy darabotska rét, egy Szegeletcske, mint-hogy a jövő jároktól Semmiképpen azon

szegeletetskét meg nem tarthattuk ... azon Vámosok vagy Révészék usualtak eddigis [Dés; Ks 28. V]; 1757: Vagjon egy kis szeg-eletetske mint egy Fertály szekér szenára való [Szentmihály Cs; SándorConscr.]; 1782: azon ... retnek tsak egy szeg-eletetsk-ekéjére tétetet az eő Naga Malma [Torockó-sztgyörgy TA; Thor. XX/2 Ványa Gergely tt lev.]; 1796: Vagyon még más Káposztás Kertnek usualt egy Kis Szegeletetske [O.solymos KK; Told. 39/30]; 1826 k.: a Kelemtelki Csulak agy nevü Patak ... a Gyalakuti határunknak csak egy szeg-eletetskéje mellett a téren folyván ... a Természettől jo ágyába ... Nap nyugot felé foly [Gyalakuta MT; GyL].

Szk: *bokros* ~ 1733: Az Nyárad marton egj kis bokros Szegeletetske [Lőrincfa MT; EHA] * *kopaszos* ~ 1768/1801: egy kis rövid suhartzos kopatzos szeg-eletetske [Tima-fva U; Pf] * *pusztá* ~ 1780: vett Cserében ... Buzás Besenyőben^a egy pusztá szeg-eletetskét [DobLev. III/550. 1a. – *KK] * *telek-béli* ~ 1776: a' Porondi felső sikátorb(an) ... lévő kis Telekbéli szeg-eletetske részecske [Ne; DobLev. II/484. 1b].

2. (erdő)szélecske 1785: Az Sorostelyi Erdőből Farkas el adott egy szeg-eletetsket 55 M forinton [Nsz; Tsb 13 Bethlen Zsuzsanna lev.].

szegeletetske-erdő szélerdőcske 1775: Maradat Magyar Peterlaka felől egy kiss szeg-eletetske erdő [Körtvélyfája MT; LLt]; 1818: a mostani vágás alatt lévő Táblában fel járo uton alol lévő szeg-eletetske erdő adattassék által, ugy mindazonáltal hogy az a helybéli Ispány által mutattassék ki a Bácsiaknak [Kv; KmUlev. 3]; 1823: a' kitsin szeg-eletetske erdőnek fele [Kakasd MT; DLev. 1. II. 19].

szegeletetske-föld szélföldecске 1845: a' Sospatak hidja végénél lévő Szegeletetske föld [Dés; DLT 657]; 1848: égy darabatska Füzessel bé nót Szegeletetské föld [Dés; DLT].

szegeletetske-hely szélföldecске 1716: egy kús szeg-eletetske helyet adtak [Erdőcsinád MT; Told. 52]; 1758: egj kis szeg-eletetske tizen négy őlni helj vagjon [Nyárad-karácsonfva MT; Berz. XXVII/11]; 1852: égy Szegeletetske heljet két kupa török-

buzát vetett [Magyaró MT; LLt]; 1852: az malam ősenye mellett égy Szegeletetske helj [Magyaró MT; EHA].

szegeletetske-jószág szélbirtokocсka 1810: azon Kús Szegeletetske jószág [Tarcsafva U; Pf].

szegeletetske-szénafű szél-szénafüvecске 1717: egy köblös földcskéjét ... és három szeg-eletetske szena füvetis [Pálos NK; Hr 1/42].

szegeleterdőcske szélerdőcske 1756: engedők az Néhai Horváth Bodisar Posteritási rész nyilnak ... az felső бүтүн az бérцен az ket utak között lévő három szegű kis szeg-elet erdőtskét [Széplak KK; SLt 20 Sz. 14].

szegeletföldcske szélföldecске 1751: a' Szőlőre ki járo úton alol lévő szeg-elet Földetskével egyűtt [Koronka MT; EHA].

szegelethelyecske sarkon/szélien levő föld-darabocсka, szélföldecске 1727/1790: tud-gyaé a Tanü... hogy az mely kús Szegelet helyetske vagyon olahok Templomán alol ... ezen kis helyetskére ... kis engedelméből csinált egy kis házat egy Gyermány nevű Ember [Ádámos KK; MvLev. vk]; 1803/1804: Hát azon kis uttzatska, mely a' Refor(matum) Templom alatt lévő Kolosi Farkas Ur veteményes kertye és a' kérdésb(en) ki tett Szegelet helyetske között megyen fel; falu uttzája volt é eleitől fogva ...? [Kv; RLt vk].

szegelet-jószágocсka széljószágocсka/birtokocсka 1803: áltál adom örökös birtokába Tks Dosa Gergely Urnak ... azon kis szeg-elet jószágotskámot [Kakasd MT; DLev. 1. I. 6].

szegeletkemencécske sarokkemencécske 1697: Melly házban vagyon egy zöld tserépből kerekdeden tsinált szeg-elet kemetztske az első része egy vas lábonn áll az Szemoldokeis vas [O.bretttye H; Born. XXIXa. 2 néhai Bodoni Balázs conscr.].

szegeletkertecske szélső kertecske 1775: szeg-elet Kertetske [Dés; Pat.].

szegélyke szélföldecске 1758: ada ... ket darab Szanto földnek a lábján egy kitsin Szeg-eljket [Hsz; Hr 194].

szegényecske 1. kevéske 1758: monda Udvar Istvánné Aszszonyom: Iuana ha süttöttél volna adnál nekem egy Kis kenyeret ...

mellyre én mondek: Jó szível én Aszszonyom, tsak hogy bizony szegényetske a' kenyerem [Bethlensztmiklós KK; BK. Farkas Juana cons. providi Vintilla Petre (32) vall.].

2. a szokottnál kisebb 1807: dél előtt szegényetske Repetitiot mondotam [KMN 220].

szegényke 1. sajnálni való (kis)gyermek 1662: ez a gyermek oly nagy szopható, hogy ugyan mód nélkül vagyon. Egyébaránt nem aránszom szegénykének semmi nyavalyáját [TML II, 242 Veér Judit Teleki Mihályhoz]; 1670: Az én fiam, Uram igen elnyomorodék ... jártányi ereje sincs ... sőt az sárgaság is látszik rajta ... ha az Isten nem könyörül szegénkén, én nem tudom, hova leszen [TML V, 407–8 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]; 1717: En ... Tednap (!) del után érkeztem haza bekével másként bizony igen vekony egészsegbén hattam légfőkepén Josephet, Jankoczka Ugyan jobbáczkán vagyon Istennék hálá elég nagy Sirva maradának el Szegenkék [Altorja Hsz; ApLt 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez]; 1851: kiti Titi is mostanság mind beteg volt el van pusztulva, féltünk hogy el vesszessük szegénykét [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

2. halott gyermekre von. 1660: Én, édes Sógor uram, szegény édes kis fiacskám halála történvén ... tegnap temettetém el szegénkét [TML I, 555 Bánfi Dienes Teleki Mihályhoz]; 1705: Ugyan a szegény kisleánykám testét bétöttük a több testekhez az Ötves házába, holott is már négy koporsó vagyon téve: Székely Ádámné asszonyom teste kisgyermekestül, az úr kisfia teste, a Józsefé, és az enyéme, szegénykéé [WIN I, 565]; 1777: Ez igen okos gyermek volt szegény ... Nem hihetni el micsoda sirást és szomorúságot vittek végbe szegénykének az halálán [RetE 375]; 1777: Mi itt kesergünk felette szegénykének, ő pedig, tudom, a mennyeknek országában örvendez [RetE 376].

székecske 1631: azon beleöl uagyon ... egy szekecsyke [Fog.; UF I, 401]; 1637: Beczy vas zaros sarkas pantos aytó egy hazban; egy aztal labastol benne, egy festet karos szek, kett kws szekecsyke [Fog.; UF

I, 408]; 1637: Onnatt bellyeb jeöuen ... az hazban ... három aztal labastol, ket eczel szek, ket kar szek, kett nyoszolya, egy kws hituan szekecsyke [Fog.; UF I/409]; 1749: Kett Fejer Székecske [Királyhalma KK; Ks 33. XXIIb].

Szk: *láb alá való* ~ 1748: Lább alá való kicsiny Szekecske [Ks 8. XXVIII. 5]; 1756: Láb alá való székecske [Nagyrapolt H; JHb XXXV/35. 27]; 1805: Egy Kis láb alá való Székecske [Szamosfva K; BLt 9] * *pástétom alá való* ~ 1679: Pastetom alá való Labas apro szekecskék nro 26 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 55–6].

szekecske 1. 1748: volt két Lova, s, egy szekecskéje [Torda; Borb.]; 1750: Egy küs Szekecske Nr 2 [Gyeke K; Ks 83].

Szk: *bánátusi* ~ 1812: egy Bánátusi szekecskét német hámmokkal maga után hagyván el szökött [DLt 383 nyomt. kl] * *egylovú* ~ 1582: Hallottam Zaiabol ez Ersebet Azzonnak, Mondwan ... ot a Zamos mellet, Veres Lukach Masod magawal eg lowo Zekereczkel wagon, es azon tolnak eg wst penzt fel a zekerre [Kv; TJk IV/1. 50] * *fahordó* ~ 1735: két alacson fahordo Szekecskébe való kerekék [Kv; Ks 40 Varia XXVIIIc] * *lován, -jén visz* 1597: Zeifner Georgi Egy Loan zekerechikeien vit egj berbentzet Egresre (!) [Kv; Szám. 7/ XII. 55 Filstich Lőrinc sp kezével].

2. vány szekecskényi mennyiség 1782: széna három kalangyátska maradt ... mindenik kalangyában volt négy négy szekecske [M.fodorháza K; KvRLt VII. 27 Sztánka Tyifor (26) jb vall.]; 1802: Egy Szakaszsotska Sarju melyben vagyon három Szekecske [MkG]; 1831: a Széna Termést két Bugjába raktam, a mely átaljában, 2 Ökör után 3: Szekecske lehetne [O.kocsárd KK; Pf Duka Szimion lev.]; 1840: akkoron oda állított öt Kaszásim édy Szekecskénél több Sarjut édybe nem gyűjthettem [Dés; DLt 983]; 1847: Széna a' két réten lett ... 3 szekecske [Kv; Pk 7].

Szk: *vány ~ vel ad* 1805: a Falus Biro edgy edgy Szekecskével adnak* ... Négy Négy Sustákon [Özd AF; MúzRadák. – *Fát] * *vány ~ vel vitet* 1829: a Falus Biro egy egy Szál Gyűmölts Fát le vágottat s vitetett

Rectificator Urhoz ... egy egy Szekeretskével [Mezőkölpény MT; TSb Fartzádi Márton (46) vall.].

3. jelzői haszn-ban 1621: veottwnk ... Egi Zekerecske Zekelföldi sendelt 3 Ezert 6 Zazual p(ro) fl. 1 tt fl. 5 [Kv; Szám. 15b/IV. 21]; 1729: hoztam ... három szekerecske aszu fat [A.karácsonfva MT; Told. 31]; 1759: tett a' viz mint egy szekerecske széna kárt [M.zsombor K; SL]; 1778: Szokott ... B. Alvintzi Gábor Ur ő Nsga a' maga embereinek, az alább valo erdőből adadni két szekerecske fát annuatim egy-egy Gazdának [Bányabükk TA; BLt 11 Molduán Ignát (60) zs vall.]; 1820: (A) kaszálo mind addig mig el nem suvadozott két szekerecske szénát meg termet [Firtosvárálja U; Pfl].

4. területnagyságra von.: vhány szekerecskényt termő 1727: az említet írottvány ... oly nagy mint most nem volt, mert akkor csak akkora volt hogj fél Szekerecske Széna termet rajta [Középlak K; SLt 29. J. 26 Joh. Molduván (60) jb vall.]; 1770: Vagyon még ... ezen patak(na)k két felén és ezen Tanya körül ... egy darabotska kaszálo helyetskéje ... mint egy szekerecske szénát termő helye [Berekeresztúr MT; BetLt]; 1782: azt tudom hogy egy helyetskét ... in válygá Unguruluj nevezetű völgyben Pojáná Boldizsojenak hívják, melly Pojenitzát én tudom, hogy olly kitsiny hely volt ... hogy alig termett meg rajta egy szekerecske széna [Csákgorbo SzD; JHbK VIII/18]; 1798: egy Szekerecske málét termő (föld) [Dés; DLt]; 1804: Van 2 szekerecskére valo kaszálo is ezen fordulón, de ... ez a kaszállotska nem volt el foglalva a Fő Ispány Ur számára [Szásznyíres SzD; Ks 101 Jó János ref. pap kezével]; 1856: egy fél szekerecske széna hely [Csekelaka AF; KCsl 6]; 1864: egy szekerecske szénát termő hely [M.bikal K; RAK 250].

szekérke 1. kicsi szekér 1679: Közönséges, deszkas, Karika Kerekű, gyermek(ne)k valo kis szekerce nő 1. Ugian illyen, romlodozt, regi szekerce hatulso tengelje, egj kerekével no. 1 [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv.].

2. jelzői haszn-ban: szekérkényi 1730: egy szekérfaért Den. 69 ... ismét 2 szekerce fáért Den. 90 [Kv; Szám. 56/XIX. 24].

szekérszinecske kocsiszinecske 1825: egy kis Szekér Szinetske [M.felek K; SzentkZs Conscr. 13].

szekrényecske szekrényke 1700: fel kez kád nro 2. Tekenyőcske 1. Desa nro 1. Egi kis szekrenyeczke [Csicsó Cs; BálLt 71].

szélecske 1. kis földszél 1607: Tudok egy zeliectet az to mellet [Szacsva Hsz; BLt].

2. jelzői haszn-ban: szélecskényi 1803: egy szeletske hosszu rojtos végü Kendő [Harangláb KK; UnVJk].

szélesebbecske kissé szélesebb, szélesebbke 1754: az egész épületnek hossza 16 1/2 Szeless 3 öl és helyenn szélesebbetskeis [Uzdisztpéter K; CU]; 1808: A lábost szélesebbecske deszkára teszik száradni [Dés; MNy XXXIV, 12].

szélesebbcskén kissé szélesebben, szélesebbkén 1733: Minthogy az hegy teteje felé meg rövidult az láb, potoltuk azzal hogy szélesebbetsken mertük fellyül, mint aláb [Kiskerek AF; JHb XXVI/44].

szélesecske 1. széleske 1661: én ott lételemkor amaz négyélű igen könnyű szélesecske hegyestőr vasakat árultanak [TML II, 81 Rhédei Ferenc Teleki Mihályhoz]; 1813: szélesetske vékonyabb patyolat [Asszonynépe AF; UnVJk].

2. széleske területű. Szk: ~ föld 1751: A' Bordás Hegynek verő fényes oldalán alól egy szélesetske föld [Koronka MT; Told. 31/4] * ~ *gyepű* 1800: az uton fellyül az szőlőig az p(rae)tendalt Cziher széllyetske gyepű [Ádámos KK; JHb XX/19] * ~ *gyümölcsös* 1844: a Szamos vize a Szász fenesi határban levő Sodo (!)^a réthez lassan lassan közelgetett, és a' Monostori Szőlőkhez is, a' hol az alyba Szelesetske gyümölcsös volt [Szászfenes K; KmULEv. 1. Nagy Josef (65) col. vall. – ^aElírás Sodró h., de ma is hallható a fenti alakban].

széleske I. *mn* szélesecske 1710 k.: én Istennem! ... csudálatos szózat és sugallás által a te dicsőséges jövedeledről nékem hirt adtál, kiváltképpen való gyönyörűségés jó illatnak nagy bőségét bocsátád magad előtt, mellyel, mint valami drága olaj-

jal, engemet felkenél és eltöltél, és ottan mindjárt szép, jó hosszúka, széleske, mindenik felől béirt levélnek látható formáját szállítád az én fejemre [Blm. 1007].

II. *fn* '?' Hn. 1835: A' Széleskében a' Tat-rang között (sz) [Keresztvár Hsz; EHA].

szelídecske I. 1. *mn* szelídded XIX. sz. eleje: Mondám néki szelidetske Léány vagy e vagy menyetske Én sem Léány sem menyetske vagyok oh te szelidetske [AbN].

2. szelídke 1811: Te pedig Gazdádhoz hív oh Szelidetske Házam eszterháján hangitsáló Fetske! [ÁRÉ 108].

II. *fn* szelídke személy XIX. sz. eleje: Mondám néki szelidetske Léány vagy e vagy menyetske Én sem Léány sem menyetske vagyok oh te szelidetske [AbN].

szellőcske szelecske 1777: az Haztol az Istallora lengedező szellőtske [Majos MT; Told. 26/21].

szemecske kis gabonaszem 1722: rettenetes rozsaszak azok az kgd Sertéssi, most edgy néhányat külön választattam, és szemecskével tartatom [Fog.; KJ Miss].

szénácska kevés széna 1595: en Magamra Lowamra ... attam vallami zenachykatis ... keolteotem f 1 d 50 [Kv; Szám. 6/XV. 99].

Szk: ~t *csinál* 1777: egy Nállunk valo bohokás Ember ... irtogatni kezdvén Szénácskatis tsinált iten [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28] * *kis szekér* ~ 1618: egy küs szekér szénácskát hoztak [BTN 81, BTN² 83] * *társzekérnyi* ~ 1797: kèretett egy egy Tár Sze-kérnyi Szenátskát [Mv; Told. 42/1].

szénafiók szénaboglyácska 1824: edgy Szé-na fiok alatt vártuk az esső elmulását [M.légen K; KLev. 9].

szénafű-helyecske kaszálócska 1648: adának ... egi darab szena fv heliecztet [Hatolyka Hsz; Bállt 1].

szénafű-részecske kaszálórészecske 1665: ádá ... Damokos Mihály, al(ia)s Pal Mihály, az ő reszit az malomhelybol ... mely malom hely, és szenafű részeczke vagyon ... Jakab falvaban [Impérfa Cs; BCs].

szénafüvecske kaszálócska 1592: egy kis szena fweczykeie vala ott fanczialy Leurinczynek [ÚszT]; 1600: En mindenkor azt a darab zena fwwechket Fekete Balaseknak hallotta(m), en masenak ne(m)

hallotta(m) [ÚszT 15/87 Miklos Ferencz Kaidichfalui Lofeö ember vall.]; 1665: ada ... az feljel méghe neuezet szena füeczket [Impérfa Cs; BCs]; 1696: Az Apro fűn is van egy darab Szena Fuvecske [Szotyor Hsz; LLt]; 1716: Vagyon a Határ vegb(en) ... más szena füvecskeis [Bürkös NK; TGsz 51]; 1723: Bohus nevű szena fűben valo darab szena füveczke [Mezősámsond MT; Berz. 5. 42. S. 35]; 1758: Argyeus Veszelie ... azon Szénafüvecskéje ... Csáki rész Szé-na fűvével ... vicinálodik [Mocs K; JHbK XLVII/18]; 1770: adot volt kétt szena füecs-keket [Köpec Hsz; Köpeci lev.]; 1812: Álapos (!) árkában egy széna fűvetske [Bordos U; EHA].

Hn. 1730: Az Szenafüvecskeben (sz) [M.décse SzD; EHA].

szénarétecske kaszálócska 1577: vagyon ... ismet egy kis Zena retechyke [Mv; Bállt 79]; 1675: vettem bizonyos summa pénzen ... egy darab szanto földet, es mellette egy kis szena retecsket ... örök árron megh hihatatlanol [Fog.; Törzs. Fogarasi János portai posta a fej-hez]; 1713: Vettem ... égy széna Rétecskét a mellyen kétt szekér szé-na Terém rajta [F.gezés NK; JHb XXIV/14]; 1722: az utrumb(an) fel tött darab széna rétecské(ne)k helljén ... ez előtt mintedgy 36 esztendővel a Maros vize fojt és rend szerint járt [Algyógy H; JHb XXXII/41]; 1723: Ada ... egj darab ... széna rétecskét [Mikháza MT; Lok.]; 1725: a Göncz kutytyán fellyül egy darab szena retecske [A.jára TA; EHA]; 1762: Tudgya é a' Tanű.. sűrű erdőből ki irtott és pacifice birt Széna Rétetskét, azon ki irtott Hellyetske jutott é valamelly bizonyos Paraszt Ház-helly után, avagy nem? [Cege SzD; WassLt vk]; 1790: házom után ... mind darab széna rétettskét, mint p(e)d(i)g osztot darab törökbuza földetskék is voltak [Déva; Ks 75. VIII. 154].

szépecske 1. meglehetősen szép 1758: Ezen mostani feleségemet ... minden ember bátorzkodott kérni, azon okból hihető, hogy szépecske is volt [RettE 75]; 1758: Minthogy szépecske volt, kapott a szem rajta [RettE 75]; 1771: Tanulógyermek kóromban egy Komjátszegi Sámuel nevű

unitárius ember gazdám lévén, szépecske felesége volt [RettE 249].

2. meglehetősen mutató 1795: Kriska kis-asszony adott 6 Rf. 40 xr hogy vegyek ... 4 v. 5 szem szépecske Gránátot [ETF 182. 26 Gyarmathi Sámuel felj.]; 1796: Egy szépecske Rotgüldenért Rfl 1 [ETF 182. 74 Gyarmathi Sámuel felj.].

3. meglehetősen fejlett/nagy 1757: Egy 5: esz(ten)dös Magyar Országi Szépecske" [Pusztasztmiklós TA; Berz. 3. 1/9. – "Ökör"]; 1760: mikor halásztunk, és valami szépecske halat fogtunk, azt mondotta hogy ezt a' Nénémnek küldöm Sz: Miklosra [Gyeke K; Ks 92 Peszkár Von (40) vall.].

4. meglehetősen jó minőségű 1786: Borso szépecske Metr. 7 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/38].

5. meglehetősen nagy összegű 1788: Ha az Ur I(ste)n Békességet parantsol, reménylhetjük az Aszszu - szőlő Borának arról ... a' Nyeresség ... szépecske lenne [Kercsesora H; TL. Málnási László ref. konz. pap gr. Teleki Józsefhez].

szépecskén 1. elegendő számban/mennyiségben/bőségben 1680: ennek az Tonak szükséges az Tisztítás olt(na)k szamos hala az Praedecessor R(ationi)sta(na)k relatioja szerint szepecskén vagyon benne [A.porumbák F; ÁLt Inv. 33–4]; 1710 k.: Az kész pénzen külön hólmi naturálétok gyűlt össze nállam szépecskén [CsV]; 1722: ki adta(m) kevés pénzetskémét dolog feiben, az által folj az oeconomia(m), amaz nagy szükségben szépecskén adta(m) el Gabonáskát, abból teremtettem vala pénzetskét [K]. Rétyi Pál lev. Fog-ból]; 1748: Bora, buzájais szépecskén maradtott ő kglmé(ne)k [Torda; Borb.]; 1774/1778: Jozzag szépecsként lévén kezében [Msz; DE]; 1799: már az Szent Ur Isten azokra is reá segített és már olyan állapotban hoztam a Jozságotskáimat hogy már önként is szépecskén hoznak bé [Ne; DobLev. IV/810 Szántó Sándor fiához].

2. elég nagy összegben 1754: vagyon erdő árrából gyűldőgelt penze^a szépecskén [Dés; DREmLt Conscr. III. 51. – ^aA ref. ek-léziának].

szepetecske ládikácska 1669: Vagjon egj őregh szepet ... Ezen szepetben vagjon egj kis szepeteczke, kiben Veres minium Vagjon [Kőhalom NK; Ks 66. 46. 24a].

szervíanka rövid női kabát, ujjas 1849: 12. sing kartont ... Egy Szervíanka ... égy fel duczet kés, és villa [Dés; DLt].

szessziócska úrbéri telkecske 1727: Lévén Kézdi Székben Száraz Patakon egy küded darabotska szessziotskám [Kilyén Hsz; HSzP]; 1732: Egj Sessiocska van Poka Kereszturon [Ks 12. I]; 1747: azon kis Sessiotska [Vaja MT; Sár.]; 1747: egj Váradí nevű Tisztartója ... egj belső fundusocskát két felé szakasztott felit Porcsiren (!) Juon nevű Sellérinek attá ... meg halván ... az említett ... Sellér az említett Sessiotskátis, vagjis inkább huruba helyecskét az ... M. B. Kemén Samuel Ur részire szakasztatott helyhez foglalták el [Mezősályi TA; Ks 7. XV. 20 Molduvan Iefftin (50) jé vall.]; 1756: az ... Ecclesia Parochialis fundussának vicinitásokban lévő Sessiotskákat ... Mikola László Ur ó Nga birta [Burjános-óbuda; JHbK XLIII/27]; 1771: Vagyon a Sz. Katolnai Praediumban egy más mellet két Sessiocska, de egy Antiqua Sessióból áll [Mezőköblös SzD; RLt]; 1798: ezen a' Sessiotskán lakott ... Bába On [Buza SzD; Conscr.]; 1801: a patak által el szakasztatott Sessiotskának [Nagynyulas K; DLev. 5].

Szk: *bennvaló* ~ 1746: egj ben valo Sessiocska [Bibarcfva U; Berz. 16. XLIX. 23]; 1776: Vagyon Marus Székben Csejden egy benn valo Sessiotska [Told. 8] * *fél antikva* ~ 1802: a Falu közepetáján lévén ezen fél Antiqua sessiotska [Topasztkirály K; JHb LXXI/2. 12] * *nova* ~ 1782: ígért volt ... nova Sessiotskát [Buza SzD; LLt Csáky-per 168. L. 32] * *oldal* ~ 1767: haszantalán Semmire kellő forrásos oldalatskájak oldalos forrásos Sessiocska [LLt Fasc. 129]; 1767: oldalos forrásos Sessiocska vagyon a felszegybe [Vajdasztiván MT; EHA].

szigetecske szigetke, kis sziget 1572: az kys zewgetechketys twggia hogy Desy határ Byzonnyal [Dés; DLt 184]; 1590/1593: ide által az peres zygetczkere ne hajcziaak barmokat itatnj [Bálványosváralja SzD; Ks]; 1592/1593: mikor az zent Benedeki-

- ek marhayok által zaladot neha az Kys zamoson ... nem hadtak azon az zye-
teczken iarnj [Bálványosváralja SzD; Ks];
1592/1593: az víznek nagy volta miat azt
az Zigaretczket keorniwl folta^a [Bálványos-
váralja SzD; Ks. – ^aA Kisszamos]; 1685: az
Molnar Albert szigeten alul való fellyul az
Réven, az két Viz között való szigetcset
adtuk Pacsai Ferencz vram eo k(e)g(ye)
l(méne)k [Dés; EHA]; 1676: az Nyárádon
lévő hidon fellyel egy szigetetskét adott
érette [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37];
1783: tul a Maroson az által járo rév hajon
aloll égj füzes Szigetetske [Branyicska H;
JHb XXXI/28].
- szíjacska** szíjdarakba 1719 k.: szerszámhoz
való darab szíjatskak [LLt Fasc. 115].
- szíjacska** szilácska, vékony forgácska 1756:
szoktak ... fizetni Maruson tul lévő Dobra-
iak ... szíjácskáért [Déva; Ks 101].
- szikrácska** *átv* a vonzódás, ragaszkodás szik-
rácskája 1758: Kérem is az én Istenemet,
hogy ennek utána is tartsa meg én ben-
nem azt a kicsiny szikrácskát^a, sőt nevelje
[RettE 80. – ^aA ref. valláshoz való ragasz-
kodást].
- szilvafácska** szilvacsemete 1648: (A kertnek)
Az közepin egj wltetet szilva faczka [UF
I, 893].
- szilváskertecske** kis szilvás kert 1783: Vagjon
gyümölsős Szilvás, és veteményes ker-
tecske [Nagyrápolt H; JHb XXXI/28].
- szilvásocska** szilváskertecske 1717/XVIII. sz.:
Ezen Udvarház helyen álloll egj kis Sylva-
socska [Benedekfva sz; Berz. 7. 68/1].
- színecske** 1. fészerecske 1742: egj Sendelyel
fedett Szinetske ülés kedviért csinálva
[Pókafva AF; JHb XXV/58]; 1758: egy
kis szinetske Fenyő Deszkákból bé pa-
dolva [HSzj *padol* al.]; 1777: egy deszka
fedelű kis Szinetske [Meggyesfva MT; LLt
28/531]; 1780: egy szinetskéből ... el lop-
ták ... egy pánt vasat [Grohot H; Ks 113
Vegyes ir.]; 1807: Vagyon édg rongyos
ágason álló pajta és Szinetske Szalma
fedél alatt [Szentmargita SzD; Ks 76/56
Conscr. 8]; 1830: Egy szinetske ... vagyon
az udvar napkeleti oldalába [Kv; Somb.
II]; 1849: Ezen színhez ragasztva égy tar-
to Szinetske vas sarkos, retsesz ajtójával
[Somkerék SzD; Ks 73/55].
2. árusító bódécska 1893: Fel olvastatik az
ide való Dévai Fazakas Czehnek Instanti-
aja, melyben panaszojják, hogy özvegy
Tekintetes Szeredai Domokosné asszony,
a' Dévai piatzi kapu előtt lévő kis Szi-
netskéért, hogy alatta árulgatnak Szam-
batonként őket nagyon Taxálni kívánnya
[Déva; Ks 91. C. 12].
- szíпка** fúvóka 1823: Egy pár ezüst aranyozot
trombita kövekkel ki rakva veres sejem
sinorral, égyik Szíпка nélkül [Szentbene-
dek SzD; Ks 38. V Clenodia fam.].
- szítácska** kis szita 1794: vettem ... A konyhára
egy szítátskát [Gyalakuta MT; Tsb 17].
- szívecske** kis szívalakú ékszer 1714: Sziv
formára futralyb(an) találtatnak: Kisetske
Vidlatska, szivetske, gyüszi, Lantzotska,
mind ezustbül [M.köblös SzD; RLt O. 1
Rettegi Miklós lev.]; 1714: egy haj kenőnek
való Pixisetske, egj haj Tő egy szivetske
ezüsten [AH 32, 55].
- szkédácska** cédulácska 1600: Die 18 Decemb-
ris exhibealt egy schedachkat (!) kibem
mutogat regestumanak be Adassa vthan
való buza ky oztast Cub 51 1/2 tt az Arra fl
257/50 [Kv; Szám. 9/IX. 14].
- szkófiumgombocska** 1714: Zöld virágos Bár-
sonj Dolmánj, nagjób reszről Brokad bél-
léssel, a' mellyén jókora 15. s az uyan 16.
kissebb skófiom gombotskakkal fl. Hung.
70 [Kv; AH 7].
- szobácska** kis lakószoba 1590: Az Varosban
ualo haznak pinczejeuel egietembe ualo
Beri ez rend zerenth ... Az Haz beer ...
Nagi Jloná az Hatulso Zobachkatol fl. 6
Az Kohnia mellet való Zobachkatol fl.
3 [Kv; Szám. 4/XIX. 4]; 1602: Czementes
Kadar Mihaly ... vallya ... Zeoch Andras-
ne ... az Zakach Jstwan Zobachkajabol Ieo
ky, vgy kezdé mondany^a [Kv; Tjk VI/1.
566. – ^aFolyt. a vall.]; 1772: hogy ha a' ...
Konyha mellett, félben-lévő Téglából in-
dult Szobátska, el készítenék ... ugy 600
MForintokat meg-érne az el-betsült hely,
és épületek [Mv; DLev. 5. XVII. 4]; 1894:
Én vettem Szovátán egy fészket. Ne félj,
szegényes székelý házikó. Mindenestől
együtt pár száz forint. Én ott lakom nyá-
ron. Csak 3 szobácskám lesz, de ott neked
is van helyed [PLev. 167 Petelei István Ja-
kab Ödönhöz].

szócška 1. 1665: Naláczi uram ő kegyelme jelenté, Uram, nekem, hogy nehezen esett volna Kegyelmednek egy szócška az asz-szonyunk ő nagysága levelében, melyben írja ő nagysága, hogy ajándék nélkül nem volt az Kapi uram ő nagysága dolga stb., alítván, hogy Kegyelmedet értené ő nagy-sága [TML III, 541 Székhalmi András Teleki Mihályhoz]; 1739: Noha egj szóc-skának nem hejesen való tétettetéséért lát-tatik kevés difformitásnak lenni [Dés; Jk 295b–296a].

2. *mutató* ~ mutató névmás 1710 k.: ez a mutató szócška „az”, valóságot téssen s mutat, semmit pedig senki sem mutat meg [BÖn. 438].

szodomika fajtalankodó 1683: eo kglme Fe-lesegevel nem az tiszta Szent hazassagnak rendi szerent élt, hanem tilalmas sodomi-ka eletet Követet [Dés; Jk].

szokatlanocška kissé szokatlan 1798: Szokat-lanotska a dolog^a [MNy XLVI, 157. Gyarmathi Sámuel Aranka Györgyhöz Götting-bából – ^aAz ifjú gr. Bethlen Elek hirtelen házassága].

szoknyácska kis szoknya 1602: Honesta Mat-rona Catharina R(e)l(i)cta Ioannis Kadas ... fassa est ... Ruhazattia feleol pedig, azt tudom hogy egyy szoknyaczkaya, es egyy kis parta Eowechkeys volt az Leannak [Kv; Tjk VI/1. 606b]; 1778: Szokmányamán és rajtam levő hitvan szoknyatska-man kívül mindeneket az Udvarb(an) bő. vittek [Agárd MT; Told. 8]; 1839: két esz-tendő Papp Nyikuláj ... viselt ... egy ha-sonló színű spanyolett szoknyátskát [DLt 132 nyomt. kl].

szolgácska 1. *kics* szolga 1596: Orozhegy Zaz Pal zabaditattia egy zolgachkaianak nal-la ualo lakasath [Uoszt 12/93]; 1631: im egj kis szolgaczka(m) vagjon ugj mond s mindgjart ki hajatom vele az mezeore^a [Mv; MvLt 290. 232b. – ^aAz ökröket]; 1778: egy kis szolgatskáját is tudom [KLev.]; 1806: Nosa Luka Szolgátskájais az Erdőn volt [KLev.].

2. *átv* levélzáradékban: vkinek híve 1740: maradok G(róf) U(ramna)k alazatos sze-geny szolgátskaja Mohaj Moses mpr [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

szolgalatocška szolgálatteletcske 1668: ki-csin sok rendbeli szolgalatocskáimnak, ha sokat nem is, mindazáltal talám valami kis effectumát érezhették is mind ő nagy-ságok s mind az szegény haza [TML IV, 341 Baló László Teleki Mihályhoz].

szolgaleányka cselédleányka, szolgálócška 1599: el kyldem egy zolga leankamoth hogy rakia el onna(n) rúlla chak zepen es hozza el rekezthessem be marhamoth [Uoszt 14/41].

szolgálócška 1. szolgálóleányka 1629: Baczi Gyeorgynel lako egy Zolgaloczi-ka mon-dot volt ... reaja ualamit [Kv; Tjk VII/3. 117]; 1761: A' Gyermek dolga arant ... az Edes anya ugyan semmit nem kívánván az egy Gyermek mellett levő kis szolgálócskának fizetésén kívül [Kv; SRE 196]; 1785: egy szolgálócskának is bére értetődik [Dés; DLt].

2. *udv* levélzáradékban 1712: Nságtok(na)k s kglmeteknek, Szomoru árvaság(ban) megh keseredett alázatos Szolgálócskai Arva Bealis Boricza, Annis és Jutka [ApLt 2]; 1739: Az kis Arvácskam Exc(ellent) iád engedelmes Szolgálócskaja Leanyi alazatossággal köszönteti Exc(ellent)iadot [Moha NK; Ks 99 Nagy Boldisár lev.].

szolgálóleányka szolgálóleányocška 1583: Nag kialtassal ki futa Biro Mihál felesége, es monda hogy Az vra az eo Zolgalo lean-kayat Eolebe Zoritotta volt, es gonossagra fogta volt, kyn Rajta kapta [Kv; Tjk IV/1. 141].

szópókancsócska kis csecses/szívókás kancsó 1678: Die 15 July Eperjesi által vása-roltatván az Uj Keresztenyektől vinczi edenyeket ez szerent: ... Szopo kansocška két har(om) har(om) penzen egyet egyet facit f – /2 [UtI].

szópókás csecses/szívókás Szk: ~ *üvegkancsó* 1679: Szopokas üvegh kancso nro. 2 [Uz-disztpéter K; TL 29 Bajomi János inv.].

szorítószíjacška lábbeli szíjacška 1729: Az árvák számára valo három szorito szíjacskák(ér)t d 9 [Szentbenedek SzD; Ks 26. XIV. 1].

szorosocška keskenyecske 1760: Jollehet szo-rossotska az Falunak hatara mindaz által adaequate sufficial az Incolak Marhá-

joknak pascuatiojara [Csehtelke K; BLt]; 1766: Ha a' Fundus szorosotskais, tsak addig kell terjeszkedni kinek kinek, amig határa engedi [Torda; Tjkt V. 321].

szőkéske kissé szőke 1813: Rákosi Hodra Danilla ... szőkéske [DLt 890 nyomt. kl].

szőlőcske 1. szőlőöscke 1583: Barbara hozzw Georgne vallia ... vagion eg kis Darab Zeoleochkem [Kv; TjK IV/1. 179]; 1593: Nemety Jstua(n) vallia, Zayabol hallotta(m) Kosa Mihaltol (!) ezt, Am az en Margitomnak eeg zeoleochket Attam [Kv; TjK V/1. 419]; 1641: uagion egj kis Szőlőcske [Inó Sz; GyK X. 30/8]; 1703: Egj kis darabaczka szőlőcske [Ádamos KK; Pk 7]; 1728: egy Kis szőlőtske vagyon Cir 40 „ vagy 50 „ veder bort termő ... Kelementelke felé [Bavalásár KK; Ks 13. XV]; 1746: jutottanak vagy 5 darab aproság szőlőtskei [Buza SzD; LLt Fasc. 177]; 1749: vettük pénzen ... az Dési Lakatos Péter háza félett ... az felette valo egy hasáb szőlőtskével kilenczven két Forinton [Ne; DobLev. I/234]; 1763: vagyon ... egy szőlőcske [Felőr SzD; Torma]; 1767: vólt mint egy fél-holdné Szőlőtskéje [Nyárádsztbenedek MT; Told. 37]; 1774: 20 Tőből álló szőlőtske [T; EMLt Conscr.]; 1817: két rongyos szőlőtskéje a mivelet-ség (!) mián 20 vedret sem terem [M.igen AF; KmUlev. 3]; 1822: Egj kis darabotska szőlotske [Kv; Pk 7].

Szk: *fecskefarkú* ~ 1759: egy kis Fecske Farku szőlőcske [Backamadaras MT; JHbB B. 2] * *puszta* ~ 1625: hittuk az ket huteos feoldmereot Zenfner Matiaszt es Cati Mihalt felseo Lombra, egy puzta zeoleoccke zalua(n) a Varosra, hogy meg estimalliak [Kv; Szám. 16/XXXIII. 23]; 1667: az Isputalihoz tartozo egy fertalnj kis darab puszta szőlőcziket ... töredtem es uöttem fel giepúból magam szamomra [Kv; RDL I. 31].

2. szőlőtőkéske 1818: Kőtőlös leszen az Arendator Ur ... az Hataron levő erdőmet ugy Conservalni hogy abban semí tetemes kár ne essék ottan lévő Kevés szőlőtskemnek karozására appellacidak (!) az erdő tisztításabol anyit a menyit az embereim jó Lelekkel meg esmernek [Nagyak AF; DobLev. V/1016].

szőlő-hasábocskakaró hasogatott szőlőkarócska 1804: Portsahalmi Ur is égy Szőlő hasabotska karoval oda nyargalván, a Seréseket ütni kezdette [Dés; DLt 82/1810]; 1810: égy Szőlő hasabotska karo [Dés; DLt 82].

szőlőhegyecske kis szőlőhegy 1794: vagyon egy Szőlő hegyetske vagy is darabotska Szőlő [Marosjára MT; Pf].

szőlőhelyecske szőlőöscke, szőlőföldecske 1703: Az Falu felett egj darab szőlő helyecske [F.tök SzD; RLt].

Szk: *puszta* ~ 1745: egj puszta Szőlő helyecske [Hosszútelke AF; Kath.].

szőlőnyilacska sorshúzással kiosztott kis darab szőlőföld 1767: egy Kis darabotska Szőlő Nyilatska [Buza SzD; LLt].

szőlőske kis szőlős Hn. Szőlőske [Vaja MT; HbEk].

szőnyegecske kicsi asztalterítő 1733: Ur Asztalára valo Seljem materiából csinált edgj szőnyegecske [Marossztkirály AF; Told. 18]; 1752: Egy Ur Asztalához valo Sellyem Materiából csinált Szőnyegetske [Nsz; Told. 2].

szubszidiuocska segélyecske 1605: Bocsatottuk Pettky János uramat, tanácsunkot is kegyelmetek között valo generalisunkot, azonképpen Zuhay Gáspár uramat, magyarországi főhívünket ... hogy az mely kevés subsidiumocskát és ajándékot kegyelmetek maga szabad akarattjából most először minekünk ígért, azt kegyelmetek felszedessék és ... kezünkhöz szolgáltatásék (!) az rendelés szerént [Barabás, SzO 355 fej.].

szubsztanciácska javacska 1720: mihent anynyira valo állapotban lészek hogy excuralhassak, ha semmissé maradokis, kevés joszágoicskamat és egjéb Substantiácskámatis pinzéz szeszem [Borosbocsárd AF; Ks 95 R. Boér Sámuel lev.].

szupulyka, szupujko 1. karcsúan elvékonyodó 1823–1830: a prussus huszároknak a csákójok is alol széles, a teteje szupujko volt [FogE 203].

2. lapos 1792: a' Székelyeknél ... szupulyka orru, az az lapos orru [MNy LXIX, 283].

szurdi-burdi kis termetű 1758: Maga^a is hozám eljött volna, de a leveleimet mind elfogták, még csak egy sem ment kezébe, amint annak utána maga, minekutána már Fosztó Zsigmondhoz ment volna, mondotta, ki is egy szurdi-burdi, kopasz ember [RettE 73–4. – ^aBoér Krisztina].

szúrósocska csalán 1726: (Az ördög harapás^a) Levele hoszuko mint egy petyegetet, a koroja magassan nő fel, a tetein vagyon kék virágja, akkora mint egy egy poltura kerek s mint egy Szurosocska [Fog.; LLt Miss. – ^aSuccisa pratensis].

szúróscoksa kis szuszék 1741: szüksége lévén a Falunak egy szuszekotskara, melyben a kaplárnak holmi egjet mását tedgjuk [Mezősályi TA; Ks]; 1748: vólt ... buzájais két szuszékotskával, hány véka lehetett, nem tudom [Torda TA; Borb.]; 1799: Vagyon más Szuszékotska melyben vagyon Faszujka Metr. 9 1/2 [F.zsuk K; SLt Vegyes perir.]; 1831: Két Szuszinkotska 1 Rf. 50 kr [Szászfenes K; KLev. 18].

Szk: *kicsiny/kisdéd* ~ 1791: A Vár mellett ... Vám tartó kisdéd szuszékotska Nro 1 [Nagyalmás K; JHbK XXIX/37]; 1811: égy kitsiny szuszékotska fenyő fából [Mezőőr K; MkG] * *lisztartó* ~ 1798: Egy Liszt tarto Szuszekotska [Vingárd AF; KCsl. 5] * *szekrényforma* ~ 1699: edgj kisdéd szekrény forma szuszékocsa négy köblös [András-fva U; LLt 116 Inv.].

szűkecske kicsi kiterjedésű 1818: Kibédi lako Szűkótske Jozságát pénz által ki Szélesíthetné [NkF]; 1820/1852: A legelő helyünk is szűkecske [Ispánlaka F; MkG].

szűrkecske 1. szűrkés 1673: gyermek Lovak ... 2 Deres, edgyike Fejer Deres ... 2 Fejer. 1 Babos ... 2 vércse ... 16 Fejer 1 Fejer kékek ... 2 Szűrkecske ... Szegek: 2 Szegh ló. 1 Szepe ábrázatu [Utl].

2. őszes 1822: Pipa Antal ... szűrkétske himlőhelyesetske ábrázatu [DLt 73 nyomt. kl].

szűrőkádacska borszűrésre való kádacska 1793: Nyomo kádok és approbb Szűrő kádotskák No 5 [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8].

szűrőszítácska kis szűrőszita 1778: Kerek Szűrő Szítátska [Csapó KK; Berz. 4. 8. C. 18].

táblácska 1. *számvető* ~ kis számolótábla 1804: Egy Szám vető tablátska [Borosbenedek AF; SLev.].

2. vmilyen tok/tartó 1801: Egy Spádéra valo Táblatska [Medgyes; CsS].

3. kis ablakvédő tábla 1692: ezen egyik ablak(na)k két felől való mellyékit két kis Almarium formára csinált vak ablakok (így!), az egyik ablaka, az egyike nincsen jelen, ezeknek fűresz Deszakkból való totyogato kiss parkanyzatos Táblacskaí, avagy aita egy hijaval [Mezőbodon TA; BK 9 Inv.]; 1702: ezen oldal kamarának vagyon egy kis ablakja ... belől Vas Sarkokon forgo vastag Cserefából Csinált Táblácskája is vagyon [O.bretttye H; Born. XXIX. 4]; 1849: A Szobának két ablakaiba három táblácska el van hasadva [Somkerék SzD; Ks 73. 55].

4. ablakszemecske 1798: az Hét Házokban két két ablakok vagynak ... ki töredezeve találtattak 6 Táblátskák, mellyek papirossal vagynak ki földözva [Vályebrád H; Ks 76. IX. 27]; 1814: kis ablak, kilentz kis Táblátska kettő el van belőlle törve [Mezősályi TA; RLt]; 1827: a' Kert felől valo ablakotskáknak két Táblátskái ki vagynak törve [Koronka MT; Told. 34].

Szk: *ablak ~i* 1756: Ezen Ház ... belső Rámáján két két Vas Sarkokon forduló kisdéd Vas karikákkal ki Nyitó és Vas Horgokkal be záro kisdéd Üveg karikákkal On közé foglalva rakot Ablak Táblátskái vadnak Négy részekben szakasztva [Branyicska H; JHb LXX/2. 18–9].

5. asztalocska 1788: Két kis avatég Tábla ... Két ennél nagyobb Táblátska [Mv; Tsb 47].

6. kis földterület/darab 1766: ezen Táblátskát megszakasztván az említett nagy árok [Dob.; Mk]; 1800: A La Kályá Boilor lévő Táblátska [Szomordok K; BetLt 2].

Hn. 1767: a verőfényben egy Kis Táblátska [Mezőbodon TA; EHA].

Szk: *~ra feloszt* 1746: ezen alól maradott részt a Mlgs B. Vr(a)k közt fel osztván négy táblátskára, fellyúl a Gróff mellett a meleg

oldal felől Valo táblátska és tul a patak felől lévő ... táblátska ... jutott Mlgs B. Josika Moyses Vr ó Ngn(a)k [Mezőbodon TA; JHb XI/22. 6] * *kiszakasztott* ~ 1786: Ezen ki szakasztott Szegeletes Táblátska mellett [Mezőbánd MT; TSb 51].

7. jelzői haszn-ban 1797: Szokolba van egy Tablatska vésző vagyis ollyas mező Cseplesz erdő (így!) Amellyet negyedik otodik esztendőben el szoktan(a)k volt adni ugy Fülpesenis ez ugyan jobbatska karon(a)k valois van benne [Banyica K; IB. Gombos István lev.]; 1798: Egy Táblácska Széna fűvet ... adtam egy uj Selérnek melynek nem volt nyila [Mezőbodon TA; IB].

táblácskaforma kis négyszögű minta 1787: Vr Asztalára valo elegyes Sejemmel arannyal Ezüstel Táblatska formákra varrott Abrasz [M.fodorháza K; RLt].

tafotaszoknyácska selyemszoknyácska 1628/1635: Egj veres tafota uiselt zokniaczka az kws leanioke [Bodola Hsz; BLt 5 néhai Béldi Kelemen inv.]; 1761: Egy kis tarka tafota szoknyátska [Koronka MT; Told. 8].

tafotavánkosocska selyempárnácska Szk: *tengerszín* ~ 1700: Egj Kis Kopot, Tengerszín Tafata vankosocska [Ebesfva; UtI].

tálacska 1. kis tál 1584: Nagy Antal vallia ... a' zegeny fazakasne ezt kialta vala Az vargane Anniaira ... Im vgmond az Eyel a' Bozorkany essez Curwa ennem hozot vala egy talachkaba [Kv; Tjk IV/1. 280]; 1623: ket kis vy kannaczka es egj Talaczka niomnak Lib. 8 [Kv; RDL I. 121]; 1659: Ladányi Györgytől izentem volt valami tá-lacska [Brassó; ApLt 5 Apor Péter inv.].

Szk: *apró* ~ 1630: Apro talaczikak [Kv; RDL I. 147]; 1633: 3 Apro Talaczikak [Kv; RDL I. 103] * *aranyozott száju* ~ 1846: Két égy forma nagyságu de külömbözö virágu aranyozott Száju Confectnek valo tálotskák [SLt 17] * *bécsi* ~ 1615/1628: Het Beczi talaczikak Czifrások mustarnak ualo [Kv; RDL I. 96c] * *bőrös* ~ 1714: bőres talatska Indiai figurákkal ékesített [Kv; AH 18] * *kék mázas* ~ 1615: Egj kek mazos kws talochka iratos f – d. 25 [Kv; RDL I. 97 Junck

Andr. kezével] * *kerek* ~ 1786: Egy kerék tá-latska ... Két kissebb kerek tálotska [Nsz; Ks 74/56. 74 Conscr.] * *sima (aranyos szélű)* ~ 1658: Kistin (!) sima talaczkak [Kv; KJ]; 1801: Hat Chinai modra festett Sima aranyos Szélű ép Tálotskák [LLt 106/1].

2. szk-ban: *borotválkozni való* ~ 1736: Veres, és Arannyos Fenekű szegeletre metezett virágos beretválkozni valo tálotska [CU] * *méreg ellen való* ~ 1732: Egy Indiai földből valo méreg ellen valo tálacska [Kv; Ks Kornis Zsigmond lelt. 25].

tálka tálacska 1812: Két kis Talka füles Segesvari Csesze xr 4 [Mv; MvLev. Szürtei József hagy. 7–8].

tallérocška tallér 1671/1681: az Talleroczkak(na)k halyaga annjira fogta volt el az eő kglmek szemek fényét hogi az Instruc-tiot abban á rész(en) nem lattak olvasni [Vh; VhU 677]; 1704: még lévén száz tallé-rocskám, abból vöttem ki tízet [WIN 225].

talpacska 1584: Takach Ieremias vallia Egy giermekemnek a' talpachkaia fel fordula az vargane Annia hat be keoteotte [Kv; Tjk IV/1. 258].

talpfácska kis talpfa 1623: Mely allasfakott az gerendakb(an) kelleitk be vesny es zezegn, fen alatt meghint talp faczykab(a) mellyet az feoldb(e) kell le swllyezteny [BGU]; 1676: Vagyon az Vár kapuján kívűl kett felől egy egy körtvély fa, az job felől valonak ágai léczekre vadnak terjesztve. Vagyon alatt avatagh talp faczkacon egj szinezcke [Fog.; UF II, 698].

Szk: *tölgy* ~ 1804: A pintze torka felet vagyon vékony tölgy talp fátskákra épített fedél [Marossolyos H; Ks 108 Vegyes ir.].

táltartócska kisebb táltartó 1736: a Provisoralis Házba ... egy kised Táltartotska fenyő deszkából valok [Hortobágyfva Szb; Born. XXIXa/19. 12–3 Néhai Hortobágyi Gergely György conscr.].

tanorocška kicsi, bekerített kaszálócska 1600: az Kikelon thwl az Warosnak semmi by-rodalma ne(m) wolt hane(m) az baratok-nak wolt egy kichin tanorochkaioK [UszT 15/263 Demien Peter Zenth Thamassi Zabad Zekely (56) vall.].

- tanorokocska** bekerített kaszálócska 1744: A Kovats Sigmond szilvása mellett egy kis Tanorokotska [Bordos U; LLt Fasc. 67]; 1781: Lévén ezen Falunak Ádámosnak Felső végén, éppen a Ngod Tanorokja mellett eddigis némellyiküntől gyepüvel bekerített Tanorotskánk, mellyb(en) ... többetskét birtunk [Ádámos KK; Pk 7].
- tanulóházacska** kis tanulószoba 1803: egy Classis(na)k való kisded kamarátska vagy Házatska egy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátska [Désfva KK; UnVjk 183].
- tanulókamarácska** kis tanulószoba 1803: egy Classis(na)k való kisded kamarátska vagy Házatska egy kis Tanulo Házatska vagy Kamarátska [Désfva KK; UnVjk 183].
- tanulókönyvecske** tankönyvecske 1710 k.: Ezt a nyavalyás árvát még csak a tanulókönyvecskeitől is s alkalmatosságaitól is mint fosztották meg [BIm 1001].
- tanulóleányka** 1609: Az dominus Martinusnak Aytaiara ahol az tanulo leankak ky iarnak ket vas pantot sarkostol attham f – d 12 [Kv; Szám. 12b/IV. 107].
- tányérasztalka** ?kerekasztalka 1832: Egy kis kerek oszlopon álló Tányér asztalka [Sáromberke MT; TSb 26].
- tányérocscsa** tányérka 1737: Egy Ezűs Aranyos Tánygyérotska 1 [Nsz; Told. 2]; 1787: Egy csésze alá való tangyérocscsa [Kv; Ks 73. 55. 110].
- tarackocscsa** rövid csöví tábori lövegecske 1594: Az Varbeli hazakban ualo Inuentarium ... Az Azzoni Thar hazaban ... Egi kis tharackkochka meli az kis vre volt No. 1 [Somlyó Sz; UC 78. 7/22. 33–4]; 1620: Az Chyath hazban Taraczkozyka No. 1 [Kővár Szt; Borb. II]; 1662: Mindenestül való is harcra való emberem, négy vagy ötezer emberem ha lehetett ... Tarackocscsa négy [SKr 381]; 1664: Rettenetes keménységgel és vehementiával vagyon az németség, az magyar fizetett katonák is egyetértvén velek. Még azt mondják, hogy míg csak az hídat egészen megcsináltatja is az ország (mivel ezen egy üres szekér is alig mehet ki s bé, nem hogy csak egy tarackocskát is kivehetnének rajta) az idő alatt is azon dolgokat promoveálhatja ő felsége az török előtt [TML III, 288 Stepan Ferencz Teleki Mihályhoz].
- targonca-szekerecske** kétkerekű szekerecske 1822: a' Tisztelt Grof ur ő Nsága ... erdeib(en) az ő Nsága N Adorjáni erdő Pásztorá által meg találtatván ket tehennel, egy Torgantza Szekeretskével fiaival [LLt].
- tartóládácska** kis tartóláda 1850 k.: 1 ezüst színű tarto ládácska 12 pengoért csinálták [Kv; Pk 2].
- tatárka** Fagopyrum tataricum 1592: Tatarka chepelwe cb 7 1/4 [Kv; Szám. 5/XI. 15]; 1623: Moldouaboll az Neszter és Prwt melleöill, hauaselfeoldebeöill az Duna melleöl igen jó fele eoregh zeöke disznokott vetessen 200 tenezteny valokot ... ha pedigh mak mikor sohont nem lenne thehat ollyankor tatarkauall zabbalis ketelen kj telettetny [BGU 121]; 1736: Tatarka nr. 1 [Mikefva KK; CU XIII/1. 173]; 1744: Meg veszett Tatárka 27 [Marossztkirály MT; Told. 18]; 1745: Haritska Met. 11. Tatárka fél véka [Marossztkirály MT; Told. 18]; 1756: Török Buza Met. 3. Tatárka Met. 2 1/2 [Piskinc H; JHb XXXV/35. 34]; 1763: Istennek hala, minden fele gabana Borso lentse tatárka len mag arpa alakar Zabotska Istennek hala minden vagyon [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt kezével]; 1773: Ficzo Legénykorunkban lattuk ... hogy ... Szabo Ferencz egyszer bé keritette vala azon meg nevezett pusztát Uraság számára és kukuruzát s Tatárkát vettek beléje [Ádámos KK; JHb XIX/15]; 1774: Kölest, Arpát, Alakort, Tönkölt, Tatárkát, és Haritskát ... nem szoktanak vetni [Szentdemeter U; LLt Vall. 14]; 1783: Teremiből ... A Tatárkát is el hozták ... a Tatárkát ezen Holnapnak vége felé lészen jó vetni, most nem batorságos, gyenge Portéka lévén ... A Tatárka ... szapora Gabona, Sertések(ne)k igen jó, csak jó földben vessek [JHb Árkosi Ferenc Csáki Katalinhoz]; 1823: Tatarca, harisca, Tragum, gi, m. 2 [Borb. II. 446].
- tatárkavetés** 1736: Vetések ... Tatárka vetés nr 2 [Mikefva KK; CU XIII/1. 175].
- tavaszbúza-asztagocscsa** tavaszbúzából rakott kis asztag 1812: Egy Tavaszbúza Asztagocscsa [M.gyerőmonostor K; KCsl 11].

távolabbacska messzebebske 1810: Margita esik mint egy' ökör szekérrel négy ora alatt meg járható tavulásra, más hely Tasnádon (!), mely távolabbacska vagyon [Pacal Sz; Ks 76. 444 Conscr.]; 1820: Thorda harmadfél postányi Kolosváron tul rakott uttal járhat, vagyon Gyalu távulobbska [Bács K; KmULev. 2].

távolacska 1. kissé messzebb 1728: mihelylyen az Vrfi ... Czirmai nevű Szolgája, és iffiabbik Szotyori Ferencz Vram érkeztek, mindgjárás á Sertéseket lödözni kezdeték, s még akkor az vrfi távulocska volt [Hidvég Hsz; Mk I Joan. Barabás (56) jv vall.]; 1749: en mint hogj tavulotska voltam nem üsmerhettem kik légjenek [Balavásár KK; Ks 15. LXXVIII. 17]; 1767: Midőn Bukur Jánost az Utrizált Tanorok szélylin a határ között meg támolták s verték ... magamis távulocska voltam onnan [Betlensztmniklós KK; BK]; 1769: házoktolt távulotska széna kalangyái voltak [Bukured H; Ks]; 1779: mentek volt ki a Falubol ... az Expon(en)s Aszszony Malom földére hatalmasul Csegzi Györgyre Varga Peter s Varga Tamás az Exp(one)ns Aszszony Jobbagyi, kiket én a' szavokbol ismértam meg távulotska lévén az aratoa [Berekeresztúr MT; BetLt 6]; 1784: Vagyon egy bor, vagy inkább gyümölts 's Vetemény tarto Földbe ástott szalmával fedett pintze az Udvar Háztól távulatska [Burjánosóbuda; JHbK 9. LX. 18]; 1794: Ezen kívül többet nem tudunk se nem látunk, mivel távulatska lakunk [Déva; Ks]; 1800: tavulotska lévén és a Szászok őszve csoportozván nem láthottam [O.solyos KK; Ks 67. 47. 27]; 1810: a' Vintzellér Társának puskáját, távulatska lévén tölle fel tamosztva el vettem [Görgénysztimre MT; Born. G. XIV. 1 Pap Danyila (43) vall.]; 1827: egy kicsit Tavulatska husztom volt meg magamat az Malamtol [Szind TA; EMLt Mészkoí cs. lev.].

Szk: *kevés* ~ 1841: kevés távulatska, egyszer tsak látom hogy a' földből hirtelen kék lang jön fel [KLev. 11].

2. ~n kissé távolabb/messzebb 1754: látam az embereket ez előtt mint egy három hetekkel ... ott rokásban láttam őket de távulatskán lévén töllek mindeniket nem

ismerhettem meg [Tóhát AF; JHb Dumitru Csuka (60) zs vall.]; 1756: tavulatskán állók állók (így!) vala [Bencenc H; BK 1143 Tot Marián (37) jv vall.]; 1759: mind ketten távulatskán voltunk nem láthattuk [Árpástó SzD; BK. Füldrán Márkony (44) és Joh. Szász (35) zs-ek vall.]; 1765: az elegett épületen kívül meg fedelmé kert volt azis nem éppen a pajta mellett hanem tavolatskan [Pálos NK; Hr 1/29]; 1769: az utrizált erdőhöz közeli kivált amelly szomszédcságában volna éppen nem bir Baróti Uram, hanem tavolyatskán tölle a Bagyoni Sándor Uram részét birja ő kglme zálogban [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/53]; 1770: háttal állottunk arról ameről ... Tiszt Ur(am) jött, én még távulocskán felénk jöven meg Látván a kalapomat le vettem [Konkolyfva SzD; Ks 20. XII. 10]; 1771: a' Gyermekek két Fejér haj Gyermekek valá(na)k de távulocskán lévén világosson meg nem ismérhettem s nem vallhatom ki tseledgyei volta(na)k [Berekeresztúr MT; BetLt 7 Lad. Siklodi (33) vall.]; 1792: Midőn az Utrumban Specificált Juhok bé hajtattak ... távultaskán lévén lát(t)am hogy tulajdon a' mi Galgai határunkon legelnek a' buza földjeinken [Galgó Sz; JHb I/22].

távolkán kissé távolabb 1657: Erre én a fejelelemmel ugyan pirongató kemény szókkal is íráttam, de addig halogatá, hogy az ellenség is megértvén ugyan az én szerencsi földvárnál lételemet is, igyekezik vala reám júni, de azonban nyelvet fogván az lbrányi hadából, minden állapotjának végére ment, mind az helynek alkalmazóságának, rossz vigyázásának és tőlem is távolykán lételének [KemÖn. 257].

távolkábban kissé távolabb 1663: Kérem, tovább is ha mit érthet, tudósítson, távulykábban lételemben is [TML II, 614 Teleki Mihály Kászoni Mártonhoz]; 1702: ő kglme egy kistsineg tavolkábban ült [Tarcsefva U; Pf].

REZUMAT

SUFIXELE DIMINUTIVE ALE LIMBII VECHI DIN TRANSILVANIA

Cercetarea sufixelor diminutive, respectiv a cuvintelor derivate cu ajutorul acestora nu a stat în centrul atenției științifice.

Sufixele diminutive constituie o grupă aparte a afixelor denominative. Rolul lor constă nu în formarea unor cuvinte noi, ci în nuanțarea semnificațiilor cuvintelor – astfel ele nu pot fi numite sufixe tipice. Formarea, respectiv apariția lor își are rădăcina în atitudinea vorbitorilor, respectiv în necesitatea de a evita monotonia folosirii acelorași expresii. Particularitatea diminutivelor se regăsește în caracterul lor ludic.

Astfel diminutivele apar în majoritatea limbilor ca un fel de exprimare a sentimentelor, dar frecvența, productivitatea și sistematizarea lor diferă în funcție de fiecare limbă. În limba engleză sufixele diminutive apar într-un număr mai mic în comparație cu celelalte limbi europene (cum ar fi limba spaniolă, italiană, rusă), dar de exemplu în limba suedeză nu există aproape nici un sufix diminutiv cu excepția unor derivate lexicalizate. Limbile diferă și în ceea ce privește sistemul sufixelor diminutive: în limba maghiară și germană există doar una sau două variante (*-cska/-cske*, *-ka/-ke*; *-lein*, *-chen*) în comparație cu limba rusă unde sufixele diminutive formează un sistem complicat, sistem din care vorbitorii aleg varianta cea mai potrivită în baza caracteristicilor semantice și pragmatice (Bronislava 1987, Dahl 2006: 594).

Pe lângă nenumăratele modificări, categorirea sufixelor diminutive arată o relativă constanță: chiar dacă de-a lungul istoriei limbii au apărut noi elemente pentru exprimarea lingvistică a diminuării (deci volumul sufixelor existente a crescut), semantica lor a rămas neschimbată, putând fi depistate doar nuanțări semantice. O altă trăsătură importantă a acestei grupe de sufixe este că formele arhaice nu au dispărut nici ele, câteva forme se regăsesc și în prezent în diferitele dialecte ale limbii maghiare. Funcția sufixului *-csa/-cse* din a doua parte a perioadei denumite epoca maghiarei vechi s-a redus la formarea unor substantive proprii cu sufix diminutiv (de ex. *Ancsa*, *Borcsa*, *Julcsa* – nume proprii), dar în dialectul slavonic acest sufix a rămas principalul sufix diminutiv până la începutul secolului 20. (de ex. *aprócsa*, *egércse*, *küszöbcse* / în traducere: *micuță*, *șoricel*, *prăguleț*/), acesta apărând chiar și în adverbe (de ex. *nagyszerűcsén* / în traducere: *formidabiluț*) (Zsilinszky 2003: 181).

Obiectivul cercetării a fost analizarea sufixelor diminutive și a elementelor lexicalizate formate cu ajutorul acestor sufixe din perioada secololelor 16–19., ce apar în *Dicționarul istoric al limbii maghiare din Transilvania*. Am ales această temă, deoarece ca și redactor al *Dicționarului istoric* mi-am dat seama că această operă lexicografică este foarte bogată în date lingvistice. Cercetarea perioadei și regiunii alese precum și baza de date analizată se încadrează perfect în rândul cercetărilor din domeniul istoriei limbii, totodată îmbogățind aceste cercetări, deoarece nu s-a elaborat până în prezent nici un studiu privind acest subsistem al sufixelor denominative.

Studierea sufixelor diminutive constituie un fragment foarte mic al cercetărilor lingvistice, fragment despre care aparent – precum și văzând numărul mic al lucrărilor publicate în domeniu – nu se pot spune multe. Totuși, cu ajutorul unor analize mai detaliate observăm că, prin folosirea mai multor puncte de vedere și metode de cercetare, vom obține multe date privind utilizarea și frecvența acestor sufixe în limba maghiară din Transilvania a secolelor 16–19. Rezultatele cercetărilor se referă la limbajul comun regional folosit în Transilvania în secolele menționate mai sus (ele din punct de vedere al istoriei limbii sunt epoca medie și epoca nouă), așa cum acest lucru reiese și din titlul dicționarului, care arată că datele conținute sunt date lingvistice ale regiunii orientale ale teritoriului lingvistic maghiar.

Caracterul specific al subiectului necesită aplicarea mai multor puncte de vedere în cursul efectuării cercetărilor. Astfel a fost necesară lărgirea orizontului analizei morfologice aplicată de regulă în cursul analizării sufixelor, cu alte aspecte lingvistice relevante. Punctele de vedere și metodele folosite în gramaticile descriptive clasice sunt îmbogățite prin utilizarea unor puncte de vedere ce se bazează pe detalii sociolingvistice și pragmatice, respectiv pe aspecte din domeniul geolingvisticii.

Studiul nu se extinde asupra sufixelor diminutive sau a celor denominale existente în limba maghiară contemporană (din Transilvania sau din Ungaria).

Scopul acestei lucrări este descrierea sistemului sufixelor diminutive existente în limba maghiară folosit în Transilvania din perioada secololelor 16–19, precum și stabilirea regulilor de sufixare, descrierea trăsăturilor morfologice, sintactice, morfopragmatice, prezentarea caracteristicilor sociolingvistice și geolingvistice.

ABSTRACT

DIMINUTIVE SUFFIXES IN THE OLD HUNGARIAN IN TRANSYLVANIA

The analysis of diminutive suffixes and the diminutive derivatives has been marginalized in the linguistic descriptions.

Diminutive suffixes form a special group of denominal nominalizing suffixes. Their primary role is not the creation of new words but the expressions of semantic nuances, and that is why they cannot be considered typical suffixes. Their formation, their apparition is rooted in the attitudes of the speakers, in the linguistic ambition to avoid plainness in phrasing. The most important characteristic of diminution lies in its playfulness.

As a result of this, diminutive suffixes have significantly spread in the different languages, nevertheless their frequency, productivity, their systemic nature differs in all these languages. In English, for example, there are relatively few diminutive suffixes in comparison with other European languages (Spanish, Italian, Russian), while in the Swedish language except for some lexicalized derivatives there are no diminutives at all. On the other hand there are differences in complexity of the systems between the different languages. In the Hungarian and German languages there are only a few formants available to the speakers (*-cska/-cske*, *-ka/-ke*; *-lein*, *-chen*), while in Russian diminutives form a complex system, and speakers can choose the most appropriate one according to their semantic and pragmatic features (Bronislava 1987, Dahl 2006: 594).

The category of diminutive suffixes shows a certain kind of consistency throughout the history of the language: although during the periods of the history of the language some new elements appeared to express diminution, their group thus being enlarged, their meaning basically stayed the same, the modifications add nuances only. Another particular characteristic of this group of suffixes is that the ancient formants have not disappeared, they still exist in a few derivatives and in some dialects. The function of *-csa/-cse* from the second half of the Old Hungarian period was limited to the creation of pet names (e.g. *Ancsa*, *Borcsa*, *Julcsa*), in the Slavonian dialect this was the most frequent diminutive at the beginning of the 20th century (e.g. *aprócsa*, *egércse*, *küszöbcse*), moreover it was not rare in adverbs, either (e.g. *nagyszerűcsén*) (Zsilinszky 2003: 181).

The subject of this research was the analysis of the 16–19th century diminutives in the *Transylvanian Hungarian Historical Dictionary* (THHD), as well as that of the diminutive derivatives (which may be lexicalized). I chose this particular subject

because as an editor of the THHD I realized that this dictionary provides extremely rich linguistic data. The analysis of the determined period and region based on the marked data constitutes an organic part of other researches in language history, completing them, as such an extensive analysis has not been carried out on this group of the denominal nominalizing suffixes.

The analysis of diminutive suffixes represents a small fraction of the linguistic research, in connection of which – mainly based on the bibliography – one cannot say much. Nevertheless during the more thorough analysis it became obvious that applying several aspects we can get a detailed picture of the use of diminutives in the Old Hungarian language in Transylvania. The results of the analysis refer to the Transylvanian regional standard of the period stated above (from the point of view of language history the Middle and New Hungarian period), because as the title of the THHD suggests, it contains the linguistic data of the Eastern Hungarian speech area.

Due to the specific nature of the subject it was a requirement to perform a thorough analysis from as many perspectives as possible. As a result of which I enlarged the traditional description of diminutives – which is based on morphological aspects –, and I took into consideration their sociolinguistic determination, pragmatic character, geographic distribution.

The research was not extended to the present day diminutives (from the Transylvanian or Hungarian dialects), nor to other denominal nominalizing suffixes.

The aim of this work is the presentation of the diminutive suffixes used in the Old Hungarian language in Transylvania (16–19th century), as well as the description of their connection rules, morphological, syntactic, morphopragmatical, semantic features, their sociolinguistic determination and geographic distribution.

A kicsinyítő képzők vizsgálata a nyelvészeti kutatások igen kis szeletét képezi, hiszen látszólag a funkciójuk „csupán” abban merül ki, hogy az alapszót a 'kis, kicsi' jelentéssel kiegészítsék. Az alaposabb vizsgálatok azonban azt mutatták, hogy több elemzési szempont figyelembevételével részletes képet kaphatunk a denominális névszóképzők ezen részrendszeréről. A kutatások az *Erdélyi magyar szótörténeti tár* 16–19. századi adatai alapján történtek. Az elemzés eredményei az említett időszak (nyelvtörténeti szempontból középső és újmagyar kor) erdélyi regionális köznyelvére vonatkoznak.

ISBN 978-606-8178-24-0

